

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО

СЕРІЯ “ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ”

SCIENTIFIC MESSENGER
OF LVIV NATIONAL UNIVERSITY OF VETERINARY
MEDICINE AND BIOTECHNOLOGIES NAMED
AFTER S.Z. GZHYTSKYJ

SERIES “ECONOMICAL SCIENCES”

Том 18 № 2(69)
2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

входить до «Переліку наукових фахових видань України», в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі економічних наук (остання перереєстрація згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 747 від 13 липня 2015 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 141333104 ПР від 11.06.2008 року.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова редакційної колегії:

В.В. СТИБЕЛЬ, д.вет.н. (Україна)

Заступники голови редакційної колегії

О.М. ФЕДЕЦЬ, к.с.г.н. (Україна)

О.Я. ГРИМАК, к.е.н. (Україна)

Відповідальний секретар

Б.В. ГУТИЙ, д.вет.н. (Україна)

Члени редакційної колегії

В.К. ЗБАРСЬКИЙ, д.е.н. (Україна)

І.Ф. КОЛОМІЄЦЬ, д.е.н. (Україна)

В.В. ЛИПЧУК, д.е.н. (Україна)

І.Р. МИХАСЮК, д.е.н. (Україна)

П.М. МУЗИКА, д.е.н. (Україна)

С.І. ПОПЕРЕЧНИЙ, к.е.н. (Україна)

О.Є. СМОЛІНСЬКА, д.пед.н. (Україна)

Н.І. ЧУХРАЙ, д.е.н. (Україна)

В.А. ЧЕМЕРИС, д.е.н. (Україна)

М.Г. ШУЛЬСЬКИЙ, д.е.н. (Україна)

М.В. ЩУРИК, д.е.н. (Україна)

Рекомендовано Вченою радою Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (протокол № 9 від 28.10.2016 р.).

Адреса редакційної колегії:

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, Україна, 79010
тел. +38 (032) 2392622, +380681362054
Email: admin@vetuniver.lviv.ua, bvh@ukr.net

Scientific messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

includes in the "List of scientific professional publications of Ukraine, which can be published the results of dissertations for the degree of doctor and candidate of Science in Economic Science (last reregistration under the order of the Ministry education of Ukraine number 747 of July 13, 2015)

Certificate of registration of print media Series KV number 141333104 PR from 11.06.2008 year.

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief:

V. STYBEL, Dr. Vet. Sci. (Ukraine)

Deputy Editors:

O. FEDETS, Cand. Agr. Sci. (Ukraine)

O. HRYMAK, Cand. Econ. Sci. (Ukraine)

Executive Secretary:

B. GUTYJ, Dr. Vet. Sci. (Ukraine)

Editorial board

V. ZBARSKYJ, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

I. KOLOMIJEC, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

V. LYPCHUK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

I. MIKHASYUK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

P. M. MUZYKA, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

S. POPERECHNYJ, Cand. Econ. Sci. (Ukraine)

O. SMOLINSKA, Dr. Ped. Sci. (Ukraine)

N. ChUHRAJ, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

V. CHERMERYYS, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

M. SHULSKYY, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

M. SCHURYK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

Recommended by Academic Council of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj (Minutes № 9 of 28.10.2016).

Editorial address:

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj, 79010, Lviv, Pekarska str., 50
tel. +38 (032) 2392622, +380681362054
Email: admin@vetuniver.lviv.ua, bvh@ukr.net

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

УДК 338.108.007.2

Теорія прийняття управлінських рішень в менеджменті підприємства та їх класифікація

Б.Б. Батюк, І.В. Вороний
b_batyk@mail.ru

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

В статті висвітлено поняття «управлінське рішення», визначено етапи прийняття і реалізації управлінського рішення. Уточнено поняття «управлінське рішення» та здійснено доповнення класифікації управлінських рішень в менеджменті за різними ознаками «за знаходженням об'єкта управління людини по відношенню до підприємства», «за сприйняттям працівників», «за ступенем значущості працівника для організації» та «за впливом на розвиток індивідуального управлінського потенціалу працівників», використання яких дозволить приймати більш обгрунтовані рішення з більш прогнозованими наслідками.

Подано основні поняття «рішення» у повсякденному житті, які трактуються: процес вибору, акт вибору, результат вибору. Поняття «процес» подано поетапно, при цьому етап безпосереднього ухвалення рішення можна ототожнити з актом вибору, а фіксоване в письмовій або усній формі рішення є результатом вибору.

Розглянуто класифікацію управлінських рішень й урізноманітнено класифікацію управлінських рішень, кожна з яких призначена для відокремлення таких ознак, як джерело, ступінь дії на об'єкт, зміст, управлінська ознака, проблемна ситуація, стиль прийняття рішення, методи прийняття рішення. Визначено аспекти прийняття оптимальних та ефективних управлінських рішень в умовах підприємства.

Ключові слова: теорія, управління, прийняття, рішення, поняття, менеджмент, підприємство, класифікація, колектив, ефективність, діяльність.

Теория принятия управленческих решений в менеджменте предприятия и их классификация

Б.Б. Батюк, И.В. Вороний
b_batyk@mail.ru

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Citation:

Batyuk, B., Voronuj, I. (2016). Theory management decisions in enterprise management and classification. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 3–8.

В статье освещены понятие «управленческое решение», определены этапы принятия и реализации управленческих решений. Уточнение понятий «управленческое решение» и осуществлен дополнение классификации управленческих решений в менеджменте по различным признакам «за находением объекта управления – человека – по отношению к предприятию», «по восприятию работников», «по степени значимости работника для организации» и «по влиянию на развитие индивидуального управленческого потенциала работников», использование которых позволит принимать более обоснованные решения по более прогнозируемым последствиям.

Представлены основные понятия «решение» в повседневной жизни, которые трактуются: процесс выбора, акт выбора, результат выбора. Понятие «процесс» подано поэтапно, при этом этап непосредственного принятия решения можно отождествить с актом выбора, а фиксированное в письменной или устной форме решение является результатом выбора.

Рассмотрена классификация управленческих решений и уризоманитнено классификацию управленческих решений, каждая из которых предназначена для отделения таких признаков, как источник, степень воздействия на объект, содержание, управленческая признак, проблемная ситуация, стиль принятия решения, методы принятия решения. Определены аспекты принятия оптимальных и эффективных управленческих решений в условиях предприятия.

Ключевые слова: теория, управление, принятие, решение, понятие, менеджмент, предприятие, классификация, коллектив, эффективность, деятельность.

Theory management decisions in enterprise management and classification

B. Batyuk, I. Voronuj
b_batyuk@mail.ru

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

In the article the term «administrative decision», the stages adoption and implementation of management decisions. Clarified the concepts of «administrative decision» and made additions classification of administrative decisions in management on various grounds «for finding the control object – man – to the enterprise», «the perception of workers», «the degree of importance of the employee to the organization» and for «influence on the development of managerial capacity of individual employees», the use of which will make more informed decisions more predictable outcomes.

Determined that the decision a response to internal and external influences, which are aimed at solving problems and approaching the maximum desired goal. Implementation of the goals of the company is ensured through the adoption and implementation of many decisions.

One of them presented the basic concepts of a «decision» in everyday life, are treated: the selection process, the act of choice, the election results. The term «process» is presented in stages, with stage immediate decision can be identified with an act of choice, and fixed in writing or orally decision is the result of choice.

The authors stressed that the management decision as a result of creative action manager, aimed at achieving the objectives of the enterprise or solve the problem; based on knowledge of the objective laws of operation of the control system and analyze information about its functioning; determine the program of the team to address effectively the problem that there is; provides a selection of the best alternatives to certain criteria.

We consider the classification of administrative decisions and diversified classification management solutions, each designed to separate characteristics such as source, the degree of influence on the object, content management feature problematic situation, cycle of decision making, methods of decision making. Certain aspects of optimal and effective management decisions in a company.

The prospect of further research is to develop systems management decisions in the management of a particular company considering its specificity.

Key words: theory, management, decision, decision, concept, management, business, classification, team effectiveness, activity.

Вступ

Важливість процесу прийняття рішень була усвідомлена людством одночасно з початком його колективної діяльності, відповідно рішення стали найбільш складним видом людської діяльності. Поряд з цим прийняття ефективних рішень – одне з найбільш важливих умов ефективного існування людини, а також розвитку підприємства.

Рішення відповідна реакція на внутрішні та зовнішні впливи, які спрямовані на розв'язання проблем і максимальне наближення до заданої мети. Реалізація цілей підприємства забезпечується шляхом прийняття і виконання багатьох рішень.

Матеріал і методи досліджень

Сучасна наука управління базується на дослідженнях таких теоретиків наукового менеджменту, як

Г. Форд, Е. Мейо, М. Фолет, А. Файоль, М. Вебер та інших західноєвропейських вчених, які розробили та апробували в практичній діяльності основні підходи до здійснення менеджменту в усіх сферах людського буття (Asmus, 2006). Творчий доробок цих основоположників менеджменту мав величезний вплив на вітчизняних вчених радянського періоду (П.М. Керженцев, Ю.А. Тихомиров, В.С. Основін, Г.І. Петров Г.Х. Попов, О.Є. Луньов та ін.).

Їх послідовники О.А. Біттер, Ю.А. Дайновський, М.Л. Данилович, О.Л. Єршова, Т.С. Клебанова, Ю.Д. Костін, Л.В. Лазоренко, Т.І. Лепейко, Р.М. Лепи, Т.М. Ліхтер, О.В. Макарюка, Н.С. Орленко, Ю.Ю. Піщенко, Н.В. Піскунової, В.С. Пономаренко, В.М. Приймак, Т.В. Смачило, О.О. Солодової, Г.В. Теплінського, К.В. Ущиповський, Н.Г. Чумаченко, Ф.І. Хміль та ін. В їх працях розвивається понятійний апарат теорії прийняття управлінських рішень, розроблюються методики й моделі прийняття рішень в різних

сферах управління підприємством, зокрема: інвестиційній, фінансовій, маркетинговій, управління конкурентоспроможністю підприємства та ін.

У літературі пов'язаній з теорією управління можна знайти різне трактування поняття «управлінське рішення»: його визначають або як соціальний акт, або як частину управлінського процесу, або як засіб впливу управлінської системи на ту, якою управляють. Отже, однозначного поняття управлінського рішення ще не сформульовано, тому актуальним є дослідження сутності й специфіки прийняття рішень у менеджменті підприємства та їх класифікації, що і є метою даної статті.

Результати та їх обговорення

Вибір у більшості випадків здійснюється не випадково, а на підставі певного аналізу з урахуванням певних вимог. Поняття «рішення» у повсякденному житті може трактуватися як процес вибору, як акт вибору, а також як результат вибору. Поняття «процес» має на увазі, що рішення може здійснюватися

поетапно, при цьому етап безпосереднього ухвалення рішення можна ототожнити з актом вибору, а фіксоване в письмовій або усній формі рішення є результатом вибору.

Окремі автори поняття «рішення» розглядається неоднозначно, а саме як процес, як акт вибору і як результат вибору. Рішення як процес передбачає часовий інтервал, протягом якого воно розробляється, приймається і реалізується. Рішення як акт вибору включає етап прийняття рішень зотриманням особливих правил. Рішення як результат вибору – це вольовий акт, орієнтований на наявність альтернатив, суміжних цілей і мотивів поведінки людини, яка приймає рішення (Ватюк, 2014).

Зустрічаються два визначення теорії прийняття рішень: розширене і вузьке. У розширеному визначенні прийняття рішень ототожнюється з усім процесом управління. У вузькому визначенні прийняття рішень розуміється як вибір найкращого з безлічі альтернативних варіантів.

Таблиця 1

Основні поняття та визначення «управлінське рішення»

Автор	Основна частина визначення	Додаткова частина визначення (пояснення до нього)
Карданської Н.Л. (Kardanskaja, 1999)	соціальний акт	який підготовлено на основі варіантного аналізу та прийнятної у встановленому порядку оцінки, що має директивне значення, містить постановку цілей і обґрунтування шляхів їх здійснення, організує практичну діяльність суб'єктів управління, що спрямована на досягнення вказаної мети
Хміля Ф.І. (Xmil', 2013)	результат	творчого процесу (суб'єкта) та дій колективу (об'єкта управління) для вирішення конкретної ситуації, що виникла у зв'язку з функціонуванням системи
Дегтяра А. (Dyegtyar, 2012)	результат	розумової діяльності людини, що приводить до будь-якого висновку або до необхідних дій, наприклад повна бездіяльність, розроблення якої-небудь дії або вибір дії з набору альтернатив і його реалізація
Приймак В.М. (Prujmak, 2008)	результат аналізу	прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування і вибору альтернативи з множини варіантів для досягнення конкретної цілі управління
Пономаренко В.С., Мінухін С.В., Беседовський О.М. (Ponomarenko et al., 2005)	процес вибору	суб'єктом прийняття рішення (ОПР, індивідуальним чи груповим) на основі формалізації проблемної ситуації, акту складання сукупності альтернатив та критеріїв оцінки їх ефективного вирішення і визначення впливових факторів його реалізації й оцінку реалізації з застосуванням методів контролю виконання й оцінки наслідків
Фатхутдинов Р.А. (Fathutdinov, 2002)	результат аналізу	прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування і вибору альтернативи із багатьох варіантів досягнення конкретної мети системи менеджменту
Юдин Д.Б. (Judin, 1989)	творчий акт	суб'єкта управління, що визначає програму діяльності колективу з ефективного вирішення назрілої проблеми на основі знання об'єктивних законів функціонування керованої системи й аналізу інформації про її стан
Піскунова Н.В. (Piskunova, 2003)	вибір способів і засобів	зроблений суб'єктом управління для приведення об'єкта управління до нормативних параметрів його функціонування або для подолання проблемної ситуації на об'єкті управління відповідно до поставленої мети й встановлених обмежень
Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. (Mochernyj et al., 2006)	вибір	однієї оптимальної або декількох найвірогідніших альтернатив, спрямованих на вирішення конкретної проблеми або досягнення поставленої мети. Такий вибір здійснюється переважно з врахуванням наявних ресурсів, певної сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів
Ущаровський К.В., Костін Ю.Д. (Ushhapovs'kyj, and Kostin, 2016)	результат	творчої дії ОПР (індивідуальної чи групової особи), який визначає програму діяльності колектива по ефективному вирішенню проблеми, що назріла, шляхом вибору з альтернативних варіантів найліпшого за певними критеріями, на основі знання об'єктивних законів функціонування керованої системи і аналіза інформації про її стан

Класифікація управлінських рішень в менеджменті

Ознака	Види управлінських рішень
I. Рівень прийняття	1. Вищий директор або заступник директора з кадрів. 2. Середній менеджери з кадрів, нач. цехів та відділів. 3. Нижчий бригадири, майстри.
II. За методами прийняття рішень	1. Інтуїтивні (засновані на інтуїції та практичному досвіді менеджера). 2. Формальні (засновані на результатах формальної діагностики об'єкта людини або групи людей). Наприклад, атестація персоналу.
III. За функціональною спрямованістю	1. Рішення з формування складу персоналу. 2. Рішення з використання персоналу. 3. Рішення з навчання та розвитку персоналу. 4. Рішення з регулювання зайнятості.
IV. За кількістю осіб, які приймають рішення	1. Індивідуальні (приймаються однією особою). 2. Колективні (приймаються колективом осіб).
V. За часовим горизонтом	1. Поточні (тактичні) які приймають майже кожен день (про преміювання, заохочення, догани тощо). 2. Перспективні (стратегічні) наслідки яких є значними і впливають на діяльність підприємства в перспективному періоді (прийняття на роботу, переміщення на іншу посаду або звільнення з посади).
VI. За ступенем складності	1. Прості (згідно з теорією систем такі, для прийняття яких в керуючій системі достатньо інформації) – наприклад, про преміювання працівника за виконання певного завдання. 2. Складні (згідно з теорією систем такі, для прийняття яких в керуючій системі недостатньо інформації) – наприклад, про прийом на роботу певних працівників.
VII. За повноваженнями та відповідальністю	1. Рішення, які приймаються службою підприємства. 2. Рішення, які приймаються лінійними менеджерами. 3. Рішення, які приймаються всіма працівниками.
VIII. За виробничою спрямованістю	1. Рішення відносно персоналу, зайнятого виробництвом продукту А. 2. Рішення відносно персоналу, зайнятого виробництвом продукту Б. 3. Та ін.
IX. За способом доведення до реалізації	1. Письмові (у вигляді наказів, розпоряджень тощо). 2. Усні.
X. За тривалістю процесу розробки та ухвалення рішень	1. Швидкоплинні. 2. Довготривалі.
XI. За ступенем прогнозованості (визначеності) результатів	1. Прогнозовані (менш ризиковані). 2. Важко прогнозовані (ризиковані) наприклад, прийняття на роботу, призначення на іншу посаду.
XII. За способом впливу на об'єкт	1. Прямі директивні (шляхом наказів, розпоряджень тощо). 2. Опосередковані (шляхом створення відповідного клімату в колективі).
XIII. За наявністю ресурсів для реалізації рішень	1. Рішення, які можна реалізувати. 2. Рішення, для реалізації яких недостатньо ресурсів.
XIV. За довірливими відносинами з працівниками	1. Рішення щодо постійних працівників. 2. Рішення щодо тимчасових працівників.
XV. За знаходженням об'єкта управління людини по відношенню до підприємства	1. Зовнішні (рішення про прийняття на роботу). 2. Внутрішні (всі інші рішення – рішення про перестановку кадрів, стимулювання, звільнення тощо).
XVI. За сприйняттям працівників	1. Позитивні (преміювання, подяка тощо). 2. Негативні (примусові відпустки за власний рахунок, догани, фаворитизм, взагалі несправедливі рішення).
XVII. За ступенем значущості працівника для організації	1. Рішення щодо найважливіших, найцінніших працівників – розумової, творчої праці (керівники, професіонали, та працівники інших категорій, зайняті в творчих проектах, інноваційною діяльністю) наприклад, гнучка система оплати праці, гнучкий графік роботи тощо. 2. Рішення щодо звичайних працівників.
XVIII. За впливом на розвиток індивідуального потенціалу працівників	Рішення, які спрямовані на розвиток індивідуального кадрового потенціалу працівників (навчання, стимулювання ініціативи, заохочення за якісну працю тощо). Рішення, які не сприяють розвитку індивідуального кадрового потенціалу працівників (зниження фінансування навчальних програм, будь-які несправедливі рішення тощо).

*Джерело: узагальнено авторами на основі [2, 3, 8, 9]

Багато авторів не погоджуються з вузьким визначенням, вважаючи, що прийняття рішень не може обмежуватися лише вибором найкращого рішення. У теорію прийняття рішень має сенс включати також і їх виконання, контроль і аналіз результатів дій, що послідували за прийнятим рішенням. Невід'ємною

частиною теорії прийняття управлінських рішень є і генерування альтернативних варіантів рішень. Таким чином, можна зробити висновок про те, що всі сформовані в середині ХХ ст. управлінські науки в значній мірі переплетені, взаємопов'язані та їх конкретну

назву визначає перш за все той аспект управлінського процесу, на який зроблений основний акцент.

Іноді можна почути думку, що практика прийняття рішень існує сама по собі, а теорія – сама по собі. Це одне з основних помилок керівника, що діє за принципом «я все знаю сам», не кажучи вже про те, що в науці обґрунтованість теоретичних висновків та цінність практичних рекомендацій по вирішенню тієї чи іншої локальної проблеми безпосередньо залежать від правильного розуміння явищ і процесів, які відносно даної проблеми є більш загальними, від методології підхода до її вирішення, світоглядних і загальнонаукових основ. Відповідно з методичними положеннями необхідно розкрити значення поняття «управлінське рішення» та його роль і місце в управлінні підприємством.

Теорія і практика управління повина базуватися на правильному і єдиному розумінні вживаних термінів, зокрема ще Р. Декарт писав: «Уточнюйте значення слів, і ви позбавите людство половини помилок» (Asmus, 2006).

З урахуванням того, що саме визначення управління трактується по-різному, необхідно визначити зміст поняття «управлінське рішення» див. табл. 1.

Управлінське рішення це творчий процес мислення суб'єкта управління, в результаті якого визначається, які заходи треба здійснити в даній фактичній виробничій ситуації або в ситуації, що передбачається, для розв'язання певної проблеми й одержання бажаного результату.

У процесі розробки та прийняття управлінських рішень слід ураховувати також необхідність дотримання загальних принципів управління. Найважливіші з них такі: оптимальний розподіл функціональних обов'язків працівників апарату управління; раціональне делегування повноважень і відповідальності; єдиноначальність та колегіальність управління; конкретність та індивідуальність відповідальності; оперативність керівництва; ефективність управління; науковий характер управління.

Вважаємо, що управлінське рішення як результат творчої дії менеджера, який:

- спрямований на досягнення цілей підприємства або вирішення конкретної проблеми;
- оснований на знанні об'єктивних законів функціонування керованої системи і аналізі інформації про її функціонування;
- визначає програму діяльності колективу по ефективному вирішенню проблеми, що назріла;
- передбачає вибір з альтернативних варіантів найкращого за певними критеріями.

Тобто, неодмінними ознаками управлінського рішення, які повинні бути присутні у його визначенні, є, по-перше, мета; по-друге, джерела інформації; по-третє, визначення програми діяльності по вирішенню проблеми; по-четверте, вибір з альтернативних варіантів найкращого за певними критеріями (Ushharovs'kyj and Kostin, 2016).

Тому, пропонується визначення управлінського рішення: це результат аналізу, прогнозування, економічного обґрунтування та вибору альтернативи із багатьох варіантів, які спрямовані на досягнення конкретної мети в управлінській діяльності.

Управлінські рішення є важливим процесом діяльності менеджера, що приймає рішення, оскільки тільки менеджер може забезпечити взаємодію всіх функцій та елементів управління в сучасних умовах.

Розглядаючи класифікацію управлінських рішень, існує велика кількість різноманітних критеріїв, які можуть бути покладені в основу класифікації рішень. Разом з тим вони загалом не дають вичерпного поняття про їх класифікацію. В той же час та чи інша класифікація не може бути визнана неправильною, оскільки кожен дослідник чи фахівець класифікує рішення за тими ознаками, які здаються йому найбільш важливими.

Сьогодні різними авторами використовуються й різноманітні класифікації управлінських рішень, кожна з яких призначена для відокремлення таких ознак, як джерело, ступінь дії на об'єкт, зміст, управлінська ознака, проблемна ситуація, стиль прийняття рішення, методи прийняття рішення. Досить повні класифікації управлінських рішень наведені в (Popomarenko et al., 2005).

Класифікуємо управлінські рішення в менеджменті див. табл. 2.

Висновки

Отже, висвітлено поняття «управлінське рішення», визначено етапи прийняття і реалізації управлінського рішення. Управлінське рішення в менеджменті є результатом аналізу, прогнозування, економічного обґрунтування та вибору альтернативи із багатьох варіантів, а також розумово-психологічної, творчої діяльності керівника, продуктом управлінської діяльності, а його прийняттям це процес, що спрямований на досягнення конкретної мети в управлінській діяльності. Вироблення раціональних рішень є сферою управлінського мистецтва. Наведена класифікація управлінських рішень дає можливість охарактеризувати будь-яке рішення за вісімнадцятьма ознаками, численність яких може змінюватись залежно від соціально-економічних та психологічних факторів.

Наведені поняття «управлінське рішення» та «управлінське рішення в менеджменті» та доповнення класифікації управлінських рішень в менеджменті «за знаходженням об'єкта управління людини по відношенню до підприємства», «за сприйняттям працівників», «за ступенем значущості працівника для організації» та «за впливом на розвиток управлінського персоналу», використання яких дозволить приймати більш обґрунтовані рішення з більш прогнозованими наслідками.

Перспективою подальших досліджень є формування системи прийняття управлінських рішень в менеджменті конкретного підприємства з урахуванням його специфіки.

Бібліографічні посилання

- Asmus, V.F. (2006). Dekart: Klassika filosofskoj mysli. M.: Vysshaja shkola (in Russian).
- Batjuk, B.B. (2014). Pidvyshhennja efektyvnosti upravlins'kyh rishen' v agrarnomu sektori nacional'noi' ekonomiky: teorija, metodologija, praktyka: [Monografija]. L'viv (in Ukrainian).

- Dyegtyar, A. (2012). Sy`stemny`j pidxid do pry`jnyattya derzhavno–upravlins`ky`x rishen`. Visn. Nacz. un–tu vnutr. sprav. 20, 192–196 (in Ukrainian).
- Kardanskaja, N.L. (1999). Prinjatje upravlencheskogo reshenija [tekst]. M. : Juniti (in Russian).
- Mochernyj, S.V., Larina, Ja.S., Ustenko, O.A., Jurij, S.I. (2006). Ekonomichnyj encyklopedychnyj slovnyk U 2 t. T.2.L'viv: Svit (in Ukrainian).
- Pryjmak, V.M. (2008). Pryjnattja upravlins'kyh rishen' [tekst]: Navchal'nyj posibnyk. K.: Attika (in Ukrainian).
- Piskunova, N.V. (2003). Organizacijno–ekonomichnyj mehanizm formuvannja kompleksu upravlins'kyh rishen' shhodo rozvytku vugledobuvnyh pidpryjemstv [tekst]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk. Donec'k: Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukraïny (in Ukrainian).
- Ponomarenko, V.S., Minuhin, S.V., Besedovs'kyj, O.M. (2005). Mehanizm pryjnattja upravlins'kyh rishen' na pidpryjemstvi [tekst]: nauk. vydannja. H.: HNEU (in Ukrainian).
- Ushhapovs'kyj, K.V., Kostin, Ju.D. (2016). Sutnist' pryjnattja rishen' u kadrovomu menedzhmenti pidpryjemstva ta i'h klasyfikacija. Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu. 5(4), 214–220 (in Ukrainian).
- Fajol', A., Tejlor, F., Ford, G., Jemerson, G. i dr. (1993). Iz istorii razvitija menedzhmenta. M.: Finansy i statistika (in Russian).
- Fathutdinov, R.A. (2002). Konkurentosposobnost' organizacii v uslovijah krizisa: jekonomika, marketing, menedzhment [tekst]. M.: IKC «Marketing» (in Russian).
- Xmil', F.I. (2013). Menedzhment. K.: Akademvy`dav (in Ukrainian).
- Judin, D.B. (1989). Vychislitel'nye sistemy teorii prinjatija reshenij. M.: Nauka (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016

УДК 502.33:631.15

Еколого–економічні особливості створення і розвитку Вінницької птахофабрики за принципами «аграрного ренесансу»

І.В. Власенко
vlasenkovanya@mail.ru

Вінницький торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету, вул. Соборна, 70, м. Вінниця, 21050 Україна

Відродження аграрної сфери справедливо пов'язують із становленням високотехнологічного, конкурентоспроможного і прибуткового аграрного сектору, формуванням нової організаційної структури сільського господарства та його ринкової інфраструктури. Водночас це відродження передбачає також подолання соціального занепаду села.

Для цього пропонуємо механізми санації аграрного землекористування проводити за принципами «аграрного ренесансу». Використовуючи таку організаційно–правову форму ведення бізнесу, агрохолдинги активно залучають капітал через випуск і розміщення акцій на фондових біржах за кордоном, чого не можуть собі дозволити інші форми агробізнесу.

У результаті капіталізації сільського господарства за домінуючим напрямом вливання капіталу в галузь з інших сфер економіки виникли господарські формування нового типу, які зовсім не були притаманні вітчизняній практиці. Тому на сучасному етапі існує нагальна потреба дослідження питання сучасної моделі вітчизняного розвитку сільського господарства, визначення місця агропромислових формувань нового типу в контексті еколого – економічного землекористування агросфери. У результаті досліджень встановлено, що однією з причин негативної ситуації в агросфері є обмежена можливість працевлаштування сільського населення. Механізми санації, перспективного розвитку агросфери залишаються маловивченими. Запропоновано нову політику санації агросфери, яка повинна концентруватися навколо трьох головних осей: а) конкурентоспроможність б) відновлення земельних ресурсів в) багатofункціональне село і якість життя на селі. Для цього пропонуємо механізми санації аграрного землекористування проводити за принципами «аграрного ренесансу». Впроваджується принцип аграрного ренесансу – соціально–економічного відродження або «економічних майданчиків розвитку території», стають своєрідними «точками економічного зростання» аграрної економіки, оскільки саме їм вдається освоїти занедбані землі. При цьому майданчики з вирощування курчат–бройлерів знаходяться в Тростянецькому та Тульчинському районах поблизу населених пунктів звідки господарство черпає трудові ресурси і проходить соціально–економічне відродження села. Всього планується освоїти 26 майданчиків з вирощування курчат–бройлерів на 33,8 млн. курей–бройлерів. Впровадження сучасних технологій виробництва м'яса птиці дозволило підвищити конкурентоспроможність, часткового відродження якості життя на селі і вдалося раціонально освоїти місцеві земельні ресурси.

***Ключові слова:** кури–бройлери, виробництво м'яса, економічні майданчики, трудові ресурси, птиця, соціально–економічне відродження села*

Эколого–экономические особенности создания и развития Винницкой птицефабрики по принципу «аграрного ренессанса»

И.В. Власенко
vlasenkovanya@mail.ru

Винницкий торгово–экономический институт Киевского национального торгово–экономического университета, ул. Соборная, 70, Винница, 21050, Украина

Citation:

Vlasenko, I. (2016). Environmental and economic features creation and development of the Vinnitsa poultry farms on the principle of «agricultural renaissance». *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 9–12.

Возрождение аграрной сферы справедливо связывают со становлением высокотехнологичного, конкурентоспособного и прибыльного аграрного сектора, формированием новой организационной структуры сельского хозяйства и его рыночной инфраструктуры. В то же время это возрождение предполагает также преодоление социального упадка села.

Для этого предлагаем механизмы санации аграрного землепользования проводить по принципу «аграрного ренессанса». Используя такую организационно-правовую форму ведения бизнеса, агрохолдинги активно привлекают капитал посредством выпуска и размещения акций на фондовых биржах за рубежом, чего не могут себе позволить другие формы агробизнеса. В результате капитализации сельского хозяйства по доминирующим направлениям вливания капитала в отрасль из других сфер экономики возникли хозяйственные формирования нового типа, которые вовсе не были присущи отечественной практике. Поэтому на современном этапе существует необходимость исследования вопроса современной модели отечественного развития сельского хозяйства, определения алкоголизма нового типа в контексте эколого-экономического землепользования агросферы. В результате исследований установлено, что одной из причин негативной ситуации в агросфере является ограниченная возможность трудоустройства сельского населения. Механизмы санации, перспективного развития агросферы остаются малоизученными. Предложена новая политика санации агросферы, которая должна концентрироваться вокруг трех главных осей: а) конкурентоспособность б) восстановление земельных ресурсов в) многофункциональное село и качество жизни на селе. Для этого предлагаем механизмы санации аграрного землепользования проводить по принципу «аграрного ренессанса». Внедряется принцип аграрного ренессанса – социально-экономического возрождения или «экономических площадок развития территорий», становятся своеобразными "точками экономического роста" аграрной экономики, поскольку именно им удается освоить заброшенные земли. При этом площадки по выращиванию цыплят-бройлеров находятся в Тростянецком и Тульчинском районах вблизи населенных пунктов откуда хозяйство черпает трудовые ресурсы и проходит социально-экономическое возрождение села. Всего планируется освоить 26 площадок по выращиванию цыплят-бройлеров на 33800000. кур-бройлеров. Внедрение современных технологий производства мяса птицы позволило повысить конкурентоспособность, частичного возрождения качества жизни на селе и удалось рационально освоить местные земельные ресурсы.

Ключевые слова: куры-бройлеры, производство мяса, экономические площадки, трудовые ресурсы, птица, социально-экономическое возрождение села

Environmental and economic features creation and development of the Vinnitsa poultry farms on the principle of «agricultural renaissance»

I. Vlasenko

vlasenkovanya@mail.ru

*Vinnitsa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics,
Cathedral Str., 70, Vinnitsa, 21050, Ukraine*

The revival of the agricultural sector is rightly associated with the development of high-tech, competitive and profitable agricultural sector, formation of new organizational structure and its agricultural market infrastructure. However, this revival also involves overcoming of social decline of the village.

For this propose mechanisms of reorganization of the agricultural land to carry out the principles of «agricultural renaissance». While using such legal form of business, agricultural holdings actively raising capital through the issuance and placement of shares on foreign stock exchanges, which can not afford other forms of agribusiness.

As a result of the capitalization of agriculture enterprizes dominant direction for capital injections into the industry from other sectors of the economy are having a new type of business that were not inherent in domestic practice. Therefore, at present there is an urgent need to study the issue of domestic modern model of agriculture, agro-industrial units determine where in the context of a new type of eco – economic agrosphere land.

The studies found that one cause of the negative situation in the agricultural domain is the limited employment opportunities in rural areas. Restructuring, future development of agrosphere remain poorly understood. The new policy in agrosphere reorganization should focus around three main aspects: a) competitiveness b) restoration of land resources) the rich countryside and the quality of life in rural areas. For this purpose the mechanisms of reorganization of the agricultural land to carry out the principles of «agricultural renaissance» was established. It is introduced the principle of agrarian renaissance – socio-economic recovery or «economic areas of the territories» become a kind of «points of growth» for agrarian economy, since they are able to master the abandoned land. This ground for growing broiler chickens are Trostyanetskiy and Tulchyn areas near localities where farm labor draws and passes socio-economic revival of the village. It is planned to master 26 sites for growing broiler chickens at 33.8 million broilers. The introduction of modern technologies of poultry allowed to increase competitiveness, as a partial revival rural life and managed efficiently learn the local land resources.

Key words: chickens Broilers meat production, economic grounds, human resources, poultry, socio-economic revival of the village.

Вступ

В даний час у світовій та вітчизняній практиці однією з ефективних форм міжгалузевої інтеграції є агропромислові формування холдингового типу, що об'єднують весь цикл просування товарної продукції від сільгоспвиробництва, промислової переробки до кінцевої реалізації продовольчих товарів, що дозволяє

знижити міжгосподарські та міжгалузеві витрати, отримати додаткові доходи і забезпечити рентабельність суспільного виробництва. Використовуючи таку організаційно-правову форму ведення бізнесу, агрохолдинги активно залучають капітал через випуск і розміщення акцій на фондових біржах за кордоном,

чого не можуть собі дозволити інші форми агробізнесу.

У результаті капіталізації сільського господарства за домінуючим напрямом вливання капіталу в галузь з інших сфер економіки виникли господарські формування нового типу, які зовсім не були притаманні вітчизняній практиці. Тому на сучасному етапі існує нагальна потреба дослідження питання сучасної моделі вітчизняного розвитку сільського господарства, визначення місця агропромислових формувань нового типу в контексті еколого – економічного землекористування агросфери.

Значний внесок у дослідження питань економічних інтересів і вирішення окремих соціальних питань, що виникли у процесі проведення земельної реформи, здійснили такі вітчизняні вчені (Azizov et al., 2001; Vlasenko, 2007; Bohira, 2008; Wojko, 2008; Ambrosov, 2011; Kolot and Grishnova, 2012).

Тому на сучасному етапі існує нагальна потреба визначення місця агропромислових формувань нового типу в контексті еколого – економічного землекористування агросфери.

Метою статті є аналіз сучасної моделі агропромислових формувань нового типу в контексті еколого – економічного розвитку птахівництва регіону.

Результати та їх обговорення

Відродження аграрної сфери справедливо пов'язують із становленням високотехнологічного, конкурентоспроможного і прибуткового аграрного сектору, формуванням нової організаційної структури сільського господарства та його ринкової інфраструктури. Водночас це відродження передбачає також подолання соціального занепаду села.

Для цього пропонуємо механізми санації аграрного землекористування проводити за принципами «аграрного ренесансу».

Проведені дослідження у Вінницькій області показують, що «Миронівський хлібопродукт» інвестував 1,5 млрд. доларів до 2015 року у створення ТОВ «Вінницька птахофабрика». Сучасна структура ТОВ «Вінницька птахофабрика» побудована на основі горизонтальної інтеграції та концентруватися довкола трьох головних осей:

- а) конкурентоспроможність;
- б) відновлення земельних ресурсів;
- в) багатофункціональне село та якість життя на селі.

Компанія побудувала виробничий комплекс, що складається з птахофабрики потужністю 420 тис. тонн м'яса на рік, комбікормового заводу потужністю 1,2 млн. тонн продукції на рік, олієекстракційного заводу потужністю переробки 500 тис. тонн соняшнику на рік, ріпакоекстракційного заводу потужністю 350 тис. тонн в рік, 9 елеваторів загальною потужністю прийом зернових і олійних більше 1 млн. куб. м, та 26 майданчиків вирощування бройлерів на 33,8 млн. курей–бройлерів, інкубатор на 300 – 350 млн. яєць, забійного заводу і заводу з виробництва готових м'ясних виробів. «Миронівський хлібопродукт» вже запустив в експлуатацію першу чергу будівництва птахо-

комплексу, завдяки чому вдалося до певної міри економічно оздоровити аграрні сільські території.

В результаті досліджень встановлено, що особливістю створення агропромислового об'єднання є те, що впроваджується принцип аграрного ренесансу – соціально–економічного відродження або «економічних майданчиків розвитку територій». Філія «Птахокомплекс» юридично розташована у м. Ладижин, але територіально майданчики по вирощуванню курчат–бройлерів знаходяться у Тростянецькому та Тульчинському районах поблизу населених пунктів звідки господарство черпає трудові ресурси та проходить соціально–економічне відродження села. Всього планується освоїти 26 майданчиків по вирощуванню курчат–бройлерів. При підлоговому вирощуванні бройлерів використовується не типовий пташник з розмірами 21 × 120 з корисною площею 2222 м². Вирощування бройлерів здійснюється крупними однорічковими партіями в пташниках на підлозі з використанням глибокої підстилки. Для підстилки використовують відходи олієекстракційного заводу – соняшникову лузгу (лушпиння). При щільності посадки 18 голів на 1 м² площі приміщення їх місткість складає відповідно 40000 тис. голів. Термін вирощування становить 6 тижнів. Тривалість профілактичної перерви складає два тижні. Загальне число днів, необхідне для вирощування бройлерів однієї партії і профілактичної перерви визначається як сума днів, затрачених на вирощування партії бройлерів разом з профілактичною перервою. Після закінчення терміну вирощування з приміщення видаляють глибоку підстилку з пташника, складають для біологічного знезараження і використовують як органічне добриво на поля, що покращує еколого–економічне аграрне використання земель. На цих землях вирощують корма для птиці і отримують еколого чисту продукцію – м'ясо птиці. Вінницька птахофабрика отримала дозвіл на експорт курятини в ЄС (Аграрний ринок 18.11.2014) , що, безумовно позитивно вплинуло і на якість їх продукції і на фінансові результати їх діяльності. Ця птахофабрика найбільша не лише в Україні, за обсягами виробництва м'ясної продукції вона найпотужніша в Європі. Слід зазначити, що на підприємстві використані сучасні передові технології по вирощуванню курчат–бройлерів та виготовленню екологічно чистої курятини. Динаміка розвитку ТОВ «Вінницька птахофабрика» передбачає охопити 70 тис. га сільськогосподарських угідь для комплексу, який розташовуватиметься на землях Гайсинського, Тростянецького і Тульчинського районів. Буде додатково працевлаштовано 1750 людей. Впровадження сучасних технологій виробництва м'яса птиці дозволило підвищити конкурентоспроможність продукції, часткового відродження якості життя на селі та вдалося раціонально освоїти місцеві земельні ресурси. По суті, майданчики вирощування бройлерів стають своєрідними «точками економічного росту» аграрної економіки, бо саме їм нерідко вдається освоїти покинуті землі.

Аналізуючи економічні показники слід зазначити, що основну частину виробничих витрат тваринництва (птахівництва) складає вартість кормів, яка в сучасних умовах дорівнює 60 – 65% від загальних витрат. На

частку інших припадає 35 – 40%.

Собівартість це відношення загальних витрат до виходу продукції. Валовий прибуток визначаємо шляхом множення валової продукції на ціну.

Різниця між валовим прибутком і загальними витратами визначає чистий прибуток.

Визначаємо рівень рентабельності як процентне відношення чистого прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Знаючи валове виробництво м'яса на птахофабриці (440 тис. тонн) знаходимо добуток його та ціни (2500 грн. за 1 центнер) отримуємо суму валового прибутку:

$$4\,400\,000 \text{ ц} \times 2500 = 11\,000\,000\,000 \text{ грн.}$$

Оскільки загальна потреба в комбікормі складає 953 333,3 тонн то витрати на корми при ціні 1 тонни комбікорму в 2 000 грн. становитимуть :

$$953\,333,3 \text{ тонн} \times 2000 = 1\,906\,666\,600 \text{ грн.}$$

Загальні витрати визначаємо, виходячи із того, що із загальних витрат 65% припадає на корми. Отже:

$$1\,906\,666\,600 \cdot 65\%$$

$$\times 100\%$$

Загальні витрати складуть $(1\,906\,666\,600 \times 100 : 65) = 2\,933\,333\,231$ грн.

Собівартість 1 ц продукції знаходимо шляхом ділення загальних витрат на валове виробництво:

$$2\,933\,333\,231 : 4\,400\,000 \text{ ц} = 666,6 \text{ грн.}$$

Віднімаючи від валового доходу загальні витрати, отримуємо чистий прибуток:

$$11\,000\,000\,000 - 2\,933\,333\,231 = 8\,066\,666\,769 \text{ грн.}$$

Рівень рентабельності складе:

$$8066666769 : 2\,933\,333\,231 \times 100 = 275 \%$$

Таким чином, при використанні еколого-економічного аграрного ренесансу на затрачену 1 гривню отримуємо 2,75 гривні прибутку.

Відповідно до концепції «економічні майданчики розвитку сільських територій» урізноманітнюються і заходи їх підтримки. Поряд з традиційними механізмами стимулювання розвитку проблемних територій на кшталт грантів, субсидій, цільових програм розвитку, тепер важлива роль відводиться заходам, спрямованим на активізацію внутрішніх ресурсів сільських територій. Йдеться про стимулювання підприємницької діяльності на селі, посилення територіальної мобільності населення, інфраструктурної забезпеченості сільської місцевості, її конкурентоздатності та інвестиційної привабливості.

Висновки

Створення «економічних майданчиків розвитку сільських територій» можна вважати ренесансом сільськогосподарського виробництва, що до певної міри дасть можливість оздоровити депресивні аграрні території, підвищити технічний рівень аграрного виробництва,

запровадити досконаліший менеджмент, створити нові робочі місця, відвести загрозу банкрутства, що завжди супроводжується негативними соціальними наслідками. Тому приплив капіталу із зовнішніх джерел відігравав і продовжує відігравати в більшості випадків позитивну роль у розвитку сільського господарства на депресивних територіях. Цей процес повинен бути економічно врегульованим і відповідним чином контрольованим. Для цього необхідно створити фінансово-кредитний механізм, адекватний сучасним умовам і цілям підвищення рівня продовольчої безпеки держави.

Перспективи подальших досліджень. Перспективами подальших досліджень є удосконалення системи високотехнологічного, конкурентоспроможного і прибуткового аграрного сектору, формуванням нової організаційної структури сільського господарства та його ринкової інфраструктури. Розв'язання потребують конфлікти інтересів у системі землекористування.

Бібліографічні посилання

- Vlasenko, I.V. (2007). Stymuliuvannia diialnosti pidpriemnytstva v depresyvnnykh administratyvnykh raionakh Vinnychchynu. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu (Ekonomichni nauky). Khmelnytskyi. 2, 66–70 (in Ukrainian).
- Vlasenko, I.V. (2013). Rynkovi umovy ahrarnoho hospodariuvannia ta rozvytok silskykh terytorii Ukrainy. Innovatsiina ekonomika. 2(40), 106–110 (in Ukrainian).
- Azizov, SM. Keniisky, P.K., Skupyi, B.M. (2001). Orhanizatsiia vyrobnytstva i ahrarnoho biznesu v silskohospodarskykh pidpriemstvakh. K.: IAE, 251–252 (in Ukrainian).
- Ambrosov, V.Ja. (2011). Perehod k rynochnym zemel'nym otnoshenijam. Strategii realizacii zemel'noi reformi. 1, 39–41 (in Russian).
- Bohira, M. (2008). Zemelna reforma i stan formuvannia spravzhnykh gospodariv na seli. Zemlevporiad. visn. 2, 37–59 (in Ukrainian).
- Bojko, L. (2008). Rozmir zemlekorystuvan' sil'gospodaryjstv u systemi chynnykiv efektyvnosti gospodarjuvannja. Zemlevporjad. visn. 6, 63. (in Ukrainian).
- Vlasenko, I.V. (2007). Problemy agarnogo pryrodokorystuvannja v rynkovykh umovah gospodarjuvannja : monografija. Vinnycja «Edel'vejs i K» (in Ukrainian).
- Kolot, A.M., Grishnova, O.A. (2012). Social'na vidpovidal'ni teorija i praktyka rozvytku : monografija. K.: KNEU (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 19.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6903

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.108.007.2

Проблеми управління якістю на підприємствах в умовах входження України в ЄС

М.В. Вовк
mirkavovk21@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті висвітлено особливості управління якістю продукції у вітчизняних підприємствах в аспекті міжнародних і національних трансформаційних процесів. Розглянуто головні тенденції нових підходів до управління якістю та способів контролю якості. Досліджено розвиток систем управління якістю продукції, а також обґрунтовано принципи формування і функціонування систем якості та необхідність їх впровадження в практичну діяльність вітчизняних підприємств. Доведено, що одним із найважливіших стратегічних питань реформування економіки України та її адаптації до вимог Європейського Союзу, є визначення перспективних напрямів управління виробництвом, зокрема управління якістю продукції. Для цього проаналізовано основні вимоги законодавства ЄС до безпеки та якості товарів. Першочергове завдання, яке стоїть перед керівництвом підприємства, є розробка заходів щодо впровадження на практиці сертифікованої системи якості, що в свою чергу забезпечить високий рівень довіри у споживачів і партнерів стосовно якості продукції і виробничого процесу, а також підвищить ефективність діяльності підприємства загалом.

Запропоновано напрями покращення управління якістю виробництва продукції на підприємстві при виході на зовнішні ринки шляхом побудови інтегрованих систем управління якістю.

Ключові слова: *якість, сертифікація, конкурентоспроможність, підприємство, якість продукції, управління якістю продукції, Європейський Союз, інтегрована система управління якістю.*

Проблемы управления качеством на предприятиях в условиях вступления Украины в ЕС

М.В. Вовк
mirkavovk21@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье освещены особенности управления качеством продукции у отечественных предприятиях в аспекте международных и национальных трансформационных процессов. Рассмотрены основные тенденции новых подходов к управлению качеством и способов контроля качества. Исследовано развитие систем управления качеством продукции, а также обоснованы принципы формирования и функционирования систем качества и необходимость их внедрения в практическую деятельность отечественных предприятий.

Доказано, что одним из важнейших стратегических вопросов реформирования экономики Украины и ее адаптации к требованиям Европейского Союза, является определение перспективных направлений управления производством, в том числе управления качеством продукции. Для этого проанализированы основные требования законодательства ЕС к безопасности и качеству товаров. Первоочередная задача, которая стоит перед руководством предприятия, является разработка мероприятий по внедрению на практике сертифицированной системы качества, в свою очередь обеспечит высокий уровень доверия у потребителей и партнеров относительно качества продукции и производственного процесса, а также повысит эффективность деятельности предприятия в целом.

Citation:

Vovk, M. (2016). Problems of quality management in enterprises in terms of the entry of Ukraine into the EU. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 13–16.

Предложены направления улучшения управления качеством продукции на предприятиях при выходе на внешние рынки путем построения интегрированных систем управления качеством.

Ключевые слова: качество, сертификация, конкурентоспособность, предприятие, качество управления качеством Европейский Союз, интегрированная система управления качеством.

Problems of quality management in enterprises in terms of the entry of Ukraine into the EU

M. Vovk
mirkavovk21@gmail.com

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

In the article the features of quality management of products are reflected in domestic enterprises in the aspect of international and national transformation processes. The main tendencies of the new going are considered near a quality management and methods of control of quality. Investigational development of control system by quality products, and also grounded principles of forming and functioning of the systems of quality and necessity of their introduction, in practical activity of domestic enterprises.

Proved that one of the major strategic issues of reforming Ukraine's economy and its adaptation to the requirements of the European Union is to determine promising areas of production management, including quality management. The basic requirements of legislation of EU are for this purpose analyzed to safety and quality of commodities. The primary task facing the direction the company is taking steps to implementation in practice of certified quality system, which in turn will provide a high level of confidence among consumers and partners regarding product quality and production process and increase efficiency of the enterprise as a whole.

Directions improve quality control of production of the company in entering the foreign markets by building integrated systems of quality management.

Key words: quality, certification, competitiveness, enterprise, product quality, product quality control, the European Union, an integrated quality management system.

Вступ

Впровадження сучасних систем управління якістю на підприємствах стало першочерговим завданням для досягнення конкурентоспроможності продукції і успішного функціонування в сучасних умовах мінливого ринкового середовища. У Європейському Союзі в багатьох галузях, важко навіть уявити собі роботу підприємств без відповідної сертифікації продукції. Адже ринкова економіка ставить підприємства в досить жорсткі умови конкурентної боротьби, де виживають ті, у кого продукція за якісними характеристиками переважає продукцію конкурентів. Сьогоднішня інтеграція України в європейське співтовариство обумовлює формування дієвої політики щодо забезпечення якості продукції на підприємствах стосовно впровадження сучасних методів управління якістю в Європі та в світі.

Спад виробництва та зниження економічного потенціалу України негативно вплинули на якість і конкурентоспроможність вітчизняних товарів, робіт, послуг, впровадження сучасних методів управління якістю. На сучасному етапі розвитку економіки України, важливою умовою успішного функціонування підприємства є випуск високоякісної продукції, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності на вітчизняних та зарубіжних ринках збуту (Valjavs'kuj, 2015).

Впровадження системи управління якістю має на меті практичне застосування та розробку рекомендацій щодо управління якістю продукції на підприємстві в умовах входження України в ЄС. Для цього необхідно сформулювати: політику в сфері якості, мету якості, призначення ресурсів, контроль якості, забез-

печення якості, а також поліпшення якості та впровадження усіх дій по контролю за якістю стосовно виготовленої продукції, процесу чи послуги усередині або за межами підприємства, а також періодичну оцінку результатів в порівнянні з метою.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження проведено на основі наукових публікацій стосовно проблем якості, що підтверджено наявністю наукових робіт таких вітчизняних вчених, як Бойка В.І., Вакуленка А.В., Ільчука М.М., Момота В.В., Саблука П.Т., та багатьох інших науковців. У процесі даного дослідження використовувались такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, спостереження та діалектичний метод. Ці методи були використані для отримання цілісної уяви про досліджуваний предмет, виокремлення основних тенденцій розвитку науки управління якістю і удосконалення існуючого механізму управління якістю продукції в умовах вступу України в Європейський Союз.

Результати та їх обговорення

Однією з основних задач міжнародних інститутів є усунення політичних, економічних, екологічних та організаційно-технічних торговельних бар'єрів. Дані перешкоди можуть бути вирішені за допомогою обґрунтування нових методологічних підходів з побудови ефективної системи якості продукції. Світова організація торгівлі (СОТ), яка була створена у січні 1995 року після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. Марракеш (Марокко). СОТ стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі

(ГАТТ) організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів. У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, скасування тарифних обмежень та зниження митних зборів. Станом на вересень 2015 року членами СОТ є 161 країна світу, 22 країни ведуть переговори щодо вступу до СОТ. Членство у СОТ передбачає обов'язкову участь у всіх багатосторонніх угодах, крім декількох з обмеженим колом учасників. Процес вступу України до СОТ розпочався 30 листопада 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заяву Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. 5 лютого 2008 року у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ.

Дотримання найголовніших принципів економічної свободи є одним з найбільш важливих завдань, які стоять перед Україною для її подальшого вступу в Європейський Союз. Основними вимогами є: безкоштовний потік товарів, капіталу і робочої сили, свобода надання різноманітних послуг, при дотриманні принципів здоров'я споживача, раціонального використання ресурсів навколишнього середовища, а також дотримання правил техніки безпеки виробництва товарів і послуг.

Це обов'язкові вимоги, яких повинні дотримуватись усі держави члени ЄС. Всі країни кандидати до вступу в Європейський Союз зобов'язані прийняти ці умови шляхом внесення змін до відповідних законів, щоб відкоригувати своє законодавство у відповідності до вимог Європейського Союзу.

Основною умовою для забезпечення належного функціонування єдиного ринку товарів і послуг є усунення торгівельних бар'єрів, тобто вільний рух товарів. Торгівельні бар'єри виникають у зв'язку з відмінностями в міжнародноправових нормах, тестуванні, сертифікації і процедурах контролю якості продукції у різних країнах. Саме тому дуже важливо створити безперервний розвиток міжнародних стандартів та послідовність їх впровадження і застосування на підприємствах у відповідності з відкоригованим до європейських вимог вітчизняним законодавством.

Усі товари, які імпортуються на митну територію ЄС в обов'язковому порядку повинні відповідати усім вимогам Європейського Союзу, спрямованим на забезпечення захисту споживачів. Ці вимоги суттєво різняться у залежності від конкретного товару, але у цілому можуть бути згруповані за такими напрямками:

- ✓ Технічні вимоги;
- ✓ Екологічні вимоги;
- ✓ Вимоги у сфері санітарних та фітосанітарних заходів.

Крім того, до певних видів продукції на рівні ЄС встановлюються маркетингові стандарти, а також застосовуються імпорти обмеження, що також можуть розглядатися як механізми захисту внутрішнього ринку від імпортованих товарів, якість і безпека яких не відповідає вимогам Євросоюзу.

Тому на перший план виступає необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняних това-

ровиробників на світовому та європейському рівнях. Для того, щоб вистояти в конкурентній боротьбі, найбільші фірми Європи об'єднують зусилля для вибору прогресивних форм і методів управління якістю продукції, пов'язують з їх впровадженням гарантію стабільної якості продукції. Такі програми включають стабільну технологію, належну систему ISSN 19956134 347 підтримки технологічної точності устаткування і оснащення, метрологічні засоби контролю і випробувань продукції, ефективну систему підготовки кадрів (Parhomenko, 2010).

Динамічність вимог до якості продукції зумовлюють необхідність застосування системного підходу до управління якістю продукції як такого, що дозволяє враховувати взаємозв'язки між суб'єктами та об'єктами управління якістю, досліджувати закономірності їх зміни, забезпечувати комплексний вплив на характеристики та рівень якості. У зв'язку з цим актуальним завданням є обґрунтування структури системи управління якістю продукції на підприємстві для забезпечення виконання нею функціонального призначення (Orlov, 2013).

Дослідження існуючих підходів до управління якістю дозволило зробити висновок, що сьогодні відсутні ефективні системи управління якістю продукції, які б забезпечували ефективність процесу управління якістю за допомогою інтеграції процесів управління трудовим потенціалом як основного фактора якості праці та бізнеспроцесів управління якістю продукції. З огляду на це проблема створення ефективної системи управління якістю продукції на основі інтегративного підходу є особливо актуальною.

Використання в практиці вітчизняних підприємств інтегрованих систем управління якістю дозволяє підвищити якість продукції, конкурентоспроможність підприємств за рахунок застосування системного і процесного підходів до управління підприємством, інвестицій в інтелектуальний капітал. Концептуально інтегровану систему управління якістю продукції слід розглядати як сукупність основних підсистем, що знаходяться у постійній взаємодії та взаємозв'язку, впливають на загальну ефективність системи і спрямовані на підвищення якості продукції (рис. 1) (Valjavs'kyj, 2015).

Інтегрована система управління якістю базується на стандартах системи екологічного менеджменту ISO 14000, системі менеджменту якості ISO серії 9000, її побудові, впровадженню і сертифікації, системі професійної безпеки OHSAS 18000 та системі соціальної відповідальності SA 8000.

Побудована таким чином інтегрована система управління якістю продукції стане діючою узгодженою робочою структурою підприємства і включатиме ефективні технічні й управлінські методи для забезпечення найвищих результатів праці, найбільш ефективних способів взаємодії людей та техніки, а також інформації з метою задоволення потреб споживачів і партнерів стосовно якості продукції і виробничого процесу та економії виробничих витрат.

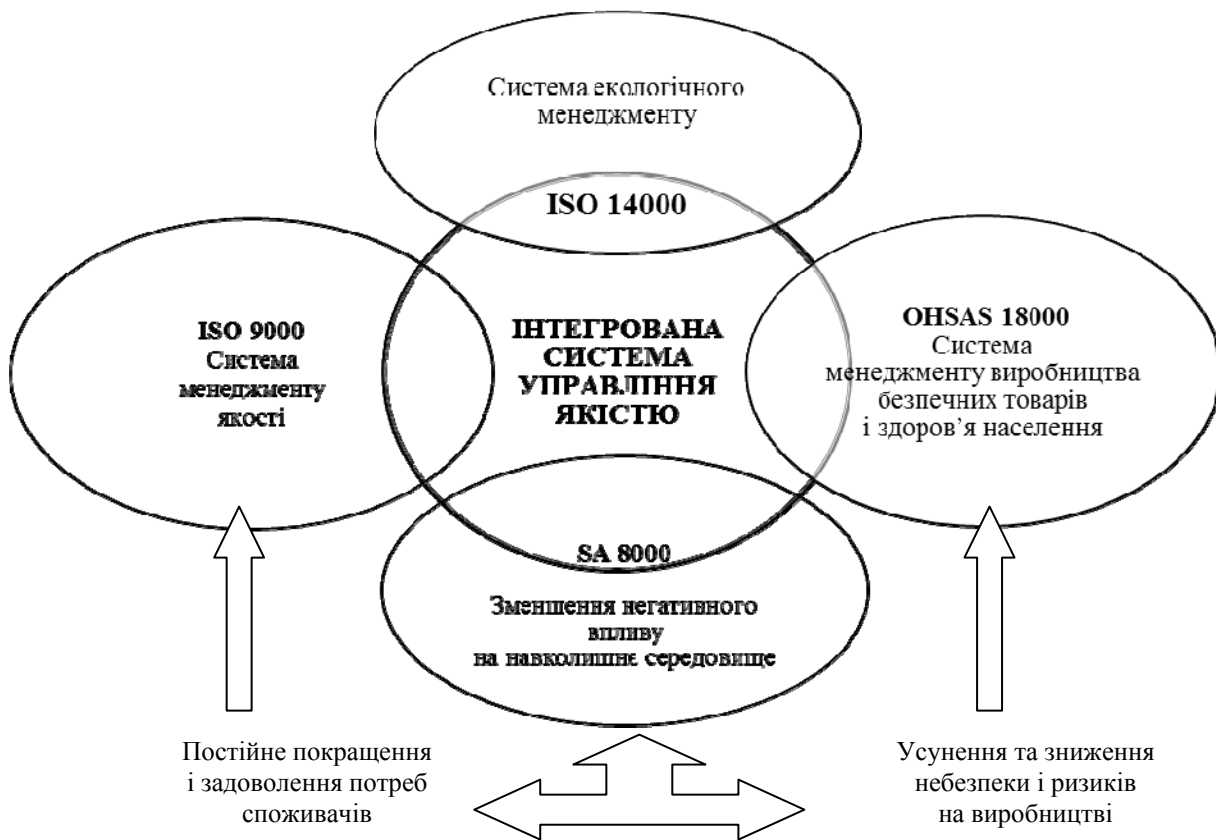

Рис. 1. Інтегрована система управління якістю продукції

Висновки

Побудова, впровадження і сертифікація інтегрованої системи управління якістю продукції на підприємствах надасть їм ряд конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому доцільно впроваджувати інтегровану систему управління якістю, яка на практиці поєднує взаємопов'язані процеси, і є основою для досягнення основної мети діяльності підприємства — отримання прибутку шляхом задоволення вимог і очікувань споживачів.

Перспективи подальших досліджень. Все більше підприємств і організацій, розробивши і сертифікувавши систему управління якістю, визначають побудову інтегрованої системи управління як наступний крок у вдосконаленні своєї діяльності. В якості побудови такої інтегрованої моделі може бути впровадження

Європейської моделі ділової досконалості Європейського фонду управління якістю, що дозволить здійснити всебічний аналіз якості продукції, навколишнього середовища, безпеки і здоров'я населення.

Бібліографічні посилання

- Valjavs'kyj, S.M. (2015). Upravlinnja jakistju produkcii' na pidpryjemstvi v umovah vhodzhennja Ukrai'ny v JeS. Efektyvna ekonomika. 11, 5963 (in Ukrainian).
- Orlov, P.A. (2013). Vprovadzhennja system upravlinnja jakistju: stan, problemy, perspektyvy. Standartyzacija, sertyfikacija, jakist'. 6, 5963 (in Ukrainian).
- Parhomenko, M.M. (2010). Mizhnarodnyj dosvid zabezpečennja jakosti produkcii'. Forum prava. 3, 344350 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016

УДК 628.1:338

Рекреаційні зони Закарпаття: стан і перспективи розвитку

К.М. Гірняк, М.В. Багрій
girnjak@mail.ru

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті розглянуто перспективи стану та розвитку рекреаційних зон Закарпаття. Визначено, що саме Закарпаття має великі рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються і можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення, а також суттєво вплинути на розвиток економіки регіону.

Проведено функціональне зонування рекреаційних територій, яке необхідне для внутрішньорегіональної рекреаційної політики, регіонального управління та регулювання визначення рекреаційної спеціалізації, яка дасть імпульс до вирівнювання соціально-економічної ситуації в усіх адміністративних районах області.

Дослідженням визначено особливості економічних туристично-рекреаційних ресурсів у системі новітніх рекреацій Закарпатської області, що використовують сучасні показники розвитку суспільства, зокрема конкурентоспроможності та економічної глобалізації. Подано сучасні і оригінальні поняття, зокрема «рекреаційна зона» сукупність рекреаційних регіонів, які формуються на основі територіальної близькості, наявності транспортних і функціональних зв'язків і загального рекреаційного ресурсу. Проведено рекреаційне зонування для отримання інформації про придатність їх територій для туристично-рекреаційного використання.

В статті авторами здійснено рекреаційне зонування де виділено десять рекреаційних зон, в яких визначено критерії придатності території для рекреаційно-оздоровчого використання. Доведено, що Закарпаття мальовничий куточок, що займає особливе місце у плані розвитку рекреаційного комплексу України, який є унікальний за своїми ресурсами і за своїм гео економічним положенням у світі, що робить область привабливою для оздоровлення та відпочинку людей і створює пріоритетний розвиток рекреації у Закарпатті.

Ключові слова: туризм, рекреаційна зона, рекреаційні ресурси, рекреаційне зонування, область, галузь, інформація, аналіз, напрям, економіка, формування.

Рекреационные зоны Закарпатье: состояние и перспективы развития

К.М. Гирняк, М.В. Багри́й
girnjak@mail.ru

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицького, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина,

В статье рассмотрены перспективы состояния и развития рекреационных зон Закарпатье. Определено, что именно Закарпатье имеет большие рекреационные ресурсы, к которым относятся географические объекты, используются и могут быть использованы для отдыха, туризма, лечения, оздоровления населения, а также существенно повлияют на развитие экономики региона.

Проведено функциональное зонирование рекреационных территорий, которое необходимо для внутрорегиональной рекреационной политики, регионального управления и регулирования определения рекреационной специализации, которая даст импульс к выравниванию социально-экономической ситуации во всех административных районах области.

Исследованием определены особенности экономических туристично-рекреационных ресурсов в системе новейших рекреаций Закарпатской области, используют современные показатели развития общества, в частности конкурентоспособности и экономической глобалізації. Подано современные и оригинальные понятия, в частности «рекреационная зона» –

Citation:

Hirnyak, K., Bagriy, M. (2016). Recreational areas of Zakarpattia: the state and prospects of development. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 17–21.

совокупность рекреационных регионов, которые формируются на основе территориальной близости, наличия транспортных и функциональных связей и общего рекреационного ресурса. Проведено рекреационное зонирование для получения информации о пригодности их территорий для туристско-рекреационного использования.

В статье авторами осуществлено рекреационное зонирование – где выделено десять рекреационных зон, в которых определены критерии пригодности территории для рекреационно-оздоровительного использования. Доказано, что Закарпатье – живописный уголок, занимает особое место в плане развития рекреационного комплекса Украины, который является уникальным по своим ресурсам и по своему геоэкономическому положению в мире, что делает область привлекательной для оздоровления и отдыха людей и создает приоритетное развитие рекреации в Закарпатье.

Ключевые слова: туризм, рекреационная зона, рекреационные ресурсы, рекреационное зонирование, область, отрасль, информация, анализ, направление, экономика, формирование.

Recreational areas of Zakarpattia: the state and prospects of development

K. Hirnyak, M. Bagriy
girnjak@mail.ru

*Lviv National University of veterinary medicine and biotechnology named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine,*

The article discusses the prospects of the state and development of recreational areas of Transcarpathia. Determined that it is in Transcarpathia has great recreational resources, which include geographic features used and can be used for recreation, tourism, medical treatment, rehabilitation population and significantly affect the economic development of the region.

A functional zoning of recreation areas, which is necessary for intra-recreational policy, regional management and regulation of the definition of recreational specialization, which will give impetus to the equalization of socio-economic situation in all administrative districts of the region.

The study of the peculiarities of economic turistichno-rekreaciynikh resources in the Transcarpathian region of modern recreations using modern social development indicators, including economic competitiveness and globalization. Posted modern and original concepts, including «recreational area» – a set of recreation areas, which are based on territorial proximity, availability of transport and functional relationships and general recreational resource. A recreational zoning for information about the suitability of areas for tourism and recreational use.

In the article the authors made recreational zoning – which highlight ten recreational areas, which defines eligibility for area recreational and recreational use. Proved that Transcarpathia – a picturesque area that has a special place in the plan of recreational complex of Ukraine, which is unique in its resources and in its economic location in the world, which makes the region attractive for recreation and leisure people and creates the priority development of recreation in our region.

Key words: tourism, recreation area, recreational resources, recreational zoning area hazuz, information, analysis, direction, economy formation.

Вступ

Типологічний підхід є принципово важливим інструментом для суспільно-географічних досліджень областей і регіонів, що дозволяє згрупувати їх за економічними, соціальними, політичними, культурними, екологічними тощо, критеріями і проаналізувати їх місце у конкретних умовах геопростору. Завдяки типологічному підходу ми маємо змогу виявити місце конкретної області у сучасних глобальних і регіональних суспільно-географічних та рекреаційних процесах. Традиційні підходи до економічної типології потребують врахування цих індикаторів, зокрема показників інноваційності економіки, розвитку інфраструктури, рівня глобалізації.

Розвиток рекреаційного комплексу в Україні особливе місце належить Закарпатській області. Закарпаття має великі рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються і можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення, а також суттєво вплинути на розвиток економіки регіону. Саме тому, актуалізується необхідність проведення аналізу функціонування та розвитку кожної рекреаційної зони Закарпаття, а саме: визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму та рекреації в даних зонах, виділення основ-

них видів туризму в кожній рекреаційній зоні та здійснення їх економічної оцінки.

Матеріал і методи досліджень

Основні терміни рекреаційного комплексу, туризму, рекреаційних ресурсів, рекреаційного зонування вітчизняні та зарубіжні вчені трактують по-різному. Однак, охарактеризувати всю множину нами визначень термінів у статті неможливо, тому ми обмежилися тими, які на наш погляд, розкривають суть цього питання, зокрема: Блохін Ю.І., Богданов Ю.В., Волков В.С. які розробили принципи розвитку сфери туризму в ринковій економіці; науковці Галенська О.М., Корнеєв С.Є., Тайнович Н.В. розвинули уявлення про механізми регуляції організаційно-правових відносин у сфері туризму; дослідники Батюк Б.Б., Карлова Г.А., Казанкіна Т.В., Потьомкін В.К., Яковлева Н.В. сформулювали основи формування ринкової стратегії туристського обслуговування населення; учені Балабанів А.І., Гуденко Н.Б., Шагінов Ю. А., Файбусович Є.Л. запропонували систему заходів для інвестування сфери туризму і формування цінової політики. Проблеми експлуатаційних запасів мінеральних вод Закарпаття досліджував Лобода М.В. Вивчення санаторно-курортних зон, виділення їх у основні групи здійснено у працях Кравціва В.С. та

Євдокименка В.К. Але практично не досліджено наявні туристично–рекреаційні ресурси кожної рекреаційної зони та не здійснено економічного аналізу.

Метою дослідження є визначення особливостей економічних туристично–рекреаційних ресурсів у системі новітніх рекреацій Закарпатської області, що використовують сучасні показники розвитку суспільства, зокрема конкурентоспроможності та економічної глобалізації.

Результати та їх обговорення

Рекреація є однією з галузей господарства, яка має найбільш динамічні та стабільні показники розвитку. Рекреаційна зона це сукупність рекреаційних регіонів, які формуються на основі територіальної близькості, наявності транспортних і функціональних зв'язків і загального рекреаційного ресурсу (Pokolodna, 2012).

Закарпаття це не просто одна із областей України, а й чудовий край з неповторними краєвидами, які перехоплюють подих туристів з усіх куточків світу. Відпочинок на Закарпатті всесвітньо відомі мінеральні джерела, садівництво і виноградарство, край мальовничих гір і долин. Своєрідна природа, комфортний клімат, курорти та архітектурні пам'ятки, цікаві літні і зимові маршрути, усе це зробило область краєм масового туризму.

Взимку Закарпаття приваблює своїми чудовими гірськолижними курортами, термальними водами, зимовими базами відпочинку, а в літку своїми зеленими лісами, чистим повітрям, мінеральними джерелами, величчю Карпатських гір, полонин і привітністю закарпатських людей.

Закарпаття має унікальні передумови формування на ринкових засадах рекреаційно–туристичного комплексу, а саме:

- географічна вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури, єдина область України, яка межує з чотирма центральноєвропейськими державами; пам'ятний знак «Центр Європи» встановлено поблизу с. Ділове Рахівського району;

- історична своєрідність краю, де збереглась висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що у поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;

- економічний досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомою передумовою для поступового економічного зростання;

- транспортний розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду області;

- природний наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно–кліматичних зон (на Закарпатті знаходиться найбільша вершина

Українських Карпат гора Говерла (2061); бере свій початок одна з найбільших річок Європи Тиса; єдина в Україні Долина нарцисів поблизу м. Хуст; високогірне озеро Синевір, розташоване на висоті 989 м);

- рекреаційний область володіє потужним природним потенціалом для санаторно–курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області (с. Солотвино Тячівського району знаходиться найбільша у світі алергологічна лікарня, розміщена у солоній шахті на глибині 300 м);

- екологічний порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області.

Закарпатська область має високий природно–рекреаційний і туристично–курортний потенціал. Щедра природа дарує хворим одужання, а здоровим – насолоду. У багатьох містах і селах на водах було споруджено водолікарні, купальні або бальнеологічні санаторії. Мінеральні води допомагають при захворюваннях опорно–рухового апарату, дерматологічних та гінекологічних хворобах, при патологіях органів травлення та нервової системи. Під Закарпаттям ціле море цілющих вод. Де б не робили свердловину, майже напевно натрапляли на мінеральне або геотермальне джерело.

Серед гідромінеральних та природно–рекреаційних ресурсів вивчено 360 джерел мінеральних вод, різноманітних за своїм складом та лікувальними можливостями. Деякі родовища унікальні, їх води відповідають типу «Єсентуки», «Боржомі» та «Нарзан» і не поступаються відомим водам Чехії, Польщі, Франції. В області нараховується понад 20 родовищ субтермальних і термальних, високо термальних вод. Наявність мікроелементів у складі мінеральних вод Закарпаття дає повне право віднести цілий ряд родовищ до унікальних, а їх води до високоефективних і цінних при використанні для лікування та профілактики захворювань різних органів людини. На базі цих унікальних джерел в області функціонує цілорічно багато санаторіїв: «Поляна», «Сонячне Закарпаття», «Квітка Полонини», «Верховина», «Шаян» для лікування захворювання органів травлення; «Карпати», «Перлина Карпат», «Теплиця» для лікування серцево–судинної та нервової системи; «Синяк», «Гірська Тиса» для лікування захворювань опорно–рухових органів (Musatkina, 2006).

Функціональне зонування рекреаційних територій є основою рекреаційного зонування як важливої передумови здійснення політики розвитку сфери санаторно–курортного лікування, туризму і відпочинку в регіоні.

Рекреаційне зонування необхідне для проведення внутрішньорегіональної рекреаційної політики, регіонального управління та регулювання визначення рекреаційної спеціалізації, яка дасть імпульс до вирівнювання соціально–економічної ситуації в усіх адміністративних районах області. Перш за все потрібно визначити територіальну організацію рекреаційно–оздоровчого комплексу та охарактеризувати її форми.

Найпростішою формою сучасної територіальної організації рекреаційно-оздоровчого комплексу є рекреаційний пункт, який являє собою окремо розміщені спеціалізовані заклади. Досконалішою формою є рекреаційні центри та вузли. Рекреаційні центри це окремі населені пункти з набором рекреаційних закладів або окремих об'єктів, що виступають центрами формування рекреаційного вузла, а рекреаційні вузли це сукупність рекреаційних центрів на компактній території. Сукупність рекреаційних пунктів, центрів, вузлів, що спільно використовують рекреаційні ресурси і розташовані на ній інфраструктурні райони, найчастіше поліфункціональні, а саме курортно-оздоровчі. Як найвищі таксономічні одиниці територіально-рекреаційного-обслуговування можуть виділятися рекреаційні регіони та зони. Рекреаційний регіон це група рекреаційних районів у межах певних територій, що характеризуються спільністю природних та історико-культурних ресурсів, єдиними інфраструктурними взаємозв'язками (Shkola, 2005).

Функціональне зонування рекреаційних територій здійснюється на основі оцінки придатності території для різних видів рекреаційної діяльності. В. Кравців та В. Євдокименко відповідно до видів рекреаційної діяльності окреслюють наступні види рекреаційних зон лікувально-оздоровчого профілю у Закарпатській області (Kravciv et al., 1995; Yevdoky`menko, 1996):

– зони санаторно-курортного лікування Свалявська, Шаянська та Поляно-Квасівська;

– оздоровчі зони Рахівсько-Ясінянська та Великоберезнянська. При цьому вони виділяють такі рекреаційні райони Берегівський, Рахівсько-Ясінянський, Воловецько-Міжгірський, Свалявсько-Мукачівський та Великоберезнянський.

Берегівський район за В.Кравцівом та В.Євдокименком охоплює територію у межах двох адміністративно-територіальних одиниць Берегівського та Виноградівського районів, тому, на нашу думку, цей район слід було назвати Берегівсько-Виноградівським. Територія цього району придатна для організації оздоровлення, туризму (Берегово, Виноградів), а також санаторно-курортного лікування (родовища мінеральної води в с. Велика Бігань), але рекреаційні ресурси майже не використовуються.

Рахівсько-Ясінянський район представлений лікувальними мінеральними водами (Кваси, Кобилецька Поляна, Косівська Поляна та ін.), унікальними ландшафтами, пам'ятками історії та культури. Основна галузь рекреаційної діяльності зимові види спорту та відпочинку (Ясіня, Рахів), санаторно-курортне лікування (Кваси, Кобилецька Поляна, Косівська Поляна). Район непогано освоєний у рекреаційному відношенні, проте є можливості для подальшого розширення рекреаційного господарства.

На території Воловецько-Міжгірського рекреаційного району є унікальні мінеральні води (Сойми, Келечин, Синевірська Поляна), середньогірські ландшафти, старі ліси, цілющий клімат. Основні види рекреаційної діяльності санаторно-курортне лікування, зимові види спорту та відпочинку, пізнавальний туризм. Найбільші рекреаційні центри Сойми, Келечин, Пилипець, Синевірська Поляна, Міжгір'я, Воловець.

Свалявсько-Мукачівський рекреаційний район характеризується наступними видами рекреаційних ресурсів лікувальні мінеральні води, пам'ятки історії та культури. Район спеціалізується на санаторно-курортному лікуванні та оздоровленні. Тут функціонує 5 курортів (Карпати, Квітка Полонини, Плоске, Поляна та Синяк) і є значні можливості для рекреаційної діяльності.

Великоберезнянський рекреаційний район володіє лікувальними мінеральними водами та мальовничими ландшафтами. Тут створений міжнародний біосферний заповідник «Стужиця» (Yevdoky`menko, 1996).

Офіційна статистика Закарпатської області виділяє 10 рекреаційних зон на її території: Ужгородська рекреаційна зона та курорт Деренівка, Мукачівська та курорти Карпати і Синяк, Великоберезнянсько-Перечинська, Міжгірсько-Воловецька та курорт Сойми, Свалявська та курорт Поляна, Іршавська, Берегівська, Хустсько-Виноградівська та курорт Шаян, Тячівська, Рахівська та курорт Кваси. Найбільше насичені санаторно-оздоровчими закладами Свалявська та Мукачівська зони.

Ужгородська лікувально-оздоровча зона базується на лікувальних властивостях слабомінералізованих кремнистих мінеральних вод Ужгородського та Деренівського родовищ, високомінералізованої гідрокарбонатної натрієвої води родовища Руські Комарівці. На території рекреаційної зони розміщені курорт «Деренівка» з санаторним комплексом «Деренівська купіль» та санаторій «Малятко».

Мукачівська лікувально-оздоровча зона володіє родовищами сульфідних вод та термальних вод декількох типів. На території зони розташовані клімато-бальнеологічний курорт «Карпати» (санаторії «Карпати» та «Перлина Карпат») та бальнеологічний «Синяк» (санаторії «Синяк» та «Солені млаки»).

Великоберезнянсько-Перечинська лікувально-оздоровча зона базується на родовищах мінеральної води різних типів. На її території знаходиться оздоровчо-лікувальний комплекс «Дубриничі» та багато інших баз відпочинку.

Міжгірсько-Воловецька лікувально-оздоровча зона характеризується унікальними вуглекислими мінеральними водами кількох типів з найбільшими запасами для Закарпаття. Тут розташований бальнеологічний курорт Сойми із санаторієм «Верховина».

За класифікацією статистичного управління області Свалявська лікувально-оздоровча зона представлена бальнеологічним курортом «Поляна», що базується на лікувальних вуглекислих гідрокарбонатних натрієвих водах різної мінералізації. На його території розташовані санаторії «Поляна», «Квітка Полонини», «Сонячне Закарпаття», «Кришталеве джерело» та «Човен».

Виділення окремої Іршавської лікувально-оздоровчої зони обумовлюється наявністю найбільших родовищ термальних метанових хлоридно-гідрокарбонатно-натрієвих та йодо-бромних вод, що практично не використовуються.

Берегівська лікувально-оздоровча зона базується на значних запасах термальних вод трьох типів кремністі, азотні та азотно-метанові йодо-бромні хлорид-

ні натрієві. На використанні їх лікувальних властивостей функціонував санаторій–профілакторій «Косино».

На території Хустсько–Виноградівської лікувально–оздоровчої зони розміщені курорт Шаян із санаторіями «Шаян» і «Байлово» та санаторій «Теплиця», які використовують родовища вуглекислих мінеральних вод.

Тячівська лікувально–оздоровча зона характеризується наявністю різних типів мінеральних вод, ропи та палагових грязей солених озер. На території зони розташовані Українська та обласна алергологічні лікарні та санаторій «Мінерал».

Рахівська лікувально–оздоровча зона базується на родовищах мінеральних вод різних типів. На його території розташований бальнеологічний курорт Кваси із санаторієм «Гірська Тиса», що використовує вуглекислі миш'якові води.

Основними критеріями, що визначають придатність території для рекреаційно–оздоровчого використання є наявність родовищ мінеральних вод та інших бальнеологічних ресурсів, а також сприятливих кліматичних та екологічних умов.

На територіях розміщення природних лікувально–оздоровчих та рекреаційних ресурсів «полюсами зростання» локального і регіонального значення виступають курортно–рекреаційні підприємства, діяльності яких властивий мультиплікаційний ефект зростання попиту на їх послуги викликає підвищений попит на курортне будівництво, продукцію суміжних галузей, послуги транспорту, сервісних центрів, комунікацій, індустрії розваг, харчування тощо. Усе це супроводжується інвестиційним піднесенням, розширенням зайнятості, зростанням податкових надходжень до бюджетів, тобто економічного пожвавлення, яке за умов нерозвиненості курортних технологій має сезонну динаміку (Batyuk, 2015).

Висновки

Закарпаття мальовничий куточок, що займає особливе місце у плані розвитку рекреаційного комплексу України, який є унікальний за своїми ресурсами і за своїм гео економічним положенням у світі, що ро-

бить область привабливою для оздоровлення та відпочинку людей і створює пріоритетний розвиток рекреації у Закарпатті. Для успішного визначення напрямків та видів туризму, проведення внутрішньо–регіональної політики, щодо проведення рекреаційного зонування, де виділено десять рекреаційних зон, в яких визначено критерії придатності території для рекреаційно–оздоровчого використання. Закарпаття володіє всім необхідним для розвитку сучасної туристичної індустрії. Оскільки жодна галузь світового господарства не працює так інтенсивно й стабільно – як туризм.

Бібліографічні посилання

- Pokolodna, M.M. (2012). *Rekreacijna geografija: navch. posib. dlya stud. vy'shh. navch. Zakl. Xark. nac. akad. mis'k. gosp–va. X.: XNAMG (in Ukrainian).*
- Musatkina, V.P. (2006). *Diagnosty'ka stanu ta perspekty'vy' rozvy'tku tury'sty'chno–rekreacijnogo kompleksu Zakarpattya. Naukovy'j visny'k NLTU Ukrayiny': zbirny'k nauko–texnichny'x prac'. L'viv: NLTU Ukrayiny'. 16(1), 456 (in Ukrainian).*
- Shkola, I.M. (2005). *Menedzhment tury'sty'chnoyi industriyi: Navch. pos. Chernivci: Kny'gy' XXI (in Ukrainian).*
- Yevdoky'menko, V.K. (1996). *Regional'na polity'ka rozvy'tku tury'zmu: Metodologiya formuvannya, mexanizm rekreaciyi. NAN Ukrayiny'. Insty'tut regional'ny'x doslidzhen'. Chernivci: Prut (in Ukrainian).*
- Kravciv, V.S., Yevdoky'menko, V.K., Gabrel', M.M., Kopach, M.V. (1995). *Rekreacijna polity'ka v Karpats'komu regioni: pry'ncy'py' formuvannya, shlyaxy' realizaciyi. Chernivci: Prut (in Ukrainian).*
- Gudz', P.V. (2003). *Mexanizm rozvy'tku kurortno–rekreacijny'x tery'torij v suchasny'x umovax: avtoref. dy's. na zdobuttya nauk, stupenya doktora ekon.nauk / Insty'tut ekonomiko–pravovy'x doslidzhen' NAN Ukrayiny'. Donecz'k (in Ukrainian).*
- Batyuk, B.B. (2015). *Novitni rekreacijni zony' svitu. Regional'na ekonomika. L'viv. 3(7), 45–52 (in Ukrainian)*

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

Біогазові установки у польській екологічній політиці органів місцевого самоврядування

Якуб Голось
poczta@wssm.pl

*Вища школа міжнародних відносин і суспільної комунікації у Хелмі
ul. Wojslawicka, 8A, 22–100 Chelm*

У статті розглядається загальне використання відновлюваних джерел енергії серед європейських лідерів і місце Польщі серед них. Також показано потенціал у використанні так званої «зеленої енергії» і її позитивний вплив на місцеву та глобальну екосистему. Стверджується, як важливо відмовитися від використання викопних джерел енергії, що створюють негативну екосистему при видобутку і їх використанні. На думку автора, виробництво і використання біогазу палива є серйозною альтернативою. Виробництво біогазу не тільки пов'язане з виробництвом енергії, але воно також покращує ситуацію управління матеріальними потоками зелених відходів, відходи сільського господарства і очистних споруд, які широким чином недооцінені. Використання цих відходів у виробництві біогазу дозволяє не тільки нейтралізацію їх впливу на навколишнє середовище, але також створює великі можливості у сфері виробництва електроенергії та теплової енергії.

У статті наведено численні таблиці і графіки, які показують великий потенціал у сфері виробництва і використання біогазу в якості альтернативного палива в Польщі та інших країнах з аналогічними ресурсним потенціалом енергії. Також мета цієї статті полягає в тому, щоб спростувати теорію про те, що процес бродіння метану в сільськогосподарських біогазових установках виробляє запах, який насправді пов'язано з використанням застарілої технології. Висновки чітко вказують на зручність і простоту використання цього виду інвестицій і одночасно підсилюють переконання, що належна екологічна політика держави і місцевих органів влади задля екологічної регуляції дає шанс на чисте довкілля і потенціалу економічного зростання.

Ключові слова: політика, екологія, екосистема, альтернативні джерела енергії, нейтралізація біогазових установок.

Биогазовые установки в польской экологической политике органов местного самоуправления

Якуб Голос
poczta@wssm.pl

*Высшая школа международных отношений и общественной коммуникации в Хелме
ul. Wojslawicka, 8A, 22–100 Chelm*

В статье рассматривается использование возобновляемых источников энергии среди европейских лидеров и место Польши среди этих стран. Также показано потенциал использования так называемой «зеленой энергии» и ее положительное влияние на местную и глобальную экосистему. Обосновано, как важно отказаться от использования ископаемых источников энергии; важно избежать негативной экосистемы при добыче ископаемых и их использования. По мнению автора, производство и использование биогаза топлива является альтернативой. Производство биогаза не только связанное с производством энергии, но оно также улучшает ситуацию управления материальными потоками «зеленых» отходов. Отходы сельского хозяйства и очистных сооружений остаются широко недооцененным. Использование этих отходов в производстве биогаза позволяет не только нейтрализацию их воздействия на окружающую среду, а также создает больше возможности в области производства электроэнергии и тепла.

Представлены многочисленные таблицы и графики, которые показывают большой потенциал в области производства и использования биогаза в качестве альтернативного топлива в Польше и других странах с аналогичными ресурсным по-

Citation:

Goloś, Jakub (2016). Biogazownie w polskiej polityce ekologicznej jednostek samorządu terytorialnego. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 22–32.

тенциалом энергии. Другая цель этой статьи состоит в том, чтобы развенчать теорию о том, что процесс брожения метана в сельскохозяйственных биогазовых установках производит запах, который на самом деле связан с использованием устаревшей технологии. Выводы указывают на удобство и простоту использования этого вида инвестиций и одновременно усиливают убеждение, что надлежащая экологическая политика государства и местных органов власти дает шанс на чистую окружающую среду и потенциал экономического роста.

Ключевые слова: политика, экология, экосистема, альтернативные источники энергии, нейтрализация биогазовых установок.

Biogazownie w polskiej polityce ekologicznej jednostek samorządu terytorialnego

Jakub Gołoś
poczta@wssm.pl

Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie
ul. Wojsławicka, 8A, 22-100 Chełm

The present article examines the overall use of renewable energy among the European leaders and Poland's place in such statistics. It also shows the potential in use of the so-called: "green energy" and its positive influence on the local and global ecosystem. The article shows how important it is to abandon the use of fossil energy sources are creating a negative ecosystem during the extraction and their use. According to the author, the production and use of biogas fuel is an alternative. The production of biogas is not only related to energy production, but it also improves the situation of materials management of green waste, waste from agriculture and plants treatment waste which are widely underrated. The use of these wastes in biogas production allows not only the neutralization of their impact on the environment but it also creates great opportunities in the heat and electricity production.

Further, the article features numerous tables and graphs that show the great potential in the production and utilization of biogas as an alternative fuel in Poland and other countries with similar resource-energy potential. Another goal of this article is to debunk the theory that the process of methane fermentation in agricultural biogas plants produces odour which in fact is due to using outdated technology. The conclusions clearly indicate the usability of this type of investment and simultaneously reinforce the belief that the proper environmental policy of the state and local governments –understood as an eco-friendly regulation– gives a chance for a clean environment and economic growth potential.

Key words: politics, ecology, ecosystem, alternative energy sources, neutralization, biogas plants.

Wstęp

Wzrost gospodarczy spowodowany poprawą jakości życia zindustrialonego wymaga większego a jednocześnie oszczędniejszego zapotrzebowania na energię oraz zapewnić bezpiecznej jej dostawy. Wraz ze wzrostem zapotrzebowania zwiększa się oddziaływań tego sektora na środowisko naturalne a w konsekwencji na globalny klimat. Wykorzystywanie tradycyjnych paliw kopalnych na cele energetyczne sprzyja powstawaniu ładunku zanieczyszczeń uwalnianych do atmosfery, w szczególności tlenków węgla, siarki, azotu oraz pyłu zawieszoności. W związku z tym największym wyzwaniem ekonomiczno-ekologicznym w obszarze energetycznym jest dla całego współczesnego świata, minimalizacja negatywnych skutków dla środowiska naturalnego. U progu XXI wieku główny cel stojący przed ludzkością to poprawa kondycji środowiska poprzez zredukowanie, a nawet rezygnacja z wykorzystywania paliw kopalnych jako głównego surowca energetycznego. Alternatywą są odnawialne źródła energii i one są priorytetem dla nauki, gospodarki i całej ludzkości. O tym fakcie przekonani są perspektywicznie myślący decydenci oraz wykształcone społeczeństwo, ale dla wielu polityków alternatywna energetyka to „paliwo” do walki politycznej. Czym jest zatem energia odnawialna i w czym tak naprawdę jest problem?

Energia odnawialna najczęściej określana jako odnawialne źródło energii (w skrócie definiowana jako

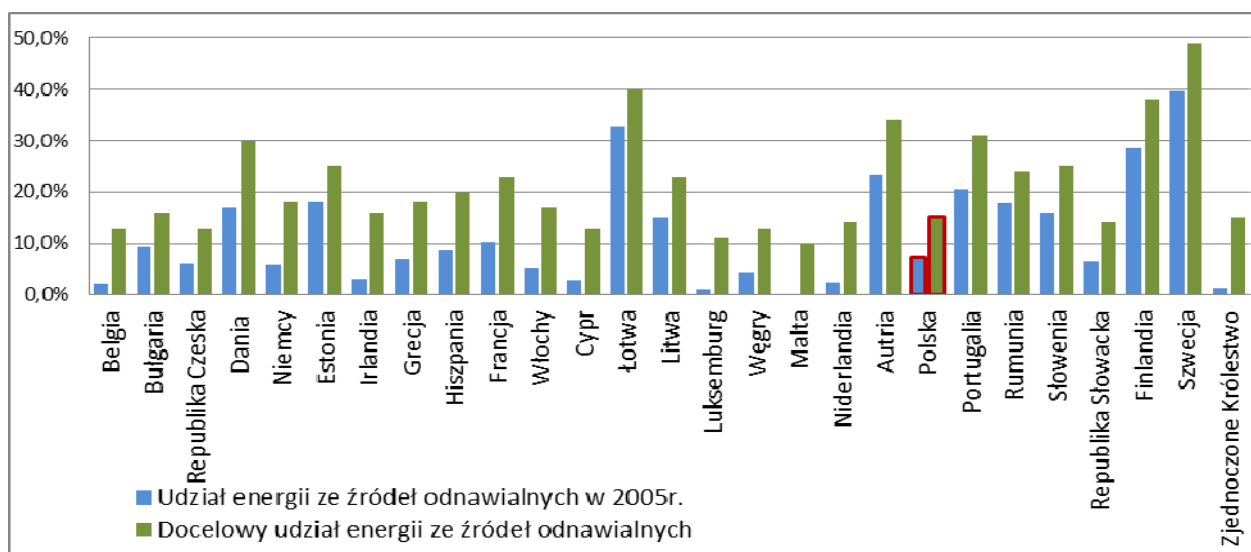
OZE) jest pozyskiwana z naturalnych, niewyczerpywanych źródeł w procesach przetwarzania energii wiatru, promieniowania słonecznego, ciepła ziemi (energia geotermalna), prądów i pływów morskich, spadku rzek oraz energii pozyskiwanej z biomasy i gazu wysypiskowego, a także z biogazu powstałego w procesach odprowadzania lub rozkładu składowanych części roślinnych i zwierzęcych [1]. To zasadniczy komponent odnawialnych źródeł energii. W przeciwieństwie do paliw konwencjonalnych, tj. węgiel, ropa naftowa, gaz ziemny, energia pozyskana z odnawialnych źródeł energii nie ulega w praktyce wyczerpaniu. Potęgi gospodarcze świata bardzo aktywnie uczestniczą w tym inowacyjnym procesie już od wielu lat. Polska również w ostatnich latach poczyniła postęp we wprowadzaniu alternatywnych źródeł energii. Wynika to przede wszystkim z faktu przynależności do Wspólnoty Europejskiej, która wywiera nacisk na stosowanie tego czynnika energetycznego. Dodatkowym aspektem są wymuszane poniekąd międzynarodowe regulacje prawne czego klasycznym przykładem jest podpisanie przez Polskę protokołu z Kioto oraz przynależność do Pakietu klimatyczno-energetycznego UE 3x20 z 2007 roku.

Jednym z pierwszych międzynarodowych dokumentów poruszających problemy klimatyczne była ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych sporządzona 9 maja 1992 roku [2]. Na konwencji uznano, że przez zwiększenie ilości gazów cieplarnianych uwalnianych do atmosfery następują zmiany klimatu. Działalność człowieka negatywnie wpływa na środowisko

a jego skutki są wspólnym problemem ludzkości. Największy udział emisji gazów przypada na kraje wysoko rozwinięte. Ciągła globalizacja oraz rozwój sektora społeczno-gospodarczego sprzyja zwiększeniu się emisji gazów. Koniecznością będzie zwiększenie wydajności energetycznej i kontrolowanie ogólnego poziomu emisji zanieczyszczeń również przez wdrażanie nowych technologii. Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z 1992 roku zastąpił protokół z Kioto sporządzony 11 grudnia 1997 roku [3]. Obecnie jest jednym z najważniejszych międzynarodowych instrumentów prawnych mających na celu walkę ze zmianami klimatu. Zawiera zobowiązania państw uprzemysłowionych do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, które są odpowiedzialne za globalne ocieplenie. W ogólnym założeniu państwa wymienione w załączniku I (kraje uprzemysłowione), zobowiązane były do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w latach 2008–2012, czego następstwem jest obniżenie całkowitej emisji o minimum 5% w stosunku do poziomu z roku 1990. W artykule 2 protokołu wymienione są zobowiązanie dotyczące zmniejszenia ilości emisji gazów cieplarnianych w tym m.in. «*Badania, promowanie i rozwój oraz zwiększenie wykorzystania nowych i odnawialnych form energii, technologii pochłaniania dwutlenku węgla oraz zaawansowanych i innowacyjnych technologii przyjaznych dla środowiska*» [4]. Już

wówczas zauważono, że tradycyjne metody ograniczenia emisji zanieczyszczeń muszą być wspierane nowymi technologiami przyjaznymi środowisku naturalnemu. Wprowadzenie bez emisyjnych lub niskoemisyjnych form pozyskiwania energii w politykach energetycznych państw sprzyja poprawie atmosfery a co za tym idzie poprawę ogólnej kondycji środowiska.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej od 2004 roku wymusza wprowadzenie zmian prawnych, które dotyczą również stanu i poprawy środowiska naturalnego co jest powiązane bezpośrednio z polską polityką energetyczną. Unia Europejska wprowadziła wytyczne mające na celu ograniczenia zużycia paliw kopalnych oraz promowanie alternatywnych źródeł energii w celu poprawy kondycji środowiska naturalnego. Zgodnie z dyrektywą Unijną 2009/28/WE [5]. w sprawie promowania energii odnawialnych, przewidywany jest 20% udział tej energii w całkowitym zapotrzebowaniu na energię w krajach członkowskich do 2020 roku. Dla każdego z krajów członkowskich jest ustalony indywidualny przedział w wytworzeniu i wykorzystaniu energii z OZE. Polska zobligowała się do uzyskania 15% udziału tej energii do 2020r. W poniższym wykresie przedstawiono krajowe cele w zakresie udziału energii ze źródeł odnawialnych wg ustawy 2009/28/WE.

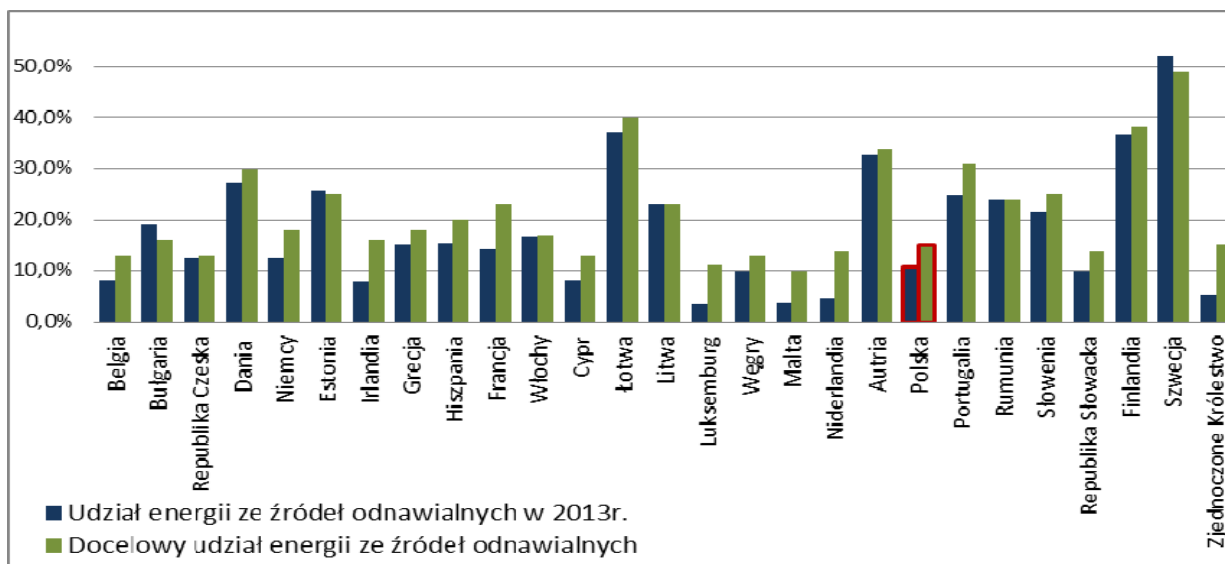

Wykres 1. Krajowe cele ogólne w zakresie udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w 2020 r.

Źródło: Dyrektywa 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009r, Parlament Europejski i Rada, 2009, załącznik I

Wszystkie kraje członkowskie zostały zobligowane do uzyskania odpowiedniego wykorzystania OZE do celów energetycznych. Polska w 2005 roku wytwarzała tylko 7,2% energii z alternatywnych źródeł i odbiega od europejskich liderów. Prekursorem w wykorzystywaniu alternatywnych źródeł energii jest Szwecją, która pozyskuje energię aż w 39,8% z OZE. Niektóre państwa członkowskie jak Malta czy Luxemburg zostały zobligowane do znacznej poprawy wykorzystywania OZE jako źródła energetycznego, a w przypadku Malty do wprowadzania OZE do swojej polityki energetycznej (w marcowym wydaniu Eurostatu z 2015 roku przedstawione

są dane z 2013 roku o wykorzystaniu OZE w Państwach Unii Europejskiej). Szwecja jako liderzy podjęli się ambitnego celu uzyskania 49% wykorzystania OZE do 2020 roku. Jednak z danych przedstawionych w Eurostatie na rok 2013 Szwecja osiągnęła nieco powyżej 52,1% w wykorzystaniu alternatywnych źródeł energii. Niektóre kraje europejskie takie jak : Bułgaria, Litwa i Estonia również osiągnęła swój cel z nadwyżką, natomiast Rumunia i Włochy są już bliskie osiągnięcia swojego celu [6].

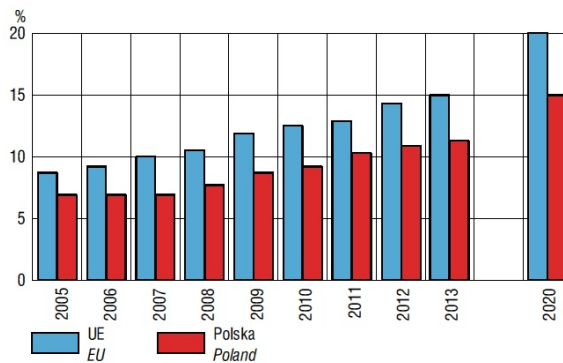

Wykres 2. Udziału energii ze źródeł odnawialnych w roku 2013
(analiza porównawcza danych z Eurostatu i Dyrektywy 2009/28/WE)
Źródło: Renewable energy in the EU, Eurostat newsrelease No. 43/2015, 2015

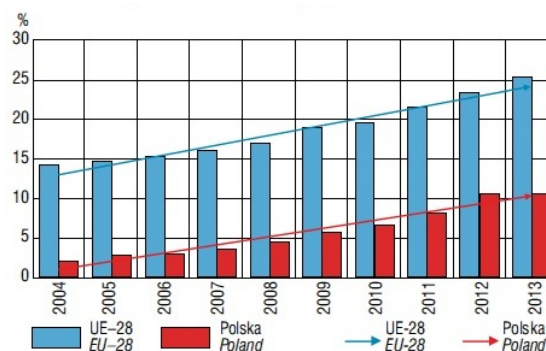
W roku 2013 Polska uzyskała 11,3% energii z OZE. Przy utrzymaniu tempa wprowadzania alternatywnych źródeł energii, wynoszące średnio 0,5% w skali roku, Polska powinna wywiązać się ze swojego 15% założonego celu.

Międzynarodowe uwarunkowanie formalno-prawne odnoszące się do poprawy stanu środowiska wymuszają wprowadzaniu OZE w krajach europejskich. Proponowane alternatywne źródła zasilania poprawiają stan środowiska ze względu na swoją bez emisyjność i wpływają pozytywnie na atmosferę ziemskiego globu. Nowe dostępne technologie sprzyjają produkowaniu zdrowej energii. Szeroki wachlarz jej pozyskiwania sprawia, że uwarunkowania geograficzne oraz klimatyczne mają coraz mniejsze znaczenie natomiast nowe technologie dają szansę na dostęp do nowej jakości odnawialnych źródeł energii. W globalizującym się świecie rośnie zapotrzebowanie na energię. Jednocześnie ograniczenia związane z poprawą stanu środowiska naturalnego wymagają stosowania mniej inwazyjnych metod pozyskiwania energii. Unia Europejska wymaga wprowadzania alternatywnych źródeł, które w przyszłości mają wyprzeć stosowanie kopalnianych surowców niezbędnych do uzyskania energii. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto do roku 2020 powinien wynosić 20% ogólnego zużycia. Polska zobligowała się do uzyskani 15% udziału OZE w zużyciu energii brutto [7].

Z przedstawionych danych wynika, że rośnie wykorzystanie OZE w państwach Unii Europejskiej jak również i w Polsce. Energia pozyskana z OZE poza celami energetycznymi jest również wykorzystywana coraz częściej w ciepłownictwie i chłodnictwie ograniczając przez to wykorzystywanie paliw kopalnych w sektorach społeczno-gospodarczych. W poniższym wykresie wyraźnie dostrzega się tą dynamikę zarówno w całej Unii Europejskiej jak też i w Polsce.

Wykres 3. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto
Źródło: *Energia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015

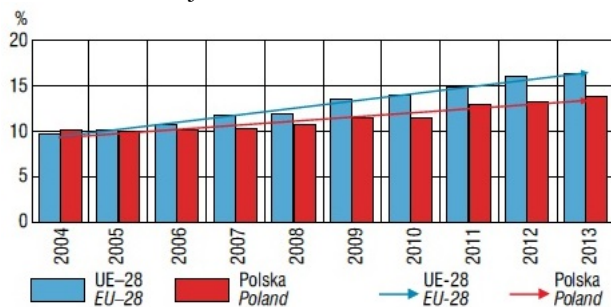

Wykres 4. Udział energii OZE w elektroenergetyce w latach 2004–2013

Źródło: *Energia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015

Z powyższego wykresu wynika, że OZE od czasu przystąpienia w 2004 roku Polski do UE wzrosła pięciokrotnie. Niepokojący jest fakt, że w latach 2012–2013 nie odnotowano znacznego wzrostu wykorzystywania energii OZE w elektroenergetyce.

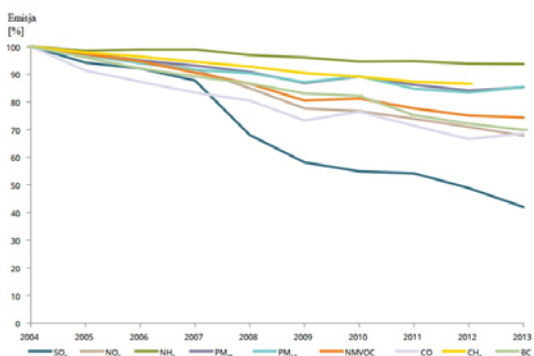
Pozytywnym aspektem jest jednak tendencja wzrostowa zarówno w Polsce jak i UE.

Wykres 5. Udział energii OZE w ciepłownictwie i chłodnictwie w latach 2004–2013

Źródło: *Energia, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015*

Odnawialne źródła energii są wykorzystywane nie tylko w energetyce ale także w ciepłownictwie oraz w chłodnictwie. W Polsce odnotowano również wzrost wykorzystywania tego rodzaju energii do celów ciepłowniczych jak i chłodniczych. Stosowanie paliw alternatywnych w tych dwóch sektorach ma kluczowy wpływ na zanieczyszczenia atmosfery. Propagowanie stosowania paliw niekonwencjonalnych sprzyja wprowadzaniu ich w politykach energetycznych krajów Unii Europejskiej, w konsekwencji czego coraz bardziej zmniejsza się zużycie paliw kopalnych, których zarówno wydobycie jak i spalanie oddziałuje negatywnie na środowisko naturalne.

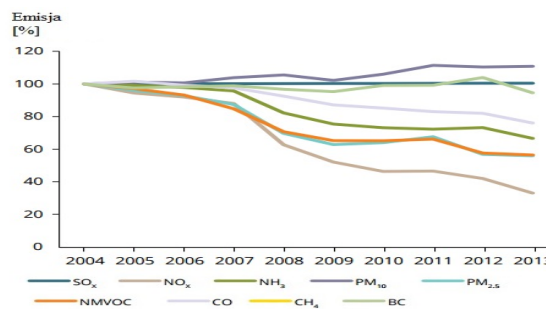

Wykres 6. Emisja zanieczyszczeń w krajach UE-28 w latach 2004–2013

Źródło: *Air quality in Europe — 2015 report, European Environment Agency, Luxembourg, 2015, s. 16*

Jak podaje Europejska Agencja Środowiska odnotowany znaczny spadek zanieczyszczeń powietrza od 2004 roku, w którym państwa UE zobowiązały się do wprowadzania niskoemisyjnych źródeł energii. W ogólnym rozliczeniu odnotowano znaczny spadek emisji zanieczyszczeń tj.: tlenków siarki (SO_x), tlenków azotu (NO_x), amoniaku (NH₃), cząstek stałych o średnicy 10µm i 2,5µm (PM₁₀ i PM_{2,5}), nie-metanowych lotnych związków organicznych (NMVOC), tlenków węgla (CO) i sadzy (BC). Najmniejszą redukcję zanieczyszczeń odnotowano dla amoniaku (6%) a największą redukcję odnotowano dla tlenków siarki (58%), którego emisja z sektora przemysłu, produkcji i dystrybucji energii, stanowi 56% całkowitej emisji w UE-28 [8]. Sektor energetyki zredukował wszystkie rodzaje emisji

zanieczyszczeń z wyjątkiem PM₁₀. Tlenki azotu (NO_x) emitowane są głównie z sektora energetycznego i stanowi on 37% całkowitej emisji krajów UE [9].

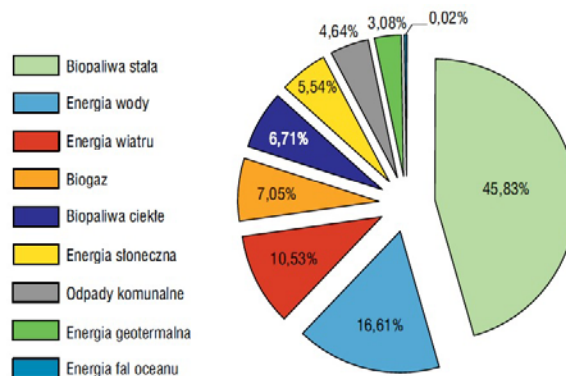

Wykres 7. Zanieczyszczenie z sektora energetycznego w krajach UE-28 w latach 2004–2013

Źródło: *Air quality in Europe — 2015 report, European Environment Agency, Luxembourg, 2015, s. 17*

Jak można zaobserwować państwowa energetyka stanowi kluczowy sektor do poprawy stanu środowiska naturalnego. Głównym aspektem jest poprawa atmosfery, która ma kluczowy wpływ na pozostałe walory środowiska, ale przede wszystkim na komfort i zdrowie ludzi. Jednak wraz ze wzrostem populacji zwiększa się zapotrzebowanie na produkcję i dystrybucję energii [10]. Wykorzystywanie OZE pokrywa zapotrzebowania na energię nie wpływając negatywnie na atmosferę, z racji swojej niskoemisyjności, a co za tym idzie na poprawę komfortu i zdrowia ludzi.

Uwarunkowania geograficzne mają kluczowy wpływ na wykorzystywanie OZE. W zależności od ilości i występowania danego czynnika wykorzystywane są odpowiednie technologie. Na wykresie poniżej przedstawiono udział poszczególnych nośników energii w Unii Europejskiej.

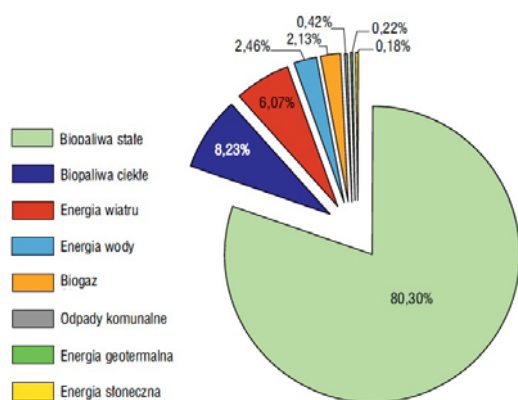

Wykres 8. Udział nośników energii odnawialnej w łącznym pozyskiwaniu energii pierwotnej w UE ze źródeł odnawialnych w 2013 r.

Źródło: *Energia, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015*

Z powyższego wykresu jednoznacznie wynika, iż w krajach Unii Europejskiej najwięcej energii pozyskuje się z biopaliw stałych. Pozyskiwanie energii z tego nośnika nie posiada większych ograniczeń zważywszy na uwarunkowania geograficzne. Biopaliwa stałe mogą być pozyskiwane z biomasy leśnej (np. słoma-bałoty, zrębki,

okrągłaki), z biomasy rolniczej, pozostałości organicznych oraz z węgla drzewnego. Szerokie zainteresowanie tego rodzaju energią wynika z możliwości wykorzystania pozyskanej energii, po za celami elektrycznymi i ciepłowniczymi, w kogeneracji (*wytwarzaniu energii elektrycznej i ciepłej w trakcie tego samego procesu technologicznego*) [11]. Najmniejsze zainteresowanie dotyczy energii pozyskiwanej z fal oceanów. Wynika to z faktu odpowiedniego uwarunkowania geograficznego, przez które nie wszystkie państwa UE mogą pozyskiwać energię z tego źródła. O wiele większym zainteresowaniem jest pozyskiwanie energii z wody, a raczej z przepływu wody w hydroelektrowniach. Jednak podobnie jak w przypadku innych źródeł odnawialnych potrzebne są określone warunki hydrogeologiczne. Biogaz w krajach UE klasyfikuje się na 4 miejscu z czego głównie dotyczy biogazu pozyskanego z surowców rolniczych. W Polsce wykorzystuje się głównie biopaliwa stałe i na rok 2013 wykorzystanie tego surowca wynosiło 80,30% ogólnie wykorzystywanych nośników energii odnawialnej (Myczko et al., 2011).

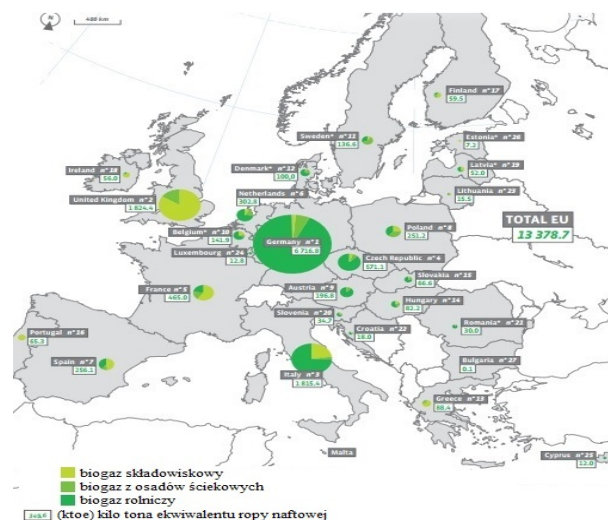

Wykres 9. Udział nośników energii odnawialnej w łącznym pozyskiwaniu energii pierwotnej w Polsce ze źródeł odnawialnych w 2013 r.

Źródło: *Energia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015

Jak widać na powyższym wykresie procentowy udział pozyskiwania energii z OZE różnie się od procentowego udziału OZE w UE. Wynika to z uwarunkowań geograficznych ale również z braku wykorzystywania potencjału jaki posiada Polska. Wysokie wykorzystywanie biopaliwa stałego świadczy o dostępności tego surowca ale również nie wiąże się z modernizacją systemów elektrociepłowniczych. Kotły na paliwo stałe są przystosowane do stosowania tego rodzaju paliwa. Zmniejsza to nakłady finansowe na wprowadzanie OZE w Polsce. Stosowanie innych typów OZE wiąże się z budowaniem nowych inwestycji, dlatego lepiej jest zaadoptować obecne instalacje do stosowania biopaliw stałych. Polska oparta jest głównie na wykorzystywaniu paliw stałych do celów energetycznych i ciepłowniczych. Węgiel kamienny i brunatny stanowiły dominujące źródła wytwarzania energii elektrycznej, a ich udział w produkcji energii wyniósł 88,6% w roku 2012 [13]. Zauważalna jest tendencja wprowadzania nowych

technologii energooszczędnych zmniejsza zapotrzebowanie na energię pierwotną co potwierdzają niniejsze dane: w 1997 roku wykorzystywano ponad 4000 PJ (petadžul– bilion kilodżuli) a w 2014 niecałe 3000 PJ. Zaskakujący jest fakt, że pomimo wysokiego potencjału wykorzystywania energii słonecznej stanowi ona zaledwie 0,18% w całkowitym udziale OZE. Podobnie jest z wykorzystaniem biogazu. Polska posiada znakomite warunki do pozyskiwania tego surowca. Biogaz jest pozyskiwany głównie z odpadów z terenów rolniczych. W 2014 roku gospodarstwa rolne zajmowały 16,3 mln ha gruntów z 31,3 mln ha ogólnej powierzchni Polski, co stanowi 52% powierzchni kraju [14] i jest to ogromna ilość substratów do produkcji biogazu. W Europie niepodważalnym liderem w pozyskiwaniu i wykorzystywaniu biogazu są Niemcy, które wytworzyły aż 6,72 Mtoe [15] biogazu– w tym 0,11 Mtoe z gazu wysypiskowego, 0,39 Mtoe z osadów ściekowych i 6,22 Mtoe z biogazu rolniczego i innych form. Wielka Brytania klasyfikuje się na drugim miejscu z 1,82 Mtoe, następnie Włochy produkujące 1,82 Mtoe, w Czechach i we Francji 0,57 Mtoe. Polska klasyfikuje się na 8 miejscu z 0,25 Mtoe wytworzonego biogazu [16].

Rysunek 1. Produkcja energii pierwotnej i produkcji energii elektrycznej brutto w Unii Europejskiej z odpadów komunalnych w 2013r.

Źródło: <http://biomassmagazine.com/articles/11491/reports-illustrate-european-biogas-energy-from-waste-industries> (na dzień 01.03.2016)

Jak można zaobserwować Polska wyraźnie odstaje lidera w pozyskiwaniu energii z biogazu, ale są też kraje, które dopiero zaczynają stosować biogazownie jako źródło wykorzystywania biogazu.

Według niedawno opublikowanego raportu EBA (European Biogas Association) istnieje już ponad 14500 biogazowni w Europie. W centrum uwagi w 2013 roku były kraje Środkowej Europy jak Węgry, Czechy, Słowacja i Polska, w których odnotowano 18% wzrost biogazowni natomiast Wielka Brytania i Niemcy w dalszym ciągu poszukują nowych rozwiązań w tym obszarze stając się wzorem do naśladowania. Jak podaje raport, łączna energia elektryczna i ciepła z biogazowni wytworzonej w biogazowniach w Europie odpowiada

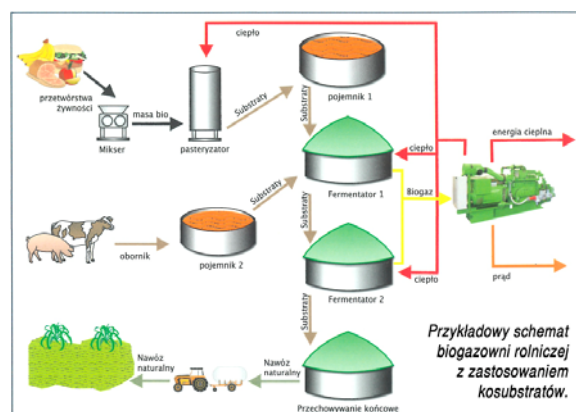
rocznej konsumpcji w Belgii i Słowenii (*mogła by zastąpić 15 elektrociepłowni o średniej mocy 500 MWel*) (Mitterleitner, 2009). W samych Niemczech w roku 2013 wyprodukowano 29 000 GWh energii elektrycznej, gdzie w Polsce w tym samym roku wyprodukowano tylko 882,5 GWh energii [18]. Pokazuje to jak wielką potęgą w pozyskiwaniu biogazu są Niemcy. W przyszłości powinniśmy czerpać wiedzę od naszych sąsiadów w dziedzinie produkcji i dystrybucji tego alternatywnego paliwa, które ma zastosowanie nie tylko w energetyce i ciepłownictwie ale również w transporcie.

Biogaz i biogazownie. Dokumenty Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Ministerstwa Gospodarki przedstawiają rozwój i stosowanie Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) jako cel strategiczny (Rejman–Burzyńska, and Maksymiak–Lach, 2013). Kluczową rolę przy jego realizacji przypisuje się sektorom rolnictwa oraz energetyki. Sektor rolnictwa nie tylko ma za zadanie inwestowanie i eksploatacja instalacji agroenergetycznych, ale również stymulowanie gospodarstw rolniczych do uruchomienia dodatkowych źródeł przychodów, które powinny wpłynąć na rozwój obszarów wiejskich, przyspieszyć rozwój infrastruktury oraz spowodować wzrost zatrudnienia w przedsiębiorstwach pracujących w otoczeniu rolnictwa (Kozak, 2015). Promowanie odnawialnych źródeł energii wpływa dodatkowo na zmniejszenie energochłonności sektora rolnictwa, a co za tym idzie poprawy środowiska naturalnego. Jest to narzucone na władze samorządowe poniekąd przez «Politykę Energetyczną Polski do roku 2030» [21], która zakłada powstanie co najmniej jednej instalacji pozyskiwania biogazu w każdej gminie zakłada do 2020 roku. Szczegółowe cele programu wdrażania oraz program wdrażania inwestycji biogazowni rolniczych został opisany w dokumencie «Kierunki rozwoju biogazowni rolniczych w Polsce w latach 2010–2020» [22]. Biogazownia – w przeciwieństwie do głośzonych przez laików niesłusznych tez o ich szkodliwości i uciążliwości, są to ekologiczne, hermetyczne i bezdolorowe instalacje składająca się z zespołu urządzeń produkujących biogaz oraz energię cieplną generowaną podczas zachodzących przemian fizykochemicznych. W skutek beztlenowej fermentacji metanowej wsadów surowcowych i odpadów biologicznych powstaje obok, energii cieplnej i biogazu, nawóz organiczny, który jest powtórnie wykorzystywany do nawożenia pól. Właściwie zaprojektowane instalacje do pozyskiwania biogazu są samowystarczalne, rozumienie się przez to, że ilość wytworzonej energii cieplnej i biogazu zawróconej do instalacji zapewni jej poprawne działanie.

Z powyższego schematu wynika, że wytworzone ciepło jest zwracane do instalacji, które służy podgrzewaniu komór fermentacyjnych do wymaganej temperatury.

Taki zabieg pozwala na ograniczenie dostaw ciepła z zewnętrznych źródeł. Wytwarzany prąd z biogazu może być również wykorzystywany do napędzania maszyn w biogazowni tj. miksery, mieszalniki, pompy. Nadwyżka energii cieplnej i elektrycznej może być przekazywana do sieci ciepłowniczych i elektrycznych. Końcowy produkt pofermentacyjny stanowi nawóz naturalny, który jest

wykorzystywany do nawożenia pól. Samowystarczalność bioelektrowni oraz przekazywanie nadwyżki energii do sieci miejskiej bądź wiejskiej stanowi idealny przykład zasady zrównoważonego rozwoju którą zakłada «Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015» [23].

Rysunek 2. Schemat działania biogazowni

Źródło: http://biogaz-tech.pl/new/?page_id=2197 (na dzień: 23.03.2016)

Dokument mówi, że zrównoważony rozwój jest możliwy do osiągnięcia przez wprowadzanie ekoinnowacyjności oraz działań służących zmniejszeniu zużycia zasobów naturalnych. Jest to możliwe przez promowanie i wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii, które wywierają mniejszą presję na środowisko naturalne. W dużym uproszczeniu biogaz powstaje w procesie biologicznym z masy organicznej w warunkach beztlenowych. Sam proces, mimo swojej złożoności, jest naturalny i rozpowszechniony w środowisku naturalnym. Występuje on np. na torfowiskach, na dnie mórz czy nawet w żwaczach przeżuwaczy. Aby powstał biogaz muszą nastąpić odpowiednie warunki procesowe, a głównym z nich jest brak dostępu tlenu podczas zachodzenia reakcji. Już w tym momencie nadchodzi sugestia, która jest kojarzona wśród społeczeństwa z biogazownią. Jeżeli sama reakcja zachodzi bez dostępu tlenu to w żaden sposób nie może ona generować odorów, które stanowią najczęstsze dyskusje wśród obywateli i nie raz przyczyniła się do zaprzestania budowy tego rodzaju obiektu. Zgodnie z powyższą sugestią proces powstawania biogazu jest procesem złożonym, w który wchodzi 4 reakcje chemiczne a najważniejszą z nich jest ostatni proces – metanogeneza, w trakcie której zachodzi przemiana kwasu octowego i dwutlenku węgla na metan. Około 70% metanu powstaje z octanów natomiast 30% z dwutlenku węgla i wodoru. Produkowanie biogazu przyczynia się do zmniejszenia ilości masy organicznej wykorzystywanej w samym procesie, z którego pozyskiwany jest biogaz. Pozyskany biogaz różni się składem w zależności od substratów, z których jest on pozyskiwany. W poniższej tabeli przedstawiono skład procentowy substancji w zależności od metody sposobu jego pozyskiwania.

Tabela 1

Skład procentowy biogazu

Składnik	Biogaz składowiskowy	Biogaz z osadów ściekowych	Biogaz rolniczy
Metan (CH ₄)	30 – 65	55 – 70	50 – 75
Dwutlenek węgla (CO ₂)	20 – 40	27 – 44	25 – 45
Azot (N ₂)	5 – 25	0 – 10	< 2
Wodór (H)	1 – 3	0,2 – 1	< 1
Tlen (O ₂)	0 – 5	0 – 2	< 2
Siarkowodór (H ₂ S)	0 – 0,1	0,2 – 3	< 1

Opracowanie własne na podstawie: Odnawialne i niekonwencjonalne źródła energii. Poradnik, TARBonus, Kraków–Tarnobrzeg, 2008; Biogaz rolniczy– produkcja i wykorzystanie, Mazowiecka Agencja Energetyczna, Warszawa, 2009; Energetyczne wykorzystanie biogazu wysypiskowego w Lubinie, Projekt pn. Odnawialne Źródła Energii Opolszczyzny–promocja, technologie wsparcia wdrożenia, nr POKL.08.02.01–16–028/09.

Skład biogazu jest zróżnicowany ze względu na surowce oraz ich proporcje w procesie produkcyjnym. Przeciętnie przyjmuje się, że około jednej trzeciej to dwutlenek węgla a dwie trzecie to metan. Resztę stanowią substancje śladowe takie jak para wodna i inne gazy. Sama idea pozyskiwanie biogazu wiąże się z wykorzystaniem metanu, który jest stosowany jako gaz opałowy. Sam uzysk metanu jest zależny od zawartości tłuszczów, białek i węglowodanów. W odniesieniu do masy substratów, z tłuszczów można uzyskać większe ilości metanu niż z węglowodanów [24], co za tym idzie biogaz posiada większe wartości energetyczne. Powstały biogaz dodatkowo można uszlachetnić w kogeneratorach. W skutek czego powstaje biometan o wartości opałowej zbliżonej do gazu ziemnego.

Tabela 2

Porównanie składu biogazu, biometanu i gazu ziemnego

Składnik	Biogaz	Biometan	Gaz ziemny
Metan	30 – 70%	94 – 99,9%	93 – 98%
Dwutlenek węgla	25 – 40%	0,1 – 4%	1%
Azot	< 3%	< 3%	–
Tlen	< 2%	< 1%	–
Siarkowodór	< 10 pm	< 10 ppm	–
Wodór	ślady	ślady	–

Opracowanie własne na podstawie: *Biogaz rolniczy– produkcja i wykorzystanie*, Mazowiecka Agencja Energetyczna, Warszawa, 2009; <http://e-czytelnia.abrys.pl/czysta-energia/2009-12-447/technologie-4546/technologie-uszlachetniania-biogazu-do-jakosci-gazu-ziemnego-10645> (na dzień 21.03.2016)

Jak można zauważyć biogaz po uszlachetnieniu posiada zbliżony skład do gazu ziemnego. Daje to możliwość wtłaczania uszlachetnionego biogazu do gazociągów, które następnie mogą zasilać pobliskie aglomeracje miejskie. W znacznym stopniu przyczynia się to do zmniejszenia zużycia konwencjonalnych źródeł energii jakim jest gaz ziemny. Dodatkowo przy zastosowaniu odpowiednich systemów kogeneracyjnych

możliwe jest przekazywanie energii cieplnej do sieci ciepłowniczej. Zmniejszyło by to zapotrzebowanie surowców konwencjonalnych do celów energetycznych. Należałoby tutaj zaznaczyć, że Polska energetyka opiera się w większości na węglu kamiennym. Zastępowanie tego surowca w znacznym stopniu przyczyni się do poprawy środowiska naturalnego przez zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery.

Substraty do biogazu. Do produkcji biogazu można wykorzystać biomasę różnego pochodzenia, a w szczególności produkty uboczne i odpady powstające przy wytwarzaniu żywności z surowców roślinnych i zwierzęcych, które są uciążliwe dla środowiska i wymagają właściwej technologii składowania i utylizacji.

Tabela 3

Uzysk biogazu z przykładowych surowców

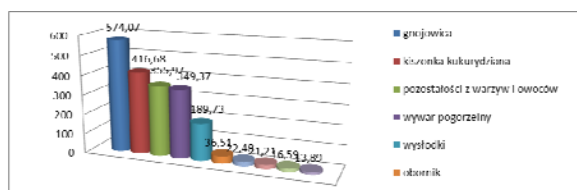
Podłoże	Uzysk biogazu [m ³ / t s.m.o.]	Zawartość metanu [% obj.]
Naturalne nawozy		
gnojowica bydła	200 – 500	60
gnojowica świń	300 – 700	60 – 70
obornik bydła	210 – 300	60
obornik świń	270 – 450	60
obornik kurzy	250 – 450	60
Rośliny		
kiszonka kukurydzy	450 – 700	50–55
żyto	550 – 680	55
kiszonka traw	550 – 620	54 – 55
Produkty uboczne pochodzące z przemysłu rolniczego		
wysłodziny browarniane	580 – 750	59 – 60
wywar zbożowy	430 – 700	58 – 65
wywar ziemniaczany	400 – 700	58 – 65
wytłoki owocowe	590 – 660	65 – 70
Inne substraty do biogazowni		
odpady sklepowe	400 – 600	60 – 65
treść zołądkowa	250 – 450	60 – 70
Trawy		
skoszona trawa	550 – 680	55 – 65

Źródło: H.Mitterleitner; Land Technik Weiher Stephen; La-tocha; 2009

Przetwarzanie produktów ubocznych i odpadów na biogaz ma istotne znaczenie i wpływa na poprawę kondycji środowiska. Zamiast ponosić koszty utylizacji, czy w ostateczność składowanie produktów ubocznych powstałych w przemyśle można je przerabiać na biogaz, z którego następnie możliwe jest wytwarzanie energii i ciepła. Podobno sytuacja jest z wykorzystaniem produktów ubocznych pochodzących z chowu zwierząt czy odpadów rolniczych. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że kluczowe jest usytuowanie przyszłych biogazowni, które powinny znajdować się blisko gospodarstw rolnych. Władze samorządowe powinny również brać pod uwagę możliwość sprzedawania energii elektrycznej i cieplnej oraz możliwość wtłoczenia uszlachetnionego biogazu do sieci gazowych. Według rejestru Agencji Rynku Rolnego z dnia 20.02.2015 w Polsce jest zarejestrowanych ponad 87

instalacji do pozyskiwania biogazu o łącznej mocy zainstalowanej 94,4 Mwe [25].

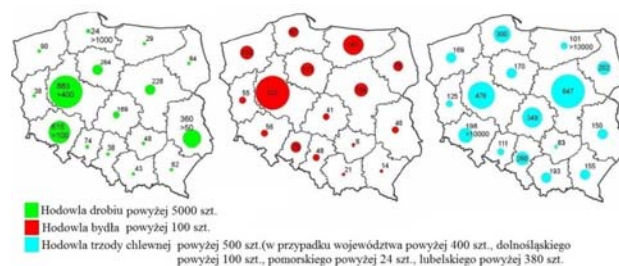
Z podanego raportu wynika, że od początku roku 2016 powstało i zostało zarejestrowanych aż 11 nowych biogazowni. Najwięcej instalacji do produkcji biogazu znajduje się w województwie zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Województwo lubelskie posiada tylko 7 takich instalacji ale według danych z Agencji Rynku Rolnego dwie instalacje zostały zarejestrowane w tym roku. Oszacowanie dokładnej liczby biogazowni jest jednak trudne do zweryfikowania ponieważ często takie obiekty nie są zgłaszane – dotyczy to głównie mikrobiogazowni oraz niektórych małych obiektów. Dodatkowym aspektem jest złożoność procedur rejestracyjnych, które stanowią problem dla obecnych i przyszłych inwestorów. Ilość dokumentów, które należy przedłożyć przed rozpoczęciem działalności oraz dokumentacja, którą należy prowadzić w trakcie działania instalacji odstrasza potencjalnych przedsiębiorców. Takie działania nie tylko zniechęcają inwestorów ale również ograniczają możliwość techniczne takich obiektów (generowane ciepło i energia elektryczna nie podłączona do sieci miejskich jest marnowana i zazwyczaj zastępowana energią powstałą z paliw kopalnych). Najbardziej rozpowszechnionym a zarazem najlepszym substratem jest gnojowica, która jest mieszaniną kału i moczu zwierząt wraz z wodą. Sama gnojowica stanowi uciążliwy produkt uboczny w hodowli zwierząt, jednak jest on najlepszym surowcem wsadowym do produkcji biogazu i ten czynnik stanowić powinien ważny argument dla decydentów o tworzeniu biogazowni. W 2014 roku, według Agencji Rynku Rolnego, przetworzono ponad 574,07 kT tego surowca. W porównaniu do odpadów organicznych, odchody zwierzęce charakteryzują się mniejszym potencjałem produkcyjnym biogazu. Obecnie rośnie tendencja do wykorzystywania roślin energetycznych, które stanowią celowe uprawy, takich jak: trawa, koniczyna, ziemniaki, kukurydza, żyto, i inne [26]. Polska jest jeszcze daleko od wprowadzania takich specjalistycznych upraw pod zabudowę biogazowni. Takie rozwiązanie może stanowić problem w dalszych działaniach. Biogazownie rolnicze mają pomóc w przetwarzaniu niepotrzebnych, ubocznych produktów związanych z rolnictwem i przemysłem spożywczym, a nie stanowić główny cel upraw rolniczych. Kolejnym bardzo rozpowszechnionym surowcem do produkcji biogazu jest kiszonka kukurydziana, której w 2014 roku przetworzono aż 416,68 kt. Na wykresie poniżej przedstawiono dziesięć najpopularniejszych wsadów surowcowych do produkcji biogazu.

Wykres 11. Najpopularniejsze surowce do produkcji biogazu w 2014 roku w kilotonach.

Opracowanie własne na podstawie www.arr.gov.pl/data/02004/surowce_2014.pdf (na dzień 14.05.2016)

Jak można zauważyć biogazownie nie tylko wykorzystują uboczne produkty rolne i hodowlane ale również stanowią alternatywę w utylizacji ubocznych produktów w przemyśle rolno-spożywczym. Zgodnie z tymi danymi może stwierdzić, że Polska ma ogromny potencjał w produkcji biogazu rolniczego. Na całym terenie Polski znajduje się ok 1300 gospodarstw zajmujących się hodowlą bydła, 3000 gospodarstw zajmujących się hodowlą trzody chlewnej i ok 3500 gospodarstw zajmujących się hodowlą drobiu. Daje to zatem ponad 7800 gospodarstw o obsadzie powyżej 100 sztuk dużych. Stanowi to doskonały potencjał w pozyskiwaniu biogazu z ubocznych surowców hodowli zwierząt.

Rysunek 3. Liczba dużych farm w poszczególnych województwach

Opracowanie własne na <http://agroenergetyka.pl/?a=article&id=512> (na dzień 20.03.2016)

Jak można zauważyć największy potencjał posiada województwo wielkopolskie. W tym rejonie występuje najwięcej hodowli drobiu i bydła oraz znaczne hodowle trzody chlewnej. Porównując te dane z wykresem 11 można dojść do wniosku, potencjał tego regionu nie jest w pełni wykorzystywany. Najwięcej biogazowni zarejestrowanych jest w województwie zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim, w których występuje znacznie mniej większych hodowli zwierząt niż w wielkopolsce. Polska nie tylko posiada potencjał z pozyskiwania biogazu z hodowli zwierząt ale również z pól uprawnych. Jak podaje Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji rolnictwa średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2015 roku wynosi 10,49 ha [27]. Największy udział terenów rolnych posiadają województwa zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie, które posiadają najwięcej biogazowni. Wnioskować można, że głównym wyznacznikiem lokalizacji biogazowni w Polsce nie są farmy hodowli zwierząt a potencjał w terenach rolnych. Lubelszczyzna pomimo małej wielkości hodowli zwierząt oraz znikomych terenów rolnych posiada ogromny potencjał w pozyskiwaniu surowców do produkcji biogazu. Wynika to z faktu energetycznych upraw kukurydzy, która jest najlepszym surowcem do produkcji biogazu ze względu na ilość wytworzonego biogazu do kosztów wytworzenia biomasy.

Rysunek. 4. Potencjał energetycznych upraw kukurydzy

Źródło: <http://www.ecbartos.pl/biogaz.html> (na dzień 25.03.2016)

Z powyższego rysunku wynika, że Lubelszczyzna posiada wysoki potencjał w energetycznych uprawach kukurydzy. Takie same wnioski figurują w miesięczniku *Chemik*, w którym również dostrzegają duży potencjał energetycznych upraw kukurydzy. Na Lubelszczyźnie łączny potencjał ekonomicznej bazy surowcowej określono na poziomie 210 mln m³ biometanu. Najwięcej surowców dla dużych biogazowni jest w powiecie hrubieszowskim, bialskim, radzyńskim, lubartowskim i lubelskim. Oszacowano, że w województwie zużywa się ok 430 mln m³ gazu ziemnego [28]. W przypadku uzyskania szacowanych przychodów biogazu stanowił by on prawie 50% ogólnego zużycia gazu ziemnego.

Wnioski

Pozyskiwanie energii z odnawialnych źródeł energii jest niezbędne do poprawy stanu środowiska naturalnego. Nie dotyczy to tylko regionów, państwa czy grupy państw ale całego globu. Takim sektorem jest przede wszystkim sektor energetyki i ciepłownictwa. Z przedstawionych materiałów w niniejszym artykule można stwierdzić iż:

Po pierwsze – Polsce brakuje odważnych decyzji politycznych aby stać się liderem w pozyskiwaniu tzw. zielonej energii ale posiada ogromny potencjał w tym sektorze

Po drugie – niewystarczająca jest wiedza wśród środowisk rolniczych o zaletach OZE

Po trzecie – decydenci polityczni zwłaszcza w obszarze działalności samorządowej w obawie przed utratą swojej pozycji unikają kontrowersyjnych decyzji w sprawie budowy instalacji OZE

Po czwarte brak jest promocyjnych działań w sektorze energetycznym lub wręcz utrudnień w zbywaniu nadwyżek energetycznych

Reasumując – Budowanie nowych biogazowni nie tylko sprzyja utylizacji ubocznych produktów powiązanych z rolnictwem ale pozwala na zmniejszenie ilości odpadów z sektorów spożywczych, w których występują ogromne problemy z zagospodarowaniem odpadów (np. przemysł mleczarski). Zmniejszenie kosztów utylizacji na pewno wpłynie pozytywnie na rozwój takich przedsiębiorstw.

Lubelszczyznę jako bardzo rolniczy region, który posiada ogromny potencjał należy ukierunkować na budowanie nowych, bardziej wydajnych biogazowni, w których procesom fermentacji mogą być poddawane odpady z sektora przetwórstwa warzyw i owoców oraz z sektora gorzelnianego. Nowo planowane instalacje powinny mieć możliwość odsprzedawania zarówno ciepła jak i energii elektrycznej, co w przyszłości może pozytywnie wpłynąć na zmniejszenie wykorzystywania paliw kopalnych w tym sektorze, co następnie będzie miało wpływ na poprawę środowiska naturalnego. Za ideą biogazowni kryje się jednak niepokojący trend, produkcji surowców tylko i wyłącznie na cele biogazowni. Na Lubelszczyźnie są ku temu duże obawy ze względu na energetyczne uprawy kukurydzy. Zmniejszenie produkcji żywności kosztem energii pozyskanej z biogazowni może i niezależni nas od importu tego czynnika ale może zastąpić to importem żywności.

Przyszłość wskazuje, iż alternatywne źródła energii (OZE) stanowiąc będą o przyszłości ludzkości, a te społeczeństwa, które wykorzystają swoje potencjały społeczne, ekonomiczne, geograficzne i agrarne mogą stać się liderami w niezależności.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz. U. poz. 478), Sejm, 2015.
2. Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, Nowy Jork, 1992.
3. Protokół z Kioto do ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, Kioto, 1997.
4. Dyrektywa 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE, Parlament Europejski i Rada, 2009.
5. Renewable energy in the EU, Eurostat news-release No. 43/2015, 2015.
6. Energia, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015.
7. Air quality in Europe — 2015 report, European Environment Agency, Luxembourg, 2015, s. 16
8. Kogeneracja – przemysłana decyzja!, publikacja w ramach projektu CODE2, Belgia, 2014
9. The President of the Energy Regulatory Office in Poland 2013, National Report, 2013, s. 12
10. Użytkowania gruntów i powierzchnia zasiewów w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015, s.36
11. Biogas Barometer, Euroserv'er, 2014, s.3
12. Myczko, A. Myczko, R. i inni (2011). Budowa i eksploatacja biogazowni rolniczych. Poradnik dla inwestorów zainteresowanych budową biogazowni rolniczych, Instytut technologiczno-przyrodniczy w Falentach Oddział w Poznaniu, Warszawa–Poznań, 7–9.
13. Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku, Ministerstwo Gospodarki, Załącznik do Uchwały nr 202/2009 Rady Ministrów, Warszawa, 2009.

14. Kierunki rozwoju biogazowni rolniczych w Polsce w latach 2010–2020, Rada Ministrów, Warszawa, 2010.
15. Strategia rozwoju kraju 2007–2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 2006.
16. Biogaz produkcja wykorzystanie, Agencje do Spraw Źródeł Odnawialnych, 2005, s. 15
17. Mitterleitner, H. (2009). Land Technik Weiher Stephen; Latocha
18. Biogaz rolniczy– produkcja i wykorzystanie, Mazowiecka Agencja Energetyczna, Warszawa, 2009, s. 21–24
19. Rejman–Burzyńska, H., Maksymiak–Lach, E. (2013). Jędrysik, Potencjał energetyczny biogazu ocena zasobów surowcowych do produkcji biogazu w Polsce, Chemik. 67(5), 446–453.
20. Kozak, J. (2015). Dla kogo biogazownie?, Panorama Lubelska kwiecień
21. Odnawialne i niekonwencjonalne źródła energii. Poradnik, TARBonus, Kraków–Tarnobrzeg, 2008
22. Biogaz rolniczy– produkcja i wykorzystanie, Mazowiecka Agencja Energetyczna, Warszawa, 2009
23. Energetyczne wykorzystanie biogazu wysypiskowego w Lubinie, Projekt pn. Odnawialne Źródła Energii Opolszczyzny– promocja, technologie wsparcia wdrożenia, nr POKL.08.02.01–16–028/09
24. Dziennik Urzędowy Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi poz. 77, Warszawa, 2015
Strony internetowe
25. <http://biomassmagazine.com/articles/11491/reports-illustrate-european-biogas-energy-from-waste-industries>
26. <http://european-biogas.eu/2014/12/16/4331> (na dzień 24.02.2016)
27. <https://bip.minrol.gov.pl/Informacje-Branzowe/Odnawialne-zrodla-energii> (na dzień 20.03.2016 r.)
28. http://biogaz-tech.pl/new/?page_id=2197 (na dzień: 23.03.2016)
29. <http://e-czytelnia.abrys.pl/czysta-energia/2009-12-447/technologie-4546/technologie-uszlachetniania-biogazu-do-jakosci-gazu-ziemnego-10645> (na dzień 21.03.2016)
30. <http://www.arr.gov.pl/wytworcy-biogazu-rolniczego/rejestr-przedsiębiorstw-energetycznych-zajmujących-się-wytwarzaniem-biogazu-rolniczego>(na dzień 14.05.2016)
31. <http://agroenergetyka.pl/?a=article&id=512> (na dzień 20.03.2016)
32. www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/PB_2015/Akt_y_prawne/Ogloszenie_.pdf (na dzień: 25.03.2016)
<http://www.ecbartos.pl/biogaz.html> (na dzień 25.03.2016)

Стаття надійшла до редакції 1.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6906

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 339.138 : [332.122:338.43] : [332.135:339.9]

Роль маркетингу в розвитку сільських територій прикордонного регіону: євроінтеграційний контекст

О.Я. Гримак, І.К. Кравців
grumo@i.ua

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Окреслено пріоритетні напрями розвитку сільських територій у руслі політики європейської інтеграції України. Доведено необхідність впровадження сучасних управлінських технологій у практику діяльності органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад України. Першочерговий акцент зроблено на сільських територіях прикордонних регіонів України, які найбільш відчутно стикаються із сучасними викликами європейської інтеграції нашої держави. Відзначено необхідність забезпечувати першочерговий розвиток маркетингу сільських територій у прикордонних регіонах України в таких ключових напрямках: інституційно–економічному, інформаційно–управлінському, соціально–культуральному. На цій основі здійснено систематизації основних завдань розвитку маркетингу сільських територій прикордонних регіонів України у кожній із трьох окреслених площин, відповідно до основних викликів сучасного етапу європейської інтеграції України. Розроблено пропозиції для органів державної влади та місцевого самоврядування України, в яких першочергове значення відведено начально–освітній та інформаційно–консалтинговій компонентам з метою підвищення якості управлінської підготовки працівників органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад у прикордонних регіонах України. Показано, що більшості європейських урядів довелося відмовитися від надміру витратної системи прямої бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Замість цього було впроваджено механізм фінансових субсидій, спрямований, насамперед, на стимулювання інновацій в аграрному секторі економіки, а також на ведення екологічно безпечного сільського господарства. Крім того, суттєво зросла частка витрат на розвиток інфраструктури сільських територій та фінансування програм соціально–культурного розвитку села. Аналізуючи особливості функціонування інституційно–правового механізму реалізації спільної аграрної політики ЄС, відзначено, що в ЄС дедалі частіше організаційною платформою для здійснення заходів з розвитку сільськогосподарського виробництва стають не стільки фермерські господарства чи агрокорпорації, скільки сільські території та сільські громади загалом. Перспективою подальших наукових досліджень у руслі окресленої проблематики є виявлення резервів нарощування людського потенціалу сільських територій в умовах поглиблення європейської інтеграції України

Ключові слова: маркетинг, сільські території, європейська інтеграція, місцеве самоврядування, прикордонний регіон.

Роль маркетинга в развитии сельских территорий приграничного региона: евроинтеграционный контекст

О.Я. Грымак, И.К. Кравцов
grumo@i.ua

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Очерчены приоритетные направления развития сельских территорий в русле политики европейской интеграции Украины. Доказана необходимость внедрения современных управленческих технологий в практику деятельности органов местного самоуправления в сельских территориальных общинах Украины. Первоочередной акцент сделан на сельских территориях приграничных регионов Украины, которые наиболее остро сталкиваются с современными вызовами европейской

Citation:

Hrymak, O., Kravtsiv, I. (2016). The role of marketing in development of rural territories of the near-border region: european integration context. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 33–40.

интеграции. Отмечена необходимость обеспечивать первоочередное развитие маркетинга сельских территорий в приграничных регионах Украины в таких ключевых направлениях: институционально-экономическом, информационно-управленческом, социально-культуральном. На этой основе была осуществлена систематизация основных задач развития маркетинга сельских территорий в приграничных регионах Украины. В частности, речь идет о каждой из трех очерченных плоскостей, в соответствии с основными вызовами современного этапа европейской интеграции Украины. Разработаны предложения для органов государственной власти и местного самоуправления Украины, в которых первостепенное значение отведено учебно-образовательной и информационно-консалтинговой компонентам с целью повышения качества управленческой подготовки кадров для органов местного самоуправления в сельских территориальных общинах, прежде всего в приграничных регионах Украины. Показано, что большинству европейских правительств пришлось отказаться от избытка расходной системы прямой бюджетной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Вместо этого был введен механизм финансовых субсидий, направленный прежде всего на стимулирование инноваций в аграрном секторе экономики, а также на ведение экологически безопасного сельского хозяйства. Кроме того, существенно возросла доля расходов на развитие инфраструктуры сельских территорий и финансирования программ социально-культурного развития села. Анализируя особенности функционирования институционально-правового механизма реализации совместной аграрной политики ЕС, отмечено, что в ЕС все чаще организационной платформой для осуществления мероприятий по развитию сельскохозяйственного производства становятся не столько фермерские хозяйства или агрокорпорации, сколько сельские территории и сельские общины в целом. Перспективой дальнейших научных исследований в русле обозначенной проблематики является выявление резервов наращивания человеческого потенциала сельских территорий в условиях углубления европейской интеграции Украины.

Ключевые слова: маркетинг, сельские территории, европейская интеграция, местное самоуправление, приграничный регион

The role of marketing in development of rural territories of the near-border region: european integration context

O. Hrymak, I. Kravtsiv
grumo@i.ua

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

The priority directions of development of rural areas in line with the policy of European integration of Ukraine have outlined. The necessity of introduction of modern managerial technologies in practice of activity of local authorities in rural communities of Ukraine was proved. Primary accent is done on rural areas of near-border regions of Ukraine, which most perceptibly are faced with modern challenges of European integration. A necessity to provide the development of rural areas marketing in the near-border regions of Ukraine was marked. Was proposed the key directions of such activity, in particular: institutional-economic, informational-managerial and socio-cultural. On this back-ground, was carried out systematization of the main tasks of rural areas marketing development in the near-border regions of Ukraine. In particular, this applies to each of the three defined planes, in accordance with the basic challenges of the present stage of European integration of Ukraine. The some proposals for state institutions and for local authorities of Ukraine have developed. In them the paramount importance is given to training and educational-consulting components to improve the quality of managerial training for local authorities in rural communities, especially in near-border regions of Ukraine. It is shown that majority of European governments had to reject too expensive system of direct budget support of agricultural producers. Instead financial subsidies mechanism was introduced primarily aimed at stimulating innovation in agricultural sector of the economy, and to conduct environmentally friendly agriculture. In addition, the share of expenditures on infrastructure and rural finance programmes for social-cultural development of the village has increased significantly. Analysing the peculiarities of the institutional and legal mechanism for implementing of the EU Common Agricultural Policy, noted that in EU more often an organisational platform for the implementation of the activities on agricultural production development are not only farmers households or agricorporations, as rural areas and rural communities in general. Perspective of the further research in direction with the outlined issues is identifying reserves for human potential of rural areas increase in terms of deepening European integration of Ukraine.

Key words: marketing, rural areas, European integration, local government, border region.

Вступ

Протягом останніх років європейська економіка розвивається в руслі трансформації інституційних основ свого функціонування, адаптуючись до посилення міжнародної конкуренції за природні ресурси, технології, людський капітал тощо. Як наслідок, упродовж минулого десятиріччя ЄС стикнувся з кількома серйозними фінансово-економічними та соціально-політичними кризами, які активізували дискусії щодо фундаментальних основ організації їх спільного господарського устрою. Це потягнуло за собою впровадження інновацій у різних ланках європейської

економіки, починаючи із фінансового та безпекового секторів, і закінчуючи реформуванням Спільної аграрної політики ЄС.

Зокрема, більшості європейських урядів довелося відмовитися від надміру витратної системи прямої бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Замість цього було впроваджено механізм фінансових субсидій, спрямований, насамперед, на стимулювання інновацій в аграрному секторі економіки, а також на ведення екологічно безпечного сільського господарства. Крім того, суттєво зросла частка витрат на розвиток інфраструктури сільських

територій та фінансування програм соціально-культурного розвитку села.

Дослідники Інституту регіональних досліджень НАН України вказують на наявність трьох ключових пріоритетів сільського розвитку в країнах-членах ЄС, задекларованих у Стратегії «Європа 2020», а саме: розумний розвиток (підтримка інновацій і «зелених технологій»), сталий розвиток (підвищення ефективності використання ресурсів для стимулювання базових рівнів виробництва продуктів харчування, а також скорочення викидів і розвитку біоенергетики), всеохоплюючий розвиток (реалізація місцевого потенціалу, диверсифікація сільської економіки та створення нових робочих місць, реструктуризація сільського господарства) (Borshchevskiy, 2012).

Розпочата у ЄС реформа Спільної аграрної політики скасувала прямий зв'язок між обсягом допомоги, яку отримують фермери, та обсягом виробленої продукції. Таким чином, виплати фермерам більше не пов'язуються безпосередньо із виробництвом конкретного продукту. Було задекларовано спрощення так званої системи норм, необхідних для отримання субсидій (gross compliance); зокрема шляхом вилучення стандартів, що прямо не стосуються відповідальності фермера чи з нею не пов'язані. Водночас, євросинодники ініціювали впровадження низки нових вимог, спрямованих на збереження екологічних переваг тримання землі під паром чи поліпшення управління водними ресурсами. Крім того, заходи, які вживаються ЄС для забезпечення сільськогосподарської пропозиції, більше не повинні перешкоджати спроможності фермерів адекватно відповідати на ринкові сигнали. Передусім це стосується лібералізації інтервенційної політики щодо виробництва твердої пшениці, рису та свинини, кормового зерна тощо.

Разом із цим, науковці Національного інституту стратегічних досліджень, аналізуючи особливості функціонування інституційно-правового механізму реалізації спільної аграрної політики ЄС, відзначають, що в ЄС дедалі частіше організаційною платформою для здійснення заходів з розвитку сільськогосподарського виробництва стають не стільки фермерські господарства чи агрокорпорації, скільки сільські території та сільські громади загалом. При цьому фермери залишаються важливими економічними, а також соціальними та культурними суб'єктами господарської діяльності, проте дедалі більша кількість мешканців села знаходять зайнятість саме в неаграрній сфері (Borshchevskiy, 2014).

Це актуалізує необхідність дослідження сучасних тенденцій розвитку сільських територій України з урахуванням досвіду країн-членів ЄС. Передусім важливість таких наукових досліджень виявляється в контексті розвитку сільських територій прикордонних регіонів нашої держави, які межують з ЄС, і, відповідно, мають кращі просторові передумови для адаптації на вітчизняний ґрунт ефективних і перевірених часом управлінських засобів та механізмів з країн-членів ЄС.

На особливу увагу у цьому зв'язку заслуговує впровадження у діяльність органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад у прико-

рдонних регіонах України сучасних маркетингових технологій з метою забезпечення розвитку та диверсифікації економіки відповідних сільських територій. Саме тому пошук пріоритетних напрямів трансферу технологій регіонального маркетингу, поширених у країнах-членах ЄС, та розробка пропозицій щодо адаптації їх на вітчизняний ґрунт у межах сільських територій прикордонних регіонів України і є основною метою цієї статті.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження проведене на матеріалах наукових публікацій українських і закордонних учених, а також з використанням статистичних даних, які знаходяться у відкритому доступі.

Основними методами наукового дослідження, які використовувалися у процесі написання цієї статті стали загальнонаукові методи аналізу та синтезу, абстрактно-логічний, системного аналізу, порівняльних оцінок тощо.

Результати та їх обговорення

Систематизуючи основні завдання маркетингу сільських територій прикордонних регіонів ЄС та сусідніх із ним держав, відповідно до нових викликів європейської інтеграції, можна запропонувати «матрицю пріоритетів», згрупованих за трьома основними напрямками: інституційно-економічним, інформаційно-управлінським та соціально-культуральним. На перетині кожної пари напрямів формуються відповідні площини розвитку маркетингу сільських територій, в межах яких відбувається удосконалення маркетингових механізмів та інструментів просування інтересів кожної з цих територій у контексті адаптації економіки прикордонного регіону до нових викликів європейської інтеграції. (рис. 1)

Наприклад, інституційно-економічний та інформаційно-управлінський напрями формують площину транскордонних комунікацій. У цій площині відбувається удосконалення систем обміну маркетинговою інформацією між сусідніми сільськими прикордонними територіями різних держав, а також модернізуються транскордонні маркетингові комунікаційні мережі, які охоплюють сільські території всього транскордонного регіону. Враховуючи системоутворюючі напрями розвитку маркетингу сільських територій у межах цієї площини (інституційно-економічний та інформаційно-управлінський), основними чинниками удосконалення маркетингових комунікацій тут виступають: розвиток транскордонних інституцій (єврорегіонів, кластерів, партнерств тощо), інституціоналізація транскордонного простору (формування спільних транскордонних стратегій регіонального розвитку, налагодження прямих економічних і ділових контактів між сільськими територіальними громадами по різні боки кордону, підписання між ними двосторонніх угод і виконавчих протоколів до них тощо), інноваційний розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури у прикордонних регіонах загалом і в межах їх сільських територій, зокрема.

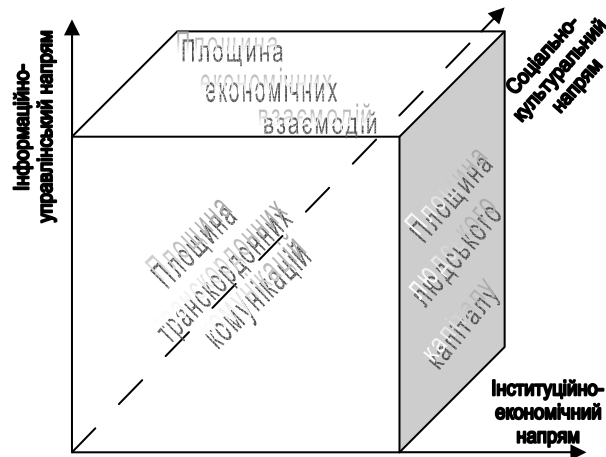

Рис. 1. Пріоритетні напрями розвитку маркетингу сільських територій прикордонного регіону в умовах нових викликів європейської інтеграції

Складено І. Кравців

Площина економічних взаємодій, що виникає на перетині соціально-культурного та інституційно-економічного напрямів розвитку маркетингу сільських територій, забезпечує удосконалення його інструментів і механізмів функціонування на основі дії таких чинників, як розвиток прикордонної торгівлі і транскордонних ринків сільськогосподарської продукції та послуг, які надаються мешканцями сільських територій у прикордонних регіонах, реалізація спільних транскордонних інвестиційних проектів, спрямованих на удосконалення інфраструктури села, підвищення його соціально-економічного та ресурсного потенціалу, вирівнювання пропорцій економічного розвитку та соціальних стандартів життя мешканців прикордонних сільських територій по різні боки кордону.

Площина людського капіталу, пріоритетними у наповненні якої реальним змістом є інформаційно-управлінський та соціально-культурний напрями розвитку маркетингу сільських територій, відображає гуманітарний контекст транскордонного співробітництва, що виявляється у підвищенні ефективності маркетингових механізмів просування інтересів мешканців сільських територій прикордонних регіонів. Ключовими чинниками її формування та еволюції виступають: реалізація навчально-освітніх проектів транскордонного характеру, що фінансуються зі структурних фондів ЄС і мають на меті підвищення якості людського та соціального капіталу прикордонних сіл, здійснення адміністративно-територіальної реформи та підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування прикордонних сільських територіальних громад, проведення спільних культурно-мистецьких заходів за участю мешканців сільських територій прикордонних регіонів сусідніх країн тощо.

Разом із цим, кожна із трьох окреслених площин чинить як прямий, так і опосередкований вплив на

удосконалення маркетингових інструментів розвитку сільських територій прикордонних регіонів під впливом дії традиційних і сучасних викликів європейської інтеграції. Зокрема, враховуючи тенденції соціально-економічного розвитку ЄС, а також характер розвитку міжнародної конкуренції та глобалізації на сучасному етапі, доцільно виокремити чотири групи викликів, які впливають на розвиток маркетингу сільських територій прикордонних регіонів у контексті поглиблення європейської інтеграції: посилення конкуренції за людські та природні ресурси, дефіцит фінансових ресурсів і пов'язані із ним проблеми наповнення бюджетів різних рівнів, загострення міграційної кризи, а також поява цілої низки нових безпекових викликів регіонального, транскордонного, континентального та глобального характеру.

Усю множинність взаємозв'язків між сучасними викликами європейської інтеграції та розвитком окремих ланок маркетингу сільських територій прикордонного регіону в межах вищезокреслених трьох площин можна відобразити у вигляді відповідної таблиці (табл. 1).

Як можна побачити, кожна із трьох площин розвитку маркетингу сільських територій прикордонних регіонів містить своє конкретне наповнення відповідно до кожного із чотирьох описаних основних викликів сучасної європейської інтеграції.

Так, у площині економічних взаємодій, у відповідь на посилення міжнародної конкуренції за людські та природні ресурси, відбувається розвиток брендингу прикордонних сільських та засобів формування їх іміджу з метою підвищення конкурентоспроможності цих територій у боротьбі за інвестиції та потенційних споживачів послуг. Крім того, розвиток брендингу та формування позитивного іміджу прикордонних сільських територій є важливим засобом мотиваційного впливу на мешканців цих територій, з метою недопущення відтоку кваліфікованих кадрів за кордон.

Вплив основних викликів європейської інтеграції на розвиток маркетингу сільських територій прикордонного регіону

Площини розвитку маркетингу сільських територій	Виклики європейської інтеграції			
	Посилення конкуренції	Бюджетні проблеми	Міграційна криза	Безпекові виклики
Площина економічних взаємодій	Розвиток засобів формування позитивного іміджу території та брендингу	Удосконалення маркетингових інструментів формування цін на ресурси сільської території та на послуги, що надаються в її межах	Диверсифікація та підвищення функціональної спроможності системи маркетингових досліджень з метою збільшення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток прикордонної, транспортної та соціальної інфраструктури	Налагодження механізмів «безпекового маркетингу» території
	Формування та просування транскордонних інвестиційних проектів	Еволюція інструментів спільного просування товарів і послуг бізнесу та сільської території загалом		Створення та просування нових «продуктів» сільських територій у сферах транскордонної безпеки та транскордонних безпекових послуг
	Трансфер маркетингових технологій просування інтересів території в межах транскордонного простору			
Площина людського капіталу	Залучення потенціалу управлінських навичок і знань трудових мігрантів у сферу маркетингу прикордонних сільських територій	Нарощування кадрового потенціалу та поліпшення кадрового забезпечення маркетингу прикордонних сільських територій завдяки переходу частини держслужбовців у сферу консалтингу та на роботу в органи місцевого самоврядування	Формування системи транскордонного маркетингу людського капіталу сільських територій	Створення нових маркетингових продуктів, орієнтованих на просування спільної культурної спадщини сільських територій прикордонних регіонів ЄС та сусідніх із ним країн
	Інтенсифікація обміну знаннями в межах транскордонного навчально-освітнього простору		Поліпшення кадрового забезпечення маркетингу сільських територій	
Площина транскордонних комунікацій	Інтенсифікація інформаційних потоків між прикордонними сільськими територіями сусідніх держав	Розвиток системи транскордонних комунікацій на рівні органів місцевого самоврядування прикордонних сільських територіальних громад, євро регіонів та бізнесу по різні боки кордону	Активізація транскордонних комунікаційних заходів за сприяння ЄС, з метою об'єднання зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування та НУО щодо вирішення міграційних проблем, у т.ч. на основі удосконалення інфраструктури та інноваційного розвитку прикордонних сільських територій	Формування транскордонних комунікаційних мереж із високим рівнем захисту інформації, підвищення на цій основі якості маркетингової інформації, що використовується для просування інтересів сільських територій прикордонних регіонів з метою залучення потенційних іноземних інвесторів
	Розвиток інформаційної інфраструктури, зокрема Інтернету і мобільного зв'язку			
	Формування нових засобів і технологій просування інтересів сільських територіальних громад у межах транскордонних регіонів	Інтенсифікація маркетингово-комунікаційної діяльності в межах євро регіонів, транскордонних кластерів, інших транскордонних інституцій		

Складено І. Кравців

Наприклад, О. Павлов відзначає: «Сільські території як маркетинговий об'єкт постають не тільки як реальний географічний простір, наповнений матеріальними об'єктами та людськими істотами, а також як ментальний простір. Ментальність не тільки формує територіальну ідентифікацію, але й приймає активну участь у створенні просторових утворень. Індивід або спільнота людей, наділені певним менталітетом, перетворюють природний ландшафт на власний розсуд, керуючись при цьому системою поглядів, умонастроїв, духовних та культурних традицій, що сформувалися в процесі історичної еволюції. Паралельно, у людській свідомості в процесі перетворюючої діяльності формується та закріплюється той чи інший тип мен-

тального простору думок, образів, почуттів, відчуттів, в якому віддзеркалюється простір реальний» (Pavlov, 2014).

У цій же площині у відповідь на посилення конкуренції відбувається підвищення якості формування та просування інвестиційних пропозицій, а також активізація трансферу ефективних маркетингових технологій від більш розвинених сільських територій до органів місцевого самоврядування менш розвинутих сільських територіальних громад у межах всього транскордонного простору. При цьому особливу увагу слід акцентувати на формуванні та просуванні транскордонних інвестиційних проектів, включаючи синергетичні механізми та створення нових маркетингових

продуктів за рахунок використання транскордонного потенціалу сільських територій прикордонних регіонів.

Площина економічних взаємодій передбачає також застосування більш якісних інструментів маркетингової цінової політики з метою правильного формування прикордонними сільськими територіями цін на власні ресурси і послуги у відповідь на зменшення обсягів бюджетного та грантового фінансування в умовах викликів, породжених бюджетною кризою в ЄС. Вказана криза також стимулює поглиблення співпраці між органами місцевого самоврядування сільських територій прикордонних регіонів і підприємницькими структурами, включаючи іноземних інвесторів, з метою спільного використання ними маркетингових мереж та засобів просування власних економічних інтересів.

У відповідь на «міграційні» виклики сучасності у площині економічних взаємодій відбувається формування нових напрямів маркетингових досліджень щодо пошуку сільськими територіями прикордонних регіонів тих інвестиційних ресурсів, які можна залучити в розвиток виробничої та прикордонної інфраструктури з метою створення додаткових робочих місць та зменшення потоків трудових мігрантів у країни-члени ЄС.

На окрему увагу заслуговує розвиток маркетингу сільських територій прикордонних регіонів у відповідь на посилення безпекових викликів європейської інтеграції. Передусім це стосується виникнення феномену «безпекового маркетингу» території, пов'язаного з використанням маркетингових інструментів задля нівелювання таких ризиків, як екологічні (включаючи загрозу техногенних катастроф), соціальні (у тому числі поширення різних форм девіантної поведінки та породження соціальних протестних настроїв) та військово-політичні (зокрема, ризики тероризму та гібридних війн). Одним із важливих напрямів розвитку безпекового маркетингу території є створення якісної системи захисту інформації, а також підвищення ефективності функціонування маркетингових комунікаційних каналів з метою активізації рекламно-пропагандистської діяльності та просування безпекових інтересів відповідних регіонів.

У цьому контексті О. Ілленко, наприклад, відмічає, що прагнення до економічної безпеки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності значно підвищує роль міжнародного маркетингу як одного з ключових інструментів управління в умовах глобальної конкуренції. Це зумовлює необхідність дедалі активнішого впровадження та використання методології міжнародного маркетингу при забезпеченні міжнародної економічної безпеки в умовах глобалізації. При цьому в теоретичній та прикладній площинах виникають проблеми захисту ринкових та економічних інтересів суб'єктів міжнародної економічної діяльності, прогнозування та моніторингу загроз їх економічній безпеці, аналізу та систематизації наявного потенціалу та позиціонування вказаних суб'єктів у системі світо господарський зв'язків та міжнародному поділі праці (Ilienko, 2013).

Найбільш актуальними ті завдання, що стоять перед безпековим маркетингом, сьогодні виявляються для прикордонних регіонів окремих держав, особливо тих, які знаходяться на перетині геополітичних та гео економічних інтересів, включаючи наближеність до зовнішніх кордонів ЄС. Це означає, що для сільських територій прикордонних регіонів України безпековий маркетинг виступає однією з найважливіших і достатньо перспективних ланок маркетингового просування своїх економічних інтересів у середовищі глобальної конкуренції та європейської інтеграції, будучи спроможним відповідати на ключові і найгостріші виклики сучасності та нівелювати численні ризики, пов'язані з небезпекою зовнішньої експансії, зокрема економічної, у найближчій і більш віддаленій перспективі.

Важливим напрямом розвитку маркетингу сільських територій прикордонних регіонів у площині економічних взаємодій, як реакція на загострення безпекових викликів європейської інтеграції, є удосконалення товарної та цінової політики в контексті використання наявних ресурсів території. Наприклад, для збільшення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій та диверсифікації сільської економіки у прикордонних регіонах можуть формуватися нові інвестиційні пропозиції щодо формування та просування таких «продуктів», як полігони, навчальні бази для підготовки вояків і бійців спецпідрозділів, встановлення технічних засобів обробки інформації для підрозділів органів національної безпеки, охорони кордону, протидії інформаційній експансії з-за кордону тощо.

Не менш значимою для розвитку маркетингу сільських територій прикордонних регіонів у відповідь на виклики європейської інтеграції є площина людського капіталу. В її межах можуть формуватися нові маркетингові продукти, пов'язані з інтенсифікацією обміну знаннями в межах транскордонного навчально-освітнього простору та залучення потенціалу управлінських навичок і знань трудових мігрантів у сферу маркетингу прикордонних сільських територій (у відповідь на виклик посилення конкуренції за людські та природні ресурси); відбуватися нарощування кадрового потенціалу та поліпшення кадрового забезпечення маркетингу прикордонних сільських територій завдяки переходу частини держслужбовців у сферу консалтингу та на роботу в органи місцевого самоврядування (у відповідь на загострення бюджетної кризи в ЄС); активізуватися транскордонний маркетинг людського капіталу сільських територій та створюватися нові маркетингові продукти, орієнтовані на просування спільної культурної спадщини сільських територій прикордонних регіонів ЄС та сусідніх із ним країн (у відповідь на безпекові виклики), а також поліпшуватися кадрове забезпечення маркетингу прикордонних сільських територій і підвищуватися ефективність використання маркетингових інструментів формування соціального капіталу сільських територій у транскордонному просторі (у відповідь на міграційні виклики сучасності).

У площині транскордонних комунікацій вищепелічені виклики європейської інтеграції стимулюють

розвиток маркетингу сільських територій прикордонних регіонів у таких напрямках:

- формування транскордонних комунікаційних мереж із високим рівнем захисту інформації та підвищення на цій основі якості маркетингової інформації, що використовується для просування інтересів сільських територій прикордонних регіонів з метою залучення потенційних іноземних інвесторів (реакція на безпекові виклики);

- активізація транскордонних комунікаційних заходів за сприяння ЄС, з метою об'єднання зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування та неурядових організацій, зокрема наукових установ, щодо вирішення міграційних проблем, у т.ч. на основі удосконалення прикордонної інфраструктури та інноваційного розвитку прикордонних сільських територій (реакція на загострення міграційних проблем);

- розвиток системи транскордонних комунікацій на рівні органів місцевого самоврядування прикордонних сільських територіальних громад, євро регіонів та бізнесу по різні боки кордону та інтенсифікація маркетингово–комунікаційної діяльності в межах євро регіонів, транскордонних кластерів, а також інших транскордонних інституцій (у відповідь на нестачу фінансово–бюджетних ресурсів);

- інтенсифікація інформаційних потоків між прикордонними сільськими територіями сусідніх держав, розвиток інформаційної інфраструктури, зокрема Інтернет–комунікацій і мобільного зв'язку та формування нових засобів і технологій просування інтересів сільських територіальних громад у межах транскордонних регіонів (реакція на посилення міжнародної конкуренції за людські та природні ресурси).

Відзначаючи важливість інформаційно–комунікаційної компоненти у розвитку сільських територіальних громад прикордонних регіонів України, варто погодитись із позицією вітчизняних науковців, які вказують не те, що одним з основних пріоритетів підвищення ефективності використання соціально–економічного потенціалу розвитку сільських територій України, зокрема з огляду на перспективу реалізації Угоди про Асоціацію з ЄС, є подолання наявних у сільській економіці інституційних дисфункцій шляхом реалізації низки навчально–освітніх та інноваційно–інвестиційних програм. Це забезпечить розвиток сільської освіти, впровадження сучасних механізмів агроконсалтингу та дорадництва, активізує процеси сільськогосподарської кооперації, а також дозволить мінімізувати рівень ілєгалізації сільської економіки та сприятиме подоланню песимістичних очікувань селян (Borshhevs'kyj, 2014).

Не менш важливого значення у контексті виконання маркетингом сільських територій прикордонного регіону своєї інформаційно–освітньої функції на сучасному етапі європейської інтеграції України набуває аксіологічна складова. Зокрема, М. Мельник та Ю. Злидник у цьому контексті відмічають: «Принципи аксіологічної модернізації соціально–економічного розвитку мають базуватися на засадах етично–моральної парадигми суспільних взаємовідносин; дотримання і гарантії рівності прав і свобод людини і

громадянина; деактивізації процесів масового споживання в суспільстві; інкорпорування екологічних цінностей, екологізації економічного світогляду; підтримки духовно–інтелектуального розвитку, соціалізації та мотивації особистості; стимулювання соціальної відповідальності, партнерства, згуртованості та солідарності економічних суб'єктів» (Melnyk and Zlydnyk, 2015).

Висновки

Підсумовуючи все зазначене, слід наголосити на тому, що впровадження маркетингу сільських територій у практику управлінської діяльності органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад у прикордонних регіонах України є важливим чинником підвищення ефективності функціонування їх економіки на сучасному етапі європейської інтеграції України. Ключовими напрямками адаптації маркетингових технологій з метою вирішення економічних проблем сільських територій у прикордонних регіонах нашої держави доцільно, насамперед, визнати: навчально–освітню діяльність, спрямовану на підготовку якісних кадрів для системи регіонального маркетингу, модернізацію інституційної та управлінської інфраструктури сільських територій, а також розвиток їх інформаційно–консалтингового забезпечення з метою активізації трансферу ефективних інструментів територіального маркетингу у практику управлінської діяльності органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад у прикордонних регіонах України, що межують з ЄС.

Перспективною подальших наукових досліджень у руслі окресленої проблематики є виявлення резервів нарощування людського потенціалу сільських територій в умовах поглиблення європейської інтеграції України. Першочергового значення при цьому слід надавати вивченню досвіду країн–членів ЄС щодо підготовки кадрів для систем регіонального маркетингу, у тому числі з урахуванням специфіки сільських територій прикордонних регіонів Західної України.

Бібліографічні посилання

- Borshhevs'kyj, V. (2014). Vplyv instytucijnyh dysfunkcij na efektyvnist' vykorystannja social'no–ekonomichnogo potencialu rozvytku sil's'kyh terytorij [The influence of institutional dysfunction at the effectiveness of the use of socio–economic development potential of rural areas]. *Regional economy*. 7, 149–161 (in Ukrainian).
- Illienko, O. (2013). Rol' mizhnarodnogo marketyngu v globalizovanij ekonomici pry formuvanni ekonomichnoi' bezpeky [The role of international marketing in a globalized economy, in the formation of economic security]. Ternopil. Vydavnycho–poligrafichnyj centr Ternopil's'kogo nacional'nogo ekonomichnogo universytetu «Ekonomichna dumka». 14(1), 80–86 (in Ukrainian).
- Melnyk, M., Zlydnyk, J. (2015). Aksiologicalni chynnyky modernizacii' social'no–ekonomichnogo rozvytku Ukrai'ny [Axiological factors of modernization of the

- socio-economic development of Ukraine]. Regional economy. 7, 125–132 (in Ukrainian).
- Pavlov O. (2014). Imidzh sil's'kyh terytorij jak ob'jekt marketyngu [The image of rural areas as a marketing object]. Economics of the food industry. 4, 42–47 (in Ukrainian).
- Borshchevskyi V. (2012). Rozvytok sil's'kykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy [The development of rural areas in the system integration priorities of Ukraine]. Lviv (in Ukrainian).
- Borshchevskyi, V. (2014). Stratehichni priorytety ta mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku sil's'kykh terytorii Zakhidnoho rehionu Ukrainy [The strategic priorities and mechanisms for innovative development of rural areas of the Western region of Ukraine]. Lviv (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 5.09.2016

УДК 331.108

Кадровий потенціал – запорука кадрової безпеки підприємства

О.Я. Гримак, І.Я. Бурда
grumo@i.ua

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Охарактеризовано концептуальні засади забезпечення кадрової безпеки підприємств. Окреслено і виокремлено значення, суть та функції основних термінів та понять, що використовуються для характеристики кадрового потенціалу підприємств. «Робоча сила», «людські ресурси», «людські фактори», «людський капітал», «людський потенціал», «трудова потенція», «кадровий потенціал», «кадри», «персонал» – терміни, що мають різний зміст і суттєве навантаження, але є взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими та із різних сторін характеризують їх носія – людину. Узагальнено доробку вітчизняних та закордонних науковців, і визначено перелік суттєвих відмінностей щодо поняття людських ресурсів від усіх інших (матеріальних, фінансових, інформаційних та ін.). Послідовна характеристика термінів (людський потенціал, кадровий потенціал, індивідуальний потенціал) дозволила висловити міркування щодо існування ієрархічного взаємозв'язку між ними, який представлено у графічному виді. Визначено, що поняття «кадри» та «персонал» теоретично тотожні, відрізняються історією використання та інтенсивністю наукових досліджень, і для потреб кадрової безпеки можуть застосовуватись одночасно. Обґрунтовано, що формуючи кадровий потенціал підприємства, основне це визначити головну мету, яку ставить перед собою підприємство, та обрати стратегію її досягнення. Показано, що структура кадрового потенціалу з позиції формування його безпеки має відповідний вигляд. Підкреслено, що особливу увагу при формуванні кадрового потенціалу підприємств слід приділити потенційним претендентам на робочі місця. Створення переліку осіб-претендентів на робочі місця дозволяє значно підвищити ефективність процесу формування кадрового потенціалу через зменшення витрат на підготовку кадрів, втрат від зниження професійно-кваліфікаційного рівня та нейтралізації частини відповідних зовнішніх і внутрішніх загроз. Наголошено, що формування кадрового потенціалу – це важлива функція роботи будь-якого підприємства, яка в сучасних умовах господарювання у найбільшій мірі впливає як на ефективність його діяльності, так і забезпечує саме існування. У відповідності до цього, особливо важливим є розроблення концепції управління персоналом, яка б включала планомірне та обґрунтоване формування кадрового потенціалу із врахуванням пріоритетних завдань кадрової безпеки підприємства.

Ключові слова: робоча сила, людські ресурси, людські фактори, людський капітал, людський потенціал, трудовий потенціал, кадровий потенціал, кадри, персонал.

Кадровый потенциал – залог кадровой безопасности предприятия

О.Я. Гримак, И.Я. Бурда
grumo@i.ua

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Охарактеризованы концептуальные основы обеспечения кадровой безопасности предприятий. Очерчено и выделено значение, суть и функции основных терминов и понятий, используемых для характеристики кадрового потенциала предприятий. «Рабочая сила», «человеческие ресурсы», «человеческие факторы», «человеческий капитал», «человеческий потенциал», «трудова потенція», «кадровый потенциал», «кадры», «персонал» – термины, имеющие различный смысл и существенное значение, но являются взаимосвязанными, взаимодополняющими и с разных сторон характеризуют их носителя – человека. Обобщены наработки отечественных и зарубежных ученых, и определен перечень существенных отличий

Citation:

Grymak, O.Y., Burda, I.Y. (2016). Staff potential – the key to enterprise staff security. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 41–47.

относительно понятия человеческих ресурсов от всех других (материальных, финансовых, информационных и др.). Последовательная характеристика терминов (человеческий потенциал, кадровый потенциал, индивидуальный потенциал) позволила высказать соображения относительно существования иерархической взаимосвязи между ними, который представлен в графическом виде. Определено, что понятие «кадры» и «персонал» теоретически тождественны, отличаются историей использования и интенсивностью научных исследований, и для нужд кадровой безопасности могут применяться одновременно. Обосновано, что формируя кадровый потенциал предприятия, основное это определить главную цель, которую ставит перед собой предприятие, и выбрать стратегию ее достижения. Показано, что структура кадрового потенциала предприятия с позиции формирования его безопасности имеет соответствующий вид. Подчеркнуто, что особое внимание при формировании кадрового потенциала предприятий следует уделить потенциальным претендентам на рабочие места. Создание перечня лиц–претендентов на рабочие места позволяет значительно повысить эффективность процесса обеспечения кадрового потенциала из–за уменьшения затрат на подготовку кадров, потерь от снижения профессионально–квалификационного уровня и нейтрализации части соответствующих внешних и внутренних угроз. Отмечено, что формирование кадрового потенциала – это важная функция работы любого предприятия в современных условиях хозяйствования и она в наибольшей степени влияет как на эффективность его деятельности, так и обеспечивает само его существование. В соответствии с этим, особенно важным является разработка концепции управления персоналом, которая бы включала в себя планомерное и обоснованное формирование кадрового потенциала с учетом приоритетных задач кадровой безопасности предприятия.

Ключевые слова: рабочая сила, человеческие ресурсы, человеческие факторы, человеческий капитал, человеческий потенциал, трудовой потенциал, кадровый потенциал, кадры, персонал.

Staff potential – the key to enterprise staff security

O.Y. Grymak, I.Y. Burda
grumo@i.ua

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhyskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Conceptual fundamentals of enterprise staff security provision were characterised. Definition and functions of each term, that is used for enterprises' staff potential characteristics were defined and outlined. «Manpower», «human resources», «human factors», «human capital», «human potential», «working potential», «staff potential», «staff», «personnel» terms which have different contents and essential load, but they are interconnected, complementary and on different hands characterise its bearer – human being. Scientific works of Ukrainian and foreign scientists were summarised and list of substantial human resources differences of all others were defined (material, financial, informational and etc.). Consequent characteristics of the terms (human potential, staff potential, individual potential) let us express the thoughts on existence of a hierarchical relationship between them that is represented in graphical view. Notion «staff» and «personnel» is theoretically identical, is differentiated by usage history and scientific researches intensity and for the needs of staff security might be applied simultaneously. Обґрунтовано, Forming of enterprise staff potential the main task is to define primarily objective of the enterprise and to choose strategy how to achieve it, was outlined during the research. It was shown that Staff potential structure from its security provision point of view has an appropriate appearance. It was stressed that, special attention while forming staff potential should be paid to potential applicants for workplaces. Formation of the list of persons applying for working places can significantly increase the efficiency of staff potential formation process by reducing the cost of staff training, losses of reducing professional qualification and neutralisation of relevant external and internal threats. It was underlined that staff potential formation – is an important function of each enterprise activity, that in modern conditions of management at the most extent affects both its efficiency and ensure existence. Accordingly to this, especially important is to develop personnel management concept, which would incorporate planned and justified staff potential formation taking into account the priority tasks of enterprise's staff security.

Key words: manpower, human resources, human factors, human capital, human potential, working potential, staff potential, staff, personnel.

Вступ

Методичні засади функціонування підсистеми кадрової безпеки, на нашу точку зору, повинні ґрунтуватися на визначенні відповідної системи термінів, які на сучасному етапі розвитку наукової думки об'єднують доволі значну кількість: «робоча сила», «людські ресурси», «людські фактори», «людський капітал», «людський потенціал», «трудовий потенціал», «кадровий потенціал», «кадри», «персонал», що мають різний зміст і суттєве навантаження. Перелічені поняття є взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими та із різних сторін характеризують їх носія – людину. Водночас, пріоритетна роль економічної безпеки в процесі забезпечення життєздатності та розвитку

кожного підприємства, вимагає конкретизації об'єктів і суб'єктів кадрової безпеки.

На сьогоднішній день особливо важливим є формування кадрового потенціалу із врахуванням необхідності забезпечення високого рівня безпеки для підприємницьких структур.

Складність виконуваних робіт на підприємствах вимагає відповідного рівня підготовки та кваліфікації працівників тривалого терміну акліматизації та адаптації до основної спеціалізації, що спричиняє суттєвий дефіцит персоналу, а відтак і зростання загрози недоукомплектованості та невідповідності професійно–кваліфікаційного рівня, що негативно впливає на конкурентоспроможність продукції та підприємств. Швидкі темпи технічного оновлення, переозброєння та використання новітніх інноваційних технологій

вимагають систематичного підвищення кваліфікації персоналу з метою уникнення загроз невідповідності вмінь, знань та навичок працівників потребам виробничого процесу. Персонал в сучасних умовах господарювання на підприємствах є найбільш важливим ресурсом на будь-якому підприємстві, він є і джерелом внутрішніх загроз, що вимагає приділення цьому аспекту особливої уваги, перш за все в рамках кадрової безпеки.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження проведене на матеріалах наукових публікацій українських і закордонних учених, а також з використанням статистичних даних, які знаходяться у відкритому доступі.

Основними методами наукового дослідження, які використовувалися у процесі написання цієї статті стали загальнонаукові методи аналізу та синтезу, абстрактно-логічний, системного аналізу, порівняльних оцінок тощо.

Результати та їх обговорення

Розпочнемо дослідження з поняття «робоча сила», суть якого досить повно розкрив К. Маркс. «Під робочою силою, чи здатністю до праці, – писав К. Маркс, – ми розуміємо сукупність фізичних і духовних здібностей, якими володіє організм, жива особистість людини, і які пускаються нею у хід щоразу, коли він створює які-небудь споживчі вартості». Окрім К. Маркса визначення цього поняття давали й інші науковці. Так, А. Румянцев, Г. Климко, В. Рокоча вважають, що робоча сила – це здатність людини до праці, її трудові можливості.

У відповідності до процитованих позицій науковців, робоча сила характеризує людину на макрорівні, а відтак це поняття лише частково може бути використано для розроблення методичних засад забезпечення кадрової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Наступне поняття – трудові ресурси, яке вперше в науковій літературі у 1922 році застосував академік С. Струмилин для характеристики головного національного багатства – трудового потенціалу країни. Після перепису населення 1959 року поняття «трудова ресурси» стало широко застосовуватися в директивних документах і в економічній літературі. Більш сучасне трактування надано у праці Г. Слезінгер, у відповідності до якого – це частина населення країни, що характеризується певним рівнем фізичного розвитку, розумових здібностей і знань, які необхідні для роботи в народному господарстві.

У практичній діяльності, для потреб обліку та планування, до трудових ресурсів відносять населення працездатного віку, за винятком непрацюючих інвалідів праці й війни I і II груп та непрацюючих осіб працездатного віку, що одержують пенсії по старості на пільгових умовах (чоловіків 50 – 59 років, жінок

45 – 54 років). У відповідності до зазначеного, для потреб забезпечення кадрової безпеки цей термін можна вживати як міру трудового потенціалу суспільства та як планово-обліковий показник.

Однак зараз Україна переходить на міжнародні стандарти оцінки трудових ресурсів. Згідно з концепцією робочої сили, якою користується Міжнародна Організація Праці (МОП), вихідним поняттям є економічно активне населення. Це населення обох статей віком 15 – 70 років, яке протягом певного періоду пропонує свою робочу силу для виробництва товарів та послуг. До економічно активних належать особи, зайняті економічною діяльністю, яка приносить прибуток (зайняті), та безробітні.

На початку 60-х років в науковій літературі почало активно використовуватись ще одне, із вище перелічених, понять – «людський фактор». За своєю суттю, термін «фактор» означає причину, рушійну силу чого-небудь, а відтак людський фактор підкреслює важливу та визначальну роль людини у виробничій сфері. Так, Т. Заславська під людським фактором розуміє систему класів, верств і груп, які взаємодіють, відрізняються становищем, діяльністю і взаємодія яких забезпечує прогресивний розвиток суспільства.

Стосовно забезпечення кадрової безпеки окремого підприємства, то це поняття можна застосовувати лише дотично, адже попри те, що воно визначає людину як свідомого суб'єкта господарської діяльності, його особистісні якості, які суттєво впливають на результати її праці, то, в загальному, найбільш часто його застосовують на макрорівні для характеристики зовнішньої рушійної сили виробництва.

На наступному етапі розвитку економічної думки – у 70-х роках минулого століття – в теорії та практиці почало використовуватись поняття «людські ресурси». У трактуванні сучасних німецьких учених сутність управління людськими ресурсами полягає в тому, що люди розглядаються як надбання компанії в конкурентній боротьбі, яке треба мотивувати, розвивати разом з іншими ресурсами, щоб досягти стратегічної мети організації. Вітчизняні ж науковці схиляються до думки, що під цим терміном потрібно розуміти систему індивідуально-особистісних характеристик і ціннісних установок працівників, сформованих природою та суспільством, і таких, які визначають їх поведінку в колективних трудових процесах.

Узагальнення доробку вітчизняних та закордонних науковців дозволило визначити наступний перелік суттєвих відмінностей людських ресурсів від усіх інших (матеріальних, фінансових, інформаційних та ін.) (рис. 1).

У відповідності до вище викладеного, специфічні властивості людських ресурсів повинні бути враховані при розробленні методичних засад кадрової безпеки підприємств, зокрема в частині їх пріоритетної ролі в забезпеченні високої ефективності та наявності двостороннього зв'язку між суб'єктом управління та людьми.

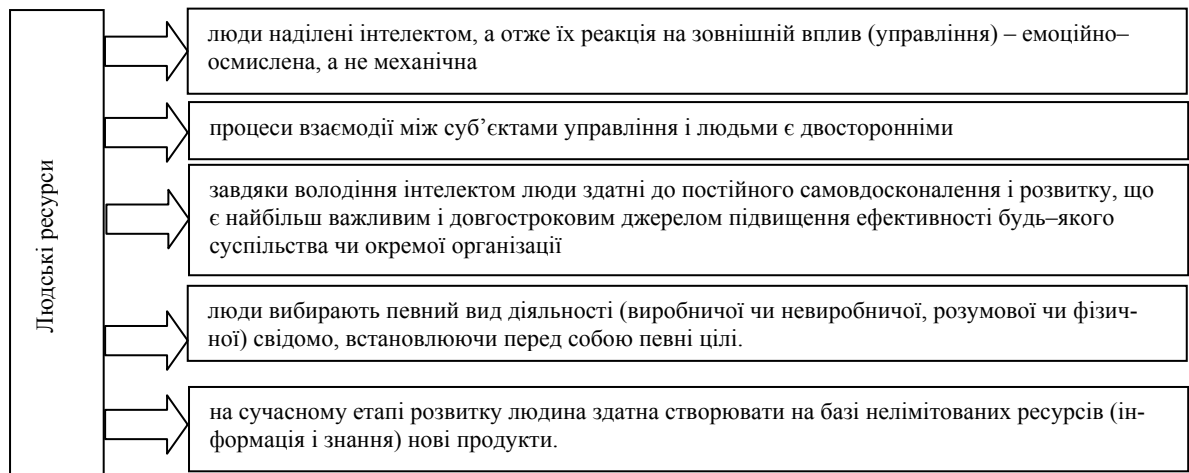

Рис. 1. Визначальні характеристики людських ресурсів

Пріоритетність людини як визначального фактора виробництва знайшло відображення і ще в одному понятті – «людський капітал». Одним із найбільш емних є визначення дане С. Дятловим, у відповідності до якого людський капітал – «...сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, що доцільно використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці і виробництва і тим самим впливають на зростання доходів (заробітків) даної людини». Оцінка здібностей та можливостей людини у грошовому виразі, на нашу думку, вказує на ототожнення їх із фінансовими та іншими ресурсами підприємства, а для потреб економічної безпеки – потребу в забезпеченні належних умов та захисту від негативного впливу, ризиків та загроз.

Усе вище викладене переконливо доводить необхідність розгляду наступних понять, в основі яких лежить термін «потенціал». Зазначений термін з самого початку вживалося для характеристики фізіологічних можливостей та інтелектуальних здібностей людини. З розвитком науково–технічного прогресу, його почали розглядати під кутом зору вираження потенційних можливостей матеріально–технічних засобів виробництва та підприємства в цілому, нерозривно пов'язується з економічним процесом і обґрунтовано визначається як економічна категорія (Rossokha, 2005). Згідно іншого визначення, «людський потенціал – це сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій економічній діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів (заробітку) його власника» (Grishnova, 2001).

Поруч із людським потенціалом, в науковій літературі присутній й термін «трудовий потенціал», трактування якого є більш різноманітним.

Трудовий потенціал – це складне поєднання фізичних властивостей, знань, досвіду, духовних та мора-

льних цінностей, культурних установок, звичаїв та традицій населення країни (Chernomorenko, 1997). Ці якості пов'язані: зі здатністю працівника до праці, станом його здоров'я, витривалістю, типом нервової системи, тобто всім тим, що відображає фізичний та психологічний потенціал; з обсягом загальних та спеціфічних знань, вмінь та навичок, які визначають здатність до праці певної кваліфікації; з рівнем відповідальності, соціальної зрілості, інтересів та потреб.

В останні кілька років, поруч із людським й трудовим потенціалами, в наукових джерелах з'явився ще один термін – «кадровий потенціал», який А. Градовим трактується як «... можливості досягнення цілей перспективного розвитку, які створюються кількісними та якісними характеристиками кадрів, якими володіє організація в певний момент часу».

На думку О. Шпикуляка «кадровий потенціал – це сукупність кількісних та якісних характеристик штатних працівників підприємства, тобто освітній рівень і професійно–кваліфікаційні здібності, а також віковий ценз, які при наявності певних можливостей дозволяють виконувати окремі види робіт з максимальним рівнем ефективності» (Shpykulyak, 2004).

Послідовна характеристика досліджуваних термінів дозволяє висловити міркування щодо існування ієрархічного взаємозв'язку між ними, який можна представити у графічному вигляді наступним чином (рис. 2).

Останні поняття, які обрані нами для обґрунтування методичних основ забезпечення кадрової безпеки на рівні підприємства, є «кадри» і «персонал». Доцільним буде пояснення, що у нашій країні і ряді інших держав, у тому числі європейських, більш широке розповсюдження мав термін «кадри», ніж «персонал», але вітчизняній і закордонній літературі останніх років досить популярними є обидва ці терміни, тому розглянемо їх послідовно.

Проведене теоретичне дослідження дозволило виявити ряд підходів до трактування поняття «кадри». У відповідності до першого підходу, який присутній у працях Т. Базарова, Б. Ереміна та О. Воронько до кадрів відносять виключно керівників.

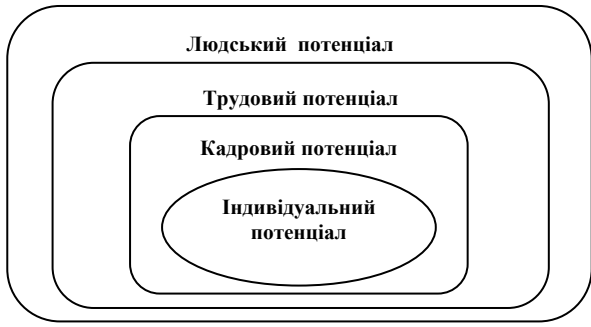

Рис. 2 Взаємозв'язок між досліджуваними поняттями

Другий підхід, сформований у роботах Гупера Френсиса Ж., Келлі Джеймса Н., А. Шегди, полягає у

віднесенні до кадрів штатного складу підготовлених, кваліфікованих працівників підприємства та умовний їх поділ на керівників та робітників.

Третій підхід, який присутній у працях М. Малік та О. Шпикуляк, передбачає дещо ширше коло осіб, які відносяться до категорії «кадри»: особовий склад штатних працівників підприємства, зайнятих на виробництві та його обслуговуванні, а також включають осіб, потенційних кандидатів на заміщення робочих місць.

Узагальнивши результати проведеного дослідження, на нашу точку зору, саме третій підхід є найбільш повним і таким, що може бути використаний для потреб кадрової безпеки, що буде більш детально обгрунтовано в подальшому.

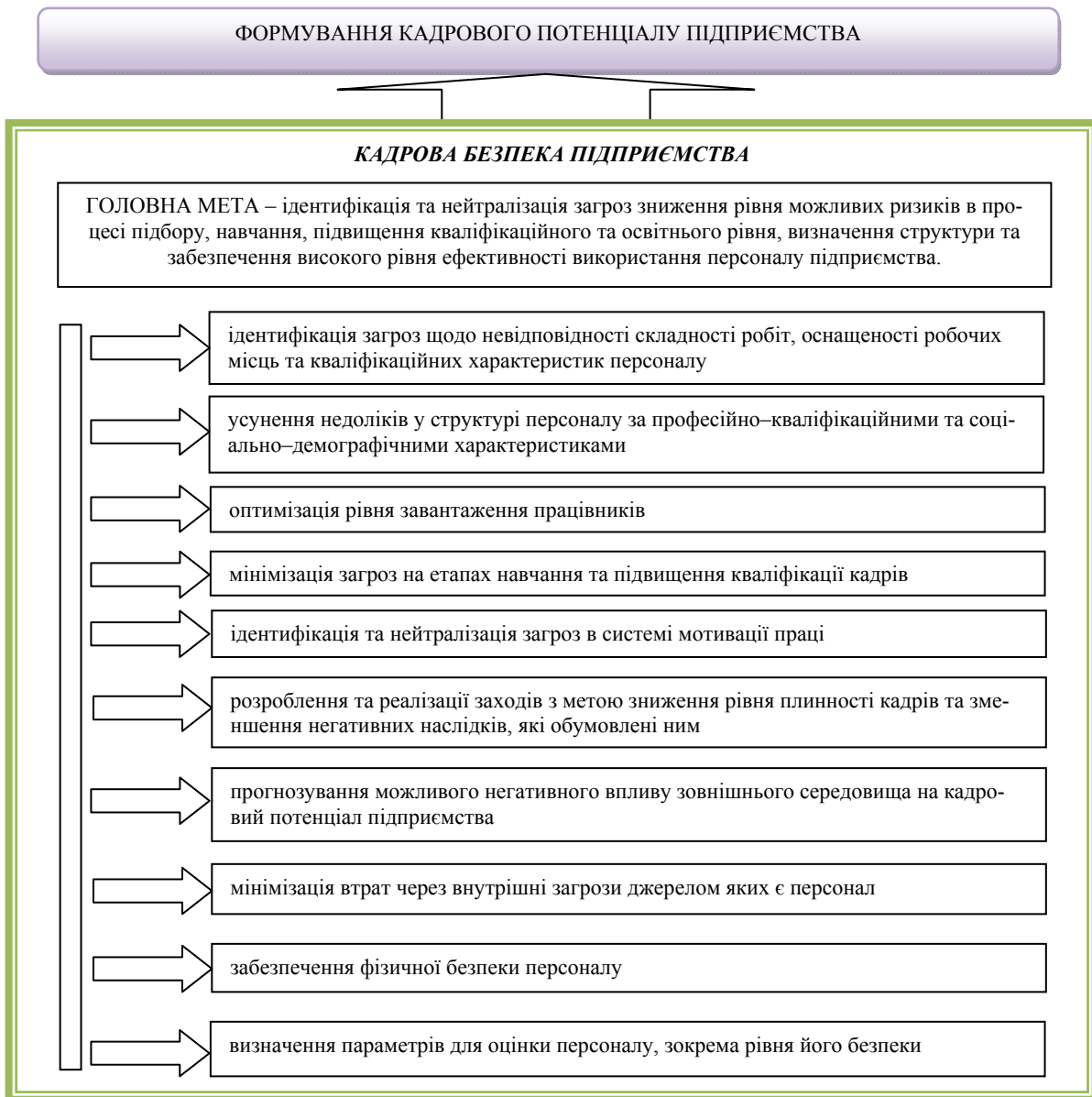

Рис. 3. Завдання кадрової безпеки в процесі формування кадрового потенціалу підприємства

Між охарактеризованими вище поняттями «кадровий потенціал» та «кадри» існує як взаємозв'язок, так і відмінності, які можна охарактеризувати наступним чином:

- категорія «кадри», за своєю суттю та відповідно до процитованих вище визначень, – кількісна, а «кадровий потенціал» – якісна характеристика сукупності працівників;
- кадри – визначають сукупність працівників певних професій і спеціальностей, а кадровий потенціал – певне коло можливостей щодо здійснення цілеспрямованих дій;
- кадровий потенціал, окрім чисельності, характеризує і якість професійно-кваліфікованої підготовки персоналу, тобто є ширшим поняттям, а відтак і більш прийнятним для використання в процесі розробки методичного забезпечення кадрової безпеки.

Інше поняття – персонал – як уже зазначалось застосовується у вітчизняній науковій літературі порівняно не давно та включає:

- робітників, службовців, керівників і фахівців, які працюють за наймом, і працюючих власників;

– сукупність працівників, що входять до його облікового складу;

– сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку і можуть мати досвід практичної діяльності;

– весь особовий склад підприємства до якого входять постійні та тимчасові працівники, які можуть виконувати кваліфіковану та некваліфіковану працю.

Порівнюючи визначені нами вище поняття «кадри» та «персонал» можна стверджувати, що вони теоретично тотожні, відрізняються історією використання та інтенсивністю наукових досліджень і для потреб кадрової безпеки можуть застосовуватись одночасно.

Формуючи кадровий потенціал підприємства основне визначити головну мету яку ставить перед собою підприємство та обрати стратегію її досягнення. Досягнення головної мети, на нашу думку, передбачає вирішення таких основних завдань (рис. 3).

На нашу думку, структура кадрового потенціалу з точки зору забезпечення його безпеки має наступний вигляд (рис. 4).

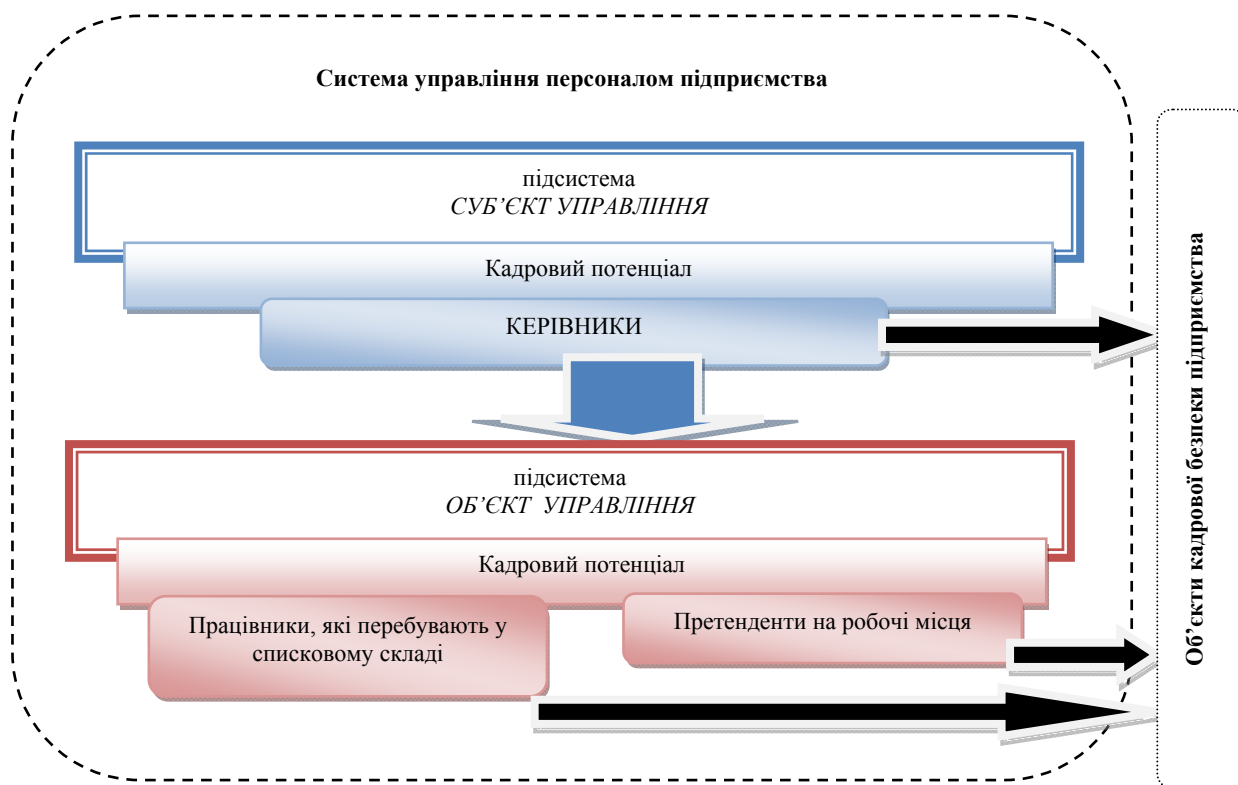

Рис. 4. Складові кадрового потенціалу як об'єкти кадрової безпеки

На нашу думку, до претендентів на робочі місця необхідно віднести:

- особи, які тимчасово не працюють, але за рівнем освіти та кваліфікацією можуть бути залучені до роботи на підприємстві;
- особи, які працювали на підприємстві й які навчаються із відривом від виробництва за кошти цієї юридичної особи;

- особи, які працюють на підприємствах-конкурентах, але за певних умов можуть змінити місце роботи.

Формування саме такого переліку осіб-претендентів на робочі місця дозволяє значно підвищити ефективність процесу забезпечення кадрового потенціалу через зменшення витрат на підготовку кадрів, втрат від зниження професійно-кваліфікаційного рівня та нейтралізації частини відповідних зовнішніх та внутрішніх загроз. Особливо

потрібно наголосити, що внесення до групи претендентів працівників, які зайняті на підприємствах–конкурентах є виправданим кроком, адже завдяки цілеспрямованій кадровій політиці можна отримати готових висококваліфікованих працівників, які окрім іншого володіють цінною інформацією щодо виробничого процесу та іншими позиціями комерційної таємниці конкурента.

Висновки

Таким чином, підводячи підсумки проведеного теоретичного дослідження, можна стверджувати, що саме від формування та використання кадрового потенціалу залежить поточний та можливий майбутній результат функціонування підприємства. Підбираючи персонал та розвиваючи його потенційні здатності, підприємство забезпечує себе кадрами, які б змогли працювати у складних умовах ринкових відносин реалізуючи стратегічні плани підприємства.

Формування кадрового потенціалу – це важлива функція роботи будь-якого підприємства, яка в сучасних умовах господарювання у найбільшій мірі впливає як на ефективність його діяльності, так і забезпечує саме існування. У відповідності до цього, особливо важливим є розроблення концепції управління персоналом, яка б включала планомірне та обґрунтоване формування кадрового потенціалу із врахуванням пріоритетних завдань кадрової безпеки підприємства.

Перспективи подальших досліджень. Перспективою подальших наукових досліджень у руслі окресленої проблематики є виявлення шляхів підвищення кадрового потенціалу підприємств. Першочергового значення при цьому слід надавати вивченню досвіду країн–членів ЄС щодо підготовки кадрів, формуванні кадрової політики підприємств, розробки методичних засад функціонування підсистем кадрової безпеки.

Бібліографічні посилання

- Rossokha, V.V. (2005). Potentsial agrarnogo pidpryyemstva: metodologiya doslidzhennya. *Ekonomika APK*. 4, 35–40 (in Ukrainian).
- Grishnova, O.A. (2001). Ljuds'kyj kapital: formuvannya v systemi osvity I profesijnoji pidgotovky. K.: T–vo «Znannya», KOO (in Ukrainian).
- Chernomorenko, N.V. (1997). Problemy effektivnogo ispol'zovaniya trudovogo potentsiala. *Upravlinnya trudovymy resursamy: problem I perspektyvy rozvytku: Zbirnyky dopovidej mizhnarodnoji nauko–praktychnoji konferetsiji*. – Khmel'nyts'kyj: TUP, 288–295 (in Ukrainian).
- Shpykulyak, O.G. (2004). Kadrovuj potentsial ta jogo formuvannya v agrarnykh pidpryyemstvakh. *Ekonomika APK*. 1, 155–159.
- Rossokha, V.V. (2005). Potentsial agrarnogo pidpryyemstva: metodologiya doslidzhennya. *Ekonomika APK*. 4, 35–40 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 5.09.2016

УДК 631.1.:637.1

Розвиток молочного скотарства Львівщини

В.Л. Диндин
Dyndynmisha@mail.ru

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Сільське господарство, як окрема галузь народного господарства є однією із пріоритетних і важливих сфер діяльності будь-якої держави. Від характеру її розвитку безперечно залежить продовольча безпека країни і характер показників національної економіки зокрема. Адже, головним економічним призначенням будь-якого господарського формування, що є невід'ємною складовою цілісної системи галузі забезпечення життєвонеобхідними продуктами харчування населення країни в їх необхідній кількості, створення робочих місць що, як наслідок, веде до покращення показників зайнятості, формування розвиненої ринкової інфраструктури (виробництво, заготівля, переробка, реалізація сільськогосподарської продукції). Однією з провідних ланок сільського господарства є молокопродуктовий підкомплекс, зокрема молочне скотарство. Основною метою галузі молочного скотарства є виробництво в необхідній кількості молока і молочних продуктів. Особливості молока, як харчового продукту зумовлені його хімічним складом і властивостями окремих компонентів, які забезпечують високу біологічну цінність. Молоко – це унікальний продовольчий продукт, який досі не синтезований у світі. За складом з ним не може конкурувати жоден із харчових продуктів.

Нажаль, в сьогоденних умовах, дана місія не зовсім виконується більшістю господарюючих суб'єктів Львівщини. Проблеми, що існують в галузі практично набули системного характеру, вирішення яких потребує комплексного підходу. Результатами нашої роботи є дослідження характеру розвитку молочного скотарства в області та виявлення причин, що гальмують розвиток галузі.

Ключові слова: *ефективність, сільське господарство, молочне скотарство, поголів'я корів, продуктивність корів, системний підхід.*

Развития молочного скотоводства Львовщины

В.Л. Дындин
Dyndynmisha@mail.ru

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Сельское хозяйство как отдельная отрасль народного хозяйства является одной из приоритетных и важных сфер деятельности любого государства. От характера ее развития бесспорно зависит продовольственная безопасность страны и характер показателей национальной экономики в частности. Ведь, главным экономическим назначением любого хозяйственного формирования, что является неотъемлемой составляющей целостной системы отрасли обеспечение життєвонеобхідними продуктами питания населения страны в их необходимом количестве, создание рабочих мест, как следствие, ведет к улучшению показателей занятости, формирование развитой рыночной инфраструктуры (производство, заготовка, переработка, реализация сельскохозяйственной продукции). Одним из ведущих звеньев сельского хозяйства является молокопродуктовый подкомплекс, в частности молочное скотоводство. Основной целью отрасли молочного скотоводства является производство в необходимом количестве молока и молочных продуктов. Особенности молока, как пищевого продукта обусловлены его химическим составом и свойствами отдельных компонентов, которые обеспечивают высокую биологическую ценность. Молоко – это уникальный продовольственный продукт, который до сих пор не синтезирован в мире. По составу с ним не может конкурировать ни один из пищевых продуктов.

Citation:

Dundun, V.L. (2016). Development of suckling cattle breeding of Lvov. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 48–52.

К сожалению, в сегодняшних условиях, данная миссия не совсем выполняется большинством хозяйствующих субъектов Львовщины. Проблемы, существующие в отрасли практически приобрели системного характера, решение которых требует комплексного подхода. Результатами нашей работы является исследование характера развития молочного скотоводства в области и выявление причин, тормозящих развитие отрасли.

Ключевые слова: эффективность, сельское хозяйство, молочное скотоводство, поголовье коров, продуктивность коров, системный подход.

Development of suckling cattle breeding of Lviv

V.L. Dyndyn
Dyndynmisha@mail.ru

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

Agriculture as a separate sector of the economy is a priority and important areas of any state. The nature of its development undoubtedly depends the food security of the country and the nature of the indicators of the national economy in particular. After all, the main economic purpose of any economic formation that is an integral part of the holistic system of the industry providing rotten food of the population in their required amount, the creation of jobs, as a consequence, leads to improved employment, the formation of a developed market infrastructure (production, storage, processing and realization of agricultural products). One of the leading players of agriculture is molokoproducty subcomplex, in particular dairy cattle. The main aim of branch of dairy cattle breeding is the production in the required amount of milk and dairy products. Features of milk, as a food product due to its chemical composition and properties of the individual components which provide high biological value. Milk is a unique food product that is still not synthesized in the world. In composition it can't compete no one of food products.

Unfortunately, in today's environment, this mission is not entirely performed by most businesses in Lviv region. The problems existing in the industry almost took on a systematic character, whose solution requires a comprehensive approach. The results of our work is to study the nature of development of dairy cattle breeding in the region and identify the reasons hindering the development of the industry.

Key words: efficiency, agriculture, dairy cattle, herd of cows, cow productivity, approach of the systems.

Вступ

Актуальність теми. Молочне скотарство Львівщини потребує розробки цілого комплексу невідкладних заходів щодо підвищення ефективності. Кризова ситуація, що склалася в галузі, змушує констатувати той факт, що більшість господарських формувань, особливо сільськогосподарські підприємства, не в змозі самостійно подолати існуюче коло проблем які набули системного характеру. В даних процесах не обхідна, в першу чергу, вагома підтримка державних органів управління та результативний двосторонній діалог із господарськими формуваннями Львівщини. Проте, як свідчить досвід, (при зростанні бюджетних інвестицій селу за 6 останніх років у 3,2 рази, обсяги сільськогосподарського виробництва збільшились в 1,2 рази) (Butko et al., 2007). Це, безумовно вказує на те, що поряд з існуючими проблемами є ще й такі, які пов'язані із цільовим використанням державних асигнувань у галузь вирішення яких потребує втручання силових структур.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є виявлення причин, що привели до кризового стану галузі. Основну увагу сконцентровано на їх системності та необхідності комплексного підходу до їх вирішення.

Матеріал і методи досліджень

Дослідженнями розвитку молокопродуктового підкомплексу і, зокрема молочного скотарства займаються багато вчених-аграрників серед яких М.П. Бутко (Butko et al., 2007), І.П. Павлов (Pavlov,

2000), Ю.Я. Лузан (Luzan, 2010), М.В. Рухтурак (Rukhturak, 2015). Більшість зазначених авторів спрямовують основну увагу на дослідженні окремих чинників, які створюють негативні умови для нормального розвитку галузі. Такий підхід унеможливає простежити їх взаємозалежність між собою та побачити всю їх різноманітність в комплексі. Метою ж нашого дослідження є виявлення найвагоміших причин і застосуванням системного підходу, завдання якого полягає у зниженні впливу негативних факторів.

Результати та їх обговорення

Відомо, що молочне скотарство в минулому розвивалось стабільними темпами, тим самим забезпечуючи населення продуктами харчування в необхідній кількості, а переробні підприємства сировиною. У сьогоденнішніх умовах спостерігається негативна тенденція розвитку молокопродуктового підкомплексу і, зокрема молочного скотарства у Львівській області. Аналіз показників виробництва молока на Львівщині свідчить про те, що за останні роки в області суттєво зменшилися обсяги його виробництва на душу населення.

Так, за рекомендаціями Київського науково-дослідного інституту гігієни і харчування, норма споживання молока і молочних продуктів на душу населення України в рік становить 390 кг, або одну третину за калорійністю добового раціону. У молоці містяться всі речовини пластичного та енергетичного характеру, необхідні організму людини. За відомим висловом академіка І.П. Павлова, молоко чудово ви-

діляється серед інших видів продуктів, виготовлених самою природою. Немає іншого повноцінного продукту, який людина одержує у готовому вигляді для безпосереднього вживання (Pavlov, 2000).

Однак, протягом 1990–2014 рр. спостерігається чітка тенденція до зниження виробництва молока в розрахунку на душу населення області. За даний період цей показник скоротився на 39,7% і складав 237 кг у 2014 році, що в натуральному відношенні становить 156 кг. Це свідчить про те, що не забезпечується норма споживання молока на одну людину, або ця норма виконується завдяки імпортованій продукції. Наявна тенденція дає можливість констатувати про те, що в недалекому майбутньому ми споживатимемо в більшій мірі імпортовану продукцію.

Важливим показником, що впливає на обсяги виробництва продукції молочного скотарства і характеризує рівень інтенсивності його розвитку є наявність поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) і, зокрема, корів як одного з основних фондів галузі. Аналізуючи дані таблиці 1 необхідно відмітити, що на протязі 1991–2015 рр. (станом на 1 січня) поголів'я тварин в усіх категоріях господарств Львівщини значно скоротилося. Зменшення складало 80,8%, а до 2001 р. – 62,8%. Більш критична динаміка намітилася у сільськогосподарських підприємствах. Так, за роки незалежності, кількість ВРХ в них зменшилася в понад 30 разів, а в господарствах населення на 52,6%. За період з 2001 р. по 2015 р. відповідно на 79,9%; 16,8%. Абсолютно така ж тенденція спостерігається і в зміні чисельності поголів'я корів. Станом на 1 січня 2015р. в порівнянні з 1991 р. скорочення становило 66,2%, а до 2001 р. 59,4% в усіх категоріях господарств, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах зменшення було помітне і складало 95,5%; 77,0% відповідно. Значно менші коливання чисельності

корів присутні в особистих господарствах населення (2015 р. 41,5% до 1991 р., і 15,5% до 2001 р.).

Аналіз структури поголів'я (ВРХ) впродовж 1991–2015 рр. (станом на 1 січня) свідчить про те, що у всіх категоріях господарюючих суб'єктів частка корів мала тенденцію до збільшення зокрема, найбільша їх питома вага зосереджена в особистих селянських господарствах. Причиною цього є те, що переважна більшість сільських господарів в сьогоdnішніх умовах вимушені тримати більше корів у своїй господарці для виживання та власного споживання молока і молочних продуктів. Проте, з кожним роком, даний показник зменшується. Це пов'язано в основному із переїздом сільських жителів (молоде покоління) у міста та за кордон і, як наслідок, старе покоління фізично не має можливості доглядати за тваринами, і змушене в більшості випадків реалізовувати їх на забій. Така тенденція веде до руйнування на сьогоdnішній момент провідної і стабілізуючої ланки у валовому виробництві молока особистої господарки. Так, для прикладу, за 1990–2008 роки скорочення абсолютної величини трудового потенціалу сільських територій в цілому по Україні зменшилася на 139,9 тис. осіб, або на 2,1% (Luzan, 2010).

Враховуючи сказане, на нашу думку, в першу чергу слід задуматись над тим, яким чином можна повернути молоде покоління у село. Адже, в кращому випадку, це забезпечить не тільки нарощування особистої господарки, а й сприятиме розвитку підприємництва у сільській місцевості. Виникає нагальна необхідність щодо розробки чітких конкретних заходів, які б включали формування економічної, соціальної, культурно-побутової інфраструктури на селі, заохочували б кожного молодого сільського жителя до ведення підприємницької діяльності, розвитку екотуризму.

Таблиця 1

Поголів'я великої рогатої худоби в різних категоріях господарств (станом на 1 січня), тис. голів

Показники	Роки								2015р у % (+;-) до	
	1991	1996	2001	2011	2012	2013	2014	2015	1991р.	2001р.
Усі категорії господарств										
Велика рогата худоба – всього	1095,4	771,1	565,7	259,1	237,6	250,5	240,4	210,3	-80,8	-62,8
в т. ч. корови	404,7	390,6	336,9	161,7	155,9	152,4	146,6	136,7	-66,2	-59,4
питома вага їх у структурі стада, %	36,9	50,7	59,6	62,4	65,6	60,8	60,9	65,0	x	x
Сільськогосподарські підприємства										
Велика рогата худоба – всього	695,8	397,0	103,5	24,2	24,2	25,3	22,8	20,8	-97,0	-79,9
в т. ч. корови	185,2	119,9	36,1	9,8	9,4	9,2	9,0	8,3	-95,5	-77,0
питома вага їх у структурі стада, %	26,6	30,2	34,9	40,5	38,8	36,4	39,5	39,9	x	x
Особисті господарства населення										
Велика рогата худоба – всього	399,6	374,1	462,2	227,7	213,4	225,2	217,6	189,5	-52,6	-16,8
в т. ч. корови	219,5	270,7	300,8	151,9	146,5	143,2	137,6	128,4	-41,5	-15,5
питома вага їх у структурі стада, %	54,9	72,4	65,1	66,7	68,7	63,6	63,2	67,8	x	x

Наступне, не менш вагоме місце у структурі валових надоїв молока посідає продуктивність молочного стада. Підвищення продуктивності корів належить до інтенсивних чинників. Однак досягнення значних надоїв молока можливе тільки завдяки правильній та збалансованій годівлі тварин, застосування передових технологій доїння корів, дотримання сучасних вимог утримання.

Низька продуктивність корів у всіх областях Західного регіону, зокрема і на Львівщині, гальмує розвиток галузі, що не дає змогу забезпечити населення на рівні рекомендованих норм такими цінними продуктами харчування, як молоко і молочні продукти (Rukhturak, 2015).

Проведений аналіз продуктивності молочного стада в різних категоріях господарств (табл. 2) свідчить про те, що даний показник характеризується позитивною тенденцією до росту. Так, протягом 1991–2015 рр. (станом на 1 січня) середній удій молока від однієї корови підвищився на 51,8% в усіх категоріях господарств зокрема, у господарствах населення на 80,3%. Проте, в сільськогосподарських підприємствах підвищення було малопомітне 9,2% (з 3176 кг у 1991 р. до 3469 кг у 2015 р.). Починаючи з 2001 р. по 2015 р. (станом на 1 січня) середньорічна продуктивність тварин у даних господарствах характеризувалась незначним зростанням.

Таблиця 2

Середній річний удій молока від однієї корови в різних категоріях господарств (у розрахунку на поголів'я корів на початок року), кг

Показники	Роки								2015р у % (+;-) до	
	1991	1996	2001	2011	2012	2013	2014	1015	1991р.	2001р.
Усі категорії господарств										
Середньорічний удій молока від однієї корови	2704	2419	3132	3861	3927	4009	4087	4105	+51,8	+31,0
Сільськогосподарські підприємства										
Середньорічний удій молока від однієї корови, кг	3176	2065	1913	2930	3202	3635	3829	3469	+9,2	+18,4
Особисті господарства населення										
Середньорічний удій молока від однієї корови, кг	2296	2593	3273	3906	3961	4026	4100	4139	+80,3	+5,9

Таблиця 3

Виробництво молока всіх видів в різних категоріях господарств Львівщини (станом на 1 січня), тис т

Показники	Роки								2014р у % (+;-) до	
	1991	1996	2001	2011	2012	2013	2014	1015	1991р.	2001р.
Усі категорії господарств										
Вироблено молока	1083,9	961,2	1032,0	656,2	629,6	620,7	619,4	601,0	-44,6	-41,8
Середні витрати кормів на виробництво 1 центнера молока, ц. к.о.	1,41	1,57	1,33	1,02	1,01	0,98	0,98	0,97	-31,2	-27,1
Сільськогосподарські підприємства										
Вироблено молока	588,1	275,4	66,0	22,9	23,1	25,7	26,4	24,9	-95,8	-62,3
Середні витрати кормів на виробництво 1 центнера молока, ц. к.о.	1,47	1,77	1,63	1,18	1,16	1,09	1,06	1,02	-30,6	-37,4
Особисті господарства населення										
Вироблено молока	495,8	685,8	966,0	633,3	606,5	595,0	593,0	576,1	+16,2	-40,3
Середні витрати кормів на виробництво 1 центнера молока, ц. к.о.	1,23	1,32	1,21	0,98	0,97	0,95	0,95	0,95	-22,7	-21,5

Проводячи аналогію за результатами проаналізованих показників можна з впевненістю стверджувати про те, що характер їх змін відбувався в чіткій взаємозалежності один від одного. Дослідження підтвердили системність розвитку молочного скотарства де кожен елемент взаємодіє один з одним у нерозривному зв'язку і, зміна одного з них – змінює усю систему. Це і штовхнуло нас на думку, що для підвищення ефективності функціонування галузі зокрема, зростання об'ємів виробництва молока, удосконалення існуючих міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, необхідно комплексно підійти до розв'язання усіх проблем, що гальмують ці процеси. А це в свою чергу забезпечить збільшення чисельності тварин та зростання їх продуктивності.

Висновки

Враховуючи вище сказане слід відмітити, що обсяги виробництва молока однозначно залежать від чисельності поголів'я корів та їхньої продуктивності. Проте, кожен із зазначених показників коливається під впливом різноманітних чинників та факторів, що в тій чи іншій мірі коригують їхню величину. Одні, як правило, сприяють їхньому росту, а інші створюють негативні умови, що практично ведуть до їх скорочення. Однак, середовище, в якому функціонують господарські формування області, в більшій мірі надає їм загрози, а ніж можливості. І, як виявилось, сукупність загроз утворило певне системне оточення, в якому опинилося молочне скотарство. Таке середовище за своєю суттю гальмує розвиток та поволі руйнує молочну галузь. Тому при вирішенні всіх назрілих проблем, що існують в галузі, слід використовувати, на нашу думку, системний підхід. І тільки за наявності програм, які б в комплексі охоплювали всі необхідні заходи, методи та прийоми що забезпечують викорінення причин всіх невдач, можливий вихід з кризового стану в якому опинилася галузь.

Перспективи подальших досліджень. Для досягнення мети даної публікації, на майбутнє ми пропонуємо наступну модель реалізації цього завдання.

1. Серед усіх показників, що характеризують розвиток галузі, необхідно вибрати найважливіші.

2. Окреслити коло факторів, що мають найбільший вплив по кожному вибраному показнику.

3. Виявити, які із факторів впливають на два і більше показника. Це унеможливить накладання необхідних ресурсів виділених на їх усунення.

4. В залежності від природи чинників, розробити чіткі заходи, рекомендації, способи та прийоми, що послаблюють або дезактивують їхній вплив на кожен із вибраних показників.

5. Об'єднати всі заходи в одну конкретну Програму, Концепцію.

6. Провести чіткий розрахунок щодо забезпеченості виконання Програми необхідними фінансовими, матеріальними, трудовими технологічними та іншими видами ресурсів.

7. Скласти план–графік реалізації поставленого завдання де зазначити, термін виконання кожного пункту Програми, хто буде виконувати ту чи іншу роботу, скільки і в якій кількості потрібно ресурсів на реалізацію кожної задачі.

8. Визначити міру відповідальності тобто винагороду або покарання кожної особи за виконання чи невиконання поставленої перед нею задачі.

9. Здійснювати поточний і попередній контроль за виконанням Програми у вигляді (звітів, нарад, засідань зборів).

Основною умовою реальності проведення вище зазначених заходів є достовірність, повнота, чіткість та періодичність інформації, яка подаватиметься та відображатиме хід виконання Програми.

Бібліографічні посилання

- Butko, M.P., Zelens'ka, O.O., Zelens'kyi, S.M. (2007). Efektyvnist' derzhavnoyi pidtrymky sil'skoho hospodarstva v Ukraini: realiyi ta perspektyvy. Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy: naukovyy zhurnal. 2(12), 19–24 (in Ukrainian).
- Pavlov, V. (2000). Formuvannya spozhyvchoho rynku v rehioni v umovakh perekhidnoho periodu. Rehional'na ekonomika. 2 (in Ukrainian).
- Luzan, Yu.Ya. (2010). Sotsial'no–trudovyy potentsial ukrayins'koho sela. Ekonomika APK, L'viv. 1, 123–127 (in Ukrainian).
- Rukhturak, M.V. (2015). Otsinka rivnya efektyvnosti vyrobnytstva moloka v sil'skohospodars'kykh pidpryyemstvakh Zakhidnoho rehionu Ukrainy. Ekonomika APK. L'viv. 1, 75–78 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 18.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6909

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК: 339.9: 636:3

Основи ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва

М.Л. Диндин, О.П. Токарчук
Dyndynmisha@mail.ru

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Історично вівчарство є традиційною галуззю сільськогосподарського виробництва в Україні. У процесі розвитку вівчарства і козівництва створено галузь з багатим генофондом. Однак з переходом на ринкові відносини нагромаджений потенціал галузі почав руйнуватися. Наразі гострою вбачається необхідність відродження вівчарства і козівництва у сільськогосподарських підприємствах, що вимагає розширення наукових досліджень щодо забезпечення ефективного ведення галузі, формування конкурентоспроможної продукції вівчарства і козівництва. Обґрунтування напрямів успішного вирішення цього завдання можливе лише за умови об'єктивної всебічної оцінки стану розвитку вівчарства і козівництва в сільськогосподарських підприємствах та рівня ефективності виробництва продукції галузі. Розглянуто теоретичні основи ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва в ринкових умовах господарювання. Проаналізовано існуючі на сьогодні визначення категорії «ефективність». Висвітлено концепції аналізу ефективності підприємницької діяльності та рівень економічної ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва. Визначено показники ефективного виробництва у вівчарстві та козівництві. Відображено фактори формування ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва. Розкрито поняття «ефективність» різними економістами-аграрниками у науковій літературі. Проілюстровано систему чинників зростання ефективності виробництва продукції вівчарства і козівництва у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: вівчарство, козівництво, сільськогосподарські підприємства, ефективність.

Основы эффективности сельскохозяйственных предприятий овцеводства и козоводства

М.Л. Дындин, О.П. Токарчук
Dyndynmisha@mail.ru

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Исторически овцеводство является традиционной отраслью сельскохозяйственного производства в Украине. В процессе развития овцеводства и козоводства создано отрасль с богатым генофондом. Однако с переходом на рыночные отношения накопленный потенциал отрасли начал разрушаться. Сейчас острой усматривается необходимость возрождения овцеводства и козоводства в сельскохозяйственных предприятиях, требует расширения научных исследований по обеспечению эффективного ведения отрасли, формирования конкурентоспособной продукции овцеводства и козоводства. Обоснование направлений успешного решения этой задачи возможно лишь при условии объективной всесторонней оценки состояния развития овцеводства и козоводства в сельскохозяйственных предприятиях и уровня эффективности производства продукции отрасли. Рассмотрены теоретические основы эффективности сельскохозяйственных предприятий овцеводства и козоводства в рыночных условиях хозяйствования. Проанализированы существующие на сегодня определения категории «эффективность». Освещены концепции анализа эффективности предпринимательской деятельности и уровень экономической эффективности сельскохозяйственных предприятий овцеводства и козоводства. Определены показа-

Citation:

Dyndyn, M., Tokarchuk, O. (2016). Basis of the effectiveness of agricultural enterprises sheep and goat. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 53–57.

тели ефективного производства в овцеводстве и козоводстве. Отражено факторы формирования эффективности сельскохозяйственных предприятий овцеводства и козоводства. Раскрыто понятие «эффективность» различными экономистами–аграриями в научной литературе. Проиллюстрировано систему факторов роста эффективности производства продукции овцеводства и козоводства в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: овцеводство, козоводство, сельскохозяйственные предприятия, эффективность.

Basis of the effectiveness of agricultural enterprises sheep and goat

M. Dyndyn, O. Tokarchuk
Dyndynmisha@mail.ru

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Historically, the sheep is a traditional sector of agricultural production in Ukraine. In the development of sheep and kozivnystva established industry with a rich gene pool. However, with the transition to market relations accumulated potential of the industry began to crumble. Currently seen acute need revival and sheep kozivnystva in agricultural enterprises requiring expansion of research to ensure effective management of the industry, the formation of competitive products and kozivnystva sheep. Justification directions successful solution to this problem is possible only if the objective of a comprehensive assessment of the development of sheep and kozivnystva agricultural enterprises and the efficiency of the production area. The theoretical principles of efficiency of agricultural enterprises sheep and goat under market conditions. Existing today the definition of "efficiency". Deals with the concept of analyzing the efficiency of business and the level of economic efficiency and sheep farms kozivnystva. Indices effective production in sheep and kozivnystvii. Showing factors of efficiency and sheep farms kozivnystva. The notion of "efficiency" various agricultural economists in the scientific literature. Illustrated system factors increase the efficiency of production of sheep and kozivnystva agricultural enterprises.

Key words: sheep, goat, farms, efficiency.

Вступ

Серед важливих проблем економіки будь-якого підприємства центральною завжди була і залишається проблема збереження його існування в довгостроковому періоді як самостійного суб'єкта господарювання. Досягти цього можливо лише за умови забезпечення конкурентоспроможного, ефективного виробництва.

Проаналізувавши існуючі на сьогодні визначення категорії «ефективність», можна виділити два основні підходи. Перший підхід характеризує «ефективність» в значенні результативність, тобто відповідає на питання які результати досягнуті і за яку ціну, які і скільки ресурсів було витрачено на досягнення отриманих результатів. В цьому підході ефективність розглядається як співвідношення результатів та витрат. Критеріями першого підходу є «витрати–результат». Але постає питання чи надасть нам отриманий результат можливість досягти мети, наскільки близько ми до досягнення мети. Наявність цих питань обумовила існування другого підходу, який характеризує «ефективність» з позиції досягнення мети, він відповідає на питання чи досягли ми поставленої мети, наскільки ми до неї наблизились. Критеріями цього підходу є «результат–мета» (Mejer, 2004; Vohonenko et al., 2007; Gorbonos et al., 2010).

Мета статті. Опрацювати теоретичні основи ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва в ринкових умовах господарювання.

Матеріал і методи досліджень

Теоретичні та практичні аспекти ефективного функціонування й розвитку вівчарства і козівництва у

сільськогосподарських підприємствах знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних економістів–аграрників: Б.Б. Батюка, Б.О. Вовченка, В.В. Зіновчука, Л.В. Жаруна, Р.М. Миніва, Г.І. Сокола, В.В. Стороженка, І.Н. Топіхи, В.П. Тараненка та ін. Ними розроблені теоретичні, методологічні та прикладні основи вдосконалення організаційно–економічного механізму функціонування галузі. Однак існуючі тенденції в її розвитку свідчать про необхідність продовження наукових розвідок у цій сфері.

Результати та їх обговорення

Однією з найпопулярніших у зарубіжних концепціях аналізу ефективності підприємницької діяльності є концепція збалансованої системи показників (Balanced Scorecard, BSC), розроблена на початку 1990–х років Робертом Капланом і Девідом Нортоном. Для вирішення проблеми оцінки ефективності BSC передбачає використання ряду нових індикаторів поряд з традиційними і поділяє всю систему оцінки діяльності компанії на чотири групи: фінанси; клієнти; внутрішні бізнес–процеси; навчання і розвиток персоналу. Особливістю розробленої системи оцінки ефективності є застосування не лише фінансових показників (які є традиційними та пропонуються більшістю методик і рекомендацій), але й не фінансових, що оцінюють задоволеність покупців та акціонерів, ефективність внутрішніх бізнес процесів, потенціал співробітників з метою забезпечення довгострокового фінансового успіху компанії.

В загальному рівень економічної ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва визначається як співвідношення результату до витрат або до ресурсів. Підвищення ефективності може досягатися як за рахунок зменшення витрат

(економії ресурсів), так і за рахунок покращення використання капіталу і збільшення прибутку. Такий підхід передбачає наявність протиріччя: основною метою діяльності є максимізація результату (ефекту); при обмеженості ресурсів та високій їх вартості необхідно досягати раціонального зменшення їх використання.

Ефективність виробництва у вівчарстві характеризується такими показниками, як продуктивність тварин, тобто середньодобові прирости, настриг вовни на 1 гол., витрати кормів характеризують продуктивність худоби і кормового забезпечення. Цей показник ще

називають «оплата корму продукцією». Матеріаломісткість виробництва характеризує рівень продуктивності галузі. Економічний бік вівчарства характеризують наступні показники: повна собівартість 1 ц продукції, прибуток і рівень рентабельності (Smola, 2011).

Сучасний міжнародний стандарт ISO: 9000:2000, розглядає ефективність як співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами, що свідчить про ресурсний підхід до визначення категорії «ефективність».

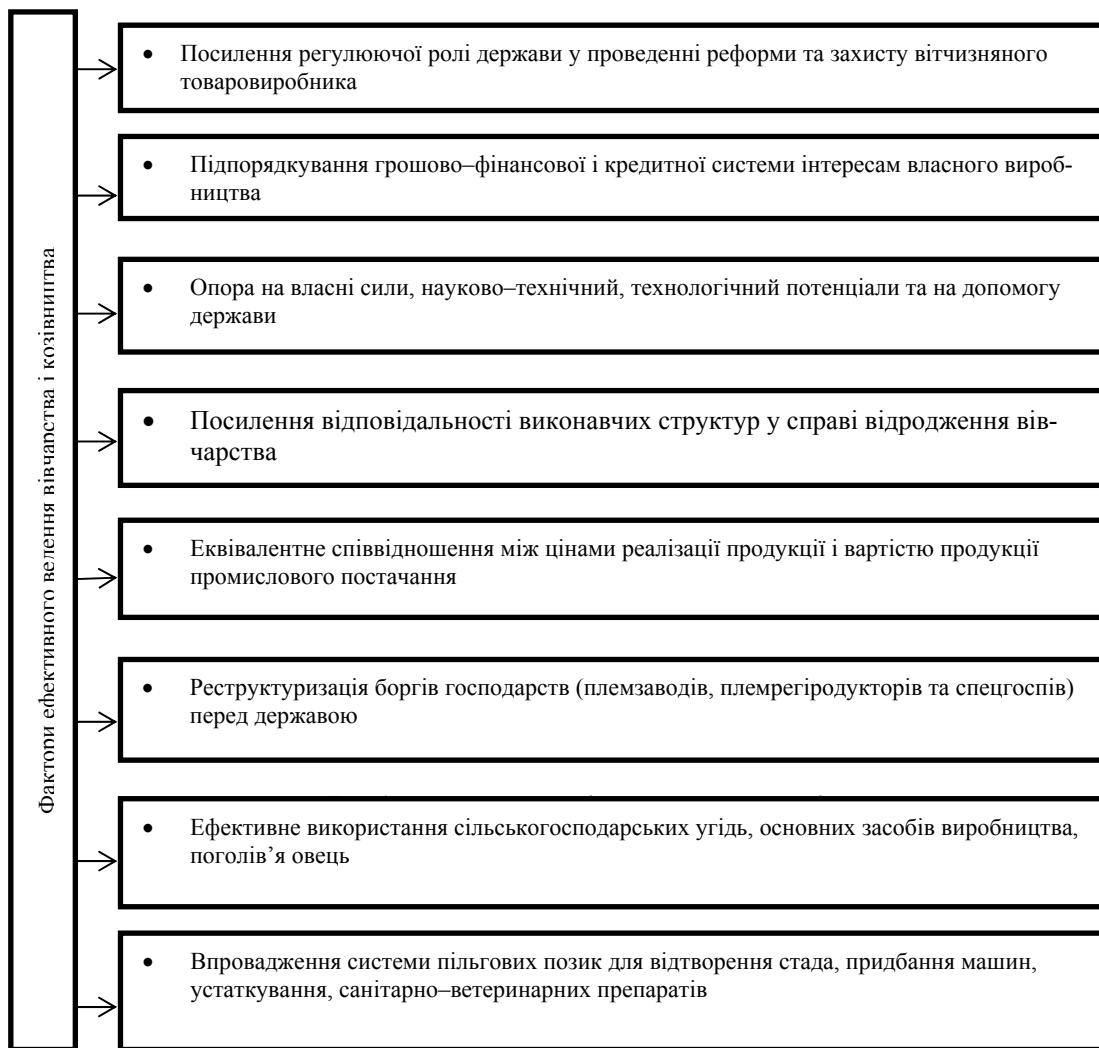

Рис. 1. Ефективність сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва формуються під дією багатьох різноманітних факторів

Джерело: власні дослідження

Ефективність вівчарства і козівництва залежить також від видів тварин, їхнього продуктивного потенціалу, адаптації до конкретних умов розведення, селекції, застосування нових технологій, якості продукції, повноти її використання.

Визначення поняття «ефективність» різними авторами подано в таблиці 1.

Рівень економічної діяльності підприємства залежить від багатьох чинників і умов. Ці чинники в ре-

альності діють не ізольовано, в чистому вигляді, а здебільшого перетинаються і взаємозумовлюють один одного. Частина з них залежить від діяльності підприємства загалом, інші пов'язані з технологією й організацією виробництва, а ще деякі зумовлені рівнем використання виробничих ресурсів і впровадженням науково-технічного прогресу. Всі чинники зростання ефективності можна класифікувати за трьома ознаками (рис. 2).

Визначення поняття «ефективність» різними авторами

Автор	Поняття
Сурмін Ю.П.	Ефективність показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей.
Орлов П.А.	Ефективність співвідношення результату або ефекту будь-якої діяльності і витрат, пов'язаних з її виконанням. Причому це може бути як співвідношення результату і витрат, так і співвідношення і результатів діяльності.
Нусінов В.Я., Турило А.М., Темченко А.Г.	Ефективність є результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів.
Лямець В.І., Тевяшев А.Д.	Ефективність це не просто властивість операції (процесу функціонування системи), що відбувається в її здатності давати певний ефект, а дієвість такої здатності, тобто результативність, співвіднесена з ресурсними витратами.
Сініцина Т.А.	Ефективність це співвідношення ефекту та витрат на його здійснення.
Устенко О.Л.	Ефективність являє собою комплексне вираження кінцевих результатів використання засобів виробництва та робочої сили за певний період часу.
Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С.	Ефективність це складна категорія, що характеризується результативністю роботи підприємства та рентабельністю його капіталу, ресурсів або продукції.
Друкер П.Ф.	Ефективність це наслідок того, що «правильно створюються потрібні речі».

Джерело: власні узагальнення

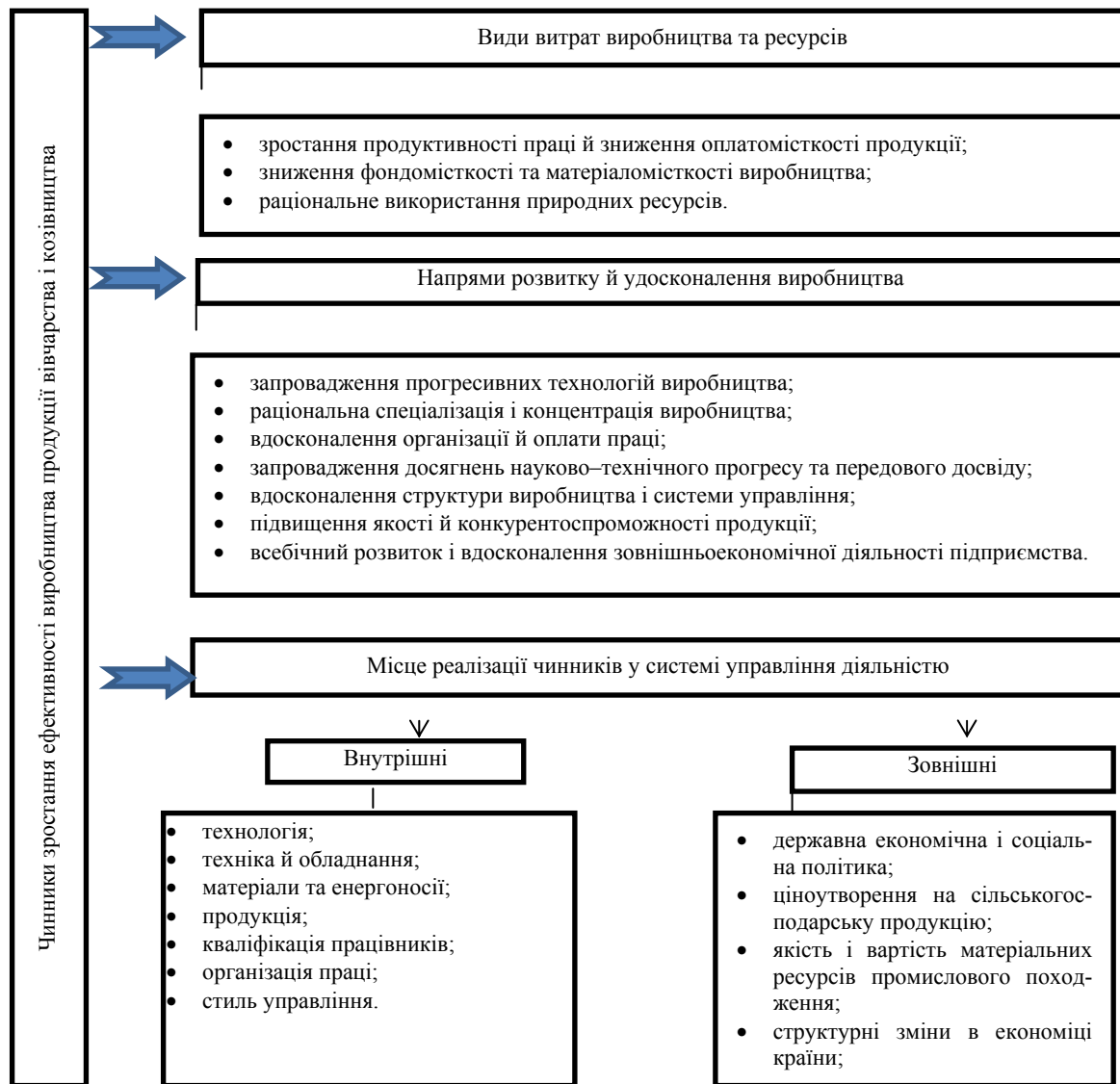

Рис. 2. Система чинників зростання ефективності виробництва продукції вівчарства і козівництва

Джерело: власні дослідження.

Висновки

Отже, ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва – сформована система господарювання, в якій сконцентровані всі необхідні для цього фактори від виробничих ресурсів до механізмів господарювання. Що забезпечує виробництво максимальної кількості високоякісної продукції при найменших витратах ресурсів, досягаючи при цьому найбільшого обсягу виробництва продукції на одиницю витрат суспільної праці. Найкращі можливості для виробництва і реалізації продукції вівчарства і козівництва з метою досягнення максимального прибутку від господарської діяльності є спроможність суб'єктів господарювання приводити в дію наявні чинники виробництва і комплексно вирішувати питання раціонального використання трудових, земельних, матеріальних і фінансових ресурсів.

Бібліографічні посилання

- Smola, I.I. (2011). Pidvyshhennja efektyvnosti vivcharstva na pidpryjemstvah Hersons'koi' oblasti. *Produktyvnist' agropromyslovogo vyrobnyctva*. 20, 112–119 (in Ukrainian).
- Mejer, M.V. (2004). *Ocenka jeffektivnosti biznesa / Marshal V. Mejer: [per. s angl. A. O. Korsunskij]. M.: ООО «Vershina»* (in Russian).
- Voronenko, V.I., Iovenko, V.M., Zharuk, P.G. (2007). *Vivcharstvo Ukrainy, stan ta perspektyvy rozvytku. Vivcharstvo: Mizhvidomchyj tematychnyj naukovyj zbirnyk. Nova Kahovka: «PYEL»*. 34, 3–7 (in Ukrainian).
- Gorbonos, F.V., Cherevko, G.V., Pavlenchyk, N.F., Pavlenchyk, A.O. (2010). *Ekonomika pidpryjemstv: Pidruch. K.: Znannja* (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 30.09.2016

УДК 331.1:636.5

Стан та напрямки розвитку підприємств галузі птахівництва

О.Т. Дяк
Olegdyak@meta.ua

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України в умовах ринкових трансформацій є підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування. При розв'язанні даного питання птахівництво стало одним із найбільш економічно привабливих та конкурентоспроможних видів агробізнесу і є в Україні традиційною галуззю сільського господарства, чому сприяють кліматичні умови та розвинуте зернове господарство. Однак в агропромисловому виробництві України досліджувана галузь залишається проблемною. Проведений в дослідженні аналіз сучасного стану розвитку галузі показує, що в цілому по Україні спостерігається позитивний розвиток птахівництва, спостерігається тенденція до збільшення поголів'я птиці, обсягів виробництва м'яса птиці та виробництва яєць. Але, незважаючи на позитивні тенденції, у птахівничих підприємств ще залишається низка проблем, таких як нестабільність державної підтримки, цінової політики, податковий тиск, недостатня кормова база, неналежна якість продукції тощо. Тому, основними напрямками розвитку птахівництва повинні стати: формування нових та відродження колишніх спеціалізованих комплексів з виробництва продукції птахівництва на індустріальній основі, основі більш повного використання генетичного потенціалу кросів і порід птиці, раціональної організації праці та виробництва, впровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції, поглиблення переробки птахівничої сировини, розширення асортименту і підвищення якості продукції; освоєння сучасних методів маркетингу, збуту, реклами.

Ключові слова: галузь тваринництва, птахівництво, поголів'я птиці, розвиток, економічна ефективність, інтенсифікація виробництва, інновація, інноваційний процес, підприємництво, вплив інновацій.

Характеристика и направления развития предприятий отрасли птицеводства

О.Т. Дяк
Olegdyak@meta.ua

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Стратегическим приоритетом социального и экономического развития Украины в условиях рыночных трансформаций является повышение уровня продовольственной безопасности государства на основе наращивания производства продуктов питания. При решении данного вопроса птицеводство стало одним из самых экономически привлекательных и конкурентоспособных видов агробизнеса и есть в Украине традиционной отраслью сельского хозяйства, чему способствуют климатические условия и развитое зерновое хозяйство. Однако в агропромышленном производстве Украины исследуемая отрасль остается проблемной. Проведенный в исследовании анализ современного состояния развития отрасли показывает, что в целом по Украине наблюдается положительное развитие птицеводства, наблюдается тенденция к увеличению поголовья птицы, объемов производства мяса птицы и производство яиц. Но, несмотря на положительные тенденции, в птицеводческих предприятиях еще остается ряд проблем, таких как нестабильность государственной поддержки, ценовой политики, налоговое давление, недостаточная кормовая база, ненадлежащее качество продукции и тому подобное. Поэтому, основными направлениями развития птицеводства должны стать: формирование новых и возрождение бывших

Citation:

Dyak, O.T. (2016). The state and direction of development of enterprises of the poultry industry. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 58–61.

специализированных комплексов по производству продукции птицеводства на индустриальной основе, основе более полного использования генетического потенциала кроссов и пород птицы, рациональной организации труда и производства, внедрения ресурсосберегающих технологий производства продукции, углубление переработки птицеводческой сырья, расширения ассортимента и повышения качества продукции.

Ключевые слова: *отрасль животноводства, птицеводство, поголовье птицы, развитие, экономическая эффективность, интенсификация производства, инновация, инновационный процесс, предпринимательство, влияние инноваций.*

The state and direction of development of enterprises of the poultry industry

O.T. Dyak
Olegdyak@meta.ua

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

A strategic priority for social and economic development of Ukraine in conditions of market transformation is to increase food security through increased food production. When addressing this question, the poultry industry has become one of the most economically attractive and commercially viable agribusiness in Ukraine, the traditional agricultural sector, aided by climatic conditions and development of grain farming. However, in agro-industrial production of Ukraine studied the industry remains problematic. Conducted the study the analysis of the current state of development of the industry shows that in General in Ukraine there is a positive development of the poultry industry, there is a tendency to increase the number of poultry, production of poultry meat and egg production. But despite the positive trends in poultry farms there still remain a number of problems such as the instability of state support, pricing policy, tax burden, insufficient feed base, poor quality products, and the like. Therefore, the main directions of development of poultry farming should be: the formation of new and the revival of the former specialized complexes for production of poultry products on an industrial basis, the basis of fuller use of the genetic potential of crosses and breeds of birds, the rational organization of labor and production, the introduction of resource-saving technologies of production, the deepening processing of poultry raw materials, expansion of assortment and improvement of quality of products.

Key words: *livestock industry, poultry, poultry development, economic efficiency, intensification of production, innovation, innovation process, entrepreneurship, impact innovation.*

Вступ

Стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України в умовах ринкових трансформацій є підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості та збалансованості за поживними елементами, а також забезпечення захисту вітчизняного виробника. Забезпечення продуктами харчування завжди було одним з прибуткових напрямків діяльності народного господарства України на всіх етапах його розвитку. В розв'язанні м'ясної проблеми продукти птахівництва, зокрема, виробництво курячого м'яса, за співвідношенням ціни та якості, враховуючи купівельну спроможність населення України, завжди займало провідні позиції.

Вітчизняне птахівництво стало одним із найбільш економічно привабливих та конкурентоспроможних видів агробізнесу, про що свідчить стійка динаміка зростання виробництва м'яса птиці і яєць. Галузь також має значний експортний потенціал та перспективи його нарощування, що є однією зі стратегічних цілей підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу в майбутньому.

Однак в агропромисловому виробництві України галузь птахівництва залишається проблемною. Створити сприятливі умови для підвищення ефективності птахівництва в цілому, забезпечити населення високоякісними продуктами харчування, витримати значну конкуренцію на внутрішньому ринку і знайти шляхи виходу на зовнішній ринок – ось перелік далеко не всіх питань, які стоять перед галуззю на сучасному етапі розвитку.

Матеріал і методи досліджень

Теоретичною та інформаційною основою дослідження є законодавчо-нормативна база України, наукові дослідження вітчизняних науковців та вчених з досліджуваної тематики, дані Державного комітету статистики (в т. ч. Головного управління статистики у Львівській області), матеріали періодичних видань, ресурси мережі Internet.

У процесі здійснення дослідження використовувались наступні наукові методи: історичний, монографічний, абстрактно-логічний, графічний, статистичний, розрахунковий, метод економічного аналізу тощо.

Результати та їх обговорення

Птахівництво – галузь сільськогосподарського виробництва, основним завданням якої є розведення, вирощування, утримання, годівля птиці, застосування механізації, автоматизації, проведення ветеринарної профілактики з метою одержання продукції птахівництва. Птахівництво – «скоростигла», високо економічна галузь тваринництва, яка при порівняно незначних затратах праці й кормів дає за короткий час високоякісну продукцію (доросла птиця, молодняк птиці, інкубаційні і харчові яйця, продукти забою і переробки, пух та пір'я, тощо), що широко використовується не тільки в харчовій і легкій промисловості, а й парфумерній, мікробіологічній промисловості та медицині. Забійний вихід птиці становить 80% і більше, а вихід їстівних частин птиці – до 67% (Lanovsky et al., 2001).

Птахівництво було здавна широко розвинене на всіх українських землях, особливо в Галичині і на Правобережжі України, де вирощували курей, гусей, качок та індиків. Свійська птиця до колективізації давала добрі прибутки селянам, зокрема тому, що її легко було збувати, а тримати могло й найбідніше господарство. Птахівництво в Україні є традиційною галуззю сільського господарства, чому сприяють кліматичні умови та розвинуте зернове господарство. Так як птахівництво є скороспілою галуззю, вона менш капіталомістка, більш мобільна в нестійких умовах ринку. Віддача корму у птиці в 3–4 рази вища, ніж у свиней, великої рогатої худоби та овець, тому собівартість м'яса птиці найнижча, що є найбільш сприятливим фактором підвищення попиту на цей продукт, доступний навіть для споживачів з невисокими доходами. В умовах вступу нашої країни до СОТ іншим галузям тваринництва необхідно довести

свою життєздатність, можливість вести гідну конкурентну боротьбу на основі ефективного використання ресурсів в умовах ринку. Щодо птахівництва можна стверджувати, що на етапі жорсткої конкуренції з імпортною продукцією вітчизняні виробники одержали певні переваги, про що свідчить щорічний приріст виробництва яєць і м'яса птиці (Marmul and Avercheva, 2009).

Дослідження стану птахівництва проведемо в розрізі загальних показників галузі по Львівській області та державі в цілому.

Як бачимо з даних таблиці 1 загальна чисельність поголів'я птиці в цілому по державі за останні 5 років у цілому зростає (у 2015 році порівняно з 2011 рік склав 6%). Вказаний показник по території Львівської області показує негативну тенденцію (регрес за аналогічний період склав 21%).

Таблиця 1

Чисельність птиці усіх видів у сільськогосподарських підприємствах, голів*

Україна	2011	105 725 300
	2012	117 888 600
	2013	132 072 500
	2014	122 077 800
	2015	112 008 700
	2015 у % до 2011	106%
Львівська область	2011	3 610 808
	2012	3 850 223
	2013	3 873 121
	2014	3 586 356
	2015	2 844 095
	2015 у % до 2011	79%

* –розраховано автором за даними ГУСуЛЮ (Agriculture: the Department of statistics in Lviv region, available at: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>)

Таблиця 2

Виробництво яєць та продуктивність птиці усіх видів в сільськогосподарських підприємствах

		Валове виробництво яєць, тис. шт.	Продуктивність птиці, шт./рік
Україна	2011	11 738 200	286
	2012	11 977 400	293
	2013	12 234 200	289
	2014	12 536 200	276
	2015	9 762 200	252
	2015 у % до 2011	83%	88%
Львівська область	2011	103 187	228
	2012	63 212	148
	2013	67 025	207
	2014	56 426	217
	2015	59 271	238
	2015 у % до 2011	57%	104%

* –розраховано автором за даними ГУСуЛЮ (Agriculture: the Department of statistics in Lviv region, available at: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>)

Дані таблиці 2 показують динаміку валового виробництва яєць птиці за 2011–2015 роки в сільськогосподарських підприємствах України та Львівщини. Як бачимо тенденція цього показника в обох випадках різко негативна (по Україні в цілому виробництво яєць скоротилося на 17%, на Львівщині виробництво впало на 43%). На нашу думку, однією з причин такого стану справ є зниження яйценосності птиці (по Україні на 12%). Що ж до Львівщини, то навіть ріст

продуктивності птиці не зміг компенсувати втрату виробництва яєць через різку скорочення поголів'я (див. табл. 1).

Висновки

Отож, в цілому по Україні спостерігається позитивний розвиток галузі птахівництва, спостерігається тенденція до збільшення поголів'я птиці, обсягів ви-

робництва м'яса птиці та виробництво яєць. Це зумовлене, на нашу думку, насамперед, зростанням попиту з боку населення та підприємств харчової промисловості. Крім того, м'ясо птиці стало заміником для більшості споживачів м'яса інших видів м'яса з огляду на те, що останніми роками відбувається суттєве скорочення пропозиції м'яса великої рогатої худоби та свиней, а відповідно зростають і ціни на них. Проте у Львівській області, можна відмітити негативну тенденцію розвитку птахівництва, це проявляється через збитковість та різкого скорочення поголів'я птиці на підприємствах і, як наслідок, скорочення обсягів виробництва. Також, значне поголів'я птиці знаходиться в особистих селянських та підсобних господарствах населення, що суттєво впливає на ефективність виробництва продукції.

Перспективи подальших досліджень. Але, незважаючи на позитивні тенденції, у птахівничих підприємств ще залишається низка проблем, таких як нестабільність державної підтримки, цінової політики, податковий тиск, недостатня кормова база, неналежна якість продукції тощо. Тому, основними напрямками розвитку птахівництва, і як наслідок напрямками відповідних наукових досліджень, повинні стати формування нових та відродження колишніх спеціалізо-

ваних комплексів з виробництва продукції птахівництва на індустріальній основі, основі більш повного використання генетичного потенціалу кросів і порід птиці, раціональної організації праці та виробництва, впровадження ресурсоощадних технологій виробництва продукції; поглиблення переробки птахівничої сировини, розширення асортименту і підвищення якості продукції; освоєння сучасних методів маркетингу, збуту, реклами. Основними виробниками м'яса птиці і яєць повинні стати птахівничі підприємства при значному скороченні питомої ваги особистих селянських господарств, які не здатні забезпечувати розвиток галузі на інноваційній основі тощо.

Бібліографічні посилання

- Lanovsky, N.G., Chernenko, R.M., Gursky, I.M. (2001). Livestock: tips for farmers. Higher school, Kiev, Ukraine.
- Marmul, L.A., Avercheva, N.O. (2009). Problems and prospects of poultry farming development in the region. 4, 16–24.
- Agriculture: the Department of statistics in Lviv region, available at: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6911

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 330.43:330.142

Економетричне моделювання впливу власного та позикового капіталу на збільшення доходу від реалізації продукції

В.І. Єлейко¹, О.В. Кіндрат²
olenakind@ukr.net

¹Львівський торговельно-економічний університет,
вул. ТуганБарановського, 10, Львів, 79005, Україна;

²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Діяльність підприємства в умовах ринкової економіки будьякої форми власності, організаційноправового статусу і галузевої спрямованості безпосередньо залежить від джерел формування капіталу, їх співвідношення та ефективності використання. Завданням успішного розвитку підприємств виступає якісне управління їх капіталом. При цьому обґрунтування його оптимальної величини відповідно до обсягу, структури і змісту виробничої діяльності, вибір раціонального способу його нароцування, урахування вартості і ризиків забезпечує стійкий розвиток підприємства.

У статті розглядається актуальна на сьогодні проблема вивчення залежності отриманого доходу від реалізації продукції від власного та залученого капіталу. Під час залучення позикового капіталу підприємству необхідно визначити свій фінансовий стан та оцінити, наскільки вплинуть позикові кошти на результат його діяльності.

За даними експертів через відсутність налагодженої системи управління капіталом підприємства щорічно втрачають не менше 10% своїх доходів недоотримання повної і оперативної фінансової інформації приводить до помилкових управлінських рішень. У сучасних умовах невизначеності і ризику вказані проблеми набувають особливої актуальності. Для їх вирішення необхідна постановка ефективного механізму фінансового менеджменту на підприємстві інструменту підвищення ефективності і керованості підприємства, поліпшення фінансовоекономічних результатів його діяльності.

Застосування традиційних методик обмежує можливості здійснення комплексної діагностики капіталу. Відповідно виникає необхідність в моделюванні нового системного підходу до діагностики капіталу, який має стати фундаментальною платформою менеджменту будьяких підприємств.

У статті здійснено економетричний аналіз фінансовоекономічних результатів діяльності одного із підприємств Львівської області, побудовано найпростіші моделі трендів, а також лінійні моделі регресії залежності обсягів діяльності базового підприємства від сум власного і позикового капіталу та оборотних активів, спрогнозовано обсяги отриманого доходу від реалізації продукції аналізованого підприємства на найближчу перспективу. На основі проведеного аналізу впливу структури капіталу на фінансовоекономічні результати діяльності підприємства виявлено, що співвідношення позикового і власного капіталу є одним з головних чинників, що дозволяє максимізувати результати діяльності підприємства.

Ключові слова: економетричний аналіз, прогнозування, лінійний тренд, параболічний тренд, лінійні моделі регресії, власний капітал, позиковий капітал.

Економетрическое моделирование влияния собственного и заемного капитала на увеличение доходов от реализации продукции

В.И. Елейко¹, Е.В. Киндрат²
olenakind@ukr.net

¹Львовский торговоэкономический университет,
ул. ТуганБарановского, 10, Львов, 79005, Украина;

Citation:

Yeleyko, V.I., Kindrat, O.V. (2016). Econometric modeling of the impact of equity and loan capital to increase income from sales. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 62–66.

²Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Деятельность предприятия в условиях рыночной экономики любой формы собственности, организационно-правового статуса и отраслевой направленности напрямую зависит от источников формирования капитала, их соотношение и эффективности использования. Задачей успешного развития предприятий выступает качественное управление их капиталом. При этом обоснование оптимальной величины в соответствии с объемом, структурой и содержанием производственной деятельности, выбор рационального способа его наращивания, учет стоимости и рисков обеспечивает устойчивое развитие предприятия.

В статье рассматривается актуальная сегодня проблема изучения зависимости полученного дохода от реализации продукции от собственного и привлеченного капитала.

При привлечении заемного капитала предприятию необходимо определить свое финансовое состояние и оценить, насколько повлияют заемные средства на результат его деятельности.

По данным экспертов из-за отсутствия отлаженной системы управления капиталом предприятия ежегодно теряют не менее 10% своих доходов недополучение полной и оперативной финансовой информации приводит к ошибочным управленческим решениям. В современных условиях неопределенности и риска указанные проблемы приобретают особую актуальность. Для их решения необходима постановка эффективного механизма финансового менеджмента на предприятии инструмента повышения эффективности и управляемости предприятия, улучшения финансово-экономических результатов его деятельности.

Применение традиционных методик ограничивает возможности осуществления комплексной диагностики капитала. Соответственно, возникает необходимость в моделировании нового системного подхода к диагностике капитала, который должен стать фундаментальной платформой менеджмента любых предприятий.

В статье осуществлено эконометрический анализ финансово-экономических результатов деятельности одного из предприятий Львовской области, построены простейшие модели трендов, а также линейные модели регрессии зависимости объемов деятельности базового предприятия от сумм собственного и заемного капитала и оборотных активов, спрогнозировано объемы полученного дохода от реализации продукции анализируемого предприятия на ближайшую перспективу. На основе проведенного анализа влияния структуры капитала на финансово-экономические результаты деятельности предприятия выявлено, что соотношение ссудного и собственного капитала является одним из главных факторов, что позволяет максимизировать результаты деятельности предприятия.

Ключевые слова: *эконометрический анализ, прогнозирование, линейный тренд, параболический тренд, линейные модели регрессии, собственный капитал, заемный капитал.*

Econometric modeling of the impact of equity and loan capital to increase income from sales

V.I. Yeleyko¹, O.V. Kindrat²
olenakind@ukr.net

¹Lviv University of Trade and Economics
TuganBaranovsky Str., 10, Lviv, 79005, Ukraine;

²Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Activity of the enterprise in a market economy any form of ownership, organizational and legal status and aspiration branch directly depends on the sources of capital, their ratio and efficiency of use. The task of successful development of enterprises is the quality control of their capital. In this study the optimum value in accordance with the scope, structure and content production activities, the choice of rational method of building, cost and risks contributes to sustainable development of the enterprise.

In the article the actual present problem of the dependence of the income from sales of equity and loan capital is studying.

While attracting debt capital the enterprise needs to determine its financial condition and assess how loan funds affect the outcome of its activities.

According to the experts due to the lack of an established system of capital management enterprises annually lose at least 10% of their income a shortfall complete and operational financial information leads to wrong management decisions. In modern conditions of uncertainty and risk these problems are of particular relevance. For their solution requires setting an effective mechanism of financial management in the enterprise a tool to improve efficiency and manageability of enterprise, improve the financial and economic results of its activities.

The use of traditional methods limits the ability of a comprehensive diagnostic of capital. Accordingly, there is a need for modeling a new system approach to the diagnosis of capital, which must become the fundamental platform of management of any enterprise. Done econometric analysis of financial and economic performance of one of the enterprises of Lviv region, built a simple model of trends and linear regression model depending on the volume of basic enterprise of the amount of equity and debt and current assets, predicted volumes of the revenue from sales of the test enterprise on the short perspective.

On the basis of the analysis of the impact of capital structure on the financial and economic results of the company revealed that the ratio of loan and equity capital is one of the main factors to maximize the results of the company.

Key words: *econometric analysis, forecasting, linear trend model, parabolic trend model, linear regression model, equity capital, loan capital.*

Вступ

У сучасних складних економічно нестабільних умовах, в яких змушені здійснювати свою діяльність підприємства України, питання пошуку напрямів оптимізації їх діяльності є одним із пріоритетних завдань їхнього стратегічного розвитку. На даний час в Україні майже 40% підприємств є збитковими.

На даному етапі економічних перетворень в Україні одним із головних завдань у сфері регулювання діяльності будьякого підприємства є синхронізація економічної політики щодо залучення додаткових коштів на здійснення господарської діяльності. Українські підприємства все більше користуються залученими коштами, зокрема довгостроковими та короткостроковими банківськими кредитами. Керівництво підприємства намагається спрогнозувати ту чи іншу ситуацію, передбачити майбутні значення економічних показників, визначити наскільки ефективним та прибутковим буде залучення позикових коштів (Semenov and Peleshko, 2010). Вирішення цієї проблеми в умовах перехідної економіки, об'єктивно потребує системного підходу до економетричних досліджень і прогнозування з метою підвищення

вірогідності їхніх результатів і надання дієвих рекомендацій менеджменту.

Мета статті. Здійснити економетричний аналіз діяльності досліджуваного підприємства, спрогнозувати залежність отримання доходу від реалізації продукції від власного та позикового капіталу. Дослідити, як оборотні активи впливають на збільшення доходу від реалізації продукції.

Результати та їх обговорення

У даній праці ми зосередили свої дослідження на економетричному аналізі капіталу підприємства (Eliseeva et al., 2005; Yeleyko et al., 2011). На основі даних про фінансову діяльність ПрАТ «Картоннопаперова компанія», представлених у табл. 1, використовуючи методику (Yeleyko et al., 2011), були побудовані лінійні моделі регресії залежності доходу від реалізації продукції ПрАТ «Картоннопаперова компанія» від власного і позикового капіталу та оборотних активів. Всі обчислення були одержані за допомогою пакету прикладних програм «STATGRAPHICS».

Таблиця 1

Динаміка показників фінансової діяльності ПрАТ «Картоннопаперова компанія» за 2005-2015 рр., млн. грн.*

Рік	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
2005	15,539	5,021	12,549	23,423
2006	17,324	7,864	14,567	32,366
2007	16,298	12,251	18,147	37,546
2008	16,732	17,961	21,491	60,008
2009	15,416	28,062	30,636	83,665
2010	15,516	24,969	28,030	102,900
2011	21,327	22,303	22,791	136,779
2013	53,522	30,786	27,169	146,817
2014	53,512	27,311	20,079	156,135
2015	52,558	32,289	23,562	134,196

*побудовано на основі даних, наданих підприємством

де, X₁ власний капітал ПрАТ «Картоннопаперова компанія», в млн. грн.;

X₂ оборотні активи ПрАТ «Картоннопаперова компанія», в млн. грн.;

X₃ позичений капітал ПрАТ «Картоннопаперова компанія», в млн. грн.;

X₄ дохід (виручка) від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія», в млн грн.

Лінійна $\tilde{x}_{лн}$, параболічна $\tilde{x}_{пр}$ і експоненціальна $\tilde{x}_{ехр}$ моделі трендів мають вигляд:

$$\tilde{x}_{1лн} = 1,558 + 4,76662 \cdot t \quad (1)$$

$$\tilde{x}_{1пр} = 21,7688 - 5,33876 \cdot t + 0,91867 \cdot t^2 \quad (2)$$

$$\tilde{x}_{1ехр} = \exp \{ 2,31492 + 0,15480 \cdot t \} \quad (3)$$

$$\tilde{x}_{2лн} = 4,7434 + 2,93424 \cdot t \quad (4)$$

$$\tilde{x}_{2пр} = 2,068522 + 6,34019 \cdot t - 0,30963 \cdot t^2 \quad (5)$$

$$\tilde{x}_{2ехр} = \exp \{ 1,8734 + 0,18548 \cdot t \} \quad (6)$$

$$\tilde{x}_{3лн} = 15,7653 + 1,11579 \cdot t \quad (7)$$

$$\tilde{x}_{3пр} = 5,19293 + 6,40195 \cdot t - 0,48056 \cdot t^2 \quad (8)$$

$$\tilde{x}_{3ехр} = \exp \{ 2,71772 + 0,06074 \cdot t \} \quad (9)$$

$$\tilde{x}_{4лн} = 2,74207 + 16,1166 \cdot t \quad (10)$$

$$\tilde{x}_{4пр} = 13,7803 + 24,3778 \cdot t - 0,75102 \cdot t^2 \quad (11)$$

$$\tilde{x}_{4ехр} = \exp \{ 3,11949 + 0,21953 \cdot t \} \quad (12)$$

де $\tilde{x}_{ілн}$, $\tilde{x}_{іпр}$, $\tilde{x}_{іехр}$ (i = 1,2,3,4) усереднені значення досліджуваних показників фінансової діяльності ПрАТ «Картоннопаперова компанія», t час.

На основі одержаних рівнянь трендів (1) (12) були обчислені прогнозні значення та їх статистичні оцінки для досліджуваних показників фінансової діяльності ПрАТ «Картоннопаперова компанія», які представлені у табл. 2.

Прогнозні значення та їх оцінки показників фінансової діяльності ПрАТ «Картоннопаперова компанія», млн грн

Показник	Прогноз показника			ME	MSE
	на 2016 рік	на 2017 рік	на 2018 рік		
$\tilde{x}_1^{лн}$	53,991	58,757	63,524	0	32,2262
$\tilde{x}_1^{пр}$	74,201	89,992	107,620	0	47,6653
\tilde{x}_1^{exp}	55,572	64,876	75,737	1,6408	78,1923
$\tilde{x}_2^{лн}$	37,020	39,954	42,888	0	13,3578
$\tilde{x}_2^{пр}$	30,208	29,427	28,026	0	8,2958
\tilde{x}_2^{exp}	50,085	60,292	72,580	0,1518	33,6913
$\tilde{x}_3^{лн}$	28,039	29,155	30,270	0	6,1284
$\tilde{x}_3^{пр}$	17,467	12,816	7,204	0	7,9349
\tilde{x}_3^{exp}	29,542	31,392	33,358	0,4259	22,6453
$\tilde{x}_4^{лн}$	180,025	196,142	212,258	0	190,708
$\tilde{x}_4^{пр}$	163,503	170,607	176,209	0	160,927
\tilde{x}_4^{exp}	253,233	315,399	392,826	0,2870	676,025

тут, ME середнє значення помилки,
MSE середньоквадратичне значення помилки.

Необхідно відзначити, що чим ближчими до нуля є помилки ME і MSE, тим кращими чи вірогіднішими є одержані прогнозні значення показників фінансової діяльності ПрАТ «Картоннопаперова компанія».

Прогноз власного капіталу ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_1 з найменшою помилкою одержуємо на основі лінійного рівняння тренду (1):

$$\begin{aligned} \tilde{x}_1, 2014лн, \text{ прогн} &= 53,991 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_1, 2015лн, \text{ прогн} &= 58,757 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_1, 2016лн, \text{ прогн} &= 63,524 \text{ млн. грн.} \end{aligned}$$

Прогноз з найменшою помилкою для оборотних активів ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_2 отримуюємо за допомогою параболічного тренду (5):

$$\begin{aligned} \tilde{x}_2, 2014пр, \text{ прогн} &= 30,208 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_2, 2015пр, \text{ прогн} &= 29,427 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_2, 2016пр, \text{ прогн} &= 28,026 \text{ млн. грн.} \end{aligned}$$

Прогноз з найменшою помилкою позикового капіталу ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_3 одержуємо на основі лінійного тренду (7):

$$\begin{aligned} \tilde{x}_3, 2014лн, \text{ прогн} &= 28,039 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_3, 2015лн, \text{ прогн} &= 29,155 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_3, 2016лн, \text{ прогн} &= 30,270 \text{ млн. грн.} \end{aligned}$$

Прогноз з найменшою помилкою доходу від реалізації продукції ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 одержуємо за допомогою параболічного тренду (11):

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4, 2014пр, \text{ прогн} &= 163,503 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_4, 2015пр, \text{ прогн} &= 170,607 \text{ млн. грн.} \\ \tilde{x}_4, 2016пр, \text{ прогн} &= 176,209 \text{ млн. грн.} \end{aligned}$$

Необхідно відзначити, що оскільки середньоквадратична помилка MSE прогнозу доходу від реалізації x_4 є практично такою, як і самі прогнозні значення x_4 , то похибка прогнозу доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 може бути досить значною.

На основі даних таблиці 1 були також побудовані лінійні рівняння регресії залежності доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 від впливу таких факторів: власного капіталу x_1 , оборотних активів x_2 та позикового капіталу x_3 :

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 29,52272 + 2,22726 \cdot x_1; & (13) \\ R^2 &= 0,5945; & F = 11,73; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 5,42684 + 4,63613 \cdot x_2; & (14) \\ R^2 &= 0,7772; & F = 27,92; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 21,88191 + 5,17144 \cdot x_3; & (15) \\ R^2 &= 0,3484; & F = 4,28; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 7,95218 + 0,96430 \cdot x_1 + 3,47447 \cdot x_2; & (16) \\ R^2 &= 0,8399; & F = 18,36; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 51,07821 + 1,96972 \cdot x_1 + 4,00665 \cdot x_3; & (17) \\ R^2 &= 0,7957; & F = 13,63; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 45,86746 + 6,991374 \cdot x_2 + 4,51348 \cdot x_3; & (18) \\ R^2 &= 0,8550; & F = 20,64; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \tilde{x}_4 &= 44,22217 + 0,03646 \cdot x_1 + 6,80100 \cdot x_2 + 4,37711 \cdot x_3; & (19) \\ R^2 &= 0,8551; & F = 11,80. \end{aligned}$$

Необхідно відзначити досить високу довіру чи вірогідність лінійних рівнянь регресії (14), (16) (19), оскільки відповідні значення коефіцієнтів детермінації R^2 є близькими до одиниці ($0,77 < R^2 < 0,86$). Про це також свідчать достатньо великі значення F критерію Фішера.

Парне лінійне рівняння регресії (13) має середню вірогідність ($R^2 = 0,5945$) і невелику достовірність має регресійна модель (2), оскільки $R^2 = 0,3484$.

Аналіз парних лінійних рівнянь регресії (13) (15) показує, що найбільший вплив, але з невеликою достовірністю ($R^2 = 0,3484$) на дохід від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 має позиковий капітал x_3 ($b_3 = 5,17144$) рівняння (15), менший вплив на дохід від реалізації x_4 мають оборотні активи x_2 ($b_3 = 4,63613$) рівняння (14) і найменший вплив на дохід від реалізації x_4 із середньою вірогідністю має власний капітал x_1 ($b_1 = 2,22726$) рівняння (13).

Зокрема, при збільшенні власного капіталу x_1 рівняння (13) на 1 млн. грн. очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 2,22726 млн. грн.; при збільшенні оборотних активів x_2 рівняння (14) на 1 млн грн очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 4,63613 млн грн; при збільшенні позикового капіталу x_3 рівняння (15) на 1 млн грн очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 5,17144 млн грн.

Множинне лінійне рівняння регресії (16) дає підставу стверджувати, що більший вплив на дохід

від реалізації x_4 мають оборотні активи x_2 , менший власний капітал x_1 . Зокрема, при збільшенні власного капіталу x_1 на 1 млн грн і деякому постійному чи середньому значенні оборотних активів x_2 очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 0,9643 млн грн; при збільшенні оборотних активів x_2 на 1 млн грн і середньому чи постійному значенні власного капіталу x_1 очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 3,47447 млн грн.

Аналіз лінійної моделі регресії (17) показує, що більший вплив на дохід від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 має позиковий капітал x_3 ($b_3 = 4,00665$), менший власний капітал x_1 ($b_1 = 1,96972$). Зокрема, при збільшенні власного капіталу x_1 на 1 млн. грн. і середньому чи постійному значенні позикового капіталу x_3 очікується збільшення доходу від реалізації аналізованого підприємства в середньому на 1,96972 млн грн при збільшенні позикового капіталу x_3 на 1 млн грн і середньому чи постійному значенні власного капіталу x_1 очікується збільшення доходу в середньому на 4,00665 млн грн.

Множинне лінійне рівняння регресії (18) дає підставу стверджувати, що більший вплив на дохід від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 мають оборотні активи x_2 ($b_2 = 6,91374$), менший від'ємний вплив позиковий капітал x_3 ($b_3 = 4,51348$). Зокрема, при збільшенні оборотних активів x_2 на 1 млн. грн. і постійному чи середньому значенні позикового капіталу x_3 очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 6,91374 млн грн; при збільшенні позикового капіталу x_3 на 1 млн грн і середньому чи постійному значенні оборотних активів x_2 очікується зменшення доходу в середньому на 4,51378 млн грн.

Аналіз лінійного багатофакторного рівняння регресії (19) показує, що найбільший позитивний вплив на дохід від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 мають оборотні активи x_2 ($b_2 = 6,801$), найменший від'ємний вплив на дохід має позиковий капітал x_3 ($b_3 = 4,37711$). Так, при збільшенні власного капіталу x_1 на 1 млн грн і середньому чи постійному значеннях оборотних активів x_2 та позикового капіталу x_3 очікується збільшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 0,03646 млн грн; при збільшенні обо-

ротних активів x_2 на 1 млн грн і середньому чи постійному значенні власного капіталу x_1 і позикового капіталу x_3 очікується збільшення доходу в середньому на 6,801 млн грн; при збільшенні позикового капіталу x_3 на 1 млн грн і середньому чи постійному значенні власного капіталу x_1 очікується зменшення доходу від реалізації ПрАТ «Картоннопаперова компанія» x_4 в середньому на 4,37711 млн грн.

Необхідно відзначити, що оскільки обсяг вхідної вибірки (табл. 1) є невеликим (10 років), то економічна інтерпретація коефіцієнтів регресії рівняння (19) може мати похибку.

Висновки

Отже, аналізованому підприємству для збільшення доходу від реалізації продукції необхідно нарощувати власний капітал і збільшувати оборотні активи та менше вдаватися до залучення позикових коштів.

Будь-якому підприємству в умовах швидкоплинних мікро- і макроекономічних процесів потрібно використовувати різноманітні економетричні моделі на різних рівнях економічної діяльності для аналізу та прогнозування свого розвитку з метою прийняття оптимальних управлінських рішень.

Бібліографічні посилання

- Eliseeva I.I., Kuryshv, S.V., Koscheeva, T.V. i dr. (2007). *Econometryka* [ucheb.]. M.: finansy i statystyka (in Russian).
- Yeleyko, V.I., Kopych, I.M., Bodnar, R.J., Demchyshyn, M.J. (2011). *Econometryka: [navch. posibn.]*. Lviv: vydavn. Lvivskoi komerciinoi Akademii (in Ukrainian).
- Kvasnyts'ka, P.C. (2005). *Instrumentarii i metody optymizacii cilovoi struktury kapitalu*. *Ekonomist*, 5, 7375 (in Ukrainian).
- Semenov, H.A., Peleshko, A.V. (2010). *Optimizacija struktury kapitalu kompanii. Derzhava ta rehiony*. 4, 164169 (in Ukrainian).
- Yeleyko, V.I., Bodnar, R.J., Demchyshyn, M.J. (2011). *Econometrychni analiz dijalnosti pidprymstva: navch. posibn.* Ternopil: Vydavn. «Navch. knyga Bogdan» (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6912

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.33

Організаційно–економічний механізм управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств

С.Г. Кафлевська
Svitlana.Kaflevska@yandex.ua

Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21008, Україна

Розглянуто різноманітні підходи до трактування науковцями понять «механізм», «механізм управління», «організаційно – економічний механізм». Встановлено, що організаційно–економічний механізм управління підприємством включає наступні основні функціональні підсистеми: планування, організації, мотивації, контролю та регулювання, а цільова система організаційно–економічного механізму містить у собі цілі і основні результати діяльності підприємства, а також критерії вибору і оцінки досягнення певних цілей і результатів діяльності підприємства.

Досліджено, що організаційно–економічний механізм управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства необхідно розглядати, як сукупність трьох систем: система забезпечення, функціональна та цільова системи.

Визначено, що стратегічно важливим напрямом забезпечення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в сучасних умовах є чітка орієнтація на створення і випуск нової продукції, яка відповідає зростаючим запитам споживачів, удосконалення її за рахунок нових технічних рішень та підвищення якості, що повинне бути підпорядковане інвестиційній та інноваційній політиці підприємства, вибору пріоритетних напрямів використання науково–дослідних інноваційних робіт. Розроблено алгоритм управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства, заснованого на концепції ухвалення рішень як найважливішого виду управлінської діяльності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, управління, організаційно – економічний механізм, якість, підприємство, молоко, переробка, алгоритм, стратегія, конкуренція.

Организационно – экономический механизм управления конкурентоспособностью молокоперерабатывающих предприятий

С.Г. Кафлевська
Svitlana.Kaflevska@yandex.ua

Вінницький національний аграрний університет,
ул. Солнечная, 3, г. Винница, 21008, Украина

Рассмотрены разнообразные подходы к формированию научными исследователями понятий «механизм», «механизм управления», «организационно – экономический механизм». Определено, что организационно – экономический механизм управления предприятием состоит из следующих функциональных подсистем: планирование, организация, стимулирование, контроль и регулирование, а целостная система организационно – экономического механизма содержит цели и основные результаты деятельности предприятия, а также критерии выбора и оценки достигнутых определенных целей и результатов деятельности предприятия.

Исследовано, что организационно – экономический механизм управления конкурентоспособностью молокоперерабатывающего предприятия необходимо рассматривать, как совокупность трех систем: система обеспечения, функциональная и целевая системы. Определено, что стратегически важным направлением обеспечения конкурентоспособности молокоперерабатывающих предприятий в современных условиях есть четкая ориентация на создание и выпуск новой продукции, которая отвечает растущему потреблению, совершенствование ее за счет новых технических решений и повышение

Citation:

Kaflevska, S.H. (2016). Organizational and economic controlling mechanism competitiveness of the milk–processing entities. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 67–71.

качества, что соответствует инвестиционной и инновационной политике предприятия, выбору приоритетных направлений использования научно – исследовательских инновационных работ.

Разработано алгоритм управления конкурентоспособностью молокоперерабатывающего предприятия, созданного в соответствии с концепцией принятия решения как наиболее важного вида управленческой деятельности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, управление, организационно – экономический механизм, качество, предприятие, молоко, переработка, алгоритм, стратегия, конкуренция.

Organizational and economic controlling mechanism competitiveness of the milk–processing entities

S.H. Kaflevska
Svitlana.Kaflevska@yandex.ua

Vinnitsia National Agrarian University,
Soniachna Str.,3, Vinnitsya, 21008, Ukraine

Various approaches to a treatment by scientists of the concepts «mechanism», «controlling mechanism», «organizationally–the economic mechanism» are considered. It is established that the organizational and economic controlling mechanism the entity includes the following main functional subsystems: planning, the organization, motivation, control and regulation, and the target system of the organizational and economic mechanism includes the purposes and the main results of activities of the entity, and also criteria of the choice and assessment of achievement of particular purposes and results of activities of the entity.

It is proved that the organizational and economic controlling mechanism competitiveness of the milk–processing entity needs to be considered as set of three systems: system of providing, functional and target systems.

It is determined that strategically important direction of providing competitiveness of the milk–processing entities in modern conditions is accurate orientation to creation and release of the new products corresponding to the growing requests of consumers, its enhancement due to new technical solutions and improvement of quality it shall be subordinated to investment and innovative policy of the entity, the choice of the priority directions of use of research innovative works.

The control algorithm of competitiveness of the milk–processing entity based on the concept of decision making as the most important type of a management activity is developed.

Key words: competitiveness, management, organizational and economic mechanism, quality, the entity, milk, conversion, an algorithm, strategy, the competition.

Вступ

В сучасних ринкових умовах керівники підприємств для більш швидкого пристосування до змін, ефективного ведення конкурентної боротьби на ринку обмежених ресурсів та для досягнення поставлених цілей, змушені вибирати певні інструменти та важелі впливу, а також вміти чітко будувати взаємозв'язки між елементами організаційно–економічного механізму.

Дослідженню поняття та сутності організаційно–економічного механізму управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Безкоровайна Л.В., Козаченко Г.В., Ларіна Р.Р., Мельник Л., Паламарчук О.М., Піддубна Л.І., Русин–Гриник Р.Р., Савіна С.С., Суха І.В., Чухно А.А. та інші. Проте, єдиного підходу до розуміння та трактування цього поняття немає. Аналіз наукових джерел, публікацій, присвячених даному питанню, свідчить про відсутність єдиної методології досліджень.

Безкоровайна Л.В. тлумачить «механізм» як послідовність процесів, етапів, процедур та інструментів, причому процес розкладається на етапи, а етапи включають певні процедури, кожна з яких обумовлює наступний етап (Bezkorovaina, 2005). В той час, як Чухно А.А. не розділяє процесуальних і змістовних складових, а під господарським механізмом розуміє спосіб організації і управління виробництвом із властивими йому формами, методами і засобами (Sukha, 2007).

Ряд науковців зазначають, що механізм управління

є достатньо складною категорією управління і включає такі елементи: цілі управління; критерії управління; фактори управління; методи дії на чинники управління; ресурси управління – матеріальні і фінансові ресурси, соціальний і організаційний потенціали, при використуванні яких реалізується вибраний метод управління і забезпечується досягнення поставленої мети (Vovk, 2011).

Розглядаючи організаційно–економічний механізм, треба виділити окремо дві складові (Kozachenko, 2003; Rusyn–Hrynyuk, 2010; Vovk, 2011; Melnyk and Hrod, 2012). Організаційний механізм – це сукупність різноманітних по своїй природі конкретних організаційних елементів, управління якими здійснює особливий керуючий орган, який забезпечує взаємодію і координацію підсистем підприємства, економічність та оперативність механізму, організує ефективну діяльність підприємства в умовах змінних потреб суспільства і нестабільності навколишнього середовища (Rusyn–Hrynyuk, 2010; Vovk, 2011). Економічний механізм – це необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами. Він містить певну послідовність економічних явищ (Kozachenko, 2003; Melnyk and Hrod, 2012).

Паламарчук О.М. в структурі організаційно–економічного механізму виділяє три системи: систему забезпечення, функціональну систему, цільову систему (Palamarchuk, 2011). Система забезпечення організаційно–економічного механізму складається з підсистем правового, ресурсного, нормативно–методичного, наукового, технічного, інформаційного

забезпечення управління підприємством.

Метою даного дослідження є виявлення напрямків вдосконалення організаційно – економічного механізму управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств. Для досягнення цієї мети необхідно визначити складові організаційно – економічного механізму, підібрати методику дослідження, розробити алгоритм управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств.

Матеріал і методи досліджень

В рамках формування організаційно–економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності молокопереробного підприємства необхідно враховувати як фактори саморегуляції ринку, так і особливості державного регулювання ринкових відносин. Діагностика методів і засобів, що дозволяють підприємству підтримувати необхідний рівень конкурентоспроможності повинна спиратися на систему певних критеріїв – фінансової, технічної, кадрової, організаційної та інформаційної забезпеченості.

Результати та їх обговорення

Організаційно–економічний механізм управління підприємством включає наступні основні функціональні підсистеми: планування, організації, мотивації, контролю та регулювання. Цільова система організаційно–економічного механізму містить у собі цілі і основні результати діяльності підприємства, а також критерії вибору і оцінки досягнення певних цілей і результатів діяльності підприємства.

Тому, організаційно–економічний механізм управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства необхідно розглядати як сукупність трьох систем: системи забезпечення, функціональної та цільової систем.

Даний механізм містить в собі певні організаційні та економічні важелі, що впливають на економічні і організаційні параметри системи управління підприємством з метою забезпечення ефективності управління і отримання конкурентних переваг (Sukha, 2007).

Одним з найважливіших складових компонентів організаційно–економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності молокопереробного підприємства слід вважати управління якістю продукції. Відсутність же науково обгрунтованих стратегій управління якістю молочної продукції підприємства може позбавити його, з одного боку, вже завойованих конкурентних позицій на ринках, а з іншого – зробити неможливим ефективне ведення конкурентної боротьби на нових ринках, оскільки якість молочної продукції, як відомо, є одним з головних конкурентних переваг товару (Melnyk and Hrod, 2012).

В основу розробки конкурентної стратегії молочної продукції закладаються, як правило, два визначальні параметри: чітка спрямованість усього трудового колективу на створення високоякісної продукції, яка здатна розширювати традиційні й освоювати нові ринки, та збільшення тривалості життєвого циклу і конкурентоспроможності раніше випущеної продукції

за рахунок упровадження прогресивних технологій. Саме така орієнтація на впровадження і випуск конкурентоспроможної продукції дає можливість стабільно працювати в умовах жорсткої конкуренції та динамічних змін кон'юнктури ринку (Masliaieva, 2011).

Відмінною особливістю організаційно–економічного механізму управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства є розробка принципів нової стратегії управління якістю молочної продукції, що випускається, яка б мала значні конкурентні переваги на ринках збуту. Стратегічно важливим напрямом забезпечення конкурентоспроможності в сучасних умовах є чітка орієнтація на створення і випуск нової продукції, яка відповідає зростаючим запитам споживачів, удосконалення її за рахунок нових технічних рішень. Ключовою вимогою для досягнення цієї мети стає приведення у відповідність усієї нормативно–технічної бази виробництва до міжнародних стандартів якості. Це важливий елемент системи, який дає можливість підтримувати на належному рівні конкурентоспроможність молокопереробних підприємств.

Вирішення проблеми підвищення якості, а через неї і конкурентоспроможності молочної продукції, що виготовляється, повинне бути підпорядковане інвестиційній та інноваційній політиці підприємства, вибору пріоритетних напрямів використання науково–дослідних інноваційних робіт. Вирішення проблеми підвищення конкурентних переваг молокопереробного підприємства, активне просування молочної продукції на закордонні ринки передбачає:

- розробку стратегічних програм оновлення номенклатури виробів;
- забезпечення взаємозв'язків оперативних, річних і перспективних планів виробництва;
- активне використання перспективного бізнес–планування як інструменту формування довгострокових конкурентних переваг;
- запровадження річних і перспективних бюджетів витрачання грошових засобів на заплановані обсяги виробництва, які забезпечуватимуть прибутковість діяльності підприємства [9].

Система управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства складається з таких послідовних етапів:

- координація та підвищення ефективної роботи структурних підрозділів економічної служби з урахуванням вимог ринкових відносин і підприємницького менеджменту;
- оновлення і впровадження госпрозрахунку в систему внутрішньовиробничого стратегічного управління;
- удосконалення економічної роботи відповідно до вимог комплексного підходу до кінцевих результатів господарювання;
- підвищення оперативності підготовки і достовірності економічної інформації.

Такий підхід до вибору напрямів реорганізації системи економічної служби обумовлений об'єктивною необхідністю вдосконалення економічної політики підприємства в мінливих умовах господарювання.

Реалізація цих заходів дасть змогу забезпечити якісно новий рівень управління витратами, формування цін на виготовлену продукцію, що позитивно вплине на підвищення конкурентних можливостей підприємства.

Необхідно визначити найбільш раціональний спосіб побудови зворотного зв'язку в організаційно-економічному механізмі управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства для його ефективного функціонування і розвитку. З цією ме-

тою розроблений алгоритм управління конкурентоспроможністю підприємства. На думку Сухой І.В., алгоритм управління конкурентоспроможністю підприємства базується на основі процесного підходу. Цей механізм мав декілька модифікацій, але в результаті апробації в конкретній організації зазнав деяких змін (рис. 1) (Sukha, 2007).

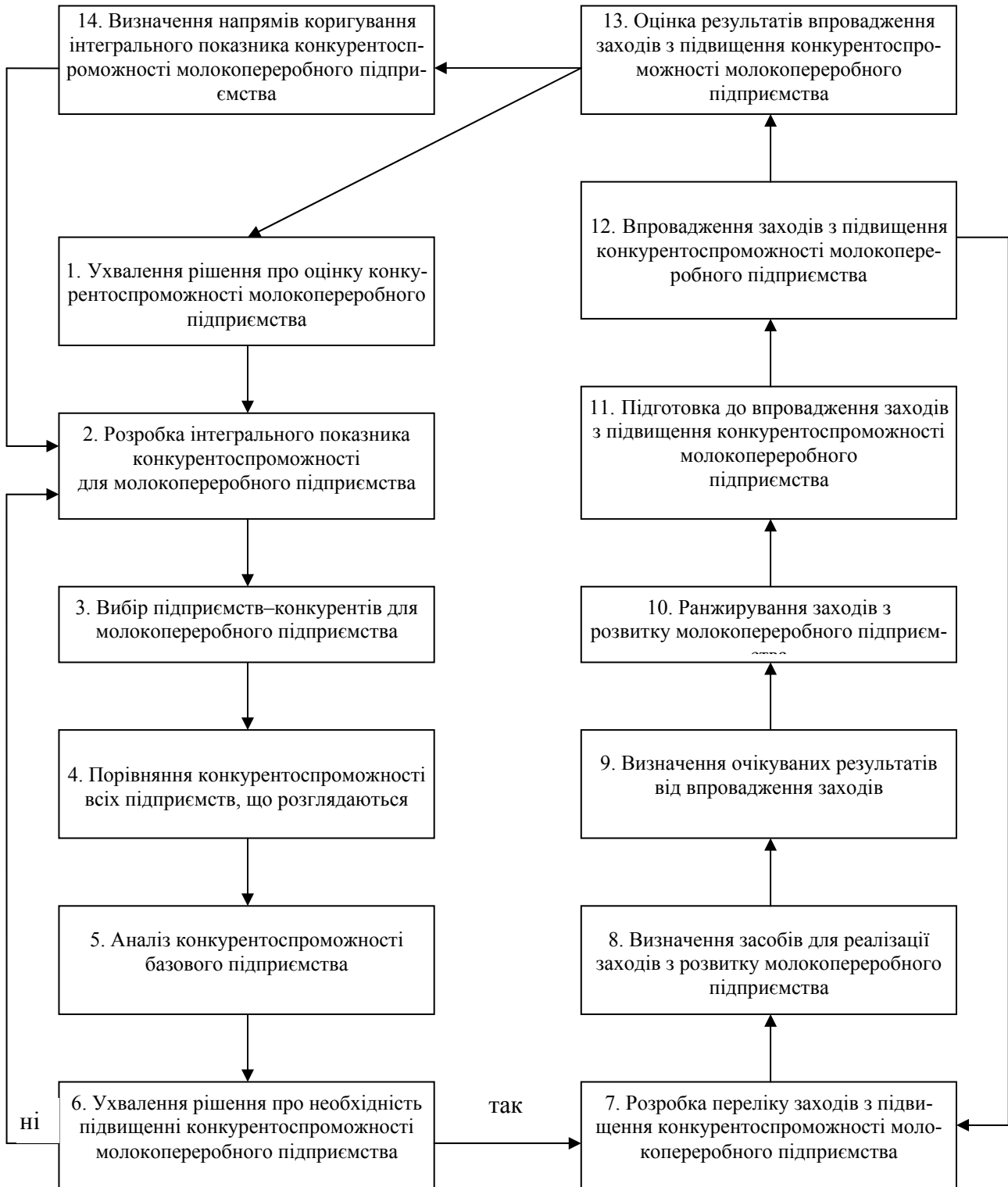

Рис. 1. Алгоритм управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства

Цей процес може бути довгим, а іноді і дуже хвобливим для підприємства. Більшість етапів алгоритму управління конкурентоспроможністю молокопереробного підприємства заснована на концепції ухвалення рішень як найважливішого виду управлінської діяльності.

У зв'язку з виявленням факторів зниження ефективності впроваджених заходів по підвищенню якості і виробництва молока та молочної продукції і недостатнього підвищення рівня задоволеності персоналу, у зв'язку із зробленими змінами або з інших причин, необхідно внести відповідні зміни і доповнення в існуючу програму в перспективні плани, а також в методичні матеріали, використовувані в молокопереробному підприємстві.

Висновки

Проблема конкурентоспроможності має в сучасному світі універсальний характер. Від того, наскільки успішно вона вирішується, залежить рівень економічного та соціального життя в будь-якій країні. Механізм управління конкурентоспроможністю підприємства базується на технічних, економічних, соціальних, психологічних, правових, комерційних, організаційних аспектах. Можна зробити висновок, що організаційно-економічний механізм забезпечення управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств становить сукупність систем, які відображають комплекс дій із підвищення конкурентних можливостей підприємства.

Перспективи подальших досліджень. В подальшому передбачається розробити інтегральний показник конкурентоспроможності молокопереробного підприємства. Цей показник повинен включати різні параметри діяльності молокопереробного підприємства, які найбільше визначають діяльність підприємства в цілому.

Бібліографічні посилання

- Bezkorovaina, L.V. (2005). Teoretychni osnovy orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu efektyvnoi diialnosti tovarovyrobnyka. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*. 201, 624–631 (in Ukrainian).
- Vovk, I. (2011). *Klasyfikatsiia resursiv pidpriemstva. Suchasni pidkhody. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. 1(4) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym

- dostupu do resursu: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vipp.sp.pdf>. (in Ukrainian).
- Rusyn-Hrynyk, R.R. (2010). *Sutnist ta struktura orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva*. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 20(5), 240–245 (in Ukrainian).
- Kozachenko, H.V. (2003). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm yak instrument upravlinnia pidpriemstvom*. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo*. 11, 107–111 (in Ukrainian).
- Melnyk, L., Hrod, A. (2012). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia zabezpechenniam konkurentospromozhnosti pidpriemstva meblevoho vyrobnytstva*. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. 2(7), 200–208 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12mlmpmv.pdf>. (in Ukrainian).
- Sukha, I.V. (2007). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia konkurentospromozhnistiu molokopererobnykh pidpriemstv*. *Visnyk NUKhT*. 21, 118–121 [Elektronnyi resurs]– Rezhym dostupu do resursu: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13006/1/Art%20%202007.pdf> (in Ukrainian).
- Palamarchuk, O.M. (2011). *Sutnist ta formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva*. *Ekonomichni visnyk universytetu*. 17/2 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Palamarchuk.pdf. (in Ukrainian).
- Masliaieva, O.O. (2011). *Ekonomichna sutnist katehorii «konkurentospromozhnist»: definitsiia ta systematyzatsiia*. *Efektyvna ekonomika*. 10 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737> (in Ukrainian).
- Savina, S.S. (2012). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia pidpriemstvom molochnoi promyslovosti*. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Serii: Ekonomichni nauky*. 3(69), 162–167 [Elektronnyi resurs]– Rezhym dostupu do resursu: <http://econjournal.vsau.org/files/pdf/770.pdf> (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6913

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 333.723:004

Сучасні інформаційні технології – найперспективніша інвестиція у розвиток підприємства

О.В. Кіндрат
olenakind@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті аналізується стан використання сучасних інформаційних технологій на підприємствах. Існуючі умови ринкового середовища вказують на те, що підприємство знаходиться під постійним впливом факторів, пов'язаних з розвитком технологій, що спрощують роботу з великим обсягом інформації. Інтенсифікація інноваційних процесів, розвиток інформаційних технологій значно скорочують час на збір і обробку інформації. Нові економічні відносини потребують використання великих обсягів інформації та оперативних розрахунків, забезпечених сучасними інформаційними технологіями і системи. У роботі розглянуто проблему необхідності застосування й використання інформаційних технологій для вдосконалення діяльності підприємств. Показано, що ефективне застосування сучасних інформаційних технологій для підтримки, забезпечення й моделювання бізнес-процесів стає одним з вирішальних конкурентних переваг в сучасних ринкових умовах. Саме ефективність впровадження і використання інформаційних технологій є одним з основних чинників, що впливають на підвищення рівня конкурентоспроможності, що досягається за рахунок підвищення рівня гнучкості і ступеню використання економічного потенціалу. Проаналізовано, що на шляху впровадження інформаційних технологій підприємства стикаються з проблемами організаційного, економічного, технічного, соціального та іншого характеру. Розглянуті автоматизовані системи управління підприємством, що представлені на ринку України.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційні системи, підприємство, управління, програмні продукти, ефективність, перспективи, ІТ-технології, розвиток, запровадження.

Современные информационные технологии – перспективная инвестиция в развитие предприятия

Е.В. Кіндрат
olenakind@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье анализируется состояние использования современных информационных технологий на предприятиях. Существующие условия рыночной среды указывают на то, что предприятие находится под постоянным воздействием факторов, связанных с развитием технологий, упрощающих работу с большим объемом информации. Интенсификация инновационных процессов, развитие информационных технологий значительно сокращают время на сбор и обработку информации. Новые экономические отношения требуют использования больших объемов информации и оперативных расчетов, обеспеченных современными информационными технологиями и системы. В работе рассмотрена проблема необходимости применения и использования информационных технологий для совершенствования деятельности предприятий. Показано, что эффективное применение современных информационных технологий для поддержки, обеспечения и моделирования бизнес-процессов становится одним из решающих конкурентных преимуществ в современных рыночных условиях. Именно эффективность внедрения и использования информационных технологий является одним из основных факторов, влияющих на повышение уровня конкурентоспособности, что достигается за счет повышения уровня гибкости и степени использова-

Citation:

Kindrat, O.V. (2016). Modern information technology – a promising investment in the development of the enterprise. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 72–74.

ния экономического потенциала. Проанализировано, что на пути внедрения информационных технологий предприятия сталкиваются с проблемами организационного, экономического, технического, социального и другого характера. Рассмотрены автоматизированные системы управления предприятием, представленные на рынке Украины.

Ключевые слова: информационные технологии, информационные системы, предприятие, управление, программные продукты, эффективность, перспективы, IT-технологии, развитие, внедрение.

Modern information technology – a promising investment in the development of the enterprise

O.V. Kindrat
olenakind@ukr.net

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

The article analyzes the state of modern information technologies on enterprises. The current conditions of the market environment indicate that the company is under the influence of factors related to the development of technologies to simplify the work with large amounts of information. The intensification of innovation processes, development of information technologies significantly reduce the time for gathering and processing information. New economic relations require the use of large amounts of information and operational calculations provided by modern information technologies and systems. This article examines the problem and the need for using information technology to improve the performance of enterprises. It is shown that the effective use of modern information technology to support software and business process modeling is becoming a decisive competitive advantage in current market conditions. That effectiveness of implementation and use of information technology is one of the main factors influencing the increase of competitiveness achieved by increasing the degree of flexibility and the use of economic potential. Exactly efficiency of introduction and use of information technologies is one of basic factors, that influence on the increase of level of competitiveness that is achieved by increasing the degree of flexibility and the use of economic potential. It is analysed, that on the way of introduction of information technologies enterprises are faced with problems of organizational, economic, technical, social and other nature. Reviewed the automated systems of enterprise management, presented on the Ukrainian market.

Key words: information technology, information systems, enterprise management software, performance, prospects, IT technology, development, implementation.

Вступ

Жодна галузь людської діяльності не зазнала такого розвитку, як інформаційні технології (ІТ). Саме вони були покликані збільшити ефективність та зручність використання різноманітних видів інформації. В умовах розвитку сучасного суспільства ІТ глибоко проникають життя людей. Вони дуже швидко перетворилися на життєво важливий стимул розвитку не тільки світової економіки, а й інших сфер людської діяльності. Зараз важко знайти сферу, в якій зараз не використовуються ІТ. Так, у промисловості ІТ застосовуються не тільки для аналізу запасів сировини, комплектуючих, готової продукції, але і дозволяють проводити маркетингові дослідження для прогнозу попиту на різні види продукції, знаходити нових партнерів і багато іншого. При цьому всі бухгалтерські операції на підприємствах і не тільки, зараз ґрунтуються на застосуванні ІТ. Застосування таких технологій не вирішує всіх проблем, але значно прискорює роботу на складних ділянках аналітичної діяльності (Клерікова, 2013; Кругов'язjuk and Kulyk, 2013).

Бурхливий розвиток інформаційних комп'ютерних технологій, вдосконалення технічної платформи і поява принципово нових класів програмних продуктів привів в наші дні до зміни підходів до автоматизації управління підприємством. Сучасні інформаційні технології стали рушійними силами технологічного та економічного розвитку нашої країни (Jedynak, 2008).

Метою статті є дослідження стану використання ІТ як найкращої інвестиції у розвиток діяльності підприємства, відображення тенденцій впровадження

ІТ у діяльність сучасних підприємств, розкриття існуючих проблеми.

Основними завданнями є визначення впровадження ІТ як основного напрямку розвитку діяльності підприємства; зазначення основних проблем впровадження ІТ на сучасних підприємствах.

Матеріал і методи досліджень

Питання впровадження сучасних ІТ в управлінні підприємством та їх економічне обґрунтування досліджували багато вчених та спеціалістів: С.В. Войтко, С.Г. Діордіци, Т.В. Сакалош, З.М. Соколовської, В.Д. Шквір та інші. Серед світової наукової спільноти значний внесок щодо застосування ІТ та дослідження проблем інноваційного розвитку підприємств внесли такі вчені як А. Абрамова, І. Ансофф, Д. Мошелла, Р. Нельсон, М. Потер, П. Самуельсон, Ю. Савінова, Б. Санто, Дж. Стигліц, Й. Шумпетер, К. Кольт, Е. Янч та інші.

Результати та їх обговорення

Існування сучасного суспільства не можливе без застосування інформаційних технологій, вони глибоко проникли в наше життя. ІТ – одне з найважливіших досягнень діяльності людини. Фінансово-економічна діяльність сучасного підприємства характеризується необхідністю проводити аналіз великих обсягів циркулюючої інформації. Своєчасно обчислювати та аналізувати інформацію без застосування інформаційних систем та ІТ неможливо (Zolotareva and

Dorohina, 2008). На даний час використовується велика кількість інформаційних систем у всіх галузях народного господарства в т.ч. і в АПК. Їх використання дає можливість: полегшити організацію комунікацій на всіх рівнях управління; стимулювати зростання продуктивності праці та підвищення заробітної плати; створити сприятливі умови для розвитку економіки; створити основу для прискороного розвитку інформаційного суспільства та укріплення демократії; швидко знижувати енергоємність окремого виробництва та національної економіки в цілому.

На ринку ІТ–технологій існує великий вибір програмного забезпечення, підприємство може вибрати програмний продукт в залежності від своїх цілей. Вибір програмного забезпечення повинен базуватися на розумінні його можливостей і недоліків, чіткому усвідомленні цілей використання. Найбільш перспективним напрямом представляється все більш повний взаємозв'язок систем бізнес–моделювання і аналізу з комп'ютерними інформаційними системами для більш якісного управління підприємством в цілому.

Нині на ринку представлено безліч систем управління підприємством: «ІТПредприятие», «1С», «SAP», «Infor SyteLine ERP», «Microsoft Dynamics AX», «Microsoft Dynamics NAV», «Капітал», «Oracle EBusiness Suite», «BAAN», «Компас», «МОНОЛИТ SQL», «Scala», «Галактика», «АСТОР», «Business Control», «Global ERP», «Виртуоз», «PayDox», та інші.

На шляху впровадження ІТ в управлінні сучасними підприємствами можна виділити такі перешкоди: ускладнення вивчення швидкозмінних інформаційних потоків як результат поглиблення експортної орієнтованості значної частки підприємств, погіршення процесів реалізації ринкових відносин внаслідок російської агресії та подальшого перерозподілу власності серед «нової» та «старої» олігархії; складність розробки та впровадження інформаційних і програмних систем для автоматизації управління компаніями через відтік ІТ–персоналу, нестачу фінансових ресурсів; відсутність у значній кількості керівників розуміння доцільності використання ІТ для удосконалення управлінської роботи; доцільність безперервного застосування Internet–технологій в організації і забезпеченні мобільного управління.

Під дією кризи в економіці змінилися і вимоги підприємств до впровадження ІТ: мінімум вкладень, швидкий результат, низькі витрати на обслуговування. В умовах кризи компанії бажають ті інструменти, які з мінімальними інвестиціями дозволяють отримати реальний результат – знизити витрати.

Постійно виникають нові питання і проблеми, які супроводжують запровадження ІТ, а тому потребують більш глибокого аналізу та вивчення можливих шляхів їх подолання. Вирішення проблем запровадження ІТ в управлінні сучасними підприємствами можливе завдяки зміні організаційного характеру (організаційна перебудова), підвищенням рівня кваліфікації управлінського персоналу, замінам застарілих інформаційних систем, переглядом стратегічних цілей та завдань розвитку підприємства, розробкою ефектив-

ної системи управління стратегічним потенціалом, де центральне місце буде належати застосуванню сучасних ІТ і систем.

Висновки

Щоб залишатися конкурентоспроможними в умовах прогресивного еволюційного ринку, що швидко змінюється, поряд з новими застосуваннями вже існуючих технологій і рішень вітчизняним підприємствам необхідно використовувати всі переваги новітніх технологій. Для того, щоб успішно вирішувати проблеми, пов'язані з ІТ, підприємствам необхідно постійно поновлювати свої системи і щорічно інвестувати засоби в їх удосконалювання на регулярній основі. Такий підхід дозволить зберігати високий технічний рівень і надійно захищати від зниження ефективності роботи. Активне впровадження ІТ в сфері управління підприємствами забезпечить підтримання необхідного рівня конкурентоспроможності економіки України, незважаючи на складну ситуацію.

Перспективи подальших досліджень. В умовах важкої фінансової та політичної ситуації в країні вкладень в нові ІТ практично немає. Повне відновлення їх можливе лише після стабілізації ситуації на Сході країни. Перспективою подальших досліджень може бути детальніший розгляд проблем впровадження сучасних інформаційних технологій на підприємствах окремого типу.

Бібліографічні посилання

- Zolotareva, I.A., Dorohina, A.L. (2008). Metody ocenki jeffektivnosti informacionno–tehnologicheskikh proektov Upravlinnja rozvitkom 14, 70–71 (in Russian).
- Jedynak, V.S. (2008). Rozvytok informacijnyh tehnologij v Ukraini. Naukovi dorobky molodi vyrishennju problem jevrops'koj integracii: zbirnyk naukovykh statej. Harkiv: Kontynent. 2(1), 289–290 (in Ukrainian).
- Klepikova, O.A. (2013). Suchasnyj stan i misce informacijnyh tehnologij v upravlinni pidpryjemstvom Naukovyj visnyk mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment. 5, 74–77 (in Ukrainian).
- Kryvov'jazjuk, I.V., Kulyk, Ju.M. (2013). Problemy zaprovadzhennja informacijnyh tehnologij v upravlinni logistychnoju systemoju pidpryjemstva. 12. 8390 (in Ukrainian).
- Janchuk T.V. (2014) Algoritm vprovadzhennja informacijnyh tehnologij v suchasnyj biznes. Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija «Ekonomichni nauky». 5(3), 128–130 (in Ukrainian).
- Krajchuk, S.O. Stan zaprovadzhennja informacijnyh tehnologij v upravlinni suchasnymu pidpryjemstvom (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 25.09.2016

УДК 631.3 : 636.2.034

Комп'ютерна система для обліку молочної продуктивності та контролю лактаційно–відтворювального циклу корів

Б.І. Козій, В.І. Приймич, І.Р. Дудик
Kozij@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Ефективність молочного скотарства передбачає високу продуктивність корів, яка залежить від їх генетичного потенціалу, від забезпеченості кормами та від створення на фермах і комплексах відповідних умов утримання. Основним завданням селекції в молочному скотарстві є підвищення продуктивності корів. Тому раціональне ведення молочного скотарства передбачає знання закономірностей зв'язку показників молочної продуктивності із показниками відтворювальної здатності корів. З метою вивчення особливостей зв'язку вказаних показників пропонується комп'ютерна інформаційна система, яка дозволяє реалізувати їх системний облік та подальший аналіз. Система розроблена засобами MS ACCESS і містить базу даних, що складається із сукупності реляційних таблиць, в яких міститься загальна (умовно постійна) інформація про тваринницьке підприємство, про обслуговуючий персонал, про тварин стада. Основною (оперативною) є інформація про молочну продуктивність тварин протягом усіх років лактації та інформація про основні репродуктивні дані корів стада, а саме: дата осіменіння, дата отелу, ознака тільності, величина сервіс-періоду. Запропонована комп'ютерна інформаційна система дозволяє разом з обліком та наступним аналізом молочної продуктивності стада корів також забезпечувати інформаційний супровід організації та контролю їх лактаційно–відтворювального циклу.

Ключові слова: комп'ютерна система, база даних, молочна продуктивність, облік продуктивності, відтворювальний цикл, контроль параметрів лактаційно–відтворювального циклу.

Компьютерная система для учета молочной продуктивности и контроля лактационно–воспроизводительного цикла коров

Б.И. Козий, В.И. Приймич, И.Р. Дудик
Kozij@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Эффективность молочного скотоводства предусматривает высокую продуктивность коров, которая зависит от их генетического потенциала, обеспеченности кормами и создания на фермах и комплексах соответствующих условий содержания. Основная задача селекции в молочном скотоводстве повышение продуктивности коров. Поэтому рациональное ведение молочного скотоводства предусматривает знание закономерностей связи показателей молочной продуктивности с показателями воспроизводительной способности коров. С целью изучения особенностей связи указанных показателей предлагается компьютерная информационная система, позволяющая реализовать их учет и дальнейший анализ. Система разработана средствами MS ACCESS и содержит базу данных, состоящую из совокупности реляционных таблиц, в которых находится общая информация о животноводческом предприятии, обслуживающем персонале, о животных стада. Главной оперативной является информация о молочной продуктивности животных на протяжении всего периода лактации, а также информация об основных репродуктивных данных коров стада, а именно: дата осеменения, дата отела, признак стельности, величина сервис-периода. Предложенная компьютерная система позволяет вместе с учетом и последующим анализом молочной продуктивности стада коров также обеспечивать информационное сопровождение организации и контроля их лактационно–воспроизводительного цикла.

Citation:

Kozij, B., Prymych, V., Dudyk, I. (2016). Computer system for accounting milk productivity and control of lactative and reproductive cycle in cows. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 75–79.

Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj, 2016, vol. 18, no 2 (69)

Ключевые слова: компьютерна система, база даних, молочная продуктивность, учет и контроль параметров воспроизводительного цикла.

Computer system for accounting milk productivity and control of lactative and reproductive cycle in cows

B. Kozij, V. Pryjmych, I. Dudyk
Kozij@ukr.net

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The effectiveness of dairy farming envisages high productivity of cows, which is dependent on their genetic potential, the availability of feed and on the creation of farms and complexes suitable keeping conditions. The main task of selection in dairy cattle breeding is to increase the productivity of cows. Therefore keeping of dairy farming management assumes knowledge of regularity of parameters communication of milk production with the indicators of reproductive ability of cows. In order to examine the characteristics of specified communication of indices it is proposed computer information system, that allows to implement their systematic accounting and further analysis. The system was developed by means of MS ACCESS and includes the database, consisting of aggregate of relational tables, which contain a total (roughly constant) information on livestock enterprise, of service staff, the animal herd. The main (operational) is information about milk, service staff, the animal herd, productivity of animals during the years of lactation and information about basic reproductive data of cows herd, namely the date of insemination, calving date, sign of pregnancy, the value of a service period. The proposed computer information system allows along with accounting and subsequent analysis of the milk production of cows herd and also provide information accompaniment organization and control of their lactation, reproduction cycle.

Key words: computer system, database, milk yield, account performance, reproduction cycle, parameters control, lactative – reproduction cycle.

Молочна продуктивність корів у загальному випадку залежить від породи, тобто, від генетичного потенціалу, який має дана порода, від забезпеченості кормами та від створення на фермах і комплексах відповідних умов утримання, що гарантують благополуччя ферми по незаразних та заразних хворобах. При інтенсивному веденні відповідної галузі тваринництва слід пам'ятати, що лише здорова, гарно утримана тварина може проявити максимальну продуктивність, яка обумовлена її спадковістю.

Підвищення продуктивності корів основне завдання селекції в молочному скотарстві, виконання якого залежить від багатьох факторів, у тому числі й від відтворювальної здатності молочної худоби. Знання закономірностей зв'язку показників молочної продуктивності із показниками відтворювальної здатності робить можливим раціональне ведення молочного скотарства й отримання господарством максимально можливого прибутку (Vatsky and Velycsko, 2012).

Вивчення рівня відтворювальної функції в скотарстві представляє великий практичний і науковий інтерес, особливо до високопродуктивних тварин і тварин нових генотипів, оскільки порушення відтворювальних функцій, особливо у великої рогатої худоби, скорочує термін її господарського використання, знижує рівень молочної продуктивності, а отже рентабельність виробництва галузі в цілому (Bolgova, 2014). Тому поряд з обліком та аналізом такої економічно важливої ознаки, якою є молочна продуктивність корів стада, постає не менш важливе завдання контролю їх відтворювальних функцій.

Нами розроблена комп'ютерна система, яка дозволяє реалізувати системний облік та подальший аналіз більшості параметрів, що характеризують молочну

продуктивність корів. Система розроблена засобами MS ACCESS і містить базу даних, що складається із сукупності реляційних таблиць, та засобів управління базою за допомогою відповідних форм, запитів і звітів.

Первинна інформація знаходиться в таких таблицях:

«Ферма» – міститься інформація про тваринницьке підприємство;

«Доярки» – інформація про обслуговуючий персонал;

«Дані корови» – інформація про тварин стада;

«Молочна продуктивність» – міститься інформація про контрольні надої корів кожного місяця протягом усіх років лактації;

«Молочний жир» – інформація про вміст жиру в контрольних надоях корів;

«Кількість днів» – інформація про кількість днів лактації кожної корови протягом кожного місяця року;

«Репродуктивні дані» – про основні репродуктивні дані корів стада.

Поля реляційних таблиць та зв'язки між таблицями зображені на *Схемі даних* (рис. 1).

Обробка інформації, що міститься в таблицях, здійснюється відповідно до рекомендацій «ІНСТРУКЦІЇ з ведення племінного обліку в молочному і молочно-м'ясному скотарстві».

Молочну продуктивність корів визначають на основі даних проведення контрольного доїння корів.

Під час контрольного доїння визначають: кількість молока за доїння (кг) шляхом зважування або вимірювання у літрах, перераховуючи у кілограми множенням об'єму на середню щільність молока – 1,027

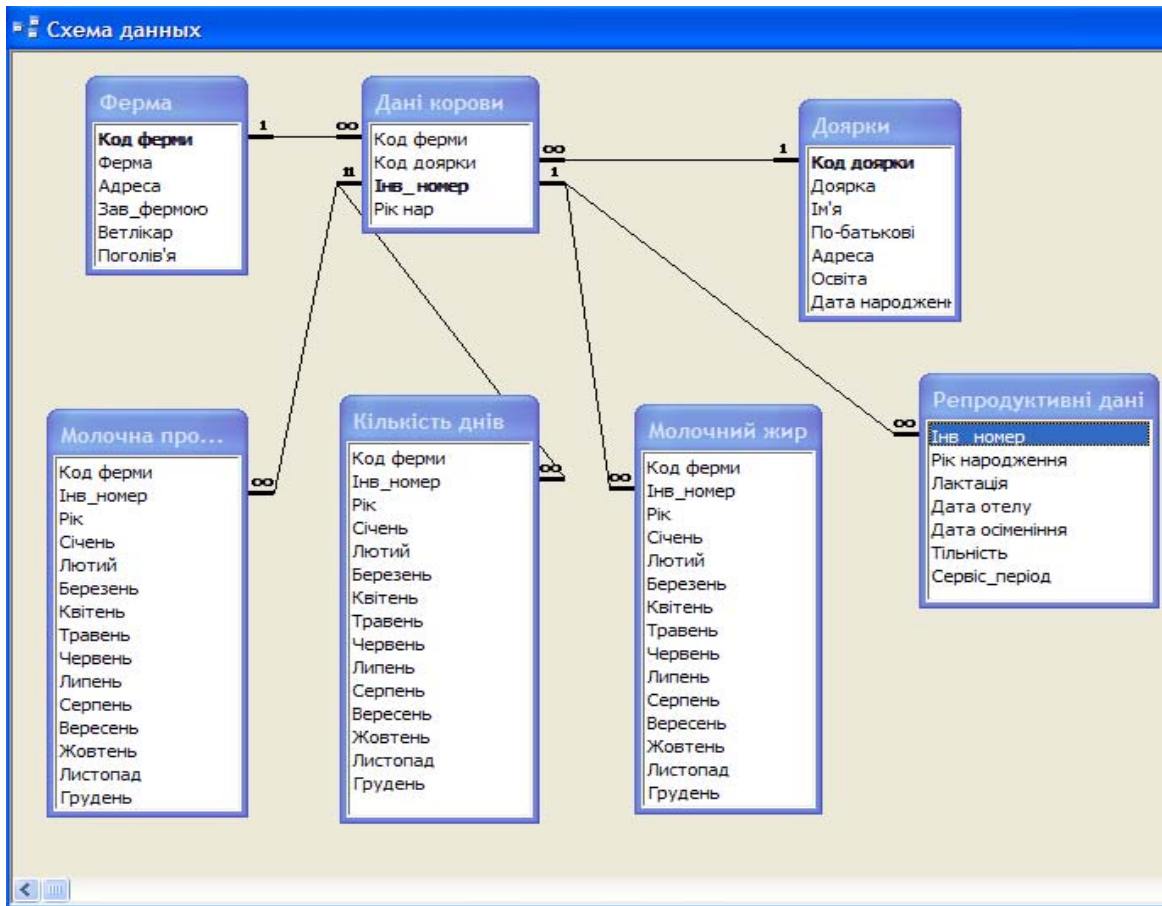

Рис. 1. Структура бази даних комп'ютерної системи.

Нехай позначимо надій молока i – i корови H_i за добу як суму разових надоїв (кг) за добу. Тоді надій i – i корови за місяць HM_i це добуток надою за добу (кг) і числа дійних днів за місяць або інший інтервал між контрольними доїннями T_m :

$$HM_i = H_i * T_m. \quad (1)$$

Надій i – i корови за лактацію HL_i – це сума надоїв (кг) за усі місяці лактації:

$$\dot{H}E_s = \sum_{\ell=1}^i \dot{H}_{s\ell} * \dot{O}_{\ell}, \quad (2)$$

де m кількість місяців лактації; HM_{ik} – надій i – i корови за k ий місяць; T_k кількість днів k го місяця.

Оскільки для економічного аналізу діяльності підприємства потрібно знати кількість молока HF , яке одержане на фермі з поголів'ям n корів за рік, то така величина обчислюється наступним чином:

$$\dot{H}O = \sum_{s=1}^n \sum_{\ell=1}^{12} \dot{H}_{s\ell} * \dot{O}_{\ell}. \quad (3)$$

Кількість молочного жиру (кг) в молоці i – i корови за місяць JM_i обчислюється за формулою:

$$JM_i = H_i * T_m * J_i / 100, \quad (4)$$

де J_i вміст молочного жиру (%) в молоці i – i корови.

Кількість молочного жиру (кг) за закінчену лактацію обчислюють як суму добутоків місячного надою (кг) на вміст жиру в молоці (%), поділену на 100:

$$AE\ddot{E}_s = \sum_{\ell=1}^i \dot{H}_{s\ell} * \dot{O}_{\ell} * AE\dot{I}_{s\ell} \div 100, \quad (5)$$

Середній вміст жиру в молоці (%) i – i корови за лактацію визначається за результатами обчислень $AE\ddot{E}_s$ (5) виходячи з кількості днів закінченої лактації.

Ввід інформації про молочну продуктивність корів, яка знаходиться в таблицях «Молочна продуктивність», «Молочний жир», «Кількість днів» здійснюється за допомогою відповідних форм. На рис. 2 зображено форму для вводу інформації про величини контрольних надоїв корови з відповідним інвентарним номером в таблицю «Молочна продуктивність». Аналогічні форми використовуються при вводі інформації про вміст молочного жиру та кількості днів лактації кожного місяця року.

Для контролю лактаційно-відтворювального циклу корів у системі передбачено фіксування інформації про дату осіменіння корови, дату отелу, ознаку тільності, кількість днів сервіс-періоду. Ця інформація зберігається в таблиці «Репродуктивні дані» (рис. 1). На основі інформації таблиці «Репродуктивні дані» в системі розроблено сукупність запитів для одержання списків, які містять дані про корів, з якими слід провести відповідні заходи для контролю відтворювального циклу корів, а саме:

- список корів для проведення запліднення;
- список корів, яких слід перевірити на наявність тільності;
- список корів, які будуть розтелюватися;
- список корів для роздоювання;
- список запуску корів.

Рис. 2. Вигляд форми для вводу інформації про величини контрольних надойв.

Такі списки формуються на основі даних, що містяться в таблиці «Репродуктивні дані» за допомогою відповідних логічних операцій.

Список корів для запліднення:

$$D(ot) \leq D() \ 15; \quad D(os) \leq D(ot);$$

Ознака тільності < > «тільна», (6)

де: $D()$ системна дата, тобто актуальна дата роботи з системою;

$D(ot)$ дата отелу; $D(os)$ дата осіменіння.

Список корів для перевірки на тільність:

$$D(os) \leq D() \ 60. \quad (7)$$

Список корів, які будуть розтелюватися:

$$D(os) \leq D() \ 255 \text{ and } D(os) \geq D() \ 285; \quad (8)$$

Ознака тільності = «тільна».

Список корів для роздоювання:

$$D(ot) \leq D() \ 15 \text{ and } D(ot) \geq D() \ 60. \quad (9)$$

Список запуску корів:

$$D(os) \leq D() \ 195 \text{ and } D(os) \geq D() \ 225;$$

Ознака тільності = «тільна». (10)

На рис. 3 наведено частину таблиці «Репродуктивні дані». Шляхом застосування до даної таблиці відповідних логічних операцій можна одержати списки тварин для проведення таких заходів.

Репродуктивні дані : таблиця							
	Інв_номер	Рік народженн	Лактація	Дата отелу	Дата осіменінн	Тільність	Сервіс_період
▶	50	2002	4	10.02.2009	05.05.2008	сумнівна	0
	178	2002	4	18.10.2008	14.12.2008	сумнівна	57
	232	2002	4	27.04.2008	20.04.2009	сумнівна	359
	248	2002	5	02.03.2009	13.05.2008	сумнівна	44
	268	2002	3	10.03.2009	09.04.2009	сумнівна	0
	272	2002	4	10.10.2008	24.04.2009	сумнівна	196
	364	2003	3	03.02.2009	03.05.2008	сумнівна	304
	462	2003	3	10.07.2008	14.08.2008	тільна	34
	480	2003	3	01.03.2009	01.06.2008	сумнівна	0
	554	2003	3	01.03.2008	20.08.2008	тільна	173
	556	1999	6	16.08.2008	08.09.2008	тільна	23
	596	2003	3	02.08.2008	29.03.2009	сумнівна	239
	618	2003	3	23.03.2008	22.08.2008	тільна	114
	664	2004	2	20.01.2008	14.08.2008	тільна	208
	748	2003	3	23.12.2007	01.03.2009	сумнівна	432
	922	2000	5	02.02.2009	27.03.2009	сумнівна	0
	1006	2000	4	21.04.2008	18.12.2008	тільна	0
	1130	2001	5	07.12.2008	22.03.2009	сумнівна	0
	1162	2001	6	02.02.2009	01.07.2008	сумнівна	0
	1182	2001	5	01.03.2009	26.04.2009	сумнівна	0
	1370	2001	5	25.01.2008	11.09.2008	тільна	221
	1390	1996	9	03.12.2008	07.02.2009	сумнівна	66
	1750	1997	8	15.06.2008	28.10.2008	тільна	109

Рис. 3. Вигляд частини таблиці «Репродуктивні дані».

Список корів для запліднення : запит на вибірку							
	Ферма	Доярка	Інв_номер	Дата отелу	Дата осіменінн	Тільність	Код ферми
▶	Боб"ятин	Ничай	480	01.03.2015	01.06.2014	сумнівна	1
	Боб"ятин	Ничай	248	02.03.2015	13.05.2014	сумнівна	1
	Боб"ятин	Ничай	584	25.01.2014	01.01.2014	сумнівна	1
	Боб"ятин	Ничай	364	03.02.2015	03.05.2014	сумнівна	1
	Боб"ятин	Ничай	1162	02.02.2015	01.07.2014	сумнівна	1
	Боб"ятин	Ничай	50	10.02.2015	05.05.2014	сумнівна	1
*							

Рис. 4. Список корів для проведення запліднення 14.06.2015 р.

Для прикладу, на рис. 4 наведено таблицю, яка містить список корів для запліднення, який система виводить за логічними операціями (6) для системної дати 14.06.2015 р.

Отже, запропонована комп'ютерна інформаційна система дозволяє разом з обліком та наступним аналізом молочної продуктивності стада корів також забезпечувати інформаційний супровід організації та контролю їх лактаційно-відтворювального циклу. Такий підхід має важливе практичне значення, оскільки дає можливість вивчення закономірностей зв'язку показників молочної продуктивності корів із показниками відтворювальної здатності.

Бібліографічні посилання

Vatsky, V.F., Velycsko, S.A. (2012). Molocna produktyvnist koriv ukrainскої cservono-riaboi molocnoi porody zalezno vid ich vidtvoryvalnoi zdatnosti. Visnyk Poltavskoi derzavnoi ahrarnoi akademij. 2. 118–122 (in Ukrainian).

Bolgova, N.V. (2014). Vidtvorijivalna zdatnist koriv ukrainскої csorno-riaboi molocnoi porody. Visnyk Sumskoho nacionalnoho ahrarного universytetu. Serija «Tvarynnytsvo», 1 (24), 15–18 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

УДК 347.72.036(477)

Корпоративне управління в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення

С.В. Коробка
SVKorobka@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Корпорації, на сучасному етапі розвитку нашої країни, можуть стати одним із потужних і ефективних інструментів управління сучасними бізнес процесами. Запорукою не тільки інвестиційної привабливості компанії, ай гарантією ефективного функціонування підприємств в умовах зростаючої конкурентної боротьби, є ефективність корпоративного управління, і тому проблема поліпшення корпоративного управління викликає підвищений інтерес не тільки з боку вітчизняного бізнесу, законодавчої і виконавчої влади, але й вітчизняної економічної науки.

Проведені дослідження підтверджують факт, що корпоративне управління, це складний процес, який поєднує в собі організаційно–правові, економічні, мотиваційні, соціально–психологічні та інші механізми. Ефективне управління корпораціями дає можливість по новому займатися підприємницькою діяльністю, шляхом поліпшення фінансових результатів компанії за рахунок більш високої продуктивності (рентабельності), інвестиційного капіталу, мобілізації капіталу для швидкого виконання проектів, ніж конкуренти. Критерії ефективного корпоративного управління можна розглядати двома загальними складовими: значна частка нематеріальних активів, що призводить до зростання вартості та інвестиційної привабливості на ринку; наявність гарантованого дисциплінарного контролю за роботою топ–менеджерів.

Процес корпоративного управління охоплює всіх учасників зацікавлених в розвитку корпорації, кожна з яких має свої інтереси. Вдосконалення системи корпоративного управління сприяє підвищенню ефективності організації та розширенню їх доступу до зовнішніх джерел фінансування, що є однією з умов стійкого зростання економіки. Удосконалення системи корпоративного управління залишається одним із пріоритетних завдань, як на загальнодержавному рівні так і на міжнародному, проте вони мають бути розроблені з врахуванням інтересів всіх учасників.

Крім вище перерахованих напрямів вирішення проблем корпоративного управління подальшого дослідження заслуговують такі його аспекти, як: посилення впливу держави на процеси корпоративного управління; збільшення відповідальності вищого керівництва перед усіма акціонерами; посилення ролі аудиторської діяльності управлінських органів корпорації; формування системи управління ризиками та ціла низка інших актуальних проблем.

Ключові слова: *корпорації, учасники відносин, корпоративне управління, корпоративні права, дивіденди, ефективність, проблеми корпоративного управління, шляхи подальшого розвитку.*

Корпоративное управление в Украине: проблемы и пути их решения

С.В. Коробка
SVKorobka@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Корпорации, на современном этапе развития нашей страны, могут стать одним из мощных и эффективных инструментов управления современными бизнес процессами. Залогом не только инвестиционной привлекательности компании, а и гарантией эффективного функционирования предприятий в условиях растущей конкурентной борьбы, является эффективность корпоративного управления, и поэтому проблема улучшения корпоративного управления вызывает повышенный интерес не только со стороны отечественного бизнеса, законодательной и исполнительной власти, но и отечественной экономической науки.

Citation:

Korobka, S.V. (2016). Corporate management in ukraine: problems and ways of their decision. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 80–83.

Проведенные исследования подтверждают факт, что корпоративное управление, это сложный процесс, который сочетает в себе организационно–правовые, экономические, мотивационные, социально–психологические и другие механизмы. Эффективное управление корпорациями дает возможность по новому заниматься предпринимательской деятельностью, путем улучшения финансовых результатов компании за счет более высокой производительности (рентабельности), инвестиционного капитала, мобилизация капитала для быстрого выполнения проектов, чем конкуренты. Критерии эффективного корпоративного управления можно разделить на два общие составляющие: это нематериальные активы, что приводит к росту стоимости и инвестиционной привлекательности на рынке; наличие гарантированного дисциплинарного контроля за работой топ–менеджеров.

Процесс корпоративного управления охватывает всех участников заинтересованных в развитии компании, каждая из которых имеет свои интересы. Совершенствование системы корпоративного управления способствует повышению эффективности организаций и расширению их доступа к внешним источникам финансирования, является одним из условий устойчивого роста экономики. Совершенствование системы корпоративного управления остается одной из приоритетных задач, как на общегосударственном уровне, так и на международном, однако они должны быть разработаны с учетом интересов всех участников.

Кроме выше перечисленных направлений решения проблем корпоративного управления дальнейшего исследования заслуживают такие его аспекты, как: усиление влияния государства на процессы корпоративного управления; увеличение ответственности высшего руководства перед всеми акционерами; усиление роли аудиторской деятельности управленческих органов корпорации; формирование системы управления рисками и целый ряд других актуальных проблем.

Ключевые слова: корпорации, участники отношений, корпоративное управление, корпоративные права, дивиденды, эффективность, проблемы корпоративного управления, пути дальнейшего развития.

Corporate management in Ukraine: problems and ways of their decision

S.V. Korobka
SVKorobka@ukr.net

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

Corporations, at the present stage of development of our country can become one of the most powerful and effective tools for managing modern business processes. The key to not only the investment attractiveness, ah guarantee the effective functioning of enterprises in an increasingly competitive, is the effectiveness of corporate governance, and therefore the problem of improving corporate governance is an increased interest not only from the domestic business, legislative and executive power, but the domestic economic science.

Studies confirm the fact that corporate governance is a complex process that combines organizational, legal, economic, motivational, social, psychological and other mechanisms. Effective management enables corporations to do business in new, by improving the financial performance of the company due to the higher productivity (profitability) of capital investment, mobilizing capital for faster project execution than competitors. Criteria for effective corporate governance can Previews two general components: a significant proportion of intangible assets, which leads to the increase of the value and investment attractiveness of the market; guaranteed availability disciplinary control over the work of top–managers.

The process of corporate governance covering all participants interested in the development of corporations, each of which has its own interests. Improving corporate governance system improves the efficiency of organizations and expands their access to external sources of financing, which is a prerequisite for sustainable economic growth. Improvement of corporate governance remains a priority, both nationally and internationally, but they should be developed taking into account the interests of all participants. In addition to the above areas of corporate governance problems deserve further study such aspects as: strengthening state influence on the processes of corporate governance; increasing the responsibility of senior management to all shareholders; strengthening the role of auditing the management of the Corporation; forming a system of risk management and a number of other pressing issues.

Key words: corporation, participant's relations, corporate governance, corporate law, dividends, efficiency, corporate governance problems, ways of further development.

Вступ

В Україні у процесі переходу до ринкової економіки відбулося створення акціонерних товариств, які функціонують на основі корпоративного управління. За цей період власниками майна стали близько 17 млн. акціонерів. Проте, ефективність здійснення корпоративної діяльності даних організацій є недостатньою. Причиною цього є те, що дрібні акціонери, які становлять основну питому вагу всієї кількості, не приймають участь у корпоративному управлінні. В результаті чого їхні інтереси ігноруються і не враховуються при розподілі доходів. Головні суперечності полягають в відмінності інтересів менеджерів корпоративної та акціонерів, особливо власників дрібних па-

кетів акцій. Причина цього закладена в чинному законодавстві, яким не охоплено всі аспекти корпоративних відносин (Karapetjan and Gracheva, 2004).

На сучасному етапі розвитку нашої країни корпоративної може стати одним із потужних і ефективних інструментів управління сучасними бізнес процесами. Ефективність корпоративного управління запорука не тільки інвестиційної привабливості компанії, ай гарантія ефективності функціонування підприємств в умовах зростаючої конкурентної боротьби і тому проблема поліпшення корпоративного управління викликає підвищений інтерес не тільки з боку вітчизняного бізнесу, законодавчої і виконавчої влади, але й вітчизняної економічної науки (Gridchina, 2009).

Проблема корпоративного управління є актуальною для України, де здійснюються відповідні дослідження та розробки щодо її вирішення.

Метою дослідження є вивчення та узагальнення проблем корпоративного управління в Україні та шляхи їх вирішення.

Проблеми, які досліджуються в статті, зумовлені постановкою наступних завдань: здійснити аналіз дотримання основних правил учасників корпоративної діяльності; дослідити основні законодавчі акти; запропонувати шляхи підвищення ефективності корпоративного управління.

Результати та їх обговорення

Корпоративне управління підприємством це керівництво діяльністю підприємства, що здійснюється радами директорів і менеджерами вищої ланки з використанням певних методів, за допомогою яких встановлюють цілі свого бізнесу; керівництво в частині здійснення щоденних фінансових операцій; облік у своїй роботі позицій зацікавлених сторін; здійснення корпоративних дій відповідно до правил забезпечення надійності бізнесу і вимог нормативно-правових актів; захист інтересів клієнтів і партнерів.

Ефективне управління корпораціями дає можливість по новому займатися підприємницькою діяльністю, шляхом поліпшення фінансових результатів компанії за рахунок більш високої продуктивності (рентабельності), інвестиційного капіталу, мобілізація капіталу для швидшого виконання проектів, ніж конкуренти.

Критерії ефективного корпоративного управління можна розглядами двома загальним складовими: значна частка нематеріальних активів, що призводить до зростанні вартості та інвестиційної привабливості на ринку; наявність гарантованого дисциплінарного контролю за роботою топ-менеджерів.

Ефективне корпоративне управління можливе шляхом компромісної домовленості між акціонерами, управліннями та кредиторами. Акціонери зацікавлені в отриманні максимального сукупного доходу, шляхом отримання дивідендів та отримання доходів від зростання курсової вартості акцій. Менеджери вищої ланки зацікавлені в розвитку підприємства і максимізації реінвестування прибутку, що дає можливість здійснити кар'єрний ріст та підвищити власні доходи. Ефективність роботи найманих менеджерів визначається стабільністю роботи підприємства в цілому, тому вони намагаються підтримувати на підприємстві стійкий фінансовий стан та зміцнювати конкурентні позиції.

Отже, можна говорити про суперечність щодо розподілу прибутку і інших важливих питань учасників корпоративних відносин. Корпоративне управління має здійснюватися шляхом реалізації взаємодії акціонерів, правління зовнішніх інвесторів і кредиторів та збалансування їх інтересів.

Основа проблема системи корпоративного управління в сучасних умовах полягає в рівноважному розвитку українських підприємств з інтересами, повноваженнями та відповідальністю.

Іншою проблемою залишається проблема інформаційної відкритості компаній. Надлишкова відкритість може привести до витоку стратегічно важливої інформації, і навпаки закритість до шкоди інтересів акціонерів.

Основними елементами ефективного корпоративного управління є: корпоративна культура поведінки, зафіксована в стандартах ділової етики; стратегія розвитку корпорації; чітке розподілення прав та делегування повноважень; взаємодія між всіма учасниками корпоративних відносин; наявність ефективної системи внутрішнього контролю та безпеки; наявність ефективних умов стимулювання роботи менеджерів та інших співробітників: фінансових, соціальних кар'єрних; наявність якісної системи інформаційних потоків в середині і ззовні компанії.

Основними напрямками розвитку системи корпоративного управління в нашій країні є: захист прав та інтересів акціонерів та забезпечення їх рівноправності; удосконалення системи подання інформації та забезпечення прозорості діяльності корпорацій; розподіл повноважень між органами управління; визначення та врахування інтересів зацікавлених осіб; формування та розвиток корпоративних відносин.

Виходячи з вище сказаного можна говорити, що процес створення ефективної системи корпоративного управління в Україні та механізму їх функціонування в умовах глобалізації економіки, можливе за умов закріплення ідеї корпоративного управління в довгострокових програмах соціально-економічного розвитку, створення сприятливих умов корпоративного середовища, активне формування системи мікро- та макросередовища функціонування корпоративних відносин на інституційному та законодавчому рівнях.

Висновки

Виходячи з проведеного дослідження можна говорити, що корпоративне управління, це складний процес, який поєднує в собі організаційно-правові, економічні, мотиваційні, соціально-психологічні та інші механізми. Воно охоплює всі сторони зацікавлені в розвитку корпорації, кожна з яких має свої інтереси. Вдосконалення системи корпоративного управління сприяє підвищенню ефективності організацій та розширенню їх доступу до зовнішніх джерел фінансування, що є однією з умов стійкого зростання економіки. Удосконалення системи корпоративного управління залишається одним із пріоритетних завдань як на загальнодержавному рівні так і на міжнародному, проте вони мають бути розроблені з врахуванням інтересів всіх учасників.

Перспективи подальших досліджень. Крім вище перерахованих напрямків вирішення проблем корпоративного управління подальшого дослідження заслуговують такі його аспекти, як: посилення впливу держави на процеси корпоративного управління; збільшення відповідальності вищого керівництва перед усіма акціонерами; посилення ролі аудиторської діяльності управлінських органів корпорації; фор-

мування системи управління ризиками та ціла низка інших актуальних проблеми.

Бібліографічні посилання

Gridchina, M.V. (2009). Korporatyvni finansy (zarubizhnyj dosvid i vitchyznjana praktyka) navch. posib. MAUP (in Ukrainian).

Karapetjan, D., Gracheva M. (2004) Korporativnoe upravlenie: osnovnye ponjatija i rezul'taty issledovatel'skoj praktiki. Management. 01(32), 24 (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 29.09.2016

УДК 336: 764(477)

Біржовий ринок України та перспективи розвитку

Н.Р. Кубрак, С.М. Ткач, І.Р. Урбан
kubrkn@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

У статті оцінений сучасний стан біржового ринку України та розглянуті чинники, які зумовлюють його неефективне функціонування. Здійснено аналіз сучасного стану біржової торгівлі та виявлено проблеми формування та функціонування біржового аграрного ринку. Визначено вплив зовнішніх факторів та якості нормативно-правового забезпечення на діяльність бірж. Розглянуто роль товарної біржі як важливої складової інфраструктури аграрного ринку. Оскільки товарна біржа призначена для постачання сировини та стабілізації майбутньої цінової ситуації на ринку сировини, яка використовується підприємствами для подальшої переробки та реалізації на ринку споживчих товарів, то в Україні зростають роль та значення товарних бірж. Проаналізовано динаміку біржової активності.

Проаналізовано дані та зіставлено їх з мікро- та макроекономічними показниками діяльності нашої країни, що доводить відсутність в Україні сегменту біржового ринку, не зважаючи на рекордну кількість підприємницьких організацій з назвою «біржа», який виконував би притаманні йому важливі ринкові функції.

Наведено перелік проблем розвитку біржової діяльності в Україні та необхідність чіткого механізму державного регулювання біржової діяльності.

Звернено увагу на необхідність створення єдиної біржової системи в Україні згідно світового досвіду.

Ключові слова: аграрний ринок, біржа, біржова торгівля, біржова угода, нормативно-правове забезпечення, біржовий ринок, товарна біржа.

Биржевой рынок Украины и перспективы развития

Н.Р. Кубрак, С.М. Ткач, И.Р. Урбан
kubrkn@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

В статье оценено современное состояние биржевого рынка Украины и рассмотрены факторы, которые обуславливают его неэффективное функционирование. Проведен анализ современного состояния биржевой торговли и выявлены проблемы формирования и функционирования биржевого аграрного рынка. Определено влияние внешних факторов и качества нормативно-правового обеспечения на деятельность бирж. Рассмотрены роль товарной биржи как важной составляющей инфраструктуры аграрного рынка. Поскольку товарная биржа предназначена для поставки сырья и стабилизации будущей ценовой ситуации на рынке сырья, которое используется предприятиями для дальнейшей переработки и реализации на рынке потребительских товаров, то в Украине возрастают роль и значение товарных бирж. Проанализирована динамика биржевой активности.

Проанализированы данные и сопоставлены их с микро- и макроекономическими показателями деятельности нашей страны, доказано отсутствие в Украине сегмента биржевого рынка, несмотря на рекордное количество предпринимательских организаций под названием «биржа», который выполнял бы присущие ему важные рыночные функции.

Приведен перечень проблем развития биржевой деятельности в Украине и необходимость четкого механизма государственного регулирования биржевой деятельности.

Citation:

Kubrak, N., Tkach, S., Urban, I. (2016). The exchange market of ukrainian and current state. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 84–86.

Обращено внимание на необходимость создания единой биржевой системы в Украине согласно мировому опыту.

Ключевые слова: аграрный рынок, биржа, биржевая торговля, биржевая сделка, нормативно-правовое обеспечение, биржевой рынок, товарная биржа.

The exchange market of Ukrainian and current state

N. Kubrak, S. Tkach, I. Urban
kubrkn@ukr.net

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

Exchange operations in Ukraine are still in its infancy, despite the positive trend of many indicators that characterize it. Today in Ukraine registered 584 universal, stock, commodity and agricultural exchanges, significantly more than in the USA and other countries with developed economies. Further development of exchange and OTC activity prevents a number of problems, ranging from low liquidity and low stock culture in the country and ending opacity exchange markets and imperfect regulation. Given the important role of exchange activities in the modern financial and economic system, because of solving existing problems in this area is important. Ukrainian stock market received the proper economic environment started to solve the problem of market prices based on supply and demand. Gradually, the process of self-destruction shadow market of agricultural, industrial, mining products through transparency of trade flows. This can increase government revenue through tax money exchange activity.

The data and mapped them with micro- and macroeconomic indicators of the country that proves the lack of Ukraine exchange market segment, despite a record number of business organizations called "exchange" that would carry inherent important market function.

The list of problems of exchange activities in Ukraine and the need for a clear mechanism of state regulation of exchange activity. Attention is paid to the need for a unified exchange system in Ukraine by international experience.

Key words: agricultural market, stock exchange, stock trading, exchange agreements, regulatory support, the stock market, commodity exchange.

Вступ

Розвиток суспільно-економічних відносин на основі становлення ринкового середовища і відносин власності потребує створення відповідної інфраструктури ринку, що формується завдяки взаємодії комерційних та інвестиційних банків, лізингових і страхових компаній, торговельних домів і палат, оптово-роздрібних організацій, бірж, аукціонів, виставок, брокерських контор, маркетингових, консалтингових, юридичних та аудиторських компаній (Kulyk, 2008; Bondarchuk, 2009). В Україні біржова діяльність хоч і має позитивну динаміку останніх періодів по багатьох показниках, що її характеризують, все ще перебуває на стадії становлення. Особливого впливу на біржову ситуація має теперішня економічна криза, що викликана нестабільною політичною ситуацією у країні. Подальший розвиток агросфери неможливий без наявності науково обґрунтованих механізмів збуту сільськогосподарської продукції, зокрема без відповідних організацій, які у розвинених країнах стали важливою частиною інфраструктури аграрного ринку, та без яких немислиме існування ринково орієнтованої економіки. Серед таких організацій важливе місце займають біржі.

Результати та їх обговорення

Особливе місце в інфраструктурі сучасної ринкової економіки посідають біржі. Біржові інституції функціонують не одну сотню років. Формування ринкової економіки викликало нагальну необхідність створення таких інституцій. Зважаючи на світовий досвід і сучасні тенденції їх діяльності, з урахуванням вітчизняних особливостей, 1992 р. Верховна Рада

України прийняла Закон України «Про товарну біржу», що забезпечило передумови для динамічного розвитку національного біржового аграрного ринку.

Товарна біржа це організований, постійно діючий ринок масових, стандартизованих, замінних товарів та товарних деривативів, на якому в умовах вільної конкуренції формуються ціни, здійснюється їх котирування, забезпечується деперсоніфікація й публічність торгу та забезпечується зниження трансакційних витрат та зниження ризиків невиконання угод.

Становлення біржової торгівлі у світі відбувалося з ініціативи купців (історично спочатку з'явилися брокери, потім біржі), а її подальший розвиток та удосконалення були зумовлені потребами економіки країни і здійснювалися одночасно з її ростом. В Україні ж відродження товарних та інших бірж відбувалося штучно (спочатку біржі, потім брокери) в період різкого спаду економіки, за відсутності єдиного правового поля, що породило безліч негативних проявів у їх діяльності (Kulyk, 2008; Naumenkova, 2009).

Таблиця 1

Кількість бірж *

	Всього зареєстровано	Універсальні	Товарні та товарно-сировинні	Агропромислові	Інші
2013	574	108	400	24	42
2014	586	107	415	23	41
2015	555	104	391	24	36

*Джерело: [2]

Станом на 1 жовтня 2013 року було зареєстровано 574 біржі, з яких: універсальних 108 (18,49%), товарних і товарно-сировинних 400 (70,21%), агропромислових 24 (4,11%), інших – 42 (7,19%). При цьому

повноцінно функціонували з них менше половини. Станом на початок 2015 року в Україні (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) налічується 555 (без урахування фондових бірж). Ефективно змогли функціонувати лише 11 з них [1]. Однак навіть ця кількість є занадто високою для країни з такою територією і обсягом бізнесових угод. Варто зазначити, що у багатьох країнах світу функціонує тільки одна біржа, наприклад, Швеція, Швейцарія, Нідерланди; в Англії тільки 5 бірж, а у США 11 фондових і 30 товарних.

За I квартал 2015 року на біржах України було проведено 1,7 тис. торгів, на яких для продажу запропоновано товарів на суму 6,8 млрд. грн. і укладено 16,3 тис. угод на суму 6,3 млрд. грн. Для порівняння за I квартал 2012 року на біржах України було проведено 1,4 тис. торгів, на яких для продажу запропоновано товарів і послуг на суму 26,9 млрд. грн. і укладено 15,4 тис. угод на суму 26,4 млрд. грн.. Середній обсяг торгів на товарних біржах України в I кварталі 2014 року знизився у п'ять разів у порівнянні з аналогічним періодом минулого року і склав 3,6 млн. грн. Про це свідчать дані Державної служби статистики України. Найбільший обсяг угод у січні–березні цього року було укладено на агропромислових біржах (59,8%) і на товарно–сировинних і товарних біржах (30,3%). На універсальній біржі обсяг угод склав всього 9,9% від загального обсягу біржових угод.

Загалом по даним Держкомстату найбільший коефіцієнт ліквідності спостерігався на біржах нерухомості (100%), агропромислових (97,5%), універсальних (93,6%), товарно–сировинних і товарних біржах (85,3%).

Як свідчить світовий досвід, біржі створюються тільки у великих ділових центрах. В Україні біржова діяльність начебто здійснюється у всіх регіонах. Однак, незважаючи на те, що біржова діяльність поширена в усіх регіонах України, разом з тим, на біржах, що діють в чотирьох регіонах України було укладено 92,7% усіх біржових угод. Найбільша частка біржових угод припадала на біржі Києва (79,7%), Полтавської (7,2%), Київської (4%) та Дніпропетровської (1,8%) областей.

Аналізуючи наведені дані та зіставляючи їх з мікро– та макроекономічними показниками діяльності нашої країни можна сказати, що в Україні відсутній сегмент біржового ринку, не зважаючи на рекордну кількість підприємницьких організацій з назвою «біржа», який виконував би притаманні йому важливі ринкові функції.

Діяльність біржі потребує чіткого механізму державного регулювання. Вона регламентується актами та контролюється державними й громадськими комісіями. До цього часу товарні біржі в Україні не посіли належного місця, як того вимагають нові економічні умови, що викликає необхідність переосмислення їх сутності та призначення, розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо формування ефективного біржового механізму, сприятливих організаційних і правових умов їх функціонування. Та-

кож на діяльність бірж в Україні останнього року досить істотно вплинула політична ситуація, погіршення економічного стану у зв'язку з конфліктом на сході країни. Однак вплинути на ці фактори можна тільки політичними факторами.

Оскільки перелік проблем розвитку біржової діяльності в Україні є досить значним і описати ретельно кожну з проблем у межах однієї статті неможливо, на нашу думку доцільно виділити головні з них. Отже основними проблемами, які уповільнюють розвиток біржової діяльності в Україні, за винятком політичних, є наступні: незначна частка організаційного ринку, низький рівень ліквідності, проблема прав акціонерів і захисту інвесторів, нормативне регулювання, недостатність податкового стимулювання, непрозорість ринку, відсутність біржової культури та недостатня кількість професіоналів;

Висновки

Отже, у процесі розвитку біржової торгівлі, відповідно до світового досвіду та національних особливостей України, подальший розвиток біржового ринку повинен відбуватися у напрямку створення єдиної біржової системи в Україні, для чого необхідно: оптимізувати кількість бірж, забезпечити ефективне регулювання біржової діяльності шляхом створення комісії з біржового товарного ринку України та розрахунково–клірингових установ, покращити систему моніторингу кон'юнктури біржового ринку, висвітлювати котирування не лише фактичних біржових цін, а й прогноз на наступні місяці, розробити і запровадити систему економічних заходів, спрямованих на стимулювання виробників до реалізації сільськогосподарської продукції через прозорі процедури біржового ринку.

Перспективи подальших досліджень. Багато питань подальшого розвитку біржової діяльності залишаються не вирішеними. Зокрема це питання нівелювання впливу зовнішніх політичних та економічних негативних факторів на розвиток бірж та проблеми вдосконалення нормативно–правового регулювання біржового ринку. Швидка плинність економічного життя зумовлює необхідність постійного вивчення практичного досвіду біржової діяльності стосовно сільського господарства та поглиблення надбань науки.

Бібліографічні посилання

- Bondarchuk, Ju.P. (2009). Vynyknennja instytutiv birzhovoi' torgivli v Ukraini. Visnyk Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu. 9. 122–126 (in Ukrainian).
- Kulyk, A. (2008). Rol' birzhi v realizacii' sil'skogospodars'koi' produkcii'. Agrarna ekonomika. 12(1), 117–121 (in Ukrainian).
- Naumenkova, S.V. (2009). Zarubizhnyj dosvid organizacii' system reguljuvannja j nagljadu za dijalnistju finansovyh ustanov. Finansy Ukrai'ny. 12. 20–27 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 2.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6917

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 371.20:351.851

Проблеми та перспективи сучасного менеджменту в інформаційному суспільстві

Р.Б. Кухар, О.І. Єлейко, Н.Р. Мотько, О.І. Степанюк, І.О. Рамський
soi_2014@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Досліджується роль інформаційного фактору в системі сучасного менеджменту, відзначається його актуалізація в інформаційному суспільстві. Проаналізовано основні принципи та підходи до визначення інформаційного суспільства, характерними рисами якого є зростання ролі інформації і знань у житті суспільства, зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у ВВП, створення глобального інформаційного простору. З поняттям «інформаційне суспільство» тісно пов'язане поняття «інформаційна економіка» особливий тип економіки, характерними особливостями якого є те, що визначальним ресурсом виступає інформація. Наведено методи управління в інформаційному суспільстві, зокрема, новий метод управління інформаційне управління. Виділяється цілий клас інформаційних технологій управління підприємством, таких як ERP, CRM, SCM, CSRP, ERP II тощо.

Управління, як наука, за свою майже столітню історію інтенсивно розвивається, що відображається у відповідних підходах та наукових школах. Еволюція інформаційних технологій відкрила новий етап розвитку системи менеджменту завдяки появі глобального інформаційного простору. Становлення та розвиток інформаційного суспільства, його послідовний перехід до суспільства знань, зростання ролі та місця інформаційно-комунікаційних технологій в цих процесах, посприяли тому, що саме розроблення концептуальних засад ефективного проактивного механізму підготовки й прийняття управлінських рішень, наукових теоретичних та методичних положень зі створення та впровадження в практику такого механізму, формалізація його до рівня конкретних економіко-математичних моделей та інформаційних технологій повинні стати важливими об'єктами дослідження вітчизняної науки.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, менеджмент, інформаційні технології.

Проблемы и перспективы современного менеджмента в информационном обществе

Р.Б. Кухар, О.И. Елейко, Н.Р. Мотько, О.И. Степанюк, И.А. Рамский
soi_2014@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Исследуется роль информационного фактора в системе современного менеджмента, отмечается его актуализация в информационном обществе. Проанализированы основные принципы и подходы к определению информационного общества, характерными чертами которого является возрастание роли информации и знаний в жизни общества, рост доли информационных коммуникаций, продуктов и услуг в ВВП, создание глобального информационного пространства. С понятием «информационное общество» тесно связано понятие «информационная экономика» особый тип экономики, характерными особенностями которого является то, что определяющим ресурсом выступает информация. Приведены методы управления в информационном обществе, в частности, новый метод управления информационное управления. Выделяется целый класс информационных технологий управления предприятием, таких как ERP, CRM, SCM, CSRP, ERP II и др.

Citation:

Kukhar, R.B., Yeleiko, O.I., Motko, N.P., Stepaniuk, O.I., Ramskyj, I.O. (2016). Challenges and opportunities of modern management in the information oriented socie. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 87–91.

Управление, как наука, за свою почти столетнюю историю интенсивно развивается, что отражается в соответствующих подходах и научных школах. Эволюция информационных технологий открыла новый этап развития системы менеджмента благодаря появлению глобального информационного пространства. Становление и развитие информационного общества, его последовательный переход к обществу знаний, рост роли и места информационно-коммуникационных технологий в этих процессах, поспрялы том, что Сами разработки концептуальных основ эффективного проактивного механизма подготовки и принятия управленческих решений, научных теоретических и методических положений по созданию и внедрению в практику такого механизма, формализация его до уровня конкретных экономико-математических моделей и информационных технологий должны стать важными объектами исследования отечественной науки.

Ключевые слова: информация, информационное общество, менеджмент, информационные технологии.

Challenges and opportunities of modern management in the information oriented society

R.B. Kukhar, O.I. Yeleiko, N.P. Motko, O.I. Stepaniuk, I.O. Ramskyk
soi_2014@ukr.net

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The role of information factor in the system of modern management is researched and its actualization in the information oriented society is reinforced. The article analyses the main principles and approaches to definition of the information oriented society characterized by increase of the role of information and knowledge in the life of the people, growth of the share of information communications, products and services in the Gross Domestic Product, generation of the global information space. The term «information oriented society» is closely connected with the term «information economy», a special type of economy distinguished by having information as its determinative resource. The methods of management in the information oriented society are provided herein, in particular, the «information management» as a new management method. The entire class of information technologies of company management, such as ERP, CRM, SCM, CSRP, ERP II and so on, is described in the article.

Management as a science, with its nearly a century of intensive development, which is reflected in the relevant scientific approaches and schools. The evolution of information technology has opened a new stage of development management system by the emergence of a global information space. The formation and development of the information society and its gradual transition to the knowledge society, the growth of the role and place of information and komunikatsyynh technologies in these processes, pospryaly that came the development of the conceptual foundations of effective proactive mechanism for drafting and decision-making, scientific theoretical and methodological provisions for the creation and implementation in practice of the mechanism, formalizing it to the level of specific economic and mathematical models and information technologies have become important objects of study domestic science.

Keywords: information society information management information technology.

Вступ

В останні десятиліття минулого століття відбувалась кардинальна зміна способів виробництва, світогляду людей, економічних, політичних, соціальних та міждержавних відносин, що призвело до нової промислової революції, що отримала назву інформаційної. Відбувається або вже відбувся перехід до нового виду суспільства, що називають інформаційним. Розуміння особливостей процесів управління, релевантних сучасному етапу розвитку суспільства, потребує ретельного аналізу підходів до визначення інформаційного суспільства. В Україні тривають процеси становлення інформаційного суспільства. Вони охопили всі рівні від держави до її громадян і перебувають останні кілька років у фокусі особливої уваги керівництва країни. Глибокий аналіз поточного стану національної інформаційної сфери, проведений провідними вітчизняними фахівцями, засвідчив необхідність прийняття системних державних рішень, спрямованих на стимулювання розвитку відповідних процесів, так як згідно з міжнародними індексами стан розвитку інформаційного суспільства в Україні не відповідає поточним світовим темпам. У «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», ухваленій у 2013 році, зазначено, що національна інформаційна сфера перебуває у стані

активного становлення, гармонійного включення у глобальний світовий інформаційний простір та є основою розвитку інформаційного суспільства в Україні. Основними стратегічними цілями розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань визначено прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усі сфери суспільного життя у державне управління, охорону здоров'я, культуру, освіту, науку, охорону навколишнього природного середовища, бізнес тощо. Розглядаючи інформаційний аспект сучасного менеджменту, зокрема основні типи інформаційних технологій та систем, які використовуються менеджментом, слід вивчити ефективність від їх впровадження в систему управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із перших дослідників, які намагалися обґрунтувати концепцію інформаційного суспільства, був японський професор Й. Масуда, автор праці «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство». Основні принципи інформаційного суспільства, викладені ним, переслідування й реалізація цінності часу, вивчення меж можливого, свобода рішень, синергетичні зв'язки, співзвучні передумовам реалізації проактивного підходу до управління. Основою такого управління, що забезпечить розвиток суспільства, має стати виробниц-

тво когнітивної, систематизованої інформації на основі інформаційних комп'ютерних технологій (Chornous, 2014). Аналіз основних підходів до визначення інформаційного суспільства переконливо демонструє, що його ключовим поняттям є інформація, основою інформаційно-комунікаційні (комп'ютерні) технології, основною метою зміна якості життя. Характерними рисами інформаційного суспільства є зростання ролі інформації і знань у житті суспільства, зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у ВВП, створення глобального інформаційного простору. Рівень розвитку інформаційного простору суспільства залежить від інформаційних ресурсів, інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури, ЗМІ, ринку інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформаційних продуктів та послуг, поєднані зі світовими відкритими мережами. В усьому світі сьогодні інформаційний сектор зростає швидше, ніж економіка в цілому. Швидко збільшилася частка працездатного населення, зайнятого в інформаційній галузі. Обробка інформації перетворилась в нову індустрію, в структурі економіки склалась потужна інформаційна область. Бурхливий розвиток інформаційних і телекомунікаційних мереж став потужним катализатором багатьох інтеграційних процесів. З цими процесами пов'язана поява особливих соціальних формцій віртуальних мережних товариств, які стали новою формою мобілізації політичних та економічних ресурсів. Якщо в аграрному суспільстві економічна діяльність була пов'язана з виробництвом продуктів харчування, а обмежуючим фактором виступала земля, індустріальному суспільстві головним було виробництво товарів, а обмежуючим фактором капітал, то в інформаційному суспільстві основною економічною діяльністю є виробництво та застосування інформації для ефективного функціонування інших форм виробництва, а обмежуючим фактором стає знання. У такому суспільстві центральними факторами є інформація і знання, які доповнюють, а в багатьох випадках заміщують працю як джерела доданої вартості. З поняттям «інформаційне суспільство» тісно пов'язане поняття «інформаційна економіка». В деяких дослідженнях їх навіть розглядають як синоніми. Інформаційна економіка філософсько-економічний термін, що означає особливий тип економіки, органічно притаманний постіндустріальному суспільству, характерними особливостями якого є те, що визначальним ресурсом виступає інформація, а в структурі зайнятих переважають робітники розумової праці (Chornous, 2014).

Інформація стає домінуючим чинником серед факторів виробництва, перестає бути безкоштовним товаром, враховуючи попит на неї. Завдяки інформації відбувається соціально-технологічна трансформація індустріального суспільства. Процеси виробництва, обробки, споживання інформації змінили уявлення про можливості продуктивних сил, постала необхідність у задоволенні інформаційних потреб суспільства. Основним якісним наслідком становлення інформаційної економіки щодо управління вважають, по-перше, перехід від реалізації спеціалізованих функцій менеджменту й централізованого управління до децентралізованого управління та індивідуального самоуправління і, по-друге, послаблення основного принципу управ-

ління, побудованому на лінійному мисленні (основне завдання якого послаблення або нейтралізація дії несприятливих чинників для цього рівня гомеостазу) і посилення дії сприятливих чинників, які базуються на нелінійній логіці (основне завдання якої – перехід системи від одного рівня гомеостазу до іншого). Інформаційне забезпечення управління передбачає як суто інформацію (сукупність інформаційних одиниць або інформаційних блоків, що характеризують внутрішню й зовнішню середовище системи), так і методи їх побудови й розрахунку, сукупність характеристик руху інформації, результати оцінки якості інформації та способи переробки інформації (Chornous, 2014).

Основою проактивного управління має стати виробництво когнітивної, систематизованої інформації знань на основі новітніх інформаційних технологій через аналіз інформаційних потоків, які розглядаються як потужний стратегічний ресурс. При цьому аналітичний бізнес-інтелект доповнюється когнітивним бізнес-інтелектом, який дозволяє виявити прихований (латентний) зміст інформації значення, ідеї, фактори, тенденції, закономірності, центри сил, загрози, ризики, суперечності, проблеми у хаосі різнопланової інформації. Враховуючи визначені латентні елементи, можна приймати ефективні управлінські рішення, розподіляти сили та кошти, запускати нові позитивні процеси та зупиняти ті, що гальмують (як негативні, так і застарілі, неактуальні), оскільки прискорені зміни зовнішнього середовища та внутрішнього стану систем ставлять принципово нові завдання перед управлінням передбачити зміни та забезпечити випереджальний розвиток. Такі завдання виникають дедалі частіше й можуть потребувати для своєї реалізації не лише оперативних, а й стратегічних, і навіть цілепокладаючих рішень.

І. Ансофф виділяє чотири етапи в розвитку систем (методів) управління (Chornous, 2014):

- Управління на основі контролю за виконанням (постфактум).
- Управління на основі екстраполяції, коли темп змін прискорюється, але майбутнє ще можна передбачати шляхом екстраполяції минулого.
- Управління на основі передбачення змін, коли почали виникати несподівані явища, і темп змін прискорився, однак не настільки, щоб не можна було вчасно передбачити майбутні тенденції і сформувати реакцію на них.
- Управління на основі гнучких екстрених рішень, коли багато важливих завдань виникають настільки стрімко, що їх неможливо вчасно передбачити.
- Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах, коли надзвичайно зростає значення фактора часу, управління як реагування на вже виниклі ситуації не лише втрачає свою ефективність, а й призводить до збільшення втрат унаслідок вимушеної затримки управлінських дій. Інформаційне суспільство вимагає застосування проактивного типу мислення та відповідних йому методів управління, що засновані на:
 - постійному моніторингу, тобто відстеженні параметрів процесів усередині системи і тієї частини зовнішнього середовища, яка впливає на систему;
 - постійному аналізі результатів моніторингу та

інформуванні керівництва про результати аналізу;

- класифікації реакцій на поточний стан системи, що потребує або оптимізації оперативних управлінських впливів, або формування оптимальних стратегічних рішень, або навіть рішення про необхідність зміни чи оптимізації цілей.

Управління як історичний процес бере початок з моменту усвідомлення людиною необхідності регулювати спільну діяльність колективів. Як відомо, управління як науку визнали в 1911 році після опублікування Ф. Тейлором дослідження «Принципи наукового менеджменту». З того часу наука про управління розвивається не як низка послідовних, взаємопов'язаних розділів теорії, а як окремий напрям досліджень з теорії та практики управління. Так, Р.Фатхутдінов пропонує розширену класифікацію підходів до теорії і практики управління, куди включає цілий ряд підходів. Разом з тим можна зробити висновок, що відокремлене практичне використання багатьох альтернативних підходів є недоцільним: вони є інтегрованими в усталені основні підходи до управління і прийняття управлінських рішень. М. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоурі виділяють чотири найважливіші підходи, які зробили істотний внесок у розвиток теорії і практики управління, підхід з позицій виділення різних шкіл, процесний підхід, ситуаційний та системний підходи (Chomous, 2014).

За підходу з позицій виділення різних шкіл в управлінні менеджмент розглядається з різних точок зору. Особливу увагу заслуговує, на наш погляд, так звана «нова школа наукового менеджменту», яка ґрунтується на впровадженні методів та інструментів природничих наук у дослідженні управлінської діяльності. Представники цієї школи займаються дослідженням процесів прийняття рішень, що можуть бути підтримані новітніми математичними методами та сучасними інформаційними технологіями. Кількісний підхід до управління, який розвивається в науковому менеджменті завдячуючи розвитку точних наук і обчислювальної техніки, дозволяє не просто скорочувати час на розв'язання складних управлінських завдань, а й поглиблювати розуміння складних управлінських проблем завдяки розробці і реалізації моделей, підвищуючи при цьому раціональність рішень. Математичний інструментарій підтримки прийняття рішень продовжує удосконалюватись, поєднуючи різні підходи. Цю тенденцію ілюструє сьогодні потужний інструментарій, що надає, наприклад, інтелектуальний аналіз даних, який поєднує в собі досягнення штучного інтелекту, чисельних математичних методів, статистики, евристичних підходів.

Рефлексивне управління вимагає отримання інформації про супротивника або про партнера в будь-який спосіб. Механізми рефлексивного управління розглядають взаємодію протилежностей або антагоністів і вивчають процес передачі одним супротивником іншому підстав для прийняття рішень. У рефлексивному виборі суб'єкт, оцінивши ситуацію, впливає на формування своєї поведінки та можливості вибору. Рефлексивне управління це вплив на супротивника або партнера з метою прийняття ним вигідного для нас рішення. Рефлексивні процеси найбільш рельєфно проявляються не тільки у конфліктних ситуаціях і суперництві, а й у процесі співробітництва і партнерства. Рефлекси-

вне управління передбачає пізнання ситуації і прийняття рішення для впливу на неї на основі її модельного подання. Взаємозв'язок між мисленням суб'єкта і ситуацією, в якій він бере участь, представляється двома функціональними залежностями: пізнання ситуації як когнітивна функція, а вплив умовиводів на ситуацію в реальному світі впливовою або активною функцією. У когнітивній функції сприйняття учасником ситуації залежать від ситуації; у впливовій функції сприйняття учасників впливають на ситуацію. Таким чином, управління являє собою постійне розв'язання потоку проблем, які породжують зовнішнє й внутрішнє середовище, що динамічно змінюються, а також результат ітерації когнітивної і впливової функції. Рефлексивне управління є одним з видів інформаційних впливів, які вивчає інформаційне управління.

Виникнення інформаційного суспільства створило ще один вектор стану зовнішнього середовища інформаційний, який впливає на керівників і, керуючи яким вони, у свою чергу, можуть впливати на конкурентів і партнерів. Так з'явився новий метод управління інформаційне управління, що передбачає управління інформацією, яку мають учасники на момент прийняття рішення.

Під інформаційним управлінням розуміється процес вироблення та реалізації управлінських рішень в ситуації, коли керуючий вплив має неявний, непрямий характер, а об'єкту управління надається визначена суб'єктом управління інформація про ситуацію (інформаційна картина), орієнтуючись на яку цей об'єкт нібито самостійно обирає лінію своєї поведінки. Інформаційне управління виходить із розуміння того, що найбільшу складність відображення реальності визначає інформаційне поле, створюване засобами інформації. Людина формується у взаємозв'язку з іншими людьми в соціумі і «управляється» лише інформацією. В різних сферах соціальної взаємодії використовуються різні методи прихованого для людини впливу, примусу до необхідної поведінки та дій.

Оскільки управління передбачає вплив на керовану систему з метою забезпечення необхідної поведінки, то управління такою системою полягає в спонуканні людей до необхідної поведінки. Суттєвою при цьому є інформованість суб'єкта інформація, яку він має на момент прийняття рішення про допустимі альтернативи, їхні переваги, наслідки вибору тієї чи іншої альтернативи тощо. Структура інформованості суб'єкта включає в себе його уявлення про стан природи та про уявлення опонентів, повідомлення про які можуть бути елементами інформаційного впливу. Серед видів інформаційних впливів виділяють інформаційне регулювання, рефлексивне управління та активний прогноз. При цьому інформація може включати як «сухі» дані та факти, так і логічно обґрунтовані висновки, аналітичні судження, що спираються на певний набір фактів і повідомляють про майбутні значення певних параметрів, що залежать від стану природи і дій агентів. Під інформаційним управлінням розуміється процес вироблення та реалізації управлінських рішень в ситуації, коли керуючий вплив має неявний, непрямий характер, а об'єкту управління надається визначена суб'єктом управління інформація про ситуацію (інформаційна

картина), орієнтуючись на яку цей об'єкт нібито самостійно обирає лінію своєї поведінки.

Механізм інформаційного впливу заснований на маніпуляції свідомістю через внесення до неї цілеспрямованої достовірної або недостовірної інформації.

Цей тип управління людиною або організацією пов'язаний з прагненням так сформувати повідомлення про реальну ситуацію, щоб, незважаючи на його неадекватність, об'єкт управління приймав його як об'єктивне і діяв відповідним чином. Тобто кінцевою метою інформаційного впливу є бажана поведінка об'єкта управління, що постулюється суб'єктом.

Ефективність інформаційного управління значною мірою залежить від розуміння психології об'єктів впливу, якими можуть розглядатися як особистість, так і організація, і масове суспільство.

Будь-який інформаційний вплив планується з метою зміни внутрішніх мотивів та переорієнтації поведінки об'єкта в необхідному напрямку.

Основною особливістю прийняття та реалізації інформаційних управлінських рішень є те, що це не одноразовий акт, а сукупність взаємопов'язаних дій і методів їх реалізації, розподілених на деякому часовому інтервалі, за територією і за сегментами цільової аудиторії. Більшість цих етапів реалізується в рамках медіа планування (Chornous, 2014).

Процес інформаційного управління має починатися з ретельного вивчення стану та передісторії процесів розвитку об'єкта управління як системи з метою виявити в ньому якісні, ключові зміни, оцінити можливості сегментації і дати якісну оцінку основних параметрів виділених сегментів. Це дозволить розділити всі фактори поведінки системи на основні та другорядні і формалізувати зміст системи.

Концепція інформаційного управління повинна містити стислу характеристику сфери, в якій здійснюється планування розвитку, короткий опис стану і найважливіших факторів, що впливають на цю систему і ситуацію, в тому числі прогноз основних подій на прогнозований період, перелік завдань, перелік і загальний опис методів і засобів управління, які слід використовувати для реалізації стратегії і тактики.

Осмилення і освоєння цінності рефлексивного та інформаційного підходів до управління вимагає спільних зусиль учених різних наукових напрямів. Аналітичний огляд основних підходів до управління і прийняття управлінських рішень дозволяє стверджувати, що до сьогодні не сформувалося єдиної загально визнаної теорії управління, навпаки, спостерігається підсилення диференціації досліджень у галузі проблем управління. Разом з тим чітко простежується тенденція взаємної інтеграції різних шкіл і напрямів на базі певних єдиних концепцій. Таким плідним поєднанням виступає залучення проактивного підходу до ситуаційного управління, що приводить до формування концептуальних основ проактивного управління.

Концепція впровадження інформаційних технологій в систему менеджменту почала реалізовуватись в Україні в середині 60-х років XX століття шляхом створення так званих автоматизованих систем управління (АСУ). Під керівництвом директора інституту кібернетики АН України академіка Глушкова В.М. були сфо-

рмульовані основні принципи розробки, що знайшло своє відображення при побудові різних типів АСУ. Починаючи з кінця 60-х років XX ст. і дотепер відбувається запровадження інформаційних технологій в систему управління підприємством: об'ємно-календарне планування (Master Planning Schedule MPS), планування необхідних матеріалів (Material Resource Planning MRP), планування виробничих ресурсів (Manufacturing Resource Planning MRP II), планування необхідних потужностей (Capacity Requirements Planning CRP), планування фінансових ресурсів (Finance Requirements Planning FRP), управління ресурсами підприємства (Enterprise Resource Planning ERP), управління взаємовідносинами з клієнтами (Customer Relationship Management CRM), управління ланцюгом поставок (Supply Chain Management SCM), планування ресурсів, синхронізоване з покупцем (Customer Synchronized Resource Planning CSRP), управління ресурсами та зовнішніми відносинами підприємства (Enterprise Resource and Relationship Planning ERP II), управління загальною ефективністю підприємства (Common Performance Management CPM), системи документообігу (Enterprise Content Management ECM) тощо.

Споживачами систем ERP, як правило, є промислові компанії, які мають намір значно скоротити витрати на забезпечення ефективного функціонування всіх підрозділів компанії. Системи SCM в основному використовують ТНК для забезпечення високого рівня взаємодії з усіма ланками ланцюга постачань і з кінцевими споживачами, враховуючи зростання ролі електронної торгівлі.

Висновки

Управління, як наука, за свою майже столітню історію інтенсивно розвивається, що відображається у відповідних підходах та наукових школах. Еволюція інформаційних технологій відкрила новий етап розвитку системи менеджменту завдяки появі глобального інформаційного простору. Становлення та розвиток інформаційного суспільства, його послідовний перехід до суспільства знань, зростання ролі та місця інформаційно-комунікаційних технологій в цих процесах, посприяли тому, що саме розроблення концептуальних засад ефективного проактивного механізму підготовки й прийняття управлінських рішень, наукових теоретичних та методичних положень зі створення та впровадження в практику такого механізму, формалізація його до рівня конкретних економіко-математичних моделей та інформаційних технологій повинні стати важливими об'єктами дослідження вітчизняної науки.

Бібліографічні посилання

Chornous, G.O. (2014). Proaktyvne upravlinnja social'no-ekonomichnymy systemamy na osnovi intelektual'nogo analizu danyh: metodologija i modeli. K. VPC «Kyj'vs'kyj universytet» (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016

УДК 631.11:330.12

Особливості, чинники та функції товарної політики фермерських господарств

Н.Ю. Максимець
zamkna@gmail.com)

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті встановлено сутність процесу формування товарної політики фермерських господарств. Визначено особливості здійснення маркетингу у підприємствах такого типу. Досліджено чинники, що впливають на проведення маркетингової товарної політики у фермерських господарствах. Ідентифіковано чинники, вплив яких відрізняє здійснення маркетингової товарної політики у фермерських господарствах та здійснення маркетингу, як такого на підприємствах сільськогосподарства від підприємств інших галузей. Вказано особливості проведення аграрного маркетингу за чинного становища у сільському господарстві України. Розглянуто основні об'єктивні та суб'єктивні сторони, що спричиняють складності у здійсненні ефективної маркетингової товарної політики фермерських господарств. Проведене порівняння ринкових особливостей для фермерських господарств у країнах з розвинутою економікою та Україною.

Коротко відзначено перепони, що потрібно пройти фермерським господарствам на шляху до ринку сільськогосподарської продукції Європейських країн. Встановлено ключові чинники, що мають вплив при формуванні товарної політики та вироблено механізм для постійного аналізу та врахування їх змін у процесі прийняття рішення.

Представлено особливу важливість маркетингового планування для фермерського господарства, враховуючи специфіку та важливість для населення сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: маркетингова товарна політика, маркетинг фермерських господарств, фермерські господарства, особливості формування товарної політики, особливості маркетингу в сільськогосподарських підприємствах.

Особенности, факторы и функции товарной политики фермерских хозяйств

Н.Ю. Максимец
zamkna@gmail.com)

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье установлено сущность процесса формирования товарной политики фермерских хозяйств. Определены особенности осуществления маркетинга в предприятиях такого типа. Исследованы факторы, влияющие на проведение маркетинговой товарной политики в фермерских хозяйствах. Идентифицированы факторы, влияние которых отличает осуществление маркетинговой товарной политики в фермерских хозяйствах и осуществления маркетинга как такового на предприятиях сельского хозяйства от предприятий других отраслей. Указано особенности проведения аграрного маркетинга за действующего положения в сельском хозяйстве Украины.

Рассмотрены основные объективные и субъективные стороны, вызывающие сложности в осуществлении эффективной маркетинговой товарной политики фермерских хозяйств. Проведено сравнение рыночных особенностей для фермерских хозяйств в странах с развитой экономикой и Украиной. Коротко отмечено преграды, которые нужно пройти фермерским хозяйствам на пути к рынку сельскохозяйственной продукция европейских стран.

Установлено ключевые факторы, влияющие при формировании товарной политики и выработан механизм для постро-

Citation:

Максимец, Н.Ю. (2016). The aspects, factors and functions of farms' product policy. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 92–95.

янного анализа и учета их изменений в процессе принятия решения.

Представлены особую важность маркетингового планирования для фермерского хозяйства, учитывая специфику и важность для населения сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: маркетинговая товарная политика, маркетинг фермерских хозяйств, фермерские хозяйства, особенности формирования товарной политики, особенности маркетинга в сельскохозяйственных предприятиях

The aspects, factors and functions of farms' product policy

N.Y. Maksymets
zamknena@gmail.com)

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhyskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

In this article, the meaning of the farms' product policy forming process is defined. The marketing aspects on such type of companies are specified. The factors that affect the marketing product policy on farms were analysed.

The factors, influence of which distinguish the marketing of product policy on farms, and marketing, as such, at the agricultural companies from companies of other branches, are identified. The aspects of agricultural marketing in the current situation in agriculture in Ukraine were pointed. The main objective and the subjective side, causing difficulty in implementing effective marketing product policy of farms. A comparison of market characteristics for farms in countries with developed economies and Ukraine.

Briefly noted obstacles which are needed to pass by farms on the way to market of agricultural products of European countries. Established the key factors that have influence in the formation of product policy and produced a mechanism to continuously review and consideration of changes in the decision-making process.

Presented particular importance of marketing planning for farming, given the specificity and importance for the population of agricultural products.

Key words: the marketing product policy, the marketing of farms, farms, the aspects of product policy forming, marketing aspect at agricultural companies.

Вступ

Фермерські господарства є перспективною формою господарювання у сільському господарстві. Але розглядати її відірваною від реалій в яких доводиться проводити діяльність не можна. Так на функціонування таких господарств має вплив низка зовнішніх та внутрішніх чинників. По за тим фермерство є невід'ємною складовою у валовому виробництві сільськогосподарської продукції Європейських країн, так і України.

Така форма господарювання має свої переваги перевірені та визнані часом, у більшості економічно розвинутих країн.

Така форма господарювання, як фермерське господарство в Європі добре відома своєю ефективністю ведення та гнучкістю до змінних умов. В Україні фермери зіштовхуються із низкою перепон, як низькі закупівельні ціни, не сформованість ринкового середовища, високі кредитні відсоткові ставки, низький рівень впровадження інновацій у виробництві, нечітка політика держави щодо фермерських господарств, низький рівень впровадження сучасної техніки.

Зважаючи на особливості сільського господарства, здійснення маркетингової товарної політики у фермерських господарствах має відмінності, на її розробку впливає низка специфічних чинників. Варто відмітити, що маркетингова товарна політика у аграрному бізнесі супроводжу весь процес виробництва від закупівлі сировини до продажу готового продукту кінцевому споживачу (Buhuts'kyu, 1998; Hor'ovu, 2007).

Має зміст встановити особливості її провадження в нинішніх умовах, що склались в Україні. Маркетингова товарна політика є важливим складником, без нормального функціонування і розуміння, якого не-

можливо забезпечити ефективної роботи підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблеми фермерських господарств в Україні та проблематикою маркетингової товарної політики займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, такі, як І. Белебех, С. Греков, В. Горьовий, В. Горлачук, В. Галашук, І. Гоголь, Є. Крикавський, Н. Криковцева, Н. Кортельова, Я. Ларіна, А. Павленко, Г. Пересадько, Н. Ткаченко та інші (Lobas, 1991; Lypchuk, 1997; Lypchuk et al., 2006).

Метою дослідження є вивчення особливостей розробки та здійснення товарної політики фермерських господарств. Відповідно до мети вирішувались такі завдання як визначити основні чинники, що впливають на провадження маркетингової товарної політики у фермерських господарствах, особливості ведення аграрного маркетингу в Україні.

Результати та їх обговорення

В дослідженні змісту маркетингової товарної політики необхідно спочатку визначитись із особливою категорією, що має безпосередній вплив на товарну політику, а саме маркетинг в аграрних підприємствах.

Ця категорія в якійсь мірі об'єднує виробників продовольства та кінцевих споживачів, і охоплює весь ланцюжок від виробництва розподілу та просування продукції.

В Україні аграрний маркетинг, що здійснюється у фермерських господарствах має ряд особливостей.

Маркетингу та товарна політика, як його складова, зазвичай, здійснюється не підготовленими фахівцями, а безпосередньо фермером. Така специфіка має, як суб'єктивну так і об'єктивну сторону. Основною при-

чиною суб'єктивної сторони є низька поінформованість підприємця про переваги та користь залучення фахівця у сфері маркетингу, що частково спричинено відносною новизною маркетингу у аграрному бізнесі. Друга причина впливає із першої, важливість здійснення маркетингового планування, важливість просування, рекламування. У разі наявності у штаті фермерського господарства фахівця з маркетингу спостерігається недостатнє інвестування для ефективного функціонування всього комплексу маркетингу і можливості проведення відповідних заходів.

Вже обумовлювалось раніше, що крім суб'єктивної сторони, здійснення маркетингової політики в аграрному секторі України зіштовхується із рядом об'єктивних проблем.

У товарній маркетинговій політиці необхідно враховувати той факт, що основний прибуток від провадження фермерської діяльності у рослинництві отримується осінню. А всі підготовчі роботи, закупівля техніки проводяться весною, яка зазвичай характеризується малим оборотом коштів. Звідси і впливає дефіцит обігових коштів та необхідність короткострокових банківських кредитів під авансовані сплати за продукцію, яка буде реалізована.

Значною відмінністю у веденні діяльності в аграрному секторі в країнах з розвинутою економікою від України є наявність великої кількості дрібних товаровиробників, які окремо не можуть значно впливати на загальне ринкове становище. Таким чином на ринку сільськогосподарської продукції країн з розвинутою економікою утримується баланс та саморегулювання. Велика кількість невеликих фермерських господарств забезпечують високий рівень ринкової конкуренції, що обумовлено легкістю входу й виходу з ринку, рішення про яке приймає сам фермер.

Здійснення товарної політики у фермерському господарстві зіштовхується із особливостями товару. Це переважно товари першої необхідності із невеликим терміном зберігання. Необхідна швидка доставка, оперативна реалізація, уникнення довгого складування, можливе швидке псування. Іншим аспектом є

проблеми формування асортименту продукції, потрібно відштовхуватись від потреб споживача.

Вагомою проблемою розробки товарної політики є нечітка державна політика у сфері підтримки та регулювання діяльності фермерських господарств, несприятлива податкова політика.

Перехідний період на шляху до ринку Європи в тому числі має стресову складову для фермерського господарства. В першу чергу це пов'язано із новими вимогами до якості продукції, її стандартизації, безпечності. Варто зазначити, що ринок із сталими вищими вимогами до якості продукції за роки привчив своїх покупців, тому рухатись вітчизняним фермерам потрібно вже у напрямку сформованої кон'юнктури.

Незважаючи на доходи та ціну обсяг купівлі більшості продукції сільськогосподарського виробництва залишається на одному рівні. Це зумовлено нееластичністю попиту на неї. В сьогоднішніх реаліях України значна частка доходу громадян спрямована на купівлю продуктів харчування і кожна додаткова гривня йде на купівлю додаткової одиниці продукції харчування (закупівля основних видів овочів та фруктів на холодний період року). По за тим потрібно пам'ятати про закон граничної корисності, відповідно до якого при зростанні доходів громадян попит на товари першої необхідності майже не зростатиме. Інший не менш важливий закон Енгеля, який свідчить, що зі збільшенням доходу споживачі будуть купувати дорожчі та цінніші продовольчі товари.

Ще одним важливим чинником є земля, яка виступає водночас як ресурс та засіб виробництва. Характеристики ґрунту, а саме верхнього його шару значною мірою зумовлюють характер фермерської діяльності, та його маркетингової товарної політики. Надважливим є збереження родючого шару. Надто інтенсивне виробництво однорідної продукції може виснажити його, тому плануючи товарну політику у фермерському господарстві обов'язково потрібно це враховувати.

Рис. 1 Основні чинники ефективної товарної політики фермерських господарств

Розробка товарної політики здійснюється в умовах диспаритету цін на промислові товари та продукцію сільського господарства. Нерівномірна зміна рівня ціни на технічні засоби, парк яких потрібно регулярно оновлювати і ціни на сільськогосподарську продукцію з якої має дохід фермерське господарство.

В цілому стратегічні підходи до розробки маркетингової товарної політики фермерських господарств варто розділити на:

- сегментування, визначення місця товару на ринку, аналізу специфіки обраного сегменту, місця товару в сегменті

- проведення аналізу доцільності подолання ринкових бар'єрів

- проведення аналізу кон'юнктури ринку

- постійний моніторинг маркетингового середовища фермерського господарства

- постійне підвищення конкурентоспроможності продукції

Слід виокремити основні передумови розробки ефективної товарної політики у фермерських господарствах. Наочніше буде зобразити їх схематично (рис. 1).

На ефективне функціонування та якісне впровадження маркетингової товарної політики впливають такі чинники, забезпечивши які можна досягнути оптимального результату. Система, що поставлена мінімізувати їх вплив має циклічний характер. Це безперервний процес, що забезпечує якісне прийняття рішення у товарній політиці.

На ефективне функціонування та якісне впровадження маркетингової товарної політики впливають такі чинники, забезпечивши які можна досягнути оптимального результату. Система, що поставлена мінімізувати їх вплив має циклічний характер. Це безперервний процес, що забезпечує якісне прийняття рішення у товарній політиці.

Висновки

Завдання маркетингової товарної політики не можна розглядати, як сукупність цілей окремого комплексу заходів, а як основний елемент маркетингової діяльності фермерського господарства. Всі заходи маркетингу в тому числі товарної політики повинні бути спрямовані на забезпечення максимального прибутку. Для цього слід враховувати цілу низку особливостей сільськогосподарської діяльності.

Розробка товарної політики в господарстві займається не спеціально підготовлений фахівець, а сам фермер. В нього відсутнє остаточне розуміння, які переваги отримає підприємство із застосуванням маркетингової товарної політики. З цього випливає проблема малого інвестування для здійснення маркетингу. Має місце погана поінформованість керівників господарств про важливість маркетингового планування та реалізації усіх засад маркетингу.

Бібліографічні посилання

- Buhuts'kyu, Yu.O. (1998). Rozvytok fermers'kykh hospodarstv v Ukraini. Ekonomika APK. 6, 25–28 (in Ukrainian).
- Hor'ovy, V.P. (2007). Fermerstvo Ukrainy: teoriya, metodolohiya, praktyka : monohrafiya. K. : NNTs IAE. (in Ukrainian).
- Lypchuk, V.V. (1997). Selyans'ki (fermers'ki) hospodarstva: otsinka i problemy stanovlennya ta rozvytku. L'viv : Vil'na Ukraina (in Ukrainian).
- Lypchuk, V.V., Hnatyshyn, L.B., Kordob, O.M. (2006). Fermers'ki hospodarstva: stan, problemy ta stratehiyi rozvytku : monohrafiya. L'viv: Mahnoliya (in Ukrainian).
- Lobas, H.G. (1991). Organizacija fermerskih hozhajstv, kooperativov, arendnyh podrazdelenij, akcionermyh obshhestv i firm v sel'skom hozhajstve v uslovijah perehoda k rynochnoj jekonomike. K. : Urozhaj (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6919

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 653:338.6

Сучасні концепції управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств

Р.М. Минів¹, О.Я. Батюк²
muniv@ukr.net

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна;

²Львівський національний аграрний університет,
вул. Володимира Великого, 1, Дубляни, Львівська обл., 80381, Україна

В статті проаналізовано сучасні концепції управління ефективністю діяльності з метою їх адаптації до застосування в умовах сільськогосподарських підприємств України. В сучасних умовах розвитку усе більше поширення й застосування сучасних концепцій управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств з метою їх адаптації до застосування в умовах глобалізації світової економіки, підвищенням динамічності ринкового середовища і посиленням конкуренції в Україні. Відібрано і досліджено найбільш перспективні концепції, а саме концепція Business Performance Management (BPM) та aBalanced Scorecard (BSC), які б дозволили трансформувати поставлені стратегії та цілі у ряд дій, що б забезпечили їх досягнення; інтегрувати системний аналіз ефективності діяльності в управлінні. BPM спрямована на оптимізацію реалізації стратегії і складається з набору інтегрованих циклічних аналітичних процесів, підтримуваних відповідними технологіями і мають відношення як до фінансової, так і до операційної інформації та дозволяє сільськогосподарським підприємствам визначати, вимірювати і управляти ефективністю своєї діяльності, спрямованої на досягнення стратегічних цілей. BSC це система, яка переводить місію і загальну стратегію сільськогосподарських підприємств в систему чітко поставлених цілей і завдань, а також показників, що визначають ступінь досягнення даних установок. Вона забезпечує зворотний зв'язок між внутрішніми бізнессередовищем й зовнішніми показниками, необхідний для підвищення стратегічної ефективності й досягнення результатів. Концепції Business Performance Management та Balanced Scorecard є результатом еволюції як управлінської теорії, так і інформаційних технологій і вони ввібрали в себе як актуальні управлінські принципи, так і сучасні технології управління ефективністю сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: концепція, управління, ефективність, діяльність, концепція Business Performance Management (BPM), концепція Balanced Scorecard (BSC).

Современные концепции управления эффективностью деятельности сельскохозяйственных предприятий

Р.М. Мынив¹, О.Я. Батюк²
muniv@ukr.net

¹Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

²Львовский национальный аграрный университет,
ул. Владимира Великого, 1, г. Дубляны, Львовская обл., 80381, Украина

В статье проанализированы современные концепции управления эффективностью деятельности с целью их адаптации и применения в условиях сельскохозяйственных предприятий Украины. В современных условиях развития все большее распространение и применения современных концепций управления эффективностью деятельности сельскохозяйственных

Citation:

Myniv, R.M., Batyk, O.Y. (2016). Modern Conceptions of Management Activity Efficiency of Agricultural Enterprises. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 96–101.

предприятий с целью их адаптации к применению в условиях глобализации мировой экономики, повышением динамичности рыночной среды и усилением конкуренции в Украине. Отобрано и исследовано наиболее перспективные концепции, а именно концепция Business Performance Management (BPM) та aBalanced Scorecard (BSC), позволяющих трансформировать поставлены стратегии и цели в ряд действий, обеспечить их достижения; интегрировать системный анализ эффективности деятельности в управлении. BPM направлена на оптимизацию реализации стратегии и состоит из набора интегрированных циклических аналитических процессов, поддерживаемых соответствующими технологиями и имеют отношение как к финансовой, так и в операционной информации и позволяет сельскохозяйственным предприятиям определять, измерять и управлять эффективностью своей деятельности, направленной на достижение стратегических целей. BSC – это система, которая переводит миссию и общую стратегию сельскохозяйственных предприятий в систему четко поставленных целей и задач, а также показателей, определяющих степень достижения данных установок. Она обеспечивает обратную связь между внутренними бизнес-средой и внешним показателям, необходимый для повышения стратегической эффективности и достижения результатов. Концепции Business Performance Management и Balanced Scorecard является результатом эволюции как управленческой теории, так и информационных технологий и они впитали в себя как актуальные управленческие принципы, так и современные технологии управления эффективностью сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: концепция, управление, эффективность, деятельность, концепция Business Performance Management (BPM), концепция Balanced Scorecard (BSC).

Modern Conceptions of Management Activity Efficiency of Agricultural Enterprises

R.M. Myniv¹, O.Y. Batyk²
muniv@ukr.net

¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

²Lviv National Agrarian University, Volodymyr Velykyi Str., 1, Dubliany, Lviv, 80381, Ukraine

In the article modern conceptions of management activity efficiency are analysed with the purpose of their adaptation to application in the conditions of Ukraine's agricultural enterprises. In the modern terms of development more distribution and application of modern management activity conceptions of agricultural enterprises efficiency with the purpose of their adaptation to application in the conditions of world economy globalization, by the increase dynamic of market environment strengthening and competition in Ukraine. The most perspective conceptions are selected and investigational, namely conception of Business Performance Management (BPM) and Balanced of Scorecard (BSC), what would allow to transform the put strategies and aims in the row of actions which would provide their achievement; to integrate the analysis of the systems of activity efficiency in modern management decisions. BPM is directed on optimization of strategy realization and consists a set of computer-integrated cyclical and analytical processes, supported the proper technologies and relate both to financial and to operating, information and allows agricultural enterprises to determine, measure and manage efficiency of their activity, directed on achievement of strategic purposes.

BSC is the system which translates a mission and general strategy of agricultural enterprises in the system of the expressly put aims and tasks, and also indexes which determine the degree of achievement of these settings. It provides reverse connection between internal business environment and by external indexes, necessary for the increase of strategic efficiency achievement of results. Conceptions of Business Performance Management and Balanced Scorecard are the result of evolution of both management administrative theory and information technologies. They are absorbed for itself both actual administrative principles and modern technologies of agricultural enterprises efficiency management.

Key words: conception, management, efficiency, activity, conception of Business Performance Management (BPM), conception of Balanced Scorecard (BSC).

Вступ

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємства залежить від якості управлінського рішення. Стратегічні і тактичні рішення, що приймаються керівниками, визначають рівень розвитку підприємства і перспективи її виживання, особливо в умовах глобалізації світової економіки, підвищенням динамічності ринкового середовища і посиленням конкуренції. Причинами необхідності появи нових підходів до управління пов'язані зі змінами в самому бізнессередовищі:

розвиток ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств за допомогою використання інновацій, знань, втілених в інтелектуальному продукті;

жорсткість конкуренції призводить до активізації пошуку новітніх методів управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств.

Матеріал і методи досліджень

Дослідженням процесу прийняття управлінських рішень в різних умовах приділяли увагу закордонних авторів таких, як С. Біра, Д. Дерлоу, Р.Л. Кіні, М. Мескона, Х. Райфа, Г. Саймона, Ф. Тейлора, О. Уайта, Р.А. Фатхутдинова, А. Фойля та ін., та українських учених О.А. Біттера, Ю.А. Дайновського, М.Л. Данилович, О.Л. Єршової, Т.С. Клебанової, Л.В. Лазоренко, Т.І. Лепейко, Р.М. Лепи, Т.М. Ліхтер, О.В. Макарюка, Н.С. Орленко, Ю.Ю. Піщенко,

Н.В. Піскунової, Т.В. Смачило, О.О. Солодової, Г.В. Теплінського, Н.Г. Чумаченка та інших. У дослідженнях авторів розглядаються питання узагальнення теоретичних та науковопрактичних підходів до оцінювання ефективності діяльності сучасного підприємства в умовах трансформації ринкового простору й вивчення світового досвіду впровадження сучасних технологій управління. Проте методичних і практичних розробок, присвячених управлінню ефективністю діяльності вітчизняного сільськогосподарського підприємства, зокрема через використання сучасних технологій в управлінні ефективністю діяльності, у сучасних умовах недостатньо.

Метою дослідження є вивчення новітніх концепцій управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств з метою їх адаптації до за-

стосування в умовах глобалізації світової економіки, підвищенням динамічності ринкового середовища і посиленням конкуренції в Україні.

Результати та їх обговорення

В умовах глобалізації світової економіки поширення й застосування одержують новітні концепції управління, найбільш перспективними, на нашу думку, є концепція Business Performance Management (BPM) та Balanced Scorecard (BSC) (рис. 1). Основне призначення систем укладається в забезпеченні функцій збору, систематизації й аналізу інформації, необхідної для прийняття стратегічних управлінських рішень.

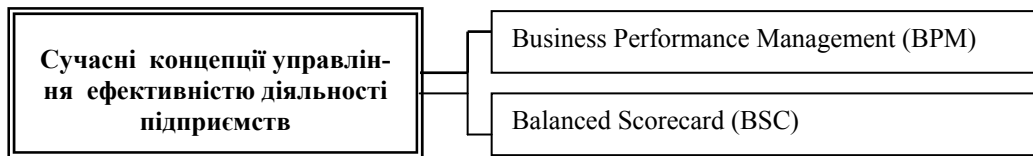

Рис. 1. Сучасні концепції управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств

Business Performance Management (BPM) це методологія, спрямована на оптимізацію реалізації стратегії і складається з набору інтегрованих циклічних аналітичних процесів, підтримуваних відповідними технологіями і мають відношення як до фінансової, так і до операційної інформації. BPM дозволяє компанії визначати, вимірювати і управляти ефективністю своєї діяльності, спрямованої на досягнення стратегічних цілей. Основні фінансові та операційні процеси BPM включають планування, консолідацію та звітність, аналіз ключових показників ефективності та їх поширення в рамках організації (Kaplan and Norton, 2013).

Управлінська концепція вважається доброю, доки вона дозволяє вирішувати проблеми реального бізнессередовища. Дослідження, проведені корпорацією Google (один з найбільших виробників програмного забезпечення для організацій), показують, що стосовно BPM можна виділити сім проблемних галузей управління: I. Неузгодженість стратегії та поточної діяльності. II. Локальність оптимізації. III. Низька оперативність реагування. IV. Ннизька надійність управлінських рішень. V. Низькі темпи поліпшень. VI. Приховані знання. VII. Недосягнення поставлених цілей (Orlykovsk'uj and Trokoz, 2014).

I. Неузгодженість стратегії та поточної діяльності. Діяльність підприємства має сприяти вирішенню завдань, що стоять перед нею в цілому. Відділ має свої інтереси, і найчастіше вони лише частково відповідають інтересам підприємства. У результаті постійно виникають ситуації, подібні тій, яка описана у відомій байці про лебедя, рака та щуку. Ресурси витрачаються даремно, ефективність падає. Ситуація ще більш ускладнюється, якщо стратегічний план час від часу коригується з урахуванням мінливих економічних умов. У цьому випадку BPM дозволяє сфокусувати увагу менеджерів всіх рівнів і всіх відділів на дося-

гнення глобальних цілей, що стоять перед всім підприємством. Теоретики BPM назвали це властивість «стратегічним фокусуванням». Глобальні цілі «розподіляються» по всій організації і пронизують всі відділи. Звичайно ж, підрозділи, як і раніше, будуть переслідувати свої локальні цілі, але тепер ці цілі будуть повністю відповідати генеральній лінії вищого керівництва.

II. Локальність оптимізації. Цілком природно, що керівник відділу прагне оптимізувати стан справ на своїй ділянці. Але навіть в умовах, коли увага всіх локальних менеджерів сфокусовано на одних і тих самих стратегічних завданнях, може скластися ситуація, коли «локальна оптимізація» відбувається (свідомо чи ні) за рахунок інших відділів.

Зауважимо, що це головна причина провалу багатьох проектів впровадження систем управління, заснованих на ключових показниках ефективності.

BPM підходить до даної проблеми з позицій так званого колаборативного управління, шляхом докладного опису взаємозв'язків між різними бізнесодинаціями і їх процесами управління. Відносини співпраці не просто проголошуються, вони мають цілком конкретну економічну основу. Співпрацювати з колегами стає економічно вигідно, оскільки в умовах кооперації витрати на управління знижуються, в результаті чого кожен підрозділ підвищує свої шанси на успіх.

III. Низька оперативність реагування. Навіть якщо організація «стратегічно сфокусована» і в ній налагоджені відносини співпраці, процес управління може бути істотно ускладнений наявністю бюрократичних процедур. Це перш за все властиво організаціям, побудованим за «адміністративнокомандного» принципом.

Концепція BPM, навпаки, прагне до найбільш швидкого реагування на виникаючі ситуації, що важливо при роботі на мінливих, конкурентних ринках.

Необхідно відзначити, що швидкість реагування досягається за рахунок не тільки швидкості прийняття рішень, а й децентралізації процесу управління, делегування повноважень та підвищення відповідальності співробітників.

IV. Низька надійність управлінських рішень. Економічно обгрунтовані управлінські рішення це коли менеджер повинен володіти адекватною інформацією, причому інформація повинна бути доступна у формі, зручній для аналізу. Критеріями якості управлінської інформації є своєчасність, точність, послідовність, контрольованість. Без якісної інформації будьяке рішення або план не можуть вважатися обгрутованими, а менеджерів доводиться працювати «на дотик», покладаючись головним чином на свою інтуїцію.

З точки зору BPM рішення повинні бути засновані на фактах, що досягається шляхом використання оброблених та проаналізованих даних, отриманих з надійних, контрольованих джерел. У цьому відношенні принципи BPM відповідають підходам, закладеним в системах ділового інтелекту.

V. Низькі темпи поліпшень. Хороший менеджер завжди шукає шляхи найбільш ефективного використання наявних ресурсів і можливостей. Одним з методів, що добре зарекомендували себе на практиці, вважається моделювання різних сценаріїв (аналіз «що якщо»). Проте найчастіше це вдається зробити лише на рівні окремого підрозділу або бізнесодиниці.

BPM передбачає застосування принципів ситуаційного аналізу, але переносить їх на корпоративний рівень. Для моделювання та аналізу сценаріїв використовується

розподілені бізнесмоделі, у створенні яких беруть участь різні підрозділи, об'єднані принципом «Коллаборативні управління». Так, BPM дозволяє підтримувати інноваційний процес і прискорити настання позитивних змін.

VI. Приховані знання. Бізнес генерує величезну кількість інформації, велика частина якої прихована від людей, здатних ефективно її використовувати. Сказане звучить, як закон Мерфі, але на практиці найчастіше все відбувається саме так. Часто важлива інформація виявляється похованою десь в надрах електронних таблиць, причому сам факт її існування буває відомий тільки її творцю. У результаті цінна інформація, що зберігається одним менеджером, стає не доступною для інших, а при переході працівника на іншу ділянку накопичені ним знання виявляються втраченими для наступників.

BPM передбачає прозорість інформації шляхом документування та каталогізації всіх видів управлінської інформації, включаючи неструктуровані дані. У результаті інформація стає доступною і може бути отримана із застосуванням стандартних процедур та з деталізацією, достатньої для прийняття рішень.

VII. Недосягнення поставлених цілей. Навіть найкращі плани і самі правильні рішення стають марними, якщо вони не приносять реальних результатів.

Такі основні «галузі поліпшень», що досягаються шляхом практичного застосування концепції BPM. Неважко помітити, що всі ці галузі так чи інакше пов'язані між собою, і поліпшення в якійнебудь одній з них, як правило, позитивно позначається і в інших (рис. 2).

Рис. 2. Типова архітектура BPM систем

Підхід BPM це націленість на результат. Цей результат досягається шляхом трансформації стратегій і цілей в конкретні дії, з подальшим доведенням конкретних завдань до конкретних виконавців. У разі зміни обстановки плани не втрачають своєї реалістичності, оскільки система управління здатна фіксувати

поточний стан в режимі реального часу і моделювати майбутні дії. При цьому досягається повна інтеграція управління, оскільки BPM передбачає тісну взаємодію з операційними системами управління, такими, як ERP, CRM, системи управління персоналом і т.д.

Отже, перераховані «галузі поліпшень» властиві й іншим підходам, наприклад концепції управління ресурсами підприємства ERP (Enterprise Resource Planning). Ефект від впровадження ERP систем також досягається і за рахунок інтеграції, і за рахунок відносин співробітництва, і за рахунок оперативності та надійності управлінських рішень. У тому, що різні концепції управління мають загальні «галузі поліпшення», немає нічого дивного. Більш того, це зайвий раз підкреслює комплексність сучасного менеджменту. Але в той же час є й важлива відмінність, що лежить в галузі стратегічної складової процесу управління, орієнтація на глобальні цілі компанії. Саме BPM використовує в якості відправної точки глобальні, стратегічні цілі, дозволяє трансформувати їх в реальні дії, а потім забезпечує регулярний моніторинг цих дій і аналіз досягнутих результатів.

Потенційні покращення в семи перелічених проблемних галузях дуже важливі, особливо з точки зору власників або акціонерів товариства, оскільки результатами є підвищення рентабельності, зниження ризиків та підвищення загальної конкурентоспроможності підприємства.

Концепцію Balanced Scorecard (BSC) не можна назвати просто обліковою системою, вона є складовою частиною системи управління підприємством й може бути її основним ядром.

В умовах глобалізації світової економіки концепції, що розвиваються в рамках управлінського обліку виходять далеко за рамки традиційних уявлень. Менеджери застосовують більш прогресивні інструменти, не обмежуючись використанням тільки традиційних моделей. У процесі прийняття рішень керівники й власники мають усе більшу потребу в інформації не тільки фінансового характеру. В умовах ринків, які швидко розвиваються, і найгострішої конкуренції нефінансова інформація, що базується на оцінці нематеріальних активів підприємства, здобуває все більше значення. Поряд з одержанням прибутку й підвищенням капіталізації сьогодні першорядне значення одержують цілі завоювання ринку та придбання конкурентних переваг. Лояльність клієнтів, здатність підприємства забезпечити їх утримання, прогресивність технології та налагодженість бізнессередовища, висококваліфікований кадровий склад фактори, які мають величезне значення й впливають на вартість підприємства в майбутньому. Balanced Scorecard дає можливість оцінити ці фактори й відкриває нові можливості для керування стратегією (Kozak, 1999).

BSC це система стратегічного управління підприємством на основі виміру й оцінки її ефективності по набору показників, підбраному таким чином, щоб урахувати всі істотні (з погляду стратегії) аспекти її діяльності (фінансові, виробничі, маркетингові й т.д.) (Kaplan and Norton, 2014). Автори концепції BSC Р. Каплан і Д. Нортон вперше представили її в 1992 р. BSC з'явився як результат дослідження різних методів оцінки ефективності діяльності. Автори концепції виявили, що тільки фінансових показників недостатньо для адекватної оцінки діяльності організації. Тому в концепції BSC розроблені чотири перспективи: фінанси, ринок, внутрішні процеси і навчання й ріст.

BSC будується на наступних принципах: причинно-наслідковий зв'язок всіх показників; зв'язок результатних показників, які компанія має можливість виміряти по закінченню певного періоду, і попередніх показників, які можна виміряти миттєво; зв'язок всіх показників з фінансовими результатами діяльності.

Система BSC транслює місію й загальну стратегію підприємства в систему взаємозалежних показників.

Збалансована система використовує вимірювані показники, принаймні, у наступних чотирьох напрямках:

фінансовий напрямок, що розглядає ефективність діяльності підприємства з погляду віддачі на вкладений капітал;

оцінка корисності товарів і послуг компаній з погляду кінцевих споживачів;

внутрішня операційна ефективність, що оцінює ефективність внутрішньої організації бізнеспроцесів;

інновації й навчання, тобто здатність організації до сприйняття нових ідей, її гнучкість, орієнтація на постійні поліпшення. Традиційно використовувані фінансові показники в системі Balanced Scorecard вважаються «пізними» (коли реагувати вже пізно), а показники, які відносяться до перспектив «Ринок / Споживачі», «Бізнеспроцеси» і «Інфраструктура / Співробітники», розглядаються як «ранні» (є можливість реагувати вчасно).

Виконані дослідження методології BSC свідчать, що дана система відображає основні напрями діяльності господарюючого суб'єкта такі як обслуговування покупців, операційну й фінансову ефективність у вигляді набору певних показників ключових показників ефективності (КПЕ). Причому їх кількість повинна складати 2025 (фінансові показники, показники клієнтської складової і навчання та росту складають приблизно по 22%, показники бізнессередовища 34%). Підприємство фіксує й аналізує показники, щоб зрозуміти, досягаються стратегічні цілі чи ні.

BSC це система, яка переводить місію і загальну стратегію господарюючого суб'єкта в систему чітко поставлених цілей і завдань, а також показників, що визначають ступінь досягнення даних установок. Вона забезпечує зворотний зв'язок між внутрішніми бізнессередовищем й зовнішніми показниками, необхідний для підвищення стратегічної ефективності й досягнення результатів.

Інструментом реалізації стратегії є стратегічна карта збалансованої системи показників, яка створює певну модель (Orlykovskiy and Trokoz, 2014). Карта побудована по ієрархічному принципу. Всі цілі, завдання, процеси побудовані в карті і збалансовані по вертикалі й горизонталі всі дії підприємства взаємопов'язані і мають індикатори, які показують, як здійснюється план, якими темпами йде досягнення цілей. При впровадженні BSC процеси розгортаються в показники по перспективах, що дозволяє виміряти ефективність кожного бізнессередовища з погляду реалізації стратегічних завдань. У рамках моделі Balanced Scorecard розробка стратегії починається з відповіді на питання: «Які параметри фінансового стану будуть прийнятними для нас і наших засновників (перспектива «Фінанси \ Економіка»)»? Друге питання звучить

так: «Як ми повинні виглядати в очах наших покупців (у порівнянні з конкурентами), щоб досягти тих фінансовоекономічних цілей, які ми перед собою поставили?» Третє питання «Як повинні виглядати наші процеси, щоб ми змогли досягти тих цілей, які ми перед собою поставили по перспективі «Ринок \ Клієнти»? І, нарешті, четверте питання звучить так: «Які інфраструктура та співробітники нам необхідні для досягнення цілей по перспективі «Бізнессередовища?»

Дана модель управління ефективністю дозволить вирішити одну з основних проблем менеджменту контролю. Сучасні сільськогосподарські підприємства зіштовхуються з необхідністю оцінити успішність своїх зусиль, тим більше що процес розробки стратегії циклічний. Саме в цей момент і виникає проблема оцінки конкретної зміни чи позитивна вона або негативна, і з чим її потрібно порівнювати (Orlykovs'kyj and Trokoz, 2014). При відсутності відповідних показників ці питання повисають у повітрі. BSC же дозволяє конкретизувати ситуацію й відслідковувати конкретні зміни, паралельно коригуючи стратегію. Крім цього, вона показує кожному працівникові його роль на підприємстві, забезпечує його «настроювання» на стратегію, гарантує вірний стратегічний фокус. Індивідуальні мотиватори й особисті цілі співробітників прив'язані до ключових показників ефективності.

Така система дозволяє вибрати оптимальний набір показників для оцінки ефективності роботи сільськогосподарських підприємств з урахуванням поставлених цілей. Вбудований графічний редактор дозволяє створювати різні діаграми, розміщати на них стратегічні цілі, ключові показники, заходи й виконавців, а також визначати зв'язки між ними. Користувач може визначати вплив ключових показників на досягнення стратегічних цілей підприємства, розраховувати величину досягнення кожної мети, визначати ефективність проведених заходів.

Функціональні можливості системи: побудова збалансованої системи показників підприємства; аналіз досягнення стратегічних цілей сільськогосподарських підприємств, виходячи з фактичних значень ключових показників сільськогосподарських підприємств; балансування системи показників з метою визначення ефективних параметрів системи керування; візуальний редактор дозволяє просто й наочно редагувати різні діаграми: цілей, показників, заходів і т.д.; застосовуваних технологій, яка їх відповідність обраної стратегії, які інвестиції потрібно здійснити в розвиток з метою досягнення довгострокових цілей підприємства. У результаті використання карти діяльності сільськогосподарських підприємств стане більше зрозумілою й структурованою, більше прозорою й керованою.

Висновки

Концепції управління ефективності Business Performance Management та Balanced Scorecard ефективні для мінливості економічного середовища, що супроводжує глобалізацію світової економіки, підвищення динамічності бізнессередовища і посилення конкуренції. Відбувається зміна правил, які застосо-

увались протягом десятиліть, клієнти стають більш розбірливими, з'являються нові конкуренти, які пропонують нові рішення. Всі ці процеси зачіпають і Україну, зокрема її сільськогосподарські підприємства.

Сучасний бізнес (особливо міжнародний) вимагає швидкості прийняття рішень і підвищеної гнучкості. Один з виходів це «Коллаборативне управління», при якому делегування повноважень і відповідальності поєднується з орієнтацією на досягнення головних цілей компанії.

Сучасний погляд на корпоративне управління істотно відрізняється від традиційного. Якщо раніше кордону управління відповідали кордонам підприємства (при цьому все, що знаходилося за кордоном, вважалося зовнішнім середовищем), то сьогодні все частіше говорять про управління ланцюжками, уздовж яких створюється додана вартість. Але практичне застосування такого підходу обмежувалося можливостями корпоративних інформаційних систем: вони були недостатньо відкритими, інтеграція залишала бажати кращого, а форма надання інформації далеко не завжди сприяла прийнятті рішень. Однак технології так само, як і управлінська наука, не стоять на місці. Сьогодні можна сказати, що і в світі, і в Україні є технології, здатні підтримувати самі сучасні управлінські принципи.

Концепції Business Performance Management та Balanced Scorecard то сам факт їх виникнення є результатом еволюції як управлінської теорії, так і інформаційних технологій, тому не дивно, що вони ввібрали в себе як актуальні управлінські принципи, так і сучасні технології.

Бібліографічні посилання

- Dzhumigo, N.A. (2009). *Koncepcija sbalansirovannoj sistemy pokazatelej kak vazhnejshij jelement upravlenija* // [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: www.downloads/kontseptsiyasbalansirovannoyupravleniya.pdf. (in Russian).
- Danilova, O. (2015). *Upravlenie predpriyatijami v sovremennih uslovijah*. Finansovaja gazeta. Regional'nyj vypusk. 11, 109 (in Russian).
- Kaplan, R., Norton, D. (2014). *Organizacija, orientirovannaja na strategiju. Kak v novoj biznessrede preuspevajut organizacii, primenjajushhie sbalansirovannuju sistemu pokazatelej*. M.: ZAO «OlimpBiznes» (in Russian).
- Kaplan, R., Norton, D. (2013). *Sbalansirovannaja sistema pokazatelej. Ot strategii k dejstviju*. M.: ZAO «OlimpBiznes» (in Russian).
- Kozak H. (1999). *Sbalansirovannaja sistema ocnocnyh indikatorov kak instrument upravlenija biznesom* [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.management.com.ua>. (in Russian).
- Orlykovs'kyj, M.O., Trokoz, D.I. (2014). *Novitni koncepcii' upravlinnja efektyvnistju dijaj'nosti suchasnyh pidpryjemstv* [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: www.economy.nayka.com.ua (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6920

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 336.763

Інвестування у ринкові цінні папери

Л.Г. Михальчишина
Mykhalchyshyna.L.G@ukr.net

Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21008, Україна

В статті розглянуто сутність інвестицій в цінні папери через дослідження їх інвестиційної привабливості, цілей інвестування та етапів їх здійснення. Зазначено, що з розвитком фондового ринку у економічних суб'єктів збільшуються можливості інвестування коштів в цінні папери, що пов'язано з усвідомленням інвесторами інвестиційної привабливості цінних паперів. Обґрунтовано, що чим більш ефективним буде управління процесом інвестування, тим вищим буде ефект від здійснених вкладень, і, відповідно, швидше відбудуться позитивні зрушення в розвитку економіки.

Інвестиційна привабливість цінних паперів досліджена через комбінацію їх інвестиційних якостей, які в сучасній економічній літературі також прийнято називати інвестиційними властивостями, характеристиками або споживчими властивостями. Вони визначаються інвесторами залежно від цілей інвестування. Задля аналізу особливостей інвестування було розглянуто види та причини інвестування в цінні папери. Зазвичай інвестор самостійно обирає будь-який з доступних шляхів інвестування. При цьому, важливо пам'ятати основне правило фінансів: чим вище доходність, тим вище ступінь ризику. Інвестування в різні цінні папери (акції, облигації і т.д.) різних компаній дає можливість встановити прийнятний ступінь ризику для інвестора.

Інституційні інвестори, залучаючи кошти індивідуальних інвесторів, які потім вкладають у цінні папери інших емітентів, істотно впливають на функціонування ринку цінних паперів та його активність.

Здатність інституційних інвесторів до ефективного перерозподілу тимчасово вільних ресурсів досягається шляхом оцінки можливих ризиків і мінімізації їхніх негативних наслідків.

Ключові слова: фондовий ринок, інвестування, інвестори, інвестиційна привабливість, фінансові інструменти, дивіденди, відсотки, ризики, цінні папери, акції.

УДК 336.763

Инвестирование в рыночные ценные бумаги

Л.Г. Михальчишина
Mykhalchyshyna.L.G@ukr.net

Винницкий национальный аграрный университет,
ул. Солнечная, 3, г. Винница, 21008, Украина

В статье рассмотрена сущность инвестиций в ценные бумаги через исследование их инвестиционной привлекательности, целей инвестирования и этапов их осуществления. Отмечено, что с развитием фондового рынка у экономических субъектов увеличиваются возможности инвестирования средств в ценные бумаги, что связано с осознанием инвесторами инвестиционной привлекательности ценных бумаг. Обосновано, что чем эффективнее будет управление процессом инвестирования, тем выше будет эффект от осуществленных вложений, и, соответственно, быстрее состоятся позитивные сдвиги в развитии экономики.

Инвестиционная привлекательность ценных бумаг исследована через комбинацию их инвестиционных качеств, которые в современной экономической литературе также принято называть инвестиционными свойствами, характеристиками или потребительскими свойствами. Они определяются инвесторами в зависимости от целей инвестирования. Для

Citation:

Mykhalchyshyna, L.H. (2016). Investment into market securities. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 102–106.

анализа особенностей инвестирования было рассмотрено виды и причины инвестирования в ценные бумаги. Обычно инвестор самостоятельно избирает любой из доступных путей инвестирования. При этом, важно помнить основное правило финансов: чем выше доходность, тем выше степень риска. Инвестирование в разные ценные бумаги (акции, облигации и так далее) разных компаний дает возможность установить приемлемую степень риска для инвестора.

Институционные инвесторы, привлекая средства индивидуальных инвесторов, которые потом вкладывают в ценные бумаги других эмитентов, существенно влияют на функционирование рынка ценных бумаг и его активность. Способность институционных инвесторов к эффективному перераспределению временно свободных ресурсов достигается путем оценки возможных рисков и минимизации их негативных последствий.

Ключевые слова: фондовый рынок, инвестирование, инвесторы, инвестиционная привлекательность, финансовые инструменты, дивиденды, проценты, риски, ценные бумаги, акции.

Investment into market securities

L.H. Mykhalchyshyna
Mykhalchyshyna.L.G@ukr.net

Vinnitsia National Agrarian University,
Soniachna Str.,3, Vinnitsya, 21008, Ukraine

In the article the essence of investment in securities through the study of their investment attractiveness, investment objectives and stages of implementation is considered. It is noted that economic individuals' possibilities of investing money into securities grow with the development of the stock market which is connected with investors' awareness of investment attractiveness of securities. It is proved that the more effective the management of the investing process, the higher the effect of investments made will be and, accordingly, positive upheaval in the development of the economy will occur faster.

Investment appeal of securities is researched through a combination of their investment qualities which in modern economic literature also may be called investment properties, characteristics or consumer properties. They are determined by investors depending on the investment purposes. For the analysis of features of investment types and the reasons of investment into securities were considered. Usually the investor independently chooses any of available ways of investment. At the same time, it is important to remember the basic rule of finance: the higher yield, the higher risk degree. Investment into various securities (shares, bonds, etc.) of the various companies gives the chance to establish acceptable risk degree for the investor.

Institutional investors, raising funds of individual investors who then put in securities of other issuers, significantly influence functioning of the security market and its activity.

The capability of institutional investors to effective redistribution of temporarily free resources is reached by assessment of possible risks and minimization of their negative consequences.

Key words: stock market, investment, investors, investment appeal, financial instruments, dividends, interest, risks, securities, shares.

Вступ

З розвитком фондового ринку у економічних суб'єктів збільшуються можливості інвестування коштів в цінні папери. На нашу думку, це пов'язано перш за все зі зниженням порогу входження в процес інвестування, у зв'язку з конкуренцією фінансових структур за вклади клієнтів, а також з появою в Україні інтернет-трейдингу й строкового ринку. Головним чинником даних змін є усвідомлення інвесторами інвестиційної привабливості цінних паперів.

Інвестиційна привабливість цінних паперів виявляється через комбінацію їх інвестиційних якостей, які в сучасній економічній літературі також прийнято називати інвестиційними властивостями, характеристиками або споживчими властивостями, що визначаються інвесторами залежно від цілей інвестування.

Інвестиції в цінні папери досліджували багато науковців, зокрема О.Ф. Балацький, М.М. Буднік, Л.Дж. Гитман, О.К. Гаршина, Ю.М. Коваленко, М.К. Колісник, М.А. Лімітовський, О.Г. Мендрул, І.О. Ніконова, В.І. Павлов, А.А. Пересада, С.В. Урванцева, У.Ф. Шарп, О.Г. Шевченко, В.М. Шелудько та інші.

Незважаючи на значні наукові нароби, недостатньо дослідженим залишається процес інвестування у цінні папери, а також удосконалення методики оцінки

ефективності управління цим процесом.

Метою статті є розгляд сутності цінних паперів з боку їх інвестиційної привабливості, визначення причин грошових вкладень в цінні папери та етапи здійснення інвестування.

Завдання роботи полягає в узагальненні основних понять та положень щодо здійснення інвестування в цінні папери, зокрема визначення суб'єктів, етапів та цілей такого інвестування, залежність їх від мети інвестування, обґрунтування процесу ухвалення інвестиційних рішень.

Результати та їх обговорення

За допомогою інвестування в фінансові інструменти реалізуються як стратегічні, так і тактичні цілі. Після визначення мети розробляється і реалізується фінансова інвестиційна програма, яка передбачає вибір ефективних інструментів фінансового інвестування, формування і підтримання збалансованого портфеля фінансових інструментів.

Мета інвестування в цінні папери пов'язана з конкретними їх видами. При купівлі акцій це може бути:

- контроль над акціонерним капіталом;
- участь в управлінні акціонерним товариством;
- отримання дивідендного доходу;

- отримання спекулятивного доходу при пере-продажі акцій;
- здійснення диверсифікації вкладень;
- вигідне вкладення тимчасово вільних коштів;
- проведення спільної політики з іншими акціонерами;
- участь у підприємницькій діяльності;
- отримання інформації про емітента тощо.

При купівлі облігацій пріоритетами є: вигідне вкладення тимчасово вільних коштів; отримання процентного доходу; отримання дисконтного доходу; кредитування позичальника; диверсифікація вкладень тощо. При купівлі векселів цілі можуть бути однакові для купівлі будь-яких боргових цінних паперів, а також скуповування боргів позичальника з метою його банкрутства; отримання процентного доходу тощо.

Цінні папери купують у випадку:

- формування портфелю цінних паперів;
- оновлення портфелю;
- наявності достовірних позитивних відомостей про емітентів, появу у них великих замовлень;
- реальних надій на виплати дивідендів за ними, а також на приріст їх курсів;
- наявності довготривалих господарських зв'язків з емітентом;
- коригування курсів при загальній тенденції до підвищення;
- виникненні тенденції до підвищення цін;
- наявності значного обсягу даних паперів у адміністрації емітента.

Крім того, цінні папери купують при економічно-му підйомі, відсутності вигідніших можливостей альтернативного розміщення вільних фінансових ресурсів.

Етапи інвестування в цінні папери в основному повторюють етапи інвестування в цілому. Разом з тим тут є свої особливості. Так, при вкладеннях в акції особливе значення має послідовність інвестування. Спочатку визначається галузь вкладення, потім емітент, далі цінні папери конкретного емітента. У кожній галузі існують свої рейтинги інвестиційної привабливості, які змінюються в часі. Вимоги до галузі як об'єкту інвестування спираються на положення фундаментального (фінансового) аналізу. Галузь повинна відрізнитися перспективністю, динамікою виробництва і продажів, високою кредитоспроможністю тощо. Вибір емітента багато в чому схожий з вибором галузі. При цьому особливо важливо знати рівень менеджменту на підприємстві, кваліфікації та моральні якості керівників, положення емітента в галузі і на ринку певної продукції, його конкурентоспроможність та інші вагомні характеристики.

Інвестиційна привабливість цінних паперів проявляється через комбінацію їх інвестиційних якостей, які в сучасній економічній літературі також прийнято називати інвестиційними властивостями, характеристиками або споживчими властивостями, що визначаються інвесторами залежно від цілей інвестування.

Більшість вчених виділяють чотири інвестиційні якості, такі як дохідність, зростання капіталу, надійність та ліквідність.

Дохідність характеризує рівень доходу, який генерується фінансовим активом на одиницю інвестованих коштів у цей актив. В якості доходів за фінансовим інструментом можуть виступати дивіденди, відсотки, приріст капіталізованої вартості. Можна розрахувати фактичну й очікувану дохідність шляхом аналізу фінансових інвестицій. Перший показник розраховують за фактом здійснення операції, він має значення для ретроспективного аналізу. Для інвестора в процесі прийняття рішення саме доцільності вкладень важливим є розрахунок само очікуваної дохідності на підставі прогнозних даних.

Наступною інвестиційною якістю цінного паперу є надійність, яку також називають безпекою вкладень. В.І. Павлов (Pavlov et al., 2009) під безпекою вкладень розуміє спроможність емітента взяти на себе відповідальність перед інвестором за залучені кошти та забезпечити їх захист від непередбачених наслідків. О.К. Гаршина (Harshyna, 2006) надає наступне визначення надійності — це максимальне зменшення ризику, якому найкраще відповідають державні і корпоративні облігації.

Отже, під безпекою вкладень в цінні папери варто розуміти певним чином визначену захищеність в умовах змін на ринку й стабільність одержання прибутку. Безпека і дохідність вкладень в цінні папери перебувають в оберненій залежності. Відповідно до «золотого правила» інвестування: чим більша дохідність, тим більша ризикованість та менша надійність вкладень. Ризик слід розглядати як одну з умов максимізації доходу, адже дохід є винагородою за прийняття ризику. Інвестиційні цілі та відповідні стратегії управління інвестиціями будуть визначати співвідношення «ризик — дохідність».

Ризик інвестування коштів у цінні папери — це вірогідність отримання збитків або недоотримання очікуваного доходу. Західні економісти розрізняють дві категорії ризику, що складають у підсумку сукупний ризик: систематичний і несистематичний.

В західній практиці в основному використовують два показника, що характеризують ризик та надійність інвестицій в акції — це коефіцієнти b та a . Коефіцієнт b показує мінливість дохідності акції стосовно дохідності ринку загалом (дохідності середньоринкового портфеля). Коефіцієнт a може бути охарактеризовано як несистематичний ризик активу, що показує недооцінку або переоцінку ринком систематичного ризику за певним активом.

Незалежну суб'єктивну думку щодо відносної здатності емітента виконувати свої фінансові зобов'язання, такі як сплату відсотків, дивідендів за привілейованими акціями, погашення основної суми боргу, врегулювання страхових збитків та виконання контрагентських зобов'язань виражають кредитні рейтинги. Найбільшими міжнародними рейтинговими агентствами є Standard&Poor's, Moody's Investors Service та Fitch Ratings.

Кредитні рейтинги можна поділити на: кредитний рейтинг емітентів (поточний висновок, що характеризує рівень спроможності позичальника своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки та основну суму за борговими зобов'язаннями); кредитний рейтинг

боргових зобов'язань (являє собою поточне оцінювання кредитоспроможності боржника стосовно конкретної емісії); рейтинги простих акцій (оцінювання спрямоване на вимірювання потенціалу зростання курсу цінного папера); рейтинги взаємних інвестиційних; рейтинги фондів акцій; рейтинг фонду облігацій тощо.

Третьою інвестиційною якістю цінного паперу є ліквідність. Це поняття не є дискусійним, хоча є незначні відмінності в його трактуванні деякими авторами та визначенні цінних паперів, які вважаються найбільш та найменш ліквідними. Так, під ліквідністю активу більшість науковців розуміють можливість його швидкого перетворення на готівку без значних втрат. До фінансових збитків, пов'язаних із трансформацією фінансового інструменту в гроші, можна віднести часткову втрату первинного капіталу в разі продажу цінних паперів у період зниження ринкового курсу їх та інфляційне знецінення. До фінансових втрат, пов'язаних із ліквідністю, можуть бути віднесені суми податків, а також мито під час реалізації цінних паперів, сплата комісійних посередникам, операційні витрати, зумовлені придбанням цінних паперів (Shevchenko et al., 2010).

Різні види фінансових активів мають різну ліквідність. Існують суперечності щодо визначення цінних паперів, які є найбільш та найменш ліквідними. Так деякі науковці вважають, що найбільш ліквідними є прості акції (Harshyna, 2006), інші дослідили, що акції вважаються менш ліквідними, ніж облігації, довгострокові цінні папери — менш ліквідними, ніж короткострокові, корпоративні цінні папери — менш ліквідними, ніж державні (Sheludko, 2008).

Ліквідність цінних паперів залежить від рівня розвитку інфраструктури фондового ринку, кількості інвесторів, емітентів та інших учасників ринку, тобто визначається можливостями інвестора швидко продати цінні папери й отримати гроші (Urvantseva and Kosenko, 2011). Крім того, вивчаються установчі та звітні (за останні 5 років) документи емітента, в першу чергу статут. Особливе місце займає вивчення курсової вартості акцій з точки зору її співвідношення з так званою внутрішньою вартістю акцій.

Можливі різні співвідношення ринкової вартості акції з її внутрішньою вартістю. З точки зору інвестиційної привабливості в акції найкраща ситуація, коли ринкова вартість акцій менша їх внутрішньої вартості. Це є однією з умов можливого зростання курсів акцій в майбутньому.

Термін окупності вкладень — це період часу, протягом якого забезпечується повернення вкладених в інвестиційний проект коштів. Він є одним з найбільш важливих і поширених показників ефективності інвестицій. Термін окупності можна визначити як відношення суми вкладень до суми річного чистого грошового потоку (дисконтованого доходу або річної суми амортизаційних відрахувань і прибутку):

Чим менший цей показник, тим більшою мірою він буде влаштовувати інвестора. Чим вище термін окупності, тим ризикованіше проект. Термін окупності інвестицій можна визначити зі звіту про рух грошових коштів.

Ухвалення (вибір) інвестиційних рішень одна з найскладніших проблем на підприємстві. Вибір пов'язаний з великими фінансовими рішеннями, стратегічним плануванням фірми, фінансовим аналізом, інноваційними дослідженнями. Ухвалення інвестиційних рішень здійснюється в кілька етапів, а саме:

- пошук проектів;
- вибір методики відбору проекту;
- відбір потенційно привабливих проектів;
- аналіз відібраних проектів;
- остаточний вибір інвестиційного проекту;
- здійснення проекту;
- моніторинг проекту та післяінвестиційний контроль (Yablukova, 2006).

Нові тенденції розвитку світової економіки розширили можливості інституційних інвесторів розвинутих країн надавати нові послуги і використовувати сучасні фінансові інструменти. Поширення набувають зручні для індивідуального інвестора цінні папери. Інституційні інвестори стають головними власниками акціонерного капіталу і вирішують питання його використання, а також пов'язані з цим права управління. Вони максимізують прибуток для інвесторів і конкурують за фонди на основі високопрофесійного формування портфелів цінних паперів.

Суб'єкти інвестування в цінні папери (інституційні інвестори) — це учасники фінансового ринку, які відіграють провідну роль у процесі трансформації заощаджень в інвестиції, акумулюючи кошти індивідуальних позичальників (як правило, шляхом випуску власних боргових зобов'язань або на довірчій основі), що використовуються для інвестування у фінансові та матеріальні активи (найчастіше в цінні папери), диверсифікуючи інвестиційні вкладення, тим самим зменшуючи ризики, і отримують інвестиційний дохід.

Інституційні інвестори, залучаючи кошти індивідуальних інвесторів, які потім вкладають у цінні папери інших емітентів, істотно впливають на функціонування ринку цінних паперів та його активність, що зумовлено, зокрема, такими обставинами:

1. Інституційні інвестори мають більше коштів, ніж окремо взяті фізичні особи;
2. Індивідуальні інвестори купують цінні папери з власного інтересу, а інституційні намагаються поєднати його зі справами емітента;
3. Інституційні інвестори зацікавлені в тому, щоби брати участь у повсякденному управлінні справами емітента.

Діяльність інституційних інвесторів знижує ризиковість інвестицій і на внутрішньому, і на міжнародному фондовому ринку. Акумулюючи кошти заощадників, вони диверсифікують портфель фінансових інструментів, ефективно розв'язуючи завдання стабілізації співвідношення ризику й доходності. Саме тому однією з важливих особливостей розвитку фінансового ринку є те, що індивідуальні інвестори передають управління своїми портфелями професійним фінансовим посередникам (Vatamaniuk and Kushnir, 2007).

Висновки

Отже, в результаті дослідження було виявлено, що мета інвестування в цінні папери пов'язана з конкретними їх видами. Пріоритетами такої діяльності є: вигідне вкладення тимчасово вільних коштів; отримання процентного доходу; отримання дисконтного доходу тощо. Етапи інвестування в цінні папери в основному повторюють етапи інвестування в цілому. Більшість вчених виділяють чотири інвестиційні якості, які впливають на прийняття ними рішень щодо інвестування, такі як дохідність, зростання капіталу, надійність та ліквідність.

Перспективи подальших досліджень. Інвестори при виборі об'єкта для інвестування враховують ті характеристики, які вони для себе визначили як головні, оскільки не існує жодного інструмента, який би міг забезпечити найкращі показники за всіма інвестиційними якістьми разом. В подальшому необхідно визначити критерії та характеристики, які б максимально об'єднували у собі найкращі показники за всіма інвестиційними якістьми і давали можливість забезпечити оптимальний вибір об'єкта інвестування.

Також необхідно забезпечити належний захист і підтримку інвесторів шляхом створення обов'язкових страхових гарантій і спеціальних структур для захисту прав інвесторів.

Бібліографічні посилання

- Pavlov, V.I. Pylypenko, I.I., Kryvoviazuk, I.V. (2009). Tsinni papery v Ukraini [Tekst]: navch. Posibnyk. 2–e vyd., dop. K.: Kondor (in Ukrainian).
- Harshyna, O.K. (2006). Tsinni papery [Tekst]: navch. Posibnyk. Donbaska derzh. mashynobudivna akad. K.: Tsentr navchalnoi literatury (in Ukrainian).
- Shevchenko, O.H., Maiorova, T.V., Yurkevych, O.M., Urvantseva, S.V. (2010). Portfelne investuvannia: pidruchnyk. K.: KNEU (in Ukrainian).
- Sheludko, V.M. (2008). Finansovyi rynek [Tekst]: pidruchnyk. 2–he vyd., ster. K.: Znannia (in Ukrainian).
- Urvantseva, S., Kosenko, O. (2011). Investytsiini yakosti tsinnykh paperiv. Rynek tsinnykh paperiv Ukrainy. Visnyk Derzhavnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku. 11–12, 51–58 (in Ukrainian).
- Yablukova, R.Z. (2006). Fynansovyi menedzhment v voprosakh y otvetakh: Uchebnoe posobyе. M.: Lyha (in Ukrainian).
- Vatamaniuk, Z.H., Kushnir, T.M. (2007). Rozvytok instytutsiinoho investuvannia v Ukraini. Finansy Ukrainy. 2007. 3, 124–131 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6921

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.43:334.72

Діагностика проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки

Т.Т. Небоженко
nebozhenko008@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Доведено необхідність та значимість державного регулювання функціонування суб'єктів господарювання агропромислової сфери. Виявлено проблеми державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки та окреслено перелік напрямків їх усунення. Проведено дослідження сучасного стану державного регулювання функціонування суб'єктів аграрної сфери та його впливу на розвиток сільськогосподарських підприємств в Україні. Конкретизовано функції державного регулювання сільського господарства України. Проаналізовані різні види підприємств, що провадять свою діяльність у сільськогосподарській сфері. Наголошено на необхідності законодавчого закріплення основоположних принципів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, такі як системність і стабільність. Доведено необхідність державного регулювання функціонування підприємницьких структур у сільському господарстві. Проіdentифікувалися теоретичні й загальнометодологічні проблеми державного регулювання організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Деталізувалися правові проблеми державного регулювання сільського господарства в Україні. Обґрунтовано недостатню ефективність державної політики щодо створення умов формування кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських підприємств у сфері виробництва та збуту сільськогосподарської продукції. Проводиться виявлення недоліків у організації та регулюванні агропромислового виробництва в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, державна підтримка, регуляторна політика, сільське господарство, агропромисловий комплекс.

Диагностика проблем государственной регуляторной политики в агропромышленной сфере отечественной экономики

Т.Т. Небоженко
nebozhenko008@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Доказана необходимость и значимость государственного регулирования функционирования субъектов хозяйствования агропромышленной сферы. Выявлены проблемы государственной регуляторной политики в агропромышленной сфере отечественной экономики и очерчены перечень направлений их устранения. Проведено исследование современного состояния государственного регулирования функционирования субъектов аграрной сферы и его влияния на развитие сельскохозяйственных предприятий в Украине. Конкретизированы функции государственного регулирования сельского хозяйства.

Охарактеризованы организационно-правовые формы предпринимательства, используемых в сельском хозяйстве Украины. Проанализированы различные виды предприятий, осуществляющих свою деятельность в сельскохозяйственной сфере.

Отмечены основные принципы государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Доказана необходимость государственного регулирования функционирования предпринимательских структур в сельском хозяйстве.

Citation:

Nebozhenko, T.T. (2016). Diagnosis of state regulatory policy issues in agricultural industry of national economy. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 107–112.

Проидентифіцивались теоретические и общеметодологические проблемы государственного регулирования организационно-правовых форм сельскохозяйственных предприятий. Детализировались правовые проблемы государственного регулирования сельского хозяйства в Украине. Обоснованно недостаточная эффективность государственной политики по созданию условий формирования кооперативных и других некоммерческих объединений сельскохозяйственных предприятий в сфере производства и сбыта сельскохозяйственной продукции.

Выявлялись недостатки в организации и регулировании агропромышленного производства в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственная поддержка, регуляторная политика, сельское хозяйство, агропромышленный комплекс.

Diagnosis of state regulatory policy issues in agricultural industry of national economy

T. T. Nebozhenko
nebozhenko008@gmail.com

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The necessity and importance of state regulation of the business entities of agro-industrial sector. The problems of regulatory policy in the agro-industrial sector of the national economy and outlines directions for their removal. A study of the current state of state regulation of the functioning of the agricultural sector and its impact on the development of agricultural enterprises in Ukraine. Concretized functions of state regulation of agriculture. Characterized legal forms of business that are used in agriculture Ukraine. Analyzed different types of companies that conduct their activities in the agricultural sector. The necessity of the law on the fundamental principles of state support for agricultural producers, such as consistency and stability. The necessity of state regulation of the operation of businesses in agriculture. Identified general methodological and theoretical problems of state regulation of legal forms of agricultural enterprises. Detailed legal problems of state regulation of agriculture in Ukraine.

Grounded lack of effectiveness of public policies to create conditions for the formation of cooperative associations and other non-commercial agricultural enterprises in the production and marketing of agricultural products. State regulation of agriculture structures must be in compliance with the principles of stability and consistency. This will require a clearly defined action plan, program, and which will provide various types of state support for agricultural enterprises. A discovery of defects in the organization and regulation of agricultural production in Ukraine.

Key words: government regulation, government support, regulatory policy, agriculture, agro-industrial complex.

Вступ

Сільське господарство, незалежно від методів його організації, національної приналежності, форм власності, рівня розвитку, має свої властиві лише йому специфічні, особливості, що відрізняють його від усіх інших галузей народногосподарського комплексу. Ці особливості головним чином проявляються в умовах ринкової економіки при вільній конкуренції і слабкому рівні державного регулювання процесів, що відбуваються. У результаті цього в більшості країн світу не тільки визнана необхідність державного втручання в рівень розвитку сільського господарства, а й прийняті конкретні нормативні акти, на основі яких вироблені ефективні напрямки, програми, що забезпечують сталий розвиток не тільки галузей сільськогосподарського виробництва, а й усіх сфер діяльності та умов проживання сільського населення.

Враховуючи всі перелічені вище особливості, а також необхідність розвитку агропромислового комплексу в різних країнах, в аграрній політиці багатьох європейських держав побудовані теоретичні моделі, на основі яких визначені закономірності і необхідність державного регулювання економіки агропромислового комплексу і, в першу чергу, сільськогосподарського виробництва, які на практиці широко використовуються. Державні органи влади у всіх розвинених країнах за допомогою різних економічних і фінансових дій та прийомів (в тому числі системою бюджетування, дотацій і компенсацій, введенням

спеціальної системи оподаткування, зниженням тарифів на споживані сільським господарством ресурси, системою кредитування і страхування з компенсацією з бюджету і т. д.) здійснюють постійну підтримку сільського господарства шляхом перерозподілу доходів з різних галузей економіки. Проте в Україні державна регуляторна політика агропромислового комплексу носить фрагментарний та неефективний характер, і не виконує усіх завдань, реалізація яких є необхідною для стабільного функціонування підприємств сільського господарства.

Метою роботи було виявити проблеми державної регуляторної політики у агропромисловій сфері та запропонувати шляхи їх усунення.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питанням визначення особливостей та сучасного стану механізму державного регулювання діяльності підприємств агропромислової сфери присвячені численні праці сучасних вчених. Зокрема, вітчизняні дослідники, наприклад, А.В. Безкровний та О. В. Клепча вивчають аспекти впливу державного регулювання на ефективність сільськогосподарського виробництва та роль державного регулювання в забезпеченні економічної стійкості сільськогосподарських підприємств (Bezkravnyj, 2013; Kljerpcheva, 2013); Не оминули увагою ці та інші аспекти, пов'язані із державною регуляторною політикою сільськогосподарських товаровиробників, і зарубіжні науковці. Зокрема, В.В. Бут, І.О. Сорокіна конкретизували проблеми державної підтримки сільського господарства у Росії

(But and Sorokina, 2011), Е.С. Мезенцева детально дослідила зміст державного регулювання сільськогосподарського виробництва (Mezenceva, 2009), В.І. Нечаєв узагальнив регіональні аспекти державного регулювання агропромислового виробництва (Nechaev et al., 2009), Л.В. Сорокіна довела, що аграрний протекціонізм має стати принципом державного регулювання сільськогосподарського виробництва (Sorokina, 2012). Проте, комплексних сучасних досліджень, які б узагальнювали існуючі проблеми державної регуляторної політики у агропромисловій сфері економіки України та містили пропозиції щодо їх вирішення у процесі аналізу останніх досліджень і публікацій у даній науковій царині на разі виявлено не було.

Результати та їх обговорення

Необхідність створення в механізмі державного регулювання агропромислового комплексу (АПК) впливає з місця і ролі цього сектора в ринковій економіці України. Зокрема, АПК не може на рівних брати участь в міжгалузевій конкуренції. Сільське господарство залежить від природних чинників, має яскраво виражений сезонний характер виробництва, низьку віддачу вкладеного капіталу, а рівень сільськогосподарського виробництва впливає на стан продовольчої безпеки країни.

Державне регулювання являє собою комплекс певних стимулів, за допомогою яких держава бере участь у ринкових процесах на правах суб'єкта ринкових відносин, забезпечуючи стабільний розвиток агропромислового виробництва. Державне регулювання аграрної сфери економіки полягає у тому, що держава шляхом застосування правових, адміністративних та економічних важелів регулює поведінку сільськогосподарського товаровиробника, визначає перспективи розвитку аграрної сфери економіки, виконує спрямовуючу роль щодо реалізації довготривалих програм розвитку (Maslova, 2011; Komarova, 2013; Martynjuk, 2014).

Є дві фундаментальні причини використання інституту державного регулювання щодо сільського господарства. Одна полягає в тому, що державне регулювання вводиться й існує в умовах, коли держава, суспільство і національне господарство може отримати від його продуктів деяку вигоду. Розмір вигоди, її співвідношення з вигодою, яку дані інститути отримують від інших видів діяльності і галузей, визначає форми і види взаємодії держави з сільським господарством.

Виходячи з даного узагальнення, можна зробити наступний висновок: форма, вид, а також розмір державного впливу на сільське господарство обернено пропорційні вигодам, які отримують суспільство, держава і національне господарство від нього при наявності настільки ж високих вигід від інших галузей національної економіки та видів діяльності держави і суспільства. Інший полягає в тому, що державне регулювання по відношенню до сільського господарства вводиться державою, суспільством і його інститутами за умови, якщо втрати від сільського

господарства виявляються занадто високими, щоб їх можна було покрити за рахунок вигід, одержуваних від інших галузей і видів діяльності.

Можна виокремити кілька основних напрямків участі держави у регулюванні агропромислової сфери (рис. 1).

Окремі завдання ставляться перед державною регуляторною політикою щодо малих організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Так, напрямками державного регулювання малого агробізнесу є:

- 1) інституційна, організаційна, фінансова підтримка фермерських (селянських) господарств;
- 2) створення і розвиток бізнес-інкубаторів, агентств підтримки малого підприємництва на селі;
- 3) підтримка виробничої, збутової, кредитної та страхової кооперації;
- 4) державна участь в інтегрованих формуваннях (агропромислових кластерах, агрохолдингах, в торгово-закупівельній діяльності, агросервісі з метою забезпечення державного контролю);

5) організація спільних систем державних закупівель та державних (муніципальних) завдань.

З рис. 1 можна зробити висновок, що державна регуляторна політика у сільськогосподарській сфері покликана виконати велику кількість важливих завдань для підвищення ефективності економіки країни. Проте, якісне виконання поставлених задач можливе лише за умови раціональної організації державної регуляторної політики. Однак на разі в Україні державна регуляторна політика в аграрній сфері здійснюється без чітких стратегічних цілей. Характерною її ознакою є фрагментарність, спрямованість на вирішення окремих часткових проблем, які є симптомами невизначеності загальних цілей, що належить досягнути за результатами державного регуляторного впливу. До основних проблем, характерних для сучасної державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки, на нашу думку, можна віднести наступні:

- залишення тривалий час поза увагою особистих селянських господарств, які на разі є основними виробниками багатьох видів продукції в Україні;
- невтручання державних органів управління сільським господарством у процеси становлення нових організаційних форм господарювання з надією, що такі оптимальні форми будуть сформовані автоматично шляхом еволюційного розвитку. Це призвело до поєднання особливо дрібних за розмірами особистих селянських господарств, які мають історично перехідний характер і не можуть бути прототипом ідеальної форми господарювання на перспективу з особливо великими, відірваними від сільських населених пунктів господарств холдингового типу, до роботи у яких, як правило, не залучаються сільські жителі, а кошти від сплати податків акумулюються у великих містах, де такі агрохолдинги зареєстровані, не спрямовуються на становлення соціальної сфери села і розвиток сільських територій;
- допущення монопольного впливу окремих закупівельних організацій на ринок сільськогосподарської продукції, встановлення ними монопольно низьких

- цін на окремі види продукції сільськогосподарського виробництва;
- не досягнення стабілізації ринкових цін, нездатність підтримати рівень зайнятості сільського населення на високому рівні;
 - нездатність попередити появу бюджетного дефіциту, зовнішнього боргу або негативного сальдо в зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією;
 - не забезпечення економічної справедливості у розвитку сільського господарства;
 - допущення не рівноправних умов для всіх суб'єктів господарювання у сфері АПК;
 - нехтування принципом компліментарності сільського господарства і села (тобто, відсутність закріплення на нормативно-правовому рівні тісного зв'язку між сільським господарством і селом);
 - відсутність налагодженої співпраці між аграрним міністерством і громадським сектором; не бажання

міністерства передати громадському сектору частину управлінських і контролюючих функцій, відповідно до практики, що довела свою ефективність у країнах ЄС;

- зловживання Державним агентством земельних ресурсів своїми повноваженнями.

Застосування програмно-цілевих підходів до розробки регуляторної політики дозволить вирішити найактуальніші із перерахованих проблем із узгодженням необхідних сум фінансування, визначенням виконавців і термінів виконання. Побудова ієрархії проміжних цілей, спрямованих на наближення стану сільського господарства до очікуваного високого рівня ефективності може базуватись на визначенні його стратегічної моделі, попередньому вирішенні тих проблем, які є підґрунтям для вирішення проблем вищого рівня.

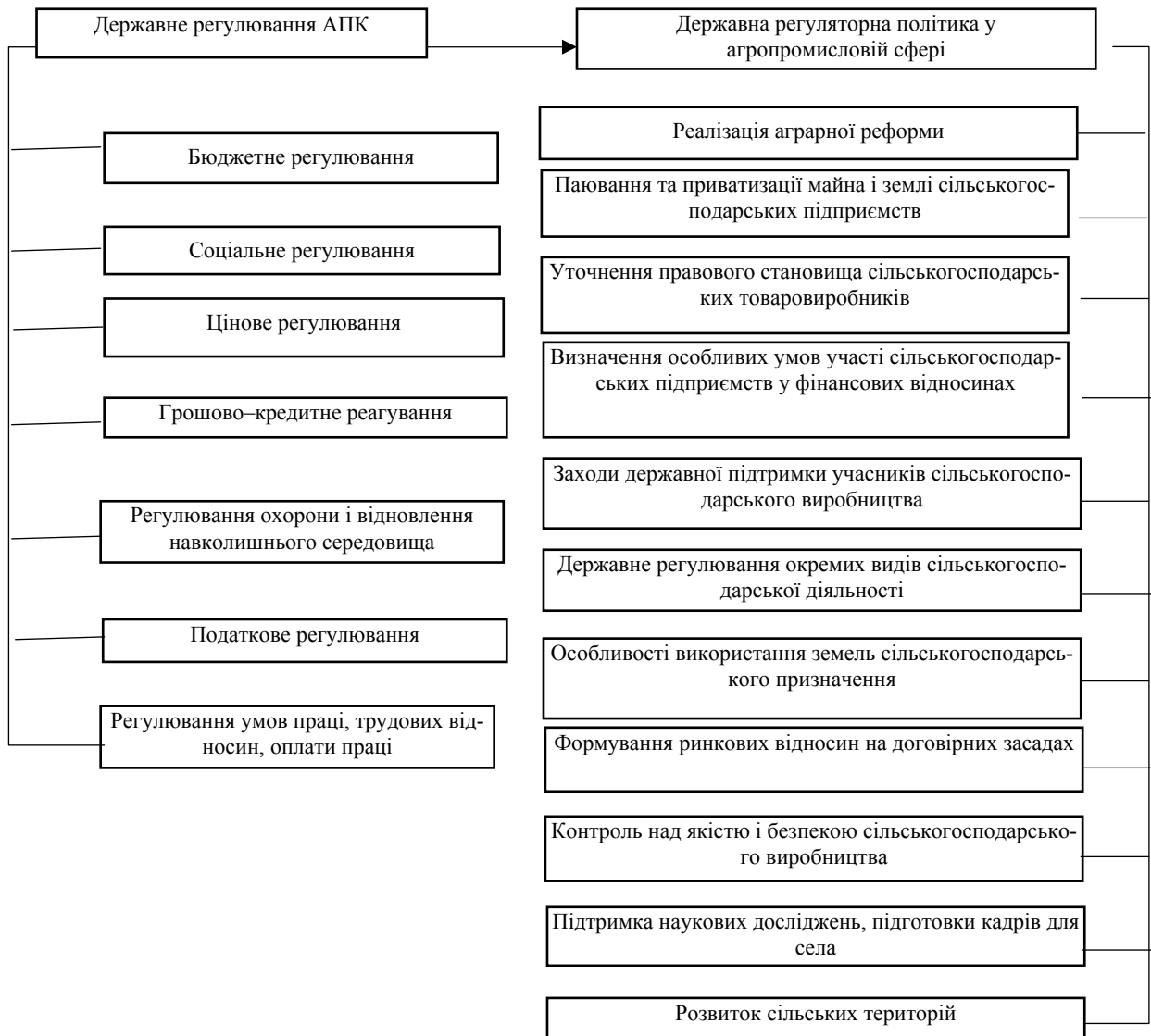

Рис. 1. Напрями здійснення державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки та основні форми державного регулювання АПК

Складено автором із використанням (Maslova, I.A. (2011).

В процесі державного регулювання АПК для забезпечення його підтримки в сучасних умовах глобалізації економіки, посилення конкурентної боротьби необхідно виходити зі специфіки соціально-політичних та економічних умов, балансу податкового, фінансово-кредитного та цінового регулювання, обліку вимог ринку і міжнародних організацій. Рівень компетентності органів управління АПК, готовність організацій до сприйняття встановлених правил, використання наданих їм повноважень, а також наявність і правильне використання наявних ресурсів потребують особливої уваги. Система державної підтримки повинна бути гнучкою, відповідати поточним і довгостроковим потребам АПК (Maslova, 2011; Serbinenko and Serbinenko, 2014).

Організаційно-економічний механізм державного регулювання сільського господарства країни повинен бути орієнтований на збереження і розвиток ресурсів галузі: матеріально-технічних, трудових, земельних, фінансових, інформаційних. Названий механізм повинен включати комплекс впливів, без яких неможливим є ефективне регулювання агропромислового виробництва. Основними засобами вирішення проблеми (елементами механізму), на наш погляд, слід вважати безпосередньо економічні, юридичні, організаційно-адміністративні.

При розробці напрямів державного регулювання сільського господарства на сучасному етапі в Україні особливого значення набувають принципи соціальної спрямованості реформ та пріоритетності розвитку середовища функціонування. Поєднання і дотримання зазначених принципів є можливим в рамках програмно-цільового підходу до державного регулювання та підтримки сільського господарства.

У сільському господарстві найбільшій деформації в кризовий період піддався людський фактор, що виявилось у знеціненні сільськогосподарської праці; погіршенні демографічної ситуації; скороченні числа робочих місць і рівня зайнятості на селі; звуженні аграрного ринку праці; скороченні об'єктів соціальної інфраструктури, соціально-побутових послуг. Для підготовки сільськогосподарського працівника, схильного до інновацій, освоєння нових технологій, орієнтованого на їх створення, необхідно комплексно здійснити наступні заходи державного регулювання і підтримки:

1) прямі державні інвестиції у розвиток освіти, науки, вдосконалення системи підготовки кваліфікованих кадрів для реалізації інноваційної моделі розвитку сільського господарства;

2) розвиток сільських територій на основі розробки і реалізації комплексних програм державно-приватного і муніципально-приватного партнерства;

3) підтримка зайнятості сільського населення за рахунок розвитку малого агробізнесу та створення його інфраструктури.

Формування нової моделі агроекономіки, що дозволяє максимально використовувати наявний потенціал багатукладності сільського господарства, можливе лише за державної підтримки розвитку малого

агробізнесу – селянських (фермерських) і особистих підсобних господарств.

Для забезпечення ефективного впровадження науково обґрунтованих методів ведення господарства, просування наукомістких технологій у виробництво та створення інформаційного середовища необхідним є розвиток інформаційно-консультаційних служб (ІКС). Метою ІКС в сільському господарстві є підвищення ефективності функціонування та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств за допомогою надання їм допомоги в прийнятті обґрунтованих економічних рішень, аутсорсингу, аутстафінгу, пропаганди нововведень і ділового навчання.

Таким чином, на разі існує чимало проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки, які необхідно вирішити найближчим часом. У іншому випадку не можна вести мову про ефективну організацію та функціонування агропромислового комплексу країни. Запропоновані у роботі напрямки оптимізації державної регуляторної політики у сільськогосподарській сфері можуть суттєво покращити стан вітчизняних сільськогосподарських підприємств, проте для цього необхідно надати їм статусу програми або стратегії розвитку АПК на державному рівні.

Висновки

Здійснення діагностики проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки у рамках даної наукової роботи дозволило зробити наступні висновки.

1. Нині виправданим є посилення регулюючого впливу з боку держави на розвиток сільської економіки, та необхідним якнайшвидше впровадження відповідної програми державного регулювання та підтримки цієї важливої галузі.

2. Сучасна державна регуляторна політика у агропромисловій сфері вітчизняної економіки як по своїй суті, та і у процесі своєї реалізації, містить чимало вад та недоліків, усунення яких є необхідним завданням у процесі оптимізації стану сільськогосподарських підприємств в Україні. Основні з них це недостатня увага до надання державної підтримки малим сільськогосподарським підприємствам, допущення нерівних умов функціонування та ведення бізнесу виробниками сільськогосподарської продукції, низький рівень фінансування аграрного сектору та відсутність заходів щодо покращення стану зайнятості сільського населення.

3. Стратегічним завданням державного регулювання сільського господарства має стати формування ефективного та конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, що забезпечує продовольчу безпеку країни, нарощує експорт сільськогосподарської сировини і продовольства.

4. Перспектива подальших досліджень полягає у розробці та науковому обґрунтуванні конкретного переліку заходів удосконалення стратегічних та тактичних напрямів реалізації державної регуляторної політики у агропромисловій сфері України та формуванні на їх основі програми розвитку сільського гос-

подарства та різних організаційно–правових форм сільськогосподарських підприємств на найближчі кілька років.

Бібліографічні посилання

- Bezkravnyj, A.V. (2013). Vplyv derzhavnogo reguljuvannja na efektyvnist' sil's'kogospodars'kogo. Ekonomika APK. 6, 89–91 (in Ukrainian).
- Kljepcheva, O.V. (2013). Rol' derzhavnogo reguljuvannja v zabezpechenni ekonomichnoi' stijkosti sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv. Zbirnyk naukovykh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu. ekonomichni nauky 2(6), 162–170 (in Ukrainian).
- Komarova, I.V. (2013). Derzhavne reguljuvannja rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky Ukrai'ny shljahom bjudzhetnoi' pidtrymky sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv. Visnyk Berdjans'kogo universytetu menedzhmentu i biznesu. 3, 115–119 (in Ukrainian).
- Martynjuk, I.I. (2014). Derzhavne reguljuvannja rozvytku dribnogo sil's'kogospodars'kogo vyrobnyctva. Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny. 24(6), 252–257 (in Ukrainian).
- Serbinnenko, N.V., Serbinnenko, K.G. (2014). Transformacija systemy derzhavnogo reguljuvannja agropromyslovogo sektora v umovah nestabil'nogo zovnishn'ogo seredovyshha. Zbirnyk naukovykh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu (ekonomichni nauky). 2, 200–205 (in Ukrainian).
- Cyfrova, N.G. (2012). Informacijne zabezpechennja mehanizmu derzhavnogo reguljuvannja agropromyslovogo kompleksu. Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija». Kul'tura i social'ni komunikacii'. 3, 72–78 (in Ukrainian).
- But, V.V., Sorokina, I.A. (2011). Problemy gosudarstvennoj podderzhki sel'skogo hozjajstva agropromyshlennyj kompleks Rossii. Problemy razvitija v uslovijah modernizacii jekonomiki. Krasnodar. 1, 52–60 (in Russian).
- Mezenceva, E.S. (2009). Soderzhanie gosudarstvennogo regulirovanija sel'skohozjajstvennogo proizvodstva. Jelektronnyj resurs. Sbornik nauchnykh trudov GTU. Serija «Jekonomika». 9 (in Russian).
- Nechaev, V.I., Bershickij Ju.I., Reznichenko S.M. (2009). Regional'nye aspekty gosudarstvennogo regulirovanija agropromyshlennogo proizvodstva monografija. SPb. Izdatel'stvo «Lan'» (in Russian).
- Sorokina, L.V. (2012). Agrarnyj protekcionizm kak princip gosudarstvennogo regulirovanija sel'skohozjajstvennogo proizvodstva. Problemy sovremennoj jekonomiki. materialy II mezhdunar. nauch. konf. Cheljabinsk. Dva komsomol'ca. 65–68 (in Russian).
- Maslova, I.A. (2011). Konceptual'nye osnovy gosudarstvennogo regulirovanija razvitija sel'skogo hozjajstva i gosudarstvennoj podderzhki kak istochnika finansirovanija. Jelektronnyj resurs «Upravlencheskij uchet» 4 (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2016

УДК 330.13:631.115.75:634.1/7

Підвищення економічної ефективності збуту суниці садової на ринок переробки

Т.Г Пенцак, А.В. Галяс
tpentsak@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
бул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Ягідництво в сучасних умовах в основному зосереджується на застосуванні новітніх технологій вирощування та просування ягідної продукції задля збільшення рентабельності. В Україні виробники суниці садової (полуниці) при плануванні нових посадок в більшості концентрують свою увагу на збуті на свіжий ринок, а це оптові ринки та супермаркети. Проте, більшість з них не беруть до уваги такий вагомий сегмент ринку як переробку, керуючись судженням, що на переробку слід продавати тільки неякісну та другосортну ягоду. В даній статті проведено аналіз сучасного стану збуту суниці садової як сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності так і особистими селянськими господарствами (ОСГ) на ринок переробки, а саме на подальшу заморозку. Описано шляхи підвищення економічної ефективності збуту суниці садової на цей ринок через дотримання виробниками умов вирощування, збирання, доробки та транспортування ягоди до покупця. Надано практичні рекомендації виробникам суниці щодо методів вирощування. Проаналізовано можливості збуту ягід дрібними виробниками через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Доведено, що у виробників суниці садової Західних областей України окрім збуту на свіжий ринок є можливість продавати на ринок переробки, а саме заморозки, проте вона повинна відповідати якісним вимогам. В свою чергу якість ягоди закладається починаючи від посадки і закінчуючи правильним періодом збору та логістикою з поля до камер охолодження.

Ключові слова: економічна ефективність, суниця садова (суниця), збут, ринок переробки, заморозка, сільське господарство, реалізація, підприємство, кооперативи.

Повышение экономической эффективности сбыта клубники садовой на рынок переработки

Т.Г. Пенцак, А.В. Галяс
tpentsak@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Ягодководство в современных условиях в основном сосредотачивается на применении новейших технологий выращивания и продвижения ягодной продукции для увеличения рентабельности. В Украине производители земляники садовой (клубники) при планировании новых посадок в большинстве концентрируют свое внимание на сбыте на свежий рынок, а это оптовые рынки и супермаркеты. Однако, большинство из них не принимают во внимание такой весомый сегмент рынка как переработку, руководствуясь суждением, что на переработку следует продавать только некачественную и второсортную ягоду. В данной статье проведен анализ современного состояния сбыта земляники садовой как сельскохозяйственными предприятиями различных форм собственности так и личными крестьянскими хозяйствами (ОСГ) на рынок переработки, а именно на дальнейшую заморозку. Описаны пути повышения экономической эффективности сбыта земляники садовой на этот рынок через соблюдение производителями условий выращивания, сбора, доробки и транспортировки ягоды к покупателю. Даны практические рекомендации производителям земляники о методах выращивания. Проана-

Citation:

Pentsak, T., Halyas, A. (2016). Increase economic efficiency of marketing of the strawberry into processing market. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 113–117.

лизированы возможности сбыта ягод мелкими производителями через сельскохозяйственные обслуживающие кооперативы.

Доказано, что у производителей земляники садовой Западных областей Украины кроме сбыта на свежий рынок есть возможности продавать на рынок переработки, а именно заморозки, однако она должна соответствовать качественным требованиям. В свою очередь качество ягоды закладывается начиная от посадки и заканчивая правильным периодом сбора и логистикой с поля в камеры охлаждения.

Ключевые слова: экономическая эффективность, земляника садовая (клубника), сбыт, рынок переработки, заморозка, сельское хозяйство, реализация, предприятие, кооперативы.

Increase economic efficiency of marketing of the strawberry into processing market

T. Pentsak, A. Halyas
tpentsak@ukr.net

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

In current conditions berries production is concentrated on implementation of modern technologies of production and marketing of berries products for increasing of profitability. Planning activities Ukrainian strawberry producers are mainly focused on selling to fresh market through wholesale markets and supermarkets. In the same time majority of them do not take into consideration opportunities given by industrial market. They are ruled by judgment that industrial market consume only low quality, second sort berries. In the article conducted analysis of current situation with strawberry sale by agricultural enterprises and householders for processing, in particular for freezing. Described ways of strawberry sale economic effectiveness increasing through respecting of production, handling and harvesting technologies by producers. Analyzed opportunities to sell berries by small producers through agricultural services cooperatives.

Proved that in strawberry producers from Western Ukraine there is opportunity to sell strawberry to industrial market including frozen apart fresh one. But strawberry should correspond to quality requirement. In the same time the quality of berries begin from plantation and end by right harvesting period and logistic from the field to cooling chamber.

Key words: economic effectiveness, strawberry, sale, industrial market, freezing, marketing, enterprise, cooperatives.

Вступ

Між більшістю виробників ягідної продукції, а особливо суниці побутує думка, що ринок переробки є априорі не вигідним та туди можна здавати продукцію будь-якої якості, яка не продася на свіжому ринку або є зіпсованою. Але слід пам'ятати, коли низька якість то і ціна не може бути високою.

Справді, такий стереотип сформувався коли в поняття переробки ягідної продукції закладали тільки вичавлювання соку на концентрати або ж виробництво джемів та наповнювачів. Часто якість кінцевого продукту не була високою, відповідно і до сировини вимоги були відповідні.

В сучасних умовах плодово-ягідного ринку, велику популярність набуває заморожена продукція, яка після глибокої шокової заморозки може зберігатися до двох років не втрачаючи смакові властивості та корисності. Проте, такий спосіб переробки ягід вимагає якісної сировини, яка має відповідну консистенцію, лежкість, форму, запах, колір, а також буде придатною до миття та подальшої переробки. Окремим пунктом варто відзначити питання відсутності пліснявки, за ягуду суниці садової без якісно видаленої пліснявки переробник готовий платити значно більше. Щоб досягнути відповідного рівня видалення потрібно мати необхідні знання для керівного складу сільськогосподарських підприємств (агроном, бригадир), які в свою чергу мають їх передати збирачам ягоди. Аналіз економічної ефективності впровадження цих та інших підходів при збуті ягідної продукції і будуть проаналізовані нижче в статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями теорії та практики ефективності сільськогосподарських підприємств загалом та плодово-ягідних зокрема займалися вітчизняні вчені-економісти О.Ю. Єрмаков, О.В. Кравець, В.В. Лазня, Т.А. Маркіна, О.А. Полюхович, І.Н. Прімишев, В.А. Рудьєв, О.М. Шестопаля, А.І. Шумейко та інші. Проблеми, пов'язані з адаптацією сільськогосподарських підприємств до умов ринку, досліджували В.І. Бойко, Ю.С. Коваленко, В.І. Криворучко, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин. Теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку, управління та регулювання господарської діяльності, формування експортного потенціалу підприємств України, в тому числі в сільськогосподарських, розглянуті у працях А. Альохіна, В. Авер'янова, В. Будкіна, І. Бураковського, В. Власова, А. Гальчинського, В. Гесця, В. Горьового, В. Губенка, Б. Данилишина, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, С. Кваші, О. Кириченка, Л. Михайлової, А. Мокія, О. Онищенко, М. Павловського, М. Портера, П. Саблука, О. Шпичака та інших вчених. Вище перелічені дослідження дуже важливі, однак вони недостатньо дають відповіді на виклики, які постають перед виробниками ягідних культур, зокрема суниці садової в теперішніх умовах. Так в їхніх роботах не в повній мірі розкривається потенціал ринку переробки ягідної продукції, як одного з перспективних та поки що мало розвинутого.

Метою статті є аналіз чинників, які впливають на підвищення ефективності збуту суниці садової в сільськогосподарських підприємствах та ОСГ на переробку

бку. Також розглядатиметься роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОКів) в формуванні ланцюга збуту ягідної продукції для малих та середніх виробників.

Результати та їх обговорення

Плодово-ягідний напрямок сільського господарства України є надзвичайно важливим сегментом аграрної економіки. Окрім забезпечення споживачів свіжою продукцією, а виробників притоком фінансових ресурсів, він відіграє значну соціальну роль, яка полягає в припинення деградації та закладання основ для розвитку сільських територій. Це зумовлено тим, що ягідний напрямок вимагає великої кількості робочої сили, що не можна сказати скажімо про зерновий сектор. Так для прикладу для догляду за одним гектаром полуничних насаджень потрібно 5 осіб, а в сезон збору 10 – 12 осіб. Якщо врахувати, що середнє полуничне господарство має 3 га насаджень, то сукупна кількість зайнятих осіб становитиме 30–36 осіб, що є хорошим показником в умовах тотального безробіття в українському селі.

Ягідництво є також одним з найоптимальніших шляхів розвитку сільських родин, які мають в своїй власності земельні паї. Адже сільська родина – сімейна ферма маючи у власності від 1 до 3 га може успішно розвивати свій приватний бізнес заклавши плантацію ягід, для прикладу суниці садової. При середній врожайності 10 т/га., родина може отримати 200 – 250 тис. грн. прибутку з одного гектара, таким чином покривши інвестиції в перший же рік плодоношення. Варто зазначити, що суниця є ягодою, яка забезпечує швидку оборотність коштів. Сподіваємось, що розвитку сімейного фермерства сприятиме і прийняття в 2016 році Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств».

Переважно більшість сільськогосподарських підприємств та особливо ОСГ є зорієнтованими на збут ягід суниці на свіжий ринок, менше з них продають як на свіжому ринку так і на переробку. Звісно свіжий ринок є більш цікавим з точки зору ціни, якщо продукція є хорошою якості, правильно представлена, а на ринку немає перенасичення пропозиції. Проте, ринок суниці з року в рік є різним і трапляються періоди перенасиченої пропозиції, коли ринок не може спожити великої кількості ягоди і тоді ціна свіжого ринку та переробки може вирівнятись. Тому для виробників суниці, особливо ті хто має від 1 га і більше варто цікавитись можливістю виходу на ринок переробки, особливо звертаючи увагу на заморозку. Він є об'ємним, потреби настільки великі, що Україна на даний час власною продукцією закриває власні потреби тільки на 30 – 40% своїх потреб. Інші 60% імпортуються з Китаю, Польщі та інших країн.

Отже які основні переваги роботи з ринком переробки:

1. Гарантований збут;
2. Постачання великих об'ємів одному або декільком переробникам.
3. Економія часу, зусиль та коштів на збут ягоди через дрібний гурт;
4. Стабільна ціна як мінімум цілий сезон – за умови попереднього контрактування та виконання домовленостей;
5. Вихід на зовнішні ринки, заморожена ягода високої якості добре цінується;
6. Зростання ціни на полуницю через малі об'єми посадок протягом останніх 2015 – 2016 років.

Не вся суниця буде мати однакову вартість, оскільки переробні підприємства ставлять основною вимогою високу якість, відсутність плодоніжки та безпечність ягід. Для цього ягода повинна бути «консистентною, однорідною по степені стиглості, без стороннього запаху або присмаку, ягода ціла, чиста, суха, не перестигла, без плісняви, без механічних пошкоджень та пошкоджень шкідниками і хворобами.». Таке визначення ягоди суниці першого класу без плодоніжки дає компанія «Агрона Фрут», що у Вінниці.

Щоб забезпечити якісну ягоду сільськогосподарському виробнику необхідно виконати наступні кроки:

- використовувати відповідні сорти, які забезпечуватимуть лежкість та транспортабельність ягоди;
- вносити необхідні добрива в тій пропорції, кількості та в строки, рекомендовані технологією;
- вносити необхідні засоби захисту рослин для упередження появи шкідників та хвороб, які можуть пошкодити ягоду;
- збирати ягоду при 80 – 85% стиглості, не перестиглу;
- слідкувати щоб збирачі не м'яли, не кидали ягоду в ящик;
- плодоніжка має вичищатись так щоб не залишалось жодного її залишку на ягоді.

На Рисунках 1 та 2 показано приклади вірного та не вірного збору суниці без плодоніжки.

При прийомці на переробних підприємствах велика увага приймальників приділяється інспекції ягід, де детально оглядають кожну палету і шляхом вибірки встановлюють рівень вибраковки. При знаходженні невідповідних по якісних характеристиках ягід, а саме: гнилих, деформованих, брудних, пом'ятих, недостиглих, перестиглих відбувається процес вибракування, що позначається на кількості прийнятого товару від виробника. Якщо кількість невідповідної ягоди перевищує 6 – 8% (в залежності від підприємства), то палета або вся машина може бути зарахованою в другий клас або з плодоніжкою. На Рисунках 3 і 4 зображено вірний та не вірний рівень стиглості суниці для переробки на заморозку.

Рис. 1. Вірне очищення площа суниці від плодоніжки (Фото автора)

Рис. 2. Не вірне очищення площа суниці від плодоніжки (Фото автора)

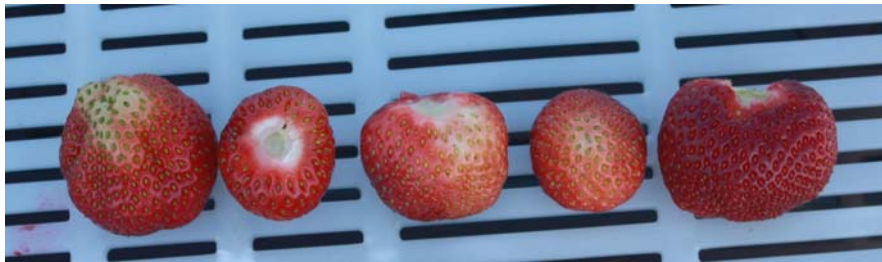

Рис. 3. Вірний рівень стиглості суниці на переробку

Рис. 4. Не вірний рівень стиглості суниці на переробку

Під час збору, суницю потрібно вивезти з поля протягом 2 – 3 годин, бажано в камеру охолодження для приведення її до оптимальної температури та недопущення перегрівання на полі. Температурний режим в камері повинен становити +4– 8 С.

Логістику суниці необхідно проводити термоавтомобілем з холодильником з температурним режимом +4–6 С. В таких умовах ягода краще транспортується та її можна переміщувати на віддалі до 300 км і більше.

Збут суниці на заморозку відбувається переважно на підприємства, які мають тунельну індивідуальну швидку заморозку (IQF) та здатні переробити за го-

дину біля 5 т ягід. Температура в тунелі під час заморозки становить біля –40 С.

Цінова політика на полуницю на переробку виглядає таким чином, що за ягоду без плодоніжки переважає більшість переробних підприємств платить на 3 грн/кг більше ніж з плодоніжкою. В свою чергу виробник збирачам платить за збір без плодоніжки на 0,5 – 1,00 грн/кг дорожче. Отже економічний зиск очевидний і становить 2 – 2,5 грн з кілограма.

Аналізуючи ціни та ринок суниці видно, що протягом 4 останніх років стабільно зберігається різниця між суницею з плодоніжкою та без неї.

Таблиця 1

Вартість суниці за типами

Тип суниці	Вартість суниці, грн/кг без ПДВ			
	2013	2014	2015	2016
З плодоніжкою	6,00	7,00	11,00	11,50
Без плодоніжки	9,00	10,00	14,00	15,00

Дані в Таблиці 1 базуються на власних дослідженнях автора протягом останніх чотирьох маркетингових років. Збір даних проходив у Львівській, Тернопільській, Волинській та Вінницькій областях шляхом опитування сільськогосподарських підприємств – виробників суниці та переробників, які спеціалізуються на заготівлі ягід.

Таблиця 2

Вартість суниці на свіжому ринку та ринку переробки

Тип ринку	Вартість суниці, грн/кг без ПДВ			
	2013	2014	2015	2016
Свіжий ринок	11,00	13,00	15,00	20
Ринок переробки (суниця без плодоніжки)	9,00	10,00	14,00	15,00

З даних наведених в табл. 2 видно, що до 2016 року різниця у вартості суниці на свіжий ринок та на заморозку без плодоніжки не була кардинальною, що зумовлено порівняно великою кількістю пропозиції ягоди на ринку під час масового досягання. Слід врахувати, що ціна свіжого ринку подається з врахуванням пікового періоду збуту. Очевидно, що ранню та пізню суницю не має жодного сенсу здавати на переробку з огляду на цінову політику та неможливість формування великих партій. Починаючи з 2016 року, спостерігається подорожчання суниці на свіжому ринку, коли переробка не готова була так стрімко підвищувати ціну.

Причинами зростання ціни на 25% є:

- загальне скорочення площ насаджень суниці садової через,
- переорієнтування уваги виробників на посадку малини, ціна на яку в 2015 році була рекордною;
- не сприятливі погодні умови, а саме вкрай посушливе літо осінь 2015 року, декілька днів в грудні 2015р. з екстремально низькою температурою –26–28С, а також квітневі заморозки весною 2016 року;
- девальвація гривні.

Особливу роль в збуті суниці садової можуть відігравати обслуговуючі кооперативи, які окрім ролі заготівельника та об'єднуючої ланки між виробником та переробником відіграють навчальну та просвітницьку роль. Вони мають доносити до виробників інформацію про нові технології, сорти, добрива та засоби захисту, методики підвищення врожайності та інше.

Наглядним прикладом є СОК в селі Лосятин Тернопільської області, який займається заготівлею та збутом не тільки суниці садової, а і малини. Маючи завдяки проекту міжнародної допомоги добре обладнану виробничу базу, яка включає в себе камеру охолодження на 40 тон та термо-автомобіль, кооператив заготовляє ягідну продукцію акумулюючи товарні

партії, охолоджує її та власним автомобілем поставляє переробникам.

Також вже більше трьох років працює «ягідний» кооператив «Агрофрут» в Перемишлянському районі Львівської області. СОК активно розвивається, має необхідне навісне обладнання для надання послуг, залучає нових членів та проводить просвітницьку роботу щодо розвитку самозайнятості сільського населення, розбудови сімейних ферм та покращення їхнього добробуту.

Висновки

Успішне ведення господарської діяльності підприємствами та ОСГ, які вирощуються ягоди та зокрема суницю садову багато в чому залежить від вміння вигідно продати вирощену продукцію. Адже суниця має вкрай короткий строк зберігання та повинна бути проданою протягом доби після збору без охолодження та протягом двох діб за умов регульованої температури.

На даний час свіжий ринок викликає найбільший інтерес у виробників, оскільки ціна на ньому переважно є вищою ніж на ринку переробки. Проте, виробники не завжди правильно оцінюють можливості ринку переробки, яка може давати стабільну ціну та закупляти великі партії суниці, яку в піковий період важко продати на свіжому ринку. Так однією з можливостей є робота з переробниками, які заморожують ягоду суниці та відповідно, платять преміальну ціну за товар без плодоніжки, але в той самий час є вимогливими до якості.

Правильно налагодивши роботу з вирощування, збору та доробки ягід суниці на переробку, сільськогосподарські підприємства та ОСГ через кооперативи можуть розраховувати на хорошу ціну, а також зменшення затрат часу та коштів на пошук збуту тільки на свіжому ринку.

Бібліографічні посилання

Gubenko, V.I. (2013). Mechanizm zrostannja konkurentospromozhnosti tovariv APK na svi-tovomu rynku. Agroinkom. 1–2, 60–68 (in Ukrainian).
 Kernasjuk, Ju.V. (2015). Ekonomichni perspektyvy vyroshhuvannja jagid. Ag-robiznes s'ogodni. 10(305), 20–22 (in Ukrainian).
 Latynin, M.A. (2007). Derzhavne reguljuvannja agrarnogo sektora ekonomiky Ukrainy: av-toref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dok. ekon. nauk: spec. 25.00.02 «Mechanizmy derzhavnogo upravlinnja». Donec'k.
 Ulanchuk, V.S., Anishhenko, G.Ju. (2011). Spozhyvchij rynok plodojagidnoi' produkci': stan ta perspektyvy rozvytku. Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrainy. 1, 158 (in Ukrainian).
 Sabluka, P.T., Ambrosova, V.Ja., Mazneva, G.Je. (2001). Problemy efektyvnogo funkcionuvannja APK v umovah novyh form vlasnosti ta gospodarjuvannja: U dvoh tomah. K.: IAE, 1, 831 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

УДК 631.1.027:631.115 (447.43)

Актуальні проблеми маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств

С.І. Поперечний, Т.Ю. Кудла
stepany2008@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Розглядаються проблеми застосування основних елементів маркетингу у сільськогосподарських підприємствах України. Актуальність цих проблем обумовлено не сформованістю інфраструктури аграрного ринку, високим рівнем монополізації сфери закупівель продукції. Показано, що в таких умовах знижується результативність державної фінансової підтримки. Пропонується державну підтримку сільського господарства в Україні спрямувати на дослідження ринку, а результати досліджень безоплатно передавати суб'єктам господарювання. Обґрунтована можливість адаптації сільськогосподарських підприємств до існуючого ринкового середовища формуванням вертикальних маркетингових систем, у яких зусилля спрямовуватимуться на кінцевих споживачів, що відповідає визначальним принципам маркетингу. Показано, що необхідною умовою ефективної маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств є формування інфраструктури аграрного ринку. Способами ринкового генерування та стабілізації цін є активізація біржової діяльності, організація аукційних торгів на оптових ринках сільськогосподарської продукції. Сформовані таким чином ціни впливатимуть на загальний рівень цін у інших каналах розподілу. Загальна стабілізація цін є передумовою розробки обґрунтованої товарної політики розвитку капіталомістких галузей з тривалою окупністю інвестицій, насамперед молочного скотарства.

Ключові слова: маркетинг, ринкове середовище, інфраструктура аграрного ринку, маркетингове ціноутворення, маркетингова товарна політика, маркетингові канали.

Актуальные проблемы маркетинговой деятельности сельскохозяйственных предприятий

С.И. Поперечный, Т.Ю. Кудла
stepany2008@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Рассматриваются проблемы применения основных элементов маркетинга в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Актуальность этих проблем обусловлено несформированностью инфраструктуры аграрного рынка, высоким уровнем монополизации сферы закупок продукции. Показано, что в таких условиях снижается результативность государственной финансовой поддержки. Предлагается государственную поддержку сельского хозяйства в Украине направить на исследование рынка, а результаты исследований безвозмездно передавать субъектам хозяйствования. Обоснована возможность адаптации сельскохозяйственных предприятий к существующей рыночной среде формированием вертикальных маркетинговых систем, в которых усилия направляются на конечных потребителей, что соответствует определяющим принципам маркетинга. Показано, что необходимым условием эффективной маркетинговой деятельности сельскохозяйственных предприятий является формирование инфраструктуры аграрного рынка. Для рыночного генерирования и стабилизации цен предлагается активизировать биржевую деятельность, организовывать аукционные торги на оптовых рынках сельскохозяйственной продукции. Сформированные таким образом цены будут влиять на общий уровень цен в других

Citation:

Poperechnuy, S., Kudla, T. (2016). Actual problems of marketing in agricultural enterprises. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 118–122.

каналах распределения. Общая стабилизация цен является предпосылкой развития капиталоемких отраслей с длительной окупаемостью инвестиций, прежде всего молочного скотоводства.

Ключевые слова: маркетинг, рыночная среда, инфраструктура аграрного рынка, маркетинговое ценообразование, маркетинговая товарная политика, маркетинговые каналы

Actual problems of marketing in agricultural enterprises

S. Poperechnuy, T. Kudla
stepany2008@ukr.net

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

The problems of application basic elements of marketing agricultural enterprises of Ukraine are described. The urgency of these problems due to immaturity of agricultural market infrastructure, high level of monopolization of the procurement of products. Analyzed alternative views of different scientific schools and trends on the essence of marketing. The conclusion of the impact on the transformation of attitudes purposes of marketing activities in different historical periods. Zamyne reduce the perception of practical significance hronichnosti marketing is considered the result of problems in the agricultural sector of Ukraine and the complexity of their solutions using marketing tools. It is shown that marketing activities intuitively perform all producers. They are mainly oriented to the level of current prices, excluding the expected changes. Prices of agricultural products are very volatile. To adapt it to this extremely difficult, which is the most significant problem of marketing of domestic agricultural producers. It is shown that in these conditions the efficiency of public financial support are reduced. Proposed state support of agriculture in Ukraine spent on market research, its research results free transfer to units of management. The possibility of adapting farms to the existing market environment forming vertical marketing systems that efforts directed at end users, which meets the defining principles of marketing. It is shown, that a necessary condition for effective marketing of agricultural enterprises is the formation of agricultural market infrastructure. The ways of generating market and stabilize prices is to promote exchange activities, the organization auction trading in the wholesale markets of agricultural products. Formed so prices will affect the general price level in other distribution channels. The total price stabilization is a prerequisite for the development of capital-intensive industries with a long payback investment, especially dairy.

Key words: marketing, market environment, agrarian market infrastructure, marketing pricing, marketing commodity policy, marketing channels

Вступ

Наукові дослідження з проблем маркетингової діяльності у сільському господарстві не нові. Починаючи з кінця 80–х років минулого століття їх вирішенню присвячувались наукові праці Павленка А.Ф., Старостіної А.О., Кириленка І.Г., Шубравської О.В. (Shubravs'ka, 2016). Дані проблеми не втратили актуальності і у даний час. Романова Л. В. вказує на нагальний необхідності розробки моделі маркетингу з урахуванням галузевих особливостей маркетингу у сільському господарстві (Romanova, 2013). Значна увага звертається на оптимізацію каналів розподілу (Franchenko, 2013). Попадюк О.М. вказує на несформованість інфраструктури аграрного ринку, що є основною причиною проблем взаємодії суб'єктів ринку і реалізації їх ринкових можливостей (Poradjuk, 2014).

Значна увага до проблем аграрного маркетингу поєднується з тим, що до цього часу не сформовано загальноприйнятних, прийнятних для практичного застосування у сільськогосподарських підприємствах маркетингових прийомів. Актуальність цих проблем обумовила вибір теми статті, мету і завдання досліджень.

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень та методичних основ маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств. Для досягнення мети вирішувались такі завдання як вивчення особливостей маркетингового середовища у сільському господарстві і його впливу на ринкові можливості сільськогосподарських підприємств; аналізу рівня сфор-

мованості інфраструктури аграрного ринку, виконання нею функцій генерування товаропотоків та цін; дослідження можливостей здійснення маркетингової діяльності.

Матеріал і методи досліджень

Інформаційною базою досліджень були дані Державної служби статистики України. Застосовувались загальноприйнятні методи досліджень. Монографічні методи застосовувались для вивчення ринкового середовища і проблем маркетингової діяльності. Метод порівняльного аналізу застосовувався для вивчення впливу основних чинників на товарну політику підприємств.

Результати та їх обговорення

Маркетингова діяльність підприємства складна та багатопланова. Її зміст і спрямування визначаються не тільки умовами та особливостями ринкового середовища, у якому функціонує підприємство, але і суб'єктивними чинниками, основними з яких є застосування теоретичних підходів та практичних засад маркетингової діяльності, запозичених у різних наукових школах і течіях, поширення в Україні зарубіжних наукових видань, опублікованих у різні історичні періоди (Suprun et al., 2015; Nepochatenko, 2016). Багато практиків господарювання ототожнює маркетингову діяльність із збутовою та комерційною. Поширені є трактування маркетингу як функції менеджменту

(Janyshyn and Kashuba, 2014). До уваги не береться те, що маркетинг – вічний супутник товарного виробництва, а маркетингова діяльність є природною реакцією суб'єкта господарювання на ринкове оточення, у якому даний суб'єкт функціонує. Зрозумілим є у кінці XIX століття, в умовах кризових явищ, зумовлених появою монополій, спрямування зусиль на вирішення проблем реалізації продукції і трактування маркетингу як збутової діяльності. Ототожнення маркетингу з однією чи декількома функціями менеджменту характерне для другої половини 50-х років минулого століття. В умовах подальшого розвитку ринкових відносин закономірним є розширення сфери маркетингової діяльності, її розуміння як загальної філософії бізнесу, визначальних засад прийняття усіма менеджерами підприємства управлінських рішень.

Різної у поглядах на предмет науки є підставою для сумнівів у рівні її сформованості. Разом з тим прийнятною є диференціація у трактуваннях сутності маркетингу з урахуванням загального стану ринково орієнтованої економічної системи та актуальних проблем підприємств, що підлягають вирішенню. На етапі реформування вітчизняного сільського господарства приватизацією землі і майна, усуненням важелів адміністративного впливу на суб'єкти господарювання маркетинг видався за радикальний засіб оздоровлення підприємства і подолання чуть не усіх проблем. У наукових публікаціях пропонувались запозичені у західних виданнях підходи до здійснення маркетингової діяльності, прийнятні для економічно розвинутих країн. На практиці через несформованість інфраструктури аграрного ринку до цього часу у сільському господарстві на альтернативних засадах не можуть обиратись канали розподілу. Рівень монополізації сфери закупівель сільськогосподарської продукції приблизно такий, який існував у економічно розвинутих країнах на початку XX століття. Особливо відчутним є монополійний тиск на невеликі господарства. Це не тільки стримує трансформування особистих селянських господарств, які є основними виробниками багатьох видів продукції, у ринково орієнтовані фермерські господарства товарного типу, але є основною причиною зменшення загальної чисельності фермерських господарств. За 2012–2015 роки їх кількість в Україні скоротилась з 34035 до 32303, а частка у обсягах виробництва валової продукції сільського господарства в 2015 році складала лише 7,9%. Прискорено розвиваються особливо великі за розмірами господарства голдингового типу, які самостійно здійснюють усі операції із реалізації продукції, обминаючи закупівельні організації. З цих же причин набули поширення особливо великі за розмірами формально фермерські господарства.

Несформованість інфраструктури аграрного ринку є основною причиною високої мінливості закупівельних цін на продукцію. Їх нестійкість є результатом впливу не стільки об'єктивних чинників кон'юнктури ринку, скільки монополійного впливу окремих посередницьких структур. Невизначеність ціни ускладнює розробку маркетингової товарної політики. Пріоритет віддається виробництву зорієнтованої на експорт сировинної продукції, оскільки на зарубіжних ринках

ціни стабільніші порівняно з внутрішнім ринком. У критичному становищі опинилось молочне скотарство, яке характеризується високою капіталомісткістю і тривалою окупністю капіталу, реалізацією продукції переважно на місцевому ринку. Через невизначеність очікуваних цін зростає ризик інвестування коштів у дану галузь. Кредитні ресурси переважно не залучаються. Проблеми розвитку молочного скотарства ускладнюються постійними змінами щодо спрямування державної регуляторної політики. Зусилля, спрямовані на здешевлення молочних продуктів, як соціально значимих, поєднуються з намаганнями підвищення закупівельних цін на молоко для переробки. Періодично визначається мінімальний рівень закупівельної ціни на молоко, який на практиці не застосовується, а тільки дезорієнтує виробників молока, які з урахуванням даного рівня цін розробляють свої маркетингові програми. Виробники віддають виробництву зерна на експорт, стійко скорочуючи посівні площі кормових культур та поголів'я корів.

В умовах існуючого рівня та співвідношення цін не знижується результативність впливу державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. Через цінові перекося кошти державної підтримки вимиваються із сільського господарства і переливаються у суміжні з ним галузі. При цьому обсяги державної фінансової підтримки часто коригуються. Підприємства не можуть їх брати до уваги не тільки для розробки стратегічних маркетингових планів, а навіть поточних програм виробництва окремих видів продукції.

Стан аграрного ринку, проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств, багато з яких набули ознак хронічності, неможливість їх подолання застосуванням основних елементів маркетингу в поєднанні з популяризацією цих ідей, намаганням застосування маркетингових засад діяльності багатьма суб'єктами господарювання зумовили трансформацію поглядів на маркетинг, помітне зниження сприйняття його практичної значимості.

Маркетинг – організація виробничої та збутової діяльності підприємства. Вона може бути результативною, якщо пронизує діяльність усіх служб та структурних підрозділів. Без цього створені у підприємствах служби маркетингу відчували себе іноземними структурами, які або дублювали функції інших структур, або виконували технічну роботу. Часто на статус маркетингових переводились збутові служби. Проблемність збуту виробленої продукції в умовах посилення конкуренції без попереднього обґрунтування товарної політики підприємств на засадах маркетингу посилювало невизначеність щодо доцільності маркетингових служб.

У тій чи іншій мірі маркетингову діяльність здійснюють усі без винятку підприємства. У більшості з них інтуїтивно застосовуються окремі елементи маркетингу без чіткої формалізації. Незаперечним є реагування виробників на рівень ціни, поведінку споживачів, рівень конкуренції тощо. При цьому таке реагування здійснюється у результаті переважно випадкової одержаної маркетингової інформації без системного підходу до її збирання та аналізування. Визнача-

льний вплив має інформація про рівень та співвідношення поточних цін. Збільшується виробництво тієї продукції, рівень поточних цін на яку забезпечує вищу, порівняно з іншими видами продукції, прибутковість. Від спільної дії усіх виробників зростає пропозиція цієї продукції. Зростання пропозиції призводить до зниження цін, а зниження цін – до втрати прибутку. Наприклад, збільшення поголів'я свиней в Україні за 2011–2013 роки поєднується із зниженням прибут-

ковості виробництва свинини і зменшення поголів'я свиней за 2013–2015 роки з відповідним підвищенням прибутковості (рис. 1).

Необхідною умовою розробки та здійснення обґрунтованої товарної політики є попередні маркетингові дослідження і прогнозування ринкових тенденцій. Такі дослідження є дорогими, їх проблемно здійснювати окремо, навіть середньому за розмірами підприємству.

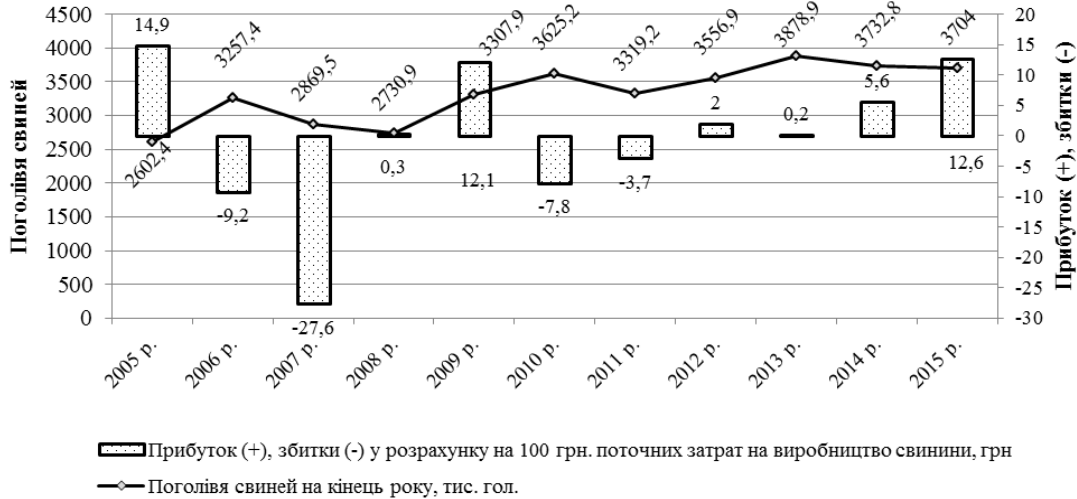

Рис. 1. Прибутковість виробництва свинини та поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах України за 2005 – 2015 роки

Джерело інформації: дані Державної служби статистики України

У переважній більшості економічно розвинутих країн вони здійснюються державними органами управління сільським господарством. Їх здійснення є однією з основних функцій цих органів, а безоплатна передача інформації – вагомим способом державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. За результатами досліджень, крім того, розробляються заходи державного регулювання сільського господарства, що включає стимулювання розвитку одних галузей і стримування інших. Це у значній мірі стабілізує загальний стан сільського господарства, стримує як необґрунтоване інвестування коштів для входження у галузь, так і передчасне покидання галузі та вилучення засобів виробництва.

Історично системна маркетингова діяльність у сільському господарстві розпочиналась із створення невеликими товаровиробниками збутових кооперативів. Формуючи кооперативні канали розподілу без надмірного укрупнення суб'єктів господарювання вони уникали монопольного впливу на закупівельні ціни, а диверсифікацією діяльності шляхом організації в цих каналах переробки продукції, оптової та роздрібної торгівлі створювались вертикальні маркетингові системи. У таких системах дії усіх учасників узгоджуються та координуються, спрямовуються на кінцевого споживача, що прямо відповідає визначальним принципам маркетингу, забезпечує конкурентні переваги та сталий розвиток. Зусилля державних органів та громадських організацій на створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні спрямовуються уже тривалий час. Однак з поля зору опускаються визначальні чинники доціль-

ності таких кооперативів – уникнення монопольного впливу посередників і доведення продукції до кінцевого споживача. Державна підтримка переробки продукції у таких кооперативах та фірмової торгівлі не здійснюється, а об'єднанням зусиль лише щодо доведення продукції посередникам і реалізація її за такими ж цінами, за якими посередники закупляють продукцію безпосередньо в господарстві не забезпечує учасникам кооперування будь-яких переваг.

Необхідною умовою ефективної маркетингової діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств є формування ринкового середовища, насамперед інфраструктури аграрного ринку. Активізація біржової діяльності, організація аукційних торгів на оптових ринках сільськогосподарської продукції сприяють генеруванню товаропотоків та цін, стабілізують ціни, що створює передумови для розробки і застосування загальноприйнятних маркетингових прийомів.

Висновки

Тривалі наукові дослідження з проблем маркетингової діяльності поєднуються з дискусіями навіть щодо сутності маркетингу, несформованістю загальноприйнятих підходів до застосування основних його елементів. Альтернатива маркетинговій діяльності підприємств в умовах ринкового середовища відсутня. Необхідними умовами її ефективного здійснення є формування інфраструктури аграрного ринку, здійснення державними органами досліджень аграрного

ринку і безоплатна передача їх результатів суб'єктам господарювання.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей аграрного маркетингу, обґрунтуванні доцільних маркетингових прийомів з урахуванням стану аграрного ринку, посилення конкуренції та активізації міжнародної інтеграції України. Особливо актуальними є дослідження проблем конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва на зовнішньому ринку.

Бібліографічні посилання

- Nepochatenko, V.O. (2016). Analiz konkurentnogo seredovyshha sil's'kogospodars'kyh pidpryemstv. *Ekonomika APK*. 5, 43–51 (in Ukrainian).
- Popadjuk, O.M. (2014). Rozvytok infrastruktury agrarnogo rynku jak skladovoi' systemy mehanizmiv pidtrymky i stymuljuvannja pidpryjemnyctva. *Ekonomika APK*. 9, 75–80 (in Ukrainian).
- Romanova, L.V. (2013). Do problemy formuvannja suchasnoi' modeli marketyngu v Ukraini. *Ekonomika APK*. 5, 102 – 107 (in Ukrainian).
- Suprun, O.M., Velychko, Je.I., Ivanikova, I.S. (2015). Vplyv cinovyh chynnykiv na vyrobnyctvo moloka v sil's'kogospodars'kyh pidpryemstvah. *Ekonomika APK*. 12, 64–67 (in Ukrainian).
- Franchenko, L.O. (2013). Optymizacija kanaliv prosuvannja vyrobnykamy zerna na svitovyj rynek. *Ekonomika APK*. 9, 136–141 (in Ukrainian).
- Shubravs'ka, O.V. (2016). Rozvytok agroprodovol'chogo vyrobnyctva Ukrainy: zavdannja i vyklyky. *Ekonomika APK*. 4, 5–12 (in Ukrainian).
- Janyshyn, Ja.S. Kashuba, Ju.P. (2014). Marketyng jak systema upravlinnja vyrobnycho–zbutovuju dijial'nistju agrarnyh pidpryemstv. *Ekonomika APK*. 3, 61–65 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 5.09.2016

УДК 658.14/17

Роль факторингових операцій у сучасних фінансових розрахунках

Н.Б. Радух
nraduh@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

У статті розкрито зміст факторингових операцій, їх роль та значення у забезпеченні ефективної виробничо-господарської і фінансової діяльності вітчизняних підприємств. Визначено, що найбільшу потребу у факторингових розрахунках мають малі та середні підприємства, котрі відчувають фінансові труднощі у зв'язку з несвочасним погашенням боргів дебіторами та обмеженістю можливих джерел кредитування. Роль факторингу полягає у зменшенні неплатежів, прискоренні товарообігу й створенні стабільної системи фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємств. Проведено аналіз основних показників, що характеризують сучасний рівень використання факторингу. Виокремлено основні завдання факторингу для забезпечення ефективності фінансової, економічної та маркетингової діяльності. Розглянуто умови факторингу для сільськогосподарських підприємств, зокрема можливості та загрози. Основна увага акцентується на застосуванні факторингових розрахунків як інструменту активізації продажу сільськогосподарської продукції та управління дебіторською заборгованістю. Однак висока ризикованість факторингу в порівнянні з іншими банківськими продуктами є суттєвою перешкодою для його повноцінного розвитку на національному ринку фінансових послуг. Невідповідне інформаційне забезпечення, незадовільний стан нормативно-правового регулювання, висока вартість послуг та кредитний ризик, складність у пошуку компанії-фактора стримує розвиток факторингових послуг в Україні. За таких обставин особливо актуальною є проблема пошуку та впровадження передових технологій мінімізації ризиків факторингових операцій.

Ключові слова: факторинг, дебіторська заборгованість, фактор, ліквідність, валовий внутрішній продукт, грошові кошти, фінансові ресурси.

Роль факторинговых операций в современных финансовых расчетах

Н.Б. Радух
nraduh@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

В статье раскрыто содержание факторинговых операций, их роль и значение в обеспечении эффективной производственно-хозяйственной и финансовой деятельности отечественных предприятий. Проведен анализ основных показателей, которые характеризуют современный уровень использования факторинга. Выделены основные задания факторингу для обеспечения эффективности финансовой, экономической и маркетинговой деятельности. Рассмотрены условия факторинга для сельскохозяйственных предприятий, в частности возможности и угрозы. Основное внимание акцентируется на применении факторинговых расчетов как инструменту активизации продажи сельскохозяйственной продукции и управления дебиторской задолженностью. Однако высокая рискованность факторинга по сравнению с другими банковскими продуктами являются существенным препятствием для его полноценного развития на национальном рынке финансовых услуг. Несоответствующее информационное обеспечение, неудовлетворительное состояние нормативно-правового регулирования, высокая стоимость услуг кредитный риск, сложность в поиске компании-фактора сдерживает развитие факторинговых услуг в Украине. При таких обстоятельствах особенно актуальна проблема поиска и внедрения передовых технологий минимизации рисков факторинговых операций.

Citation:

Radukh, N.B. (2016). A role of faktoring operations is in modern financial arrangements. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 123–126.

Ключевые слова: факторинг, дебиторская задолженность, фактор, ликвидность, валовой внутренний продукт, денежные средства, финансовые ресурсы.

A role of faktoring operations is in modern financial arrangements

N.B. Radukh
nraduh@ukr.net

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

In the article maintenance of faktoring operations, their role and value, is exposed in providing of effective production and financial activity of domestic enterprises. It was determined that the greatest need for faktoring calculations are small and medium enterprises, which are experiencing financial difficulties due to delayed repayment of debts and debtors limited potential sources of financing. The role of faktoring is to reduce payments, accelerating the turnover and the creation of a stable financial system providing industrial and economic activity. The analysis of basic indexes which characterize the modern level of the use of faktoring is conducted. Basic tasks faktoring are selected for well-to-do efficiency of financial, economic and marketing activity. The terms of faktoring are considered for agricultural enterprises, in particular possibilities and threats. Basic attention is accented on application of faktoring calculations as to the instrument of activation of sale of agricultural produce and management an account receivable. However, the high risks of faktoring compared to other banking products is a major obstacle to its full development in the national market of financial services. Inadequate provision of information, poor state legislation and regulation, high cost of services and the credit risk of the difficulty in finding factor holding back the development of faktoring services in Ukraine. In such circumstances, the problem is particularly relevant for search and implementation of advanced technologies to minimize risks faktoring operations.

Key words: faktoring, account receivable, factor, liquidity, gross domestic product, money, financial resources.

Вступ

Факторинг виступає одним із способів альтернативного фінансування підприємств, забезпечуючи трансформацію дебіторської заборгованості у грошові кошти і поповнення власних надходжень фінансових ресурсів. Найбільшу потребу у факторингових розрахунках мають малі та середні підприємства, котрі відчувають фінансові труднощі у зв'язку з несвоєчасним погашенням боргів дебіторами та обмеженістю можливих джерел кредитування. Роль факторингу полягає у зменшенні неплатежів, прискоренні товарообігу й створенні стабільної системи фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємств.

Актуальність теми. Сучасний ринок факторингових послуг представляють лише деякі банківські установи, що мають низку спеціальних умов до потенційних клієнтів: переведення рахунків підприємства на обслуговування, максимальна кількість дебіторів не перевищує п'яти покупців, встановлюється мінімальна сума обслуговування не менше 50 тис. грн, може надаватися забезпечення у вигляді нерухомого майна. Недоліком факторингових послуг, що стримує зацікавленість потенційних учасників факторинговими операціями, є великий відсоток перевідступлення боргу, який сьогодні застосовують вітчизняні банки у тарифах за обслуговування. Новим клієнтам одержати факторингові послуги дуже складно і дорого, реальна ставка фінансування 28 – 35% річних. У розвинених країнах вартість факторингу становить у середньому близько 1,5 – 2% від суми постачання.

Мета дослідження полягає у визначенні динаміки ринку факторингових послуг у сучасних умовах та аналізі можливостей і загроз факторингу при застосуванні у фінансових розрахунках суб'єктів господарювання.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- здійснити оцінку сучасного стану та умов використання факторингових операцій;
- визначити можливості та загрози факторингу у фінансових розрахунках підприємств;
- окреслити основні завдання факторингових послуг у забезпеченні ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств малого і середнього бізнесу.

Матеріал і методи досліджень

У процесі дослідження використано такі наукові методи: абстрактно-логічний, зокрема його прийоми узагальнення, аналогії, аналізу та синтезу, індукції та дедукції (для формулювання теоретичних узагальнень результатів дослідження, формулювання висновків і пропозицій); економіко-статистичний, зокрема його прийоми: порівняння (для співставлення фактичних даних звітного року з даними попередніх періодів).

Результати та їх обговорення

Для сільськогосподарських підприємств застосування факторингу має незаперечні переваги, оскільки на факторингове обслуговування можуть бути прийняті поставки на невеликі суми та скорочення касових розривів, викликаних поставками на умовах відкритого рахунка. Факторингове обслуговування – найкоротший шлях до розв'язання проблеми, адже сутність факторингу відображена в тому, що після отримання документів про постачання продукції фактор після перевірки платоспроможності покупця, виплачує своєму клієнтові від 60% до 90% суми платежу за поставлену продукцію. Відсоток фінансування залежить від платіжної дисципліни дебітора, а 10 – 40%,

що залишилися, перераховуються постачальникові після отримання платежу від дебітора, за відрахуванням комісійної винагороди, яка, зазвичай, складається зі сплати за обслуговування і плати за фінансування, якщо воно надавалося.

В Україні розвиток ринку факторингових послуг можна оцінити за кількістю та вартістю укладених договорів факторингу (табл. 1) [2, с. 5].

За 2012 – 2014 рр. у сільському господарстві спостерігалось зниження обсягів укладення договорів факторингу на 92,6% (на 16,2 млн. грн) і вже у 2015 р. ситуація кардинально покращилася, а укладання договорів факторингу у галузі зросло майже у 22 рази [2, с. 7].

Таблиця 1

Динаміка показників факторингових послуг у 2012–2015 рр.

Показник	Рік				Темпи приросту (2015/2014)	
	2012	2013	2014	2015	абсолютний	%
Вартість договорів факторингу, млн. грн	4438,7	5231,8	9236,8	4994,6	-4242,2	-45,93
Кількість договорів факторингу, од	5616	6436	4816	4723	-93	-1,93

Позитивна практика застосування факторингу підтверджується показниками провідних країн. Розвиток факторингу в Сполучених Штатах Америки на сучасному етапі скерований на співпрацю з урядом з метою залучення малого та середнього бізнесу до факторингового ринку шляхом популяризації та підвищення рівня їх освіченості щодо можливостей факторингу. Обсяг факторингових операцій США в 2014 р. збільшився на 2% порівняно з 2013 р., і становив 100,1 млрд. дол. США, у Польщі – 33,5 млрд. євро, що у співвідношенні до ВВП становило 8,1%. У Німеччині у 2014 р. обсяги послуг факторингу до-

сягли 189,9 млрд. євро, що на 10,8% більше, ніж у 2013 р., у Франції загальний обсяг дебіторської заборгованості, переданої факторинговим компаніям у 2014 р., досягнув понад 226 млрд. євро, що у співвідношенні до ВВП складає 10,6% [3, 4]. В Україні обсяг факторингових операцій у співвідношенні до ВВП у 2015 р. становив 0,25%.

Основним джерелом фінансування факторингу є власні фінансові ресурси, частка залучених коштів не перевищує 10%. У 2015 р. порівняно з 2014 р. обсяги фінансування знизились за всіма джерелами (табл. 2) [2, с. 5].

Таблиця 2

Джерела фінансування факторингових операцій у 2012–2015 рр.

Показники	Рік				Темпи приросту (2015/2014)	
	2012	2013	2014	2015	абсолютний	%
Власні кошти, млн. грн	8179,0	6183,9	15168,8	13780,2	-1388,6	-9,15
Позичкові кошти юридичних осіб, млн. грн	1584,4	367,7	1279,7	1251,9	-27,8	-2,17
Банківські кредити, млн. грн	1643,0	3338,9	4926,3	793,6	-4132,7	-83,9
Інші джерела, млн. грн	296,4	149	2146,1	728,7	-1417,4	-66,1
Всього, млн. грн	11702,8	10039,5	23525,7	16555,9	-6969,8	-29,6

Застосування факторингових розрахунків може сприяти активізації продажу продукції сільськогосподарських підприємств та управлінню дебіторською заборгованістю, яка є досить вагомою для сільського господарства. У 2014 р. частка дебіторської заборгованості сільського, лісового та рибного господарства становила 7,71% у загальній дебіторській заборгованості за всіма видами економічної діяльності, тоді як найбільшу частку дебіторської заборгованості визначено лише для промисловості (30,3%) та оптової і роздрібною торгівлі (29,3%) (табл. 3) [1, с. 56].

Постійне зростання обсягів дебіторської заборгованості в структурі активів підприємств зумовлює необхідність впровадження та поширення факторингових послуг. Однак висока ризикованість факторингу в порівнянні з іншими банківськими продуктами є суттєвою перешкодою для його повноцінного розвитку на національному ринку фінансових послуг. За таких обставин особливо актуальною є проблема пошуку та впровадження передових технологій мінімізації ризиків факторингових операцій.

Таблиця 3

Обсяги та структура оборотних активів сільського, лісового та рибного господарства України

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2014 р. до 2012 р., %
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	
Оборотні активи, у т. ч.:	174753	100,0	195021	100,0	267541	100,0	37,2
запаси	60542,7	34,6	66754,2	34,2	84446,9	31,6	-2,7
поточні біологічні активи	12152,7	7,0	11873,7	6,1	12094,9	4,5	-1,6
дебіторська заборгованість	85340,5	48,8	98290,2	50,4	151461	56,6	6,2
грошові кошти	9014	5,2	9885,4	5,1	9445,1	3,5	-1,5
поточні фінансові інвестиції	1538,5	0,9	1330,5	0,7	1565,3	0,6	-0,1
інші оборотні активи	4496,7	2,6	5024	2,6	6214,1	2,3	-0,3

Факторинг може забезпечити ефективність сільськогосподарського підприємства, збільшивши обсяги продажу продукції, прибутковості підприємства і конкурентоспроможності через механізм рефінансування банком дебіторської заборгованості клієнта. Перевагою факторингових розрахунків є швидкість процесу фінансування, відсутність обмежень у розмірі фінансування, досить тривалий період фінансування без укладання додаткових угод, можливість вільного оперування коштів та розподіл ризику неплатежу з фактором. Серед основних причин незначного використання факторингу є погане інформаційне забезпечення сільськогосподарських підприємств, незадовільний стан нормативно-правового регулювання, висока вартість послуг, складність у пошуку компанії-фактора, високий ціновий та кредитний ризику (рис. 1).

Рис. 1. Основні завдання факторингових розрахунків.

Світовий досвід розвитку факторингових послуг показує, що спеціалізовані факторингові компанії надають якісніший факторинговий сервіс, ніж банківські установи, тому для розвитку факторингового фінансування сільськогосподарських підприємств необхідно розвивати спеціалізовані факторингові компанії, діяльність та взаємовідносини яких з підприємствами регулювала б держава, враховуючи практику іноземних країн. У Франції здійснюється жорстке пруденційне регулювання факторингової діяльності, але це забезпечує дуже низький рівень ризику [4].

Висновки

Оцінка економічних показників факторингу в Україні дає підстави стверджувати про незначне використання факторингових розрахунків вітчизняними підприємствами. Невідповідне інформаційне забезпечення, незадовільний стан законодавчо-нормативного регулювання, висока вартість послуг та кредитний ризик, складність у пошуку компанії-фактора стримує розвиток факторингових послуг в Україні. Для багатьох іноземних підприємств, незалежно від розмірів, факторинг є гнучким фінансовим інструментом пришвидшення їх оборотності, що в кінцевому результаті сприяє зростанню національної економіки, тому держава повинна здійснюється жорстке пруден-

ційне регулювання факторингової діяльності, використовуючи іноземний досвід.

Перспективи подальших досліджень. Актуальними продовжують залишатися проблеми інформаційного забезпечення та обізнаності керівного апарату вітчизняних підприємств перевагами факторингу та налагодження процесу його застосування у фінансових розрахунках. Важливим залишається розширення можливостей фінансових установ щодо надання якісних і надійних факторингових послуг.

Бібліографічні посилання

1. Activity of subjects of menage: stat. collection. – Kyiv: Government service of statistics of Ukraine, 2015. – 435 p.
2. Basic performance of financial companies indicators and leasing [Electronic resource]. – Access mode: <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-finansovih.html>.
3. Factoring is in the countries of the EU [Electronic resource]. – Access mode: http://ukrfactor.com/factoring_EU/.
4. Factoring market of the USA [Electronic resource]. – Access mode: http://ukrfactor.com/factoring_USA/.

Стаття надійшла до редакції 8.09.2016

УДК 338.436:334.73

Становлення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації

О.С. Саламін
Oksanka_lviv@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Аналізуються причини, що стримують становлення і розвиток в Україні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, передумови виникнення таких кооперативів, можливості їх впливу на загальний рівень цін на сільськогосподарську продукцію, обґрунтовуються способи державної підтримки кооперативів. Показано, що поява обслуговуючих кооперативів у світовій практиці пов'язана з монополізацією сфери закупівель продукції. Створення кооперативів і формування на кооперативних засадах маркетингових каналів було способом протидії монополю низьким закупівельним цінам. У жодній країні без створення таких кооперативів лише державним регулюванням не вдалось забезпечити підтримання паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Досліджувався вплив державної підтримки кооперативів. Організаційні зусилля державних органів управління сільським господарством та пряма державна фінансова підтримка сприяли збільшенню кооперативів, однак не мали помітного впливу на обсяги послуг, що надавались кооперативами. Якщо державна фінансова підтримка є визначальним чинником створення кооперативу, то це провокує появу псевдокооперативів, метою створення яких є одержання цієї підтримки. Ідея створення обслуговуючих кооперативів неоднозначно сприймається їх потенційними засновниками – власниками особистих селянських господарств та фермерами. Скептицизм породжує втручання органів державного управління сільським господарством у діяльність обслуговуючих кооперативів, що видається як організаційна підтримка таких кооперативів. Зроблено висновок, що необхідною умовою виникнення та розвитку життєздатних кооперативів є забезпечення ними засновникам та учасникам відсутніх переваг. Пропонується на кооперативних засадах формувати інфраструктуру аграрного ринку, а державну фінансову підтримку спрямовувати на кооперативи, якими пропонуватиметься конкурентоспроможна на зовнішньому ринку продукція.

Ключові слова: обслуговуючі кооперативи, заготівельно-збутові кооперативи, державна фінансова підтримка кооперативів, псевдокооперативи, життєздатні кооперативи.

Становление сельскохозяйственной обслуживающей кооперации

О.С. Саламин
Oksanka_lviv@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Анализируются причины, сдерживающие становление и развитие в Украине сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, предпосылки возникновения таких кооперативов, возможности их влияния на общий уровень цен на сельскохозяйственную продукцию, обосновываются способы государственной поддержки кооперативов. Показано, что в мировой практике обслуживающие кооперативы создавались в условиях монополизации сферы закупок продукции. Создание кооперативов и формирования на кооперативных началах маркетинговых каналов было способом противодействия монополю низкими закупочными ценами. Ни в одной стране без создания таких кооперативов только государственным регулированием не удавалось обеспечить поддержание паритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию. Исследовалось влияние государственной поддержки кооперативов. Организационные усилия государственных органов управления сельским хозяйством и прямая государственная финансовая поддержка способствовали увеличению кооперативов, однако не имели заметно влияния на объемы услуг, которые предоставлялись кооперативами. Если государственная финансовая поддержка является определяющим фактором создания кооператива,

Citation:

Salamин, О.С. (2016). Formation agricultural service cooperatives. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 127–131.

то это провоцирует появление псевдокооперативов, целью создания которых является получение этой поддержки. Идея создания обслуживающих кооперативов неоднозначно воспринимается их потенциальными учредителями – собственниками личных крестьянских хозяйств и фермерами. Скептицизм порождает вмешательство органов государственного управления сельским хозяйством в деятельность обслуживающих кооперативов, что выдается за организационную поддержку таких кооперативов. Сделан вывод, что необходимым условием возникновения и развития жизнеспособных кооперативов является обеспечение ими учредителям и участникам осязаемых преимуществ. Предлагается на кооперативных началах формировать инфраструктуру аграрного рынка, а государственную финансовую поддержку направлять на кооперативы, которыми будет предлагаться, конкурентоспособна на внешнем рынке продукция.

Ключевые слова: обслуживающие кооперативы, заготовительно– сбытовые кооперативы, государственная финансовая поддержка кооперативов, псевдокооперативы, жизнеспособные кооперативы.

Formation agricultural service cooperatives

O.C. Salamin
Oksanka_lviv@ukr.net

The reasons that hinder the formation and development in Ukraine agricultural service cooperatives background of such cooperatives, their possible impact on the overall level of prices for agricultural products, substantiated methods of government support cooperatives are analyzed. It is shown that the emergence of service cooperatives in the world is related to the monopolization of the procurement of products. Establishment of cooperatives and the formation of cooperative principles of marketing channels was a way to counter monopolistic low purchasing prices. No country without the creation of cooperatives only government regulation could not ensure the maintenance of parity prices for agricultural and industrial products. The effect of government support cooperatives. Organizational efforts of state governments in agriculture and direct state financial support contributed to the increase of cooperatives, but had tangible impact on the volume of services provided to cooperatives. If the state financial support is a determining factor in the creation of the cooperative, it provokes the appearance pseudo cooperatives, to create which is to provide this support. The idea of creating service cooperatives ambiguously perceived their potential shareholders – owners of private farms and farmers. Skepticism generates interference of government activities in agriculture service cooperatives issued as organizational support of cooperatives. Necessary condition for the emergence and development of viable cooperatives is to ensure their founders and members tangible benefits. It is proposed to form a cooperative basis agrarian market infrastructure, and financial state, maintaining direct to cooperatives, which offered competitive products on the international market.

Key words: service cooperatives, harvesting and marketing cooperatives, state financial support cooperatives, pseudo cooperatives, viable cooperatives.

Вступ

Наукові проблеми кооперування відносяться до класичних. У різні історичні періоди вивчалися можливості вирішення на засадах кооперації існуючих завдань, досліджувалися принципи та можливі організаційні форми кооперування. В умовах формування ринкових відносин особливої актуальності набувають ідеї становлення і розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Створення обслуговуючих кооперативів є способом адаптації до ринкового середовища невеликих за розмірами суб'єктів господарювання. Такі кооперативи дозволяють поєднати невеликі розміри виробників сільськогосподарської продукції з перевагами великого виробництва. На дослідження цих проблем спрямовується належна увага вчених. Їх вирішенню присвячені публікації Збарзького В.К., Зіновчука В.В., Маліка М.Й., Молдаван Л.В., Шибаніна В.С. тощо. У більшості з них показано зарубіжний досвід створення таких кооперативів. Петер М.В. пропонує впроваджувати прозорі, засновані на демократичних засадах схеми управління кооперативами (Peteg, 2014). Рибак Я.Я. обґрунтовує необхідність створення відповідних умов для розвитку кооперативних формувань (Рубак, 2014). Розвиток системи обслуговування сільського господарства на кооперативних засадах Малік М.Й. вважає «найнефективнішим способом боротьби з паразитуючим посередництвом» (Malik, 2014). Значна увага вчених до проблем обслуговуючої кооперації поєднується з

повільним формуванням сфери обслуговування на кооперативних засадах. Актуальністю цих проблем обумовлена тема статті, її мета та завдання досліджень.

Метою статті є виявлення причини, що стримують становлення обслуговуючої кооперації у сільському господарстві та обґрунтування способів їх подолання. Для досягнення мети вирішувалися такі завдання як здійснення аналізу передумов виникнення обслуговуючих кооперативів, виявлення можливостей впливу кооперативів на загальний рівень цін реалізації продукції, обґрунтування способів удосконалення державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Матеріал і методи досліджень

Застосовувались загальноприйняті методи наукових досліджень. Для виявлення причин, що стримують процеси створення кооперативів використовувався монографічний метод. Метод порівняльного аналізу застосовувався для вивчення специфічних особливостей вітчизняного сільського господарства і їх впливу на формування сфери послуг на кооперативних засадах. Джерелом інформації були дані Державної служби статистики і Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Результати та їх обговорення

Реформування сільського господарства України на засадах приватної власності та ринкових відносин здійснювалось реорганізацією колишніх колгоспів і радгоспів, що супроводжувалось їх розукрупненням, використанням земельних паїв для збільшення розмірів особистих селянських та створення фермерських господарств. Часто руйнувались цілісні майнові комплекси. Землі передавались без засобів виробництва. Багато створених суб'єктів господарювання були позбавлені власних складських приміщень, токів, ремонтних майстерень тощо. В таких умовах особливої актуальності набувають ідеї створення на кооперативних засадах сфери обслуговування виробників продукції.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є загальним, поширеним у всіх країнах світу явищем. Навіть у колишньому Радянському Союзі у другій половині 70–х років ХХ століття пропагувались ідеї міжгосподарської кооперації, хоч в умовах великотоварного виробництва нагальної потреби у них не існувало. Невеликі товаровиробники об'єднують свої зусилля для спільного виконання тих функцій, які окремо кожний з них не може виконувати, або їх спільне виконання є ефективнішим, ніж індивідуальне.

Ретроспективний аналіз виникнення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів свідчить, що їх поява у світовій практиці пов'язана з монополізацією сфери закупівель продукції. Їх створення було способом протидії монополю низьким закупівельним цінам на сільськогосподарську продукцію. На кооперативних засадах невеликими виробниками формувались великі партії товарів, які виводились на ринок, минаючи монополю структуру, що диктувала ціни.

Значна увага до ідей становлення обслуговуючих кооперативів в Україні поєднується з тим, визначальними функціями таких кооперативів вважається надання технічних та технологічних послуг. Поширені пропозиції щодо створення і заготівельно–збутових кооперативів. Але пропагується, як правило, лише спільне виконання логістичних операцій у процесі доведення продукції до заготівельної організації чи переробного підприємства, яким продукція може бути реалізована за тими ж цінами, що і окремо кожним виробником. Проблеми формування прийнятних для сільського господарства закупівельних цін переважно пропонується вирішувати їх державним регулюванням та державною фінансовою підтримкою сільськогосподарських товаровиробників.

Державне регулювання цін, по–перше, є загальноприйнятним явищем в умовах економічної кризи. Політика цінового паритету була серцевиною аграрної політики США в умовах глибокої депресії у кінці 20–х років минулого століття. По–друге, у жодній країні лише державним регулюванням цін без формування на кооперативних засадах альтернативних каналів просування продукції не вдавалось долати монополюні тенденції у ціноутворенні. По–третє, ті способи державного впливу на ціни, які у світовій практиці застосовувались в минулому столітті у даний час в

Україні можуть пропонуватись лише із застереженнями. У США, наприклад, для підтримання необхідного рівня ціни, сільськогосподарська продукція закуплялась товарно–кредитними корпораціями, які є структурними підрозділами Міністерства сільського господарства США. Закуплена продукція збувалась переважно на зовнішніх ринках. Після посилення міжнародної конкуренції такий підхід застосовувати проблемно. Крім того вплив державних органів на ціну обмежується СОТ як такий, що спотворює ринкові результати.

Проблеми можливостей та доцільності державного регулювання цін складні і багатопланові, виходять за межі теми статті. Все ж положення щодо обмеження державного втручання у ціноутворення прийнятні в основному для країн із сформованим ринковим середовищем і ринковим генеруванням цін. В Україні державне регулювання цін не спотворює, а коригує ціни, спотворені окремими структурами, що мають монополюний вплив на їх формування. Збутовий кооператив є фізичним елементом інфраструктури аграрного ринку. Створенням кооперативу формується конкурентне ринкове середовище, у якому генеруються товаропотоки та ціни. Впливом збутових кооперативів на формування цін обумовлено створення в економічно розвинутих країнах на кооперативних засадах у сировинних зонах оптових ринків сільськогосподарської продукції та організації у них аукційних торгів. Результати цих торгів та поширення інформації про них без прямого державного втручання у ціноутворення забезпечують вплив на загальний рівень цін, формування їх на ринкових засадах. Позбавлені монополюного впливу ціни реалізації продукції сприяли зміцненню економічного стану учасників кооперації, подальшому розширенню їх участі у господарській діяльності кооперативу та переліку послуг, що надавались кооперативами. Обслуговуючі кооперативи трансформувались у багатофункціональні. В Україні створення оптових ринків випереджувало процеси формування збутових кооперативів. Оптові ринки створювались приватним капіталом у великих містах. Від звичайних міських продовольчих ринків вони відрізняються лише можливістю реалізації більших обсягів продукції з власних транспортних засобів. Аукційні торги тут не проводяться і порівняно із зарубіжними оптовими ринками вітчизняні мають менший вплив на ринкове котирування і загальний рівень цін.

На формування обслуговуючої кооперації у сільському господарстві України спрямовувались організаційні зусилля державних органів управління, здійснювалась державна фінансова підтримка. Для активізації процесів створення і розвитку кооперативів постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2000 року № 1858 затверджено Програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Очікувалось, що у результаті реалізації цієї програми буде створено нову організаційну структуру сільського господарства. Для реалізації Програми передбачалось розробляти і поширювати серед потенційних засновників примірні статuti таких кооперативів, розробляти методичні рекомендації для планування

діяльності кооперативів та обліку у них, здешевлення продуктів тощо. На реалізацію Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року № 557 передбачалося спрямувати 6,5 млрд гривень держбюджетних коштів. Програму планувалось виконувати трьома етапами:

– на першому етапі до 2009 року – розробити нор-

мативно–правові акти створення взірцевих кооперативів;

– на другому етапі до 2011 року – удосконалити механізм державної підтримки і створити 2,5 тисячі кооперативів;

– на третьому етапі до 2015 року – виконати Програму у повному обсязі.

У результаті такого підходу до створення і підтримки кооперативів їх кількість зросла (рис. 1).

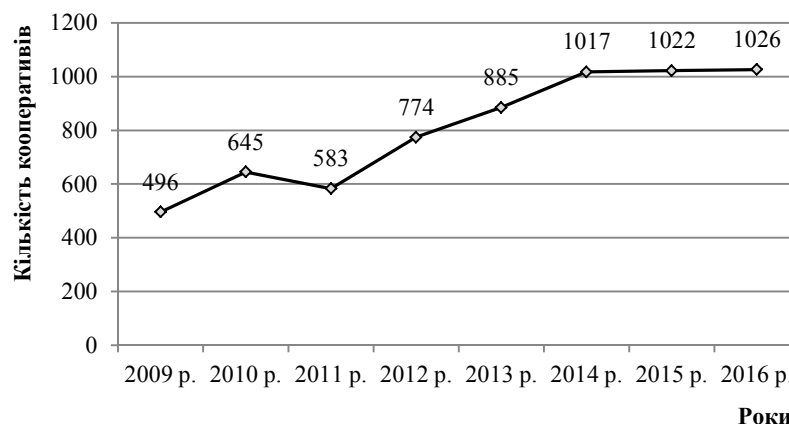

Рис. 1. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні на початок року.

Джерело інформації: дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Однак кооперативи не здійснювали помітного впливу на обсяги наданих сільськогосподарським виробникам послуг. Визначальний вплив на створення кооперативів мали не намагання сільськогосподарськими товаровиробниками реалізувати свої економічні інтереси, а організаційні зусилля органів управління сільським господарством. Ідея створення обслуговуючих кооперативів неоднозначно сприймалась їх потенційними засновниками – власниками особистих селянських господарств та фермерами. Багато з них такі кооперативи ототожнювали з міжгосподарськими підприємствами, які у колишньому Радянському Союзі створювались у другій половині 70–х років. Відірвавшись від учасників кооперації, вони здійснювали свою діяльність, нехтуючи їх інтересами. Цьому сприяло втручання органів державного управління сільським господарством у діяльність обслуговуючих кооперативів, що видавалось як організаційна підтримка таких кооперативів.

Державна аграрна політика та фінансова підтримка є вагомими чинниками активізації процесів створення обслуговуючих кооперативів. Однак, якщо державна фінансова підтримка є визначальним чинником створення кооперативу, то це провокує появу псевдокооперативів, метою створення яких є одержання цієї підтримки. Виникнення та розвитку життєздатних обслуговуючих кооперативів слід очікувати, якщо вони забезпечуватимуть засновникам і учасникам відчутні переваги. Свідченням цього є існування неформальних прототипів таких кооперативів, які функціонують без формальної реєстрації. Наприклад, власники особистих селянських господарств спільно орендують транспортні засоби для доставки продукції

на оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Вони розширюватимуть свою діяльність, здійснюватимуть пайові внески на створення збутового кооперативу, якщо учасником кооперації буде оптовий ринок. Доцільність кооперативних структур для оптового ринку визначається можливістю розширення діяльності і збільшення товарообігу. Залучені кошти використовуватимуться для будівництва сховищ для продукції, придбання транспортних засобів та за вказівкою власників сільськогосподарської продукції її збуту на умовах консигнації на оптовому ринку.

Розвиток молочарських обслуговуючих кооперативів можна активізувати спрямуванням державної фінансової підтримки на організацію переробки в них молока. Необхідною умовою цього може бути попередня розробка бізнес–плану виробництва конкурентоспроможних на зовнішньому ринку молочних продуктів. Кошти державної підтримки слід використовувати для збільшення і поліпшення якісного складу стада корів, придбання засобів, необхідних для застосування визначеної бізнес–планом технології виробництва і переробки молока. Для здійснення контролю за використанням коштів держава може бути власником придбаних за них засобів до досягнення сформованої таким чином системою державно–приватного партнерства проектних показників. Після цього дані кошти можуть бути передані на збільшення розміру пайових внесків учасників кооперації.

Висновки

Загальне поширення у всіх економічно розвинутих країнах світу сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів поєднується з початковими етапами їх становлення в Україні. Організаційні заходи державних органів управління сільським господарством та державна фінансова підтримка лише частково активізують їх створення. При цьому збільшення кількості кооперативів не забезпечує помітного зростання обсягів наданих послуг у сфері виробництва та реалізації продукції. Необхідною умовою створення життєздатних кооперативів є урахування економічних інтересів потенційних засновників та учасників, а з урахуванням цілей державної аграрної політики фінансову підтримку доцільно спрямовувати на створення на кооперативних засадах інфраструктури аграрного ринку, сприяння виробництву конкурентоспроможної на зовнішньому ринку продукції.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень визначаються актуальністю та практичною значимістю виявлення чинників, що впливають на виникнення і розвиток життєздатних обслуговуючих кооперативів.

Бібліографічні посилання

- Malik, M.Y. (2014). Formuvannia ta rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnii sferi ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika APK*. 7, 76–82 (in Ukrainian).
- Peter, M.V. (2014). Transparentnist yak systemno-funktsionalnyi fenomen demokratychnoho pryntsyphu upravlinnia silskohospodarskoho obsluhovuiuchoho kooperatyvu. *Ekonomika APK*. 5, 71–76 (in Ukrainian).
- Rybak, Ya.Ya. (2014). Silskohospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia yak zasib rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*. 9, 103 – 107 (in Ukrainian).
- Shebanin, V.S. Shevchenko, T.V. (2013). Rozvytok kooperatsii v APK: problemy ta napriamy yikh podolannia. *Ekonomika APK*. 2, 9 – 12 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6926

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 339.1

Сучасний стан та перспективи розвитку рекламного ринку України і світу

С.В. Сендецька
sveta.s@meta.ua

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
бул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

В статті досліджено і співставлено основні тенденції, які склалися на рекламному ринку України і світу за минулі десять років. Показано, що український рекламний ринок виріс у гривневому еквіваленті, проте зазнав двох кризових спадів у 2009 і 2014 роках. У доларовому еквіваленті місткість українського ринку медіа реклами за десять років зменшилася в два рази, в той час як місткість глобального рекламного ринку зросла на третину.

Представлено структуру українського ринку медійної реклами, її динаміку в розрізі різних медіа каналів. Показано, що за досліджуваний період суттєво зросла частка інтернет реклами за рахунок скорочення частки витрат на телевізійну рекламу, рекламу в пресі і зовнішню рекламу. Здійснено порівняння розподілу рекламних витрат в розрізі носіїв в Україні і світі. Розглянуто світові тенденції перспектив розвитку рекламного ринку щодо носіїв реклами. Показано, що реклама через мобільні пристрої є ключовим фактором зростання рекламних ринків. Визначено п'ятірку лідерів світових рекламодавців за обсягами витрат на рекламу у 2015 р., розглянуто їх витрати на рекламу, в тому числі через цифрові носії та мобільні пристрої. Визначено перспективи розвитку глобального рекламного ринку щодо країн-лідерів.

Розглянуто перспективи розвитку рекламного ринку України та основні фактори, які їх визначають.

Ключові слова: *глобальний ринок, зовнішня реклама, інтернет реклама, маркетингова політика комунікацій, медіа носії, медіа реклама, радіореклама, ринок, реклама в пресі, реклама через мобільні пристрої, рекламодавці, телевізійна реклама.*

Современное состояние и перспективы развития рекламного рынка Украины и мира

С.В. Сендецкая
sveta.s@meta.ua

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

В статье исследованы и сопоставлены основные тенденции, которые сложились на рекламном рынке Украины и мира за прошедшие десять лет. Показано, что украинский рекламный рынок вырос в гривневом эквиваленте, однако претерпел два кризисных падения в 2009 и 2014 годах. В долларовой эквиваленте емкость украинского рынка медиа рекламы за десять лет уменьшилась в два раза, в то время как емкость глобального рекламного рынка возросла на треть.

Представлена структура украинского рынка медиа рекламы, ее динамика в разрезе различных медиа каналов. Показано, что за исследуемый период существенно возросла доля интернет рекламы за счет сокращения доли расходов на телевизионную рекламу, рекламу в прессе и наружную рекламу.

Проведено сравнение распределения рекламных затрат в разрезе носителей в Украине и мире. Рассмотрены мировые тенденции перспектив развития рекламного рынка относительно носителей рекламы. Показано, что реклама через мобильные устройства является ключевым фактором роста рекламных рынков.

Citation:

Sendetska, S. (2016). Current state and prospects of development of the advertising market of Ukraine and the world. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 132–135.

Определена пятерка лидеров мировых рекламодателей по объему расходов на рекламу в 2015, рассмотрены их расходы на рекламу, в том числе посредством цифровых носителей и мобильных устройств. Определены перспективы развития глобального рекламного рынка для стран-лидеров.

Рассмотрены перспективы развития рекламного рынка Украины и основные факторы, которые их определяют.

Ключевые слова: глобальный рынок, наружная реклама, интернет реклама, маркетинговая политика коммуникаций, медиа носители, медиа реклама, радиореклама, рынок, реклама в прессе, реклама через мобильные устройства, рекламодатели, телевизионная реклама.

Current state and prospects of development of the advertising market of Ukraine and the world

S. Sendetska
(sveta.s@meta.ua)

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhyskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

This article researches and compares the main trends that were formed on the advertising market of Ukraine and the world for the last ten years. It is also shows that Ukrainian advertising market has grown in hryvnia equivalent however suffered two crisis recessions in years 2009, 2014. In a dollar equivalent capacity of Ukrainian market of the media advertising has decreased twice in ten years while capacity of the global advertising market has grown by a third.

It is provided the structure of Ukrainian market of the media advertising and it's dynamic by various media of channels. It is shown that for the researched period the share of the Internet advertising has increased due to the reduction of expenses on TV advertising, advertising in the press and outdoor advertising.

Comparison of distribution of advertising expenses by the context of media in Ukraine and the world is carried out. World tendencies of prospects of development of the advertising market concerning advertising mediums are considered. It is shown that advertising via mobile devices is a key factor of growth of the advertising markets.

Top five of world advertisers are determined due to amounts of promotional expenses in 2015 and their promotional expenses are considered as well via digital carriers and mobile devices. The prospects of development of the global advertising market concerning the leading countries are determined. The prospects of development of the advertising market of Ukraine and major factors which determine them are considered.

Keywords: the global market, outdoor advertising, Internet advertising, marketing policy of communications, media carriers, media advertising, radio advertising, the market, advertising in the press, advertising via mobile devices, advertisers, TV advertising.

Вступ

В умовах глобалізації економічних процесів відбувається вплив світових тенденцій на розвиток вітчизняних ринків. Це стосується і ринку реклами, яка розвивається, як під впливом глобального ринку, так і внутрішньодержавних факторів – економічних, політичних, ментальних тощо. Суттєвий вплив на ринок справляють і сучасні наукові досягнення, в першу чергу розвиток цифрових комунікацій, які за короткий період часу стали ефективними і популярними носіями рекламної інформації.

Дослідженню різних аспектів рекламної діяльності присвячені роботи таких науковців, як Братко О.С., Воробйов В.М., Лазебник М.Р., Лук'янець Т.І., Павленко А.Ф., Попов Є.В., Примак Т.О., Решетілова Т.Б., Ромат Є.В., Старостіна А.О., Швець А.І. та ін. Проте активний розвиток ринку потребує подальших досліджень в даній сфері.

Метою статті є визначення і дослідження поточних тенденцій українського і світового рекламних ринків і перспектив їх розвитку під впливом сформованих умов.

Матеріал і методи досліджень

В даному дослідженні застосовувалися загальнонаукові, маркетингові та графічні методи дослідження, дані статистичної звітності, Інтернет-ресурси.

Результати та їх обговорення

Рекламний ринок є частиною економічної системи держави і світу, тісно взаємодіє з іншими ринками і є індикатором розвитку економіки держави і прозорості її ринкових відносин.

За минулі 10 років ринок рекламно-комунікативних послуг в Україні зріс загалом в гривневому розрахунку на три чверті, в тому числі ринок медійної реклами – в 2 рази. Проте за досліджуваний період відбулося два кризових падіння його показників – у 2009 і в 2014–2015 роках, які пов'язані в першому випадку із загальносвітовою кризою, в другому – з російською агресією в Криму і на сході країни (рис. 1). Криза в першу чергу відобразилася на невідійних засобах комунікацій, які зазнали більш сильного коливання показників.

Якщо оцінювати український ринок медіа реклами у доларовому еквіваленті, то за минулі 10 років його місткість не зросла, а зменшилася вдвоє (817 млн дол у 2006 р. і 409 млн дол у 2015 р.). Для порівняння місткість глобального ринку рекламних послуг за цей же період зросла майже на третину (рис. 1).

Структура витрат на рекламу в Україні за досліджуваний період також зазнала суттєвих змін (рис. 2). Телебачення залишається найбільшим носієм реклами, хоча його частка скоротилася з 51 до 45%. Частка ж інтернет реклами зросла з 1 до 26% за рахунок зме-

ншення питомої ваги витрат на телевізійну, зовнішню рекламу та рекламу в пресі.

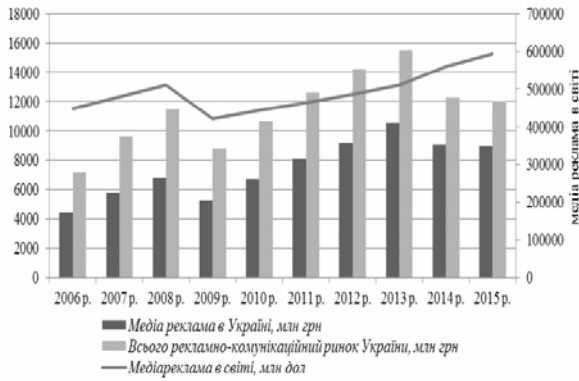

Рис. 1. Обсяг витрат рекламодавців на рекламно-комунікативні послуги в Україні і світі у 2006–2015 рр.

Джерело: за даними ВРК, [2], [3].

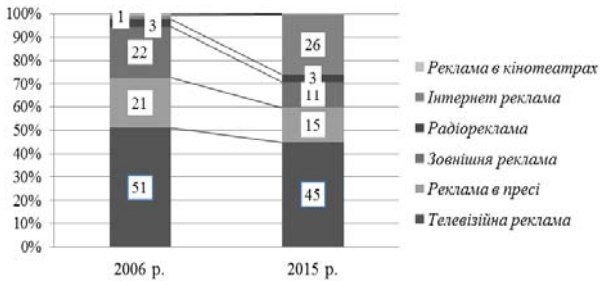

Рис. 2. Розподіл рекламних витрат в Україні в розрізі носіїв

Джерело: за даними ВРК.

У 2015 р. рекламодавці в світі витратили на рекламу 592,43 млрд дол, що є на 6,0% більше у порівнянні з 2014 р. [3]. Структура витрат рекламодавців в розрізі носіїв (рис. 3) показує, що загалом в світі частки телевізійної, інтернет реклами та реклами в пресі становлять 76% всіх витрат. В Україні найбільш популярними носіями реклами є телебачення, преса і носії зовнішньої реклами, причому перші та останні займають значно більшу частку, ніж на глобальному ринку. Суттєво меншою, ніж у світі, є в Україні частка інтернет реклами, що пов'язано з рівнем економічного розвитку держави, рівнем доходів населення, розвитком інтернет-комунікацій тощо.

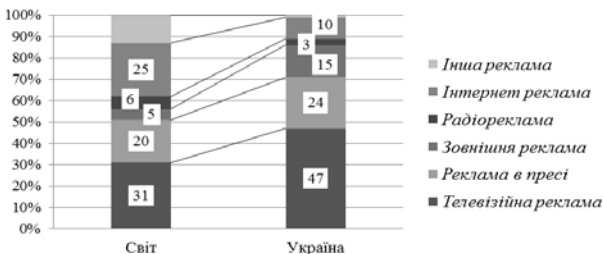

Рис. 3. Розподіл рекламних витрат в розрізі носіїв у 2013 р.

Джерело: за даними [4] і ВРК.

Характерною тенденцією для глобального і українського рекламних ринків є ріст цифрових оголошень, які включають онлайн комп'ютерні і мобільні оголошення. Бюджетні асигнування на онлайн-рекламу зростають і зростатимуть за рахунок телебачення і друкованих засобів масової інформації. В той час, як бюджет на телевізійну рекламу в світі до 2020 року за прогнозами скорочуватиметься на 3% щорічно, витрати на друковані оголошення зменшуватимуться значно вищими темпами. Бюджети рекламодавців на друковану рекламу у 2014 році зменшилися на 5,2% у порівнянні з 2013 р. і на 17,5% протягом останніх п'яти років.

В Україні прогнозується у 2016 р. загальний ріст медійної реклами на 12%, Найвищими темпами зростатимуть витрати на інтернет рекламу (17%) і телевізійну рекламу (16%), яка впевнено утримуватиме свої домінуючі позиції на вітчизняному ринку. Прогнозується зростання витрат на всі рекламоносії окрім друкованих ЗМІ.

Мобільна реклама є ключовим фактором зростання рекламних витрат в усьому світі. Рекламодавці, за оцінками eMarketer, витрачали у 2015 р. 64,25 млрд дол на мобільні пристрої, що майже на 60% більше у порівнянні з 2014 р. Ця цифра досягне 158,55 млрд дол до 2018 року, коли мобільні оголошення становитимуть 22,3% всіх витрат на рекламу [3]. Таке інтенсивне зростання ринку пов'язане в першу чергу із більш швидким, ніж очікувалося, зростанням ринку мобільної реклами в Китаї. Тут рекламодавці витрачали на мобільні оголошення у 2014 р. 6,39 млрд дол, що відповідає 600 % від рівня 2013 р. – 913 млн дол. У 2015 р. ця сума збільшилася ще на 90% до 12140 млн дол. Китай за підсумками перевершив Великобританію і Японію, і став другим за величиною ринком мобільної реклами в світі. Частка мобільної реклами у 2017 році у світі перевищить 50% від цифрової реклами. В свою чергу частка цифрової реклами в загальному обсязі реклами досягне 33,5% [3].

В Україні мобільна реклама теж зростатиме високими темпами – близько 33% у 2016 р., але становитиме у 2016 р. лише 8% від усієї цифрової реклами, частка ж останньої складатиме трохи більше 27% у загальних рекламних витратах.

Найбільше коштів на рекламу втрачають в США, Китаї, Японії, Німеччині та Великобританії (табл. 1).

Таблиця 1

Топ-5 світових рекламодавців за обсягами витрат на рекламу у 2015 р., млрд дол

Країна	Всього витрат на медіа рекламу	Цифрова реклама	Реклама через мобільні пристрої
США	189,06	58,61	28,24
Китай	73,13	30,81	12,14
Німеччина	40,19	9,61	3,37
Японія	27,71	6,67	2,11
Великобританія	25,22	12,59	4,67
Всього у світі	592,43	170,50	64,25

Джерело: www.eMarketer.com

США займають домінуюче становище на світовому рекламному ринку. Їх частка становить майже 32% від всього ринку реклами і витрати близько 190 млрд дол, що більше, ніж сумарні рекламні бюджети Китаю, Японії, Німеччини та Великобританії. За прогнозами eMarketer в наступні два роки, США будуть підтримувати цю частку [3]. Частка України на світовому рекламному ринку поки що незначна – 0,06%.

Висновки

Рекламний ринок України ще перебуває в кризовому стані, проте в наступному році прогнозується ріст витрат рекламодавців на 12%. Зростання відбується за всіма носіями реклами, крім реклами в пресі. Найбільш динамічно розвиватимуться телевізійна та інтернет реклама, включаючи рекламу через мобільні пристрої. В структурі витрат найбільша частка припадає на такі рекламоносії, як телебачення, інтернет реклама і реклама в пресі.

Мобільна реклама є основним фактором зростання рекламних витрат в усьому світі. Бюджетні асигнування на інтернет рекламу в світі зростають і зростатимуть за рахунок телебачення і друкованих засобів масової інформації. Світові тенденції впливають на розвиток вітчизняного рекламного ринку, проте з деяким запізненням, що пов'язано з першу чергу з економічним розвитком держави.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження тенденцій та перспектив розвитку рекламного ринку з врахуванням умов, що динамічно змінюються.

Бібліографічні посилання

1. Lazebnik, M. (2016). Objem reklamного rynku Ukrainy 2015 i prognoz objemov rynku 2016. Jekspertnaja ocenka Vseukrainskoj reklamnoj koalicii, available at: <http://www.adcoalition.org.ua/adv/statistics> (Accessed 24 September 2016) (in Russian).
2. Jencilopedija marketinga (2011). Razvitie global'nogo i rossijskogo reklamnyh rynkov, available at: http://www.marketing.spb.ru/mr/media/global_trends.htm (Accessed 24 September 2016).
3. EMarketer (2014). Advertisers Will Spend Nearly \$600 Billion Worldwide in 2015, available at: <http://www.emarketer.com/Article/Advertisers-Will-Spend-Nearly-600-Billion-Worldwide-2015/1011691> (Accessed 24 September 2016).
4. The Statistics Portal «Statista» (2016). «Distribution of advertising spending worldwide in 2013 and 2018, by medium», available at: <https://www.statista.com/statistics/265717/distribution-of-advertising-spending-worldwide-by-medium/> (Accessed 24 September 2016).
5. Forbes (2015). Trends In Global Advertising Industry: Winners And Losers – Part 1, available at: <http://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2015/09/28/trends-in-global-advertising-industry-winners-and-losers-part-1/#7fe2c2a723a1> (Accessed 24 September 2016).

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6927

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 631.11(477:83)

Особливості функціонування аграрних підприємств Львівської області: проблеми і перспективи

Р.В. Сенів, І.Р.Оленич
RSeniv@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

В статті розглядається проблема виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області та напрямки її вирішення. Виробництво та реалізація молока в сучасних кризових умовах функціонування сільськогосподарських підприємств залишається одним з основних напрямів вирішення продовольчої проблеми. Основними виробниками молока в західному регіоні України є індивідуальні селянські господарства. На основі майна колишніх великих колективних сільськогосподарських підприємств сформовано дрібні самостійні виробничі структури. Внаслідок цього такі засоби виробництва як тваринницькі приміщення, силосні споруди опинилися у власності різних підприємств. В умовах низької прибутковості, а в багатьох випадках – збитковості, не можуть формуватись і оновлюватись основні фонди. Індивідуальний сектор переважно не має товарної орієнтації. Більше того, формування продовольчого ринку в основному продукцією дрібнотоварних господарств є ознакою невисокого рівня економічного розвитку країни та значних диспропорцій у народному господарстві. Для стабільного забезпечення молокопереробних підприємств якісною сировиною потрібно створювати спеціалізовані високорентабельні молочні ферми де технологія виробництва відповідала б сучасному рівневі й забезпечувала б отримання високоякісного і дешевого молока. Для приватного сектору потрібно відновити знищену інфраструктуру заготівель молока.

Ключові слова: виробництво молока, сільськогосподарське підприємство, продуктивність, кооперація, організація виробництва, маркетингове регулювання, аграрний сектор, інтеграція, закупівельні ціни, дотації, рентабельність.

Особенности функционирования аграрных предприятий Львовской области: проблемы и перспективы

Р.В. Сенив, И.Р.Оленых
RSeniv@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье рассматривается проблема производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области и способы ее решения. Производство и реализация молока в современных кризисных условиях функционирования сельскохозяйственных предприятий остается одним из основных направлений решения продовольственной проблемы. Основными производителями молока в западном регионе Украины есть индивидуальные хозяйства сельского населения. На основе

Citation:

Seniv, R., Olenych, I. (2016). Features of functioning the agricultural enterprises in Lviv region: problems and perspectives. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 136–140.

имущества бывших крупных коллективных сельскохозяйственных предприятий сформирован мелкие самостоятельные производственные структуры. Вследствие этого такие средства производства как животноводческие помещения, силосные сооружения оказались в собственности различных предприятий. В условиях низкой доходности, а во многих случаях – убыточности, не могут формироваться и обновляться основные фонды. Индивидуальный сектор в основном не имеет товарной ориентации. Более того, формирование продовольственного рынка в основном продукцией мелкотоварных хозяйств является признаком невысокого уровня экономического развития страны и значительных диспропорций в народном хозяйстве. Для стабильного обеспечения молокоперерабатывающих предприятий качественным сырьем нужно создавать специализированные высокорентабельные молочные фермы где технология производства отвечала бы современному уровню и обеспечивала бы получение высококачественного и дешевого молока. Для частного сектора нужно восстановить уничтоженную инфраструктуру заготовок молока.

Ключевые слова: производство молока, сельскохозяйственное предприятие, производительность, кооперация, организация производства, маркетинговое регулирование, аграрный сектор, интеграция, закупочные цены, дотации, рентабельность.

Features of functioning the agricultural enterprises in Lviv region: problems and perspectives

R. Seniv, I. Olenych
RSeniv@ukr.net

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The article deals with the problem of milk production in farm enterprises of Lviv region and the directions to solve it.

Production and sale of milk in the current crisis functioning farm enterprises remains one of the main directions of solving the food problem. The main producers of milk in Western Ukraine is individual farms in rural population. In the process of reform the agricultural enterprises were disaggregated. On the basis of property of former large collective farms it has been formed small independent production structure. As a result, these means of production as livestock premises, silage buildings were owned by different companies. Milk production depends mainly on the structure of raw materials and raw material quality – factors, which form the competitive capacity of products of milk processing plants and determine their place on the consumptive market. First of all – a state of cow livestock as a raw material source. In recent years there has been deteriorated a condition in the dairy industry: it has decreased livestock of cows, decreased milk production, especially in the social sector, and, therefore, consumption of dairy products, and has decreased their quality. Added to this it is the insufficient level of milk production and procurement of milk both in farms and in public. By this time it has not been formed a clear relationship of parity between the production and processing of milk. Milk production in most enterprises is unprofitable. Resource potential is lost.

With such productivity and this herd is formed too high cost of milk. Requirements to improve dairy processing enterprises of purchase prices for milk above the cost can not be realized as dairy products will not be competitive.

In low profitability, and in many cases – the loss can not be formed and updated main fund. It should be expected reducing the supply of milk produced in farms. Individual sector has not mainly the commodity of orientation.

Moreover, the formation of the food market mainly production of small commercial economies is a sign of the low level of economic development and significant disproportions in the economy.

Key words: milk, agricultural enterprise, productivity, cooperation, organization of production, marketing regulation, agricultural sector, integration, prices, subsidies, profitability.

Вступ

Виробництво та реалізація молока в сучасних кризових умовах функціонування сільськогосподарських підприємств залишається одним з основних напрямів вирішення продовольчої проблеми. Основними виробниками молока в західному регіоні України є індивідуальні господарства сільського населення. Частка молока, що виробляють у селянських господарствах, становить 75 – 80% від загальних обсягів його виробництва, а у Львівській області вона сягає 95,5%. У процесі здійснення реформ сільськогосподарські підприємства розкрупнені. На основі майна колишніх великих колективних сільськогосподарських підприємств сформовано дрібні самостійні виробничі структури. Внаслідок цього такі засоби виробництва як тваринницькі приміщення, силосні споруди опинилися у власності різних підприємств (табл. 1).

Метою дослідження в даній публікації є обґрунтування системи організації аграрних підприємств й

розробка рекомендацій з підвищення їх конкурентоздатності на засадах маркетингового регулювання (на прикладі виробників молока).

Для досягнення цієї мети поставлено такі наукові завдання:

- провести оцінку стану виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами;
- обґрунтувати ефективність маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств;
- запропонувати шляхи розширення реалізації молочної продукції на засадах маркетингу та використання інноваційних технологій.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження в даній публікації проведені із застосуванням діалектичного методу пізнання, відповідно до якого всі явища і процеси розглянуті у взаємозв'язку та розвитку. Для виконання поставлених завдань використано такі наукові методи: системного

та економічного аналізу – для визначення обсягів виробництва молока; економіко–статистичний – для обґрунтування тенденцій розвитку системи маркетингу виробництві молока.

Результати та їх обговорення

Виробництво молока залежить, головним чином, від структури сировинної бази та якості сировини – чинників, які формують конкурентоспроможність продукції молокопереробних підприємств і визнача-

ють їх місце на споживчому ринку. Передусім – це стан поголів'я корів як сировинного джерела. Останніми роками спостерігається погіршення стану в молочній галузі: скоротилося поголів'я корів, зменшилися обсяги виробництва молока, особливо у суспільному секторі, а відтак, і споживання молочних продуктів, знизилася їх якість. До цього додався недостатній рівень організації виробництва та заготівель молока як у сільськогосподарських підприємствах, так і у населення.

Таблиця 1

Виробництво молока за категоріями господарств у Львівській області, тис. тонн

Категорії господарств	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усі категорії господарств	656,2	629,6	620,7	619,4	601,0	571,2
Сільськогосподарські підприємства/ в т. ч. фермерські	22,9/3,8	23,1/4,6	25,7/5,0	26,4/4,8	24,9/4,9	25,6/4,7
Господарства населення	633,3	606,5	595,0	593,0	576,1	545,6

До цього часу не сформовано чітких паритетних відносин між сферами виробництва і переробки молока. Виробництво молока у переважній більшості підприємств є збитковим. Втрачається ресурсний потенціал галузі. У Львівській області продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах починаючи з 2010 року хоч і зростає, все ж у 2013 році вона становила лише 4087 кг. Поголів'я корів за 2010 – 2015 роки скоротилась з 161,7 до 129,7 тис голів. Не винятком є підприємства, де утримується 15 – 20 корів. У 1,7% підприємств надій молока від 1 корови за рік становить більше 6000 кг, а у 30,2% підприємств – до 3000 кг (табл.2).

При такій продуктивності і такому поголів'ї формується надто висока собівартість виробництва молока. Вимоги щодо підвищення молокопереробними підприємствами закупівельних цін на молоко вище рівня собівартості не можуть бути реалізовані, оскільки молочні продукти не будуть конкурентоспроможними. Законом України «Про молоко і молочні продукти» від 24 червня 2004 року передбачено державне дотування до закупівельних цін, які повинні відшкодувати середньогалузеві нормативні витрати та забезпечувати мінімальний прибуток товаровиробнику. Однак фактично собівартість у підприємствах із незначним поголів'ям корів і надто низькою продуктивністю формується на рівні, що суттєво перевищує загальногалузеві нормативні затрати. Відповідно і на основі дотування не буде забезпечено прибуткове виробництво молока у всіх підприємствах.

В умовах значного зменшення великотоварних ферм і ускладнюється організація племінних робіт. Зменшилися можливості реального впливу обласного племоб'єднання та його дочірних підрозділів у районах на відбір корів з високими надоями молока. І, хоча, починаючи з 1997 року, обласною держадміністрацією була розроблена і затверджена Програма підтримки племінної справи, проте втілювати її на практиці в умовах, коли понад 90% молочного поголів'я ВРХ зосереджено в особистих господарствах населення, дуже важко (Parkhomets, 2002).

Групування сільськогосподарських підприємств у Львівській області за рівнем продуктивності корів у 2013 році

Таблиця 2

Групи підприємств за рівнем продуктивності корів, кг	Кількість підприємств	У відсотках до загальної кількості
≤ 1000	9	7,8
1001 – 2000	20	17,2
2001 – 3000	35	30,2
3001 – 4000	28	24,1
4001 – 5000	14	12,1
5001 – 6000	8	6,9
≥ 6000	2	1,7
Разом	116	100

Не увінчалися успіхами спроби забезпечення прибуткового виробництва молока шляхом прямого його збуту окремими сільськогосподарськими підприємствами, обминаючи сферу переробки. Прямий збут незначної кількості продукції є дуже дорогим у розрахунку на її одиницю. В умовах низької прибутковості, а в багатьох випадках – збитковості, не можуть формуватись і оновлюватись основні фонди. Слід очікувати скорочення пропозиції молока, виробленого у сільськогосподарських підприємствах. Індивідуальний сектор переважно не має товарної орієнтації. Більше того, формування продовольчого ринку в основному продукцією дрібнотоварних господарств є ознакою невисокого рівня економічного розвитку країни та значних диспропорцій у народному господарстві.

Для стабільного забезпечення молокопереробних підприємств якісною сировиною треба створювати спеціалізовані високорентабельні молочні ферми де технологія виробництва відповідала б сучасному рівневі й забезпечувала б отримання високоякісного і дешевого молока. Для приватного сектору потрібно відновити знищену інфраструктуру заготівель молока а також зв'язки зі споживчою кооперацією.

Створити молочні ферми можна двома шляхами: будувати нові й реконструювати старі. Проте перший напрям є проблематичним бо вимагає великих інвестиційних вкладень. Більш реальним шляхом, що пот-

ребує менших капітальних вкладень і часу, є створення сучасних молочних ферм на базі старих тваринницьких приміщень, які нині, через відсутність поголів'я худоби, не використовуються.

Досвід свідчить, що створення кожної конкретної ферми потребує технологічного і техніко-економічного обґрунтування. Завжди при прийнятті рішення про створення нової молочної ферми постають питання її вартості і терміну окупності вкладень. Тому перш ніж прийняти таке рішення, щодо конкретної ферми проводять детальні техніко-економічні розрахунки.

Термін окупності затрат на створення молочної ферми шляхом реконструкції наявних тваринницьких приміщень залежить від таких основних чинників: продуктивності поголів'я, ціни на молоко та організації виробництва (рентабельності).

Молочні ферми можуть функціонувати з повним і неповним оборотом стада. Причому останні, як правило функціонують у країнах з розвинутою ринковою економікою, де запроваджено чітку спеціалізацію сільськогосподарського виробництва. В умовах України, де здійснюється процес становлення фермерства, більшість господарств змушена функціонувати з повним оборотом молочної стада, щоб своїми силами проводити ремонт і поповнення стада корів.

Щоб запобігти збитковості молочної ферми, потрібно збільшувати кількість поголів'я, а разом з тим і надої молока. Як свідчить практика та розрахунки фахівців, найбільша ефективність досягається у господарстві де утримується понад 100 корів. Це зумовлено насамперед спеціалізацією і концентрацією виробництва. Концентруються обмежені ресурси, які йдуть на розвиток галузі, сприяють поліпшенню використання основних виробничих засобів, зокрема сільськогосподарської техніки, фермерського устаткування, трудових ресурсів, а також раціонального витрачання матеріальних ресурсів (палива, кормів тощо) (Pidluzhna, 2002).

Через дефіцит сировини уже в даний час серед молокопереробних підприємств має місце гостра конкуренція за можливість заготівель молока у тих сільськогосподарських підприємствах, де виробляється значна кількість молока. Такі виробники можуть вибирати заготівельні організації на основі оголошеного тендера. Зрозуміло, що переваги будуть віддані перш за все тим організаціям, які запропонують більш високу ціну. Слід стимулювати формування тісних договірних відносин між підприємствами, що здійснюють виробництво молока і переробними підприємствами. Через дефіцит сировини потужності молокопереробних підприємств недовикористовуються. Збільшення обсягів заготівель призведе до зниження собівартості молочних продуктів. Корисний ефект від цього може бути розподілений між сільськогосподарськими і молокопереробними підприємствами. Згідно вище згаданого закону «Про молоко і молочні продукти» передбачається формування Узгоджувальних комісій однією з основних функцій якої буде погодження та подання рекомендацій щодо закупівельних цін на молоко, оптово-відпускних цін на молочну продукцію та торгове-

льних надбавок. На основі рішень Узгоджувальної комісії слід диференціювати закупівельні ціни, формувати надбавки до них у першу чергу на молоко тих сільськогосподарських підприємств у яких розроблено бізнес-плани та проекти і які забезпечують на практиці збільшення обсягів виробництва молока. Розмір надбавок до закупівельних цін слід пов'язувати із збільшенням обсягів виробництва у порівнянні з досягнутим рівнем. Таким чином можна впливати на створення фінансових умов і прискорення процесів формування порівняно великих товарних ферм.

Крім того стимулювання розвитку молочної скотарства необхідно здійснювати шляхом надання пільгових довгострокових кредитів, розвитку лізингових операцій для придбання технологічного устаткування для тваринництва, поліпшення умов одержання лізингу.

Важливою передумовою ефективного функціонування підприємств, що здійснюють виробництво молока є інтегровані структури ринкового типу. Вказані структури повинні забезпечити скоординовану діяльність підприємств, що займаються плеємною справою, вирощуванням ремонтного молодняка, виробництвом молока, його переробкою, транспортуванням та реалізацією молочної продукції.

Висновки

Перспективний етап розвитку виробництва продукції тваринництва в Україні передбачає кооперацію та інтеграцію селянських господарств на основі спеціалізації і концентрації виробництва певних видів продукції (молоко). Перевага функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах їх кооперації доведена світовою практикою. Створені кооперативи мають сприяти запровадженню у сільськогосподарських підприємствах енерго- та ресурсозберігаючих технологій, підвищувати рівень інтенсифікації та матеріально-технічного постачання, спеціалізації та інтеграції виробництва і на цій основі удосконалення організації виробництва в окремих підприємствах.

Основні тенденції розвитку маркетингового управління: орієнтація на споживача, формування загальнокорпоративної довгострокової стратегії тощо. Маркетингова діяльність повинна забезпечити конкурентоспроможність, рентабельність підприємства, посилити його позиції на ринку тощо. У зв'язку з цим необхідно враховувати чинники впливу на процес управління маркетингом у сільськогосподарських підприємствах, зокрема рівень і якість використання маркетингового потенціалу, визначення ефективності маркетингу, розмір агропідприємств тощо.

Вважаємо за доцільне перетворення особистих селянських господарств на нові, ефективніші організаційно-правові структури через здійснення їх трансформації, об'єднання та інтеграції, що забезпечить підвищення рівня концентрації виробництва молока й дасть змогу збільшити рівень товарності, удосконалити форми реалізації молока, підвищити ефективність діяльності всіх учасників кооперації.

Перспективи подальших досліджень. Майбутні дослідження будуть присвячені розробці моделей формування кластерів реалізації молочної продукції підприємствами регіонального рівня з використанням системи маркетингу, що дасть змогу впорядкувати стихійний характер виробництва молока в особистих селянських господарствах та сформуванню сприятливих інституціональних передумов для нарощення інноваційно-інвестиційного потенціалу всього аграрного сектору

Бібліографічні посилання

- Parkhomets, M.K. (2002). Optymizatsiia vyrobnychoi struktury fermerskykh gospodarstv molochnoho typu. *Ekonomika APK*. 1, 41–50 (in Ukrainian).
- Pidluzhna, N.I. (2002). Rozvytok vyrobnytstva molokosyrovyny na Lvivshchyni. *Ekonomika APK*. 10, 59–63 (in Ukrainian).
- Tvarynnytstvo Lvivshchyny: stat. zb. Lviv: Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti, 2015. 213 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

УДК 332:334:338:339:658

Сутність, функції та форми підприємницької діяльності в сільському господарстві

І.Б. Смолинець, Т.С. Гачек, М.М. Дорош–Кизим, О.О. Дадак, Б.В. Гутий, І.І. Харів
smolincz86@mail.ru

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

В статті розглядаються сутність, функції та форми підприємницької діяльності в сільському господарстві. Сучасний розвиток виробничих об'єднань характеризується використанням таких юридичних форм, які зберігають основні характеристики сімейного фермерського господарства і водночас створюють сприятливі умови для організації виробничих структур, адекватних великим підприємствам, сімейної передачі господарств. Тобто колективні форми фермерської діяльності увіковічують особистий і сімейний характер сільського господарства, попереджують «пролетаризацію» селянства, зберігають його статус господаря сільської території. Саме такі тенденції у формуванні підприємницької діяльності у сільському господарстві з огляду на вітчизняні реалії повинні бути враховані в розробках щодо реструктуризації і трансформації вітчизняного аграрного виробництва. Типовий сільськогосподарський виробник, навіть коли володіє малим сімейним господарством, поєднує інвестора, управлінця і керівника у ньому. У децю більших структурах, таких як наприклад сімейні ферми, може бути ще й бухгалтером, організатором праці, спеціалістом із догляду за рослинами і тваринами, механізатором тощо. Про успішну підприємницьку діяльність, на наш погляд, можна говорити, якщо підприємство має дохід для оплати всіх необхідних витрат; підприємство має додатковий дохід необхідний для сплати кредитів, які можуть бути за інвестовані; виробнича спроможність підприємства і його потенціал не зменшуються, а бажано – розвиваються. Дотримання цих умов може стати однією з важливих причин успішного розвитку підприємницької діяльності.

Незважаючи на певні переваги чи недоліки окремих форм підприємницької діяльності, слід розвивати різні організаційно-правові форми в сільському господарстві на ринкових конкурентних умовах. Але при цьому необхідно враховувати, що суспільні зміни впливають на систему організаційно-економічних і правових відносин у сільському господарстві. Суб'єкти підприємницької діяльності, що господарюють сьогодні в сільському господарстві, функціонуючи на основі різних форм власності, не лише мають право на існування, але й, конкуруючи один із одним, створюють умови для розвитку ринкових відносин, прибуткового ведення сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: сільське господарство, підприємницька діяльність, аграрне виробництво, ринок

Сущность, функции и формы предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве

И.Б. Смолинец, Т.С. Гачек, М.М. Дорош–Кизим, О.О. Дадак, Б.В. Гутый, И.И. Харив
smolincz86@mail.ru

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий им. С.З. Гжицького, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье рассматриваются сущность, функции и формы предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве. Современное развитие производственных объединений характеризуется использованием таких юридических форм, которые сохраняют основные характеристики семейного фермерского хозяйства и одновременно создают благоприятные условия для организации производственных структур, адекватных крупным предприятиям, семейной передачи хозяйств.

Citation:

Smolynets, I., Gachek, T., Dorosh–Kizym, M., Dadak, O., Gutyz, B., Hariv, I. (2016). The essence, functions and forms of of entrepreneurial activity in agriculture. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 141–150.

То есть коллективные формы фермерской деятельности увековечивают личный и семейный характер сельского хозяйства, предупреждают «пролетаризации» крестьянства, сохраняют его статус хозяина сельской территории. Именно такие тенденции в формировании предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве учитываемые отечественные реалии должны быть учтены в разработках по реструктуризации и трансформации отечественного аграрного производства. Типичный сельскохозяйственный производитель, даже когда обладает малым семейным хозяйством, сочетает инвестора, управленца и руководителя в нем. В несколько больших структурах, таких как, например семейные фермы, может быть еще и бухгалтером, организатором труда, специалистом по уходу за растениями и животными, механизатором и тому подобное. Об успешной предпринимательской деятельности, на наш взгляд, можно говорить, если: предприятие имеет доход для оплаты всех необходимых расходов; предприятие имеет дополнительный доход необходим для оплаты кредитов, которые могут быть по инвестированы; производственная способность предприятия и его потенциал не уменьшаются, а желательны – развиваются. Соблюдение этих условий может стать одной из важных причин успешного развития предпринимательской деятельности.

Несмотря на определенные преимущества или недостатки отдельных форм предпринимательской деятельности, следует развивать различные организационно–правовые формы в сельском хозяйстве на рыночных конкурентных условиях. Но при этом необходимо учитывать, что общественные изменения влияют на систему организационно–экономических и правовых отношений в сельском хозяйстве. Субъекты предпринимательской деятельности хозяйствующих сегодня в сельском хозяйстве, функционируя на основе различных форм собственности, не только имеют право на существование, но и конкурируя друг с другом, создают условия для развития рыночных отношений, прибыльного ведения сельскохозяйственно–производства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, предпринимательская деятельность, аграрное производство, рынок

The essence, functions and forms of of entrepreneurial activity in agriculture

I. Smolynets, T. Gachek, M. Dorosh–Kizym, O. Dadak, B. Gutyj, I. Hariv
smolinecz86@mail.ru

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The article deals with the nature, function and form of entrepreneurial activity in agriculture. Modern development of industrial associations is characterized by the use of legal forms, which retain the basic characteristics of family farms while creating favorable conditions for the organization of production structures, adequate large enterprises, family farms transmission. That is the collective forms of farming immortalizes a personal and family nature of agriculture, prevent «proletarization» of peasantry, retain its status as host of rural areas. It is these trends in shaping of entrepreneurial activity in agriculture due to domestic realities must be taken into account in development for the restructuring and transformation of domestic agricultural production. A typical farmer, even when a family has a small farm, combining the investor, manager and chief in it. In a somewhat larger structures, such as, for example, family farms, maybe even an accountant, the organizer of labor, specialist plants care and animals, so a mechanizer etc. About the successful business in our opinion, we can say if the company has income to pay all necessary expenses; the company has an additional income necessary to pay for credits that can be invested by; productive capacity of the company and its potential is not reduced, and it is desirable – developing. Compliance with these conditions may be one of the important reasons of successful business development.

In spite of certain advantages or disadvantages of some form of entrepreneurial activity, must develop different legal forms in agriculture on market competitive conditions. But it is necessary to consider that societal changes affect on the system of organizational, economic and legal relations in agriculture. Subjects of entrepreneurial activity that hosted today in agriculture, functioning on the basis of various forms of ownership, not only have the right to exist, but also competing with one another, and create the conditions for the development of a market economy, the income of agricultural production.

Key words: agriculture, entrepreneurship, agricultural production, market

Вступ

Розвиток підприємницької діяльності в нашій країні розпочався за умов реформування та розвитку ринкових відносин і надалі відбувається в умовах постійного ускладнення ведення сільськогосподарського виробництва та економічного середовища всередині країни і на фоні посилення глобалізації світового господарства. Власне такі умови світового розвитку спонукали до інтенсивного розвитку економічних процесів та визначили об'єктивну необхідність адаптації підприємницької діяльності в сільському господарстві до нових умов господарювання за значної обмеженості ресурсного потенціалу кожного суб'єкта господарювання. Глобальні зміни у підприємницькому середовищі, що відбулися в останні роки, спонукають суб'єкти господарювання вести політику виживання у таких складних

умовах конкуренції за рахунок активізації внутрішнього потенціалу, вдосконалення організаційно–економічного механізму та вдосконалення взаємовідносин між учасниками виробничого процесу.

Реформування соціально–економічних відносин в сільськогосподарському виробництві та аграрному секторі економіки об'єктивно пов'язане з відродженням і розвитком підприємницької діяльності. У підприємницькій діяльності закладені великі можливості поліпшення організації та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, що зумовлено економічною природою і її сутністю як важливої організації форми ведення господарства.

Визначено, що суть підприємницької діяльності в сільському господарстві полягає в організації виробничого процесу за допомогою засобів виробництва і праці та використання трудових ресурсів і ресурсів природ-

ного середовища, основним з яких є земля, з метою одержання сільськогосподарської продукції належної якості та забезпечення ефективності її виробництва. Економічна особливість цієї діяльності полягає у володінні чи користуванні наявними ресурсами, зокрема земельними, вмілому їх поєднанні з та раціональному використанні, де б реалізація виробленої сільськогосподарської продукції забезпечувала суб'єктам господарювання відповідний фінансовий дохід. В даному випадку підприємницька діяльність розглядається і трактується як комерційна діяльність в сільському господарстві з метою одержання прибутку.

Доведено важливу роль підприємницької діяльності в сільському господарстві, зокрема у виконанні її функцій: економічної, стимулюючої та соціальної, які полягають в забезпеченні населення аграрною продукцією, тваринництва – кормами, підвищенні зайнятості населення, зокрема сільського, розвитку аграрного ринку та інфраструктури аграрної сфери.

Особливості ведення аграрного виробництва, різні умови господарювання, мета діяльності та виконувани її функції зумовлюють існування різних форм підприємницької діяльності в сільському господарстві. Особливого значення набувають розмаїтість функцій аграрного виробництва щодо методів господарювання, забезпечення продовольством, різних потреб в сировині, зв'язки з аграрним ринком, різна можливість забезпечення ресурсами та різні потреби в них на виробництво конкретних видів сільськогосподарської продукції, адаптованість до різних природно-економічних умов, традиції і звичаї, соціальні аспекти.

В аспекті розвитку підприємницька діяльність в сільському господарстві за формами власності налічує: одноосібні володіння, приватні підсобні господарства, господарства населення, селянські фермерські господарства, приватні та державні сільськогосподарські підприємства, колективні господарства, зок-

рема селянські спілки, агрофірми, міжгосподарські підприємства і об'єднання, різного роду та видів товариства, які поділяються за формою об'єднання та рівнем відповідальності, формою власності, розмірами та спеціалізацією.

Результати та їх обговорення

Правильне визначення певної моделі підприємництва дозволяє точніше оцінити і спроектувати сучасну та перспективну стратегію діяльності суб'єктів господарювання. Як відзначає вчений Ю.Е. Губені, відповідно до об'єкту підприємництва вирізняють види підприємництва, які характеризують напрям і об'єкт підприємницької діяльності. Найстарішим і часто – найпоширенішим видом підприємництва, як ми вже зазначали, є торгівля – різновид комерційного підприємства. Власне з торгівлі розпочалось формування підприємництва як виду людської діяльності (Gubeni, 2001). До видів підприємництва можуть відноситись:

- виробниче (виробництво продукції, надання послуг, їх реалізація);
- комерційне (товарно-грошові, фінансово-обмінні операції);
- посередницьке (діловий контакт і партнерство з іншими підприємствами);
- фінансове (фінансові, грошово-кредитні операції);
- страхове (страхові операції);
- інформаційно-консалтингове (інформаційне обслуговування, консалтинг, зовнішній менеджмент, санації тощо);
- сервісне (надання різноманітних послуг невиробничого) (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація підприємницької діяльності

Ознаки класифікації	Характеристика підприємництва				
	Виробниче	Комерційне	Фінансове	Страхове	Інші
За сферою діяльності	Без створення юридичної особи		З створенням юридичної особи		
За організаційно – правовим статусом	За договорами про партнерство				
За власністю	Змішане	Приватне	Державне	Комунальне	
За кількістю власників	Індивідуальне, приватне		Сімейне	Колективне	Змішане, сумісне, партнерське
	Унітарне			Корпоративне	
За масштабами виробництва і чисельністю працівників	Мале підприємництво		Середнє підприємництво	Велике підприємництво	
За розташуванням	Локальне, місцеве	Регіональне	Національне	Зарубіжне, міжнародне, транснаціональне	
За галузями і видами діяльності	За видами діяльності та галузями суспільного виробництва				
За спеціалізацією	Спеціалізоване			Багатопрофільне	

Нові можливості в розвитку підприємництва дають сучасні технологічні та технічні вирішення в царинах будівництва, інженерного забезпечення, інформаційних технологій, індустрії відпочинку, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, біотехнологій, енергоощадності тощо (Gubeni, 2001).

На сьогодні в основному створено правове забезпечення видів і принципів господарської діяльності різних форм підприємницької діяльності в аграрному секторі. Основними законодавчими актами України з питань розвитку підприємництва є Конституція, Господарський та Комерційний кодекси, Закони: «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємст-

ва в Україні», «Про господарські товариства», «Про інвестиційну діяльність», «Про економічну конкуренцію», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про банкрутство», «Про банки і банківську справу», «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», «Про товарну біржу», «Про лізинг» та інші. Чи не найважливішими законодавчими актами, з якими обов'язково слід ознайомитись майбутньому підприємцю, є Закони: «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про підприємництво», «Про господарські товариства», «Про банкрутство», «Про акціонерні товариства» (Gubeni, 2001).

Щодо підприємництва у сільському господарстві, важливе значення мають Земельний кодекс України та закони: «Про селянське господарство», «Про фермерське господарство», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про плату за землю», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» та інші.

Значну роль в стимулюванні розвитку підприємництва на селі відіграли укази Президента «Про заходи щодо реформування аграрних відносин», «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» та інші.

В останні роки правова база поповнилась новими нормативними документами, серед яких Закони України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про ветеринарну медицину», «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин», «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України», «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції».

У спеціальному Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» стратегічними цілями такої політики визначено: гарантування продовольчої безпеки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі.

Регулюють окреслені питання і низка Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України та різні державні (національні) програми щодо розвитку вітчизняного сільського господарства і села.

Законодавча база підприємництва в Україні є недосконалою та нестабільною. Її особлива вада, що матиме стратегічні наслідки – неповна відповідність європейським нормам та вимогам, не адаптованість до принципів та норм ЄС. Окремі законодавчі акти суперечать один одному. Тому виникає потреба у терміновому розвитку законодавства, наповненні його новими законами, нормами, вимогами, з одночасною систематизацією, приведенням до вимог міжнародних

угод, норм, правил, офіційно визнаних або ратифікованих Україною.

Відповідно до правового регулювання функціонують різні форми підприємницької діяльності в сільському господарстві. Державним класифікатором України організаційно–правова форма підприємницької діяльності визнається як форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності в сільському господарстві з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності за зобов'язаннями підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо (Olenych et al., 2012; Olenych et al., 2013).

На нашу думку, найбільш вдалим у науковому сенсі є визначення суб'єкта підприємницької діяльності в сільському господарстві як організаційної форми ведення господарства, обумовленої існуючим соціально–економічним укладом та такими якісними характеристиками, як форма власності, організаційна будова господарських структур, економічні відносини тощо), які визначають специфіку існування кожного з них. Отже, форма підприємницької діяльності в сільському господарстві – це найбільш типова організаційна характеристика суб'єктів господарювання з переліченими особливостями. Суб'єкт господарювання – це окрема певна виробнича одиниця, яка веде господарську діяльність в сільському господарстві. Відповідно суб'єкти господарювання можуть належати до тих чи інших форм підприємницької діяльності.

Сьогодні в сучасних умовах ринкових відносин організаційні форми підприємницької діяльності в сільському господарстві базуються на різних формах власності, яка є основою їх ідентифікації. З думкою вчених, що в аграрному секторі економіки України діють підприємства на приватній, колективній, господарській, комунальній, державній основах господарювання можна частково погодитися. Проте на нашу думку, наведені форми власності є основними для функціонування тих чи інших суб'єктів підприємницької діяльності, але не єдиними.

За формами власності організаційно–правові форми підприємницької діяльності в сільському господарстві можна поділити на приватні підприємства та агрофірми, де підприємницькі відносини формуються на основі приватної власності, селянські спілки пайовиків, де підприємницька діяльність будується на основі колективної форми власності та державні аграрні підприємства, в основі формування яких закладені державні аграрні підприємства.

Тип підприємства за характером власності свідчить про економічну природу підприємницької діяльності в сільському господарстві. Принципи організації та функціонування визначаються організаційною формою–видом такого підприємства.

Така розмаїтість форм власності і зумовлює різну підприємницьку діяльність в сільському господарстві та її форми задалегідь обумовлює, що жодна з них не може бути визнана як ідеальна, а відповідно й найкраща з погляду оптимального поєднання інтересів господаря землі і суспільства.

Виробників сільськогосподарської продукції в аграрному секторі можна поділити за різними ознаками. Найбільш поширеною тут може бути традиційна структурна типологія: розмір господарства чи підприємства (за площею чи вартістю виробленої або проданої аграрної продукції), частка у сільськогосподарському виробництві, за формами власності, виробничою спеціалізацією, характеристикою осіб, що ведуть господарство та географічним розташуванням. Крім того, форми підприємницької діяльності в сільському господарстві можуть відрізнятися за способом управління, стратегіями розвитку, формуванням економіки сільськогосподарського виробництва та ін.

Класифікація організаційно-правових форм підприємницької діяльності в сільському господарстві за організаційно-правовою ознакою включає сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства і господарства населення.

Достатньо прийнятною і з наукової точки зору дублює класифікація форм підприємницької діяльності в сільському господарстві, запропонована О. Розкошною:

- індивідуальні форми, що сформовані на певних засадах приватної власності з подальшим можливим використанням орендних відносин господарювання (фермерські господарства, приватні підприємства, господарства населення);

- акціонерні форми, де в переважній більшості яких економічною основою є акціонована власність (акціонерні товариства);

- колективні форми, що формуються та існують на засадах поєднання таких державної чи приватної власності на засоби виробництва, зокрема землю і майно з колективними формами організації підприємницької діяльності (колективні сільськогосподарські підприємства, агрофірми та ін.) (Olenych et al., 2011).

Відповідно до класифікації та виокремлення Державною службою статистики України, основними категоріями господарств в аграрному секторі є сільськогосподарські підприємства і господарства населення. Поділ сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами та формами власності свідчить про велику їх розмаїтість в аграрному секторі.

Основними із них є: державні сільськогосподарські підприємства, колективні господарства, виробничі сільськогосподарські кооперативи, агрофірми, приватні підприємства, господарські товариства, спільні сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги. Всі вони між собою як форми підприємницької діяльності певним чином різняться та мають відмінні риси (форму власності, організаційну та управлінську структури, правову основу і т.д.).

Теорія підприємництва і підприємства достатньо широко висвітлена в економічній літературі, зокрема в працях класиків та сучасній вітчизняній аграрній літературі. Не вдаючись в окремі класичні і сучасні підходи щодо їхньої сутності, які стали аксіоматичними, виокремимо те, що безпосередньо стосується теми дослідження.

Підприємництво є досить багатограним поняттям, поширеним в різних галузях економіки. Недоці-

льно ототожнювати його лише з купівлею–продажем товарів, або зі звичайною торговельною чи комерційною діяльністю. Поняття підприємництва набагато ширше. Це не лише особливий вид діяльності, але сукупність відносин, що виникають в ході його здійснення. Тому підприємницьку діяльність можна розглядати за різними ознаками. Відповідно сучасні підходи до класифікації видів підприємництва є неоднозначними. Це обумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання для виділення умов ефективного розвитку всіх видів підприємницької діяльності в аграрному секторі (Smolyneć and Garasymljuk, 2014).

Трансформаційні процеси в аграрному секторі Львівщини створили передумови для формування організаційно-правових структур і відродження приватного підприємництва. На базі колишніх колгоспів і радгоспів створилися нові господарюючі суб'єкти на основі приватної власності. Використовуючи матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств формуються на початковій стадії фермерські господарства. Нові господарюючі формування мають менше за розміром земельні угіддя. У багатьох випадках фермерські господарства формувалися в результаті поділу колективних сільськогосподарських підприємств на паї їх власників. Частина земель відходила в користування фермерів, а частина земельних паїв приєднувалася до власності колишніх особистих підсобних господарств, (сьогодні господарства населення).

Підприємство, в сільськогосподарському виробництві є основною економічною складовою. Господарюючий суб'єкт, який спеціалізується на виробництві певних благ, зокрема сільськогосподарської продукції, може називатися підприємством. Підприємства разом із господарствами населення – основні суб'єкти сільськогосподарського виробництва.

Ми вважаємо, що підприємство слід розуміти як організаційну одиницю, що має економічні, організаційні і правові відмінності, з особливим поєднанням матеріальних і нематеріальних чинників, створене із метою ведення товарного виробництва або надання послуг через збільшення їх обсягу та підвищення якості продукції на основі максимізації прибутку і взаємоузгодженості та забезпечення конкурентоздатності. Сільськогосподарське підприємство – це самостійний статутний об'єкт із правом юридичної особи здійснювати виробничу діяльність у галузі сільського господарства з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

На підприємстві змушені постійно приймати рішення, яку продукцію виробляти, в яких кількостях і за яких умов та використання яких чинників сільськогосподарського виробництва. Процес здійснення саме вибору в умовах обмеженості чи доступності ресурсів – це відповідний процес господарювання, а суб'єкти, які приймають рішення в цій діяльності, називаються суб'єктами господарювання. Отож, можна вважати, що в певній мірі сутністю господарювання є процес прийняття певних виробничих рішень.

У понятті «підприємство» можна виділити три наступні складові: економічну, організаційну і правову. Економічна особливість підприємства чи підприєм-

ницької діяльності полягає у володінні чи користуванні наявними ресурсами, вмілому їх поєднанні та раціональному використанні. Організаційна особливість полягає в наявності назви, організаційної структури, садиби, фізичних меж, самостійності діяльності. Правова особливість означає здатність підприємства здійснювати діяльність в сільському господарстві відповідно до правових норм і актів.

Сучасне середовище, в якому знаходяться підприємства вказує на те, що воно повинно бути водночас глобальним і локальним, централізованим і децентралізованим, великим і малим, добре спланованим і еластичним. Підприємство має виробляти сільськогосподарську продукцію відповідно запитам покупців та споживачів, не забуваючи при цьому про ринкові ніші, дотримуватися стандартів і вимог споживачів, і водночас повинно бути прибутковим. Усе це визначає параметри діяльності сільськогосподарського підприємства та його види.

Спільною ознакою таких сільськогосподарських підприємств незалежно від організаційно-правової форми, яка вирізняє їх серед інших виробничих структур даної галузі, є спрямованість підприємницької діяльності в сільському господарстві на отримання прибутків, а у разі довготривалої збитковості вона згортається. Цим вони і різняться від такої на сьогодні форми ведення сільськогосподарського виробництва в нашій країні, як господарства населення. Основна мета функціонування переважної більшості таких господарств населення – забезпечення продовольчих потреб господарюючої сім'ї (Bubenko and Rastjariņ, 2002; Olenych et al., 2012).

Кожне сільськогосподарське підприємство у своїй діяльності, як правило, прагне реалізувати одну з двох цілей:

- максимізація прибутку від діяльності;
- максимізація вартості підприємства.

Зазначимо, що у максимізації вартості підприємства зацікавлені ті власники, які в недалекому майбутньому можуть вигідно його продати.

Напрями діяльності сільськогосподарського підприємства окреслюють як економічний так і суспільний аспекти, а відокремлення економічного змісту від суспільного (соціального) не можливо обґрунтувати. Кожне таке підприємство можна розглядати як сукупність певних функцій, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом. Значення таких функцій є важливим, оскільки кожна з яких має здатність впливати на реалізацію цілей підприємства.

Доцільність розгляду зокрема соціальних функцій підприємства визначається Конституцією України, багатьма іншими законодавчими та нормативними актами, які вказують на створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки. Сільськогосподарське підприємство, окрім виробництва продукції, задовольняє суспільні потреби, використовуючи механізм конкуренції. Сільськогосподарське підприємство необхідно сприймати як таке, що прагне досягти своїх цілей за посередництвом ринку. Економічна ефективність сільськогосподарського підприємства є відображенням, з одного боку, вмілої підприємницької діяльності, а з іншого – співпраці з партнерами.

З теорії економічної системи випливає, що сільськогосподарське підприємство є такою системою і водночас підсистемою, наприклад організації аграрного виробництва. Сільськогосподарське підприємство – система відкрита й дуже складна з огляду на виділення в ньому трьох підсистем: соціальної, економічної і природної. Особливістю сільськогосподарських підприємств і проблемою є те, що вартість їх оцінюється переважно в економічній площині без врахування соціальної й природної.

Такий підхід до визначення критеріїв створює сприятливі умови для заміщення внутрішніх ресурсів сільськогосподарських підприємств капіталом і впровадження нових технологій на основі широкого залучення фінансових ресурсів та й засобів виробництва. Це забезпечує в певному періоді економічну ефективність та раціональність сільськогосподарського виробництва.

Серед багатьох функцій сільськогосподарського підприємства та підприємницької діяльності, які виконують одночасно роль підсистем, особливе значення мають:

- 1) управління засобами природного середовища;
- 2) управління земельними ресурсами;
- 3) господарювання ресурсами робочої сили.

Під виробничим процесом у сільськогосподарському підприємстві слід розуміти свідому і цільову підприємницьку діяльність за допомогою засобів праці і використання ресурсів природного середовища з метою зміни властивостей (фізичних, хімічних, біологічних) або стану предмета праці, що робить можливим отримання корисної сільськогосподарської вартості у вигляді задоволених посередньо чи безпосередньо суспільних потреб. Оскільки такі ринкові засади господарювання в сільському господарстві, що панують за межами підприємства проникають і в його внутрішнє середовище, можна стверджувати, що задоволення суспільних потреб на аграрну продукцію відбувається за посередництвом продовольчого ринку з дуже високим рівнем конкуренції.

Підприємницька діяльність в сільськогосподарському виробництві підпорядкована реалізації наступних цілей:

- 1) визначенню та встановленню умов, що забезпечують оптимальне використання фінансових, трудових та природних ресурсів, землі і управління аграрним виробництвом;
- 2) визначенню певного можливого відхилення реального використання ресурсів від оптимального;
- 3) дослідженню детермінантів, що впливають на структуру виробництва і використання ресурсів;
- 4) формуванню конкретних засобів і методів переходу від існуючого стану використання ресурсів до оптимального.

Ситуація, в якій перебуває суб'єкт підприємницької діяльності в сільському господарстві, може характеризуватися сукупністю певних можливих дій, серед яких можна зробити вибір; сукупністю можливих станів оточення, які не можуть бути контрольовані таким суб'єктом; сукупністю наслідків, що є результатом прийняття певних рішень за існуючого стану

середовища; суб'єктивним підходом до очікуваної вигоди.

Суб'єкти підприємницької діяльності в сільському господарстві і не є статичними одиницями, а підляга-

ють постійним змінам, спричиненим внутрішніми і зовнішніми чинниками (рис. 1).

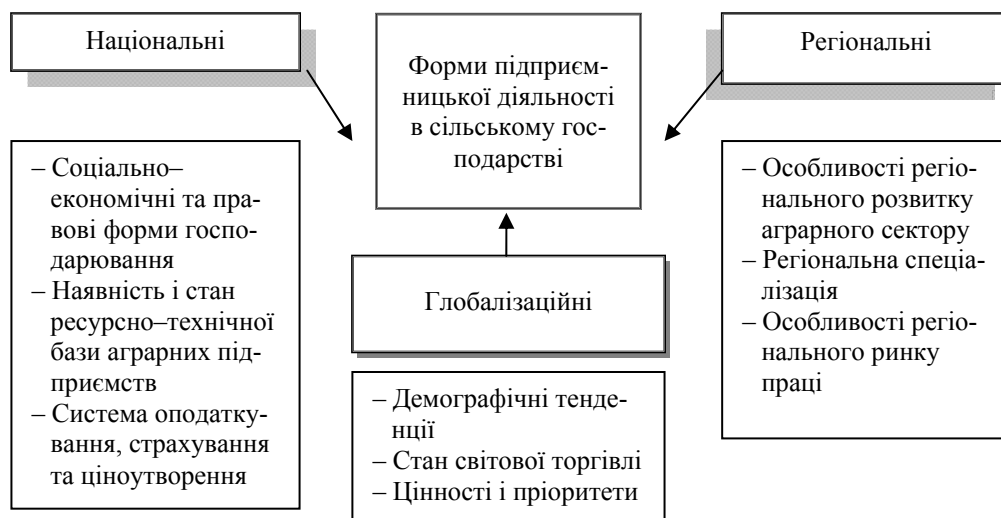

Рис. 1. Основні зовнішні чинники розвитку форм підприємницької діяльності в сільському господарстві

Усі чинники впливу як на аграрне виробництво, так і на форми підприємницької діяльності, можна поділити умовно на макро- та мікроекономічні.

До макроекономічних слід віднести бюджетні, податкові, зовнішньоекономічні, кредитно-грошові, економічної та продовольчої безпеки країни тощо. Особливого значення набувають і глобалізаційні чинники, які передусім визначають параметри сільськогосподарської діяльності підприємств, а відповідно й самих форм підприємницької діяльності. Більшість із них набуває особливого значення сьогодні у зв'язку з членством України в СОТ та підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що визначає зовнішньоекономічну політику країни щодо агропродовольчого ринку.

Регіональні чинники на розвиток підприємницької діяльності в сільському господарстві мають одне з ключових впливів саме для ведення аграрного виробництва в певних умовах (клімат, ґрунти, розміщення, соціальна сфера, інфраструктура). До мікроекономічних проблем належать проблеми земельних відносин, неплатоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, фінансової кризи аграрного сектору та низка інших. Сьогодні практика виробничо-комерційної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в сільському господарстві переконує, що найбільш дієвим у вирішенні екологічних проблем природокористування є регіональний рівень. На нашу думку, найбільшої уваги дослідників потребують такі напрями, як екологічна доцільність природокористування, екологізація сільськогосподарського виробництва, методологія еколого-економічного районування; організація екологічних досліджень суб'єктами інфраструктури аграрного сектору.

Основними суб'єктами підприємницької діяльності, зайнятими виробництвом аграрної продукції, переробкою власної виробленої сільськогосподарської

сировини та її реалізацією, є сільськогосподарські товаровиробники всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання, серед яких провідна роль належить сільськогосподарським підприємствам. До них належать: державні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські виробничі кооперативи, господарські товариства, приватні господарства, агрофірми, фермерські господарства, а також спільні (з іноземними інвестиціями) сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги (Smolynec', 2011).

Оскільки основною метою державних підприємств є реалізація державної політики, то вони повинні мати високий виробничий потенціал, використовувати сучасні індустріальні технології. Більшість з них перебувають на повному державному фінансуванні. Водночас недоцільним є створення державних сільськогосподарських підприємств традиційного типу.

Тривалий час на базі бувших колгоспів діяли ССП. Колективні та кооперативні сільськогосподарські підприємства – це передусім підприємства, трансформовані з колишніх колгоспів, але при цьому їхній економічний механізм управління заснований на правах володіння селянами паями на землю й майно. Їхньою перевагою є збережена і розвинена виробнича структура, в певній мірі справедливості розподілу прибутків між членами за пайовим принципом. Однак таких господарств на сьогодні залишилися одиниці.

Новими організаційними формами, що з'явилися в сучасних умовах і які об'єднують сільськогосподарські та промислові підприємства, стали агропромислові об'єднання. Це так звана форма вертикальної інтеграції підприємств, які спеціалізуються на декількох чи одному виді сільськогосподарської продукції, вирощують її та переробляють цю продукцію. Такій інтеграції притаманними є нові форми організації праці та

підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і підприємницької діяльності зокрема.

Ще однією великою групою підприємств є товариства. Вони можуть бути з обмеженою відповідальністю, додатковою або повною, командитними чи акціонерними. Їх призначення та функціонування регламентує Господарський кодекс України та інші спеціальні законодавчі акти.

Найбільш поширеними у вітчизняному аграрному секторі економіки є товариства з обмеженою відповідальністю. Тут засновниками виробничих сільськогосподарських кооперативів є певна кількість власників майна і землі. Решта майна і землі береться в оренду на відповідних договірних умовах.

Існують також акціонерні товариства. Принциповою різницею між ними та іншими товариствами є те, що вихід із таких товариств акціонерів можливий тільки за умови продажу всіх їх акцій не за номінальною вартістю, а прибутковістю акціонерного товариства, але вимагати переданого їм майна і землі вони не можуть.

Малопоширеною формою підприємницької діяльності в сільському господарстві є командитні товариства. Тут певна кількість учасників повністю бере на себе прийняття рішень щодо всіх питань підприємницької діяльності товариства, відповідаючи при цьому за борги підприємства як своїми частками у статутному фонді, так і особистим майном. А інші учасники такого товариства відповідають за його борги лише частками у статутному фонді. Виходячи з цього, вони не беруть участі в управлінні підприємством. На зборах учасників вони мають право лише дорадчого голосу.

Ще однією організаційно-правовою формою підприємств є приватні, які теж можуть вступати в орендні відносини. Власники таких підприємств можуть брати в оренду землю і майно в інших селян з обов'язковим укладенням договору, де зазначаються розмір плати за оренду майна і землі та права і обов'язки сторін.

Однією з найпоширеніших організаційних форм підприємницької діяльності в сільському господарстві в Україні є фермерське господарство. Переважно це форма сімейного господарства, яке водночас виступає і первинною соціальною ланкою, і первинною ланкою в суспільному виробництві. Цим забезпечується високий рівень його стійкості й стабільності.

Як показує світова практика, найбільш ефективною моделлю селянських фермерських господарств є господарства, що мають великі розміри сільгоспугідь, забезпечені повним комплексом машин і сільськогосподарської техніки, які повно й точно дотримуються основних технологічних операцій і, як правило, очолювані фахівцями, що мають аграрну освіту й досвід діяльності в сільському господарстві (Donec', 2011).

Сільськогосподарські підприємства, як і будь-які інші суб'єкти підприємницької діяльності, класифікуються за розмірами на малі, середні і великі. На думку О. Бородіної та І. Прокопи, саме малі та середні форми господарювання якнайповніше поєднують виробництво сільськогосподарської продукції з продукуванням суспільних благ (відтворення селянства, збереження агроландшафтів тощо) (Vorodina, 2008). Останніми роками, наприклад, почали набувати розвитку зокрема спільні підприємства, створені на основі вкладення капіталу вітчизняних та іноземних партнерів, які спільно здійснюють підприємницьку діяльність, управління та розподіл прибутків. Такі підприємства є достатньо потужними за розмірами і мають здебільшого холдинговий тип діяльності.

Господарства населення є первинною формою організації виробництва сільськогосподарської продукції, зайнятості селян і джерелом додаткових (а подекуди й єдиних) доходів, котрі забезпечують повне задоволення матеріальних, житлових, культурно-побутових потреб сільських сімей.

У вітчизняній аграрній літературі і практиці відсутня єдність щодо сутності, організації господарств населення і перспектив їх розвитку. Загалом можна виділити три підходи до цієї проблеми:

1. Існування господарств населення є необхідною умовою формування ринкової економіки на селі, що вимагає їх розвитку;
2. Недоцільність формування таких господарств на селі у зв'язку з їх низькою ефективністю;
3. Зміна і впорядкування процесу організації та розвитку на основі формування відповідного механізму.

Розгляд значення господарств населення, визначається тим, що суттєво відрізняється від сучасного аграрного виробництва (основні відмінності наведені в табл. 2).

Таблиця 2

Основні відмінності господарства населення і приватного аграрного підприємства

Характеристика	Господарства населення	Аграрне підприємство
Функції власника	Поєднання функцій власника, користувачів і працівників	Поєднання функцій власника, розподіл функцій користувачів і працівників
Управління з врахуванням	Потреб господарства, сім'ї, середовища та ін.	Фінансових пропозицій, зростання виробництва та прибутку підприємства
Власність	Приватна	Приватна, оренда землі, концентрація виробництва
Спеціалізація	Багатогалузеве	Спеціалізоване чи багатогалузеве
Ринок	Відкритий	Контрольований
Використання техніки (мета)	Підвищення продуктивності праці, скорочення термінів обробітку	Інтенсифікація виробництва, використання інновацій
Виробництво	Згідно з природним процесом вегетації і циклу життя тварин	Прагнення до незалежності від природних процесів
Сільське господарство	Як спосіб життя із одержанням певних додаткових фінансових доходів	Як комерційна діяльність

Цікавим є й підхід до класифікації форм підприємницької діяльності в сільському господарстві відносно їх розмірів. Виділяють п'ять їх типів. Це – аграрні холдинги, які обробляють десятки і сотні тисяч гектарів землі, великотоварні сільгосптоваровиробники, які обробляють від трьох до десяти тисяч гектарів, середньо товарні виробники, що обробляють декілька тисяч гектарів, фермерські господарства, в обробітку яких знаходиться декілька сотень гектарів, і господарства населення, які мають від одного до двох гектарів землі (Zubec' and Bezuglyj, 2010).

Ми підтримуємо думку окремих авторів, що організаційні основи існуючих агроформувань повинні ґрунтуватися насамперед на посиленні зацікавленості власників у сумісній діяльності на принципах колективної організації праці. Пріоритетним при цьому стає формування такого господарського механізму, який би якнайповніше відповідав ринковим умовам господарювання, підприємництву, забезпеченню розширеного відтворення, постійному зростанню добробуту працівників сільського господарства.

Як випливає із досліджень, необхідно щодо галузі сільського господарства окреслити сучасний стан виробництва, знайти місце різним формам підприємницької діяльності в загальному балансі виробництва продукції галузі, збудувати бажану її структуру на перспективу до 2015–2020 рр. залежно від складності перехідного періоду і з урахуванням міжнародних стандартів якості продукції, а відтак окреслити конкретні заходи щодо зміни форм господарюючих суб'єктів. Тільки зрозуміле бачення переходу галузі від сучасного стану до бажаної структури виробництва зможе бути основою для розробки конкретної галузевої програми. Водночас можна вважати, що така реструктуризація сільського господарства може посилити монополізм окремих форм підприємницької діяльності та окремих їх суб'єктів на регіональному ринку, послаблюючи конкуренцію з усіма негативними наслідками щодо зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

Безперечно, в процесі трансформації структурної побудови вітчизняного аграрного виробництва обов'язковим є врахування світового досвіду та напрацювань зарубіжних учених. Як зазначає Т. Осташко, після проведення радикальної структурної реформи в країнах із перехідною економікою склалася бімодальна структура господарських одиниць з різною часткою великих підприємств і дрібних та середніх фермерських господарств. Фермерські господарства переважають у структурі сільськогосподарських угідь Албанії, Словенії, Латвії, Румунії. У Литві, Болгарії та Естонії фермерські та господарства населення разом володіють понад половиною сільськогосподарських угідь. У Словаччині, Угорщині, країнах СНД і на території колишньої Німецької Демократичної Республіки переважають великі господарства (Ostashko, 2004). За кількістю найбільше «підприємств самостійно господарюючих селян». За площею землекористування – найбільші господарські товариства.

Як зауважує Л. Молдаван, посилення конкуренції зумовило необхідність збільшення земельних ділянок

і полів сівозмін, застосування нової техніки й технологій, зменшення індивідуальних витрат на створення матеріально-технічної бази з метою зміцнення економічного стану і забезпечення конкурентоспроможності виробництва. Ця необхідність спонукає фермерів до об'єднань у такі колективні організаційно-правові форми, які, з одного боку, максимально зберігають переваги й принципи функціонування фермерських господарств, а з іншого – реалізують переваги великого господарства в питаннях механізації, обслуговування, інтенсифікації та формують ефект кооперації (Moldavan, 2010).

Висновки

Отже, сучасний розвиток виробничих об'єднань (товариств) характеризується використанням таких юридичних форм, які зберігають основні характеристики сімейного фермерського господарства і водночас створюють сприятливі умови для організації виробничих структур, адекватних великим підприємствам, сімейної передачі господарств. Тобто колективні форми фермерської діяльності увіковічують особистий і сімейний характер сільського господарства, попереджують «пролетаризацію» селянства, зберігають його статус господаря сільської території. Саме такі тенденції у формуванні підприємницької діяльності у сільському господарстві з огляду на вітчизняні реалії повинні бути враховані в розробках щодо реструктуризації і трансформації вітчизняного аграрного виробництва.

Типовий сільськогосподарський виробник, навіть коли володіє малим сімейним господарством, поєднує інвестора, управлінця і керівника у ньому. У децю більших структурах, таких як наприклад сімейні ферми, може бути ще й бухгалтером, організатором праці, спеціалістом із догляду за рослинами і тваринами, механізатором тощо. Про успішну підприємницьку діяльність, на наш погляд, можна говорити, якщо: 1) підприємство має дохід для оплати всіх необхідних витрат; 2) підприємство має додатковий дохід необхідний для сплати кредитів, які можуть бути за інвестовані; 3) виробнича спроможність підприємства і його потенціал не зменшуються, а бажано – розвиваються. Дотримання цих умов може стати однією з важливих причин успішного розвитку підприємницької діяльності.

Незважаючи на певні переваги чи недоліки окремих форм підприємницької діяльності, слід розвивати різні організаційно-правові форми в сільському господарстві на ринкових конкурентних умовах. Але при цьому необхідно враховувати, що суспільні зміни впливають на систему організаційно-економічних і правових відносин у сільському господарстві. Суб'єкти підприємницької діяльності, що господарюють сьогодні в сільському господарстві, функціонуючи на основі різних форм власності, не лише мають право на існування, але й, конкуруючи один із одним, створюють умови для розвитку ринкових відносин, прибуткового ведення сільськогосподарського виробництва.

Загалом слід визнати, що розвиток форм підприємницької діяльності в сільському господарстві, визначатиме сукупність змін регіонального, національного та глобального характерів. І виходячи із цього є важливим визначення аспектів розвитку різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності.

Бібліографічні посилання

- Borodina, O. (2008). Agrarna polityka Ukrai'ny: vytoky, suchasnyj stan i novi mozhlyvosti v konteksti instytucionalizmu ta vyklykiv globalizacii'. *Ekonomika Ukrai'ny*. 10, 94–111 (in Ukrainian).
- Bubenko, I., Rastjapin, A. (2002). Pro metody ocinky efektyvnosti investycijnyh proektiv. *Ekonomika Ukrai'ny*. 8, 80–83 (in Ukrainian).
- Gubeni, Ju.E. (2001). Transformacija sil'skogospodars'kyh kooperatyviv v Ches'kij respubliki i Pol'shhi: konceptual'nyj pidhid i pryncypy i'i' zdijsnennja / Visnyk Poltavs'kogo derzhavnogo sil'skogospodars'kogo instytutu. 5(6), 97–100 (in Ukrainian).
- Donec', O.V. (2011). Organizacijni formy gospodars'koi' dijal'nosti u sil's'komu gospodarstvi. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo universytetu*. 33(1), 97–101 (in Ukrainian).
- Zubec', M.V., Bezuglyj, M.D. (2010). Ekonomichni aspekty reformuvannja agrarno–promyslovogo kompleksu Ukrai'ny. *Nacional'na akademija agrarnyh nauk Ukrai'ny*. K.: Agrarna nauka (in Ukrainian).
- Moldavan, L.V. (2010). Formy gospodarjuvannja v agrarnomu sektori Ukrai'ny v umovah globalizacii'. *Ekonomika APK*. 1, 13–17 (in Ukrainian).
- Olenych, I.R. Hariv I.I., Gutyj B.V. (2012). Osoblyvosti segmentuvannja rynku veterynarnyh preparativ [Elektronnyj resurs]. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo*. 14, 1(2), 113–116 (in Ukrainian).
- Olenych, I.R. Grymak, O.Ja., Gutyj, B.V., Hariv, I.I., Smolyneć, I.B. (2013). Sutnist' i cili mizhnarodnogo farmacevtychnogo marketyngu [Elektronnyj resurs]. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo*. 15, 1(5), 127–132 (in Ukrainian).
- Olenych, I.R. Dushka, V.I., Myhajlovs'kij, V.I., Hariv, I.I., Seniv, R.V., Gutyj, B.V. (2011). Suchasna polityka zbutu v zovnishn'oekonomichnij dijal'nosti farmacevtychnyh pidpryjemstv [Elektronnyj resurs]. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo*. 13, 1(1), 444–447 (in Ukrainian).
- Olenych, I.R., Gutyj, B.V., Hariv, I.I., Shybun'ko, V.V. (2012). Formuvannja kompleksu marketyngu vitchyznanogo vyrobnyka veterynarnyh preparativ [Elektronnyj resurs]. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo*. 14, 1(2), 53–61 (in Ukrainian).
- Ostashko, T.O. (2004). Rynkova transformacija agrarnogo sektora. K.: Feniks (in Ukrainian).
- Smolyneć, I.B. (2011). Organizacijno–ekonomichni zasady funkcionuvannja agrarnogo sektora umovah transformacijnoi' ekonomiky. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij imeni S. Z. G'zhyc'kogo*. L'viv. 13, 1(47), 250–254 (in Ukrainian).
- Smolyneć, I.B., Garasymljuk, M.V. (2014). Organizacijno–pravovi formy pidpryjemnytva. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij imeni S. Z. G'zhyc'kogo*. L'viv, 16, 1(58), 94–100 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016

УДК 338.242.4:619:615.1

Pharmaceutical marketing: objectives and types

I.B. Smolynets', B.V. Gutyj, I.I. Khariv, O.Y. Petryshak, R.I. Lytvyn
smolinecz86@mail.ru

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

Pharmaceutical marketing objectives and types depending on demand state are overviewed in this article. Pharmaceutical enterprise has always a certain idea of the desired level of market demand. In practice demand is not always in accordance with level that has been predicted. One can strictly outline eight situations that characterise the state of demand. Every such situation is in accordance with certain marketing managerial task and its types. Conversional marketing is related to medicines' negative demand and medical services availability, e.g. such kind of situation, when they cannot find their own buyer at substantial part of potential market. Stimulating marketing is related to demand absence, e.g. state, when potential market does not reveal (or almost does not reveal) interest towards concrete proposal. Marketing that develops is related to medicines demand, that is at the stage of formation (hidden demand). Potential (hidden) demand occurs when certain consumers part need real problem solving, that cannot remain satisfied with the medicines and medical services that are available at the market. Remarketing is related to medicines or medical services decreasing demand situation for a particular period of time, as a result of moral degradation, not consideration sale stimulation tools, advertising updates, and competition factors. Sync marketing (irregular marketing) is related to uneven demand, its fluctuation: seasonality (medicines against a cold, stomach–intestinal diseases and etc.); daily (pharmacies are more often attended during the weekdays, less – at the weekend); hourly (pharmacies are most often attended in a period of time from eight to eleven in the morning and from five to seven in the evening accordingly to research data). Supportive marketing is related to satisfied demand availability. Demarketing is related to surplus of demand, so medicines demand is higher than its supply (producing opportunities). Counteractive marketing is related to irrational (non rational) demand, with harmfulness in terms of health, consumer and society welfare. Market research provisions medicines demand study and projection, price analysis and rivals medicines, market capacity determination and enterprise's share on it. Such kind of analysis assists to estimate market opportunities and determine attractive marketing activity direction, where enterprise can acquire competitive advantages

Key words: *pharmaceutical marketing, objectives and types, medicines, consumers.*

Фармацевтичний маркетинг: цілі та види

І.Б. Смолинець, Б.В. Гутий, І.І. Харів, О.Й. Петришак, Р.І. Литвин
smolinecz86@mail.ru

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

В статті розглядаються цілі і види фармацевтичного маркетингу залежно від стану попиту. У фармацевтичного підприємства завжди існує певне уявлення щодо бажаного рівня попиту на ринку. На практиці ж не завжди попит, який передбачається, відповідає цьому рівню. Можна досить чітко виділити вісім ситуацій, що характеризують стан попиту. Кожній такій ситуації відповідає певне завдання щодо управління маркетингом та його видів. Конверсійний маркетинг пов'язаний з наявністю негативного попиту на ліки і медичні послуги, тобто такої ситуації, за якої на значній частині потенційного ринку вони не знаходять свого покупця. Стимулювальний маркетинг пов'язаний з відсутністю попиту, тобто стану, за якого потенційний ринок не виявляє (чи майже не виявляє) інтересу до конкретної пропозиції. Маркетинг, що розвивається, пов'язаний з попитом на ліки, який знаходиться у стадії формування (прихований попит). Потенційний (при-

Citation:

Smolynets', I.B., Gutyj, B.V., Khariv, I.I., Petryshak, O.Y., Lytvyn, R.I. (2016). Pharmaceutical marketing: objectives and types. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 151–154.

хований) попит має місце тоді, коли певна частина споживачів потребує реального розв'язання якоїсь проблеми, котра не може бути задоволена за допомогою наявних на ринку ліків і медичних послуг. Ремаркетинг пов'язаний із ситуацією спадного попиту на ліки чи медичні послуги за певний період часу внаслідок морального старіння, неврахування заходів стимулювання збуту, рекламних поновлень, факторів конкуренції. Синхромаркетинг (нерегулярний маркетинг) пов'язаний з нерівномірним попитом, коливанням його: сезонно (ліки від застуди, шлунково-кишкових захворювань тощо); щоденно (аптеки частіше відвідують у будні, мало – у вихідні); погодинно (за даними досліджень аптеки найчастіше відвідують у період з восьмої до одинадцятої ранку та з п'ятої до сьомої годин вечора). Підтримувальний маркетинг пов'язаний з наявністю задоволеного попиту. Демаркетинг пов'язаний з надмірним попитом, тобто попит на ліки значно перевищує пропозицію (виробничі можливості). Протидіючий маркетинг пов'язаний з ірраціональним (нераціональним) попитом, зі шкідливістю продукції з точки зору здоров'я, добробуту споживача і суспільства.

Дослідження ринку передбачає вивчення і прогнозування попиту на ліки, аналіз цін і препаратів конкурентів, визначення м'якості ринку і частки підприємства на ньому. Такий аналіз допомагає оцінити ринкові можливості і визначити при-вабливий напрям маркетингової діяльності, на якому підприємство може набути конкурентних переваг

Ключові слова: фармацевтичний маркетинг, попит, цілі та види, ліки, споживачі.

Фармацевтический маркетинг: цели и виды

И.Б. Смолинец, Б.В. Гутый, И.И. Харив, О.О. Петрышак, Р.И. Литвин
smolincz86@mail.ru

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий им. С.З. Гжицького,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье рассматриваются цели и виды фармацевтического маркетинга в зависимости от состояния спроса. У фармацевтического предприятия всегда существует определенное представление о желаемом уровне спроса на рынке. На практике же не всегда спрос, предполагается, соответствует этому уровню. Можно достаточно четко выделить восемь ситуаций, характеризующих состояние спроса. Каждой такой ситуации соответствует определенная задача по управлению маркетингом и его видов. Конверсионный маркетинг связан с наличием негативного спроса на лекарства и медицинские услуги, то есть такой ситуации, при которой на значительной части потенциального рынка они не находят своего покупателя. Стимулирующий маркетинг связан с отсутствием спроса, то есть состояния, при котором потенциальный рынок не проявляет (или почти не проявляет) интерес к конкретной пропозиции. Маркетинг развивающейся связан со спросом на лекарства, который находится в стадии формирования (скрытый спрос). Потенциальный (скрытый) спрос имеет место тогда, когда определенная часть потребителей требует реального решения какой-то проблемы, которая не может быть удовлетворена за счет имеющихся на рынке лекарств и медицинских услуг. Ремаркетинг связан с ситуацией нисходящего спроса на лекарства или медицинские услуги за определенный период времени вследствие морального старения, неучет мер стимулирования сбыта, рекламных обновлений, факторов конкуренции. Синхромаркетинг (нерегулярный маркетинг) связан с неравномерным спросом, колебания его: сезонно (лекарства от простуды, желудочно-кишечных заболеваний и т.д.); ежедневно (аптеки чаще посещают в будни, мало – в выходные); почасово (по данным исследований аптеки чаще всего посещают в период с восьми до одиннадцати утра и с пяти до семи часов вечера). Поддерживающий маркетинг связан с наличием довольно высокого спроса. Демаркетинг связан с чрезмерным спросом, то есть спрос на лекарства значительно превышает предложение (производственные возможности). Противодействующий маркетинг связан с иррациональным (нерациональным) спросом, с вредностью продукции с точки зрения здоровья, благополучия потребителя и общества. Исследование рынка предполагает изучение и прогнозирование спроса на лекарства, анализ цен и препаратов конкурентов, определение емкости рынка и доли предприятия на нем. Такой анализ помогает оценить рыночные возможности и определить привлекательное направление маркетинговой деятельности, на котором предприятие может приобрести конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: фармацевтический маркетинг, спрос, цели и виды, лекарства, потребители.

Introduction

However marketing is oriented on consumers' needs satisfaction, then marketing activity always begins with complex pharmaceutical market research (Gromovyk et al., 2004; Olenych et al., 2012). During the market research consumers' behaviour is being studied, their needs, consumer advantages, motives, that urge them to make decisions regarding medicines purchase. Consumers behaviour deep understanding affords to satisfy their needs better than rivals do.

The aim of this scientific work was to overview pharmaceutical marketing objectives and types depending on demand condition.

Results and its discussions

Pharmaceutical enterprise always has some imagination about desirable demand level at the market. On practice not always demand that is foreseen, related to such level. One can strictly define eight situations, which characterise demand state. Every such kind of situation is in accordance with certain marketing management task and its types (tabl. 1).

Conversional marketing is related to availability of negative demand on medicines and medical services, e.g. such situation, when it cannot find their own buyer at substantial part of potential market. For example: majority of people have a negative demand on vaccination, in children – on tablet medicines and medicines without any excipients.

Table 1

Objectives and types of pharmaceutical marketing depending upon demand

Demand state	Pharmaceutical marketing objective	Pharmaceutical marketing type
Negative	Demand formation	Conversional
Absent	Demand stimulation	Stimulation
Potential	Creation of the new medicinal means	Marketing that develops
Decreasing	Demand increase	Remarketing
Uneven	Demand leveling	Sync marketing
Satisfied	Demand support	Supportive
Excessive	Demand decrease	Demarketing
Irrational	Restriction of access to medicines	Counteractive

A cause of mentioned situation is research elements neglecting of the previous sale of consumer information.

Pharmaceutical marketing task is to create demand as a result of analysis of the causes of negative demand, the development of tactics and strategy of influence upon demand or supply, which can project assortment improvement of the structure or medicines quality, price reduction, searching for new forms of medicines advancement at a market (Olenych et al., 2013).

Stimulating marketing is related to demand absence, condition when potential market does not reveal (or almost does not reveal) interest towards concrete proposal. The reasons of absent demand can be advertising neglecting, medicines competitiveness research.

Marketing task – is to awake consumers activeness based on finding ways of connection specific medicinal qualities with natural needs and interests of the human being (Gromovyk et al., 2004; Olenych et al., 2011).

Marketing, that develops, is related to medicines demand that is at the stage of formation (hidden demand). Potential (hidden) demand occurs when certain consumers part need real problem solving, that cannot remain satisfied with the medicines and medical services that are available at the market. For example: nowadays health care system has unsatisfied need in medicines, which might be efficient in oncologic diseases, strokes and AIDS treatment. Marketing task – is to estimate the volume of potential market and create efficient medicines and medical services, that really can satisfy the demand (Gromovyk et al., 2004; Kanjuka et al., 2012; Olenych et al., 2012).

Remarketing is related to medicines or medical services decrease demand situation for a particular period of time, as a result of moral degradation, not consideration sale stimulation tools, advertising updates, and competition factors (Gromovyk et al., 2004). Pharmaceutical marketing objective – not only to extent medicine life cycle that is situated in a phase of demand lower, as creation new life cycle of the medicine. It might be achieved by advertising the unknown or little known consumer features and benefits of this medicine. For example, it was revealed that regular usage of aspirin reduces risk of the stroke by 15 percents. Besides, for aspirin’s life cycle creation its effervescent medicinal forms were produced, also medicinal forms with vitamins additives.

Sync marketing (irregular marketing) related to uneven demand, its fluctuations:

a) seasonally (medicines against a cold, stomach-intestinal diseases);

б) daily (pharmacies is more often attended on a week days, less – at the weekend);

в) hourly (pharmacies are most often attended in a period of time from eight to eleven in the morning and from five to seven in the evening accordingly to research data).

As of many medicines cannot smooth demand fluctuations, the pharmaceutical marketing task is to study these fluctuations and adjustment for them (Gromovyk et al., 2004; Vasnecova, 2005; Grymak et al., 2013).

Supportive marketing is related to satisfied demand availability. Marketing objective – is to maintain demand, as a result of constant attention towards factors that can change the demand: change of the need (for instance, decrease or increase level of morbidity); appearance on the market of similar drugs and medical services of other companies at lower prices.

It is necessary to solve a series of tactical tasks, which are related to price policy, maintaining desirable quantity of sales, activity coordination, and performance of cost control.

Demarketing is related to surplus of demand, so medicines demand is higher than its supply (producing opportunities). Pharmaceutical marketing objective – is to reduce excessive demand by price raise, termination of sales stimulation, advertising of analogues or substitutes, etc.

Counteractive marketing is related to irrational (non rational) demand, with harmfulness in terms of health, consumer and society welfare. For example: alcohols demand, tobacco, drugs and psychotropic means, etc. (Gromovyk et al., 2004; Bab’jak et al., 2012).

The main reason of this phenomenon is lack of consumer behaviour with regards to social and ethical moral. Marketing objective – is to eliminate or redirect demand or significantly restrict access to products or change the terms of its sale. For example, there is an irrational demand in a health care system on drugs and psychotropic medicines that regulates through standardisation needs per one thousand people of population and dispensing of medicines from state and municipal pharmacies by prescription special forms.

Medicines as a goods are very special because of social meaning, as the benefits of their usage are shown in reduction of disease duration, loss of work time due to disability, payments on this occasion, also utilization additional fund of working time. At the end medicines are an important indicator of human life guarding. On the other hand, some medicines are poisonous and potent means. Failure to comply with the rules of its application may cause health worsening and even death. Moreover,

most medicines are biologically active synthetic compounds; its analogues are scarcely found in nature that makes its safe natural utilisation process hard enough.

Price is not primary factor that influence purchase, because sales feature depends on disease, its nosology, course and severity, specific medicines properties. Thus group of vital medicines, in particular, where they are bought by the state (insurance companies) or its purchase cost is compensated by the state (insurance companies), price in most cases is inelastic or slightly elastic (Gromovyk et al., 2004; Kanjuka et al., 2012).

Circulation – feature of drugs distribution is that its production, wholesale and retail sales may be performed only by special permission, e.g. licensing features.

Distribution is based on communications methods, as medicines – are products of the forced demand. Utilisation of its majority cannot be based on relatives and acquainted advices, and also on personal experience or own likes. Besides, legislation only allows advertising non prescribed medicines. Motivation role in medicines consumption mainly play medical and pharmaceutical experts, therefore advertising and most drugs are designed for them, personal sales are directed at them, and to a great extent, methods of sales promotion.

Conclusions

Market research provisions study and projection of medicines demand, price analysis and rivals' medicines, market capacity determination and enterprise's share in it. Such type of analysis assists to estimate market opportunities and determine marketing activity attractive direction, where enterprise can acquire competitive advantages.

References

Bab'jak, G.V., Olenych, I.R., Hariv, I.I., Gutyj, B.V. (2012). Harakterystyka farmacevtychnogo rynku. Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 14, 3(4), 3–7 (in Ukrainian).
 Vasnevova, O.A. (2005). Medicinskoe i farmacevticheskoe tovarovedene: [Tekst dlja vyssh. uch. zav.]. M.: GJeOTAR–Medja (in Russian).

Grymak, O.Ja. Olenych, I.R., Gutyj, B.V., Hariv, I.I., Smolynec', I.B. (2013). Zovnishn'oekonomichna dij'al'nost' farmacevtychnyh pidpryjemstv u sferi zbutu. Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 15, 1(5), 50–53 (in Ukrainian).
 Gromovyk, B.P., Gasjuk, G.D., Levyc'ka, O.R. (2004). Farmacevtychnyj marketyng: teoretychni ta prykladni zasady: navch. posib. [dlja vyssh. navch. zakl.]. Vinnycja: Nova knyga (in Ukrainian).
 Kanjuka, O.I., Gunchak, V.M., Gufrij, D.F., Homyk, R.I., Hariv, I.I., Vasiv, R.O., Gutyj, B.V., Pavliv, O.V. (2012). Kazui'styka v nazvah veterynarnyh preparativ [Elektronnyj resurs] / O. I. Kanjuka, // Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 14, 3(1), 80–83 (in Ukrainian).
 Olenych, I.R., Hariv, I.I., Gutyj, B.V. (2012). Osoblyvosti segmentuvannja rynku veterynarnyh preparativ. Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 14, 1(2), 113–116 (in Ukrainian).
 Olenych, I.R., Grymak, O.Ja., Gutyj, B.V., Hariv, I.I., Smolynec', I.B. (2013). Sutnist' i cili mizhnarodnogo farmacevtychnogo marketyngu. Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 15, 1(5), 127–132 (in Ukrainian).
 Olenych, I.R., Dushka, V. I., Myhajlovs'kyj, V.I., Hariv, I.I., Seniv, R.V., Gutyj, B.V. (2011). Suchasna polityka zbutu v zovnishn'oekonomichnij dij'al'nosti farmacevtychnyh pidpryjemstv. Naukovyj visnyk L'viv'skogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 13, 1(1), 444–447 (in Ukrainian).
 Olenych, I.R., Gutyj, B.V., Hariv, I.I., Shybun'ko, V.V. (2012). Formuvannja kompleksu marketyngu vitchyznjanogo vyrobnyka veterynarnyh preparativ. Naukovyj visnyk L'viv-s'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo. 14, 1(2) (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 14.09.2016

УДК 336.77:631.11+ 330.43

Кредитування сільського господарства України: аналіз динаміки

О.І. Степанюк¹, М.Я. Демчишин², О.В. Турченок²
soi_2014@ukr.net

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна;

²Львівський торговельно-економічний університет,
вул. ТуганБарановського, 10, Львів, 79005, Україна

У статті досліджено питання надання банківських кредитів підприємствам сільського господарства України. Здійснено аналіз поглядів на визначену проблему з позиції сучасних вітчизняних учених. Розглянуто банківське кредитування як важливе джерело фінансування діяльності сільського господарства. Проведено аналіз структури надання кредитів нефінансовим корпораціям України у розрізі видів економічної діяльності. Зроблено висновок про те, що протягом досліджуваного періоду була характерною тенденція до зростання як розміру кредитів, наданих в сільське господарство, так і частки цих кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих нефінансовим корпораціям.

Проведено економетричний аналіз динаміки надання кредитів корпораціям сільського господарства, мисливства і рибництва. З цією метою побудовано моделі тренду лінійного, степеневого і параболічного типів та розраховано статистичну оцінку отриманих результатів. Виходячи з проведених досліджень, виявлено наявні проблеми фінансування діяльності підприємств сільського господарства в Україні з огляду банківського кредитування. Вказано на зв'язок між динамікою частки кредитів, наданих для розвитку сільськогосподарського підприємництва та економічною і політичною ситуацією в Україні. Наведено пропозиції щодо актуальності і важливості надання банківських кредитів для фінансування сільського господарства в Україні. Наголошено на збільшенні частки державної участі у фінансуванні діяльності підприємств агропромислового комплексу України, зокрема забезпечення погашення банківських кредитів.

Ключові слова: банківське кредитування, сільське господарство, структура наданих кредитів, економетричний аналіз, моделі тренду, статистична оцінка.

Кредитование сельского хозяйства Украины: анализ динамики

О.И.Степанюк¹, М.Я. Демчишин², О.В. Турченок²
soi_2014@ukr.net

¹Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина;

Львовский торгово-экономический университет,
ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина

В статье исследованы вопросы предоставления банковских кредитов предприятиям сельского хозяйства Украины. Осуществлен анализ взглядов на определенную проблему с позиции современных отечественных ученых. Рассмотрено банковское кредитование как важный источник финансирования деятельности сельского хозяйства. Проведен анализ структуры предоставления кредитов нефинансовым корпорациям Украины в разрезе видов экономической деятельности. Сделан вывод о том, что в течение исследуемого периода была характерна тенденция к росту как размера кредитов, предоставленных в сельское хозяйство, так и доли этих кредитов в общем объеме кредитов, предоставленных нефинансовым корпорациям. Проведен эконометрический анализ динамики предоставления кредитов корпорациям сельского хозяйства, охоты и рыбноводства. С этой целью построены модели тренда линейного, степенного и параболического типов и расчи-

Citation:

Stepanyuk, O.I., Demchyshyn, M.Ya., Turchenyak, O.V. (2016). Agriculture crediting in Ukraine: dynamics analysis. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 155–159.

тана статистическая оценка полученных результатов.

Исходя из проведенных исследований, выявлены имеющиеся проблемы финансирования деятельности предприятий сельского хозяйства в Украине, учитывая банковское кредитование. Указано на связь между динамикой доли кредитов, предоставленных для развития сельскохозяйственного предпринимательства и экономической и политической ситуацией в Украине. Приведены предложения по актуальности и важности предоставления банковских кредитов для финансирования сельского хозяйства в Украине и увеличение доли государственного участия в финансировании деятельности предприятий агропромышленного комплекса Украины, в частности обеспечение погашения банковских кредитов.

Ключевые слова: банковское кредитование, сельское хозяйство, структура предоставленных кредитов, эконометрический анализ, модели тренда, статистическая оценка.

Agriculture crediting in Ukraine: dynamics analysis

O.I. Stepanyuk, M.Ya. Demchyshyn, O.V. Turchenyak
soi_2014@ukr.net

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine;
Lviv University of Trade and Economics,
Tugan-Baranovsky Str., 10, Lviv, 79005, Ukraine

The issue of bank crediting of agriculture enterprises in Ukraine is investigated in the article. The analysis of modern domestic scientists' opinions of the mentioned issue is carried out. Bank crediting as an important financing source of agriculture activity is considered. The analysis of the structure of loan issuing to non-financial corporations in Ukraine by types of economic activity is carried out. The conclusion as for the fact that during the investigated period the tendency to the increase in both credit size supplied to the agriculture and the share of these credits in the general volume supplied to non-financial corporations is drawn. The econometric analysis of credit supply dynamics to agriculture, hunting and fish-farming corporations is conducted. The trend models of linear, degree and parabolic types are built and the statistical estimation of the results is carried out.

Given undertaken studies, the current problems of financing agriculture enterprises' activity in Ukraine taking into consideration bank crediting are found out. The relationship between the dynamics of credit share issued for the agricultural enterprise development and the economic and political situation in Ukraine is indicated. The suggestions on the actuality and importance of issuing bank credits for financing the agriculture in Ukraine are offered. The increase in the share of state's participation in financing the activity of enterprises of the agro-industrial complex of Ukraine, in particular providing repayment of bank credits is stressed.

Key words: bank crediting, credit, agriculture, crediting structure, econometric analysis, trend model, statistical estimation.

Вступ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується як позитивними змінами, зумовленими досягненнями країною політичної та економічної незалежності і переходом до розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, так і негативними – кризою і політичною, і в економічною водночас. Тому особливо важливим є розвиток сільського господарства – стратегічно важливої галузі економіки країни і на внутрішньому, і зовнішньому ринку.

Серед основних чинників економічного зростання аграрного сектору виділяють кредитне забезпечення, оскільки безперервність процесу сільськогосподарського виробництва досягається за рахунок як власних, так і запозичених джерел. Банківські кредити є альтернативними власним джерелам фінансування діяльності аграрних виробників. Отже, на даному етапі економічного розвитку, а також в сучасних умовах нестабільності у банківській системі країни є досить актуальним вивчення наявної ситуації щодо фінансування сільського господарства в Україні на основі банківського кредитування.

Стан дослідження: Теоретичні і методологічні аспекти банківського кредитування сільського господарства розкрито багатьма вченими, зокрема такими як: Березовик В.М. (Berezovuk, 2006), Бечко Т.П. (Bechko, 2010), Воронкова А.А., Куцина Л.В. (Voronkova and Kucyna, 2008), Гудзь О.Є. (Hudz, 2008),

Непочатенко О.О. (Nepochatenko, 2007), Палькевич Ю.Р. (Palkevych, 2009) та ін.

Стан банківського кредитування аграрного сектору економіки України досліджували ряд вітчизняних вчених: Кириченко О.А. (Kyrychenko and Kudryckij, 2009), Сомик А.В. (Somyk, 2005), Чорнобай О.П. (Chornobaj, 2009) та ін.

Не дивлячись на достатню кількість проведених досліджень з проблем кредитування сільськогосподарських виробників, вивчення цього питання потребує подальшого наукового розгляду.

Мета статті – дослідити стан банківського кредитування сільського господарства України, його структури і динаміки за 2009–2015 рр., а також прослідкувати тенденцію розвитку надання банківських кредитів аграрним виробникам на основі економічного аналізу.

Результати та їх обговорення

Аналізуючи структуру надання банківських кредитів нефінансовим корпораціям України з 2009 р. по 2015 р. – період, який охарактеризувався дуже значними політичними та економічними змінами, що вкрай негативно позначилися на загальному економічному стані держави – у розрізі видів економічної діяльності згідно КВЕД, можна констатувати, що за досліджуваній період частка банківських кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського госпо-

дарства, коливалася в межах 6–7% (рис. 1). Це є невеликим відсотком, якщо порівнювати з іншими видами економічної діяльності, особливо з такими як торгівля, операції з нерухомістю, переробна промисловість, будівництво.

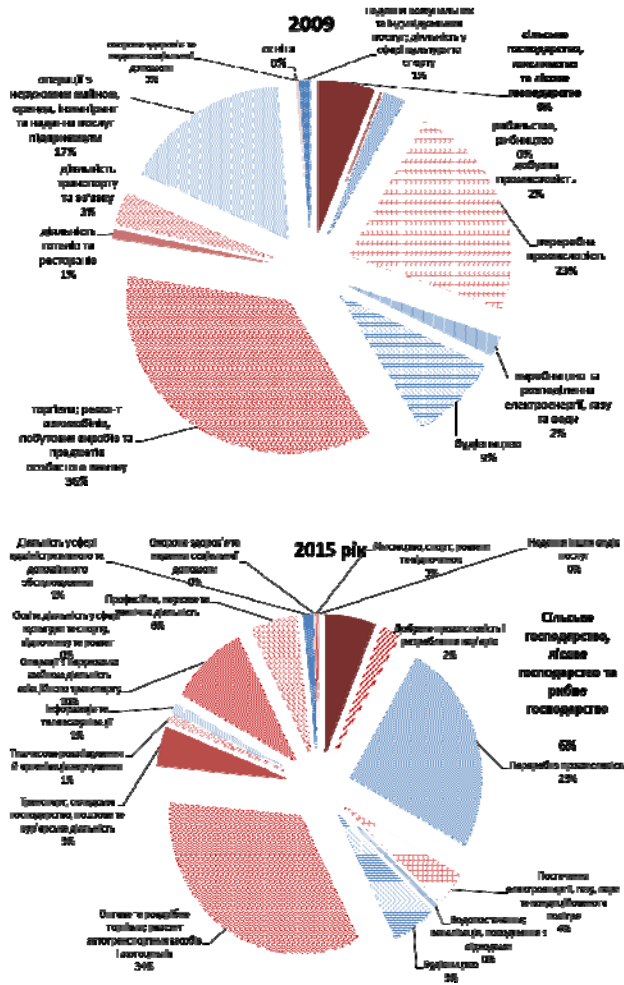

Рис. 1. Структура банківського кредитування нефінансових корпорацій України за видами економічної діяльності у 2009 р. і 2015 р.
Побудовано авторами за [10]

Аналіз динаміки фінансування діяльності нефінансових корпорацій України за рахунок банківських кредитів (рис. 2) вказує на постійну тенденцію до зростання цього показника. Отже, банківське кредитування, як теоретично важливе джерело

фінансування діяльності реально стає справді суттєвим джерелом фінансування діяльності нефінансових корпорацій країни.

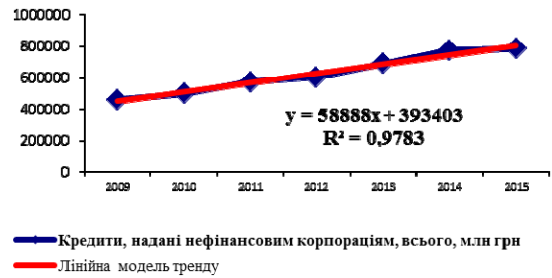

Рис. 2. Емпірична і теоретична лінія тренду кредитів, наданих нефінансовим корпораціям України за даними 2009–2015 рр.
Побудовано за [10]

Економетричний аналіз динаміки кредитів, наданих нефінансовим корпораціям України загалом (табл. 1), проведений на основі побудови лінійної, степеневої і параболічної моделей тренду, та необхідна статистична оцінка отриманих результатів економетричного моделювання (за допомогою статистичних критеріїв, зокрема критерію Фішера – для оцінки адекватності отриманого рівняння до поведінки емпіричних даних, критерію Стьюдента – для оцінки коефіцієнтів рівняння на статистичну достовірність з ймовірністю $p=0,95$ та $p=0,99$) підтвердила зроблений вище висновок про існування чіткої тенденції до зростання за період з 2009 р. по 2015 р.

Коефіцієнт лінійного рівняння тренду $\hat{y} = 393403 + 58888t$ показує, що кредити, надані нефінансовим корпораціям України, щорічно збільшувалися у середньому на 58888 млн грн. Порівняння розрахункових значень критеріїв Фішера та Стьюдента з табличними ($F_{\text{табл}}(1;6; 0,99) = 13,74$, $F_{\text{табл}}(1;6; 0,95) = 5,99$, $t_{\text{табл}}(6; 0,99) = 3,71$, $t_{\text{табл}}(6; 0,95) = 2,45$) вказує на дуже високу статистичну достовірність отриманих результатів, а саме з ймовірністю $p=0,99$, що також дозволяє використати на практиці обчислені прогностні значення, а саме отримані за лінійним рівнянням тренду як моделлю з найвищою статистичною вірогідністю.

Таблиця 1

Рівняння тренду, статистичні оцінки та прогноз на 2016–2018 рр. кредитів, наданих нефінансовим корпораціям України

Рівняння та розрахункові значення t -критерію Стьюдента	Коефіцієнт детермінації R^2	F -критерій Фішера	Прогноз на рік, млн. грн		
			2016	2017	2018
$\hat{y} = 393403 + 58888 t$ 22,44* 15,02*	0,978	225,62*	864506	923394	982282
$\hat{y} = 432551 t^{0,292}$ 259,81* 8,04*	0,928	64,58*	794443	822276	847998
$\hat{y} = 397119 + 56411 t + 310 t^2$ 11,01* 2,73* 0,12	0,978	90,60*	868221	929896	992189

Примітка. * – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,99$ (рівень значущості $\alpha=0,01$), ** – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,95$ (рівень значущості $\alpha=0,05$). Розраховано авторами за [10].

Надання банківських кредитів нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України (рис. 3) за 2009–2015 р. також мало тенденцію до зростання, хоча і не так яскраво виражену.

Рис. 3. Емпірична і теоретична лінія тренду кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України за даними 2009–2015 рр.
Побудовано за [10]

Для цього показника найвищу статистичну достовірність також має лінійна модель основної тенденції розвитку (табл. 2), оскільки і за критерієм Фішера, і за критерієм Стьюдента ця модель має найбільші розраховані значення.

Графічний аналіз динаміки частки кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України, у загальному обсязі банківських кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (рис. 4) дозволяє стверджувати про існування тенденції до зростання цього досліджуваного показника фінансування сільського господарства.

Рис. 4. Емпірична і теоретична лінія тренду частки кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України за даними 2009–2015 рр. Побудовано за [10]

Таблиця 2

Рівняння тренду, статистичні оцінки та прогноз на 2016–2018 рр. кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України

Рівняння та розрахункові значення t -критерію Стьюдента	Коефіцієнт детермінації R^2	F -критерій Фішера	Прогноз на рік, млн. грн		
			2016	2017	2018
$\hat{y} = 19476 + 4792 t$ 5,56* 6,12*	0,882	37,47*	57809	62601	67392
$\hat{y} = 23164 t^{0,391}$ 103,28* 5,52*	0,859	30,45*	52242	54705	57006
$\hat{y} = 18514 + 5433 t - 80 t^2$ 2,57** 1,32 -0,16	0,883	15,10*	56847	60918	64828

Примітка. * – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,99$ (рівень значущості $\alpha=0,01$), ** – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,95$ (рівень значущості $\alpha=0,05$). Розраховано авторами за [10]

Результати економетричного аналізу тенденції зміни частки кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства (табл. 3) вказують на існування незначної тенденції до зростання з ймовірністю $p=0,95$.

Таблиця 3

Рівняння тренду, статистичні оцінки та прогноз на 2016–2018 рр. частки кредитів, наданих нефінансовим корпораціям сільського господарства, лісового господарства і рибного господарства України

Рівняння та розрахункові значення t -критерію Стьюдента	Коефіцієнт детермінації R^2	F -критерій Фішера	Прогноз на рік, %		
			2016	2017	2018
$\hat{y} = 5,27 + 0,20 t$ 15,17* 2,54**	0,563	6,43**	6,85	7,05	7,24
$\hat{y} = 5,36 t^{0,099}$ 30,04* 2,43	0,541	5,89**	6,58	6,65	6,72
$\hat{y} = 5,00 + 0,38 t - 0,02 t^2$ 7,16* 0,94 -0,46	0,585	2,82	6,58	6,57	6,52

Примітка. * – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,99$ (рівень значущості $\alpha=0,01$), ** – статистична достовірність з ймовірністю $p = 0,95$ (рівень значущості $\alpha=0,05$). Розраховано авторами за [10]

Коефіцієнт лінійного рівняння тренду свідчить про те, що частка кредитів за досліджуваний період зростала у середньому на 0,2%.

Висновки

Виходячи з проведених досліджень, виявлено певні проблеми фінансування сільського господарства в Україні на основі банківського кредитування. Протягом досліджуваного періоду таке джерело фінансування сільськогосподарської діяльності як банківські кредити мало тенденцію до зростання. Коливання частки наданих банківських кредитів нефінансовим корпораціям аграрного сектору і недостатньо висока статистична вірогідність економетричних моделей для цього показника вказує на недостатню підтримку держави у кредитуванні цього сектору. Постійна напруга у банківській системі України і те, що вітчизняні банки вимагають істотного забезпечення кредитних угод у зв'язку з ризиками, які існують на сучасному етапі економічного розвитку, також зробили свій негативний вплив на кредитну складову у фінансуванні сільськогосподарських процесів.

Перспективи наступних досліджень. Продовження наших досліджень щодо банківського кредитування аграрного сектору країни є аналіз стану та динаміки надання банківських кредитів у розрізі валют та термінів погашення заборгованості за кредитами, що дозволило б виявити сприятливі умови для банківського кредитування сільського господарства країни.

Бібліографічні посилання

- Berezovyyk, V.M. (2006). Kredytuvannia bankamy Ukrainy silskohospodarskykh pidpriemstv. [Ukrainian banks crediting of agriculture enterprises], Ph.D. Thesis, Finances, turnover and credit, Kyiv, Ukraine
- (in Ukrainian).
- Bechko, T.P. (2010). Koncepciiia rozvytku bankivskoho kredytuvannia ahranoi haluzi, Suchasni aspekty rozvytku ekonomiky, Uman: Vydavec «Sochinskiy», 39–44 (in Ukrainian).
- Voronkova, A.A., Kucyna, L.V. (2008). Problemy bankivskoho kredytuvannia silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv v Ukraini, Finansovo–kredytna diialnist': problemy teorii i praktyky, 2(5), 33–37 (in Ukrainian).
- Hudz, O.Ye. (2008) Derzhavna prohrama finansovoi pidtrymky pidpriemstv APK cherez mekhanizm zdeshevlennia kredytiv, Ekonomika APK. 11, 8–13 (in Ukrainian).
- Kurychenko, O.A., Kudryckij, V.D. (2009). Kredytuvannia ahranoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalnoi finansovoi kryzy. Aktualni problemy ekonomiky. 5, 207–221 (in Ukrainian).
- Nepochatenko, O.O. (2007). Orhanizacijno–ekonomichni mekhanizmy kredytuvannia ahrarnykh pidpriemstv, UVPP (in Ukrainian).
- Palkevych, Yu.S. (2009). Rol' derzhavy v systemi kredytnoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv. Ekonomika APK. 7, 79–86 (in Ukrainian).
- Somyk, A.V. (2005). Bankivske kredytuvannia silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv: suchasnyj stan i problemy rozvytku. Ekonomika APK. 9, 52–61 (in Ukrainian).
- Chornobaj, O. (2009). Osoblyvosti kredytuvannia ahrarnykh pidpriemstv v umovakh rynkovoi ekonomiky. Ekonomichnyj visnyk universytetu. 14, 10–15 (in Ukrainian).
- Nacional'nyj bank Ukrainy, [Online], available at: <http://www.bank.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2016

УДК 657.011+336.276

Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства

О.Ф. Томчук
olenatomchuk@rambler.ru

Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21008, Україна

Обґрунтовано необхідність аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства, оскільки розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств у виробленні і ухваленні управлінських рішень після забезпечення ефективності розрахунків з кредиторами. Збільшення або зниження кредиторської заборгованості приводять до зміни фінансового становища підприємства. Визначено основні інформаційні потреби менеджменту щодо заборгованості. Зазначено, що ефективність управління заборгованістю значно залежить від якості його інформаційного забезпечення, яке, своєю чергою, ґрунтується насамперед на аналізі наявної інформаційної бази щодо заборгованості підприємства. Досліджено методику аналізу заборгованості з метою інформаційного забезпечення управління нею, а саме: загальний обсяг кредиторської заборгованості, його динаміка; склад кредиторської заборгованості по окремих видах, за строками утворення; якість кредиторської заборгованості, що є одним із показників кредитного рейтингу і ділового іміджу підприємства; співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства та показників їх оборотності. Оптимальним станом є рівність вказаних сум заборгованостей. Внесено пропозиції щодо покращення аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства.

Ключові слова: кредиторська заборгованість, підприємство, управління, методи аналізу заборгованості, види заборгованості, оборотність, інформаційне забезпечення управління заборгованістю.

Аналитическое обеспечение управления кредиторской задолженностью предприятия

Е.Ф. Томчук
olenatomchuk@rambler.ru

Вінницький національний аграрний університет,
ул. Солнечная, 3, г. Винница, 21008, Украина

Обосновано необходимость аналитического обеспечения управления кредиторской задолженностью предприятия, поскольку развитие рыночных отношений повышает ответственность и самостоятельность предприятий в выработке и принятии управленческих решений после обеспечения эффективности расчетов с кредиторами. Увеличение или снижение кредиторской задолженности приводит к изменению финансового состояния предприятия. Определены основные информационные потребности менеджмента относительно задолженности. Указано, что эффективность управления задолженностью значительно зависит от качества его информационного обеспечения, которое, в свою очередь, обосновывается на анализе представленной информационной базы относительно задолженности предприятия. Исследована методика анализа задолженности с целью ее информационного обеспечения управления, а именно: общий объем кредиторской задолженности, ее динамика; составляющие кредиторской задолженности по отдельных видах, по срокам образования; качество кредиторской задолженности, что есть одним из показателей кредитного рейтинга и делового имиджа предприятия; соотношение дебиторской и кредиторской задолженности предприятия и показателей их оборачиваемости. Опти-

Citation:

Tomchuk, O.F. (2016). Analytical support of managing enterprise's accounts payable. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 18, 2(69), 160–164.

мальным состоянием есть равенство указанных сумм задолженностей. Внесено предложения относительно улучшения аналитического обеспечения управления кредиторской задолженностью предприятия.

Ключевые слова: кредиторская задолженность, предприятие, управление, методы анализа задолженности, виды задолженности, оборачиваемость, информационное обеспечение управления задолженностью.

Analytical support of managing enterprise's accounts payable

O.F. Tomchuk
olenatomchuk@rambler.ru

Vinnitsia national agrarian University,
Soniachna Str.,3, Vinnitsya, 21008, Ukraine

The necessity of analytical support of managing enterprise accounts payable is substantiated, since the development of the market relations enhances the responsibility and autonomy of the enterprises in making and approving managerial decisions after ensuring the effectiveness of payments to creditors. The increase or decrease in accounts payable lead to changes in the financial position of the enterprise. Basic information needs of management regarding debts are determined. It is noted that the effectiveness of debt management depends greatly on the quality of its information support, which, in its turn, is based primarily on the analysis of the available information base concerning enterprise's debt. The methods of debt analysis aimed at information management, namely the total amount of accounts payable, its dynamics; content of accounts payable by certain types, terms of formation; quality of accounts payable, which is one of the indicators of the credit rate and business image of the enterprise; ratio of receivables and payables of the enterprise and indicators of their circulating capacity are studied. The best state is an equality of the specified amounts of debts. Suggestions for the improvement of analytical support of the enterprise's accounts payable are made.

Key words: accounts payable, enterprise, management, methods of debt analysis, types of debts, circulating capacity, information support of debt management.

Вступ

Значну питому вагу в складі джерел коштів підприємства мають позикові кошти, у тому числі й кредиторська заборгованість. Кредиторська заборгованість є одним із джерел формування засобів для підприємств і тому виступає складовою частиною господарських операцій економічних суб'єктів, з точки зору їх фінансової стабільності. Проте залучення позикових засобів останнім часом спрямоване не на розвиток виробництва, а, навпаки, на погашення своїх зобов'язань перед іншими кредиторами. Прийнято вважати, що підприємство, яке користується в процесі господарської діяльності тільки власним капіталом, має максимальну стійкість.

Дефіцит коштів в економіці і неплатоспроможність багатьох підприємств зробили питання роботи з кредиторами одними з головних у переліку функцій фінансових менеджерів. По загальному визнанню керівників і фахівців українських підприємств проблема управління кредиторською заборгованістю в значній мірі ускладнюється ще і недосконалістю нормативної і законодавчої бази в частині стягнення заборгованості. Ці три причини привели до іншого сприйняття суті управління кредиторською заборгованістю в Україні в порівнянні з країнами зі стабільною ринковою економікою: воно зведено в нас до пошуку ланцюжків взаємозаліків, до оцінки можливостей бартеру й інших сурогатних платежів.

Питання управління кредиторською заборгованістю на підприємствах сьогодні набули значної актуальності та привертають увагу як науковців, так і практиків, а саме, праці Білика М.Д., Крамаренко Г.О., Лахтіонової Л.А., Фаріона І.Д., Шеремета О.О., Шиян Д.В., Шморгун Н.П. та ін. Проте в економічній літературі не повною мірою досліджено значення

руху кредиторської заборгованості для кругообігу оборотного капіталу підприємства.

Метою статті є дослідження аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства.

Матеріал і методи досліджень

В даному дослідженні використовувались порівняльний метод, групування та вертикального аналізу, Інтернет-ресурси.

Результати та їх обговорення

Одним із джерел залучення активів в оборот підприємства є кредиторська заборгованість.

Кредиторська заборгованість є різновидом комерційного кредиту, який виступає важливим фактором стабілізації фінансового стану підприємства.

Поточна кредиторська заборгованість складається із заборгованості постачальникам за одержані від них товарно-матеріальні цінності, заборгованості перед бюджетом за податковими платежами, заборгованості з оплати праці і страхування, авансів покупців у рахунок майбутніх відвантажень та ін.

Підприємства зобов'язані своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. За несвоєчасні розрахунки вони мають сплачувати штрафи і неустойки. Однак практика свідчить, що можливість уникнути майнової відповідальності за невиконання власних договірних зобов'язань дає їм змогу ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. Несвоєчасність платежів викликає фінансові ускладнення у підприємств-кредиторів, негативно впливає на їх господарську діяльність, а у підсумку і на економіку країни загалом (Vlasiuk, 2006).

Передусім менеджмент підприємства цікавитиме інформація щодо:

- величини, динаміки, складу і структури його заборгованості;
- якості заборгованості;
- причин, які зумовили виникнення та існування (непогашення) заборгованості;
- частоти виникнення та погашення заборгованості;
- впливу заборгованості на фінансовий стан підприємства;
- доцільності вкладання коштів у заборгованість підприємства тощо.

О.Б. Волович вважає, що кожний з вищенаведених інформаційних запитів менеджменту може бути задо-

волений за допомогою застосування відповідного методичного інструментарію аналізу заборгованості (таблиця 1) (Волович О.Б.).

Виконуючи потреби менеджменту для управління заборгованістю підприємства аналітик має бути впевнений у достовірності інформації, для чого він вивчає укладені договори, контракти та інші документи, що підтверджують наявність кредиторської заборгованості, проводить бесіди з фахівцями та іншими працівниками, які володіють даними про борги підприємства. Обов'язково треба прослідкувати, щоб інформація, подана у балансі, збігалася з фактичною величиною кредиторської заборгованості, що існує на підприємстві.

Таблиця 1

Аналітично–методичний інструментарій в інформаційному забезпеченні управління заборгованістю підприємства

Інформаційні потреби менеджменту для управління заборгованістю підприємства	Основні методики аналізу, які застосовують для задоволення відповідних інформаційних потреб
Величина, динаміка, склад і структура заборгованості	Методика порівняльного аналізу (горизонтальний і вертикальний аналіз заборгованості)
Якість заборгованості	Групування заборгованості (насамперед за термінами виникнення) для виявлення її елементів з високим рівнем ризику непогашення (протермінованої, безнадійної тощо)
Причини, які зумовили виникнення та існування (непогашення) заборгованості	Факторний аналіз заборгованості (детермінований чи стохастичний)
Частота виникнення та погашення заборгованості	Аналіз оборотності заборгованості та періодичності її погашення
Вплив заборгованості на фінансовий стан підприємства	Аналіз обсягів вивільнення чи зв'язування оборотних коштів внаслідок зміни величини заборгованості; аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей як резервів взаємного погашення тощо
Доцільність вкладання коштів у заборгованість підприємства	Аналіз ефективності вкладання коштів у заборгованість підприємства

На нашу думку, основні завдання управління кредиторською заборгованістю полягають в прискоренні платежів зі сторони клієнтів підприємства, зниженні «поганих» боргів (тобто таких боргів, виплати по яким сумнівні або вже точно не поступлять), в проведенні ефективної політики продаж, недопущенні не-

обґрунтованого росту кредиторської заборгованості, особливо невикраденої в строк, оскільки це приводить до обкладання штрафами, пені, розірвання договірних відносин, загрози забезпечення безперервності поставок товарно–матеріальних цінностей і т.д.

Таблиця 2

Аналіз складу, структури і динаміки кредиторської заборгованості

Види кредиторської заборгованості	Минулий рік		Звітний рік		Звітний рік у % до минулого року
	сума, тис. грн.	% до підсумку	сума, тис. грн.	% до підсумку	
1. Заборгованість за товари, роботи, послуги	43928	98,2	19005	95,8	43,3
3. Заборгованість бюджету	53	0,1	58	0,3	109
4 Зі страхування	247	0,6	223	1,1	90,3
5. Заборгованість з оплати праці	486	1,1	554	2,8	113,9
6. Заборгованість за одержаними авансами	–		–		
6. Разом	44714	100	19840	100	44,4
6. Оборотні кошти	56367	x	28565	x	50,7
7. Частка кредиторської заборгованості в оборотних коштах, %	x	79,3	x	69,4	–

Результати розрахунків, наведені в таблиці 2, виявляють зменшення кредиторської заборгованості товариства на 55,6%. При цьому значно зменшилась кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги – на 56,7%, поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування також зменшились на 9,7%.

Внутрішні розрахунки взагалі були відсутні, а розрахунки з оплати праці збільшились на 13,9%, з бюджетом на 9%.

Треба зазначити, що найбільшу питому вагу в складі кредиторської заборгованості у 2015 році має заборгованість за товари, роботи та послуги – 98,2%

на початок року. На кінець звітного періоду відбувся перерозподіл у структурі кредиторської заборгованості, і розмір питомої ваги зменшився до 95,8%. Виділяються поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці (1,1 % на початок року, 2,8 % – на кінець року). Незначну питому вагу у структурі займають поточні зобов'язання із бюджетом. За досліджуваний період вони в структурі збільшилися до 0,3%.

Зменшення кредиторської заборгованості заслугове позитивної оцінки і керівництву треба звернути увагу на її зменшення в подальшому. Позитивним є відсутність за 2013 – 2015 р.р. поточних зобов'язань із внутрішніх розрахунків.

Особлива увага має приділятися даті виникнення кредиторської заборгованості, термінам її погашення, часу прострочення повернення боргу, причинам її виникнення.

Беручи до уваги, що за статтею «Інші поточні зобов'язання» може виникати невинуватена заборгованість у зв'язку з порушенням фінансової дисципліни, у ході аналізу доцільно вивчити склад і давність виникнення заборгованості з іншими кредиторами, дати

оцінку заходам, які здійснюються підприємством щодо погашення цієї заборгованості (Tiutiunuk, 2012).

Рекомендується визначити питому вагу поточних зобов'язань в сумі оборотних коштів. Вона покаже, яка частина оборотних активів підприємства покривається за рахунок поточних зобов'язань. У ТОВ «Ук-рафлора–Вінниця» на початок року за рахунок поточних зобов'язань покривалося 79,3% усіх оборотних активів, а на кінець року – 69,4%.

Ми вважаємо, що найважливішим з погляду управління є розподіл заборгованості підприємства за термінами погашення. Поділ заборгованості на довготермінову та поточну необхідний для оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства. Крім того, групують поточну заборгованість за термінами її виникнення, найчастіше виділяючи такі «вікові групи»: до 30 днів, від 31 до 90 дн; від 91 до 180 дн і більше півроку. Таке групування необхідне як для фінансового планування, так і для контролю, зокрема для своєчасного виявлення протермінованої, сумнівної та безнадійної заборгованості.

Таблиця 3

Оцінка стану розрахунків з кредиторами

Стаття кредиторської заборгованості	Залишок на початок року	Залишок на кінець року	Зокрема за термінами утворення, тис. грн				
			Термін оплати не настав	Не сплачені в строк			
				Від 1 до 30 дн	Від 31 до 90 дн	Від 91 до 180 дн	Понад 180 дн
1	2	3	4	5	6	7	8
1.Кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги	43928	19005	479	53	–	–	76
Поточні зобов'язання за розрахунками:	786	835	158	43	32	–	–
– з бюджетом	53	58	10	4	–	–	–
– зі страхування	247	223	3	5	–	–	–
– з оплати праці	486	554	–	–	–	–	–
Інші поточні зобов'язання	–	–	–	–	–	–	–
Разом	44714	19840	637	96	32	–	76
Зокрема: невинуватена	172	346	–	–	–	–	–
% до підсумку	0,4	1,7	–	–	–	–	–

Аналіз стану розрахунків з кредиторами свідчить про погіршення роботи ТОВ «Ук-рафлора–Вінниця». Порівняно з минулим роком загальний обсяг кредиторської заборгованості зменшився на 55,6%. Проте темпи збільшення обсягу невинуватеної кредиторської заборгованості виявилися вищими за темпи зменшення загальної кредиторської заборгованості на 45,53 пунктів, що склало 55,63 і 101,16%. Її частка в загальній сумі кредиторської заборгованості збільшилася за аналізований період на 1,3 пункти і склала 1,7% на кінець року.

Неплатежі товариства свідчать про фінансові складнощі. Тому при аналізі слід встановити причини неплатежів, до яких необхідно віднести такі: наявність невинуватеної дебіторської заборгованості; відвернення коштів в утворення змінених матеріальних запасів; низький рівень рентабельності; іммобілізація оборотних коштів. Остання причина саме відноситься до досліджуваного товариства (Tiutiunuk, 2012).

При аналізі кредиторської заборгованості слід враховувати, що вона одночасно є джерелом покриття дебіторської заборгованості.

Особливе значення має аналіз і управління кредиторською заборгованістю в умовах інфляції, оскільки така іммобілізація власного оборотного капіталу стає найбільш не вигідною для підприємств, тому що більшість з них відчувають гостру нестачу оборотного капіталу. Оскільки кредиторська заборгованість одного економічного суб'єкта є дебіторською іншого, то алгебраїчна сума кредиторської та дебіторської заборгованості для всієї економіки могла б дорівнювати нулю. Однак на підприємствах України кредиторська заборгованість є більшою за дебіторську. Основними причинами цього є:

- кредиторська заборгованість оцінюється за повною ринковою ціною, тоді як дебіторська – за витратами;
- до суми кредиторської заборгованості включено заборгованість перед бюджетом, державними цілю-

вими фондами та з виплати заробітної плати.

Ще однією визначальною для управління характеристикою заборгованості є її оборотність, яку характеризують відповідним коефіцієнтом та періодом обороту.

При визначенні цих показників враховують боргові зобов'язання лише перед тими кредиторами, до яких відноситься поточна господарська діяльність (таблиця 4).

Дані таблиці 4 дозволяють зробити висновок про те, що стан розрахунків з кредиторами, порівнюючи з

минулим роком, дещо покращився: майже на 31 день зменшилася тривалість періоду погашення кредиторської заборгованості, кількість оборотів навпаки збільшилась до 1,57 раз, що відображає поліпшення платіжної дисципліни ТОВ «Украфлора–Вінниця» у стосунках із постачальниками, бюджетом та іншими кредиторами; а відношення середнього розміру кредиторської заборгованості до величини собівартості зменшилось на 0,086 пунктів.

Таблиця 4

Аналіз показників оборотності кредиторської заборгованості

Показники	За минулий рік	За звітний рік	Відхилення, (+, -)
1. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (швидкість обороту, рази)	1,38	1,57	0,19
2. Тривалість періоду погашення кредиторської заборгованості (дні)	260,36	229,45	- 30,91
3. Відношення середнього розміру кредиторської заборгованості до величини собівартості	0,723	0,637	- 0,086

З метою інформаційного забезпечення управління заборгованістю підприємства аналізу її стану, структури та динаміки є недостатньо. Визначальним для прийняття управлінських рішень є виявлення основних факторів, які зумовили такий стан, структуру і динаміку заборгованості. З цією метою проводять факторний аналіз заборгованості підприємства.

Вибір методики факторного аналізу заборгованості залежить насамперед від виду факторів та характеру їхнього впливу на неї. За наявності функціонального зв'язку між факторами та результативним показником, який характеризує заборгованість підприємства, використовують методику детермінованого факторного аналізу, що передбачає застосування зокрема таких методів, як ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексного тощо. При цьому для отримання об'єктивних результатів важливо правильно вибрати факторну модель та послідовність дослідження впливу факторів.

Досліджують вплив факторів на величину заборгованості за умов імовірнісного (кореляційного) зв'язку між ними за допомогою методики стохастичного аналізу, одним з найпоширеніших методів якої є метод найменших квадратів.

Висновки

Таким чином, сьогодні ставить нові вимоги до аналізу заборгованості з боку менеджерів та інвесторів. Він повинен бути спрямований, передусім, на прийняття управлінських рішень. Однак в сучасних умовах у вітчизняній практиці при частих порушеннях платіжної дисципліни, зростанні обсягів прострошеної кредиторської заборгованості, недостатності у

більшості підприємств оборотних засобів, досить складно застосовувати на практиці вищезазвані і традиційні для світової практики способи регулювання і управління кредиторською заборгованістю, тому облік допустимої та невиправданої заборгованості потребує постійного удосконалення. Тобто аналіз заборгованості в системі управління підприємством повинен бути спрямований на задоволення інформаційних потреб менеджменту при прийнятті відповідних управлінських рішень щодо утворення, погашення чи регулювання заборгованості. Лише на підставі об'єктивної та своєчасної інформації можна прийняти обгрунтовані управлінські рішення щодо подальшого планування та контролю заборгованості.

Перспективи подальших досліджень. Перспективою подальших досліджень у цій предметній сфері мало б стати обгрунтування методів управління заборгованістю з метою приведення її обсягу, структури та якісних характеристик до прийнятних параметрів.

Бібліографічні посилання

Vlasiuk, N.I. (2006). *Finansovyy analiz: navch. posib.* Lviv: Magnoliya (in Ukrainian).
 Tiutiunnyk, Y.M. (2012). *Finansovyy analiz: navch. posib.* K.: Znannia (in Ukrainian).
 Volovych, O.B. *Analitичне zabezpechennia upravlinnya zaborgovanisty pidpryyemstva [Elektronnyj resurs].* – Rezhym dostupu: site: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23181/1/3-12-18.pdf>. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6932

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.43:551.4.012

Семасіологічний зміст методу в наукових дослідженнях

Н.Ю. Фіщук
natalfis@rambler.ru

Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21008, Україна

Констатуються розбіжності в розумінні поняття «методи» та їх класифікації, чим зумовлюється актуальність означеної проблеми.

Розглядаються методи як атрибут будь-якої людської діяльності та їх багатоміжальтернативність. Наводяться численні приклади тлумачення поняття «методи дослідження», визначається та аналізується семасіологічний зміст поняття «метод» в контексті наукових досліджень на основі словниково-енциклопедичних видань, наукових публікацій та навчальних посібників. Припускається біпарний зміст методів дослідження. Зроблена спроба трактування цього поняття з позицій практичної роботи дослідника, тобто як явища, з одного боку, та з позицій теорії – як наукової категорії, з іншого. В першому випадку методи дослідження знаходяться у безпосередньому зв'язку з функціональними елементами змісту дослідження. При виконанні дипломних робіт пропонується використання класифікації методів, яка рекомендована для дисертаційних досліджень. З огляду на неоднозначність трактування методів дослідження та їх класифікації в наукових публікаціях, аргументується необхідність подальшого вивчення проблеми класифікації методів дослідження.

Ключові слова: методи, способи, інтерпретація, класифікація, закони, принципи, дипломна робота, наукова категорія, явище.

Семасіологическое содержание метода в научных исследованиях

Н.Ю. Фищук
natalfis@rambler.ru

Винницкий национальный аграрный университет,
ул. Солнечная, 3, г. Винница, 21008, Украина

Констатируются различия в понимании понятия «методы» и их классификации, чем обуславливается актуальность данной проблемы.

Рассматривается метод как атрибут любой человеческой деятельности. Анализируется содержание понятия «метод» в контексте научных исследований на материалах словарно-энциклопедических изданий, научных публикаций и учебных пособий. Сделана попытка трактовать это понятие, во-первых, с точки зрения практической деятельности исследователя, то есть как явления, и во-вторых, с точки зрения теории, как научной категории. В процессе исполнения дипломных работ предлагается использование классификации методов, которая рекомендуется для диссертационных исследований.

Учитывая неоднозначность трактовки методов исследования и их классификации в научных публикациях, аргументируется необходимость дальнейшего изучения проблемы классификации методов исследования.

Ключевые слова: методы, способы, интерпретация, классификация, законы, принципы, дипломная работа, научная категория, явление.

Citation:

Fischuk, N. (2016). Semasiological content of method in scientific researches. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 165–168.

Semasiological content of method in scientific researches

N. Fischuk
natalfis@rambler.ru

Vinnitsa National Agrarian University,
Soniachna Str.,3, Vinnytsya, 21008, Ukraine

Differences in the understanding of the concept of «methods» and their classification, that predetermines the relevance of the problem, are ascertained.

Methods as an attribute of any human activity and their multiversions are studied. Numerous examples of the interpretation of the term «methods of research» are given, semasiological concept of «method» in the context of scientific researches on the basis of dictionaries, encyclopaedias, scientific publications and tutorials is defined and analysed.

Binary content of research methods is assumed. The attempt of interpretation of this concept from the standpoint of practical work of the researcher, which means studying it as a phenomenon, on the one hand, and from the standpoint of theory, which means studying it as scientific category, on another hand, is made. In the first case, the methods are in direct connection with the functional elements of the study content. The method classification that is recommended for dissertation researches is offered to use while working on graduate work.

The necessity of further study of the problem of classification of research methods is demonstrated because of ambiguity of the interpretation of research methods and their classification in scientific publications.

Key words: methods, ways, interpretation, classification, laws, principles, graduate work, scientific category, phenomenon.

Вступ

У відповідності до галузевих стандартів вищої освіти студенти готують і захищають магістерські та дипломні роботи, в яких мають бути елементи наукової новизни. Тому, обравши тему, студент мусить проводити конкретні дослідження певними методами. Студенти–дипломники і їхні керівники при проведенні досліджень та оформленні їх результатів зустрічаються з деякими негараздами щодо використання методів дослідження. Ці негаразди породжені розбіжностями в розумінні поняття «методи» та їх класифікації. Даною обставиною і зумовлюється актуальність означеної проблеми.

Сучасні наукові публікації і навчальні посібники, що присвячені організації наукових досліджень, засвідчують різні позиції їх авторів щодо трактування змісту поняття «методи». Суттєвий внесок в опрацювання місця і ролі методів в контексті наукових досліджень зробили вітчизняні науковці. Серед них: Андрійчук В.Г. (Andriichuk, 2016), Ганін В.І. (Ganin et al., 2008), Єрмаков О.Ю. (Iermakov et al., 2009), Кандиба А.М. (Kandyba, 2007), Клименко М.О. (Klymenko et al., 2010), Крушельницька О.В. (Krushelnitska, 2009), Мочерний С.В. (Mochernyi, 2001), Сурмін Ю.П. (Surmin, 2006), Цехмістрова Г.С. (Tsekhmistrova, 2003), Гальчинський А.С. (Galchynskiy, 2010). Таке багатозначне трактування методу вимагає поглибленого дослідження цього феномену в науці.

Мета статті – уточнити і поглибити зміст поняття «методи дослідження» в контексті підготовки дипломних та магістерських робіт.

Результати та їх обговорення

Звичайні спостереження за сферою людської діяльності свідчать про те, що в ній завжди мають місце численні методи (табл.1).

Матеріали таблиці 1 дають підстави стверджувати,

що методи є атрибутом всіх видів людської діяльності, по–перше, і, по–друге, що вони багатоальтернативні.

Щоб з'ясувати семасіологічний зміст слова «метод», звернемося до авторитетних словниково–енциклопедичних видань:

- 1) «спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя» (Slipushko, 2007);
- 2) «прийом або система прийомів, що застосовуються в якій–небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)» (Slipushko, 2007);
- 3) «спосіб досягнення якої–небудь мети, розв'язання конкретного завдання» (Prokhorov, 1983);
- 4) «сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння (пізнання) дійсності» (Prokhorov, 1983);
- 5) «спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя»... (Kovaliova, 2005);
- 6) «прийом або система прийомів, що застосовуються у якій–небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)» (Kovaliova, 2005).

На основі матеріалів таблиці 1 та словникових джерел можна стверджувати, що метод, як явище в практичній діяльності людей, є способом виконання конкретної дії, операції чи роботи. Значення терміну «метод» в наукових дослідженнях має свої особливості і досить неоднозначно тлумачиться різними авторами. Так, в праці «Майстерня вченого» Ю.П.Сурміна наводяться наступні визначення:

- 1) «...діяльність, спрямована на об'єкт з метою одержання знань про нього.»;
- 2) «...правильний шлях, засіб досягнення будь–якої мети...»;
- 3) «...засіб пізнання, спосіб відтворення дійсності в нашій свідомості.»;
- 4) «...система принципів та правил практичної і теоретичної діяльності.»;
- 5) «...сукупність систематизованих пізнавальних операцій...»;

- 6) «...сукупність пізнавальних процесів.»;
- 7) «...сукупність відносно рівнозначних операцій.»;
- 8) «...система дій з досягнення поставлених цілей...»;
- 9) «...сукупність принципів, процедур і конкретних методик.»;
- 10) «...форма зв'язку дослідника з об'єктом дослідження.»;
- 11) «...засіб вдосконалення і розвитку знань.»;
- 12) «...один з інтеграційних механізмів науки.»

(Surmin, 2006).

Різноманітні інтерпретації змісту поняття «методи дослідження» пропонуються читачеві рядом авторів (Mochernyi, 2001; Kandyba, 2007; Ganin et al., 2008; Iermakov et al., 2009; Krushelnytska, 2009; Klymenko et al., 2010; Galchynskyi, 2010; Andriichuk, 2016).

Складність усвідомлення поняття «метод» зумовлюється тим фактом, що воно неоднозначно тлумачиться різними авторами.

Таблиця 1

Методи діяльності в різних сферах суспільної практики

Види діяльності	Методи виконання
Навчання у ВНЗ з опанування знаннями з дисциплін	лекція, практичне заняття, лабораторне заняття, семінарське заняття, самостійна робота студентів
Реалізація товарів	прямий оптовий збут, збут через посередників, роздрібна торгівля
Лікування хворих людей	терапевтичне, хірургічне, психологічне
Виробництво матеріальних благ	індивідуальне серійне, масове
Долання відстані	велосипед, потяг, автомобіль, літак
Написання тексту	олівцем, ручкою, комп'ютерним набором
Наукове дослідження	спостереження, моделювання, аналіз і синтез, експеримент

Джерело: складено автором

Ретельний аналіз літературних джерел та матеріали особистих досліджень стосовно методів у сфері наукової діяльності дають підстави стверджувати, що методи дослідження як явище – це дії, операції і роботи на шляху до виявлення нових знань. Стосовно дослідження за темою дипломної чи магістерської роботи також використовуються конкретні методи у відповідності до функціонального (процесуального) змісту самого дослідження. Мається на увазі те, що дослідження є складною інтегрованою функцією і воно складається з конкретних підфункцій, а саме:

- усвідомлення потреби і формулювання проблеми;
- обрання об'єкта;
- виділення в об'єкті предмета дослідження;
- визначення мети дослідження;
- опрацювання вузлових і робочих завдань;
- складання плану (змісту) дипломної роботи;
- виконання плану;
- формулювання висновків (результатів дослідження);
- оформлення додатків;
- упорядкування списку використаних джерел;

- оформлення повного тексту дипломної роботи в переплетеному вигляді.

Кожна з перелічених підфункцій потребує своїх рухів, дій, операцій чи робіт як методів виконання. Самою об'ємною і складною підфункцією в щойно перерахованому наборі є виконання плану дослідження, де кожний його пункт реалізується за допомогою методів, притаманних його змісту.

Неоднозначність трактування методів дослідження породжує і різні варіанти їх класифікаційних груп. При виконанні дипломної роботи доцільно використовувати класифікацію методів, яка рекомендується для дисертаційних досліджень (рис.1).

Будь-яка людська свідомо ефективна діяльність узгоджується із законами та принципами (правилами), в яких конкретизуються вимоги законів. Якщо в нашому розумінні методи дослідження на практиці є способами виконання дій, операцій і робіт, то вони теж регламентуються законами і принципами, з одного боку. З іншого боку методи визначають, вимагають, приписують, диктують, як саме належить діяти в конкретних ситуаціях.

Рис.1. Класифікація методів наукового дослідження

Джерело: [5, с. 9–14]

Логіка людської діяльності, в тому числі і науково–дослідної, відповідь на запитання «Як діяти?» ототожнює з певними законами і принципами, що і дають пряму безпосередню відповідь на це запитання.

Цей висновок дозволяє в теоретичному аспекті тлумачити методи як принципи (правила), тобто елементи знань. Звідси методи дослідження як наукова категорія – це принципи, яких дотримується дослідник. Іншими словами методи дослідження як наукова категорія – це способи реалізації вимог законів.

Висновки

Проведені дослідження свідчать, що поняття методу дослідження в літературних джерелах тлумачиться неоднозначно і продовжує залишатись дискусійним.

Першим кроком на шляху уточнення змісту цього поняття є доцільність розглядати його з двох боків:

- 1) як явище в практичній діяльності дослідника;
- 2) як наукову категорію.

Методи дослідження як явище – це практичні рухи, дії, операції і роботи на шляху до виявлення нових знань. Методи дослідження як наукова категорія – це конкретні принципи, як способи реалізації вимог відповідних законів, що регламентують рухи, дії, операції і роботи дослідника.

Офіційно оприлюднені в наукових джерелах варіанти класифікації методів сприймаються неоднозначно і потребують додаткових досліджень.

Бібліографічні посилання

Slipushko, O.M. (2007). *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv. Ukladannia i predmova.* K.: Akonit (in Ukrainian).

Prokhorov, A.M. (1983). *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar.* M.: Sov. Entsiklopedia (in Russian).

Kovaliova, G.V. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk*

ukrainskoi movy. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).

Surmin, Yu.P. (2006). *Maysternia vchenogo: pidruchnyk dlia naukovtsia.* K.: Navchalno–metodychnyi tseentr «Konsortsium z udoskonalennia menedzhment–osvity v Ukraini» (in Ukrainian).

Ponomarenko, A.A. (2011). *Yak pidgotuvaty I zakhystyty dysertatsiiu na zdobuttia naukovoogo stupenia. Metodychni porady. 5–e vydannia, vypravlene i dopovnene.* K.: Vydavnytstvo «Toloka» (in Ukrainian).

Andriichuk, V.G. (2016). *Sutnisnyi aspekt metodologii naukovykh doslidzhen.* *Ekonomika APK.* 7, 87–94 (in Ukrainian).

Ganin, V.I., Ganina, N.V., Gurova, K.D. (2008). *Metodologiya sotsialno–ekonomichnykh doslidzhen. navch.posib.* K.: «Tseentr uchbovoi literatury» (in Ukrainian).

Iermakov, O.Yu., Pogrischuk, G.B., Chornodon, V.I. (2009). *Osnovy metodologii naukovykh doslidzhen: navch.posib.* – Ternopil: «Pidruchnyky I posibnyky» (in Ukrainian).

Kandyba, A.M. (2007). *Menedzhment naukovoogo doslidzhennia: navch.posib.* – K.: Agrarna nauka

Klymenko, M.O., Feschenko, V.P., Vozniuk, N.M. (2010). *Osnovy ta metodologiya naukovykh doslidzhen: navch.posib.* K.: Agrarna osvita (in Ukrainian).

Krushelnytska, O.V. (2009). *Metodologiya ta organizatsiia naukovykh doslidzhen: navch.posib.* K.: Kondor (in Ukrainian).

Mochernyi, S.V. (2001). *Metodologiya ekonomichnykh doslidzhen.* Lviv: Svit (in Ukrainian).

Tsekhmistrova, G.S. (2003). *Osnovy naukovykh doslidzhen: navch. posib.* K.: Vydavnychiy dim «Slovo» (in Ukrainian).

Galchynskiy, A.S. (2010). *Ekonomichna metodologiya. Logika onovlennia: Kurs lektsii.* K.: «ADEF – Ukraina» (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 5.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6933

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.43:639.3

Стан та перспективи розвитку аквакультури в Україні

В.А. Чемерис, В.І. Душка, В.Л. Максим
chemerus64@gmail.com, dushka.vitaliy@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Важливою складовою у забезпеченні продовольчої безпеки України є розвиток інтенсивної аквакультури. У статті представлені результати дослідження стану та основних перспектив розвитку галузі рибництва. За результатами дослідження встановлено, що рибна галузь в Україні перебуває у кризовому стані. За 2013 – 2015 рр. обсяг вилову риби через негативні економічні процеси, які пов'язані із втратою значної частини риболовецького флоту та морського шельфу, скоротився у 2 рази. Частка імпортової продукції у структурі фонду споживання риби за 2015 рік становила близько 80% на суму понад 290 млн. дол. США. Україна володіє достатнім ресурсним потенціалом для розвитку аквакультури, на базі якого необхідно збільшувати обсяги вирощування та вилову товарної риби з метою забезпечення потреб споживачів продукцією вітчизняного виробництва. Для розвитку аквакультури в Україні необхідно реалізувати комплекс заходів щодо відновлення ресурсного та виробничого потенціалу рибної галузі. Створення сприятливого економічного середовища для залучення інвестицій у впровадження новітніх інноваційних технологій інтенсивного вирощування риби у ставках, річках, басейнах та садках. Наявність зростаючого споживчого попиту на прісноводні види риб, на вирощуванні яких в основному ґрунтується не розкритий потенціал аквакультури у внутрішніх водоймах. Розвиток збутової інфраструктури, забезпечення пільгового цільового кредитування підприємств рибної галузі на оновлення основних виробничих засобів та відновлення водних об'єктів придатних для вирощування риби. Сприяння встановленню інтеграційних процесів між підприємствами рибної галузі та господарствами галузей рослинництва, тваринництва, харчової промисловості, які забезпечують сировинними ресурсами розвиток аквакультури в Україні. Надання державних замовлень машинобудівним підприємствам для забезпечення основних засобів виробництва за доступними цінами та на умовах лізингу. Підготовка у профільних ВНЗ висококваліфікованих спеціалістів із знанням технологій та економіки ведення ефективного рибництва. Реалізація запропонованих заходів сприятиме розвитку виробництва продукції рибництва в Україні, підвищенню конкурентоспроможності рибних господарств та зниженню залежності від імпорту продовольчого сектору економіки.

Ключові слова: аквакультура, риба, виробництво, розвиток, імпорт, підприємство, ефективність, ринок, фонд споживання.

Состояние и перспективы развития аквакультуры в Украине

В.А. Чемерис, В.И. Душка, В.Л. Максим
chemerus64@gmail.com, dushka.vitaliy@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Важной составляющей в обеспечении продовольственной безопасности Украины является развитие интенсивной аквакультуры. В статье представлены результаты исследования состояния и основных перспектив развития отрасли рыбодоводства. По результатам исследования установлено, что рыбная отрасль в Украине находится в кризисном состоянии. По 2013 – 2015 гг. Размер вылова рыбы из-за негативных экономических процессов, связанных с потерей значительной части рыболовного флота и морского шельфа, сократился в 2 раза. Доля импортной продукции в структуре фонда потребления рыбы 2015 г. составила около 80% на сумму более 290 млн. долл. Украина обладает достаточным ресурсным потенциалом для развития аквакультуры, на базе которого необходимо увеличивать объемы выращивания и вылова товарной рыбы с целью обеспечения потребителей продукцией отечественного производства. Для развития аквакультуры в Украине необ-

Citation:

Chemerus, V., Dushka, V., Maksym, V. (2016). State and perspectives of development the aquaculture in Ukraine. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 169–175.

ходимо реалізувати комплекс заходів по відновленню ресурсного і виробничого потенціалу рибної галузі. Створення сприятливої економічної середовища для залучення інвестицій в реалізацію новітніх інноваційних технологій інтенсивного вирощування риби в прудах, реках, басейнах і садках. Наявність рідкісних потребителів на прісноводні види риби, на вирощування яких базується не розкритий потенціал аквакультури во внутрішніх водоймах. Розвиток побутової інфраструктури, забезпечення цільового кредитування підприємств рибної галузі на оновлення основних виробничих засобів і відновлення водних об'єктів придатних для вирощування риби. Сприяння встановленню інтеграційних процесів між підприємствами рибної галузі і господарствами галузей рослинництва, тваринництва і харчової промисловості, що забезпечують сировинними ресурсами розвиток аквакультури в Україні. Надання державних замовлень машинобудівним підприємствам для забезпечення основних засобів виробництва по доступним цінам і на умовах фінансового лізингу. Підготовка в профільних вузах висококваліфікованих фахівців з знаннями технологій і економіки ведення ефективного рибництва. Реалізація запропонованих заходів сприятиме розвитку виробництва продукції рибництва в Україні, підвищенню конкурентоспроможності рибних господарств і зменшенню залежності від імпорту продукції харчового сектору економіки.

Ключові слова: аквакультура, риба, виробництво, розвиток, імпорт, підприємство, ефективність, ринок, фонд споживання.

State and perspectives of development the aquaculture in Ukraine

V. Chemerus, V. Dushka, V. Maksym
chemerus64@gmail.com, dushka.vitaliy@gmail.com

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

An important component in providing the food safety in Ukraine is development of intensive aquaculture. The results of examination the state and main perspectives of development the fish industry are presented in the article. Based on the results of the conducted research, it is established that the fishy industry is in the crisis state. Amount of fish caught during the 2013–2015 shortened by 2 times, due to negative economic processes related to loss of main part of fishing feet and marine shelf. The percentage of imported production in the structure of consumption fund of fish was roughly 80% in 2015 at the amount of \$290 million. Ukraine has quite big resource potential for aquaculture's development that should be a base for increasing amounts of growing and catching the commodity fish in order to ensure the consumer needs by the national products. In order to develop the aquaculture in Ukraine, it is necessary to realize the package of actions for recovering the resource and manufacturing potential of the fish industry. These actions, among others, include creation of favorable economic environment for attraction investments in implementation of new innovative technologies of intensive cultivation of fish in ponds, rivers, pools and gardens. Existence of the growing consumer demand for freshwater kinds of fish, in cultivation of which is mainly based on not disclosed the potential of aquaculture in inland waters.

The development of marketing infrastructure, providing concessional target lending of the fish industry enterprises on renewal of the fixed assets and restoration water objects available for fish growing.

Facilitate the integration processes between enterprises of the fishing industry and household sectors of crop, livestock food industry, which provide raw materials for aquaculture development in Ukraine.

Providing state orders for machine–building enterprises to ensure fixed assets at reasonable prices and on terms of financial leasing. Training of highly–qualified professionals in the specialized institutions with knowledge of technology and economics of doing an efficient pisciculture. Implementation of the proposed actions will contribute to the development of fish production in Ukraine, enhance the competitiveness of fish farming and reduce dependence on imported food sector.

Key words: Aquaculture, fish, production, development, import, enterprise, efficiency, market, consumption fund.

Вступ

Аквакультура є однією із найбільш перспективних та водночас недооцінених сфер господарської діяльності в АПК України, яка при раціональному використанні водних ресурсів здатна у короткі терміни забезпечити споживачів рибою та рибною продукцією широкого асортименту. Однак, незважаючи на важливість розвитку аквакультури, рівень забезпеченості рибною продукцією вітчизняного виробництва критично низький та не відповідає обґрунтованим нормам споживання. Відповідно набуває значної актуальності дослідження перспективних напрямів розвитку інтенсивного рибництва та реалізації економічного потенціалу галузі.

Актуальність теми. Основні проблеми розвитку галузі рибництва в Україні досліджені у працях вітчизняних економістів: П.П. Борщевського, Н.М. Вдовенко, Ю.В. Кернасюка, Н.І. Смирнюка, І.І. Грициняка

та інших вчених. Однак для аквакультури України в останні роки характерні кризові явища, які обумовлені різким спадом вирощування та вилову риби, зростанням реалізаційних цін та значним скороченням фонду споживання. Вирішення зазначених проблемних питань потребує нового підходу до визначення основних перспективних напрямів розвитку аквакультури в Україні.

Метою статті є дослідження фактичного стану та обґрунтування перспективних напрямів розвитку аквакультури в Україні. Для реалізації поставленої мети необхідно визначити динаміку обсягів вирощування та вилову риби в Україні, проаналізувати вартісні показники розвитку аквакультури, встановити та обґрунтувати основні перспективні напрями розвитку інтенсивної аквакультури для забезпечення вітчизняного споживчого ринку конкурентоспроможною продукцією рибництва.

Матеріали і методи дослідження

Основними матеріалами, які досліджуються у статті є Закони України та інші нормативно-правові документи, пов'язані з аквакультурою та зокрема рибним господарством, статистичні дані та наукові праці вчених економістів, присвячені розвитку рибної галузі України. В процесі дослідження використовувалися наступні методи: монографічний, розрахунково-конструктивний, балансовий, статистичний аналіз, дедуктивний.

Результати та їх обговорення

Вирощування риби дозволяє на відносно незначній площі одержувати високий рівень рентабельності для підприємства при мінімальному залученні матеріально-технічних, сировинних та трудових ресурсів порівняно з іншими галузями агропродовольчого комплексу. Однак одним з головних стримуючих чинників розвитку галузі є відносно тривалий період виробничого циклу, який становить в середньому 3–4 роки від вирощування личинок до вилову товарної риби.

Рибному господарству традиційно належить важлива роль у забезпеченні продовольчої безпеки в багатьох країнах світу й підтриманні зайнятості населення та його добробуту, тоді як сам рибний промисел формує досить вагомий частку грошових надходжень і доходів, у тому числі податків та зборів. Останніми роками у зв'язку зі значним зменшенням у світовому океані запасів риби, а відповідно й обсягів її вилову, все більшого поширення набуває розвиток різних форм аквакультури. Рибництво є однією з небагатьох галузей вітчизняної економіки, яка забезпечує не лише продовольчу безпеку держави, але й дозволяє диверсифікувати агробізнес і підвищити дохідність його ведення при порівняно незначних поча-

ткових інвестиціях та гарантованому ринку збуту (Kernasiuk, 2014).

На відміну від тваринництва, рибодобувна промисловість, у силу її специфіки, могла б швидко і в значних обсягах збільшити продовольчі ресурси країни в результаті зростання чисельності й удосконалення матеріально-технічної бази рибодобувного флоту (Borshchevskiy et al., 2003).

Законом України «Про аквакультуру» встановлено, що аквакультура (рибництво) – сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеємної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг. Інтенсивна форма аквакультури розглядається, як організаційно-технологічна форма рибогосподарської діяльності у сфері аквакультури, за якої вирощування об'єктів аквакультури здійснюється з ущільнених посадок з інтенсивною штучною годівлею комбікормами, збалансованими за складом відповідно до біологічних потреб конкретних гідробіонтів, та іншими кормами з високою поживністю.

За даними державного комітету статистики України, за 2015 рік було добуто всього 88,55 тис. т водних біоресурсів, з яких 43,5% у внутрішніх водоймах (табл. 1). Обсяг вилову риби у внутрішніх водоймах в порівнянні з минулим роком скоротився на 3%. Зокрема, у 2015 р. в ставах було виловлено риби на 12,2% менше ніж у 2014 р. Із втратою частини морського риболовецького флоту у 2013 р., рибний промисел в економічних зонах інших держав скоротився вдвічі.

Таблиця 1

Добування водних біоресурсів у 2015 році*

Показник	Обсяг добування		Структура добування, у % до загального обсягу	
	т	2015 у % до 2014	2014	2015
Добуто водних біоресурсів – усього	88552	97,0	100,0	100,0
у тому числі:				
у внутрішніх водних об'єктах	38507	97,2	43,4	43,5
з них:				
у прісноводних водоймах – усього	37317	95,5	42,8	42,1
в озерах	2749	96,1	3,1	3,1
у річках	1804	124,1	1,6	2,0
у водосховищах	11104	109,7	11,1	12,5
у ставах та інших водних об'єктах	21660	87,8	27,0	24,5
у виключній (морській) економічній зоні України	34205	154,2	24,3	38,6
у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	15840	53,8	32,3	17,9

*Джерело: складено на основі [3].

Річний фонд споживання риби та рибних продуктів в Україні знизився за 2013 – 2015 рр. майже на 300 тис. т. Так, у 2015 р. рівень споживання риби на одну особу в рік склав всього 8,6 кг, що на 22,5% менше ніж у 2014 р., що зумовлено низькою купівельною

спроможністю населення через зростання цін на рибу та падіння реальних доходів більшості громадян держави (Рис. 1).

Кризовий стан рибної галузі зумовлений, насамперед, швидкими темпами морального та фізичного

зношення основних фондів підприємств, погіршенням технічного стану обладнання на рибопереробних підприємствах, модернізація якого відбувається дуже низькими темпами, використанням застарілих технологій, значним дефіцитом потужностей з базової переробки риби, що в свою чергу призводить до недостатнього використання сировини, погіршення якості рибної продукції, яка не завжди відповідає міжнародним стандартам, недостатнього використання відходів основного виробництва.

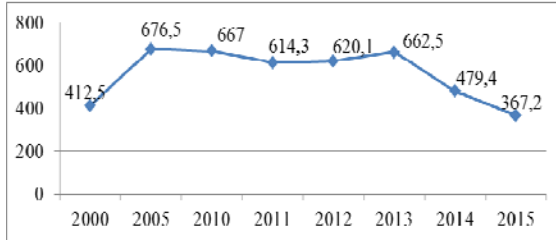

Рис. 1. Фонд споживання риби та рибних продуктів в Україні, тис. т.*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень).

Україна володіє значним потенціалом розвитку аквакультури, який недооцінений та нереалізований на хвилі стагнаційних процесів, що відбулися в економіці. У структурі видобутку водних біоресурсів 83% – це риба, решта ракоподібні та молюски. Понад 50% всього обсягу добутих водних біоресурсів припадає на дві області – Запорізьку та Одеську. Найменш розвинений риболовецький промисел у західних та північних областях, де відсутні відповідні природні умови в якості доступу до великих водних об'єктів (морів, великих річок, водосховищ, озер), які є у південних та центральних областях (Рис. 2).

В Україні частка обсягу вилову прісноводної та морської риби у 2015 р. становили 52 та 48% відповідно. Добування прісноводної риби за 2015 р скоротилося на 4,5% у порівнянні з 2014 р., та склало всього 37,3 тис. т, або менше 1 кг на одну особу в рік. Найбільша частка вилову прісноводної риби припадає на Черкаську (15,7%) та Одеську (13,2%) області (Рис. 3).

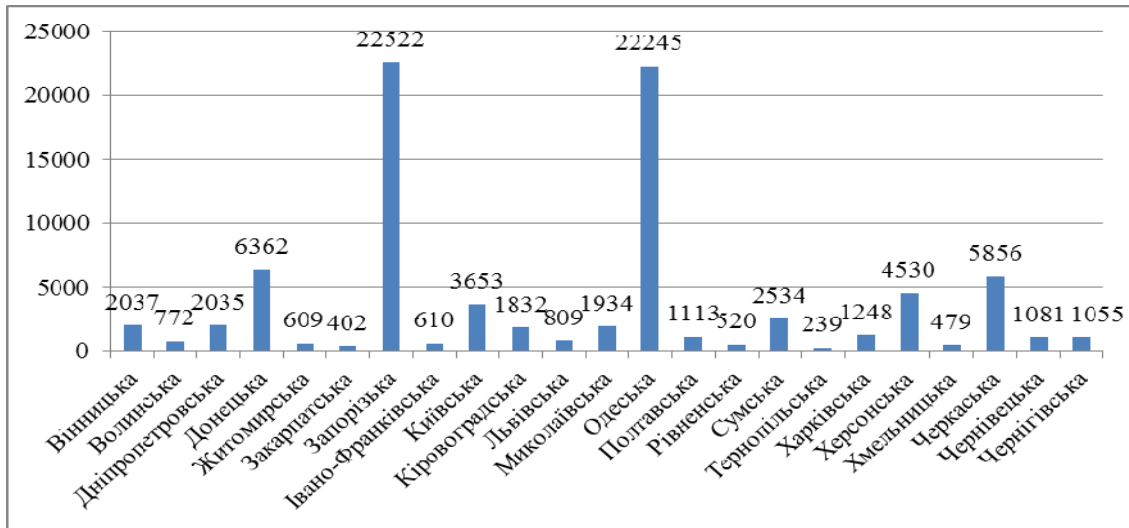

Рис. 2. Добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами, 2015 р., т.*

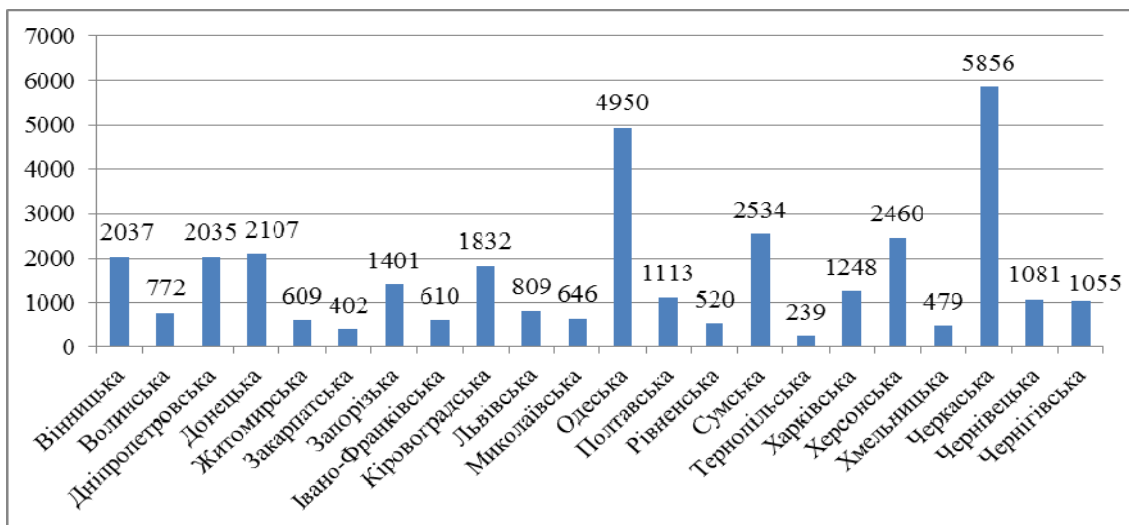

Рис. 3. Добування водних біоресурсів у прісноводних водоймах за областями України, 2015 р., т.*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень)

Рівень забезпеченості рибою та рибною продукцією внутрішніх споживчих потреб на основі власного видобутку становить лише 25%, або 2 кг на одного жителя в рік, що безумовно є недостатнім та таким, що не відповідає науково обґрунтованим нормам. Для забезпечення внутрішнім виловом риби споживчих потреб населення України, необхідно збільшити обсяги вирощування та вилову у 10 раз, що неможливо без раціонального використання об'єктів водного фонду та розвитку на цій основі високотехнологічної аквакультури.

Понад 80% від усієї морської риби, яка виловлена риболовецькими підприємствами, припадає на бичка (Рис. 4). Загалом обсяг вилову морської та океанічної риби у 2015 р. скоротився на 37% відносно 2014 р. та становив всього 22,9 тис. т на суму 135,3 млн. грн.

До 2013 р. на першому місці за обсягами вилову риби була хамса, однак із втратою частини морського шельфу та риболовецьких суден, які здійснювали вилов риби у морських економічних зонах, її частка знизилася до 6%, що становило всього 1244 тонн. Також відбулися зміни у структурі вартості виловленої морської та океанічної риби (Рис. 5).

Понад 70% усієї вартості виловленої морської та океанічної риби становить бичок, середня вартість якого не перевищувала 5200 грн. за тону. Сукупна вартість виловленої хамси становила 15799,4 тис. грн., або 14% від вартості виловленої морської риби. Структура вилову прісноводної риби наведена на (Рис. 6).

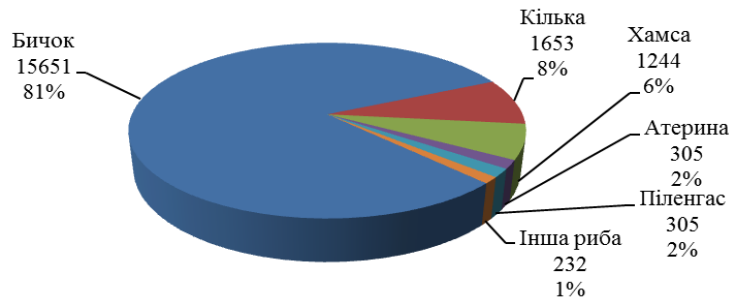

Рис. 4. Структура обсягу вилову океанічної та морської риби за основними видами, 2015 р., %*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень)

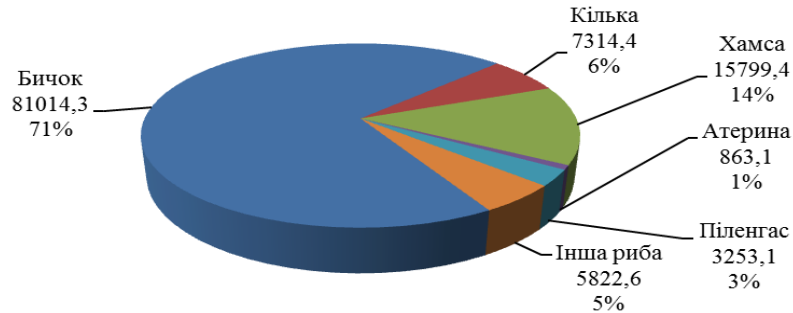

Рис. 5. Структура вартості виловленої морської та океанічної риби за видами, 2015 р., %*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень)

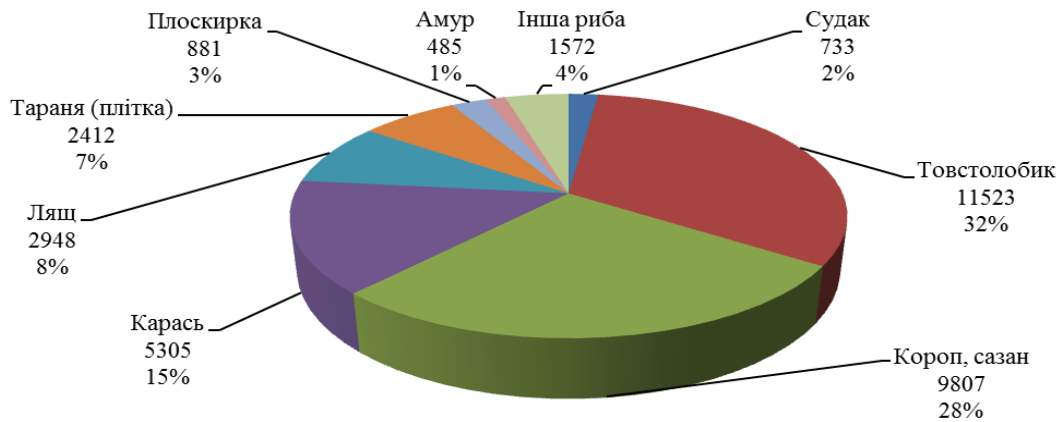

Рис. 6. Структура вилову прісноводної риби за видами, 2015 р., %*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень)

У 2015 р. відбулося збільшення обсягу вилову прісноводної риби на 8%. При цьому, найбільшу частку від обсягу вилову становив товстолобик, що є цілком характерним явищем для випасної аквакультури, яка стала переважати у значній частині рибогосподарських підприємствах України. Коропа у 2015 р виловле-

но всього 9,8 тис. т, що становить 28% від валового обсягу добутої прісноводної риби. Враховуючи інфляційне зростання реалізаційних цін на рибу, вартість виловленої товарної прісноводної риби зросла на третину та становила 603 млн. грн., з яких 45% припадає на коропа (Рис. 7).

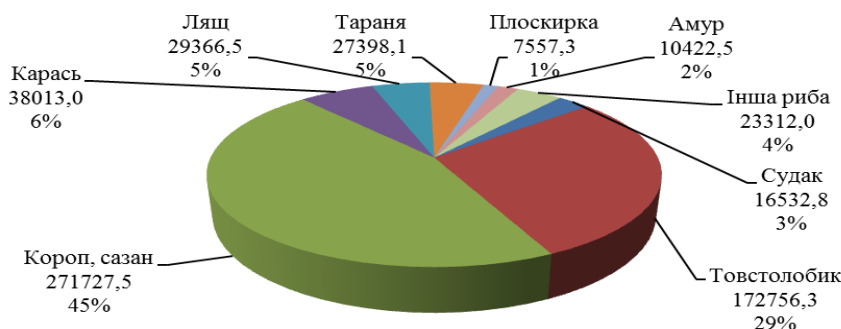

Рис. 7. Структура вартості виловленої прісноводної риби за основними видами, 2015 р., %*

*Джерело: складено на основі (Добування водних біоресурсів за 2015 рік : Статистичний бюлетень)

Ринок рибної продукції в Україні на 60 – 70% формується на основі імпоротної сировини, що негативно впливає на продовольчу безпеку. Також слід зазначити, що проблема криється в структурі споживання риби населенням країни, у якій частка прісноводних риб, що вирощуються вітчизняними господарствами не перевищує 12%, а морської не покривається повною мірою виловом риболовецьким флотом у морських економічних зонах України та інших держав, тому імпортується для задоволення внутрішнього попиту. Проблема розвитку аквакультури України є фундаментальною і криється у структурі споживання населенням риби, яка є наслідком самої культури споживання. Так, зміна культури споживання на користь прісноводних риб, які вирощуються українськими підприємствами та виловлюються у внутрішніх водоймах спроможна змінити баланс риби та рибної продукції та сприяти скороченню імпорту, абсолютна більшість якого припадає на морські види риб. Суть даної гіпотези полягає у зміні структури попиту споживачів на користь таких видів риб, як коропа, амур, товстолобик, лящ, сом тощо, обсяги вирощування та вилову яких можуть бути суттєво збільшені за 3–4 роки рибогосподарськими підприємствами для забезпечення рибною продукцією населення та забезпечення продовольчої безпеки за даним важливим продуктом харчування. Традиційне формування вітчизняного ринку рибної продукції на основі імпоротної сировини є відображенням споживчих звичок українських покупців, що обходиться щорічно у 290 млн. дол. США негативного торгівельного сальдо для економіки України лише за даною товарною групою. Необхідно впроваджувати активну інформаційну політику, націлену на зміну споживчих уподобань покупців з метою зміни структури споживання риби на користь прісноводних видів, які вирощуються та виловлюються вітчизняними рибогосподарськими підприємствами. Підвищення попиту на такі важливі у рибному промислі види риб як коропа, товстолобик, білий амур, лин, лящ тощо, сприятиме активному

розвитку рибництва у внутрішніх водоймах та частково скоротить обсяги імпорту. Забезпечення зростання обсягів вирощування та вилову риб повинно ґрунтуватися на впровадженні комплексної державної програми розвитку аквакультури із залученням усіх наявних водних, матеріально-технічних та сировинних ресурсів.

Для розвитку аквакультури в Україні необхідна наявність двох основних передумов. Перша – це зростаючий споживчий попит на прісноводні види риб, на вирощуванні яких в основному ґрунтується не розкритий потенціал рибного промислу у внутрішніх водоймах. Друга – реалізація комплексу заходів щодо відновлення ресурсного та виробничого потенціалу рибної галузі. Зокрема, слід відмітити доцільність створення сприятливого економічного середовища для залучення інвестицій у впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій інтенсивного ставового, садкового, річкового та басейнового рибництва. При цьому потрібно: прийняття державної цільової програми, для забезпечення пільгового кредитування рибогосподарських підприємств з метою оновлення матеріально-технічної бази, відновлення водних об'єктів та гідротехнічних споруд; розвиток збутової інфраструктури, спрямованої на реалізацію продукції за прямим каналом від виробника до споживача для більш вагомшого впливу підприємств на ціну реалізації, що в результаті сприятиме зниженню споживчих цін на рибу для населення.

Також варто реалізовувати державну політику у сфері надання державних замовлень машинобудівним підприємствам для забезпечення основних засобів виробництва за доступними цінами та на умовах лізингу. Підготовка у профільних ВНЗ висококваліфікованих спеціалістів із знаннями технології та економіки ведення ефективного рибництва.

Крім того доцільна розробка та апробація ряду економіко-математичних моделей аналізу і прогнозування діяльності рибогосподарського комплексу для ефективного управління виробництвом, формування

запасів та регулювання ринку риби загалом (Vdovenko, 2010).

Ключовий акцент повинен бути поставлений на сприяння розвитку саме інтенсивної, а не випасної аквакультури із забезпеченням доступу рибних господарств до відносно недорогих відходів виробництва підприємств галузей рослинництва і тваринництва, а також зернопереробної, оліє-жирової, м'ясопереробної промисловостей, шляхом формування взаємовигідних інтеграційних зв'язків між ними.

Важливою проблемою у рибній галузі України є встановлення ринкових правил гри та боротьба із незаконним виловом риби, нелегальним збутом рибної продукції з ухилянням від сплати податків недобросовісних підприємців, які часто приховують реальні масштаби своєї господарської діяльності.

Висновки

Рибна галузь України перебуває у кризовому стані. За 2013–2015 рр. обсяг вилову риби скоротився вдвічі. Вітчизняна аквакультура забезпечує внутрішні споживчі потреби у рибі лише на 20%, або 2 кг у розрахунку на одного жителя в рік. Відповідно близько 300 тис. т імпортової рибної продукції на суму 290 млн. дол. США у 2015 р покрили нестачу власного виробництва. З метою сприяння розвитку інтенсивного рибництва в Україні необхідно реалізувати комплекс заходів, зокрема: відновлення ресурсного та виробничого потенціалу рибної галузі, шляхом створення сприятливого економічного середовища для залучення інвестицій у впровадження інноваційних технологій інтенсивної аквакультури ставового, садкового, річкового та басейнового типів; розвитку збутової інфраструктури; забезпеченню пільгового цільового кредитування підприємств рибної галузі на оновлення основних виробничих засобів та відновлення водних об'єктів придатних для вирощування гідробіонтів; встановлення інтеграційних процесів між господарствами рибної галузі та господарюючими суб'єктами галузей рослинництва, тваринництва та

підприємствами харчової промисловості, які сприяють розвитку аквакультури в Україні.

Перспективи подальших досліджень. Діюча Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки не досягла визначених критеріїв її ефективності та головної мети, а саме щодо створення сприятливих умов для забезпечення розвитку рибного господарства та його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, для задоволення потреби населення України у рибній продукції відповідно до науково обґрунтованих норм споживання, які становлять 20 кг риби на одну особу за рік. Відповідно значної актуальності набувають подальші дослідження основних чинників розвитку рибогосподарських підприємств з метою економічного обґрунтування впровадження заходів та пропозицій, які дозволять вивести з кризи українську аквакультуру та сприятимуть її інтенсивному зростанню.

Бібліографічні посилання

- Borshchevskiy, P.P., Stasyshen, M.S., Alesina, N.V. (2003). Stratehichni problemy rozvytku rybnoho hospodarstva Ukrainy. Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo): nauk. zhur. K.: NAU. 1–2, 371–387 (in Ukrainian).
- Vdovenko, N.M. (2010). Suchasnyi stan ta napriamy rozvytku rybnoho hospodarstva v Ukraini. Vdovenko. Ekonomika APK. 3, 15–20 (in Ukrainian).
- Kernasiuk, Iu.V. (2014). Rybnnytstvo: potentsial ye! Ahrobiznes. 11(282) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/archive.html?func=show_edition&id=107 (in Ukrainian).
- Smyrniuk, N.I., Buriak, I.V., Tovstenko, L.V., Chernik, V.V. (2009). Suchasnyi stan vyrobnytstva rybnoi produktsii v Ukraini. Rybohospodarska nauka Ukrainy. 4, 109–116 (in Ukrainian).

УДК 338.49 : 332.135 : [332.122 : 338.43] (477) (438)

Інфраструктурне забезпечення конвергенції економіки сільських територій в українсько–польському транскордонному регіоні

В.А. Чемерис¹, К.К. Куцаб–Бонк², М.М. Янків³
chemerus64@gmail.com, kkucab_bak@poczta.onet.pl, mariya.yankiv@gmail.com

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна;

²Вища державна техніко–економічна школа імені Броніслава Маркевича в м. Ярославі,
вул. Чарнецького, 16, м. Ярослав, 37500, Польща;

³ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»,
вул. Козельницька, 29, 79057, м. Львів, Україна

Розглядаються основні проблеми економічного розвитку прикордонних сільських територій України в умовах активізації транскордонного співробітництва з Польщею. Доводиться, що конвергенція економіки сільських територій в українсько–польському транскордонному регіоні виступає важливим чинником поглиблення інтеграції між обома державами та індикатором успішності євроінтеграційного поступу України. Вона забезпечує інтенсифікацію руху товарів і фінансових ресурсів між сусідніми прикордонними територіями обох держав. Крім того, завдяки конвергенції відбувається зближення стандартів ведення аграрного бізнесу, що створює сприятливі передумови для реалізації спільних транскордонних інвестиційних проектів у межах сільських територій українсько–польського прикордоння.

Особливу увагу акцентовано на необхідності удосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій в українсько–польському транскордонному регіоні. Обґрунтовано, що модернізація інфраструктури чинить суттєвий позитивний вплив на ефективність використання потенціалу сільських територій України в умовах транскордонного співробітництва із Польщею. Акцентовано увагу на актуальності інноваційного розвитку прикордонної, транспортно–логістичної, інформаційної та маркетингової інфраструктури, передусім з огляду на економічні виклики, породжені сучасним етапом європейської інтеграції. Доведено, що особливо важливого значення з погляду поширення конвергенції в українсько–польському транскордонному регіоні сьогодні набуває розвиток інституційної інфраструктури, яка забезпечує укорінення нових форм економічної інтеграції між суб'єктами аграрного ринку.

Запропоновано заходи, орієнтовані на першочерговий розвиток інфраструктури сільських територій в українсько–польському транскордонному регіоні. Зокрема, з метою стимулювання конвергентних процесів між прикордонними сільськими територіями України та Польщі пропонується здійснити низку заходів, пов'язаних з модернізацією транспортних комунікацій, включаючи розбудову транспортно–логістичних центрів, покращити рівень інформаційного забезпечення сільських територій у прикордонних регіонах України, передусім на основі покращення доступу до Інтернету та мобільного зв'язку, а також стимулювати процеси сільськогосподарської кооперації та налагодження сучасних форм транскордонних економічних взаємодій між господарюючими суб'єктами аграрної економіки, локалізованими по різні боки кордону.

Ключові слова: інфраструктурне забезпечення, конвергенція, економіка, сільські території, транскордонний регіон, українсько–польське прикордоння, транскордонне співробітництво.

Инфраструктурное обеспечение конвергенции экономики сельских территорий в украинско–польском трансграничном регионе

В.А. Чемерис¹, К.К. Куцаб–Бонк², М.М. Янків³
chemerus64@gmail.com, kkucab_bak@poczta.onet.pl, mariya.yankiv@gmail.com

Citation:

Chemerus, V., Kutsab–Bonk, K., Yankiv, M. (2016). Infrastructure providing of the convergence of economy of rural areas in the ukrainian–polish cross–border region. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 176–182.

¹Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицького, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина;

²Высшая государственная технико-экономическая школа имени Бронислава Маркевича в г. Ярославе, ул. Чарнецкого, 16, г. Ярослав, 37500, Польша;

³ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины», ул. Козельницкая, 29, г. Львов, 79057, Украина

Рассматриваются основные проблемы экономического развития приграничных сельских территорий Украины в условиях активизации трансграничного сотрудничества с Польшей. Доказано, что конвергенция экономики сельских территорий в украинско-польском трансграничном регионе является важным фактором углубления интеграции между обоими государствами и индикатором успешности евро интеграционного движения Украины. Особое внимание акцентировано на необходимости совершенствования инфраструктурного обеспечения сельских территорий в украинско-польском трансграничном регионе. Обосновано, что модернизация инфраструктуры оказывает существенное позитивное влияние на эффективность использования потенциала сельских территорий Украины в условиях трансграничного сотрудничества с Польшей. Предложены мероприятия, ориентированные на первоочередное развитие пограничной, транспортно-логистической, информационно-коммуникационной и маркетинговой инфраструктуры сельских территорий в украинско-польском трансграничном регионе. Именно эти виды инфраструктуры выделены как основные в контексте углубления конвергентных процессов в развитии приграничных сельских территорий Украины и Польши на современном этапе европейской интеграции.

Ключевые слова: инфраструктурное обеспечение, конвергенция, экономика, сельские территории, трансграничный регион, украинско-польское пограничье, трансграничное сотрудничество.

Infrastructure providing of the convergence of economy of rural areas in the ukrainian-polish cross-border region

V. Chemerus¹, K. Kutsab-Bonk², M. Yankiv³
chemerus64@gmail.com, kkucab_bak@poczta.onet.pl, mariya.yankiv@gmail.com

¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine;

²The Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Yaroslav, Charnetsky Str., 16, Yaroslav, 37-500, Poland;

³SU «Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishniy NAS of Ukraine»
Kozelnicka Str., 29, Lviv, 79057, Ukraine

Article considers the main problem of economic development of rural areas bordering Ukraine in conditions of intensification cross-border cooperation with Poland. We proved that the convergence of the economy of rural areas in the Ukrainian-Polish cross-border region is an important factor in deepening integration between the two countries and an indicator of the success of European integration of Ukraine. It provides an intensification of the movement of goods and financial resources between neighboring border areas of both countries. In addition, due to convergence there is rapprochement of standards of conduct of agrarian business that creates favorable conditions for implementation of joint cross-border investment projects within the rural Ukrainian-Polish border territories.

The special attention is accented on the necessity of improvement of the infrastructural providing of rural Ukrainian-Polish cross-border region. We substantiated that modernization of infrastructure has a significant positive impact on the effectiveness of the use of potential of rural territories of Ukraine in conditions of cross-border cooperation with Poland. The attention is focused on the relevance of the innovation development of border, transport and logistics, information and marketing infrastructure, especially due to the economic challenges generated by the current stage of European integration. We have proved that especially great importance in terms of spread convergence in Ukrainian-Polish cross-border region today acquires the development of institutional infrastructure that provides rooting of new forms of economic integration between the subjects of the agrarian market.

We have proposed measures focused on the priority infrastructure development in rural areas in the Ukrainian-Polish cross-border region. In particular, in order to stimulate convergence processes between rural areas bordering Ukraine and Poland it is suggested to implement a number of measures related to modernization of transport communications, including the development of transport and logistics centers, improve the level of information support in rural areas in the border regions of Ukraine, especially on the basis of improving access to the Internet and mobile communications, and stimulate processes of agricultural cooperation and adjustment modern forms of cross-border economic interactions between economic entities of agrarian economics, localized on both sides of the border.

Key words: infrastructural provision, convergence, economics, rural areas, cross-border region, the Ukrainian-Polish borderland, cross-border cooperation.

Вступ

Активізація євроінтеграційних процесів, яка супроводжується адаптацією в Україні цілої низки інституційних стандартів ЄС у зв'язку з підписанням

Угоди про асоціацію, чинить значний вплив на основні сектори вітчизняної економіки, включаючи сільське господарство. Водночас, трансформація аграрного сектору нашої держави під впливом вказаних інституційних змін, тягне за собою постання нових

викликів для економіки сільських територій, основу виробничого потенціалу яких формує сільське господарство. Передусім, це стосується прикордонних регіонів Західної України, де переважають особисті господарства населення.

У зв'язку із цим актуалізується необхідність дослідження перспективних напрямів підвищення ефективності функціонування економіки прикордонних сільських територій України в сучасних умовах європейської інтеграції. Особливо це стосується пріоритетів модернізації сільської економіки на основі використання потенціалу транскордонного співробітництва та реалізації інфраструктурних проєктів, спрямованих на конвергенцію економік суміжних прикордонних регіонів України та сусідніх із країн-членів ЄС.

При цьому, враховуючи якість та динаміку транскордонної співпраці, а також спеціалізацію в міжнародному поділі праці, для прикордонних територій нашої держави особливої вагомості набуває співпраця, орієнтована на розвиток сільської економіки, в межах українсько-польського транскордонного регіону.

Враховуючи це, метою статті є виявлення резервів нарощування економічного потенціалу сільських територій українсько-польського транскордонного регіону на основі удосконалення інфраструктури та поширення конвергентних процесів.

Матеріал і методи досліджень

Методологічну основу наукового дослідження, виконаного у процесі написання статті, складають теоретичні положення інституціоналізму, неокласичної наукової школи, а також теорії регіональної економіки і транскордонного співробітництва.

Для розв'язання окремих наукових проблем, висвітлених у цій публікації, застосовувалися методи аналізу та синтезу, монографічний, наукових порівнянь і соціологічного дослідження.

Результати та їх обговорення

Розвиток прикордонних сільських територій України в умовах активізації євроінтеграційних процесів значною мірою залежить від характеру транскордонного співробітництва із сусідніми країнами-членами ЄС. Найбільш повно весь спектр проблем такого співробітництва виявляється у контексті дослідження економіки транскордонних регіонів.

У вітчизняній науковій літературі під транскордонним регіоном часто розуміється територія сусідніх адміністративно-територіальних одиниць різних країн, які мають прикордонне розташування. При цьому наголошується, що ознака регіональної делімітації території має транскордонний характер. Основними критеріями ідентифікації такого регіону вважаються:

- рівень однорідності (географічної, економічної, культурної спільності, розвиток регіональної ідентичності тощо);

- відсутність або низька формалізація державного кордону;
- високий рівень розвитку і вагомий статус;
- розміщення щодо кордонів ЄС;
- існування співпраці понад кордонами та інституціоналізація структур такої співпраці (Antoniuk, 2005).

У цьому контексті кожен транскордонний регіон володіє низкою характерних ознак, дослідження яких у сучасних умовах європейської інтеграції, дає можливість виявити ключові бар'єри розвитку конвергентних процесів у його межах та окреслити перспективні напрями функціонування різних структуруючих ланок цього регіону в найближчій і довгостроковій перспективі.

По-перше, конвергенція у транскордонному регіоні має задовольняти вимозі його просторової компактності (неперервності транскордонного простору). Це означає, що рух товарів, матеріально-технічних ресурсів і людей у межах транскордонного регіону повинен бути максимально спрощеним, а також фактично не обмежуватись кордонами, візовими процедурами та митними режимами.

По-друге, для довготривалої активізації економічного співробітництва на основі вирівнювання економічних пропорцій у межах транскордонного регіону, необхідна наявність спільних, інтегрованих виробництв, які функціонують на засадах ринкової кооперації, спираючись на переваги міжнародного поділу праці. Передусім це стосується транскордонних кластерів та наукових парків, орієнтованих на реалізацію інвестиційних проєктів за участю господарюючих суб'єктів прикордонних територій обох держав, зокрема в туристично-рекреаційній, інноваційно-технологічній, транспортно-логістичній і торговельно-збутовій сферах.

По-третє, економіка транскордонного регіону може набути ознак стабільної (еволюційної) конвергенції лише за умови існування єдиного інституційного поля, яке формується за допомогою регуляторних актів міждержавного, національного та місцевого рівня, охоплюючи при цьому, крім формальних, також і неформальні інститути, що набули поширення у транскордонному просторі. В цьому сенсі ключового значення для розвитку конвергенції у транскордонному регіоні в сучасних умовах європейської інтеграції набуває узгодження між собою стратегій розвитку кожного з прикордонних регіонів – учасників транскордонного співробітництва, а також формування на цій основі спільних стратегій розвитку для всього транскордонного регіону.

Водночас, ключовою ланкою, яка визначає рівень однорідності економіки по різні боки кордону, перетворюючи транскордонний регіон в єдиний економічний простір, є інфраструктура. Стан її основних ланок, а саме транскордонної інформаційно-комунікаційної мережі, транспортного господарства, включаючи якість доріг і роботу логістичних центрів, наявність достатньої кількості прикордонних переходів тощо, відображає спроможність господарюючих

суб'єктів по різні боки кордону досягати приблизно однакового рівня свого розвитку.

Найбільш виразно якість інфраструктурного забезпечення впливає на конвергенцію економіки сільських територій. Адже, будучи за своєю природою менш інвестиційно-привабливими ніж міські агломерації, сільські території потребують додаткових важелів впливу на потенційних інвесторів, серед яких розвиток та модернізація інфраструктури виходить на одне із перших місць. Прикладом може слугувати ситуація в українсько-польському транскордонному регіоні. Так, прикордонні області Західної України та сусідні із ними воеводства Східної Польщі, володіючи приблизно однаковою агропромисловим потенціалом, кардинально відрізняються між собою рівнем розвитку інфраструктури аграрного ринку. Якщо польські села пов'язані між собою та з іншими регіонами держави сучасною мережею автомобільних доріг і залізничних колій, не маючи при цьому суттєвих проблем із доступом до інформаційних ресурсів, то їх українські відповідники користуються дорогами здебільшого незадовільної якості, а їх доступ до Інтернету, мобільного зв'язку чи інформаційних сервісів перебуває на вкрай низькому рівні.

Акцентуючи увагу на бар'єрах економічної конвергенції сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні, не можна оминати увагою таку надзвичайно вадливу проблему, як обмеження інтенсивності руху між прикордонними територіями обох країн, зумовлену недостатнім розвитком прикордонної інфраструктури. Адже тривалий час простою на кордоні та наявність складних, а часто і відверто корупційних схем його перетину, подекуди виявляються просто неприйнятними для тих агропромисловиків, які експортують сільськогосподарські товари, особливо якщо мова йде про товари, які швидко псуються.

Таким чином, однією із основних передумов конвергенції економіки сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні є радикальне збільшення проникності кордону для сільгоспвиробників. Збільшення проникності повинно полягати не тільки у формально-правових аспектах, але і в модернізації всієї прикордонної інфраструктури. Так, польські дослідники Й. Шляхта, Й. Залевські та В. Дзямянович відзначають, що в регіональному масштабі найважливішими є технологічні та інфраструктурні зміни, пов'язані зі збільшенням кількості пунктів перетину кордону і покращенням дорожньої мережі, яка обслуговує ці пункти (Shliakhta, 2000).

Слід наголосити на тому, що збільшення проникності кордону – це тільки початок, первинний імпульс для започаткування процесу конвергенції економіки сільських територій по обидва боки кордону. Воно дає змогу самостійно встановити (або часом відновити) двосторонні, зокрема економічні зв'язки між агропромисловиками, розташованими по різні боки кордону. Водночас, без прийняття інших інфраструктурних рішень воно може також привести до нерівномірного розподілу економічної користі між двома сторонами прикордоння. Аби запобігти можливим негативним явищам у цьому контексті, необхідне постійне збіль-

шення привабливості прикордонних сільських територій та їх конкурентоспроможності в межах усього українсько-польського транскордонного регіону.

На жаль, сучасний стан співробітництва між сільськими територіями в українсько-польському транскордонному регіоні обумовлений низкою об'єктивних чинників та перешкод, які негативно впливають на інституційну інфраструктуру, ускладнюючи тим самим використання кордону як стимулюючого, а не гальмуючого чинника транскордонної конвергенції.

Так, сьогодні в українсько-польському транскордонному регіоні заблокованою виявляється ціла низка ринкових інститутів, пов'язаних з інтенсифікацією обміну інформацією та інноваційним розвитком в системі комунікацій між виробниками, посередниками, споживачами та іншими суб'єктами аграрного ринку. На відміну від Польщі, у прикордонних сільських територіях України не набули достатнього поширення такі суб'єкти інформаційно-комунікаційної інфраструктури, як агроконсалтингові фірми, центри ринкової інформації, інформаційно-дорадчі служби тощо. І хоча на тлі інших регіонів нашої держави у прикордонних областях Західної України ситуація виглядає відносно кращою, діяльність більшості складових інформаційно-комунікаційної інфраструктури аграрного ринку тут не відзначаються достатньою активністю, а сфера компетенції переважної їх частини, не відповідає тим стандартам, якими керуються аналогічні інституції в У Польщі та інших країнах-членах ЄС.

Водночас, конвергенція економіки сільських територій у транскордонному регіоні неможлива в умовах інформаційних асиметрій, зумовлених недостатнім розвитком інформаційно-комунікаційної мережі по український бік кордону. Адже насичення транскордонного простору якісною та актуальною інформацією є важливим засобом ефективного усунення тих ключових бар'єрів, які обмежують конкурентоспроможність сільських територій через блокування сучасних форм їх транскордонної співпраці.

В сучасних умовах, з огляду на те що світ переходить в добу інформаційної цивілізації, функціонування об'єктів інформаційно-комунікаційної інфраструктури набуває деталі вагомшого значення. Саме завдяки їм агропромисловики отримують змогу своєчасно і в повному обсязі передавати необхідну інформацію до споживачів продовольчих товарів, а останні, у свою чергу, долати інформаційні асиметрії, пов'язані з функціонуванням аграрного ринку в межах усього транскордонного регіону. Таким чином, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури набуває дальшої більшої вагомості та значимості.

У цьому контексті вітчизняні дослідники відзначають необхідність адаптації інформаційної інфраструктури сільських територій до зростаючих вимог сучасної «е-економіки» (електронної економіки). Передусім це стосується розвитку систем обробки інформації та підготовки кваліфікованих кадрів для органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад, спроможних ефективно виконувати свої функції в умовах наростання потужності та інтенсивності транскордонних інформаційних потоків.

При цьому кожна сільська територія повинна бути представлена у «всесвітній павутині», а інформація про її інвестиційні перспективи та потенціал реалізації транскордонних проектів має широко популяризуватися у середовищі внутрішніх і зовнішніх інвесторів (Borshchevsky, 2003).

Прогалини в розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури сільських територій українсько-польського транскордонного регіону, викликані браком інновацій як організаційно-управлінського, так і техніко-технологічного характеру, призводять до укорінення та самовідтворення цілої низки негативних тенденцій, пов'язаних з неефективною структурою виробництва та розподілу сільськогосподарської продукції, нераціональним розміщенням трудових і матеріальних ресурсів села, вичерпуванням соціально-економічного потенціалу сільських територій.

Так, одна з основних проблем у розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури сільських територій досліджуваного транскордонного регіону, особливо з погляду перспектив європейської інтеграції України після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, полягає у недостатній включеності у цей процес вищих навчальних закладів та наукових установ аграрного профілю. Це суттєво знижує потенціал економічної конвергенції між прикордонними сільськими територіями України та Польщі. Насамперед, це пов'язано з діючою системою планування науково-дослідної та навчальної діяльності вказаних інституцій. Адже академічна наука орієнтується або на фундаментальні дослідження, або на прикладні теми, в яких основний акцент робиться на організаційно-управлінську компоненту з виходом на рекомендації для органів державної влади. Це обмежує можливості інформаційно-комунікаційного супроводу учасників аграрного ринку.

Те ж саме стосується і пріоритетів діяльності ВНЗ аграрного профілю, навчальні плани яких формуються, виходячи не стільки з потреб аграрного бізнесу, скільки за колишніми лекалами, орієнтованими на обслуговування великих сільськогосподарських підприємств, які, у більшості своїй не націлені на функціонування в умовах ринкової конкуренції. Як наслідок, переважна частина професорсько-викладацького складу, не тільки невмотивована, але і просто не готова працювати в режимі дорадників або консультантів з фермерськими чи особистими господарствами населення.

З цього приводу президент Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України Р. Корінець відмічає: «Американська модель – це дорадництво, побудоване на базі університетів. На жаль, в Україні університети за своїми підходами та методами роботи дуже відрізняються від американських. Український університет – це, в першу чергу, навчальний центр, а американський – дослідницький центр. Американський науковець більше зорієнтований на результат дослідницької роботи, а український – на класичні дослідження або на навчання. Німецька модель зорієнтована переважно або на аграрні палати, або на приватний бізнес. Якщо говорити про данську

модель дорадчої служби, то вона працює через об'єднання фермерів. Це практично організація, підконтрольна фермерам. На жаль, в Україні фермери ще не проявляють такої активності щодо створення власної системи консультування. Польська та французька моделі побудовані на державному дорадництві. Якщо для французів це традиційна система, яка реалізується через аграрні палати, то в Польщі це виключно державні структури. І, як показує практика, для країн з перехідною економікою найприйнятнішою є модель, коли є державний осередок і він фінансується ритмічно. А потім уже можна перейти і до приватизації цих дорадчих служб, як це сталося в Британії. Там шойно уряд побачив, що фермер може платити за дорадчі послуги, то розпочався процес приватизації дорадчих служб. Значним джерелом для оплати сільськогосподарських дорадчих послуг залишаються проекти міжнародної технічної допомоги. Зокрема, на їхніх коштах практично повністю побудовано діяльність Львівської аграрної дорадчої служби. Та я не вважаю такий підхід перспективним. Річ у тому, що технічні проекти працюють недовго. Вони закриваються по тому, як тільки виконано поставлені перед ними завдання».

Слід також підкреслити відсутність дієвої державної системи поширення науково-технічної та ринкової інформації в межах українсько-польського транскордонного регіону загалом, так на його сільських територіях, зокрема. Відповідні приватні ресурси з обмеженим доступом вимагають адекватної оплати послуг, що за умови реальних проблем бюджетного фінансування здійснюються фактично за залишковим принципом, як правило наприкінці бюджетного року. Такий підхід суттєво ускладнює розвиток сільського господарства, яке виступає основою економічного потенціалу сільських територій українсько-польського транскордонного регіону, а також унеможливорює диверсифікацію сільської економіки.

Таким чином, слід відмітити, що значна частина складових інформаційно-комунікаційної інфраструктури сільських територій українсько-польського транскордонного регіону, в силу різних причин, виявляються неспроможними виконувати покладених на них функцій.

На думку польських дослідників, вирішенню цієї проблеми може посприяти запровадження стратегічного планування розвитку транскордонної конвергенції сільських територій, яка повинна враховувати інтереси як українських так і польських учасників транскордонного співробітництва, одночасно опираючись на підтримку ЄС. Така стратегія має передбачати:

- зближення структури економік сільських територій прикордонних регіонів України та Польщі, у якій, крім аграрного сектору, доцільно розвивати диверсифікацію виробництва і послугову діяльність;
- поглиблення транскордонної співпраці між чисельними, часом досить міцними академічними та науковими осередками з обох боків кордону;
- узгодження та проведення спільних безпечних і природно-захисних дій, які одночасно дають

можливість підвищити ефективність використання фізично-географічних ресурсів прикордонних сільських територій, розташованих по обидва боки кордону, з метою розвитку туристично-рекреаційної сфери;

- формування спільної транспортно-логістичної інфраструктури в межах усього транскордонного простору між Україною та Польщею, орієнтованої на обслуговування не лише спільних інвестиційних проєктів, але і на виконання загальноєвропейських трансконтинентальних завдань;

- розвиток мережі залізничного сполучення, яка з'єднує метрополітні центри прикордонних регіонів країн-членів ЄС і прикордонних територій Польщі та України;

- активізація участі інвесторів з ЄС у реалізації інноваційних проєктів у межах сільських територій українсько-польського транскордонного регіону, насамперед у високотехнологічних секторах економіки: IT-індустрія, сучасне приладобудування, альтернативна енергетика, фармацевтична промисловість тощо.

Важливого значення для підвищення якості інфраструктурного забезпечення конвергенції економіки сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні має розбудова інформаційно-комунікаційної та інституційної інфраструктури. Передусім це стосується реалізації спільних проєктів, орієнтованих на популяризацію економічного потенціалу цих територій у середовищі майбутніх інвесторів.

Наприклад, одним із прикладів успішного вирішення цього завдання є реалізація проєкту польсько-української транскордонної співпраці зі створення "Центру Польсько-Української Співпраці", який діяв із лютого 2009 р. до січня 2011 р., охоплюючи прикордонні регіони обох держав. Головним осередком реалізації проєкту було містечко Краснік, що знаходиться на території Люблінського воєводства. Місто є прикладом зразкових рішень у галузі самоврядного життя в широкому розумінні, організації і активності місцевої громади, створення локальних та міжнародних партнерств. Загальна мета проєкту – це зростання трансферу знань та добрих практик з краще розвинених регіонів (Польща) до менш розвинених (Україна). Пряма мета – це створення польсько-української системи обміну знань і досвіду для публічної адміністрації, громадських організацій та господарських суб'єктів, а також популяризація транскордонної співпраці у галузі екологічного туризму. Частина заходів, запланованих у проєкті, – навчальні візити, економічні семінари, конференції відбулися в Красніку і в Любліні.

До інших пріоритетних завдань, спрямованих на розвиток інфраструктурного забезпечення конвергенції економіки сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні можна віднести: залучення коштів іноземних інвесторів і міжнародних донорських організацій на розбудову мережі транскордонних автомобільних доріг і залізничних колій, а також формування в межах сільських територій українсько-польського прикордоння низки сучасних тра-

нскордонних транспортно-логістичних центрів. Крім того, в сучасних умовах дедалі більше актуалізується проблема розбудови маркетингової та інституційної інфраструктури українсько-польського транскордонного аграрного ринку, пов'язана зі створенням транскордонних аграрних кластерів та агро-індустріальних парків, започаткування діяльності транскордонних ярмарків сільськогосподарської продукції та гуртових ринків.

Висновки

Конвергенція економіки сільських територій українсько-польського транскордонного регіону в сучасних умовах одночасно виступає, як каталізатором, так і індикатором успішного розвитку європейської інтеграції України. У першому разі, вона стимулює транскордонну співпрацю шляхом активізації транскордонного товарообміну сільськогосподарськими товарами на основі вирівнювання якості життя та стандартів ведення бізнесу по обидва боки кордону. У другому випадку конвергенція відображає зближення прикордонних сільських територій України та Польщі за низкою важливих параметрів, які виявляються у зростанні доходу на душу населення, прибутковості сільського господарства та якості людського капіталу прикордонних сільських територій.

Одним із пріоритетних напрямів посилення конвергенції в розвитку економіки сільських територій українсько-польського транскордонного регіону є удосконалення їх інфраструктурного забезпечення. Ключовими завданнями у цьому контексті є: модернізація прикордонної інфраструктури та збільшення кількості сучасних прикордонних переходів між Україною та Польщею, розбудова мережі автомобільних доріг та здійснення інвестицій в об'єкти транспортно-логістичної інфраструктури в межах сільських територій у прикордонних областях Західної України, а також інтенсифікація обміну інформацією та модернізація інформаційно-комунікаційної інфраструктури сільських територій українсько-польського транскордонного регіону.

Перспективи подальших досліджень. Перспектива подальших досліджень у руслі окресленої проблематики пов'язана із виявленням резервів державно-приватного партнерства як чинника залучення додаткових фінансових ресурсів у розбудову інфраструктури сільських територій українсько-польського транскордонного регіону. Одним із конкретних аспектів щодо вирішення цього завдання може стати розробка пропозицій, спрямованих на розвиток інфраструктури прикордонних сільських територій України у контексті їх економічної конвергенції з сусідніми прикордонними сільськими територіями Польщі на основі проведення децентралізації влади та здійснення адміністративно-територіальної реформи.

Бібліографічні посилання

Borshchewskiy, V. (2003) Inozemni investytsii yak chynnyk rehionalnoho rozvytku [Foreign investment

- as a factor of regional development]. Finance of Ukraine. 10, 108–117 (In Ukrainian).
- Ekspertyzy, yaki vykonuvalysia na zamovlennia Ministerstva rehionalnoho rozvytku na potreby opratsiuvannia Stratehii suspilno–ekonomichnoho rozvytku skhidnoi Polshchi do 2020 roku. [Examination that were executed by order of the Ministry of regional development on the need to develop a strategy of social–economic development of Eastern Poland until 2020]. Vol. II; Warsaw, 2007 (in Ukrainian).
- Antoniuk, N. (2005) Ievropeyskyi Soiuz: polityka, ekonomika, pravo [The European Union: Politics, Economics, Law]. Lviv, Lviv national University named after Ivan Franko (in Ukrainian).
- Silskohospodarske doradnytstvo prokladaie Ukraini shliakh do Yevropy [Agricultural consulting paves Ukraine's way to Europe]. Retrieved from: <http://ar25.org/article/silskogospodarske-doradnytstvo-prokladaye-ukrayini-shlyah-do-yevropy.html> (in Ukrainian).
- Shliakhta, I. (2000) Stratehiia suspilno–ekonomichnoho rozvytku skhidnoi Polshchi do 2020 roku (proekt do konsultatsii) [Strategy of the socio–economic development of Eastern Poland until 2020 (the project to consultation)]. Warsaw, The Ministry of regional development (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 16.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6935

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 631.115.1

Господарства населення: тенденції змін площ земельних угідь і виробництва аграрної продукції

М.Г. Шульський
pretty_62@mail.ru

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, бул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті проведено дослідження діяльності господарств населення Львівщини з акцентуванням уваги на важливі складові їх функціонування, а саме: змін площ земельних угідь і виробництва сільськогосподарської продукції. Для реалізації поставленої мети використано матеріали досліджень функціонування цих форм господарювання вітчизняними вченими–аграрниками, статистичні дані діяльності господарств населення досліджуваної області за ряд років, нормативно–правові акти, власні спостереження автора тощо. Такий підхід дозволив виявити основні тенденції щодо змін площ земельних угідь, що є основою діяльності різних суб'єктів господарювання в системі АПК, а також наслідками їх використання, що відображаються у продукуванні аграрної продукції. Одержані результати досліджень, дають змогу більш глибоко вникнути в суть змін площ земельних угідь та їх вплив на обсяги виробництва продукції господарствами населення. Це дозволяє найбільш оптимально поєднати цих двох архіважливих складових аграрного виробництва як в умовах сьогодення, так і на майбутнє. Ці напрацювання можуть бути використанні для інших форм господарювання в системі АПК.

При цьому слід врахувати специфічні особливості функціонування господарюючих суб'єктів з акцентуванням уваги на вплив природних факторів на їх діяльність. Безумовно, в цій публікації неможливо розглянути весь спектр впливу цих чинників на стан розвитку аграрного виробництва в досліджуваній області. Проте підняті проблеми будуть спонукати науковців і практиків для проведення подальших досліджень за обраною тематикою.

Ключові слова: господарства населення, тенденції, площі земельних угідь, виробництво, аграрна продукція, сільськогосподарські підприємства.

Хозяйства населения: тенденции изменений площадей земельных угодий и производства аграрной продукции

Н.Г. Шульский
pretty_62@mail.ru

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье проведено исследование деятельности хозяйств населения Львовщины с акцентированием внимания на важные составляющие их деятельности, а именно: изменений площадей земельных угодий и производства сельскохозяйственной продукции. Для реализации поставленной цели использованы материалы исследований функционирования этих форм хозяйствования отечественными учеными–аграриями, статистические данные деятельности хозяйств населения исследуемой области за ряд лет, нормативно–правовые акты, собственные наблюдения автора и тому подобное. Такой подход позволил выявить основные тенденции изменений площадей земельных угодий, что является основой деятельности различных субъектов хозяйствования в системе АПК, а также последствиями их использования в производстве аграрной продукции. Полученные результаты исследований дают возможность более глубоко вникнуть в суть изменений площадей земельных угодий и их влияние на объемы производства продукции хозяйствами населения. Это позволяет наиболее оптимально

Citation:

Shulskyi, M.G. (2016). Infrastructure providing of the convergence of economy of rural areas in the ukrainian–polish cross–border region. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 183–187.

совместить этих двух архиважных составляющих аграрного производства как в современных условиях, так и на будущее. Эти наработки могут быть использованы для других форм хозяйствования в системе АПК.

При этом следует учесть специфические особенности функционирования хозяйствующих субъектов с акцентированием внимания на влияние природных факторов на их деятельность. Безусловно, в данной публикации невозможно рассмотреть весь спектр воздействия этих факторов на состояние развития аграрного производства в исследуемой области. Однако поднятые проблемы будут побуждать ученых и практиков для проведения дальнейших исследований по избранной тематике.

Ключевые слова: *хозяйства населения, тенденции, площади земельных угодий, производство, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственные предприятия.*

Farming population: trends in space use of land and agricultural production

M.G. Shulskyu
pretty_62@mail.ru

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The article investigated the activities of the farms of Lviv region with a focus on important components of their activities, namely changes in the areas of land and agricultural production. To reach this goal, we used the studies of functioning of these forms of management of domestic scientists–agrarians, the statistics of the activities of the households in the study area over the last few years, normative legal acts, their own observations of the author, and the like. This approach allowed to identify the main trends of changes of areas of land, which is the basis of the activities of the various entities in the agricultural sector and the impact of their use in the production of agricultural products. The results obtained offer a deeper insight into the essence of managed areas of land and their impact on the volume of production by households. This allows to optimally combine these two overarching components of agricultural production in the conditions and for the future. These developments can be used for other forms of management in the agricultural sector.

This should take into account the specific features of functioning of economic entities with a focus on the influence of environmental factors on their activities. Of course, in this publication it is impossible to consider all the effects of these factors on the development of agricultural production in the study area. However, the issues raised will encourage scholars and practitioners to conduct further research on the selected topic.

Key words: *agriculture, population trends, land area, production, agricultural products, agricultural enterprises.*

Вступ

Суть постановки проблеми полягає у тому, щоб виявити тенденції змін площ земельних угідь, з одного боку, та обсягів виробництва аграрної продукції господарствами населення, з іншого. Необхідність такого напрямку дослідження полягає в тому, щоб виявити певні тенденції розвитку цих форм господарювання у сфері аграрного виробництва. До цього слід віднести і те, що ці господарські формування виробляють значні обсяги продукції сільського господарства. Так, скажімо, у Львівській області у 2015 р. ці господарства виробили 66,3%, а в загальному в Україні 44,9% загальних обсягів продукції сільського господарства (Статистичний щорічник Львівської області за 2015 рік). Наведені цифри відображають значення цих господарств у сферах аграрного виробництва, з одного боку, та, врахувавши ці показники, необхідність проведення досліджень їх діяльності, з іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку господарств населення досліджувались як у минулому, так і в умовах здійснення реформування аграрних відносин, що почалися в кінці ХХ століття і продовжуються по сьогоднішній день. Погляди науковців на функціонування цих господарських формувань були, є і будуть на майбутнє різними та неоднозначними. Адже результати наукових досліджень, які були одержані у минулому, не в повній мірі

підтвердились в умовах сьогодення, а сучасні наслідки їх діяльності, можливо, не знайдуть повністю підтримку у дослідженнях науковців–аграрників у стратегічній перспективі. Це обумовлено насамперед специфічністю і малопрогнозовими показниками їх розвитку як в умовах сучасності, так і на майбутнє.

З огляду на вищесказане висловимо свою думку проте, що тут випадковостей немає – все відбувається ритмічно, об'єктивно і закономірно як з огляду впливу законів діалектики, з одного боку, так і дією як загальних, так і специфічних законів економіки, з іншого. Саме в таких напрямках проводять дослідження діяльності господарств населення вітчизняні науковці–аграрники, серед яких, слід відзначити: С.В. Бондара, В.В. Зіновчука, С.В. Кальченка, С.М. Кваші, М.Г. Кісіля, М.М. Кропивка, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, Д.С. Черненко, М.Г. Шульського, В.В. Юрчишина та інших.

Однак, багатогранна і багатовекторна діяльність цих аграрних формувань вимагає конкретизації досліджень з огляду на основні складові їх функціонування. Це, перш за все, земельні угіддя і виробництво продукції, що продукується в результаті їх використання. При цьому, як показують результати наукових досліджень, науковці у більшій мірі концентрують увагу на загальні тенденції змін цих важливих складових у цілому в Україні і в меншій мірі на регіональні аспекти їх функціонування. Отже, враховуючи ці недопрацювання, нами проведено дослідження діяль-

ності господарств населення з врахуванням їх регіональних особливостей (Львівської області), з одного боку, та їх важливих складових (земельних угідь і виробництва аграрної продукції), з іншого.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі вивчення праць вітчизняних науковців, використання статистичних даних про діяльність господарств населення Львівської області виявити певні тенденції щодо змін площ земельних угідь і обсягів виробництва аграрної продукції цими формами господарювання. На основі одержаних результатів провести певні узагальнення і висновки щодо впорядкування діяльності господарств населення в умовах сьогодення і запропонувати конкретні напрями поліпшення їх діяльності на перспективу.

Результати та їх обговорення

Кожна форма господарювання в аграрній сфері економіки має свої специфічні форми виникнення, формування, функціонування та можливості розвитку як в умовах сьогодення, так і на перспективу. Господарства населення в цих аспектах не є виключенням, а лише доповненням до вищесказаного. Проте, ці господарства мають свої притаманні саме їм особливості їх діяльності. Перш за все це те, що вони виникли і сформувалися в надрах початку розвитку аграрного виробництва ще за незапам'ятних періодів загородження людства. Змінювалися покоління людей, відходили одні покоління приходили на їх зміну нові, людство трансформувалося від однієї епохи до іншої, вносячи певні зміни у форми ведення аграрної діяльності. Проте, господарства населення залишалися і розвивалися разом із селянством, не змінюючи свого призначення і мети – забезпечувати різноманітні потреби селянина, який вів особисту аграрну господарку, та потреби тих, які були поза нею, однак потребуючи їх продуктів виробництва. А вони, як відомо, були основою розвитку людського суспільства, адже людина може обійтись без будь-якого виду продукції, крім головного – продуктів харчування. Отже, про господарства населення ми можемо стверджувати, що вони виникли разом з початковими ста-

діями розвитку людства. Інші форми господарювання, на відміну від вищевказаних, створювалися, формувалися і удосконалювалися (інколи в період удосконалення цих процесів вони взагалі зникли із сфер аграрного виробництва, трансформуючись в інші структури) під дією в значній мірі державних чинників. За період історичного розвитку людства змінювалися державні устрої, що докорінно змінювали форми аграрного господарювання, за винятком функціонування господарств населення.

Ці форми аграрного господарювання як у сучасних умовах, так і в минулому називали по-різному. Невдаючись в деталізацію цих аспектів, відзначимо лише два їхні визначення. Так, зокрема, органи статистики їх іменують як «господарства населення – домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції» (Статистичний щорічник Львівської області за 2015 рік). В Законі України «Про особисте селянське господарство» вказано, що це: «вид господарської діяльності, що проводиться без створення юридичної особи індивідуально або особами з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків з використанням майна особистого селянського господарства». Наведені два визначення однієї і тієї ж форми господарювання, хоча і різняться дещо в трактуванні, про те їх зміст майже однаковий – забезпечення себе аграрною продукцією з можливостями реалізації залишків. Проте, з іншого боку, про виробництво сільськогосподарської продукції сказано, а ось про земельні угіддя, що є основою аграрного виробництва, не відзначено в обох визначеннях. Цю суттєву поправку бажано було б внести у трактування визначення цих господарств.

Пристаюючи до реалізації поставленої мети даної публікації, розглянемо динаміку змін площ земельних угідь в аграрних формуваннях Львівської області з акцентуванням уваги на господарства населення (табл. 1).

Таблиця 1*

Динаміка змін площ земельних угідь в аграрних формуваннях Львівщини

Роки	Сільськогосподарські угіддя, тис. га				у тому числі рілля, тис. га			
	усього	с/г та інші підприємства	громадяни		усього	с/г та інші підприємства	громадяни	
			тис. га	%			тис. га	%
1990	1283,1	1139,3	143,8	11,2	870,4	754,8	115,6	13,2
1995	1275,8	863,7	412,1	32,3	854,4	635,3	219,1	25,6
2000	1274,7	631,9	642,8	50,4	623,4	435,3	388,1	62,3
2005	1269,7	472,1	797,6	62,8	797,7	278,5	519,2	65,1
2010	1265,5	469,4	796,1	62,9	796,4	272,9	523,5	65,7
2012	1264,0	483,0	781,0	61,8	795,7	283,2	512,5	64,4
2014	1262,0	503,9	758,1	60,1	793,8	292,6	501,2	63,1
2015	1261,5	527,4	734,1	58,2	794,1	310,5	483,6	60,9
2015 у % до 1990	98,3	46,3	510,5	X	91,2	41,1	418,3	X
1995	98,9	61,1	178,1	X	92,9	48,9	220,7	X
2014	99,9	104,7	96,8	X	100,0	106,1	96,5	X

*Примітка: тут і надалі використано матеріали статистичного щорічника [10]

Наведені дані показують, що загальні площі сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі, мають тенденцію до зменшення, проте в розрізі окремих форм господарювання спостерігаються певні відмінності. Так, зокрема, загальна площа сільськогосподарських угідь зменшилась з 1283, 1 тис. га у 1990 р. до 1261,5 тис. га у 2015 р., або це зменшення становило 1,7%, у тому числі ріллі відповідно: 870,4; 794,1 і 8,8. Однак, коли проаналізувати ці показники у розрізі окремих аграрних виробників, то спостерігаються дещо інші тенденції. В дореформений період основні площі сільськогосподарських угідь були зосереджені у великих сільськогосподарських формуваннях (колгоспах, радгоспах, міжгосподарських підприємствах і об'єднаннях тощо) і тільки незначні площі знаходились у користуванні громадян (11,2% у 1990 р.). З початком проведення аграрних реформ в Україні ситуація істотно стала змінюватися: у сільськогосподарських підприємствах площі земельних угідь почали зменшуватися, а в громадян – збільшуватися. Такі тенденції розвивались до 2010 р., а, починаючи з наступних років, почали відбуватися зворотні процеси – великі господарські формування почали, хоча і незначними темпами, збільшувати площі сільськогосподарських

угідь, у тому числі ріллі, а в малих селянських господарствах – зменшуватися.

З огляду на вищесказане, цілком логічно постає питання – чи ті зміни площ земельних угідь в основних аграрних виробників носять закономірний і об'єктивний характер чи ні? Ми підтримуємо думку, проте, що такі зміни є цілком закономірними, що обумовлені реальною дійсністю розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах. Вони формуються під впливом двох груп чинників: по-перше, старінням сільського населення і його нездатністю обробляти значні площі земельних угідь (технічна оснащеність цих господарств досить низька, внаслідок чого основні роботи приходиться виконувати вручну); по-друге, в господарствах населення використовуються відсталі технології виробництва аграрної продукції, а майбутнє аграрного сектору належить застосуванню прогресивних технологій як у рослинництві, так і в тваринництві. До якого періоду будуть проходити ці процеси? В кожній області України вони характеризуються своїми специфічними змінами і будуть продовжуватися доти, поки не відрегулюються оптимальні співвідношення щодо земельних угідь у різних аграрних виробників.

Таблиця 2

Аграрна продукція господарств населення (у постійних цінах 2010 р.) та її питома вага в загальних обсягах, що вироблена всіма господарствами Львівщини

Роки \ Продукція	1995	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2015 у % до	
								1995	2014
Усього: млн. грн.	4795,6	6291,8	6390,9	5508,6	6127,3	6095,1	5979,9	124,7	98,1
%	69,3	90,2	89,6	74,7	70,0	65,5	66,2	-3,1	+0,7
у тому числі: рослинництва млн. грн.	2143,7	2984,7	2995,9	2768,1	3512,1	3479,8	3405,6	158,9	97,9
%	60,2	85,1	85,9	72,8	65,7	61,2	62,2	+2,0	+1,0
тваринництва млн. грн.	2651,9	3310,1	3395,0	2740,5	2615,2	2615,3	2574,3	97,1	98,4
%	78,9	95,5	93,2	76,8	73,6	72,3	72,4	-6,5	+0,1

В сільському господарстві земельні угіддя використовуються для виробництва різних видів продукції як рослинництва, так і тваринництва. Враховуючи ці аспекти, нами представлено (табл. 2) обсяги виробленої продукції господарствами населення в загальному обчисленні і в галузевому розрізі – рослинництва і тваринництва. Крім того враховані показники питомої ваги продукції цих аграрних формувань в загальних обсягах її виробництва всіма категоріями господарств Львівщини.

Наведені дані показують, що господарства населення на протязі досліджуваного періоду виробляли значні обсяги аграрної продукції. Так, скажімо, починаючи із 1995 р. вартість валової продукції господарств населення становила 4795,6 млн. грн., а в 2005 р. сягнула величини 6390,9 млн. грн., після чого відбувалися процеси щодо її зменшення і в 2015 р. її обсяг становив 5979,9 млн. грн., що складало рівня 1995 р. 124,7%, а в 2014 р. – 6095,1 млн. грн., або 98,1% рівня 2015 р. Відповідні зміни відбулись як у рослинництві, так і в тваринництві. При цьому зауважимо, що питома вага тваринницької продукції становить значно вищі вели-

чини, ніж рослинницької, що вказує на низькі обсяги її виробництва іншими аграрними виробниками, зокрема сільськогосподарськими підприємствами. Безумовно, такі співвідношення не повинні бути. Одним напрямом виходу із такого стану – це інтенсивно розвивати тваринництво у великих сільськогосподарських формуваннях.

Найбільш вагомим показником у процесах дослідження тенденцій змін площ земельних угідь і виробництва аграрної продукції є вихід продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Для порівняння цих показників, щодо виходу продукції в розрахунку на земельні угіддя господарств населення, нами використано матеріали діяльності сільськогосподарських підприємств. Оброблена певним чином економічна інформація представлена в таблиці 3.

Наведені дані відображають розвиток двох тенденцій у досліджуваній проблемі, а саме: виходу продукції на 100 га сільськогосподарських угідь. По-перше, у господарствах населення цей показник має тенденції до зменшення, хоча на протязі досліджуваного періоду він характеризувався як деяким підвищенням (2000 р.),

так і зменшенням (2010 р.). По-друге, сільськогосподарські підприємства досягли зворотного результату. Так, наприклад, у 1995 р. цей показник становив 268,0 тис. грн., а в 2015 р. – 1106,0 грн., або збільшення становило понад чотири рази. Тут також, як і в господарств населення, спостерігається строкатість цих показників – найнижчий був у 2000 р. (98,3 тис. грн.), а найвищий у 2014 р. (1224,3 тис. грн.). Аналогічні тенденції характерні і для основних галузей аграрного виробництва – рослинництва і тваринництва.

Неабиякий інтерес представляє розгляд можливостей розвитку даних тенденцій на майбутнє. Ми вважаємо, що на перспективу ці тенденції зберуться, хоча темпи їх змін будуть різними. Обґрунтування таких тверджень обумовлено двома причинами. Це зменшення площ земельних угідь, з одного боку (табл. 1), та зниженням обсягів виробництва продукції, з іншого, особливо починаючи з 2000 р. і закінчуючи 2015 р. (табл. 2).

Таблиця 3

Аграрна продукція з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь господарств населення і сільськогосподарських підприємств Львівщини, у постійних цінах 2010 р., тис. грн.

Роки \ Продукція	1995	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2015 у % до	
								1995	2014
Усього:	1209,2* 268,0**	1278,3 98,3	846,5 225,1	698,9 691,7	764,9 1046,7	789,1 1224,3	788,8 1106,8	865,2 413,0	100,0 90,4
у тому числі: рос- линництва	540,5 178,5	605,8 75,6	396,8 150,4	351,2 384,1	438,4 672,9	450,5 842,1	449,2 750,4	83,1 199,2	99,7 89,1
тваринництва	668,7 89,5	672,5 22,7	449,7 74,7	347,7 307,6	326,5 373,8	338,6 382,2	339,6 355,6	55,8 397,3	100,3 93,0

Примітки: * чисельник – дані господарств населення;
** знаменник – дані сільськогосподарських підприємств

Висновки

Одержані результати досліджень показують, що площі сільськогосподарських угідь у господарствах населення зросли із 412,1 тис. га у 1995 р. до 734,1 тис. га у 2015 р., тобто збільшення становило 78,1% (табл. 1). З іншого боку, вартість валової продукції за цей період зросла з 4795,6 млн. грн. у 1995 р. до 5979,9 млн. грн. у 2015 р. (у постійних цінах 2010 р.), тобто збільшення становило лише 16,4% (табл. 2). Ці тенденції вплинули на зменшення виробництва аграрної продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. (табл. 3) і, отже, обумовили зниження ролі і значення господарств населення в аграрному виробництві. Такі зміни, хоча і обумовлені впливом об'єктивних чинників, проте мають в деякій мірі мають і негативні наслідки. Саме із-за цих обставин виникає необхідність проведення подальших кардинальних досліджень діяльності цих форм господарювання як в умовах сьогодення, так і на перспективу. При цьому важливим є те, щоб у цих дослідженнях максимально враховувались специфічні особливості функціонування різних аграрних виробників.

Бібліографічні посилання

Kalchenko, S.V. (2014). Rozvytok osobystykh selianskykh gospodarstv v umovakh systemnykh transformatsii ahrarnoho sektoru: monohrafiia. Melitopol: Vydavnocho-polihrafichnyi tsentr «Liuks» (in Ukrainian).
Kropyvko, M.M. (2013). Klasyfikatsiia gospodarstv nase-lennia yak formy maloho silskohospodarskoho pidpry-emnytstva. Zbirnyk naukovykh prats TDAU (ekonomichni nauky). 2(22), 342 (in Ukrainian).
Bondar, S.V. (2013). Stan ta perspektivy transformatsii silskykh malykh form hospodariuvannia: Dys. k.e.n.

08.00.04 / Luhanskyi nats. ahrar. un–t. Luhansk (in Ukrainian).
Kvasha, S.M. (2012). Ahrarna polityka v nynishnikh umovakh reformuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahtekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky). 2(18), 208–217 (in Ukrainian).
Kisil, M.H., Chernenko, D.S. (2013). Investytsiyni proekt stvorennia mini–svynoferry v osobystomu selianskomu hospodarstvi. K.: NNTs «IAE» (in Ukrainian).
Fedorov, M.M., Sabluk, P.T., Mesel–Veseliak, V.Y. (2008). Kontseptualni napriamy stratehii rozvytok APK ta silskykh terytorii Ukrainy na period do 2020 roku. Broshura. K.: NNTs «IAE» (in Ukrainian).
Malik, M.I., Zinovchuk, V.V., Lupenko, Y.O. (2001). Osnovy ahrarnoho pidpryemnyctva. K.: Instytut ahrarnoi ekonomiky (in Ukrainian).
Lupenka, Iu.O., Malik, M.I. (2013). Prohrama rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv v Ukraini na period do 2020 roku (proekt). K.: NNTs «IAE» (in Ukrainian).
Pro osobyste selianske hospodarstvo: Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 r., № 742 – 4. – K.: 2003 (in Ukrainian).
Statystychnyi shchorichnyk Lvivskoi oblasti za 2015 rik. Chastyna 1. Za red. S.I. Zymovinoi. – Lviv, 2015. – 360 s. (in Ukrainian).
Shulskyi, M.H. (2014). Napriamy transformatsii osobystykh selianskykh gospodarstv / M.H. Shulskyi // Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho DATU (ekonomichni nauky). Vyd–vo Melitopolska typohrafiia «Liuks». 4 (28), 78–84 (in Ukrainian).
Iurchyshyn, V.V. (2011). Selo i seliany Ukrainy v systemi istorychno i suspilno zumovlenykh vitchyznianskykh natsionalnykh tsinnosti ekonomiky. Ekonomika APK. 3, 112–122 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 30.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

doi:10.15421/nvlvet6936

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 338.1:631.145

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини

М.Г. Шульський
pretty_62@mail.ru

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

У статті проведено дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини за різні періоди їх функціонування. Такий підхід до вивчення рівня господарювання сільськогосподарських підприємств обумовлений насамперед наявністю цифрової інформації в матеріалах статистичного щорічника Львівської області, який покладено в основу наших досліджень.

Одночасно зауважимо, що дані цих форм господарювання не в повній мірі відображають ефективність аграрного виробництва в цілому у Львівській області, адже ці суб'єкти господарювання виробили (2015 р.) 33,8 % сільськогосподарської продукції обласних обсягів, а тваринництва – лише 27,4 %. Всі інші обсяги продукції забезпечують господарства населення Львівщини. Проте, навіть, враховуючи ці аспекти, представлена і досліджена інформація представляє інтерес у науковців і практиків з точки зору оцінки економічної ефективності виробництва аграрної продукції в досліджуваній області. Це, перш за все, концентрує увагу на тих гальмівних чинниках, які обумовлюють ще порівняно низькі показники діяльності сільськогосподарських підприємств. Детальний їх аналіз дозволяє аграрним виробникам виявити резерви і певні можливості у підвищенні ефективності ведення сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: ефективність, сільськогосподарські підприємства, рівень рентабельності, прибуток, збиток, продукція, рослинництво, тваринництво.

Эффективность деятельности сельскохозяйственных предприятий Львовщины

Н.Г. Шульський
pretty_62@mail.ru

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

В статье проведено исследование деятельности сельскохозяйственных предприятий Львовщины за различные периоды их функционирования. Такой подход до изучения уровня хозяйствования сельскохозяйственных предприятий обусловлен прежде всего наличием цифровой информации в материалах статистического ежегодника Львовской области, который положен в основу наших исследований.

Одновременно заметим, что данные этих форм хозяйствования не в полной мере отражают эффективность аграрного производства в целом во Львовской области, ведь эти субъекты хозяйствования выработали (2015 г.) 33,8% сельскохозяйственной продукции областных объемов, а животноводства – лишь 27,4%. Все остальные объемы продукции обеспечивают хозяйства населения Львовщины. Однако, даже учитывая эти аспекты, представлена и исследована информация представляет интерес у ученых и практиков с точки зрения оценки экономической эффективности производства аграрной продукции в исследуемой области. Это, прежде всего, концентрирует внимание на тех тормозных факторах, которые обуславливают еще сравнительно низкие показатели деятельности сельскохозяйственных предприятий. Подробный их анализ позволяет аграрным производителям выявить резервы и определенные возможности в повышении эффективности ведения сельскохозяйственного производства.

Citation:

Shulskyi, M.G. (2016). Efficiency of agricultural enterprises of Lviv region. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 188–192.

Ключевые слова: *ефективність, сільськогосподарські підприємства, рівень рентабельності, прибуток, убуток, продукція, растениеводство, животноводство.*

Efficiency of agricultural enterprises of Lviv region

M.G. Shulskyi
pretty_62@mail.ru

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S. Gzhytskyi
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

The article investigated the activities of agricultural enterprises of Lviv region during different periods of their functioning. This approach to the study of the level of management of agricultural enterprises is primarily due to the availability of digital information in the materials of the statistical Yearbook of the Lviv region, which is the basis of our research.

At the same time note that data of these forms of management do not fully reflect the efficiency of agricultural production in General, in the Lviv region, because these entities have developed (2015) 33.8% of agricultural products of regional volumes, and livestock – only 27.4 per cent. All other volumes of products provide farms of the population of Lviv region. However, even considering these aspects, presented and researched information is of interest for scientists and practitioners from the point of view of evaluating the economic efficiency of agricultural production in the study area. It primarily focuses on those braking factors, which cause relatively low levels of activity of agricultural enterprises. A detailed analysis allows agricultural producers to identify the scope and opportunities in improving the efficiency of agricultural production.

Key words: *efficiency, agricultural enterprises, profitability, profit, loss, production, crops, livestock.*

Вступ

Суть поставленої проблеми полягає в тому, щоб більш глибоко і всебічно вникнути у сфери аграрного виробництва в сільськогосподарських підприємствах, використовуючи економічну інформацію про їх розвиток, хоча не основних аграрних виробників в умовах сьогодення, однак перспективних у майбутньому. Ці сільськогосподарські підприємства, діяльність яких має ряд переваг над дрібними виробниками, повинні бути пріоритетною формою господарювання на селі. Проте, з іншого боку, щоб ці господарські структури результативно розвивались необхідно детально проаналізувати сучасні показники їх розвитку, виявивши основні причини, що стримують їх у досягненні більш вагоміших показників.

Мета статті – привернути увагу науковців і практиків до діяльності аграрних виробників, насамперед сільськогосподарських підприємств, які в сьогоденні умовах повинні бути найбільш цілеспрямовуючі і пріоритетною формою сільськогосподарського виробництва. Для того, щоб забезпечити більш ефективний їх розвиток слід аналізувати економічну інформацію про їх стан господарювання та на основі цього зробити певні висновки та узагальнення. Все це в комплексі і складає ціль даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання проблем підвищення ефективності ведення аграрного виробництва сільськогосподарськими підприємствами присвячені праці багатьох економістів-аграрників, серед яких слід відзначити: М.В. Вовк, С.М. Кваша, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Р.М. Минів, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, М.Г. Шульський, І. Яців та інші.

Проте, у цих дослідженнях значну увагу сконцентровано на загальні аспекти економічної ефективності ведення аграрного виробництва в цілому у державі і в меншій мірі на регіональний аспект. Це по-перше. А по-друге, слід до уваги брати не тільки основні пока-

зники діяльності, але і ті, які дають можливість виявити головні чинники, які гальмують економічний розвиток досліджуваних підприємств. На нашу думку серед таких показників виділяються показники щодо рівня рентабельності виробництва, обсягів прибутків і збитків, структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції тощо. Саме ця економічна інформація дозволяє виявити ті чинники, які складають найбільший вплив на процеси виробництва і, отже, мають вагоме значення на формування економічних показників діяльності.

Результати та їх обговорення

Розвиток будь-якого сектору економіки характеризується не тільки обсягами виробленої продукції, але і тими показниками, які відображають рівень економічної ефективності її продукування. Ці економічні показники дозволяють констатувати наскільки вигідна та чи інша діяльність як окремих галузей конкретних виробників, так і в цілому аграрного сектору як на державному, так і регіональному рівнях.

Ми у своїх дослідженнях використали статистичну інформацію щодо ефективності ведення аграрної діяльності у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, тобто примінили регіональний підхід, з акцентуванням уваги на основні економічні показники, які характеризують ефективність розвитку аграрного виробництва у сільськогосподарських підприємствах. При цьому, варто зауважити, що ми врахували і галузевий аспект, виділивши окремо основні галузі сільського господарства – тваринництво і рослинництво, а в них – окремі види продукції.

Отже, представимо основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини на протязі 2010 – 2015 рр. (табл. 1) Найбільш важливим показником, серед вказаної групи, є рівень рентабельності операційної діяльності досліджуваних підприємств, найбільша величина якого становила на

протязі аналізованого періоду у 2013 р. – 36,9%, а найменша – у 2012 р. – лише 2,2%. У всіх інших представлених роках цей показник становив проміжні значення. При цьому спостерігаються деякі тенденції його як до спаду, так і до зростання. Одночасно зауважимо, що за останні 2013 – 2015 рр. досягнуто значно вищі величини, ніж за 2010 – 2011рр. Аналогічні тенденції спостерігаються з величиною чистого прибутку, максимальна сума якого становила у 2014 р. – 1487,2 млн. грн., а мінімальна – у 2012 р. – 47,1 млн. грн.

Неменш важливим показником при аналізі економічної діяльності підприємств є їх кількість, які одержали чистий прибуток, з одного боку, та збиток, з іншого. Ці показники характеризуються деякою строкатістю за досліджуваний період. Однак, слід відмітити, що все-таки спостерігається тверда тенденція до збільшення прибуткових і зменшення збиткових підприємств, що вказує на позитивні зрушення у веденні аграрного виробництва сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області.

Таблиця 1*

Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини

Роки	Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень рентабельності операційної діяльності, %		27,6	21,4	2,2	36,9	36,0	28,3
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.		333,7	343,7	47,1	1006,6	1487,2	1297,3
Підприємства, які одержали чистий прибуток, одиниць		95	131	112	96	109	133
відсотків від загальної кількості		48,2	64,2	62,9	51,6	66,1	78,2
фінансовий результат, млн. грн.		401,0	388,7	168,3	1206,1	1629,9	1350,6
Підприємства, які одержали чистий збиток, одиниць		94	71	65	89	54	37
відсотків від загальної кількості		47,7	34,8	36,5	47,8	32,7	21,8
фінансовий результат, млн. грн.		61,4	32,0	117,0	192,7	113,0	37,7
Середньооблікова кількість працівників, зайнятих у с/г виробництві, осіб		7101	6516	6035	6726	5983	6287

*Примітка – тут і надалі використано матеріали статистичного щорічника [6]

Деякі зміни відбулись із середньообліковою кількістю працівників, що зайняті в аграрному виробництві сільськогосподарських підприємств Львівщини. Найбільше їх було зайнято у 2010 р. – 7101 осіб, а найменше – у 2014 р. – 5983 особи. З огляду на число значення зайнятих працівників відзначимо, що ці величини є незначними і, отже, не вирішують у повній мірі питання зайнятості сільського населення. Для розв'язання проблеми безробіття на селі слід відшукувати певні шляхи, які у найбільшій мірі зв'язані із

дальшим розвитком сільськогосподарських підприємств як пріоритетною формою аграрного виробництва на перспективу.

Рівень рентабельності виробництва в сільськогосподарських підприємствах формується під впливом виробництва окремих видів аграрної продукції, кожна з якої характеризується певним рівнем рентабельності. Ці показники з аграрної продукції, що виробляється досліджуваними підприємствами Львівської області, представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах Львівщини, %

Роки	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Види продукції								
Продукція сільського господарства:	23,9	14,9	-18,2	7,9	27,6	36,9	36,0	28,3
Продукція рослинництва:	40,8	66,9	16,1	17,2	39,6	46,5	44,1	29,4
зернові культури	188,8	135,3	73,2	2,4	4,5	-10,5	15,9	25,3
цукрові буряки (фабричні)	18,6	40,9	-16,9	-15,3	56,0	0,2	7,8	44,0
овочі відкритого ґрунту	46,9	81,4	-1,6	39,9	95,9	13,2	29,1	181,9
картопля	-0,6	61,7	9,4	4,8	41,2	3,4	29,0	0,9
плоди	18,6	40,6	-33,0	-49,4	-60,5	847,5	105,1	213,3
Продукція тваринництва:	23,9	-12,9	-43,0	-3,6	0,7	4,8	-1,9	22,9
велика рогата худоба на м'ясо	19,0	-14,8	-51,4	-34,9	-36,4	-38,8	-30,7	-15,5
свині на м'ясо	8,9	-39,7	-56,9	-21,5	10,8	7,3	-1,0	50,4
вівці та кози на м'ясо	-32,5	-12,6	-70,6	-46,9	-45,6	-71,6	-	-
птиця на м'ясо	-3,6	-8,9	-37,4	13,1	4,0	6,9	-5,2	-5,7
молоко	38,9	-15,3	-12,7	8,0	15,0	15,8	11,0	15,0
яйця курячі	36,9	20,7	0,3	18,7	-5,5	12,1	20,7	21,6

Характерною особливістю наведених показників рентабельності виробництва як у загальному виразі, так і в галузевому розрізі є те, що продукція рослин-

ництва в цілому по галузі є дохідливою, тоді як тваринництво характеризується значною строкатістю – від 43,0% рівня збитковості у 2000 р. до 23,9% рівня

рентабельності у дореформеному 1990 р. Коли деталізувати аналіз рівня рентабельності виробництва окремих аграрних видів продукції, то можна констатувати наступне:

– серед продукції рослинництва у 1990 р. тільки виробництво картоплі було збитковим (–0,6%), а всі інші види продукції – прибутковими. Найвища рентабельність була при вирощуванні зернових (188,8%). У наступному досліджуваному році (1995 р.) досягнуто найвищий рівень рентабельності галузі – 66,9%, а коли розглянути цей показник розрізі окремих видів продукції, то рівень рентабельності їх виробництва підвищився по всіх видах, за винятком зернових. Щодо сучасного рівня рентабельності виробництва продукції цієї галузі, то можна це проілюструвати на прикладі двох останніх років (2014 р. і 2015 р.), в яких вся рослинницька продукція в розрізі їх видів була рентабельною. Це дає підстави стверджувати про позитивні наслідки господарювання при веденні рослинницьких галузей у Львівській області;

– виробництво продукції тваринництва характеризується зовсім іншими тенденціями щодо рівня рентабельності як у цілому в галузі, так і в розрізі окремих видів продукції. Так, зокрема, у 1990 р. при рентабельному веденні тваринницької галузі, збитковими були виробництво м'яса: овець і кіз (–32,5%) та птиці (–3,6%). В наступні досліджувані роки (1995 і 2000) всі види продукції були збиткові, за виключенням курячих яєць. Починаючи із 2010 р., тваринницька галузь ведеться рентабельно (за виключенням 2014 р.). У 2015 р. рівень рентабельності тваринниць-

кої продукції досягнув 22,9%, у тому числі свинини становив 50,4%, молока – 15,0% і яєць курей – 21,6%, тоді як м'ясо великої рогатої худоби та птиці були збитковими. Отже, виробництво тваринницької продукції має значно більше проблем, ніж рослинницької.

Рівень рентабельності діяльності будь-яких господарських формувань в значній мірі залежить від затрат, що понесені підприємством при виробництві тих чи тих видів продукції, які у певній сукупності формують окремі галузі і діяльність суб'єкта господарювання в цілому. Враховуючи ці обставини, нами використані статистичні дані щодо структури витрат на виробництво аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини (табл. 3). Наведена інформація дає можливість дослідити, які статті витрат займають найбільшу питому вагу, а які – найменшу, їх важливість і необхідність в процесах виробництва продукції та на основі цього зробити певні висновки і пропозиції щодо їх оптимізації. Отож, в структурі витрат найбільшу питому вагу в процесах виробництва аграрної продукції займають витрати на: оплату праці, матеріальні та амортизаційні відрахування, які у цифрових вираженнях у 2015 р. відповідно склали, %: 4,4; 76,8 і 13,5, а в 2000 р. ці показники становили такі величини: 13,9; 64,0 і 13,3%. Аналогічні зміни відбулись і в галузевому розрізі (рослинництво і тваринництво). В останні роки значну частину серед статей витрат складає орендна плата за земельні паї, що вказує на те, що в сільському господарстві запрацювали механізми ринкових відносин.

Таблиця 3

Співвідношення статей витрат на виробництво продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівщини, %

Роки	2010			2014			2015		
	усього	рослин- ництво	тварин- ництво	усього	рослин- ництво	тварин- ництво	усього	рослин- ництво	тварин- ництво
Статті витрат									
Усього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Витрати на оплату праці	6,8	7,4	5,8	14,9	17,1	3,8	4,4	4,5	4,0
Відрахування на соціальні заходи	2,4	2,6	2,0	7,3	8,6	1,1	1,2	1,2	1,1
Матеріальні витрати (усього)	79,4	74,8	87,0	68,2	63,8	90,7	76,8	72,4	90,5
у т. ч. на насіння і посадковий матеріал	8,6	13,8	x	4,6	5,5	x	7,1	9,4	x
корми	27,2	x	72,0	12,0	x	72,9	17,6	x	72,8
іншу продукцію с/г	0,8	0,8	0,8	0,5	0,1	2,2	0,9	0,4	2,4
мінеральні добрива	14,1	22,6	x	7,8	9,3	x	18,7	24,7	x
пальне і мастильні матеріали	6,5	9,4	2,0	5,1	5,8	1,8	7,3	9,0	1,7
електроенергію	2,2	1,5	3,3	1,1	0,6	3,6	1,7	1,1	3,6
паливо й енергію	2,0	2,1	1,8	1,2	0,7	3,8	1,3	0,8	2,9
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали	3,6	5,0	1,2	3,0	3,2	2,2	4,8	5,5	2,5
оплату послуг і робіт для сторонніх організацій	14,4	19,6	5,9	32,9	38,6	4,2	17,4	21,5	4,6
Амортизація	5,0	5,7	4,1	2,9	2,8	2,8	4,1	4,5	3,0
Інші операційні витрати	6,4	9,5	1,1	6,7	7,7	1,6	13,5	17,4	1,4
з них орендна плата за земельні частки (паї)	3,5	5,7	x	3,0	3,6	x	5,6	7,3	x

Наведені показники щодо структури витрат на виробництво аграрної продукції у сільськогосподарських підприємствах неоправдано високі витрати становлять на оплату матеріальних цінностей, з одного боку, та

надто низькі витрати на оплату праці, з іншого. Такий стан обумовлений безперечно дією цілого комплексу як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників і залежить не тільки від самих аграрних виробників. Проте, необ-

хідно відшукувати шляхи зменшення витрат першої групи і збільшення другої. При цьому вирішувати ці архіважливі завдання слід у кожному сільськогосподарському підприємстві окремо з врахуванням специфічних умов його діяльності, а конкретизація їх здійснення повинна відбуватися на місцевому рівні.

Висновки

На основі проведеного дослідження можна констатувати наступне:

– діяльність сільськогосподарських підприємств дозволяє прибуткове ведення аграрної господарки. Одночасно відзначимо, що ще порівняно високий відсоток збиткових підприємств (коливання цього показника сягала від 47,8% у 2013 р. до 21,8 % у 2015 р.), порівняно низька кількість зайнятих середньорічних працівників в аграрному виробництві, що не забезпечує у повній мірі зайнятість населення на селі (табл. 1);

– рівень рентабельності виробництва продукції у досліджуваних підприємствах характеризується значною строкатістю як в загальному обчисленні, так і в розрізі галузей та окремих видів продукції. Особливо це характерно для виробництва тваринницької продукції. Хоча у 2015 р. досягнуто рівня рентабельності 22,9% (табл. 2), однак немає твердої впевненості, що він буде таким чи вищим у наступні роки;

– структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в основному характеризується змінною двома чинниками, а саме: зменшення витрат на оплату праці та збільшення витрат на оплату матеріальних ресурсів (табл. 3). Ці тенденції слід змінювати в протилежних напрямках. Позитивним є те, що в сільськогосподарському виробництві запрацювали економічні механізми ринкових відносин (орендна оплата за земельні паї).

Бібліографічні посилання

Prysiashniuk, M.V., Sabluk, T.P., Mesel-Veseliak, V.Y., Fedorov, M.M. (2011). *Ahrarnyi sektor ekonomiky*

- Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku): naukovo-vyrobnyche vydannia. K.: NNTs IAE (in Ukrainian).
- Vovk M.V. (2013). *Zahalni tendentsii rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva u Lvivskii oblasti. Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Hzhyskoho*. 15, 1(55), 32–37 (in Ukrainian).
- Malik, M.I., Nuzhna, O.A. (2007). *Konkurento-spromozhnist ahrarnykh pidpriemstv*. K.: IAE (in Ukrainian).
- Kvasha, S.M. (2012). *Ahrarna polityka v nynishnikh umovakh reformuvannia ahrarnoho sektoru Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*. 2(18), 208–217 (in Ukrainian).
- Myniv, R.M. (2016). *Perspektyvy rozvytku svynarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh / R.M. Myniv // Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Hzhyskoho*. 18, 1(65), 205–209 (in Ukrainian).
- Statystychnyi shchorichnyk Lvivskoi oblasti za 2015 rik chastyna 1 / Za red. S.I. Zymovinoi. – Lviv, 2015 (in Ukrainian).
- Stratehichni napriamy rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku / [Za red. Iu.O. Lupenka, V.Ia. Mesel-Veseliak]. – K.: NNTs «IAE», 2012 (in Ukrainian).
- Shulskyi, M.H. (2011). *Tendentsii rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv. Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky*. 4, 97–101 (in Ukrainian).
- Yatsiv, I. (2015). *Investytsiina pryvablyvist silskohospodarskykh pidpriemstv yak rezultat konkurentnykh vidnosyn / I. Yatsiv // Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu: Ekonomika APK*. 22 (1), 3–12 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 1.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

УДК 261. 7. (477)

Один з напрямків руху щодо ідентифікації України як християнської держави

Б.Р. Гавдьо, В.Ф. Шекель
Haboro7@gmail.com

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна
Асоціація адвокатів України (відділення у Львівській області)*

Загальновідомо, що Конституції як Основний Закон багатьох демократичних країн де вони прийняті і діють, визначають головні засади побудови відносин між державою, як управлінською правовою фундацією і Церквою. Під словом Церква розуміємо не культову релігійну споруду, не храм або кілька храмів, а об'єднання чи згуртованість людей, які мають спільні бачення щодо глибокої духовності, віри в Господа Бога і керуються визнаними заповідями. Управління процесами, що мають безпосереднє відношення до вищезгаданого, здійснюють священнослужителі згідно їх ієрархії. Цією статтею ми хочемо привернути увагу суспільства до проблеми стосунків між державою Україна і Церквою. Наше звернення викликане бажанням запропонувати проект змін до Основного Закону України і з нашої точки зору, аргументації актуальності дозрілості суспільства.

Ключові слова: Бог, Церква, Конституція України, народ, свобода совісті, релігія.

Одно из направлений движения относительно идентификации Украины как христианского государства

Б.Р. Гавдьо, В.Ф. Шекель
Haboro7@gmail.com

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина
Ассоциация адвокатов Украины (отделение во Львовской области)*

Общезвестно, что Конституции как Основной Закон многих демократических стран где они приняты и действуют, определяют главные принципы построения отношений между государством, как управленческой правовой структурой и Церковью. Под словом Церковь понимаем не культовое религиозное сооружение, не храм или несколько храмов, а объединение или конгрегация людей, имеющих общее видение глубокой духовности, веры в Господа Бога и руководствуются признанными заповедями. Управление процессами, имеющими непосредственное отношение к вышеупомянутому, осуществля-

Citation:

Havdjo, B., Shekelj, V. (2016). One of the directions due to the movement for identification of Ukraine as a christian state. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 193–197.

ют священнослужители согласно их иерархии. Этой статьей мы хотим привлечь внимание общества к проблеме отношений между государством Украина и Церковью. Наше обращение вызвано желанием предложить проект изменений в Основной Закон Украины и. с нашей точки зрения, аргументации актуальности зрелости общества.

Ключевые слова: Бог, Церковь, Конституция Украины, народ, свобода совести, религия.

One of the directions due to the movement for identification of Ukraine as a christian state

B. Havdjo, V. Shekelj
Haboro7@gmail.com

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine
Advocate association of Ukraine (department in Lviv region)*

It is well known that the Constitution as the basic law of many democratic countries where they are accepted and act, define the main principles of the relations between the state, both managerial and legal foundation of the Church. Under the word the Church we understand not the religious cult building, not church or several churches, but association or the congregation of people, having common vision of deep spirituality, faith in the Lord God and are guided by acknowledged precepts. Management processes that are relevant to the aforementioned that are directly related to the above mentioned, engaged by priests according to their hierarchy. Because, the Church as opposed to the state does not have the specifically defined territory and the location of its members and its activities beyond the state, it is obvious the fact, it comes under the jurisdiction of national law in the case of territorial distribution of its property, members and organizations that are required to adhere its requirements. National legislation should provide all the legal conditions of Church activity and its organizations without violating the rights of other religious organizations. It is also necessary to create a legal mechanism of mutual and partnership, which should provide the recognition of the Church by the state, as a special independent and separate subject and their own legal consequences. The very same realization of these relationships can be expressed in the form of agreement between the State and the Church. This will not only align these institutions in their status, but give such an international treaty act, which is equivalent to the national legislation.

With this article we want attract public attention to the problem of relations between state Ukraine and the Church. Our desire is caused by the desire to propose draft amendments to the Basic Law of Ukraine and from our point of view, relevance argument to maturity of society.

Key words: God, the Church, the Constitution of Ukraine, the people, the freedom of conscience and religion.

Конституції України відведено дві позиції ставлення держави до релігії. Перша виражає ставлення до самого Бога, а друга – ставлення до Церкви, релігійних організацій та свободи совісті.

Першу позицію відображено в преамбулі Основного Закону, в якій говориться наступне: «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, ... усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, ... приймає цю Конституцію – Основний Закон України». Отже, Верховна Рада України, яка є найвищим представницьким органом влади у нашій державі від імені народу та виражаючи його волю усвідомлює відповідальність перед Богом при прийнятті такого важливого рішення, як прийняття Конституції. Конституція будь-якої держави є найважливішим правовим документом, а тому мотивації її прийняття мають бути не менш важливими. Усвідомлення відповідальності перед кимось означає визнання найбільшого авторитету того перед ким така відповідальність є усвідомленою. Коли мова йде про прийняття таких вагомих рішень, то авторитет такої особи має перевершувати всі авторитети. В даному випадку такою

особою державою визнано Бога. Крім цього можна з впевненістю сказати, що цим словосполученням виражено позицію держави, а значить і більшості її населення щодо віри, оскільки не можна відповідати перед Тим, кого ніхто ніколи не бачив без віри в Нього. З іншого боку поняття Бог використовується різними релігіями в тому числі і поганськими, яким притаманно також багатобожжя. Оскільки в преамбулі йдеться про одного Бога, а не багатьох, то логічно, що мається на увазі якийсь конкретний Бог, в якого вірить наш народ. Дискурс даного дослідження полягає в тому, що за таких обставин в Основному Законі України повинно було б визначити позицію та ідентифікацію нашої держави щодо релігії, яку сповідує переважна більшість її населення. Звичайно такою релігією є християнство, яке за статистичним опитуванням сповідує майже 88 % населення країни, тому і Україна має бути християнською.

Статтею 35 Конституції України, якою виражено другу позицію держави щодо релігій та Церкви, передбачено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. ... Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви ...

**Порівняльна таблиця до проекту закону України про внесення змін до
Статтей 1 та 35 Конституції України**
[авторська розробка]

Проект закону	Чинний закон
<p>Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова, християнська держава.</p> <p>Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.</p> <p>Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.</p> <p>Церква (церкви) і держава в Україні є суспільними, незалежними, самостійними інституціями, які спільно кожна у свій спосіб та призначення дбають про добробут своїх вірних і громадян. Стосунки між державою та Церквою будуються на принципах партнерства, взаємодопомоги, взаємоповаги і толерантності. Між державою та Церквою можуть укладатися відповідні угоди. Держава визнає Церкву суб'єктом правових відносин зі спеціальним статусом, який визначається законодавством України або договором.</p> <p>Держава не є перешкодою для впровадження у школу релігійних наук на добровільних засадах у кожному конкретному випадку. Церква є духовним і моральним авторитетом у суспільстві.</p> <p>Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.</p> <p>Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.</p>	<p>Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова, держава.</p> <p>Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.</p> <p>Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.</p> <p>Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.</p> <p>Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.</p>

Визнаючи, що свобода совісті є одним із основних прав демократичного суспільства, Українська держава зобов'язується робити практичні кроки в розвитку конституційних принципів свободи совісті, що і є правильним та добрим. Однак, оскільки в Конституції мова йде про Церкву в однині то законодавець мав на увазі спільноту, яка сповідує якусь конкретну релігію і вірить в конкретного Бога. Яка це спільнота? В Основному Законі України та чинному законодавстві України не говориться нічого. Оскільки переважна більшість нашого народу, який є єдиним носієм влади (ст. 5 Конституції України) є християнами, то можна з певністю сказати, що мова йде про Церкву християн. З іншого боку слово «відокремлювати» означає роз'єднувати, розділяти, відгороджувати, переривати зв'язок або зв'язки з чимось (з кимось), відриватися від чогось, віддалятися чи відходити від когось чи чогось. З огляду на преамбулу Конституції, історію нашого народу та реалії, з певністю можна сказати, що Церква не є відірваною від народу та держави, а на оборот її діяльність та й вона сама пов'язана тісними зв'язками як з народом, так і з державою, яка його уособлює. Це яскраво було продемонстровано під час недавніх подій на Майдані Незалежності у Києві, де

відбулася революція Гідності. Також ми бачимо активну діяльність Церкви в АТО, волонтерстві, доброчинності, ділах милосердя, закликах до братерства, миру та іншій діяльності, яку Церква проводить без засобів примусу з боку держави. Це свідчить, що Церква не є осторонь свого народу, а навпаки – з ним і особливо у важкі часи. Яскравим прикладом може послужити процедура інавгурації новообраного Президента України, який дає клятву служити народу України і при цьому кладе руку на Євангеліє.

Звичайно, такі очевидні протиречиві положення в Основному Законі нашої держави викликають занепокоєння та потребу в їх заміні. Тому логічним та влучним на наш погляд було б сформулювати дану частину положень Конституції в такій редакції, що Церква, релігійні організації та держава в Україні є самостійними і незалежними особами (інституціями), які діють в суспільстві та за його межами самостійно, також взаємодіють між собою у відповідності до своїх завдань і призначення, а також законодавства України і міжнародно-правових норм та правил. Стосунки між державою та Церквою будуються на принципі взаємодопомоги та взаємоповаги. Держава не є перешкодою для впровадження в школу теологічних наук

Церкви на взаємних у кожному випадку добровільних началах.

Думаємо, що Бог буде більше присутнім в державі (владі) тоді, коли буде більше присутнім у школі.

Держава та Церква мають кожна своє право. Тому дуже важливим елементом у правовому регулюванні стосунків між цими суб'єктами є дотримання їх принципів та вимог, що може бути досягнутим лише за умови взаємоповаги і суверенності цих інституцій.

Оскільки, Церква на відміну від держави не має конкретно визначеної території і місцезнаходження її членів та її діяльність виходять за межі держави, то очевидним є той факт, що вона підпадає під юрисдикцію національного права у випадку територіального розміщення її органів, майна, членів та організацій, які мають дотримуватися його вимог. Національне законодавство повинно забезпечувати всі правові умови діяльності Церкви та її організацій без порушення прав інших релігійних організацій. Необхідно також створити правовий механізм взаємних і партнерських стосунків, який має передбачати визнання державою Церкви, як особливого незалежного і самостійного суб'єкта з відповідними юридичними наслідками. Сама ж реалізація цих стосунків може виражатися у формі договору між державою та Церквою. Це не тільки вирівняє ці інституції у їх статусі, а й надасть такому договору якості міжнародного акта, що прирівнюється до національного законодавства.

Сьогоднішня цивільна юридична наука розуміє державу як організацію політичної влади у суспільстві, яка забезпечує його цілісність, функціонування та розвиток шляхом управління та координації інтересів різних соціальних груп. Також державу трактують як суверенне політичне утворення з визначеною територією, господарством і політичною владою. Отже державу характеризує її приналежність суспільству, суть якого полягає у стійкій взаємодії людей (їх об'єднань) на основі задоволення спільних інтересів та спрямованості на виживання і розвиток.

В свою чергу Церква Христова – це не лише внутрішній духовний збір, зв'язок людей, але й фізичний зв'язок людей, зібраний в одній спільноті. Будучи заснованою Ісусом Христом, спільнота вірних, яка хоч і не має території, володіє всіма повноваженнями, що необхідні їй для виконання основного завдання: спасіння власних членів, тобто їхніх душ. Властивістю Церкви є те, що вона одночасно людська і Божа.

Отже, як Церква так і держава покликані для людини та суспільства. Головним та об'єднуючим фактором цих інституцій є те, що основним та первинним їх суб'єктом є людина. На практиці і в реальному житті людина є одночасно членом і складовою як Церкви, так і суспільства, так і держави. Важливо розуміти, що ці інституції створені для людини, а не навпаки. В свою чергу, розрив (відокремлення) між ними тягнуть роздвоєння кожного члена суспільства та вірного Церкви, що є неприпустимим.

Думаємо, що Церква та держава, будучи незалежними, мають спільно діяти на благо своїх членів та вірних. Також бути зразком у стосунках, які мають будуватися на засадах взаємоповаги та довіри. Якщо Церква дотримується законів держави, то держава має

дотримуватися церковних (Божих) законів. Держава має розуміти силу, значимість та важливість церковних приписів, які базуються на Божих Заповідях. Так не менш важливим у суспільстві є реалізація правових норм, яка в основному забезпечується державними правоохоронними та контролюючими органами шляхом примусу та різних видів покарань за їх порушення. Однак основною складовою всіх цих державних органів є конкретні люди зі своїми мораллю, світоглядом та ієрархією цінностей. На практиці ми бачимо, що не завжди, а інколи в переважній більшості ці органи не тільки не виконують свої завдання та функції, а й самі прущують правові норми та вимоги, що в результаті призводить до такого ганебного явища як корупція, несправедливість, зубожіння населення, руйнація економіки і морального клімату суспільства, конфліктів та ін.. Всі намагання суспільства створити нові додаткові наглядові правоохоронні органи, а навіть здійснити люстрацію їх членів, що сьогодні яскраво пропагується, не дають позитивного результату. Тому рівень дії приписів моральних та юридичних норм в суспільстві залежить від рівня підкорення волі людини цим вимогам. В свою чергу, таке підкорення можливе завдяки вірі, яка полягає у добровільному переконанні. В тому, що Слово Боже, яке дається Ним через Церкву і в Церкві, є її найбільшим добром. Це Слово, Його Дух починає жити в людині. Страх Божий, боязнь образити Того, хто мене найбільше любить, створюють свого роду внутрішній імператив, який за словами професора С. Сливки є внутрішнім обов'язком людини, де вона сама себе примушує, що цілком сумісно з її внутрішньою свободою, оскільки вона сама робить такий вибір. Це в свою чергу сприяє як власному так і загальному добру.

Як зазначалося вище, Україна має бути християнською державою. Така ідентифікація нашої держави не применшує значимості інших релігій та не може ображати почуття їх віруючих. В свою чергу, байдуже та однакове ставлення держави до всіх релігій і культів є наслідком розриву між державою та Церквою, який трактується як відокремлення і який був започаткований у нас радянською владою. Тут на наш погляд необхідно не плутати поняття забезпечення державою однакових та рівних прав усіх релігійних організацій в суспільстві зі ставленням держави до Церкви. Адже ставлення є особистісною категорією, яка характеризується свободою вибору, тому держава має повне право виражати своє прихильне ставлення до Церкви Христової, виражаючи волю свого народу та коштуючи факт його релігійного вибору, непорушуючи одночасно цим права на існування інших релігійних організацій.

Необхідно зазначити, що внесення таких змін до Основного Закону не означає негайного приведення всього законодавства України до християнських вимог. Це буде довготривалою працею. Ідентифікація України як християнської держави означатиме визначення напрямку руху нашої держави як суб'єкта (особи) та визначення нею ієрархії цінностей, які визначають, що є моральним, а що ні та наповнюють зміст її діяльності.

Підсумовуючи можна сказати, що наша Україна має стати християнською державою, що стане запорукою її успішності. Для реалізації такої ідентифікації нашої держави мають бути внесені зміни до Конституції України. В свою чергу для прийняття таких змін необхідно не тільки 300 голосів у Верховній Раді України, а й позитивний результат на всенародному референдумі. До цього необхідно готуватися. На нашу думку найперше має висловити свою позицію Церква. Якщо вона (позиція) є позитивною, то Церква має її проголосити та проводити з цього приводу відповідну роботу з представниками влади і своїми вірними. Сьогодні Церква молиться за розв'язання проблем на Сході та долю наших воїнів. Думаємо, що ми також можемо молитися і в намірі юридичного визнання державою того факту, що ми є Божою країною християн.

Вважаємо, що внесення таких змін до Основного Закону нашої держави не тільки підвищить авторитет Церкви в суспільстві, а й сприятиме усуненню міжконфесійних непорозумінь, об'єднанню та створенню Єдиної Христової Української Церкви і головне, що відкритість держави на діяльність Церкви означатиме її відкриття на Бога. В свою чергу коли Бог для людини буде всім, то й суспільство буде Божим, а його члени будуть щасливими людьми. Це також позитив-

но відобразиться не тільки на людині, а й на всьому, що нас оточує.

Висновки

Внесення змін до Основного Закону щодо ідентифікації України як християнської держави не означатиме невідкладного приведення всього законодавства держави до християнських вимог. Це буде результатом довготривалої кропіткої праці з низкою поправок, корекцій, уточнень. Обов'язковим є використання більше як тисячолітнього досвіду християнських засад, канонів і звичаєвого права. Також надважливим є узгодження з духовенством, практикуючими християнами, релігійними правниками, просто небайдужими компетентними членами суспільства.

Слід твердо розуміти, що Україна як християнська держава – запорука її успішності.

Бібліографічні посилання

Zvid kodeksiv i zakoniv Ukrainy: Ukr. agenst. inform. ta druku. – K.: UAI ta D «Rada». 2007, 799 (in Ukrainian).

ZAKON BOZhYJ: Vydavch. vid. Ukr. Prav. Cerkvy KP. – K.: VV UPC KP. 2010, 654 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhitskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 351.78:631.3.004

Психологічні фактори попередження нещасних випадків на виробництві

Л.М. Гордійчук
lagordiychuk@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

В статті розглядаються проблеми аварійності та травматизму на сучасному виробництві з урахуванням організаційно-психологічних причин виникнення небезпечних ситуацій і нещасних випадків.

Практика показує, що основні причини травматизму і аварійності найчастіше пов'язані з інженерними упущеннями, недоліками в організації робіт з експлуатації обладнання, неправильною оцінкою стану справ на виробництві, тобто, причина закладена в самій людині, так званому «людському факторі». Від психологічної стійкості працівника залежать як його власна безпека, так і безпека підприємства в цілому. Тільки при використанні комплексного підходу до прогнозування травматизму з урахуванням психологічної стійкості виробничого персоналу можливе істотне зниження травматизму на підприємстві і підвищення безпеки праці, оскільки психологічна стійкість є тим резервом, який в даний час не до кінця використовується на практиці.

Особлива увага приділяється широкому спектру властивостей особистості, соціальних обставин і виробничих умов праці які формують психологічні причини свідомого порушення правил безпечної роботи при експлуатації і ремонті сільськогосподарської техніки. Створення максимально безпечних та здорових умов праці є одним із найважливіших завдань. Виконання цього завдання нерозривно пов'язано з удосконаленням методів управління охороною праці на виробництві.

Ключові слова: підвищена небезпека, охорона праці, виробничий травматизм, класифікація, психологія, причини, небезпечні фактори.

Психологический фактор предупреждения несчастных случаев на производстве

Л.Н. Гордійчук
lagordiychuk@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицького, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина,

В статье рассматриваются проблемы аварийности и травматизма на современном производстве с учетом организационно-психологических причин возникновения опасных ситуаций и несчастных случаев.

Практика показывает, что основные причины травматизма и аварийности чаще всего связаны с инженерными упущениями, недостатками в организации работ по эксплуатации оборудования, неправильной оценкой состояния дел на производстве, то есть, причина заложена в самом человеке, так называемом «человеческом факторе». От психологической устойчивости работника зависят как его собственная безопасность, так и безопасность предприятия в целом. Только при использовании комплексного подхода к прогнозированию травматизма с учетом психологической устойчивости производственного персонала возможно существенное снижение травматизма на предприятии и повышение безопасности труда, поскольку психологическая устойчивость является тем резервом, который в настоящее время не до конца используется на практике.

Особое внимание уделяется широкому спектру свойств личности, социальных обстоятельств и производственных условий труда формирующих психологические причины сознательного нарушения правил безопасной работы при эксплуатации и ремонте сельскохозяйственной техники. Создание максимально безопасных и здоровых условий труда является

Citation:
Gordiychuk L.M. (2016). Psychological factors warning accidental accidents. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhitskyj*, 18, 2(69), 198–200.

одной из важнейших задач. Выполнение этой задачи неразрывно связано с совершенствованием методов управления охраной труда на производстве.

Ключевые слова: повышенная опасность, охрана труда, производственный травматизм, классификация, психология, причины, опасные факторы.

Psychological factors warning accidental accidents

L.M. Gordiychuk
lagordiychuk@gmail.com

*Lviv National University of veterinary medicine and biotechnology named after S. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine,*

The article deals with the problem of accidents and injuries in modern production based organizational psychological causes dangerous situations and accidents.

Practice shows that the main causes of injuries and accidents often associated with engineering omissions, shortcomings in the organization of work on equipment operation, incorrect assessment of the situation in the workplace, that is, the reason lies in the man, the so-called «human factor». From the psychological stability depend worker as his own safety and the safety of the whole enterprise. Only when using an integrated approach to predicting injuries considering the psychological stability of the production personnel may significantly reduce injuries at the plant and increase safety, as psychological stability is the reserve, which is currently not fully used in practice.

Special attention is given a wide range of personality traits, social circumstances and working conditions forming psychological reasons deliberate violation of safety in the operation and repair of agricultural machinery. Creating the most safe and healthy working conditions is one of the most important tasks. This task is closely linked with the improvement of methods of management of the workplace.

The largest number of industrial accidents due to the incompetence of leaders and experts in matters of safety, violation of legislation on labor protection. To prevent the violation of safety rules should apply measures of organizational and technical nature, which exclude the possibility of, or conditions for execution of dangerous actions deprive working opportunities to choose between dangerous and safe ways of working; strengthen educational, advocacy and training activities aimed at the formation of the desired behavior.

Ke ywords: high risk, occupational safety, occupational injuries, classification, psychology, causes hazards.

Психологія безпеки розглядає застосування психологічних знань для забезпечення безпеки діяльності людини. Психологія безпеки праці становить важливу ланку в структурі заходів щодо забезпечення безпечної діяльності людини. Проблеми аварійності та травматизму на сучасних виробництвах неможливо вирішувати тільки інженерними методами. В основі аварійності та травматизму лежать організаційно-психологічні причини: низький рівень професійної підготовки з питань безпеки, недостатнє виховання, допуск до небезпечних видів робіт осіб з підвищеним ризиком травматизації, перебування людей в стані стомлення або інших психічних станах (Maksymenko, 2000; Skrypchenko et al., 2002).

Таким чином, у психологічній класифікації причин виникнення небезпечних ситуацій і нещасних випадків можна виділити три класи:

✓ **Порушення мотиваційної частини дій.** Виявляється в небажанні виконувати певні дії (операції). Порушення може бути відносно постійним (людина недооцінює небезпеку, схильний до ризику, негативно відноситься до трудового та технічного регламенту) і тимчасовим (людина в стані депресії, алкогольного сп'яніння).

✓ **Порушення орієнтовної частини дій.** Виявляється в незнанні правила експлуатації сільськогосподарської техніки та технічних систем і норм безпеки праці та способів їх виконання.

✓ **Порушення виконавчої частини.** Виявляється в невиконанні правил (інструкцій, розпоряджень, норм) внаслідок невідповідності психічних і фізичних

можливостей людини вимогам роботи. Порушення можуть бути постійними (недостатня координація, погана концентрація уваги) і тимчасовими (перевтома, зниження працездатності, погіршення стану здоров'я, стрес, алкогольне сп'яніння). Ці порушення створюють реальну можливість виникнення небезпечних ситуацій і нещасних випадків (Maksymenko, 2000; Kukin et al., 2003).

При експлуатації і ремонті сільськогосподарської техніки необхідно призначити групу профілактичних заходів в кожній частині:

- мотиваційна частина пропаганда і виховання;
- орієнтовна частина навчання, відпрацювання навичок;
- виконавча частина профвідбір, медичне обстеження.

Крім того, причини виникнення небезпечних ситуацій і виробничих травм (Kukin et al., 2002; Zotov and Kurdiunov, 2006) пов'язаних з людським фактором, можна розкласти по різних рівнях, а саме:

- Рівень індивідуума (вроджені чи набуті тимчасово або постійно психічні та фізіологічні характеристики організму);
- Рівень ближній середовища (умови праці, порушення колегіальних відносин, незадовільний інструктаж з безпеки праці, житлові та матеріальні турботи);
- Рівень суспільства (недостатня інформованість про професійні ризики та їх наслідки, вади в стратегії організації безпечної праці в галузі, порушення в умовах праці).

За обставин, однакових для всіх працюючих, що визначає значення у формуванні на виробництві поведінки кожної людини, мають його індивідуальні якості, що відображають сукупність соціально-психологічних і фізіологічних властивостей. Вони включають тип нервової системи, темперамент, характер, особливості мислення, освіти, досвід, виховання, здоров'я (Kukin et al., 2003; Zotov and Kurdiumov, 2006).

Розглядаючи поведінку працюючого, можна виділити об'єктивні чинники виробничої обстановки, що створюють небезпечні дії і які спричиняють виникнення небезпечних ситуацій:

1. Відсутність з боку адміністрації належного контролю за дотриманням правил безпеки.

2. Конструктивні недоліки засобів захисту працюючих від впливу небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які дають можливість проникнення в небезпечну зону.

3. Конструктивні недостачі блокуючих пристроїв, що дозволяють нейтралізувати їх дії і можливість ведення роботи небезпечними методами.

4. Недосконала технологія виробничих процесів, що допускає ведення операції з порушеннями правил безпеки.

5. Плинність кадрів, яка призводить до залучення до робіт у вихідні дні, надурочних робіт; погано поставлена пропагандистська і виховна робота.

6. Порушення правил виконання операцій в результаті відсутності інструменту, механізму, матеріалу, установки, на наявність яких виконавець мав право розраховувати при виконанні завдання.

7. Недостатня надійність. Інструмент, матеріал, верстат або установка раптово стають непридатними для подальшого використання, в той час як раніше вони знаходилися в робочому стані.

8. Недоліки в проектуванні обладнання. Помилки в проектуванні призводять до того, що інструменти, верстати або установки стає важко використовувати при виконанні виробничих завдань.

9. Особисті чинники. Недостатні знання методів виконання завдання, помилки інструктажу, погане навчання способів використання інструменту, неправильна або небезпечна поведінка під час роботи.

10. Неповне виконання елементів завдання. Елемент запланованого завдання не був виконаний вчасно або виконувався з помилками.

11. Небезпечні ситуації, які не залежать від завдання, є потенційною небезпекою (погані умови праці, відсутність або несправність засобів індивідуального захисту). Ризик, пов'язаний з такими ситуаціями, може бути, як правило, виключений за допомогою попереджувальних заходів технічного або організаційного характеру (Tkachuk et al., 2009; Pistun, 2010).

Отже, з метою попередження порушення правил безпеки необхідно застосовувати заходи організаційного та технічного характеру, що виключають можливість появи або створення умов для виконання небезпечних дій, позбавити працюючого можливості робити вибір між небезпечним і безпечним способом діяльності; посилити виховну, пропагандистську і навчальну діяльність, направлену на формування необхідної поведінки.

Бібліографічні посилання

- Kukin, P.P., Lapin V.L., Ponomarev, N.L. (2003). *Proizvodstvennaya bezopasnost i okhrana truda*. M.: Vysshaya. shk. (in Russian).
- Kukin, P.P., Lapin, V.L., Ponomarev, N.L., Serdyukov, N.I. (2002) *Bezopasnost zhiznedeyatelnosti. Bezopasnost tekhnologicheskikh protsessov i proizvodstv. Okhrana truda*. M.: Vysshaya. shk. (in Russian).
- Skrypchenko, O.V., Dolynska, L.V., Ohorodniichuk, Z.V. (2002). *Zahalna psykholohiia: Navch. posib*. K.: A.H.N. (in Ukrainian).
- Maksymenko, S.D. (2000). *Zahalna psykholohiia: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. Zakladiv*. K.: Forum (in Ukrainian).
- Zotov, B.I., Kurdiumov, V.I. (2006). *Bezpeka zhyttiedialnosti na vyrobnytstvi*. M.: Kolos (in Ukrainian).
- Tkachuk, K.N., Zatsarnyi, V.V., Sabarno, R.V. (2009). *Okhrona pratsi ta promyslova bezpeka: navch. posib*. (in Ukrainian).
- Pistun, I.P. (2010). *Okhrona pratsi (Zakonodavstvo. Orhanizatsiia roboty): navch. posib*. Lviv: «Triada plus» (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК: 811.124:340

Навчання латинської субмови права: лексико–семантичний, структурний та культурологічний аспекти

І.В. Карбовнік
ivanka.karbovnik@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Анотація. Навчання латинської термінології юриспруденції не була предметом спеціального вивчення. Таким чином, актуальність цього дослідження зумовлена потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях з високим рівнем мовної компетенції, недостатньою теоретичною та методичною розробленістю методичних умов навчання латинської юридичної термінології, а також перспективністю дослідження. У статті проаналізовано латинську юридичну термінологію, відзначено її роль у розвитку терміносистеми права. Зосереджено увагу на лексико–семантичний аспект у процесі навчання з акцентом на явища полісемії, синонімії, антонімії, омонімії, енантіосемії, термінологізації та детермінологізації. Охарактеризовано способи словотвору та структуру латинської правничої термінології, зокрема, однослівні терміни, утворені шляхом афіксації, двослівні та багатослівні терміни. Проаналізовано особливості освоєння та функціонування латинських термінів–запозичень на граматичному та лексико–семантичному рівнях. Зосереджено увагу на культурологічний аспект навчання латинської мови та історію розвитку латинської афористики, що дасть можливість поглибити і збагатити комунікативну компетенцію студентів–юристів, підняти їх інтелектуальний рівень. Визначено тенденції оновлення методології викладання латинської термінології права.

Ключові слова: термін, етимологія, семантика, термінологізація, детермінологізація, полісемія, синонімія, омонімія, антонімія, словникове гніздо, деетимологізація.

Обучение латинского субязыка права: лексико–семантический, структурный и культурологический аспекты

И.В. Карбовник
ivanka.karbovnik@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Обучение латинской терминологии юриспруденции не была предметом специального изучения. Таким образом, актуальность данного исследования обусловлена потребностью общества в высококвалифицированных специалистах с высоким уровнем языковой компетенции, недостаточной теоретической и методической разработкой методических условий обучения латинской юридической терминологии, а также перспективностью исследования. В статье проанализирована латинская юридическая терминология, отмечена ее роль в развитии терминосистемы права. Сосредоточено внимание на лексико–семантический аспект в процессе обучения с акцентом на полисемию, синонимию, антонимию, омонимию, энантиосемию, терминологизацию и детерминологизацию. Охарактеризованы способы словообразования и структура латинской юридической терминологии, в частности, однословные термины, образованные с помощью аффиксации, двословные и многословные термины. Проанализированы особенности освоения и функционирования латинских терминов– заимствований на грамматическом и лексико–семантическом уровнях. Сосредоточено внимание на культурологический аспект обучения латинскому языку и истории развития латинской афористики, что позволит улучшить коммуникативную компетенцию.

Citation:

Karbovnik, I.V. (2016). Teaching latin sublanguages of law: lexical–semantic, structural and cultural aspects. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 201–205.

цію студентів–юристів, поднять их интеллектуальный уровень. Определены тенденции оптимизации методологии преподавания латинской терминологии права.

Ключевые слова: термин, этимология, семантика, терминологизация, детерминологизация, полисемия, синонимия, омонимия, антонимия, словарное гнездо, деэтимологизация

Teaching latin sublanguages of law: lexical–semantic, structural and cultural aspects

I.V. Karbovnik
ivanka.karbovnik@gmail.com

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Studying Latin terminology of law was not the subject of a special study. Thus, the relevance of this research is due to the need of society for highly qualified specialists with a high level of language competence, lack of theoretical and methodological development of methodical learning conditions of Latin legal terminology, as well as the future development issues. In the article there have been analyzed the Latin legal terminology, there have been noted its role in the development of system of terminology of law. There has been increased focus on lexical and semantic aspect in the learning process with an emphasis on the phenomenon of polysemy, synonymy, antonymy, homonymy, enantiosemy, terminologization and determinologization. There have been characterized the ways of word formation and structure of Latin terminology of law, including one–word terms formed by affixation, two–word and multiword terms. There have been analyzed the features of learning and functioning of Latin loaned terms on grammatical and lexical–semantic levels. There has been brought into focus the cultural aspect of study of Latin language and the history of development of Latin aphoristic literature that will enable to deepen and enrich the communicative competence of law students, to raise their intellectual level. There have been determined the trends of updating the methodology of teaching Latin terminology of law.

Key words: term, etymology, semantics, terminologization, determinologization, polysemy, synonymy, homonymy, antonyms, deetymologization

Вступ

Майстерне володіння професійним мовленням є запорукою успіху працівника будь–якої галузі. Щоб стати кваліфікованим юристом, студенти навчальних закладів юридичного профілю, крім засвоєння теоретичних засад юридичної науки та практичних навичок, повинні вивчити велику кількість латинських юридичних наукових термінів та латинських юридичних фразеологізмів і вміти свідомо та грамотно їх використовувати. Тому надзвичайно важливо є максимально раціоналізувати зміст навчання, врахувати ті аспекти і особливості у процесі навчання латинської термінології права, які сприяють оптимізації дидактичного процесу.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, визначення педагогічних передумов розробки та навчання нової методичної системи навчання латинської юридичної термінології.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати теоретичні джерела методики навчання латинської мови; 2) охарактеризувати лексико–семантичний, словотвірний та культурологічний аспекти латинської субмови права, які допоможуть викладачеві у дидактичному процесі; 3) визначити тенденції оновлення методології викладання латинської термінології права.

Матеріал і методи досліджень

Методи дослідження: 1) емпіричного рівня: наукове спостереження за процесом навчання латинської термінології з метою прогнозування труднощів оволодіння навчальним матеріалом; 2) теоретичного

рівня аналіз літературних джерел для визначення сутності та особливостей методики навчання латинської юридичної термінології для виявлення актуальних проблем цього дослідження.

Матеріалом дослідження послужили праці Детвейлера П. (Dettveyler, 1897), Гінтовта С.І. (Gintovt, 1910), Екштейна Ф.А. (Ekshteyn, 1889) та частково Кобіва Й.У. (Kobiv, 1959), у яких закладені методичні основи викладання латинської мови, а також фактичний матеріал, що є результатом аналізу фундаментального словника «Thesaurus linguae Latinae». Проте, якщо порівняти успіхи класичної філології в галузі фонетики, морфології, синтаксису з тим, що зроблено в галузі семасіології чи методики викладання предмету, то зауважимо, що досягнення в цих питаннях більш, ніж скромні. Аналіз пропонованих теоретичних джерел показав, що проблема викладання латинської юридичної термінології не була предметом спеціального вивчення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях з високим рівнем мовної компетенції, недостатньою теоретичною та методичною розробленістю методичних умов навчання юридичної термінології, а також перспективністю розвитку проблеми.

Результати та їх обговорення

Навчання латинської мови для юристів повинно мати фахове спрямування, тобто термінологічний характер. Адже саме термін, його етимологія, структура повинні завжди бути у полі зору студента. Хоча терміни повинні бути моносемічними, однак їх семан-

тичну структуру інколи можуть характеризувати явища полісемії (*caput*: мед. (анат.) голова; юр. правоздатність; сусп.-політ. столиця, глава, людина; грам. вихідна форма слова; мовозн. глава, розділ, пункт; *furiosus*: мед. (клін.) божевільний; юр. непідсудний, недієздатний; *exitus letalis*: мед. (клін.) смертельний кінець; юр. формула суду; *manus*: мед. (анат.) рука, кисть; юр. влада, синонімії (*patronus* і *advocatus*: юр. правозахисник, судовий захисник; *actio* і *postulatum*: юр. позов; *arbiter* і *iudex*: юр. суддя; *adoptio* і *adrogatio*: юр. усиновлення; *maleficium*, *crimen* і *scelus*: юр. злочин; *hostis*, *adversarius* і *peregrinus*: юр. протилежна сторона, супротивник; *iniuria* і *contumelia*: юр. правопорушення; *lex* і *experientia*: юр. закон; *epibole* і *peraequatio*: юр. оренда; *hypotheca* і *pignus conventum*: іпотека, застава (нерухомого майна, коли майно залишилося у володінні боржника); договір про оренду; *parricidium* і *homicidium*: юр.: вбивство близьких родичів; *crimen publicum* і *roena cullei*: юр. державна зрада; *permutatio* і *negotium bonae fidei*: юр. договір міни (обмін речі на річ); *pater familias* і *persona sui iuris*: юр. глава сім'ї, незалежна особа; *iuramentum*, *iurandum*, *iusiurandum*, *iuratio*: юр. присяга, клятва (суддів, судових магістратів); антонімії (*accusare*: звинувачувати *absolvere*: виправдовувати; *bellum*: війна – *pacis*: мир; *bonus*: добрий, справедливий, чесний – *malus*: поганний, небезпечний; *servus*, *servitor*: раб – *libertinus*: вільновідпущеник; *iustitia*: справедливість – *iniustitia*: несправедливість), омонімії (*processus*: філос. процес, послідовність поступових змін; юр. судовий процес; *actor*: культ. виконавець; юр. позивач, обвинувачувач; *I occidere*: вбивати, *II occidere*: падати; *I malum*, *i*, *n*: зло, злочин, однак *II malum*, *i*, *n*: яблуко [Тут і далі значення латинських слів подаємо за № 15 у списку літератури]. Явище енантіосемії виражає внутрісемантичну протилежність. По-іншому його називають внутріслівною антонімією (Sharipkin et al., 1997). Як приклад може послужити вираз *ex lege* злочин, проголошений поза законом > *lex*, *legis f* закон. Ці семантичні явища створюють деякі труднощі при перекладі тексту, що обов'язково слід врахувати при навчанні латинської юридичної термінології.

2. Терміни, пов'язані із загальнонавжаними словами процесами термінологізації та детермінологізації. Термін може бути створений спеціально для позначення наукового поняття, а також бути результатом семантичної трансформації звичайного слова, надавати йому докладного фахового або наукового значення (в останньому випадку маємо справу з термінологізацією (Sharipkin et al., 1997). Наприклад: *divisio* відмінність, розподіл, однак, юр. продовольство; *actio*: рух, дія, активність, однак, юр.: судове засідання, слухання справи, позов; *suspicio*, *suspiciōe* спостерігати, дивитися з недовірою, однак юр.: захищати у суді). Спостерігаємо й протилежний процес: юридичні терміни нерідко використовуються у загальнонавжаному мовленні, а також у публіцистиці, художній літературі, втрачаючи при цьому характерні ознаки терміна як такого: *casus* юр. випадкова дія; грам. відмінок; однак, казуси випадкові обставини, події, що трапляються з людиною; *fructus* юр.: приріст, при-

буток, відсоток, право користування плодами; однак, *fructus* плоди дерев; *testes muti* юр.: німі свідки (речові докази), однак, *mutus* німий, мовчазний. Таке вживання слів називається детермінологізацією (Sharipkin et al., 1997).

У процесі навчання латинської юридичної термінології слід звернути увагу на етимологію терміна, перш за все на наявність чималої кількості грецизмів серед великого розмаїття юридичних термінів: *syngrapha* синграфа, розписка; *hypotheca* іпотека, застава; *synallagma*: синалагама, договір; *antinomia*: антиномія (суперечність між двома законами); *emphyteusis*: спадкоємна оренда; *epitoma*: вилучення, витяг, виписка.

Викладачеві латинської мови доводиться інколи вказувати на явище деетимологізації в латині. З деетимологізацією маємо справу тоді, коли слово, яке утворилось від іншого, втрачає з ним зв'язок за змістом (Кобів, 1959). Так, наприклад, в українській мові олівець не асоціюється в нас зі словом олово, бо олівців тепер вже не виготовляють, як колись, з цього металу. Вдалим прикладом деетимологізації можуть служити юридичні терміни *questor*, *misericordia*, *iocus*, *aedilis*. Так, *questor* > *quero*, ёре допитувати в царську епоху означав слідчого, що займався справами кровопролиття, а в часи республіки це фінансовий службовець; *misericordia* милосердя, співчуття, жалість, пізніше юр. скарга, штраф, *misericordia comminis* штраф, накладений на общину; *iocus* жарт, радість, гра; розвага, пізніше юр. умовна (уявна) угода; *aedilis* > *aedes* храм, первісно займався будовою храмів, пізніше це едил, римський чиновник, який здійснював нагляд за громадськими будівлями, видовищами, дорогами.

5. Праця з латинським терміном повинна бути скерована не лише на його семантику, але і на структуру (Sharipkin et al., 1997):

а) однослівні: *ius* право, правосуддя; *lex* закон; *iudex* суддя; *testis* свідок; *civis* громадянин; *reus* відповідач;

б) двослівні: *ius suffragii* виборче право; *ius civile* цивільне право; *ius gentium* міжнародне право; *causa privata* приватна судова справа; *causa publica* публічна судова справа; *emptio-venditio* купівля-продаж (угода); *aediles curules* едили із числа благородних; *aediles plebis* едили, вибрані з народу;

в) багатослівні: *ius vitae necisque* право життя і смерті; *doctor utriusque iuris* доктор обох прав, диплом юриста; *ius utendi-fruendi* право користування річчю та плодами (і. е. прибутками від неї); *matrimonium cum manu mariti* шлюб із владою чоловіка; *matrimonium sine manu mariti* шлюб без влади чоловіка; *persona sui iuris* (= *pater familias*) людина власного права; *persona alieni iuris* підвладна особа; *iura populi Romani* правовий порядок римського народу.

б. Знання основних способів словотворення дасть можливість прослідкувати системний характер латинської лексики: словоскладання (*decemvir* > *decem* + *vir* член законодавчого органу із 10 осіб; *usufructus* > *usus* + *fructus* узуфрукт, право користування річчю та плодами; *iurisprudens* > *ius*, *iuris* + *prudens* юрист); сполучення основ (*mancipatio* > *manus* + *capio* купів-

ля або продаж; *latifundium* > *latus* + *fundus* велике земельне володіння; *trinoctium* > *tres, tria* + *nox* три ночі підряд (залишати дім чоловіка для розірвання шлюбу); афіксація, тобто префіксація (*pro-consul* проконсул, намісник провінції), суфіксація (*accusa-tor* обвинувачувач, донощик); субстантивізація (*susceptus* підзахисний, *part. perf. pass. від suscipio*). Словотворчі морфеми, що надають терміну певних семантичних відтінків, виразно виявляються у рамках словникового гнізда (Goncharova, 1977): (*lex* закон; *legalis* правовий, законний; *legitimus* законний, згідний з законом); (*iudex* суддя; *iudicatio* судове слідство, вирок, судові рішення; *iudicialis* судовий; *iudicium* суд; *iudico, iudicare* судити, вирішувати, свідчити (Skoryna and Churakova, 1995).

Таким чином, знання найбільш продуктивних кореневих слів і найбільш вживаних префіксів і суфіксів допомагає швидше зорієнтуватися у словниковому матеріалі, виробляє навички словотворчого аналізу, сприяє свідомому їх засвоєнню і значною мірою розширює словниковий запас студента. Наприклад, якщо в лексичний мінімум введені дієслова *sum* і *duco*, а в словотворчий мінімум префікси прийменникового походження: *con, re, in, sub, trans, ab, de, ad, prae, ob, super, inter, etc.*, то студентам стають відомими без додаткового заучування принаймні ще 10 дієслів (*absum, adsum, desum, insum, intersum, supersum, obsum, praesum, deduco, induco, abduco, etc.*). Знання дієслів *iudico, iudicare* судити і *libero, liberare* звільняти і суфікса – *al* дозволяє без звертання до словника розуміти прикметники *iudicialis* судовий і *liberalis* вільний.

6. Багато латинських юридичних термінів стали об'єктом запозичення і матеріалом для лексичних новоутворень у сучасних мовах, у тому числі і в українській мові (до речі, слово термін також латинського походження: *terminus* межа, край). Наприклад: *populus* народ (пор. укр. популіст); *popularis* загальнонародний (пор. укр. популярний, популістський); *deputo, deputare* призначати (пор. укр. депутат); *deportatio* виведення, висилка (укр. депортація); *ius* право, правосуддя, закон, суд (укр. юрист) (Skoryna and Churakova, 1995).

Тому при викладанні латинської юридичної термінології варті уваги три обставини: а) розширення значення слова при запозиченні українською мовою від вузького, більш конкретного до ширшого, більш абстрактного (укр. колонія: 1) країна, позбавлена імперіалістичними державами політичної та економічної незалежності; 2) поселення переселенців з іншої країни, області; 3) товариство земляків у чужій країні; земляцтво; 4) у стародавньому світі поселення, засновані греками, римлянами, фінікійцями та ін. на чужих землях; 5) певні заклади спеціального призначення (лікувальні, виправні тощо); 6) біол. складна сукупність особин, які живуть в з'єднанні одна з одною; [тут і далі значення українських слів подається за № 7 у списку літератури]; лат. *colonia* поселення, новонаселене місце, колонія;

б) звуження значення слова від ширшого, більш абстрактного до більш визначеного, конкретного (укр. пеня: 1. Грошове стягнення за невиконання або про-

строчення взятих за домовленістю або встановлених законом зобов'язань. 2. заст. Незадоволення або скарга. 3. заст. Біда, горе. 4. Провина, пропасть (Skoryna and Churakova, 1995); лат. *poena, ae, f.* покарання (взагалі); кара, штраф, стягнення; *stipulatio poena* неустойка; *poena capitis* покарання «головою»; *poena cullei* кваліфікована смертна кара (злочинця зашивали у шкіряний мішок разом із тваринами, які приносили нещастя (змій, мавпа, півень і собака) і кидали в річку або в море); *poena metalli* каторжні роботи у рудні; *poena nummeria (pecuniaria)* штраф, грошове стягнення (пеня) (Seneca, 1996);

в) зміну значення слова (укр. алібі: перебування обвинуваченого в момент злочину, в іншому місці як доказ його непричетності до злочину; лат. *alibi* (adv.): 1) де-небудь в іншому місці; 2) в іншому відношенні; укр. паритет: 1) юр. принцип рівності, рівноправності сторін у чому-небудь; лат. *par, paris* рівний, однаковий; укр. гість: 1. Той, хто приходить, приїздить відвідати когось-небудь вдома; відвідувач, заїжджий, приїжджий, захожий; купець. 2. Особа, запрошена або допущена на збори, засідання, з'їзд і т.ін. // Особа, або член делегації, що прибуває в іншу країну, район і т.ін. з якоюсь метою. 3. іст. Купець, найчастіше іноземний [5,с.601]; лат. *hostis, is m, f* початково чужинець, прибулець, пізніше ворожий чужинець, ворог (особливо батьківщини); юр. протилежна сторона; укр. камера: 1. Кімната, приміщення спеціального призначення в деяких установах; (тюрма) цюпа. 2. Внутрішня порожниста частина якої-небудь споруди, машини або приладу. 3. Внутрішня гумова оболонка м'яча, шини (тощо), у яку нагнітають повітря. 4. Внутрішня частина фотографічного апарата для плівки або пластинки; лат. *camera, ae f* грец. арх. *camera*: склепіння; палата, кімната; скарбниця etc.; кабінет слідчого; слідча комісія.

7. При ознайомленні з новими лексичними одиницями варто наводити паралелі у рідній, а також у відомих іноземних мовах, що підкреслює міжмовний зв'язок (Dettveyler, 1897). Розуміння нових мов, у власне історичному смислі цього слова, без латинської мови взагалі неможливе (Dettveyler, 1897). Прослідкуємо це явище на прикладах: *accuso, 1* – звинувачувати, а. – *accusation*, н. – *Akkusativ*, ф. – *accuser, i. acusar* (Lytvynov and Skoryna, 1993); *ius, iuris n* право, у. юрист, а. *jury*, н. *Jura*, ф. *juriste, i. iuridico; pactum, i n* договір, а. *pact*, н. *Pakt*, ф. *pacte, i. pacto; iudex, icis m* суддя, а. *iudicial*, н. *judicat*, ф. *iudiciaire, i. iudicial* (Lytvynov and Skoryna, 1993).

При навчанні латинської лексики варті уваги також юридичні ідіоми: *in manum conventio* виходити заміж; *brevi manu* негайно; *longa manu* поволі.

8. Впровадження латинської юридичної фразеології та латинських крилатих висловів у навчальний процес дасть можливість поглибити і збагатити як комунікативну компетенцію студентів-юристів, підняти їх інтелектуальний рівень. Варто звернути увагу на історію розвитку латинської афористики взагалі, що є свого роду зв'язком часів і поколінь, зокрема:

I. Античний період. 1. Латинські прислів'я і приказки, що не мають конкретного автора і розглядаються як вид фольклорно-словесної творчості. Вони кон-

денсують у собі мудрість народу, здобуту на основі життєвого досвіду. Основним джерелом латинських прислів'їв та приказок є твори грецьких та римських поетів та письменників (Гомера, Гесіода, Аристофана, Плавта, Теренція, Ціцерона etc.). 2. Крилаті вислови славетних римських письменників, поетів, філософів, державних діячів. 3. Вислови, пов'язані з античною історією та міфологією. 4. Сентенції, які увійшли в латинську афористику з формул римського права (оскільки своєю структурою, змістом та лаконічністю нагадували короткі повчальні вислови). 5. Крилаті вислови видатних грецьких мислителів, письменників, перекладені на латинську мову. 6. Хронологічно до цієї ж доби належать і численні сентенції метафористичні образи, символи, джерелом яких є Біблія у латинському тлумаченні (Vulgata).

II. Постантичний період. 1. Сентенції видатних поетів Середньовіччя, доби Відродження та Просвітництва. 2. Юридичні вислови і формули епохи Середньовіччя. 3. Середньовічні латинські прислів'я і приказки, сентенції. 4. Написи на культових спорудах, предметах побуту, творах прикладного мистецтва, гербах, гробівнях тощо.

III. Новий період (XVIII–XX ст.). Включає сентенції і крилаті вислови, більшість з яких є парафразами давніх афоризмів. Тут можна диференціювати: 1. Висловлювання видатних людей, політичних діячів часу. 2. Написи на пам'ятниках видатним людям. 3. Вислови, створені сучасними поетами і письменниками з певною поетичною метою і, зокрема, для досягнення експресивності у своїх творах. Цікавим прикладом такої фразеологізації є влучна назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero» Без надії сподіваюсь. Згодом ці вислови перейшли у розряд крилатих (Koval's'kyu and Pylypiv, 2000).

Як явище живої мови, писемної чи усної, латинські афоризми збагачують та прикрашають мову будь-якого фахівця, оскільки мають здатність у виразній формі точно і лаконічно передавати глибоку думку–сентенцію. Як сказав Сенека: «Quisquid bene dictum est ab illo, meum est» («Все, гарно кимсь сказане, вважаю своїм»). Справді, афористичні вислови не є чимось закостенілим «чужим», що маємо лишень зберігати у пам'яті, вони повинні увійти у душу, фор-

мувати її, розширювати її обрії, – отже, стати «нашими».

Щоб підвищити ефективність оволодіння іноземною мовою як мовою фаху, викладачам необхідно творчо використовувати досвід, накопичений у вітчизняній та зарубіжній методиці викладання іноземних мов. Підсумовуючи наші спостереження, зауважимо, що проаналізовані тут мовні факти далеко не відображають усього арсеналу лексико–семантичних процесів латинської юридичної термінології. Сподіваємося, що розглянуті вище результати дослідження допоможуть викладачеві краще орієнтуватися у розмаїтті прийомів та методів навчання, вибрати з них найефективніші та вміло застосовувати їх у своїй педагогічній діяльності.

Бібліографічні посилання

- Goncharova, N.A. (1977). Posobiye po leksike latinskogo yazyka. Minsk (in Russian).
- Dvoretzkiy, I. H. (2000). Latinsko–russkiy slovar'. Moskva Russkiy yazyk (in Russian).
- Koval's'kyu, Y.P., Pylypiv, O.H. (2000). Sententiae Latinae ad usum medicorum. Medytsyna svitu. L'viv (in Ukrainian).
- Skoryna, L.P., Churakova, L.T. (1995). Latyns'ka mova dlya studentiv–yurystiv (in Ukrainian).
- Seneka, L.A. (1996). Moral'ni lysty do Lutsiliya ukr. Pereklad. Kyiv (in Ukrainian).
- Kobiv, Y.V. (1959). Semasiolohichni po'yasnennya v protsesi navchannya leksyky latyns'koyi movy. L'viv (in Ukrainian).
- Gintovt, S.I. (1910). Besedy po metodike latinskogo yazyka (in Russian).
- Dettveyler, P. (1897). Didaktika i metodika latinskogo yazyka. Moskva (in Russian).
- Sharipkin, S.YA., Pylypiv, O.H., Mislovs'ka, L.V. (1997). Suchasna latyns'ka medychna terminolohiya i frazeolohiya. Tekst lektsiy. – L'viv: LDU (in Ukrainian).
- Ekshteyn, F.A. (1889) Prepodavaniye latinskogo i grecheskogo yazykov (in Russian).
- Lytvynov, V., Skoryna, L. (1993). 500 krylatykh vislovi. Teksty. Latyno–ukrayins'kyu slovnyk. Kyiv, (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 9.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 378.094

Гуманітарна освіта у формуванні фахівців агротехнічних ВНЗ

Н.В. Оберська, М.С. Михайлишин
oberska_nadya@ukr.net

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів та природокористування України «Бережанський агротехнічний коледж», вул. Сонячна, 4, м. Бережани, 47501, Україна

Розглянуто стратегію, зміст і найближчі перспективи розвитку гуманітарної освіти, від яких залежить спрямованість, характер і світогляд майбутніх фахівців агротехнічних закладів вищої освіти. Досліджено роль гуманітарної освіти в зростанні інтегрованості сучасної освітньої системи в Україні та підвищенні якісних показників освіти в контексті європейської інтеграції суспільства.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні особливої ваги набувають сутнісні зміни в сфері гуманітарної освіти, які мають важливе значення в подальшому розвитку орієнтованої освіти. Тому так важливо простежити зміст та спрямованість, стратегію й найближчі перспективи розвитку гуманітарної освіти, від яких залежить характер і світогляд наступних поколінь людей. Для цього потрібен філософський, соціально-етичний, цілісно орієнтований рівень аналізу, який дасть можливість адекватно оцінити як ступінь взаємозв'язку гуманітарної, природничої та агротехнічної освіти, так і ступінь інтегрованості сучасної освітньої системи в Україні загалом, роль гуманітарної освіти в зростанні цієї інтегрованості та підвищенні якісних показників освіти (зокрема, у контексті європейської інтеграції українського суспільства). Ідеться також про організацію навчання як безперервної науково-виробничої діяльності з найповнішим використанням потенціалу вищої школи, про найефективніше використання її кадрового потенціалу в навчально-виховному процесі та науковій роботі.

Ключові слова: гуманітарна освіта, агротехнічних вуз, вищий навчальний заклад, особистість, мораль, засоби, фахівці, наука.

Гуманитарные образования в формировании специалистов агротехнических высших учебных заведений

Н.В. Оберська, М.С. Михайлишин
oberska_nadya@ukr.net

Обособленное подразделение Национального университета биоресурсов и природопользования Украины «Бережанский агротехнический колледж», ул. Солнечная, 4, г. Бережаны, 47501, Украина

Рассмотрены стратегию, содержание и ближайшие перспективы развития гуманитарного образования, от которых зависит направленность, характер и мировоззрение будущих специалистов агротехнических высших учебных заведений. Исследована роль гуманитарного образования в росте интегрированности современной образовательной системы в Украине и повышении качественных показателей образования в контексте европейской интеграции общества.

На современном этапе развития высшего образования в Украине особое значение приобретают существенные изменения в сфере гуманитарного образования, которые имеют важное значение в дальнейшем развитии ориентированного образования. Поэтому так важно проследить содержание и направленность, стратегию и ближайшие перспективы развития гуманитарного образования, от которых зависит характер и мировоззрение последующих поколений людей. Для этого нужно философский, социально-этический, целостно ориентирован уровень анализа, который позволит адекватно оценить как степень взаимосвязи гуманитарной, естественной и агротехнической образования, так и степень интегриро-

Citation:

Oberska, N.V., Mykhailiushyn, M.S. (2016). Humanitarian education in the formation of specialists of agrotechnical universities. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 206–209.

ванности современной освітньої системи в Україні в цілому, роль гуманітарного образования в росте этой інтегрованности и підвищенні якісних показателів образования (в частности, в контексті європейської інтеграції українського общества). Речь идет также об організації обучения как непрерывной научно–производственной деятельности по полному використанню потенціала вищої школи, о наиболее ефективному використанню її кадрового потенціала в навчально–виставчальному процесі і науковій роботі.

Ключевые слова: гуманітарне образование, агротехнічних вуз, вищеє навчальне закладення, людина, мораль, середства, спеціалісти, наука.

Humanitarian education in the formation of specialists of agrotechnical universities

N.V. Oberska, M.S. Mykhailyshyn
oberska_nadya@ukr.net

Separated subdivision of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
«Berezhansky Agricultural College»
Sonjachna Str., 4, Berezhany, 4750, Ukraine

Strategy, content and immediate prospects development of humanitarian education from which depend on the orientation, character and outlook of future specialists of agrotechnical institutions of higher education is considered. The role of humanitarian education in the growth of integration of modern educational system in Ukraine and increasing the quality exponents of education in the context of the European integration of society is investigated.

At the present stage of development of higher education in Ukraine special weight will acquire essential changes in sphere of humanitarian education which have important meaning in the further development of approximate education. That's why it is important to follow the content and focus, strategy and immediate prospects development of humanitarian education from which depend the character and outlook of the next generations of people. For this is need philosophical, social, ethical, integral oriented level of analysis which will make the opportunity to adequately assess as the degree of relationship of humanitarian, natural and agrotechnical education that degree of integration of modern educational system in Ukraine in general, the role of humanitarian education in the growth of this integration and increasing the quality exponents of education (particularly in the context of the European integration of Ukrainian society). It speaks also about the organization of education as continuous scientific production activities with the most complete use of the potential of high school, about the most effective use of its personnel potential in educational process and scientific work.

Key words: humanities, agrotechnical university, institution of higher education, personality, morality, tools, specialists, science.

Вступ

Гуманітарна освіта є одним із найважливіших інститутів, що привертає до себе увагу різних учених: філософів, педагогів політологів, психологів, соціологів, демографів тощо. Змінюються умови функціонування суспільства, змінюються і погляди на шляхи передачі знань, життєвого досвіду, виховання підрастаючого покоління.

Актуальність теми: Гуманітарна освіта у формуванні фахівців агротехнічних коледжів є характерною особливістю зміни сучасного українського суспільства та його конкурентної спроможності на міжнародному ринку.

Мета і завдання дослідження: Теоретично обґрунтувати і дослідити значимість гуманітарної освіти у формуванні фахівців агротехнічних вузів.

Матеріал і методи досліджень

У даній статті йдеться, про визначення основних пріоритетів у сферах як духовної творчості й наукових досліджень, так і громадсько–політичного життя, про надання динамічного розвитку гуманітарним, соціально–економічним наукам для забезпечення високої якості загальної та фахової підготовки, удосконалення системи навчання та виховання, що є складовою оновлення змісту вищої освіти.

Результати та їх обговорення

Проблематика наукових досліджень гуманітарної освіти у формуванні фахівців агротехнічних вузів диктується необхідністю докорінного перегляду навчально–методичних підходів до вивчення дисциплін гуманітарного циклу в зв'язку з новою політичною й правовою ситуацією в країні, а саме: усім своїм змістом гуманітарна освіта має бути спрямована на людину в усій повноті її природного й суспільного буття. Інтереси людини, її щастя, добробут, здоров'я, благополуччя — понад усе, залежить від того, яка проблема — економічна, природнича, соціально–політична чи соціокультурна — розглядається в будь–якому навчальному предметі.

Серйозного збагачення потребує й дидактична база з урахуванням інноваційних технологій у цій сфері для забезпечення технічного прогресу, розвитку науки, культури, розроблення психолого–педагогічних технологій, вироблення конкурентоспроможної інтелектуальної науково–гуманітарної продукції. Йдеться, зокрема, про визначення основних пріоритетів у сферах як духовної творчості й наукових досліджень, так і громадсько–політичного життя, про надання динамічного розвитку гуманітарним, соціально–економічним наукам для забезпечення високої якості загальної та фахової підготовки, удосконалення сис-

теми навчання та виховання, що є складовою оновлення змісту вищої освіти.

Таким чином, сучасна парадигма гуманітарної освіти повинна будуватись, з одного боку, на основі визначення людини абсолютною цінністю й, з іншого боку, на розумінні її як складної структури, яка об'єднує в собі загальне, особисте, часткове й типове. При цьому освітній вимір людського буття характеризує всю сукупність процесів становлення особистості, які, у свою чергу, виступають як умова й необхідна передумова відтворення, функціонування і розвитку соціуму.

Поєднання гуманітарної підготовки з професійною кваліфікацією майбутніх спеціалістів одна з найактуальніших проблем діяльності вищих навчальних закладів агротехнічного профілю.

Характерною особливістю сучасного українського суспільства є поступова втрата духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних пріоритетів і цінностей. Перехід до ринкових методів господарювання, розв'язання складних економічних, агротехнічних і політичних проблем — все це важливі завдання сьогодення. Розв'язуючи їх ми закладаємо фундамент майбутнього розвитку суспільства. Але прогрес сучасної цивілізації багато в чому обмежив можливості всебічного розвитку людини. На перший план виступила підготовка "вузького" спеціаліста, який ефективно виконує призначені йому функції, що деформує загальнокультурну підготовку людини, призводить до стандартизації особистості. Саме такі радикальні спрямування призводять до того, що в житті не втілюються нові підходи до освіти і культури, не враховуються соціальна і моральна ситуація і, як наслідок, немає відчутних економічних зрушень в суспільстві.

Професійна кваліфікація, як здається, повинна включати в себе не тільки професійну майстерність, але і професійну соціалізацію. Вирішення цього питання визначає два основних напрямки формування змісту навчання в агротехнічному коледжі. По-перше, це формуванні особистості самого студента, розвиток його індивідуальних якостей і особливостей, а по-друге — освоєння ним знань конкретних технологій зі спеціальності, які в майбутньому стануть засобом і змістом його професійної діяльності.

Нова гуманітарна парадигма освіти, що формується на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку науки, культури, освіти та виховання, доведених теорією та перевірених практикою знань, має відповідати потребам особистості, суспільства та держави. Основними шляхами досягання цього вбачаються:

- вивчення й розвиток вітчизняної культури;
- опанування мови — фахової та літературної;
- вивчення й рецепція кращих досягнень світової духовної культури й гуманітарної науки, зокрема;
- оволодіння основними засобами залучення до світової культури й сучасних засобів наукової комунікації (вивчення іноземних мов, оволодіння комп'ютерними технологіями тощо);
- запровадження ефективних освітніх технологій, включно з дистанційними;

— участь у створенні нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи через входження України в трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації;

— інтеграція академічної та галузевої науки;

— вироблення стратегії розвитку гуманітарної освіти в гуманітарних, агротехнічних, природничих вищих закладах освіти, перспектив відродження й розвитку національної вищої школи, нових педагогічних технологій;

— розроблення системи діагностики якості гуманітарної освіти для визначення відповідності рівня освіти державним стандартам з урахуванням досвіду, який уже набули навчальні заклади України.

Окремим напрямком досліджень проблеми гуманітарної освіти є системний аналіз підручників і посібників із гуманітарних дисциплін та напрацьовування концептуально-конструктивних ідей щодо підготовки навчальної літератури з гуманітарних дисциплін у профільних ВНЗ України. Виявлено, що вітчизняна навчальна література часто послуговується застарілими ідеологемами, віджилими стереотипами, позначається недоречностями, фактологічною суперечливістю, описовістю й декларативністю.

Опрацювання різноманітних навчально-педагогічних видань засвідчило в них брак сучасної методології опрацювання навчальних дисциплін, культурологічного збагачення та спрямування їх на внутрішній світ студентства, становлення особистого «Я» майбутніх фахівців. Рідко студенту щастить натрапити на інформацію, з якої можна відчутти, що культура розвивається неперервно, змінюється засобами кожного фаху та модернізується завдяки притокі об'єктивних і сучасних на даний момент процесів, а він відчуває себе спроможним вплинути на її хід культурою усвідомленої й творчої професійної праці.

Виходячи із сучасної парадигми освіти, як відкритої динамічної системи, головним завданням гуманітарної підготовки фахівців агротехнічних вищих навчальних закладів є вивчення законів гармонійної взаємодії природи й суспільства та сучасна підготовка можливостей їх практичного використання.

У змісті оновленої підготовки агротехнічного ВНЗ першорядну роль мають відігравати міждисциплінарні курси, зміст яких відображає процес інтеграції й диференціації в сучасній науці, що містить фундаментальні (філософські й методологічні) знання, які є базою для формування загальної й професійної культури.

В основу вдосконалення змісту гуманітарної підготовки в профільному ВНЗ, на наш погляд, повинно бути покладено ряд основних, фундаментальних морально-етичних імперативів:

- загальнолюдські цінності;
- національно-орієнтовані цінності;
- цінності сучасного світу.

Гуманітаризація освіти в агротехнічному коледжі повинна призвести до того, щоб ми готували студента не тільки як висококваліфікованого фахівця, а як майбутню освічену, розвинуту, культурну людину, моральні цінності якої не дозволяють їй бути поганим фахівцем. Вища школа повинна, перш за все, "виво-

дити в люди", а вже потім в інженери, менеджери, програмісти, вчені.

Окрім того, гуманітарні дисципліни мають слугувати теоретичною базою реформи виховання, науковим забезпеченням його гуманізації. Саме на фундаменті сучасних наукових знань про людину як об'єкта-суб'єкта соціалізації, про суспільство та культуру як соціальне середовище соціалізації, про сам її процес та його механізми (зокрема, освіти й виховання), про взаємодію з довкіллям повинне спиратись сучасне виховання. Інакше кажучи гуманітарні дисципліни мають озброювати педагогів методологією наукового бачення: вихованця і вихователя як учасників виховного процесу; навколишнього суспільного і природного середовища як умов виховання; соціалізації як процесу взаємодії людини і суспільства з освоєнням цінностей, культури, традицій, моделей освіти і виховання як механізмів соціалізації у їх взаємодії з іншими інститутами й механізмами. В такому контексті зв'язок спеціальних та гуманітарних дисциплін допоможе реальному баченню об'єкта виховання, адекватному уявленню про вплив конкретних умов соціального життя, розумінню місця і виховання в суспільстві, їх функцій і ролі в соціальних процесах.

Висновок. Отже, гуманітаризація (зовнішня й внутрішня), становлячи важливий аспект гуманітарної освіти (в тому числі природничо-наукової та технічної), не вичерпує змісту гуманізації. Остання передбачає також шире піклування про долю кожного студента, усіяку підтримку його думки й позиції, готовність підтримувати з ним діалог як із цілком рівно-

правним партнером, який становить собою цілісну систему, здатну до постійного самовдосконалення та саморозвитку.

Крім того, в освітній процес, на наш погляд, повинні бути включені такі дисципліни й курси, зміст яких відображає процес інтеграції й диференціації в сучасній науці. Тут не обійтися без використання кібернетики та інших галузей знань, що виникли на стику наук і дозволяють виходити на системний рівень пізнання дійсності.

Перспективи подальших досліджень. Здійснити справжню, а не декларовану реформу в підготовці фахівців у руслі парадигми гуманізації освіти (що орієнтує особистість, її професійну діяльність не на загострення суперечностей між людиною й світом, а на гармонійне існування людини в довкіллі) можна, лише коли особистість студента розглядається як самодостатня цінність, а педагогічне спілкування між викладачами й студентами — як спільна діяльність, усі учасники якої ставляться один до одного й до самих себе як до суб'єктів, і як взаємодія, учасники якої ставляться один до одного як до мети.

Бібліографічні посилання

Buz'kij, M.P. (1991). Gumanitarizacija prepodavanija filosofii v vuze. Novye tehnologi obuchenija. Respublikanskij nauchno – metodicheskij sbornik. K. 1, 122 – 130 (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 27.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhyskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 619. 477

Витоки лікувальної справи тварин в Галичині

В.Я. Присяжнюк
Vasyl Prysyzhnyuk@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
бул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

Ветеринарна медицина в найдавніші часи в Україні була чисто емпіричною або народною практикою. Вже в ті далекі часи серед людей виділялися окремі групи, що спеціалізувалися на лікуванні ран, пусканні крові, допомозі при родах, переломах кінцівок, кастраціях тощо, тому вони були більш відомі як «кастратори» або коновали. Зростання чисельності населення і тварин викликало зростання попиту на лікувальну допомогу, що в свою чергу сприяло виокремленню певної кількості осіб, для яких лікувальна справа ставала основною професією. В основному знання цих фахівців лікувальної справи базувалися на досвіді народної медицини. Своєрідна ветеринарна служба існувала при кінних заводах, кіннотних військових одиницях – кастратори, ковали, кровопускальники. Підготовка лікувальників тварин у Європі, а відповідно і в Україні довгий час знаходилась при цехах ковалів, хірургів – цирульників. Діагностика захворювань у той час базувалася, в основному, лише на використанні власних органів чуттів: досліджували рух тварин, температуру тіла, колір очей, стан язика, носового дзеркала, ротової та носової порожнини, виділення поту, сечі, запах з рота, ніздрів тощо. У країнах, що знаходилися під опікою Австрії, Угорщини, Польщі та інших держав Західної Європи, діяла структура ветеринарної служби відповідних держав. Вже у XVI – XVII ст. були прийняті закони і також розроблені заходи, спрямовані на попередження появи та поширення захворювань (карантин, знешкодження трупів тварин, дотримання санітарних правил, тощо). Велика увага приділялася охороні людей від заразних захворювань.

Ключові слова: народна медицина, захворювання, коновали, пастухи, лікарські заходи, хірурги–цирульники, діагностика, ветеринарна служба, тварини, епізоотії.

Истоки лечебного дела животных в Галичине

В.Я. Присяжнюк
Vasyl Prysyzhnyuk@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

Ветеринарная медицина в древние времена в Украине была чисто эмпирической или народной практикой. Уже в те далекие времена среди людей выделялись отдельные группы, специализирующиеся на лечении ран, кровопусканиях, помощи при родах, лечении животных, кастрациях, поэтому они были более известны как «кастраторы» или коновалы. Возрастание численности населения и животных вызывало увеличение спроса на лечебную помощь, что в свою очередь способствовало выделению некоторого количества людей, для которых лечебное дело стало основной профессией. В основном знания этих специалистов лечебного дела базировались на опыте народной медицины.

Своеобразная ветеринарная служба существовала при конных заводах, конских военных единицах – кастраторы, кузнецы, кровопуски. Подготовка лечебников животных в Европе, и соответственно в Украине осуществлялась при цехах кузнецов, хирургов – цирульников. Диагностика болезней в то время базировалась в основном на использовании собственных органов чувств: исследовали движения животных, температуру тела, цвет глаз, состояние языка, носового зеркала, ротовой и носовой полости, выделение пота, мочи, запах во рту, ноздрях и т.д.

В странах, находившихся под опекой Австрии, Венгрии, Польши и других государствах Европы действовала структура ветеринарной службы этих государств. Уже в 16–18 ст. были приняты законы и разработаны мероприятия, направленные

Citation:

Prysyzhnyuk, V.Ya. (2016). Animal leaks of medical affairs in Galicia. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 18, 2(69), 210–213.

ные на предупреждение появления и распространения заболеваний ((карантин, уничтожение трупов животных, соблюдение санитарных правил и т.д.). Большое внимание уделялось охране людей от заразных болезней.

Ключевые слова: народная медицина, заболевания, коновалы, пастухи, лечебные мероприятия, хирурги – цырульники, диагностика, ветеринарная служба, животные, эпизоотии.

Animal leaks of medical affairs in Galicia

V.Ya. Prysyzhnyuk
Vasyl.Prysyzhnyuk@ukr.net

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

Veterinary medicine in ancient times in Ukraine was a purely empirical or folk practices. Even in those days it was allocated separate groups among people, specializing in the treatment of wounds, throwing blood, help with genera, fractures of extremities etc. The growing population and animals caused an increase in demand for medical care, that in turn has contributed provision out a number of people for whom medical business was the main profession. The peculiar veterinary service existed with stud farms, the riders military units – castraters, blacksmiths, bleeders. Preparation of animals doctor in Europe, and hence in Ukraine for a long time was at the blacksmiths shops.

Diagnosis of diseases at that time was based mainly on using only their senses: it was investigated the movement of animals, body temperature, eye color, condition of the tongue, nasal mirror, mouth and nasal cavity, removing sweat, urine, breath, nostrils and so on. In countries that were under the care of Austria, Hungary, Poland and other countries of Western Europe, has acted veterinary service structure of relevant states. Already in the XVI – XVIII centuries laws have been enacted and the measures were developed, aimed at preventing the emergence and spread of diseases (quarantine disposal of dead animals, compliance with sanitary regulations, etc.). Great attention was paid to protecting people from infectious diseases.

Key words: folk medicine, illness, farrier, shepherds, medical measures, surgeons, barbers, diagnostics, veterinary service, animals, epizootic.

Вступ

Впродовж останніх років опубліковано цілу низку наукових досліджень вітчизняних авторів (Verkhatskiy and Zabudovskyj, 1991; Kolomatskiy, 1993; Verbytskyj and Rudyk, 2002; Sytarchuk, 2002; Rudyk 2007) присвячених історії медицини, що розкриває питання зародження, становлення та розвитку лікувальної справи, в тому числі у різних регіонах України в залежності від політичних і соціально-економічних умов. У значній кількості наукових праць показано організацію і становлення державної ветеринарної служби певного краю, області (Kis, 1968; Aranchij, 1998; Kurtyak and Tkachuk, 2001; Sytarchuk, 2002; Rudyk, 2007) і України в цілому (Verbytskyj and Rudyk, 2002). Лише в поодиноких дослідженнях висвітлюються питання діяльності фахівців лікувальної справи з метою недопущення захворювань та лікування тварин в певних історичних умовах. Завдання дослідження полягали в тому, щоб отримати дані щодо організації роботи фахівців лікувальної справи тварин в давні часи в Україні, їх діяльність на виконання законодавчих актів з метою зменшення захворюваності тварин і людей, профілактики заразних хвороб тварин на території західноукраїнських земель у 16–18 століттях.

Матеріал і методи досліджень

Матеріалом для вивчення лікувальної справи тварин на західноукраїнських землях послужили окремі архівні документи державного історичного архіву у м.Львові, періодичні видання, статті, а також деякі вітчизняні та іноземні літературні джерела, видання періодичної преси, національної наукової бібліотеки

імені В. Стефаніка НАН України у м. Львові. При проведенні досліджень використано методи: хронологічний, системний, порівняльно – історичний, аналітичний.

Результати та їх обговорення

Ветеринарна медицина в найдавніші часи в Україні була чисто емпіричною або народною практикою. Уже в ті далекі часи серед людей виділялися окремі групи, що спеціалізувалися на лікуванні ран, пусканні крові, допомозі при родах, переломах кінцівок тощо. Зростання чисельності населення і тварин викликало зростання попиту на лікувальну допомогу, що в свою чергу сприяло виокремленню певної кількості осіб, для яких лікувальна справа ставала основною професією. В основному знання цих фахівців лікувальної справи базувалися на досвіді народної медицини з елементами містичного характеру, що обумовлювалося тогочасним світоглядом.

Запровадження християнства за часів князювання Володимира Святославовича (978 –1015 роки) стало епохальною подією в історичному аспекті і мало велике позитивне значення для лікувальної справи. Поширюється письменність серед населення, зростає роль освіти. Після запровадження християнства одночасно існувало два типи лікарів: народний, світський лікар-емпірик і лікар священик. З лікарів – емпіриків формувалися перші військові лікарі, що забезпечували лікарську допомогу передовсім князівським дружинам. При дворах князів лікарською практикою займалися також фахівці з країн Заходу і Сходу, що сприяло взаємному збагаченню досвідом лікувальної справи.

Історики ветеринарної медицини відзначають, що в князівські часи скотарство у слов'ян знаходилося

на високому рівні, що підтверджується наявністю порід худоби та спеціалізованим її використанням. Крім того, тварини як і земля були одним із джерел багатства і знатності їх власників. Особлива увага приділялася розвитку конярства, що обумовлено використанням коней у військовій справі, а також як тяглової сили у будівництві, землеробстві.

Аналіз археологічних знахідок ветеринарних металевих та дерев'яних інструментів свідчить про те, що за часів Київської Русі коновали були вже відомими фахівцями лікувальної справи. Функції коновалів включали не лише кастрацію самців свійських тварин, а також надання допомоги хворим тваринам в основному засобами народної медицини, пускання крові тощо. У коновалів у ті далекі часи були свої помічники та учні, переважно їх діти, тобто почали створюватися родинні школи з підготовки фахівців лікувальної справи.

Часті війни, переміщення великої кількості людей, тварин приводили до спалахів епізоотій та епідемій. Люди впродовж тривалого часу були безпомічними в боротьбі з пошесними хворобами тварин («кінськими та скотськими морами»), які наносили величезні збитки конярству і скотарству, а в першу чергу населенню, яке часто через голод змушене було вдаватися до міграцій. Лавні літописи описують велику смертність людей і тварин у 867, 979, 1154, 1264–1265, 1284, 1286, 1298, 1302, 1373 роках та ін. Із літопису за 1284 рік відомо: «Тое же зимы не токмо во единой Руси гнев Божий мором, но и в Ляхах. Тое же зимы и в татарах изомре все, кони и скоти и овце, все зомре, не остаея ничеогоже».

Під час війн у коней спостерігалися різні рани, нанесені холодною зброєю, забої, розтяги, травми тощо. Лікували ці рани вершники, використовуючи методи і засоби народної медицини. Для перев'язування травмованих кінцівок, а також в якості кровоостанавливаючих речовин використовували сухі й попередньо прокип'ячені овечу шерсть, грубе полотно, дьоготь, попіл, різні лікарські речовини та інші засоби. Після закінчення військових дій лікуванням травм у коней займалися народні цілителі, знахарі, а в основному – коновали, особливу увагу звертали на повноцінну годівлю, догляд за шкірним покривом, копитами.

Зачатки ветеринарної служби в Україні були започатковані вже в княжі часи при кінних заводах, адже кінь вважався особливою твариною, бо оборона держави вимагала здорових і міцних коней, тому конярство було найкраще організоване серед тваринництва. Спеціально для конярства дуже важливою галуззю роботи було кування коней і догляд за копитами. Постала потреба підготовки відповідних фахівців для кування коней, виготовлення підків, догляду за хворими копитами.

З розвитком тваринницьких господарств відокремились спеціальні фахівці, обов'язком яких було лікування тварин, кастрація тварин, тому вони були більш відомі як «кастратори» або коновали. Своєрідна ветеринарна служба існувала при кінних заводах, кіннотних військових одиницях – кастратори, ковалі, кровопускальники. Підготовка лікувальників тварин у

Європі, а відповідно і в Україні довгий час знаходилась при цехах ковалів.

У XIII ст. епізоотії призводили до масового падежу тварин у Росії, Литві, Польщі та інших сусідніх країнах, хоч точних даних про них майже немає. Найбільш поширеними на той час були такі захворювання: сибірка (телей, тальок), чума ВРХ (морова хвороба), сап коней (носатизна) та ціла низка інших хвороб, які уражали не тільки тварин, а й людей.

Люди були безпомічними у боротьбі з ними. Вони не вміли їх діагностувати, а методи лікування були примітивними. Про ветеринарію в той час знали мало, вона носила емпіричний характер уявлень про хвороби тварин, хоч її корені тягнуться в далекі минулі часи.

В ті часи всі заходи проти пошестей і лікування тварин тримались на народній ветеринарній медицині. Надання допомоги тварині під час захворювання вже свідчило про зародження ветеринарії. Усували ці хвороби домашніми, цілком простими засобами, як рум'янок, цвіт чорного бузку, льняне насіння, олія, полин, ягоди ялівцю, дубова кора, гірчиця, сіль, мідний купорос на ін. Серед інструментів, які застосовували при хворобах на цей час були пушадла і троакар. Рекомендувалися ліки у формі порошків, заливань, вдихання пари, натирання.

У XI–XV ст. лікуванням тварин все частіше почали займатися конюхи, пастухи, народні цілителі, знахарі, волхви. З розвитком тваринництва власники тварин та члени їх сімей стають одночасно і пастухами, і ветеринарами, які вміли допомагати тваринам при незначних ушкодженнях і хворобах, доглядати їх під час пологів. Вони вміли стежити за здоров'ям тварин, визначати хворобу і надавати тваринам посильну лікувальну допомогу. Господарі і пастухи добре усвідомлювали, що з метою попередження захворювань тварин необхідно утримувати у чистоті, добре годувати, випасати тільки на сухих пасовищах.

Діагностика захворювань у той час базувалася, в основному, лише на використанні власних органів чуттів: досліджували рух тварин, температуру тіла, колір очей, стан язика, носового дзеркальця, ротової та носової порожнини, видалення поту, сечі, запах з рота, ніздрів тощо.

Пастухам було відомо і про заразні хвороби, які вони намагалися попередити і лікувати, а також хвороби вимені, органів травлення і дихання. Пастухи намагалися найрізноманітнішими способами лікувати і паразитарні захворювання. Наприклад, фасціольоз (мотилицю) вони лікували галузками смереки, конопляним насінням, підсмаженим вівсом.

Пастухи, скотарі, знахарі збирали, сушили, зберігали і застосовували лікарські трави при родах і травмах, вони займалися також кровопусканням. Для лікувальних цілей використовували кров, жир, жовч, кістковий мозок, молоко і молочні продукти, рослинні олії, тобто саме вони були першими ветеринарними фахівцями–лікарями.

Лікуванням тварин займалися також мандрівні хірурги – цирульники.

У XII ст. хірурги – цирульники перейшли до осідлого способу життя і стали об'єднуватися у цехи, в

яких займалися лікуванням хворих тварин і навчанням молодих фахівців. Велику роль в житті і побуті львівського міщанства відігравали хірурги–цирульники. Вони займалися лікуванням, виготовляли ліки, пластирі, пускали кров, а також стригли і голили.

Цирульники згадуються у Львові вже в XV ст. У 1578 р. тут було засновано цех цирульників. Між 1572–1606 рр. міське право одержало 9 хірургів. Протягом XVI–XVIII ст. у Львові постійно працювало 8–10 хірургів. Кількість їх зменшилась лише на початку XVIII ст. В 1702–1727 рр. міське право одержало лише 5 цирульників. Уже в кінці XVIII ст. професія цирульників–хірургів розпадається на дві професії: цирульників–фельдшерів і цирульників–перукарів. Цирульників–фельдшерів у 1829 р. було 13, перукарів – 6. У Луцьку згідно поборового реєстру у 1583 році було 9 різників, 3 цирульники; у Кременці реєстр 1583 року дає таку статистику: 4 різники, 1 цирульник; у Володимирі – 5 різників, у Белзі у 1578 році було 6 різників. Поборові реєстри 1564 року землі Холмської вказують, що в Холмі було 13 різничих яток, в Красноставі – 16, у Буську – 6 різників. Що стосується Волинських міст, то в Торчині було в 1591 році 5 різників, у Клевані – 6 різників.

Під контролем урядового лікаря, якого тоді називали «фізиком» (phiscus) поліцейські ветеринарно–санітарні доручення виконували хірурги–цирульники, які одночасно були його заступниками. Для санітарного нагляду в кожному населеному пункті призначали санітарних наглядачів – комісарів, першочерговим обов'язком яких було повідомлення вищестоячих інстанцій про появу епідемії чи епізоотії. Урядовим розпорядженням у 1774 році у всіх округах також вводилась посада рядового хірурга.

У країнах, що знаходилися під опікою Австрії, Угорщини, Польщі та інших держав Західної Європи, діяла структура ветеринарної служби відповідних держав. Уже у XVI – XVIII ст. були прийняті закони і розроблені заходи, спрямовані на попередження появи та поширення захворювань (карантин, знешкодження трупів тварин, дотримання санітарних правил, тощо). Велика увага приділялася охороні людей від заразних захворювань. Це були вже перші паростки ветеринарного законодавства.

Але найбільшої шкоди тваринництву наносили пошесні захворювання (мор). За цей період найбільш спустошливими пошесними захворюваннями були: морова зараза худоби (чума), зараза легень ВРХ (повальне запалення легень), карбункул (сибірка), віспа овець, зараза писка і ратиць худоби (ящур).

У Росії про поширення сказу згадується в 1608 році, чуми ВРХ – 1625р., повального запалення легень ВРХ – 1677р. Сибірка була широко поширена в Росії, через що в 1640 році був прийнятий закон «О предосторожности от скотского падежа и предохранения людей от болезни».

У 1709 році пошесть морової зарази (чума) розповсюдилась з Італії, охопила Європу і тривала до 1717року, пізніше повторилась в 1726 –1730 роках, 1740 році і тривала з перервами до початку XIX ст. Втрати від чуми 1735 – 1770рр. склали понад 3 млн.

тварин. Сибірка була зареєстрована у Польщі в 1628, 1776 роках, причому з великим поширенням. Ящур у Європі зареєстрований у 1763р. та наступних роках, віспа овець – у 1714 році. Всі ці спустошливі хвороби доходили і до Галицького краю, наносячи значної шкоди власникам тварин. Головним завданням було не допущення захворювань. Приблизно в цей час запроваджується дезінфекція приміщень, накладання 40–денного карантину та інші заходи.

В історії розвитку сільського господарства, і зокрема тваринництва на території Західної України у 17–18 ст. відомо, що економічний стан селян у цей період погіршився. Тваринництво розвивалося повільно і відставало від центральних областей Австрії та Угорщини. До того ж поширення заразних і незаразних захворювань також гальмували розвиток тваринництва, позначившись на чисельності поголів'я та продуктивності тварин.

Висновки

1. Першими фахівцями лікувальної справи тварин у давні часи в Україні були пастухи, скотарі, вівчарі, коновали а згодом – хірурги – цирульники.

2. Для лікування тварин використовували народні засоби рослинного і тваринного походження.

3. Діагностика захворювань в той час базувалася на використанні власних органів чуттів.

4. Були прийняті закони і розроблені заходи, спрямовані на попередження появи та поширення захворювань тварин і людей.

Перспективи подальших досліджень. Планується дослідити створення науково – практичних ветеринарних товариств та їх роль в розвитку лікувальної справи і тваринництва.

Бібліографічні посилання

- Aranchij, S. (1998). History of Veterinary Medicine of Poltava. Poltava writer (in Ukrainian).
 Bogoyavlenskyj, N. (1980). Ancient healing and XI–XVII. (in Russian).
 Verbytskyj, P., Rudyk, S. (2002). History of Veterinary Medicine of Ukraine. K. Vetinform. (in Ukrainian).
 Verkhratskiy, S., Zabludovskiy, P. (1991). History of Medicine. Kyiv (in Ukrainian).
 Kis, J. (1968). Lviv industry during feudalism. Lviv (in Ukrainian).
 Kolomatskiy, V. (1993). History of Veterinary Services of Kirovograd. Kirovograd (in Ukrainian).
 Kurtyak, B., Tkachuk, P. (2001). Essay on the History of Veterinary Medicine of Lviv. Triad Plus (in Ukrainian).
 Rudyk, S. (2007). Ukrainian origins of Veterinary Education. Vet. Medicine of Ukraine. 9, 31–33 (in Ukrainian).
 Rudyk, S., Bisyuk, I. (2000). History of Veterinary Medicine of Kyiv. Region. Agrosvit (in Ukrainian).
 Sytarchuk, V. (2002) History of Veterinary Medicine of Rivne. Rivne. 234 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 8.09.2016

УДК 378 : 79

Ефективність застосування кругового тренування студентів в процесі фізичного виховання

Б.С. Семенів, О.Т. Голубева, О.В. Василів, А.Й. Пацевко
bodsemen@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

В даний час кругове тренування являє собою комплексну організаційно-методичну форму розвитку фізичних якостей та формування рухових навиків в процесі фізичного виховання, що включає ряд принципів та методів використання фізичних вправ. Дуже цінна риса кругового тренування полягає в тому, що в ньому вдало поєднується чітке дозування фізичного навантаження. Метод кругового тренування дозволяє виховувати у тих хто займається такі фізичні якості, як сила, швидкість, витривалість, гнучкість і комплексні форми їх прояву – силову, швидкісно-силову витривалість та інші. Поряд з цим, кругове тренування дозволяє вирішувати ряд виховних завдань. Перш за все – воно пов'язане з формуванням у студентів почуття відповідальності за поставлені перед ними цілі та завдання, наполегливості в досягненні мети, прагнення до фізичного та психологічного самовдосконалення в процесі фізичного виховання.

Організація тренувального заняття круговим методом дозволила збільшити моторну щільність, а також до певної міри інтегрувати загальну фізичну підготовку зі спеціальною, що було легко здійснено в умовах тренування спортсменів однорідної групи (віку, кваліфікації та спортивної спеціалізації). Дослідження, які розглядають ефективність застосування кругового тренування в навчально-тренувальному процесі, залишаються актуальними і сьогодні.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура, кругове тренування, навчальний процес, студенти, експеримент, фізична підготовленість.

Эффективность применения круговой тренировки студентов в процессе физического воспитания

Б.С. Сэмэнив, О.Т. Голубэва, О.В. Васылив, А.Й. Пацевко
bodsemen@gmail.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В настоящее время круговая тренировка представляет собой комплексную организационно-методическую форму развития физических качеств и формирования движения в навыках в процессе физического воспитания, включая ряд принципов и методов использования физических упражнений. Очень ценная черта круговой тренировки заключается в том, что в нем удачно сочетается четкое дозирование физической нагрузки. Метод круговой тренировки позволяет воспитывать у тех, кто занимается такие физические качества, как сила, скорость, выносливость, гибкость и комплексные формы их проявления – силовую, скоростно-силовую выносливость и другие. Наряду с этим, круговая тренировка позволяет решать ряд воспитательных задач. Прежде всего – оно связано с формированием у студентов чувства ответственности за поставленные перед ними цели и задачи, настойчивости в достижении цели, стремление к физическому и психологическому самосовершенствованию в процессе физического воспитания.

Организация тренировочного занятия круговым методом позволила увеличить моторную плотность, а также в определенной мере интегрировать общую физическую подготовку по специальной, что было легко осуществимо в условиях тренировки спортсменов однородной группы (возраста, квалификации и спортивной специализации). Исследования, расс-

Citation:

Semeniv, B.S., Golubeva, O.T., Vasylyv, O.B., Patsevo, A.I. (2016). Efficacy of circular training students in physical education. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 214–218.

матривающие эффективность применения круговой тренировки в учебно-тренировочном процессе, остаются актуальными и сегодня.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура, круговая тренировка, учебный процесс, студенты, эксперимент, физическая подготовленность.

Efficacy of circular training students in physical education

B.S. Semeniv, O.T. Golubeva, O.B. Vasyliv, A.I. Patsevko
bodsemen@gmail.com

Currently circular training is a complex methodological organizational form of physical properties and formation ruhvyh skills in physical education, which includes a number of principles and methods of using exercise. A valuable feature of the circular training is that it successfully combines precise dosage of exercise. Circular training method allows to educate those who engage in such physical qualities as strength, speed, endurance, flexibility and complex forms of manifestation – power, speed–strength endurance and others. Along with this, a circular training can solve a number of educational objectives. First of all – it is associated with the formation of the students' sense of responsibility for them to set goals and objectives, persistence in achieving goals, the desire for physical and psychological self in physical education.

Organization of training sessions circular method allowed to increase the density of the motor and to some extent integrate general physical training with a special that was easily doable in terms of training athletes homogeneous groups (age, training and sports specialization). Studies that examine the effectiveness of the circular training in the training process, remain relevant today.

Key words: physical education, physical education, circular training, educational process, students experiment physical fitness.

Вступ

Підвищення ефективності та якості фізичного виховання студентської молоді знаходиться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак в цілому система фізичного виховання у вищих навчальних закладах України попри значні науково-технічні досягнення все ще не відповідає сучасним світовим та європейським вимогам з організації та проведення занять з фізичної культури та спорту, у зв'язку з рядом суб'єктивних та об'єктивних факторів:

– Зростанням гіподинамії студентської молоді, зумовленою подальшою інтенсифікацією їх розумової праці, з одного боку, і зниженням рухової активності – з іншого, що викликає такі тривожні явища, як захворювання систем та органів організму молоді людини що розвивається (захворювання серцево-судинної та дихальної систем організму, ожиріння, порушення опорно-рухового апарату та ін.);

– Недостатньою кількістю занять з фізичного виховання;

– Масовим падінням інтересу студентської молоді до занять з фізичної культури та спорту в зв'язку з появою інших, інтересів;

– Низьким забезпеченням матеріально-технічної бази.

Бажання зробити багато за мінімальний проміжок часу (два заняття на тиждень) на практиці призводить до низької якості навчального-тренувального процесу.

Тому останнім часом широке застосування знайшли спеціальні форми вправ при комплексному підході до організації та проведення фізкультурно-оздоровчих занять.

Однією з таких організаційно-методичних форм є кругове тренування, що одержала широке поширення і визнання як у нас в країні, так і за кордоном (М. Шоліх, 1966; Ю.К. Гавердовській, В.Н. Лісічкій, 1981; В.Н. Кряж, 1982; І.А. Гуревич, 1983, 1985). Дослідження, що підтверджують ефективність кругового тренування застосування в навчальному процесі,

спрямованість його навчальних і тренувальних дій, залишаються актуальними і сьогодні. Тому велике значення має подальша розробка використовуваних засобів і методів навчально-тренувального процесу безпосередньо в період проведення навчально-тренувальних занять.

Дослідження Н.А. Бернштейна (1981) по фізіологічній активності показали, що динамічна рівновага організму і середовища встановлюються в процесі активної діяльності організму, тобто розвиток фізичної підготовки неможливо без регулярного впливу фізичних навантажень на організм людини що розвивається.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу програмне навчання кругового тренування у фізичному вихованні, яке передбачає самостійну роботу студентів в процесі фізичного виховання, розвиває у них ініціативу та прагнення до самовдосконалення. В даний час чітко визначилося два основних підходи до проблеми готовності студентів до навчально-виховної та тренувальної діяльності. Один з них може бути названий функціональним, інший особистісним. Відповідно до першого готовність розглядається в зв'язку з розвитком психофізичних якостей, формування яких вважається необхідним для досягнення високих результатів діяльності. Згідно з іншим, готовність розглядається в зв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності, тобто вдосконалення психофізіологічних процесів, станів і властивостей особистості.

Кругове тренування набуло широкого поширення та визнання не тільки в спортивному тренуванні, але і в фізичному вихованні як у нас в країні, так і за кордоном. На сьогоднішній день метод кругового тренування має розвивати не тільки фізичні якості, але й сприяти розвитку профілюючої фізичної підготовки майбутніх фахівців в різних галузях народного господарства нашої країни.

Ефективність застосування кругового тренування у фізичному вихованні показана багатьма дослідниками.

Дослідження, проведені І.А. Гуревичем (1985) з порівняльної ефективності використання різних способів організації загальної фізичної та спеціальної підготовки, в контрольних і експериментальних групах ПТУ показали перевагу кругових занять, особливо при вихованні фізичних якостей. Показники в експериментальній групі виявилися в більшості випадків вище, ніж у контрольній ($P < 0,05$). Результати проведеного експерименту дозволили автору зробити висновок про те, що проходження програмного матеріалу з фізичного виховання в ПТУ з використанням кругових занять дає позитивні результати, сприяє успішному розвитку загальної, спеціальної та професійно-прикладної фізичної підготовки (Semeniv, 2012; Lapshyna et al., 2013).

Чотиримісячний педагогічний експеримент Романенко В.А., Максимович В.А., (1986) при двох півторагодинних заняттях в тиждень показав, що моторна щільність під час занять з фізичного виховання методом кругового тренування різної фізіологічної спрямованості коливається в межах 58 – 87%, середній пульсовий режим дорівнює 167 уд/хв. Такі тренувальні режими сприяли деякій перебудові основних функціональних систем організму. Показники зовнішнього дихання у чоловіків і жінок зросли в середньому на 19%, м'язової сили – 9%, стійкості до нестачі кисню на 19%. Одночасно спостерігалось зниження частоти серцевих скорочень на 8%. В середньому на 48% покращилася фізична підготовленість котрі займаються (Romanenko and Maksimovich, 1986; Maksimovich and Maksimovich, 2006).

– І.А. Ніколайшвілі обгрунтував ефективність використання деяких варіантів кругового тренування в процесі фізичної підготовленості волейболістів.

– Порівняльний аналіз ефективності комплексно-кругового та традиційного заняття з фізичної культури у вищому навчальному закладі, який показав перевагу першого в удосконаленні функціональних можливостей організму, був виконаний В.В.Чунінім і В.П.Філінім.

– Комплекси кругового тренування, спрямовані на розвиток рухових якостей школярів з урахуванням їх віку, розроблені А.А. Гужаловскім.

– Різні аспекти кругового тренування розглядаються В.Н. Кряжем.

– Рекомендації щодо застосування кругового тренування в складно координованих видах спорту на прикладі гімнастики проводилися Т.С. Лісічкою.

– Особливості кругового тренування в циклічних видах спорту на прикладі лижних гонок описали Ю.А. Целіщев, В.Ю. Целіщев.

– Особливості застосування кругового тренування при масових заняттях фізичною культурою в різних вікових групах викладаються в працях науковців з фізіології та фізичного виховання В.А. Романенка, В.А. Максимовича.

– Ю.В. Верхошанскім надано рекомендації що до використання кругового методу в процесі спеціальної фізичної підготовки спортсменів.

– Н.Г. Озолін розглядає основне призначення кругового методу з розвитку загальної витривалості, а також у підвищенні рівня загальної та спеціальної

фізичної підготовленості спортсменів всіх спеціалізацій.

– Х.М. Юсуповим і А.П. Ісаєвим обгрунтована можливість застосування кругового тренування на етапі безпосередньої перед змагальної підготовки в дзюдо.

В результаті проведеного аналізу науково-методичної літератури можна стверджувати, що питання розвитку профілюючої фізичної підготовки студентів технологів харчової промисловості та виробництва продукції тваринництва залишилось поза увагою вітчизняних та зарубіжних науковців.

Мета дослідження: вдосконалення процесу фізичного виховання студентської молоді використовуючи круговий метод проведення навчально-тренувального заняття.

Об'єкт дослідження: процес фізичного виховання студентів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім.С.З. Гжицького.

Предмет дослідження: – методика застосування кругової методики тренування у фізичному вихованні студентів вищих навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження: припущення про те, що включення в навчально-тренувальні заняття з фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів комплексів спеціальних вправ та тренувальних режимів, що проводяться в основній частині заняття методом кругового тренування, дозволить підвищити загальну та спеціальну фізичну працездатність, сприятиме готовності студентів до навчального процесу.

Відповідно до мети, об'єкту, предмету та гіпотези дослідження були сформульовані наступні завдання:

1. Провести огляд і аналіз навчальної та науково-методичної літератури з окресленої проблеми дослідження.

2. Розробити комплекси вправ для застосування методики кругового тренування на навчальних заняттях з фізичного виховання із студентами факультетів харчових технологій та біолого-технологічного факультету.

3. Оцінити ефективність застосування методики кругового тренування під час занять з фізичного виховання із студентами факультетів харчових технологій та біолого-технологічного факультету.

Матеріал і методи досліджень

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи дослідження:

1. Аналіз і узагальнення науково-методичної літератури.

2. Медико-біологічні методи дослідження.

3. Педагогічний експеримент.

4. Методи математичної обробки результатів дослідження.

Результати та їх обговорення

Дослідження проводились на базі Львівського національного університету ветеринарної медицини та

біотехнологій ім. С.З. Гжицького. У дослідженні приймало участь 40 студентів біолого – технологічного факультету та факультету харчових технологій, а також викладачі кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького.

Відповідно до особливостей праці технологів харчової промисловості та технологів з виробництва продукції тваринництва і висунутих у зв'язку з цим вимог до навчального процесу підготовки студентів було визначено зміст профільної фізичної підготовки студентів-технологів. Підбір фізичних вправ, спрямованих на розвиток виявлених специфічних функціональних можливостей даних спеціальностей, а також здатних забезпечити профілактику профзахворювань,

здійснюється в двох напрямках: для забезпечення термінового ефекту в процесі праці й довготривалого ефекту в після робочий час. Для виявлення необхідного режиму фізичної підготовки з кожного вказаного виду профільної фізичної підготовки були складені експериментальні комплекси фізичних вправ. Будь-який з експериментальних комплексів в обох випадках складався з адекватних фізичних вправ для професії технолога харчової промисловості та технолога з виробництва продукції тваринництва з переважною орієнтацією на витривалість (1-ша група), швидкісних та швидкісно-силових якостей методом кругового тренування (2-га група) і силу (3-тя група). Кожна група складалася з однакової кількості людей – по 10 осіб у групі.

Таблиця 1

Зміни показників спеціальної працездатності під впливом фізичної роботи з різними руховими режимами

Групи	К-ть осіб	Кількість переглянутих знаків				Величина приросту, в %
		вихідний рівень		після тренування		
		X ± Mx	σ	X ± Mx	σ	
Контрольна*	10	61,0 ± 2,7	0,9	62,2 ± 2,9	1,0	2
Перша експ. (перший режим тренування – витривалість)	10	62,0 ± 2,3	0,8	54,0 ± 6,4	2,1	-21
Друга експ. (другий режим тренування – швидкість та швидкісно-силові якості методом кругового тренування)	10	62,6 ± 2,1	0,7	102,1 ± 18,3	6,1	63,0
Третя експ. (третій режим тренування – сила)	10	61,8 ± 3,2	1,1	93,0 ± 11,4	3,8	50,5

Після закінчення роботи у студентів кожної з трьох експериментальних і контрольної груп навчальний процес контрольної групи був організований згідно з програмою Міністерства науки і освіти України, визначений рівень функціонального стану за показниками, що відображають специфіку діяльності технолога: спеціальна працездатність, розумова працездатність, увага, концентрація та переключення

уваги, об'єм уваги, зорово-моторна реакція на диференційований подразник, кількість помилок при ЗМР на диференційований подразник. Необхідний для нас виражений тренувальний ефект вдалося отримати в другій експериментальній групі, де застосовувалися фізичні вправи, спрямовані на розвиток швидкості та швидкісно-силових якостей методом кругового тренування.

Таблиця 2

Динаміка фізичної підготовки студентів в період проведення педагогічного експерименту

Види контрольних вправ	Група	Початок експерименту		Кінець експерименту	
		X ± Mx	σ	X ± Mx	σ
Індекс Гарвардського степ-тесту, од.*	№1К	42,6 ± 2,0	7,2	42,8 ± 2,7	38,5
	№2	46,6 ± 2,1	8,2	54,3 ± 2,7	10,5
	№3	47,9 ± 2,3	9,0	51,5 ± 2,5	9,8
	№4	47,1 ± 2,3	9,0	50,6 ± 3,0	11,7
Біг 30 м, с	№1К	6,0 ± 1,1	2,5	5,9 ± 1,4	5,8
	№2	6,1 ± 1,1	2,5	5,8 ± 1,2	4,7
	№3	5,9 ± 1,0	3,9	5,0 ± 0,7	2,7
	№4	6,0 ± 1,3	5,1	5,6 ± 1,2	4,7
Стрибки в довжину з місця, см	№1К	156,8 ± 8,3	32,1	160,0 ± 7,7	29,3
	№2	156,5 ± 8,4	36,7	165,2 ± 8,6	33,5
	№3	150,0 ± 8,6	33,5	162,4 ± 7,7	30,5
	№4	160,2 ± 8,1	31,6	174,0 ± 8,1	31,6
Човниковий біг 4x30, с	№1К	26,8 ± 2,9	11,8	26,6 ± 2,2	8,3
	№2	26,4 ± 3,6	14,0	25,9 ± 2,4	9,4
	№3	26,2 ± 2,9	11,3	25,4 ± 2,1	8,2
	№4	26,0 ± 3,4	13,3	25,6 ± 2,5	9,8
Присідання на одній нозі, кіл. разів	№1К	7,0 ± 0,9	3,6	8,0 ± 1,6	5,1
	№2	8,0 ± 1,5	5,9	10,9 ± 1,7	6,6
	№3	8,0 ± 1,5	5,9	8,8 ± 2,0	7,8
	№4	8,0 ± 1,8	7,0	11,4 ± 2,4	9,4

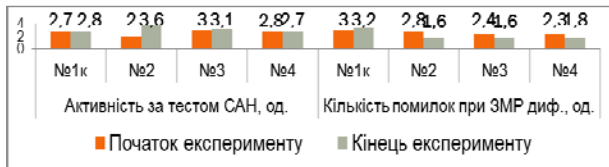

Рис.1. Зміни психоемоційного та психофізіологічного станів під дією навчально-тренувальних режимів

За період педагогічного експерименту фізичні якості студентів суттєво збільшилися. Можна вважати, що одна з причин такого підвищення полягає в покращенні функціонального стану кори великих півкуль. Разом з тим, швидкісні тренувальні режими фізичної підготовки, приводять до активації різних ділянок кори головного мозку, що виражається в скороченні часу зорово-моторної реакції.

Висновки

Необхідний для нас тренувальний ефект вдалося отримати в експериментальній групі, де, застосовувались тренувальні режими, спрямовані на розвиток швидкісно-силових якостей методом кругового тренування. Так, студенти цієї групи після тренувального режиму на 63,1% збільшили свою спеціальну працездатність, відредагували на 39,5% більше сторінок, ніж до тренування. За суб'єктивним оцінюванням тесту САН активність студентів, з якими проводились експерименти, зросла на 80,8%. Зростання такої активності певною мірою детермінувало покращення фізич-

ного стану. Так, показник ІГСТ у них збільшився на 11,7%; швидкісно-силові якості покращилися на 15%.

Бібліографічні посилання

- Maksimovich, V.A., Maksimovich, M.V. (2006). *Matematicheskoe modelirovanie psihiki: monogr.* Cherkassy. Brama-Ukraina. 184 (in Russian).
- Lapshyna, G.G., Cherepovs'ka, P., Semeniv, B.S. (2013). *Profiljujucha fizychna pidgotovka studentiv : pidruch.* L'viv (in Ukrainian).
- Pacevko, A.J. (2006). *Programy osnovnyh zasobiv rozvytku ta vdoskonalennja fizychnyh jakostej (syly i shvydki-sno-sylovyh zdibnostej) u studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv: navch. posib.* L'viv. Vyd-vo LNUVMtaBT imeni S.Z. Gzhyc'kogo (in Ukrainian).
- Raevskij, R.T. (1987). *Professional'no-prikladnaja fizicheskaja podgotovka v tehničeskom vuze* (in Russian).
- Romanenko, V.A., Maksimovich, V.A. (1986). *Krugovaja trenirovka pri massovyh zanjatijah fizicheskaj kul'turoj.* M. FiS (in Russian).
- Semeniv, B.S. (2012). *Obg'runtuvannja zmistu profesijno orijentovanoi' fizychnoi' pidgotovky studentiv fakul'tetu harchovyh tehnologij. Fizychno vyhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja u suchasnomu suspil'stvi.* zb. nauk. prac' Volyns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrai'nky. Luc'k. Volyns'kyj nac. un-t imeni Lesi Ukrai'nky. 2(18), 191–194 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 1.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhyskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 37.018.45:006

Основні інформаційно–технічні засоби забезпечення дистанційного навчання

В.П. Строкаль, С.П. Паламарчук
strokalita@i.ua, spal@i.ua

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна

У статті розглянуто нормативно–правове забезпечення дистанційного навчання в Україні, розкривається поняття «дистанційної освіти», основні його переваги та виділено деякі недоліки. Проаналізовано основні наукові праці щодо впровадження освітніх дистанційних технологій в підготовку студентів, особливості викладання, переваги та недоліки. Представлено розроблений електронний навчальний курс та результати його впровадження у навчальну систему дистанційного навчання на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України. Розглянуто електронні навчальні матеріали у вигляді електронного посібника з гіперпосиланнями з пунктів плану на розділи посібника. Проаналізовано рівень знань у студентів, що навчалися за системою E-learning платформи. Під час проведення тестування, студенти отримали значно вищі результати, ніж студенти, які навчалися за звичайною програмою навчання (без використання електронного навчального курсу). Висвітлено застосування інформаційно–технічних засобів, інформаційно–комунікаційні та дистанційні технології для вивчення електронного навчального курсу з дисципліни «Екологічна паспортизація територій і підприємств», що дозволило студентам більш якісно засвоїти знання з теоретичного матеріалу (оскільки електронний курс містить багато допоміжного візуального матеріалу), набути практичних умінь і навичок з проведення екологічної паспортизації різних галузей господарювання.

Ключові слова: дистанційне навчання, освіта, технології, користувачі, освітні потреби, навчання, електронна база, навчальна дисципліна, матеріально–технічна база, навчальний заклад.

Основные информационно–технические средства обеспечения дистанционного образования

В.П. Строкаль, С.П. Паламарчук
strokalita@i.ua, spal@i.ua

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
ул. Героев Обороны, 11, Киев, 03041, Украина

В статье рассмотрено нормативно–правовое обеспечение дистанционного обучения в Украине, раскрывается понятие «дистанционного образования», основные его преимущества и выделены некоторые недостатки. Проанализированы основные научные работы по внедрению образовательных дистанционных технологий в подготовку студентов, особенности преподавания, преимущества и недостатки. Представлен разработанный электронный учебный курс и результаты его внедрения в учебную систему дистанционного обучения на примере Национального университета биоресурсов и природопользования Украины. Рассмотрены электронные учебные материалы в виде электронного пособия с гиперссылками из пунктов плана на разделы пособия. Проанализирован уровень знаний у студентов, обучающихся по системе E-learning платформы. Во время проведения тестирования, студенты получили значительно более высокие результаты, чем студенты, которые учились по обычной программе обучения (без использования электронного учебного курса). Освещены применения информационно–технических средств, информационно–коммуникационные и дистанционные технологии для изучения электронного учебного курса по дисциплине «Экологическая паспортизация территорий и предприятий», что позволи-

Citation:

Strokal V.P., Palamarchuk S.P. (2016). General information and technical support of distance education. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 18, 2(69), 219–223.

ло студентам более качественно усвоить знания теоретического материала (так как электронный курс содержит много вспомогательного визуального материала), приобрести практические умения и навыки по проведению экологической паспортизации различных отраслей хозяйства.

Ключевые слова: дистанционное обучение, образование, технологии, пользователи, образовательные потребности, обучение, электронная база, учебная дисциплина, материально-техническая база, учебное заведение.

General information and technical support of distance education

V.P. Strokal, S.P. Palamarchuk
strokalita@i.ua, spal@i.ua

National University of life and environmental sciences of Ukraine,
Heroyiv Oborony Str., 11, Kyiv, 03041, Ukraine

The article deals with regulatory support distance learning in Ukraine, revealed the concept of "distance learning", its main advantages and highlighted some drawbacks. The basic scientific work on the introduction of educational distance learning technologies in training of students, especially teaching, advantages and disadvantages. Presented developed eLearning and results of its implementation in the educational system of distance learning on the example of the National Agricultural University of Ukraine. Considered electronic educational materials in the form of electronic textbook hyperlinked item plan for the section of the guide. The level of knowledge in the students studied the system E-learning platform. During the test, students were significantly higher results than students who studied the normal curriculum (without using e-learning course). Deals with the application of information technology tools, information and communication and distance technologies to study e-learning courses on the subject «Environmental certification areas and businesses», which allowed students to better learn the knowledge of theoretical material (as the e-course contains many auxiliary visual material), gain practical skills with an environmental certification of various sectors of agriculture.

Key words: distance learning, education, technology, people, educational requirements, training, electronic database, subject matter, the material and technical base of educational institutions.

Вступ

Дистанційне навчання – все частіше ми чуємо ці слова, а сама форма навчання все активніше завойовує своє місце в системі освіти України. Термін «дистанційне навчання» говорить сам за себе – це навчання на відстані від навчального закладу. Повсюдне впровадження сучасних інформаційних технологій у повсякденне життя українських громадян послужило каталізатором для розвитку процесів пов'язаних з дистанційним навчанням. Інтернет як джерело інформації давно вже став реальністю, а розвиток телекомунікацій, без яких ця форма навчання немислима, йде швидкими темпами. Таким чином, одна з умов реалізації дистанційного навчання, а саме підготовка технічної бази, фактично поступово виконується. Технічний потенціал сучасних інформаційних технологій допомагає реалізувати одне з головних переваг дистанційних систем – навчання на відстані, створення в навчальному закладі відповідної матеріально-технічної бази, що дозволить досягти найкращого ефекту.

Проблемою дистанційного навчання було відображено у багатьох працях науковців. Проблемам якості дистанційного навчання присвячені праці Владимирської Є.Ю. (Vladimirskaya, 2007), Жевакіна Н.В. (Zhevakina, 2009), Лукін В.Є. (Lukin, 2009) розглядали проблеми впровадження дистанційних освітніх технологій у підготовку студентів гуманітарних, військово-технічних та інженерних спеціальностей, Михайлова Ю.О. (Mikhailov, 2014) сформулювала і розкрила основні принципи дистанційного навчання на прикладі підготовки кадрів для ОВС України.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу у навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників. Завданням дистанційного навчання є забезпечення громадянам можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації, підвищення кваліфікації незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання відповідно до їх здібностей.

Інформаційно-освітнє середовище дистанційного навчання являє собою системно організовану сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтовану на задоволення освітніх потреб користувачів. Дистанційне навчання ґрунтується на використанні специфічних освітніх технологій із сучасними методиками навчання, технічними засобами зв'язку та передачі інформації.

Характерними особливостями дистанційного навчання є: гнучкість (особи, які навчаються дистанційно, можуть не відвідувати аудиторних занять, навчатися у зручний для себе час, у зручному місці та режимі, якщо зазначене дозволяє виконати всі вимоги навчального плану); модульність (в основу програм дистанційного навчання закладається модульний принцип, навчальний план формується на основі окремих навчальних дисциплін, також можливе навчання за індивідуальним навчальним планом); економічна ефективність (за рахунок використання більш

концентрованою подачею та уніфікації навчального матеріалу, зменшення навантаження на навчальні площі, ефективного використання технічних засобів навчання, собівартість дистанційного навчання є меншою, порівняно з традиційними формами навчання); нова роль науково-педагогічних працівників (т'ютор виконує функції консультування при розробці індивідуального навчального плану та у процесі організації навчального процесу); використання спеціалізованих технологій та засобів навчання (технологія дистанційного навчання передбачає сукупність методів, форм і засобів взаємодії в процесі самостійного засвоєння студентом навчального матеріалу).

Дистанційна форма навчання передбачає самостійне опанування студентами навчальних дисциплін під керівництвом т'ютора на основі використання навчально-методичних посібників та сучасних засобів навчання (мережених-, TV- та кейс-технологій) (Morse and Glazunov, 2012).

Суттєвою перевагою дистанційного навчання є можливість реалізувати доступ до всіх рівнів освіти всіх тих, хто не має змоги навчатись у вищих навчальних закладах за традиційними формами внаслідок тих чи інших причин: брак часу. Дистанційна освіта дає унікальну можливість отримувати знання не виїжджаючи за межі своєї країни, області, міста.

Також, можна відмітити, що така форма навчання дає можливість підвищити якість освітніх послуг шляхом залучення до підготовки та проведення дистанційного навчання, створення навчальних Web-ресурсів висококваліфікованих викладачів, фахівців-практиків з різних галузей науки. Студенти дистанційної форми навчання отримують повні електронні конспекти лекцій за програмою денної форми навчання. Дистанційне інтернет-навчання сприятливо позначається і на особовому розвитку, підвищуючи рівень самоорганізації і відповідальності, удосконалюючи рівень комп'ютерної грамотності.

До недоліків слід віднести недостатній контроль над засвоєнням студентами одержуваних знань; можливість хакерського вторгнення в електронну базу даних; неможливість формування повного уявлення про зміст навчального предмета; «теоретизація» навчання, зведення навчального процесу до механістичних прийомів і методів (Vladimirskaia, 2006).

Крім того, додатковими вимогами до студентів, які вступають на дистанційну форму навчання, є наявність персональної комп'ютерної техніки, доступу до мережі Internet з достатньою пропускнуною спроможністю, базові навички користування сучасними інформаційними та комунікаційними технологіями (Windows, MS Office, електронна пошта, особистий e-mail).

Матеріал і методи досліджень

Під час дослідження використовували емпіричні методи, зокрема педагогічне спостереження та аналіз. Використання даних методів дослідження дозволило нам оцінити ефективність застосування інформаційно-технічних засобів під час дистанційного навчання студентів. Під час проведення дослідження були ви-

користані матеріали звітності про системи дистанційного навчання, побудову електронного навчального курсу на базі платформи ДН Moodle, методика розробки електронних навчальних курсів, приклади створення основних складових частин курсу та роботи з елементами керування курсом.

Результати та їх обговорення

Нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання в Україні здійснюється законодавчими документами, зокрема:

1. Закон України «Про Національну програму інформатизації».

2. Постанова Верховної Ради України від 06.07.2000 р. № 1851-III «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2000–2002 роки».

3. Указ Президента України від 31.07.00 № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні».

4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення Українського центру дистанційної освіти» від 07.07.2000 р. № 293.

5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Міністром освіти і науки України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.03 № 1494 «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки».

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.04 № 40 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання».

8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.04 № 335 «Про створення Координаційної ради з розвитку системи дистанційного навчання при Міністерстві освіти і науки» та ін. [9].

В університетах різного спрямування функціонують центри, відділи та лабораторії дистанційного навчання студентів, специфіка роботи яких залежить від спрямування університетів.

З метою організації та впровадження дистанційного навчання в Національному університеті біоресурсів і природокористування України за наказом ректора (від 23.05.2006 р. № 330) створено Центр дистанційних технологій навчання. Центр створений з метою функціонування та реалізації багаторівневої системи управління «ректорат – організаційно-методичне управління – деканат – кафедра – викладач». В рамках центру функціонує з навчально-інформаційний портал на базі платформи Moodle (<http://elearn.nubip.edu.ua>). Портал забезпечує програмно-технологічні засоби для розроблення і використання повних навчальних електронних курсів дисциплін та системи контролю засвоєння знань. E-learning платформи або платформи підтримки електронного навчання (дистанційного навчання) мають успішну багаторічну практику використання за кордоном і починають використовуватися в Україні. Такі платформи застосовуються для керування змістом навчан-

ня (Content Management System) та процесом навчання (Learning Management System). Таким чином, студенти забезпечуються електронними навчальними ресурсами різного типу – електронними лекціями, віртуальними лабораторними роботами, методичними матеріалами для виконання самостійної роботи тощо.

Наприклад, для підготовки студентів освітнього ступеня «Бакалавр» зі спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища» був розроблений навчальний електронний курс дисципліни «ОНС (екологічна паспортизація територій і підприємств)» на базі платформи Moodle (<http://elearn.nubip.edu.ua>). Даний курс включає по 26 годин лекційних і практичних занять. Теоретичний матеріал відповідно до вимог містить:

1. Електронні навчальні матеріали представлені у вигляді електронного посібника з гіперпосиланнями з пунктів плану на розділи посібника (розраховується пропорційно загальній кількості лекцій (тем)).

2. Наявність додаткових мультимедійних навчально-методичних матеріалів.

3. Наявність презентацій до всіх лекцій (тем) (розраховується пропорційно загальній кількості лекцій (тем)).

Практичні роботи в даному навчально-інформаційному порталі включають: тему, мету, методичні рекомендації до виконання роботи з гіперпосиланням на відео та приклади, список завдань, форму подання результатів виконаної роботи, критерії оцінювання, термін виконання (див. рис. 1).

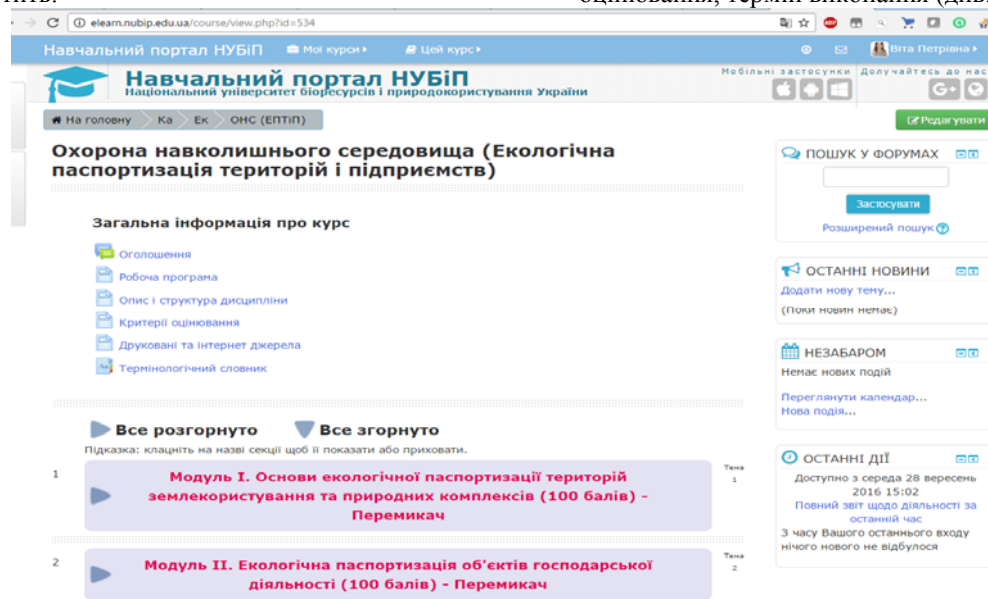

Рис. 1. Вигляд розробленого електронного навчального курсу дисципліни «ОНС (екологічна паспортизація територій і підприємств)».

Експеримент проводився протягом 2015–2016 навчального року у студентів освітнього рівня «Бакалавр» зі спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища». Одна група вивчала матеріал навчальної дисципліни, що був розміщений на базі платформи Moodle (<http://elearn.nubip.edu.ua>), інша група – навчалася за стандартною методикою.

Використання даного електронного курсу дозволило студентам освоїти матеріал, використовуючи значно менше часу, оволодіти знаннями та практичними навичками з проведення екологічної паспортизації об'єктів господарської діяльності. Під час проведення тестування, студенти отримали значно вищі результати, ніж студенти, які навчалися за звичайною програмою навчання (без використання електронного навчального курсу). Рівень знань у студентів, що навчалися за системою E-learning платформи був на 68% вищим, ніж у студентів, що не використовували матеріал електронного навчального курсу.

Центром дистанційного навчання з метою науково-методичного забезпечення навчального процесу спільно з провідними кафедрами НУБіП підготовлено електронні навчальні посібники та навчально-методичні посібники на паперових носіях. Навчаль-

но-інформаційний портал на платформі Moodle дозволяє генерувати тестові завдання більш як 10 різних типів: закриті одно- та багатовибіркові, на відповідність, послідовність, відкриті тестові завдання з короткою відповіддю, числовою відповіддю, есе тощо.

Висновки

Інтеграція дистанційних форм навчання в НУБіП України з застосуванням інформаційно-технічних засобів інформаційно-комунікаційними та дистанційними технологіями включає: електронний навчальний курс (ЕНК) з дисципліни на базі платформи дистанційного навчання, електронний курс на компакт-диску та паперовий навчально-методичний посібник з рекомендаціями для самостійного оволодіння курсом нового зразка, який містить детальні відомості щодо роботи з електронним курсом. Впровадження інформаційно-технічних засобів дистанційного навчання, використовуючи E-learning платформи під час вивчення навчальної дисципліни «ОНС (екологічна паспортизація територій і підприємств)» дозволило студентам більш якісно засвоїти знання з теоретичного матеріалу (оскільки електронний курс містив бага-

то допоміжного візуального матеріалу), набути практичних умінь і навичок з проведення екологічної паспортизації різних галузей господарювання.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого дослідження потребують такі аспекти, як удосконалення теоретичного матеріалу з гіперпосиланням на сучасні технології розробки екологічних паспортів об'єктів господарської діяльності.

Бібліографічні посилання

- Vladimirskaya, E.Y. (2007). Remote Control Features Quality of teaching. Ukraine – an European education materials international konf. K. : Europe. University, 211–214 (in Russian).
- Zhevakina, N.V. (2009). Pedagogical conditions of distance education students in the humanities Pedagogical University: Thesis. Dis. on competition sciences. degree candidate. ped. : sciences specials. 13.00.04 Theory and Methods of Professional Education; Luhansk. nat. University of them. Taras Shevchenko. Lugansk (in Ukrainian).
- Lukin, V.E. (2009). Methods of application of distance learning in the process of military–technical disciplines: Author. Dis. on competition sciences. degree candidate. ped. Sciences specials. Theory and methods of training (technical discipline). Eng. inzhener.–ped. Acad. – Kharkiv (in Ukrainian).
- Mikhailov, Y.O. (2014). Basic principles of distance learning system training for police Ukraine. law forum. 2, 269–273. (in Ukrainian).
- Morse, N.V., Glazunov, A.G. (2012). Methods of creating e–learning courses (based distance learning platform Moodle): Textbook. K. : Agrar. Media Group (in Ukrainian).
- Vladimirskaya, E.Y. (2006). Scientific and methodological support as distance learning University of Technology: Thesis. Dis. on competition sciences. degree candidate. ped.: sciences specials. General pedagogy and history of pedagogy. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Higher Education (in Ukrainian).
- Didyk, Y.S. (2006). Distance Learning. Reference bibliography. K: State Library of Ukraine for Youth (in Ukrainian).
- <http://nubip.edu.ua/node/10214>.
- <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=42415&pg=2/>
- <http://kul.kiev.ua/informacija/pro-distanciyne-navchannja.html>

Стаття надійшла до редакції 1.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 141.7

Світло Франкових ідей у темному потоці сучасної історії

О.В. Халецький, О.В. Голубовська
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Погляди Франка становлять єдиний комплекс еволюціонізму – поступовства – просвітництва у річищі розвитку європейської думки. «Еволюція як основний закон природи» тотожна розвитку і розкриває його «движучі сили і форми». Розвиток тотожний поступові, який буває поступом вперед і поступом назад (виродженням). Поступ являє собою 1) «зміни» 2) «на ліпше». Особливостями поступу є 1) його «вогнища», 2) «хвилі поступу» і 3) перехідність поступу. Запорукою поступу є поширення знань, а сам поступ постає як розвиток духовних здібностей. «Ідеї головний двигач суспільного життя». Немає панацеї від суперечностей розвитку. Підвалинами поступу постають 1) «голод», 2) «любов» і 3) «розум, якого довго не буде». Ідеї Франка отримують розвиток у сучасній науково-філософській думці, де поступ розглядається як 1) повнота здійснення законотенденцій розвитку, 2) перевернення старого новим і 3) збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (соціально-культурна парадигма), чим є здійснення соціально-культурних проєктів, які вимагають вірогідності і звершуються тотальним духовним перетворенням (Царство Боже) як процес.

Ключові слова: Еволюція, поступ, «вогнища» поступу, хвилі поступу, перехідність поступу, ідеї – двигун поступу, суперечності поступу, голод, любов, «розум, якого довго не буде» як підвалини поступу, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку, тотальне духовне перетворення (Царство Боже) як процес.

Свет идей Франка в тёмном потоке современной истории

А.В. Халецкий, О.В. Голубовская
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Взгляды Франка образуют единый комплекс «эволюционизма – прогрессизма – просветительства» в русле развития европейской мысли. «Эволюция как основной закон природы тождественна развитию и раскрывает его движущие силы и формы». Развитие тождественно прогрессу, который бывает прогрессом вперёд и прогрессом назад (вырождением). Прогресс представляет собой 1) «изменение», 2) «на улучшение». Особенности прогресса выступают его: 1) «очаги прогресса», 2) «волны прогресса», 3) переходность прогресса. Залог прогресса – развитие знаний, а сам прогресс предстаёт как развитие духовных способностей. «Идеи – главный движитель общественной жизни». Нет панацеи от противоречий развития. Основами прогресса предстают: 1) «голод», 2) «любовь», 3) «разум, которого долго не будет». Идеи Франка получают развитие в современной научно-философской мысли, где прогресс рассматривается как 1) полнота осуществления законотенденций развития; 2) преодоление старого новым и 3) возрастание сознательно-духовных определяющих развития (социально-культурная парадигма), чем есть осуществление социально-культурных проєктов, которые требуют веросущности и завершаются тотальным духовным преобразованием (Царство Боже) как процессом.

Ключевые слова: эволюция, прогресс, «очаги прогресса», «волны прогресса», переходность прогресса, идеи – двигатель прогресса, противоречия прогресса, голод, любовь, «разум, которого долго не будет», как основы прогресса, возрастание сознательно-духовных определяющих развития, тотальное духовное преобразование (Царство Боже) как процесс.

Citation:

Halets'kyj, O.V., Golubovska, O.A. (2016). Light of Franko ideas in a dark stream of modern history. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 224–229.

Light of Franko ideas in a dark stream of modern history

O.V. Haletskyj, O.A. Golubovska
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Franko views constitute a single set of evolutionism – giving up – the enlightenment in Wake of European thought. «The evolution as the fundamental law of nature» of identical development and reveals his «dynamics strength and shape». The development of gradual identical, which is step forward and step back (degeneration). Progress is 1) «changes» 2) «for the better». Features progress are 1) its «fire», 2) «wave of accession» and 3) transitional development. Guarantee of progress is the dissemination of knowledge and the development progress appears as a spiritual abilities. «Ideas chief engine of public life». No panacea of development contradictions. The foundations of progress appear 1) «hunger», 2) «love» and 3) «he mind for a long time will not». Frank's ideas are developed in the modern scientific and philosophical thought, where progress is seen as 1) completeness of implementation of the law trends, 2) predominate of old to new and 3) increase of consciousness and spiritual development factors (socio-cultural paradigm), what is the implementation of socio-cultural projects that require faith implementation and termination of total spiritual transformation (Kingdom of God) as a process.

Key words: evolution, progress, «fire» progress, wave of progress, transitional progress, ideas – the engine of progress, contradictions progress, hunger, love «minds for a long time will not be» as the foundation of progress, increasing of consciousness and spiritual development factors, total spiritual transformation (Kingdom of God) as a process.

Одним із яскравих проявів розгорнутої в історії сили духу постає творчість І. Франка. Проблемою, а відтак – і метою дослідження – є спроба довести, що усі літературні, соціальні і національні, політичні, філософські та історіософські погляди Франка становлять, по-перше: єдиний цілісний комплекс «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» у річищі Європейської філософської думки, який має продовження дотепер. Тривалий і суперечливий розвиток триєдиного комплексу «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» знаходить відображення у працях Франка.

Друга пол. XIX ст. – період грюндерства, пробудження громадянських рухів і соціалізму в Галичині, а для Франка – період радикал-соціалістичний і позитивістський, у статті «Мислі о еволюції в історії людськості» 1881 – 1882 рр. Еволюція постає як «основний закон природи», у якому «цілий хід еволюції в історії людськості розкривається через загальний хід еволюції в природі» (Franko, 1981). Еволюція розкриває «внутрішній зв'язок історії, її движучі принципи і форми». «Еволюція яка є посути розвитком» «в цілому носить в собі поступ (поступ вперед) яко головний і вироджування (поступ назад) яко підрядний складники...», не є однотипним прямим розвитком, але містить в собі збочення і відскоки» (Franko, 1981). «Загальна хода еволюції починається з природи, а закінчується ідеями». Усе починається з боротьби за існування і пристосування до обставин» (Franko, 1981), але «з переходом до цивілізацій, коли ведучі люди забирають власть ... (Franko, 1981), від середніх віків ... до новочасья веде доба зростання гуманності ... і перехідна доба панування розуму, де, з розвитком науки, релігія перестане існувати» і тому подібне. «Кожна доба історична – це древо» (так само в А. Тойнбі у «Дослідженнях історії», 12 т., 1934–1961 рр.), «коріння якого стоїть глибоко у минулих часах, а його крайні парості вигонюють далеко у будуще. Безмірно важна річ зібрати ті зародки в одну цілісність, віділі-

дити в них напрямок будующого і виробити ... вірний образ (курсив мій – О.Х.) будующої спільності ..., принципи добути з критики попереднього ладу, ляжуть в основу будующого впорядкування людей. Напрям історії ніколи не іде з ідеалів, але з критики, почуттів, зрозуміння потреб, вивід, котрий мусить ввійти в життя» (Franko, 1981). У відгуку 1895 р. на статтю «Ukraina irredenta» Франко зауважує, що «соціально-політичні програми можливі тільки там, де люди свідомі своєї сили» (Franko, 2005). Критика, почуття, зрозуміння, усвідомлення, вивід, образ, принципи, «дух, що тіло рве до бою», Франко суперечить сам собі. Отже, все ж таки, свідомісно-духовні чинники, тобто ідеї, які, як ніж у тіло або як промінь у п'їтьму, входять у розвій.

У статті 1898 р. «Радикали і релігія» Франко зауважує, що «релігія – добра віра» і «радикали ніколи не виступали проти віри, а виховували народ у правдиво-релігійному дусі» (Franko, 2005), в якому «розум і просвіта не суперечать релігії, а мусять бути її головною основою» (Franko, 2005). Що це як не поширений у соціалістичному (А. Сен-Сімон, Г. Ландауер, Ж. Сорель і А. Карелін, А. Луначарський, В. Базаров, М. Горький, Г. Уеллс та ін.) та інших рухах (Л. Фойєрбах, О. Конт, Д. Штраус, Ф. Маутнер, Д. Белл, М. Новак та ін.) так зване богобудівництво, віра у різні рушійні сили розвитку: у Вищу Істому (прекраснодушні розенкрейцери поч. XVII ст. або Ж.-Ж. Руссо чи кривавий М. Робесп'єр), Вищий Розум (паризька голола – санклюти на чолі з П. Шометом або річпосполитий коронний канцлер Г. Коллонтай та ін.), у людство (О. Конт), народ (В. Базаров, А. Луначарський), революційну організацію (В. Ленін і М. Горький, Д. Донцов і С. Бандера), або прогрес людства (Г. Уеллс, М. Богданов). Грунтуючи свої історіософські візії на триєдиному комплексі «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» Франко випереджає найбільшого апостола богобудівничого прогресизму Г. Уеллса, «Нариси історії

світової цивілізації» (1920 р.) якого були визнані «біблією прогресовір'я».

На поч. ХХ ст., коли українство набуває економічної сили (кооператив «Народна торгівля» 1883 р., кредитна спілка «Віра» 1894 р., страхова компанія «Дністер» 1895 р., кооператив «Сільський господар» 1899 р., Центральні українських кооперативних товариств 1904 р., з'їзд кооперативів Просвіти 1909 р. тощо), соціально-політичної (селянська Україноруська радикальна партія 1890 р. та її мілітарні товариства «Сокіл» 1894, «Січ» 1900 р. і «Пласт» 1911 р., ліберальна Українська націонал-демократична і робітничка Українська соціал-демократична партія 1899 р., ліберальна Українська загальна організація 1897 р. і Українська радикал-демократична партія 1894 р., робітничка Революційна Українська партія 1900 р. – УС–ДРП 1905 р., Націоналістична Українська народна партія 1901 р. у Наддніпрянській Україні та ін.) і національної (національна програма радикальної партії і «Україна irredenta» Ю. Бачинського 1895 р., «Самостійна Україна» М. Міхновського 1900 р., Львівське віче червня 1914 р. та ін.) визначеності, духовної повноти (Просвіта, 1868 р. НТШ 1892 р. і каф. історії України Львівського університету М. Грушевського 1894 р., УГКЦ 1900 р. митрополита А. Шептицького, письменство О. Кобилянської і В. Стефаника, М. Коцюбинського і Лесі Українки, В. Винниченка, мистецтво І. Труша і О. Новаківського, М. Лисенка і С. Крушельницької та ін.), Галичини перетворюється на Український П'ємонт, найбільшого розвитку досягає творчість І. Франка («Украдене щастя», 1893 р., збірки поезій «Зів'яле листя» 1897 р. і «Мій Измарагд» 1898 р., поема «Мойсей» 1905 р. тощо). Він вже у націонал-демократичний період (а радше через УНДО, націонал-ліберальний), у статті 1900 р. «По за межами можливого», у справі незалежної Української держави, зазначає, що «усі неможливості фальшиві, доки їх не окріплює критичний розум», а «історія цивілізацій постає як ... відсування границь неможливого». До перемоги веде заперечувана М. Драгомановим ідея «неполітичної культури», тобто просвітницько-культурницької роботи (Franko, 2005), до якої від 1885 р. вимушено перейшла Стара Київська громада (В. Антонович, П. Житецький та ін.). Для культурницького поступу «ідея національної самостійності дає поле повного розвою. *Ідеї... треба признати головним двигачем... у сфері суспільного і політичного життя*» (курсив мій – О.Х.). «Осушення... ідеалу поступальної самостійності ... залежить тільки від нашої свідомості того ідеалу» (Franko, 2005). На нашу думку, саме основоположний інтелектуалізм і прагнення до глибинних історико-культурних досліджень («Апокрифи і легенди», 5 т.. 1896–1910 рр. та ін.) спонукали Франкову історіософію до просвітництва. Ці думки перегукуються з прийдешніми ідеями А. Мальро, який після довгих років революційної роботи («комуністична партія як організований Апокаліпсис революційного братства») і війн, приходять до думки, що соціально-політичні перетворення змінюють лише умови людського існування («суєтність і недостатність революційного діяння»), а повне визволення і розвиток самої людської

природи досягається у сфері духу (метапрактика як: одинока авантюрна дія у житті; історичне діяння як «шрам на тілі землі» і «голоси мовчання», т.б. культурне успадкування, розвинуті П. Блумом, як «гностика» безконечного новоозначування), через оволодіння надбаннями світової культури («Голоси мовчання», 3 т. 1947–1950 рр.; «Уявний музей світової культури», 1952–1954 рр.; «Метаморфози богів», 1957 р. та ін.).

В основоположній праці 1903 р. «Що таке поступ?» Франко, ґрунтуючись, головним чином, на ідеях Г. Спенсера, Е. Тайлора та ін., розглядає «поступ як загальний розвиток», тобто еволюцію, по суті отожднюючи їх. «Поступ як загальний розвиток» являє собою, по-перше «зміни», які мусили б бути спрямовані, по-друге, «на ліпше». Франко визначає загальні особливості поступального розвитку, якими є те, що: 1) «не весь людський рід поступає», а є так звані «вогнища поступу»; 2) «поступ ходить хвилями»; 3) «поступ ходить із краю в край», це «перехідний поступ». «Круті і блудні дороги поступу лежать на могилах», але «хто не поступає, той вмирає». «Запорукою поступу є поширення знання у владу мас», тобто просвітництво. Просвітницька хиба, на нашу думку, позначилася на Франкових перекладах поезії (особливо з давньогрецької, якої він не знав, і зробленої через німецьке посередництво), спрямованих лише для ознайомлення мас і знехтуваних з естетично-художньої сторони. «Великий природний закон поступу – у праці, пружинами поступу є люди праці», а «основою поступу – освічений чоловік». «Людина постає, розвивається і прогресує саме через розвиток духовних здібностей» (Franko, 2005). Постійне наголошування на суперечливості поступу, на нашу думку, імовірно має все ж таки соціалістичне походження (К. Маркс, Ф. Енгельс та ін.). Докладно і чесно розглядаючи різні (анархістські Е. Реклю, П. Кропоткіна, Ж. Прудона, М. Драгоманова; комуністичні Т. Мора, Т. Кампанелли, Е. Кабе, Г. Бабефа, А. Сен-Сімона, С. Базара і Б. Анфантена, Ш. Фур'є, Р. Оуена та ін.; соціалістичні К. Маркса, Ф. Лассаля, Ф. Енгельса, Г. Джорджа та ін.) сучасні способи прогресування, Франко доходить до висновку, що «немає панацеї» від суперечностей розвитку, але підвалинами поступу постають (з посиланням на Гете): 1) «почуття любові, чим є здруження»; 2) «голод, тобто матеріальні і духовні потреби» і 3) «розум, якого довго не буде». Цікаво, що до окремого видання Франко спеціально додає сторінку, у якій «почуття любові – здруження, яке веде до «бджолячого царства» механічного підкорення», «є властиво запереченням поступу» (Franko, 2005). Думки про «любов – здруження», як «бджоляче царство» механічного підкорення знаходять продовження у А. Бергсона у «Двох джерелах моралі і релігії» 1932 р. про відкрите і закриті суспільства, мораль і релігію, яким протиставляється динамістично-містичне новорелігійнення, яке розвивали також А. Древе, Л. Ціглер, А. Тойнбі та ін., у ліберальному русі – у К. Поппера («Відкрите суспільство та його вороги», 1945 р., у соціалістичному русі – у анархо-комунізмі П. Кропоткіна, містичному анархізмі Г. Ландауера, в сучасному неокомунізмі – в

О. Зинов'єва у «Зіяючих висотах» 1976 р. або у Р. Гароді (який починаючи з єврокомунізму 1960–х р. у 1983 р. приходять до ісламізму), у дисидентській публіцистиці (у Є. Сверстюка – з прямим посиланням на Франка), сатири Є. Леца і поезії Ч. Мілоша, В. Висоцького або Б. Окуджави та ін.). Отже, прогресування – це і голод, і любов – «бджоляче царство механічного підкорення» і «розум, якого не буде». Триєдина концепція «еволюціонізму – прогресизму – просвітництва» мимоволі і необережно наближається до нібито песимістичних перспектив, які у прийдешньому розвитку європейської думки набувають часом апокаліптичного забарвлення. Думка про те, що «розум якого немає і довго не буде» стане рушієм поступу в далекому майбутньому є смутним прозрінням зростання свідомісно–духовних чинників у процесі історичного розвитку людства, усталеним у сучасному науково–філософському розмислі як соціально–культурна парадигма (Hales'ka, 2009), що невідворотно фундується триадичною концепцією еволюції поступу просвітлення.

На рубежі 1910–х р. і напередодні Великої війни загострюється боротьба (атентат М. Січинського 1908 р., вбивство А. Коцка 1910 р., спроби українського університету 1912 р. і велике віче у червні 1914 р. у Львові тощо), а в пізній творчості Франка з'являються спрямовані до націоналізму волюнтаристично–ірраціоналістичні мотиви, розвинуті наступними поколіннями борців Празько–Вісниківського напрямку (Є. Маланюк, Ю. Драган, О. Лятуринська, О. Стефанович, Ю. Липа та ін.), інтегральному націоналізмі Д. Донцова і неперевірених звитягах ОУН–УПА (Олег Ольжич, Олена Теліга та ін.). У зверхувальній поезії «Мойсей», 1905 р. Франко проголошує «Я вірю в силу духа і в день воскресний твого повстання о якби хвилю вдать, що слова слуха». Погляди Франка утворюють триєдину концепцію еволюції як поступу і поступу як просвітництва.

На нашу думку, саме третій чинник Франкової історіософії – «розум, якого довго не буде» – отримує найбільшу перспективу в розвитку сучасної суспільно–історичної думки і набуває значення основоположного. Навіть у часи відречення від уявлень поступального розвою, у часи лихоліть, воєн і революцій першої половини ХХ ст., уявлення поступального власне прогресивного розвитку поширюється на увесь Всесвіт у концепції його антропоноосферизації Вернадського – Ле Руа – Тейяра де Шардена. У ній еволюція проходить три послідовні стадії розвитку: космогенезу літосфери, біосфери життя і антропоноосфери дієрозуму (Hales'kuj, 2016). Антропоноосферизація у її конкретності – це увесь історично–духовний розвиток. Виникають і розвиваються поступально–прогресивницькі ідеї неолітичної революції Г. Чайлда (1936 р.), НТР Д. Берналі (1949 р., 1958 р.) тощо. Від сер. ХХ ст. у піднесенні суспільного розвитку через НТР в економічній сфері, переходу до демо–ліберальних режимів – у соціально–політичній сфері й утворенні глобально–інформаційної цивілізації відроджуються прогресивні уявлення про світорозвиток у працях Д. Бейлі «Віра у прогрес», 1950 р.; М. Гінсберга «Ідея прогресу», 1953 р.; А. Саломона

«Тиранія прогресу» 1955 р.; К. Беккера «Прогрес і влада», 1960 р., Ч. ван Дорена «Ідея прогресу», 1967 р.; С. Поллард «Ідея прогресу. Історія і суспільство», 1968 р.; Р. Нісбет «Історія ідеї прогресу». 1980 р. та ін., узагальнені у тричленній концепції історичного процесу (Р. Арон, Р. Росту, Д. Белл, О. Тофлер та ін.). У так званих нових природничих науках, передусім синергетиці (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Гакен, Г. Ніколіс, Г. Князева, С. Курдюмов, А. Бабляниц, В. Лук'янець, О. Кравченко, Н. Майнцер, М. Мойсєєв, О. Тофлер, І міжнародний конгрес Німецького товариства складних систем 1997 р. та ін.), розвиток розглядається як такий, що іде від хаосу до порядку, а сам хаос постає як спосіб поступального оновлення, власне новоупорядкування, збільшення багатоваріантної («жереб напрямків») складності («динаміка бачить в цілому») через збурення, біфуркації, розсіяння («блукаючі по полю шляхів розвитку хмаринки динамік»), структури як «блукаючі плями процесів» (Г. Князева, С. Курдюмов) і великий атрактор – притягач (Аристотелева ентелехія) тощо. Наприкінці ХХ на поч. ХХІ ст. усі погляди поступального розвитку узагальнюються у концепції соціально–культурної парадигми (М. Коган, О. Ахієзер, М. Лапін, В. Стюпін, Н. Черниш, К. Баранцева, О. Халецька та ін.), яка вбачається у збільшенні свідомісно–духовних чинників розвитку (Hales'ka, 2009). Збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку (Hales'kuj and Hales'ka, 2012) найбільше проявляється у здійсненні соціально–культурних проектів (А. Турен). Історія постає як низка здійснюваних соціально–культурних проектів (Царства Божого або просвітницького Царства розуму, прогресу, комунізму, глобально–інформаційного суспільства тощо). На нашу думку, прогресування постає як, по–перше, повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку, по–друге, як перевершування старого новим (новлення), по–третє, як збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку (просвітлення) (Hales'kuj, 2016). Нині людство здійснює соціально–культурний проект глобально–інформаційного суспільства (Д. Белл, О. Тофлер, З. Бжезинський, Е. Масуда та ін.). На думку «батьків засновників» його розбудова вимагає віроздійснення, тобто світовіри (Д. Белл, «Повернення сакрального? Аргумент на користь релігії майбутнього» 1980 р.; О. Тофлер; У. Еко та ін.), що зумовлює певне орелігійнення соціально–культурного проекту глобально–інформаційного суспільства (Hales'kuj, 2016). Через здійснення соціально–культурних проектів постає проєктований (Б. Жувенель, Аркадія, 1968 р.), розумотворний світ, що очевидно і є його духовним перетворенням.

Визначене Франком просвітницьке зростання свідомісно–духовних чинників розвитку в ХХ ст. проявляється як переважання духовного напрямку у християнстві (Hales'kuj and Hales'ka, 2012) (вибухове виникнення низового простацького п'ятидесятиництва на поч. ХХ ст., або звернення саме до «Дару п'ятидесятиці» у найбільших богословських працях митрополита Андрія Шептицького середини 1930–х р., або у поєднанні чернецтва в миру і духовного християнства в О. Лосева тощо). Про що іще у Євангелії від Матфея

б. 85 р. сказано, що Христос буде хрестити тих, хто повірив у нього, не тільки водою, але ще «Духом Святим і вогнем», а в Євангелії від Іоана б. 100 р. «... якщо хто не народиться від води і духа, не може увійти до Царства Божого, народжене від плоті є плоть, а народжене від Духа є дух ... я сказав тобі: належить нам народитись згори» (Franko, 1981). У богослів'ї розрізняють плоди Св. Духа, яких за Посланням ап. Павла до Галатів б. 48 р., є дев'ять: любов, радість, мир, довготерпіння, благість, милосердя, віра, покірність, утримання (Halec'kuj and Halec'ka, 2012) і які досягають у людині поступово і вдосконалюються вправами, тоді як дари Св. Духа приходять раптом «як тать вночі» і ними можна користуватися відразу. Вчення про плоди Св. Духа направлено на те, щоби культивувати серед вірних «добрі справи». Дари Св. Духа, згідно з Посланням ап. Павла до коринфян б. 56–57 р., дев'ять: «... одному дається Св. Духом слово мудрості; другому слово знання, тим же Духом; іншому – чудотворення, іншому – пророцтво, іншому – розрізнення духів, іншому – різні мови, іншому – витлумачення мов», на яких говорили «... парфяни та мідяни, та еламїти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Кападокії, Понту та Азії, Фрігії та Памфілії, Єгипту і Ліванських земель, країни Кирени, і захожі римляни, юдеї і нововірці, критяни й араби ...» (Діян., 2:9–11), що могло би означати екуменічне поширення християнства (Halec'kuj and Halec'ka, 2012), незбагненним чином перекручене на «ангельські» глоссолалії, тобто досягнення шоково-екзальтованих станів свідомості. Церква стає істиною лише після п'ятидесятилітньої, коли їй були дані як засіб служіння Богу «видимі духовні дари». Зрештою, і в Євангелії від Іоана б. 100 р. сказано, що після смерті Ісуса Христа, Бог через нього (тобто християнство – О.Х.), «дасть вам *Іншого Утішителя* (курсив мій – О.Х.), що пробуде з вами повік» (Ін., 14:16), Параклета (parakletos – букв. призваний), «Духа істини, Духа святого, ... який навчить вас усього» (Ін. 14:16), а Іоакім Флорський пророкує про настання релігії Святого Духа і Вічного Євангелія, яка проводить через Страшний Суд до Царства Божого – тотального духовного перетворення світу.

У рішеннях II Ватиканського собору 1962–1965 рр. особливо – в енцикліці папи Римського Павла VI «*Populorum progressio*» 1967 р. проголошується, що «прогресування є фрагментом історії спасіння». Виникає ціла теологія прогресу, теологія політики (Й. Метц, Д. Зелле, А. Новак та ін.) і теологія визволення (Г. Гутьєрес, Л. Бофф та ін.), мірилом яких постає есхатологічна теологія надії Ю. Мольтмана («Богослів'я надії», 1965 р.; «Розп'ятий Бог», 1973 р.; «Бог у творенні», 1985 р.) і В. Панненберга («Одкровення в історії», 1961 р.; «Вступ до систематичної теології», 3 т., 1967–1980 р. та ін.). Вона проголошує апокаліптичне Царство Боже – тотальне духовне перетворення світу ((555)подібне до стану ω у Тейяра або анупадхїшешї – нїрвани, т.б. нїрвани без залишку у буддизмі) тощо. У В. Панненберга, «Бог – Дух» («ніхто не може назвати Ісуса Господом як тільки Духом Святим» (I Кор., 12:13)) – «всеохопне поле сили, що випускає подію за подією у конечне існу-

вання», що вочевидь є розвитком Гайдеггерового «час часовиться із майбутнього», а Дух Святий – це спеціальний вид поля, тобто взаємодії між творенням і створюваним. У теології надії (а по суті в усьому теїстичному еволюціонізмі Бергсона, Тейяра, Тойнбі, процес-теології та ін.) «буття Бога – це історичне, і воно реально існує в історії. «Історія Бога» – це оповідь про всю історію людства». Тобто Бог є світотворення, поступово здійснюване в історії як соціально-культурний проект Царства Божого із майбутнього. Одкровенням є уся світова історія всіх релігій, а богословські істини виводяться із реального історичного процесу (Halec'kuj and Halec'ka, 2012). У теології надії «Бог – сила, що діє із майбутнього» (В. Панненберг) – спонукає до найрадикальніших перетворень. «Осяяна провідною зіркою Божих обітовань реальність сприймається нами не як раз і назавжди упорядкований Богом Всесвіт, а як *історія неперервного розвитку* (курсив мій – О.Х.), що забуває минуле, прямує до нових, незвіданих обривів». Церква не ототожнює себе ні з однією із соціально-політичних систем («... царство наше не від світу цього») (Ін. 18:36) і виступає за – або поступове соціально-ліберальне, або, радше, неминуче радикальне – але тотальне (есхатон) оновлення, духовне перетворення суспільства («нової землі і нового неба») (Одкр. 21:1–5), чим є збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (т.з. соціально-культурна парадигма) як Царство Боже (Halec'ka, 2009). Для прийдешнього Царства Божого нинішнє «царство брехні» (Б. Окуджава), говорячи словами Корану, є «дар ель харб» – терен війни. Як визначає Ю. Мольтман, «від самого початку і до кінця християнство – це есхатологія, це надія спрямована у майбутнє, і тому перетворююча теперішнє». За визначенням А. Луазі, «Христос заповідав нам Царство Боже, а натомість ми отримали Церкву».

У езуїтів (А. Морено та ін.) Царство Боже тотального духовного перетворення як процес і Бог майбутнього як Царство Боже постають як їх невідступне прогресування, обґрунтовуючи це, від Ватиканської конференції 1981 р. на основі синергетики і квантової гравітації С. Хокінга, сутнісною тотожністю творення = розвитку = прогресування, чим є: по-перше, повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку, по-друге, старе перевершується новим (новлення) і по-третє, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (просвітлення), переважно соціально-політичне. За визначенням Г. Кокса, «у цьому світі Бог займається політикою, створюючи і підтримуючи людське життя». Визначення сутнісної тотожності творення = розвитку = прогресування як просвітлення, тобто збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку прямо кореспондується з Франковим ототожненням еволюції з прогресуванням, а прогресування з просвітленням, тобто збільшенням свідомісно-духовних чинників розвитку. Обрядовір'я поступово заміщається так званим практикуванням віри, яке охоплює усю життєдіяльність людини як «релігійний підтекст в усіх моментах світського життя», за визначенням В. Панненберга (Grenc and Olson, 2011). Фактично, і Франко, і ліберально-соціалістичний «богобуд» і навіть сучасне богослів'я «зійшлися» на

тому, що таким Богом мусило би бути невпинне поліпшення, тобто прогресування, просвітлення темного потоку історії, чим є збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку. «Богобуд» надає абсолютного (тобто всевизначального) значення різним «цьогостороннім» рушійним силам: людству (Конт), народу (А. Луначарський, В. Базаров), революційній організації (В. Ленін і М. Горький, Д. Донцов і С. Бандера) і, врешті–решт прогресуванню (Г. Уеллс, М. Богданов). Цей процес розвивається від новочас XVII ст. разом із зменшенням культурно–обрядової частини і збільшенням т.зв. практикування віри у загальному секуляризмі (релігії виходу з релігії за М. Гоше) як орелігійненні усіх сфер життєдіяльності. Врешті–решт, він зосереджується на прогресуванні також у церковно–обрядовому богослів'ї (теїстична РКЦ теологія прогресу), процес теології і цілком світський ідеології (Д. Белл, О. Тоффлер, У. Еко та ін.), яка прагне віроздійснення, ототожнюючи еволюцію – поступовство – просвітлення. Такого ходу думок не оминув і Франко.

Натхненні ідеєю Царства Божого здійснюють реформи (як проведена таємно–моторошною *Opus dei* економічна реформа в Іспанії 1956 р., визнана найкращою в світі), суспільно–політичне оновлення (як очолюваний пастором М. Кінгом рух за громадянські права в Америці або Мати Тереза у шпиталі для прокажених) тощо, стають «на бій кривавий, святий і правий», їх вбивають диктатори (архієпископа Сальвадора Оскара Ромеро 1981 р. та ін.), вони гинуть (як герой–партизан єзуїт Г. Сардіньяз), але влада чудесним способом виявляється безсилою (як всюдисуща і всемогутня КДБ перед УГКЦ, яка ніби нізвідки і відразу вигулькнула, наче Афіна Паллада із голови Зевса, в усій повноті єпископату, священства, монастирів, чернецтва і семінарій до 1989 р., або буддисько–синкретична Фалань–гун громадського руху шанувальників ці–гун, який не в силі придушити «залізобетонна» комуністична диктатура у Китаї тощо), вони об'єднують усі релігії світу в універсальному екуменічному русі (як спільна молитва, тобто визнання в Ассізі 1984 р., або Світові конгреси релігій від 1894 р.), вони досягають світової глобально–інформаційної цивілізації (для розбудови якої потрібно віроздійснення), поступово (як процес) і по–різному просвітлюють світ. Нагадаймо лише, що у християнстві невинних немає, а «Царство Боже здобувається силою» (Мт. 11:12) через Страшний Суд і Армагедон, як заповідав пророк Шевченко «вражою злою кров'ю волю окропіте». Таким чином, пророкований Франком «розум, якого довго не буде» настає. Зауважимо лише, що іще в Е. Гартмана («Релігійна свідомість людства», 1879 р.) повне освідомлення

мусило би означати кінець світу, розгорнуте в апокаліптичних «Трьох розмовах» В. Соловйова і сучасній футурології (Р. Бредбері, А. Кестлер, А. і Б. Стругацькі, Д. Форрестер, Д. Медоуз, Р. Хейлброннер, Д. Мартін та ін.). Можливо, людство, замість ветхого природного світу розбудує новий розумотворний світ (В. Соловйов, Є. Ціолковський, В. Вернадський, О. Чижевський, М. Холодний, О. Бердник, М. Руденко, К. Майнцер, М. Мойсєєв, М. Булатов, В. Загороднюк та ін.).

Започаткована у науковістсько–позитивістському напрямку розвитку суспільної думки і поширена у працях Франка концепція розвитку як еволюції – еволюції як прогресування і прогресування – як просвітлення, тобто збільшення свідомісно–духовних чинників розвою отримує продовження у сучасному розвитку. Це ставить Франка на рівень видатного мислителя не тільки свого часу, але й сучасної доби.

Бібліографічні посилання

- Grenc, S., Olson, R. (2011). Bogoslov'e u bogoslovu [per. s angl.]. Cherkassu: Kollokvyum (in Russian).
- Franko, I. (2005). Vybrani tvory: T.3. – Dro–gobych: Kolo (in Ukrainian).
- Franko, I. (1981). Zibrannja tvoriv, T.1. K., 1976 – 1981 (in Ukrainian).
- Halec'ka, O. (2009). Social'no–kul'turna paradygma u filososfs'kij dumci / Duhovnist', kul'tura, nacija. Zbirnyk naukovykh statej. L'viv: Vydavnychij centr L'viv'skogo nacional'nogo universytetu im.I.Franka, 4, 54–60 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O., Halec'ka, O. (2012). Neznanyj Bog apostola Pavla v svitli zrostannja jogo istoryčno–duhovnyh chynnykiv. Istorija religij v Ukrai'ni. Naukovyj shhorichnyk. Kn. 2. – L'viv: Logos, 35–47 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O.V. (2015). Antroponoosferyzacija jak zbil'shennja svidomisno–duhovnyh chynnykiv rozvytku abo zh prosvitlennja haosu. Naukovi zapysky. Serija «Istorichne religioznavstvo». Ostrog: Vydav. Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka Akademija». 12, 170–183 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O. (2016). Suchasna religijna identychnist' i sekuljaryzacija. Tezy mizhnarodnogo kongresu «Filosofija dialogu j porozuminnja v pobudovi Jevropejs'koi' i svitovoi' spil'not», L'viv. Vydavnychij centr filososfs'kogo fakul'tetu L'viv'skogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Franka, 230–233 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 2.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhyskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 330.131.3

Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України

О.Б. Тарнавська
oksanatarnavska@yahoo.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті обґрунтовано сутність державного регулювання економіки, опрацьовано основні підходи, напрями та інструменти державного впливу на перебіг економічних процесів. Проаналізовано питання підвищення ефективності державного регулювання економіки. Характеризуються мета державного регулювання та визначаються форми його успішного здійснення. Запропоновано та проаналізовано кілька варіантів поняття державного регулювання, розглянуто їхні особливості з врахуванням національних відмінностей та історичного досвіду ставлення економіки в Україні. Розглянуто причини необхідності втручання держави в становлення економіки. Вказано принципи успішного досягнення цілей державної економічної політики. Розглянуто питання доцільності застосування Європейської моделі державного регулювання соціально-економічних відносин та її здатності коректно працювати в Україні за наявності національних відмінностей. Описано цілі та засоби державного регулювання економічної сфери для оптимального впровадження механізмів регуляторної політики.

Ключові слова: державне регулювання, трансформація, економіка, ринкова економіка, механізм державного регулювання.

Особенности государственного регулирования в условиях трансформации экономики Украины

О.Б. Тарнавская
oksanatarnavska@yahoo.com

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

В статье обоснована сущность государственного регулирования экономики, обработаны основные подходы, направления и инструменты государственного влияния на ход экономических процессов. Проанализированы вопросы повышения эффективности государственного регулирования экономики. Характеризуются цель государственного регулирования и определяются формы его успешного осуществления. Предложены и проанализированы несколько вариантов понятия государственного регулирования, рассмотрены их особенности с учетом национальных различий и исторического опыта становления экономики в Украине. Рассмотрены причины необходимости вмешательства государства в становлении экономики. Указаны принципы успешного достижения целей государственной экономической политики. Рассмотрены вопросы целесообразности применения Европейской модели государственного регулирования социально-экономических отношений и ее способности корректно работать в Украине при наличии национальных различий. Описаны цели и средства государственного регулирования экономической сферы для оптимального внедрения механизмов регуляторной политики.

Ключевые слова: государственное регулирование, трансформация, экономика, рыночная экономика, механизм государственного регулирования.

Citation:

Tarnavska, O. (2016). Specifics of state regulation in the economic transformation Ukraine. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 18, 2(69), 230–233.

Specifics of state regulation in the economic transformation Ukraine

O. Tarnavska
oksanatarnavska@yahoo.com

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

In the article the essence of state regulation of the economy, the main approaches worked, directions and instruments of state influence on the economic processes. Analyzed the issue of increasing the effectiveness of state regulation of the economy. Characterized purpose of government regulation and determined forms its successful implementation. Proposed and analyzed several options for the concept of state regulation, discussed their characteristics, taking into account differences in national attitudes and historical experience economy in Ukraine. Causes necessity of state intervention in the economy becoming. This principle successfully achieve the objectives of economic policy. The question of the usefulness of the European model of state regulation of social and economic relations and its ability to work properly in the presence of Ukraine national differences. We describe the objectives and methods of state regulation of the economic sphere for optimal implementation of mechanisms for regulatory policy.

Key words: government regulation, transformation, economy, market economy, the mechanism of state regulation.

В умовах трансформаційної економіки нашої країни особливої актуальності набуває питання державного впливу на економічні процеси. Саме в цей час формуються такі основи функціонування держави, як громадянське суспільство, ринкова економіка та права держава. Особлива роль у становленні та функціонуванні економіки належить державному регулюванню як важелю впливу на розвиток соціально-економічної сфери.

Процеси економічних трансформацій в сучасній Україні є у фокусі уваги багатьох дослідників. При цьому одним з найважливіших є питання, якою мірою реалії української економіки відповідають принципам розвитку ринкової економіки. Цю проблему можна вивчати з різних точок зору, опираючись на різні теоретичні розробки, серед яких однією з найчастіше уживаних є концепція державного регулювання економіки.

Мета. Опрацювання теоретичних підходів у визначенні концептуальних засад і подальше вдосконалення сутності та змісту державного регулювання у процесі трансформації ринкової системи економіки України.

Ринкова економіка і державне регулювання економіки є діалектичною єдністю, особливістю змішаної економіки. Вдале поєднання державного регулювання та ринкової економіки є запорукою успішного існування держави. Для зростання економічного добробуту потрібно зрозуміти, що саморегулює ринок, а які процеси потрібно регулювати за допомогою важелів державного регулювання як зовнішнього механізму регуляції ринку? Де є основні проблеми з якими ринкові механізми самостійно не справляються в умовах трансформації, потрібно розробити механізми втручання та регулювання з боку держави.

У стабільній економіці основним регулятором економіки виступає ринок, як саморегулюючий механізм, а державне регулювання економікою виконує допоміжну роль. Ключове завдання державного регулювання – створення оптимальних умов для розвитку ринку, нейтралізації негативних результатів і вирішення проблем, які не під силу ринковому механізму.

У сучасній науковій літературі поняття «державне регулювання» не має однозначного визначення, разом з тим багато вчених описують його різноманітні форми та методи. Питання державного регулювання є у фокусі уваги багатьох українських дослідників, а саме М.В. Присяжнюка, В.Я. Меселя-Веселяка, П.Т. Саблука, М.А. Латиніна, С.В. Степаненка та багатьох інших.

В енциклопедії державного управління державне регулювання визначене як сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Воно включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження [3].

У доробках С.В. Степаненка державне регулювання економіки – це цілеспрямована діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування ринкового механізму і мінімізації його негативних наслідків [6].

Є.Б. Кубко вказує, що державне регулювання творить умови для функціонування суб'єктів та об'єктів управління в керунку, який є бажаним для держави і за допомогою якого відбуватимуться позитивні рушійні зміни та піднесення системи управління в цілому [1].

У статті Д.Ю. Миргородського державне регулювання економіки є процесом цілеспрямованого адміністративного впливу держави на окремі сегменти ринку (реального ринку, грошового ринку, ринку праці, зовнішньоекономічного сегмента) за рахунок зміни мікро- і макроекономічних параметрів з метою досягнення збалансованого зростання (економічного зростання при повній зайнятості всіх факторів) економічної системи. Державне регулювання являє собою систему заходів держави задля забезпечення виконання усіх своїх функцій [8].

М.А. Латинін визначає державне регулювання як спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за до-

помогою певних форм, методів і засобів ефективно функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч [9].

Так, ряд учених-економістів вважає, що державне регулювання здійснюється шляхом соціально-економічного прогнозування, за допомогою антимонопольної політики і розвитку конкуренції, державної стандартизації, системи оподаткування, інших форм регулювального впливу держави на економічні процеси [8]. Разом з нормативно-правовим регулюванням відповідних сфер господарювання для економічної діяльності держави характерною є розробка комплексних і регіональних програм тощо.

Підсумовуючи можна вказати, що державне регулювання – це система заходів держави. Державне регулювання економіки – це системне втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів задля забезпечення виконання усіх своїх функцій та розвитку основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів.

Держава може та повинна втручатися в ринковий механізм лише в одному випадку, коли цей механізм ще не досяг необхідного потенціалу та певного рівня розвитку і тому не здатний якісно реалізувати свою позитивну місію в економіці. Показовим прикладом для цього є перехідна економіка, яка знаходиться у стані зміни економічних відносин, коли адміністративно-командні механізми вже не діють, а ринкові ще знаходяться у стадії становлення. Знайти раціональне співвідношення між державним втручанням в економіку і її ринковим саморегулюванням – актуальна проблема органів державного управління [7].

Перехід до ринкової економіки вимагає розробки наукових основ державного регулювання економіки України на засадах підвищення відповідальності за прийняття державних рішень, урахування законів та закономірностей економічного розвитку України, забезпечення гнучкості у процесах реагування на зміни у глобалізованому та мінливому середовищі. Керуючись такими засадами, слід радикально реформувати стиль та методи державного регулювання, поєднувати тактику регулювання із розробкою стратегій і перспективних прогнозів [2].

Беззаперечним є той факт, що досвід державного регулювання соціально-економічного середовища інших країн не можна механічно застосовувати у вітчизняних умовах. Проте при формуванні механізмів державного регулювання економічної сфери в Україні потрібно враховувати європейський досвід з його позитивними та негативними сторонами [4]. Необхідно також звертати увагу на національну особливість та унікальність, відповідно застосовувати ті західні практики державного регулювання, що будуть дієвими на теренах України, водночас відкидати ті механізми державного регулювання, які можуть працювати не коректно, чи спонукати до фіаско економічної системи чи окремих її елементів.

Як свідчить світова практика, успішне здійснення регуляторної діяльності можливе виключно в умовах раціонального пристосування до специфічних особ-

ливостей господарського розвитку кожної країни, врахування особливих рис її економічного механізму, національних рис сукупного людського потенціалу населення даної держави [2].

Особливості макроекономічних процесів у економіці України не вкладаються у схеми відомих нині економічній науці закономірностей. Для практичної реалізації державної стратегії економічного розвитку необхідні конкретизація пріоритетів, уточнення ресурсного забезпечення, відпрацювання механізмів здійснення та вибір найоптимальніших методів державного регулювання або розроблення нових методів на основі теорії та практики. Не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі займаються пошуками оптимальної моделі економічного розвитку, враховуючи національні особливості перебігу трансформаційних процесів та наголошуючи на важливості чинника державного регулювання. Однак, очевидна фрагментарність розробок обумовлює необхідність системного дослідження теоретичних і прикладних засад державного регулювання процесів економічного розвитку національної економіки з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду [6].

Об'єктивною необхідністю такого втручання є неспроможність ринку, який характеризується стихійністю розвитку, забезпечити виконання економічної політики держави, яка передбачає, по-перше, створення міцної матеріальної основи для зростання добробуту народу; по-друге, забезпечення суспільного відтворення в необхідних пропорціях і масштабах; по-третє, підтримку балансу соціально-економічних інтересів різних верст населення та, по-четверте, збереження цілісності територіального простору країни. Основна мета державного регулювання економіки полягає в необхідності забезпечення належних умов для сталого економічного розвитку та на цій основі підвищення рівня та якості життя населення. Відповідно до цієї мети можна сформулювати основні завдання державного регулювання економіки: забезпечення запланованого економічного зростання та розвитку; досягнення продуктивної зайнятості трудових ресурсів; створення прозорого та справедливого перерозподілу доходів населення; досягнення економічної ефективності в країні; забезпечення зовнішньоторгівельного балансу країни.

Принципи успішного досягнення цілей державної економічної політики такі: – системність застосування механізмів економічної політики; – поєднання стимулювання ринкових методів господарювання з державним регулюванням економіки; – стимулювання інноваційного відтворення основного капіталу, ресурсозбереження, екологічності виробництва; – проведення системної і послідовної політики імпортозаміщення (конкурентоспроможності); – упорядкування, підвищення керованості реалізації масштабних державних програм і проектів соціального характеру; – урахування специфіки базових промислових галузей, послідовна і системна реалізація програм підтримки наукоємних галузей як таких, що створюють мультиплікативний інноваційний ефект в економіці; – посилення економічного тиску на вироб-

ників із ресурсоемними та екологічно шкідливими технологіями; – мінімізація (ліквідація) можливостей отримання монопольних прибутків через недосконалість конкурентного середовища [6].

Стратегічним завданням державного регулювання є формування ефективного конкурентоспроможного аграрного сектора, який забезпечить продовольчу безпеку країни, збільшить валовий продукт країни та підвищить життєвий рівень населення [5].

Висновки

Питання державного регулювання має незліченну кількість дефініцій в науковому просторі, безліч механізмів для впровадження в дію регуляторних процесів. Проте до державного регулювання економіки потрібно підходити комплексно, використовуючи знання отримані з досвіду зарубіжних країн, які успішно зуміли трансформувати свою економіку до високого рівня розвитку та процвітання, обов'язково враховуючи національні особливості людського та природного потенціалу України.

Бібліографічні посилання

1. Administratyvne pravo Ukraïny. Akademichnyj kurs : u 2 t. T. 1: Zagal'na chastyna : pidruchnyk / NAN Ukraïny, In-t derzhavy i prava im. V.M. Korec'kogo NAN Ukraïny; red. V.B. Aver'janov. – K. : Jurydychna dumka, 2004. – 584 s. (in Ukrainian).
2. Derzhavne reguljuvannja innovacijnoi' dijal'nosti u Finljandii' : dosvid regioniv [Elektronnyj resurs] // Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnja. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/04.pdf>. (in Ukrainian).
3. Encyklopedija derzhavnogo upravlinnja : u 8 t. / Nac. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukraïny ; nauk.-red. kolegija : Ju.V. Kovbasjuk (golova) ta in. – Kyi'v: NADU, 2011 (in Ukrainian).
4. Jevropejs'ka model' derzhavnogo reguljuvannja social'no-trudovyh vidnosyn: vitchyznjani interpretacii' [Elektronnyj resurs] // Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/02.pdf>. (in Ukrainian).
5. Kompleksnyj mehanizm derzhavnogo reguljuvannja rozvytku konkurentnogo sredovyshha v agrarnomu sektori ekonomiky [Elektronnyj resurs] // Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnja. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2013-1/2013_01.pdf. (in Ukrainian).
6. Osnovni pidhody, naprjamy ta instrumentarii' derzhavnogo reguljuvannja ekonomiky [Elektronnyj resurs] // Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnja. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/2/03.pdf>. (in Ukrainian).
7. Problemy teorii' i metodologii' derzhavnogo reguljuvannja ekonomichnogo rozvytku v umovah transformacijnyh zmin u suspil'stvi [Elektronnyj resurs] // Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2013-2/doc/1/03.pdf>. (in Ukrainian).
8. Teoretychni pidhody do definicii' ponjattja «derzhavne reguljuvannja ekonomiky» [Elektronnyj resurs] // Visnyk NTU «HPI». – 2012. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.kpi.kharkov.ua/archiveD0%98.pdf> (in Ukrainian).
9. Teoretychni pidhody shhodo vyznachennja mehanizmu derzhavnogo reguljuvannja rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky Ukraïny [Elektronnyj resurs] // Visnyk Nacional'noi' akademii' derzhavnogo upravlinnja pry Prezydentovi Ukraïny. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmase.u.pdf>. (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhyskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 378

Розробка і впровадження систем якості в університеті: труднощі та перспективи

О.Є. Смолінська, М.П. Драч
smolinska@gmail.com, mdrach@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна*

У статті висвітлено низку логічних проблем, дотичних до становлення внутрішньої системи якості в університеті. До їх числа входить необхідність означення контролюваного об'єкта, який, виходячи із нових документів, що регламентують діяльність вищих навчальних закладів, є складним, своєю чергою, має системний характер. Крім того, проблемою смислового характеру є змісти взаємодій, що здійснюватимуться в рамках дії системи якості. Необхідно також врахувати складність вибору процедур з контролю якості, нечіткість зв'язку між педагогічною результативністю праці викладачів та чинною системою заохочень і покарань в українських університетах, зміну пріоритетів у діяльності університетів, коли більшої ваги набувають наукові здобутки, особисте зростання за рахунок послаблення частки власне освітньої результативності. Наступним аспектом є визначена новим Законом України "Про вищу освіту" суб'єктність вищої освіти, що теж повинна бути охоплена дією системи якості.

Ключові слова: університет, система якості, вища освіта, освітня діяльність, процедури, заходи, суб'єкти, внутрішній контроль, організація вищої освіти й освітньої діяльності, проблеми й перспективи становлення і розвитку внутрішніх систем забезпечення якості.

Разработка и внедрение систем качества в университете: сложности и перспективы

О.Е. Смолинская, М.П. Драч
smolinska@gmail.com, mdrach@ukr.net

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина*

В статье рассмотрен ряд логических проблем, касающихся становления внутренней системы качества в университете. К их числу относится необходимость определения контролируемого объекта, который, исходя из новых документов, регламентирующих деятельность высших учебных заведений, является сложным, имеющим, в свою очередь, системный характер. Кроме этого, проблемой смыслового характера являются смыслы взаимодействий, осуществляемых в рамках действия системы качества. Необходимо также учесть сложность выбора процедур контроля качества, нечёткость связи между педагогической результативностью работы преподавателей и действующей системой поощрений и наказаний в украинских университетах, смену приоритетов в деятельности университетов, когда большую весомость приобретают научные достижения, личный рост за счёт ослабления части собственно образовательной результативности. Следующим аспектом является определённая новым Законом Украины «О высшем образовании» субъектность высшего образования, что тоже должно быть охвачено действием системы качества образования.

Ключевые слова: университет, система качества, высшее образование, образовательная деятельность, процедуры, мероприятия, субъекты, внутренний контроль, организация высшего образования и образовательной деятельности, проблемы и перспективы становления и развития внутренних систем обеспечения качества.

Citation:

Smolinska O.Ye., Drach M.P. (2016). Development and implementation of quality systems at the University: difficulties and perspectives. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 18, 2(69), 234–237.

Development and implementation of quality systems at the University: difficulties and perspectives

O.Ye. Smolinska, M.P. Drach
smolinska@gmail.com, mdrach@ukr.net

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

The article describes a series of logical problems relating to the establishment of an internal quality system at the University. Among them is the need to determine the controlled object, which is the basis of the new documents, regulating the activities of institutions of higher learning, is a complex that has, in turn, is systemic. In addition, the problem of the semantic meanings of the character interactions are carried out within the framework of the quality system. It should also be noted the difficulty of choosing quality control procedures, blurred relationship between teaching effectiveness of teachers and the existing system of rewards and punishments in Ukrainian universities, changing priorities in university activities when large weight gain scientific achievement, personal growth due to weakening of the actual educational performance. A further aspect is defined by the Law of Ukraine «On Higher Education» subjectivity of higher education, which should also be covered by the action of the quality of education systems.

Key words: University, quality system, higher education, educational activities, procedures, activities, entities, internal control, the organization of higher education and educational activities, problems and prospects of the formation and development of internal quality assurance systems.

Вступ

У новому Законі України «Про вищу освіту» [1], крім новаційних, сформульовано й формалізовано зміни, що вже відбувалися протягом більш як десяти років. Зокрема, на відміну від попереднього Закону [2], окремим розділом регламентовано забезпечення якості вищої освіти (розділ V). Крім того, існують і розвиваються тенденції переорієнтування якісних показників у вищій освіті не лише у розрізі критеріальних характеристик, а й у зміні структури системи, елементам якої ці характеристики повинні бути притаманні. Зокрема, новим Законом, крім вищих навчальних закладів, інших юридичних осіб, що надають освітні послуги, та органів управління, системними елементами вищої освіти також визначені рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти, галузі знань і спеціальності, освітні й наукові програми, стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти, учасники освітнього процесу [1, ст. 11]. Що ж до останніх, то новим Законом обумовлена така функція студентського самоврядування, як «участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти» [1, ст. 40]. Відповідно, всі елементи повинні мати власні параметри якості. У зв'язку із цим проблема розробки та впровадження внутрішньої системи якості є не

лише актуальною, а й досить складною, багатогранною.

Матеріал і методи досліджень

У ході розробки були опрацьовані Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [8], відповідна документація інших навчальних закладів, зокрема програма заходів із забезпечення якості освіти у КНУ імені Тараса Шевченка [6], система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Українській інженерно-педагогічній академії [7], положення про системи якості Державного університету телекомунікацій [3] і ХНУ імені Василя Каразіна [4], УПА [5].

Результати та їх обговорення

Всього дослідження передбачало три етапи: визначення поняттєвого апарату, структурний аналіз системи внутрішнього забезпечення якості, розробка процедур забезпечення якості.

На першому етапі здійснений порівняльний аналіз ключових понять якості у новому і старому Законах, зокрема якості вищої освіти та якості освітньої діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз ключових понять якості, пов'язаних із вищою освітою

	Закон України «Про вищу освіту» (2002 р.) [2]	Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) [1]
Якість вищої освіти	сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства	рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти
Якість освітньої діяльності	сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства	рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань

Отже, якщо попередній Закон орієнтував процес досягнення якісних показників на підпорядкованість задоволенню потреб різних рівнів, то чинний — на відповідність стандартам і створення нової культурно-освітньої реальності. Способи досягнення теж різні: у попередньому варіанті вони ніяк не обумовлюються, а в сучасному — це ступінь активності суб'єктів, що означається через здобуття. Ще одним

елементом, вартим уваги, є кількісний підхід, взятий як ключовий у 2002 році: “Якість... - це сукупність”. Фактично це означає, що якість — це неструктурована кількість, об'єднана внутрішніми інтегративними зв'язками. У Законі 2014 року вже йдеться про впорядковані критерії, що обумовлюють різні за вагомістю здобутки з різними характеристиками.

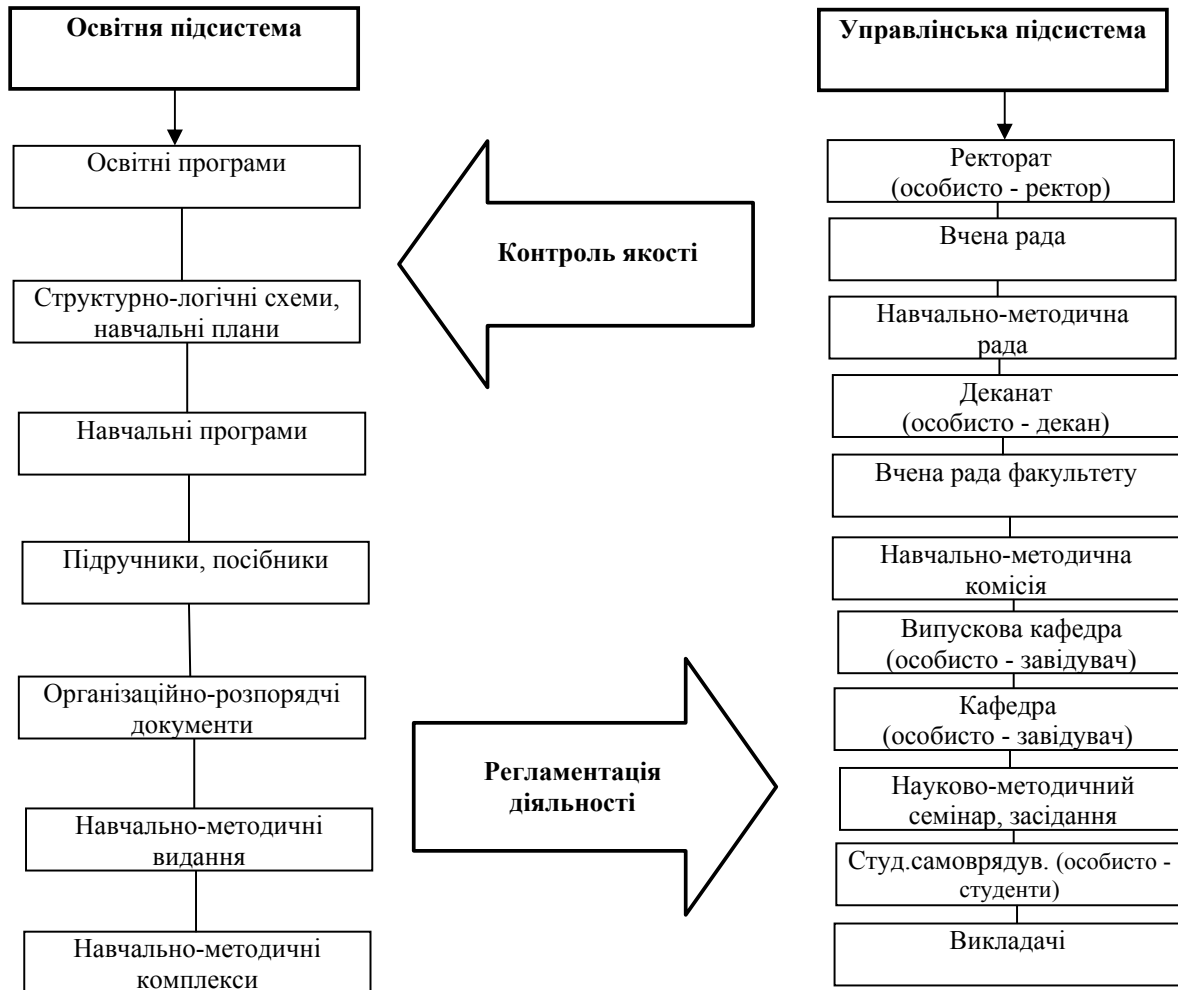

Рис. 1. Пропонована система якості вищої освіти у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

На другому етапі, як було зазначено вище, здійснено структурний аналіз системи внутрішнього забезпечення якості. При цьому виходили як із розширеної суб'єктності, про що йшлося у вступі, так і з наявного в університеті досвіду організації управління якістю. На цьому етапі слід було подолати низку суперечностей, серед яких: між формальним та реальним змістом елементів системи вищої освіти; між усталеною системою управління якістю з акцентом на функцію контролю та необхідністю створення системи забезпечення якості, що передбачає наявність відповідних характеристик культурно-освітнього простору; між існуючими процедурами, заходами реалізації системи якості та їх суттєвою невідповідністю завданням забезпечення якості; між організаційними змінами в освітньому процесі, що вже відбулися, та наступними трансформаціями.

Отже, поступово, перша суперечність, між формальним та реальним змістом елементів системи вищої освіти, долається завдяки зміні змісту програм навчання на освітні програми, перетворенню змісту освітніх комунікацій. Друга — між усталеною системою управління якістю та необхідністю створення системи забезпечення якості — може бути подолана за рахунок інтегрування управління якістю в систему вищого рівня, саморегульовану, яка не лише відповідає певним критеріям, а сама генерує власні характеристики якості. Суперечність між чинними процедурами і заходами з якості та їх невідповідністю завданням забезпечення якості може бути розв'язана через поступове впровадження нових форм, серед яких і публічні лекції, і реальна рейтинговість оцінок освітньої діяльності, і розбудовування горизонтальних комунікацій у різних сферах життєдіяльності універ-

ситету. Вирішення четвертої суперечності, що стосується поступовості змін та напрямків їх подальшого розвитку, багато в чому залежить від зовнішніх умов. Проте загальна тенденція вже чітко окреслилася, її основний зміст полягає в тому, що не слід сподіватися на стабільність ні зовнішніх, ні внутрішніх умов функціонування системи забезпечення якості, тому основною її характеристикою повинна стати здатність до саморегуляції, що досягається через високий рівень соціальної відповідальності університету, отже, й визначеність індивідуальних критеріїв якості освітньої діяльності суб'єктів.

Право регулювання університетом якості вищої освіти впливає з його автономії, що полягає у самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів.

Підсумком проведеного дослідження й результатом синтезу отриманих відомостей став поділ системи на два компоненти: система забезпечення якості вищої освіти та система забезпечення якості освітньої діяльності. На основі цього поділу на третьому етапі було згруповано існуючі процедури забезпечення якості та внесено новації, спрямовані на найближчу перспективу їх розвитку в напрямі індивідуалізації та посилення активності суб'єктів.

Структура внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти в університеті (рис. 1) передбачає узгодженість дієвості двох підсистем (освітньої та управлінської) щодо формування внутрішніх параметрів якості.

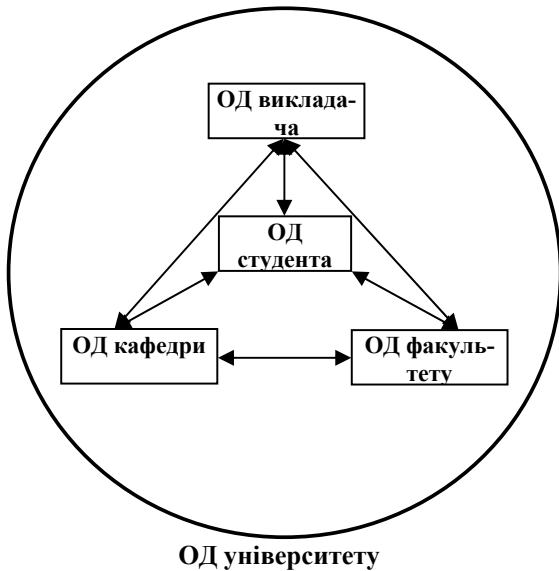

Рис. 2. Пропонована система контролю якості освітньої діяльності (ОД) у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького (стрілками позначено спрямованість процедур з якості)

Що ж до системи управління якістю освітньої діяльності, то вона ґрунтується на засадах студентоцентрованості в діяльності університету (рис. 2)

Висновки

Розробка і впровадження внутрішньої системи забезпечення якості в університеті є завданням досить непростим, особливо зважаючи на те, що змістово поняття якості, згідно із Законом України “Про вищу освіту” (2014 р.), орієнтовані на стандарти вищої освіти, розробка і впровадження яких триває, як і в цілому інституціоналізація якості в освіті. Водночас робота над внутрішньою системою якості в університеті є наслідком його автономності, яка таким чином утверджується, конкретизується.

Перспективи подальших досліджень. Перспективою розвитку тематики розробки систем забезпечення якості є вивчення можливостей поступового переходу до нових умов організації вищої освіти і змін у змісті й організації освітньої діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu» vid 01.07.2014. 1556-VII [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian).
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu» vid 17.01.2002. 2984-III [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (in Ukrainian).
3. Polozhennia pro systemu vnutrishnogo zabezpechennia yakosti osvity Derzhavnogo universytetu telekomunikacij [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: http://www.dut.edu.ua/uploads/p_447_83633479.pdf (in Ukrainian).
4. Polozhennia pro systemu zabezpechennia yakosti vyshhoyi osvity (systemu vnutrishnogo zabezpechennia yakosti) Xarkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V.N. Karazina [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/yakist-osvity-polozhennya.pdf> (in Ukrainian).
5. Polozhennia pro systemu zabezpechennia yakosti osvitn'oyi diyal'nosti ta yakosti vyshhoyi osvity (systemu vnutrishn'ogo zabezpechennia yakosti) Ukrainy skoyi inzhenerno-pedagogichnoyi akademiyi [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: <https://drive.google.com/file/d/0B-9AhcZpgmCIRTJuWTJwWEpVd1k/view> (in Ukrainian).
6. Programa zahodiv iz zabezpechennia yakosti osvity u Kyyvivs'komu nacional'nomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka. K.: KNU, 2011. 32 (in Ukrainian).
7. Systema vnutrishn'ogo zabezpechennia yakosti osvitn'oyi diyal'nosti ta yakosti vyshhoyi osvity v Ukrainy skij inzhenerno-pedagogichnij akademiyi [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: <https://drive.google.com/file/d/0B-9AhcZpgmC1a0JJWVpBaUdpNUE/view> (in Ukrainian).
8. Standarty i rekomendaciyi shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropejs'komu prostori vyshhoyi osvity (nova redakciya 2015 roku) [Elektronnyj resurs]. — Rezhy m dostupu: http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20ouncil.pdf (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhitskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

Світоглядні позиції Миколи Шлемкевича крізь призму антропологічної установки

П.Г. Берко, М.М. Дзера
dzera@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
буль. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Шлемкевич Микола Іванович (1894–1966) – український філософ, публіцист, громадський діяч. З 1923 р. – в еміграції. Доктор філософії Віденського університету (1926р.), засновник і головний редактор еміграційного філософського часопису «Листи до приятелів» (Нью – Йорк – Ньюарк, 1953–1966рр.). Як учень Морица Шлика, належав до Віденського гуртка (пропагував принципи логічного позитивізму). Світогляд Шлемкевича еволюціонував від москвофільства (в юнацькі роки) до українофільства, від ідеології «творчого націоналізму» і державництва (30 – 40рр.) до закликів створити «суспільство духу». Філософія, за Шлемкевичем, не має власного методу пізнання. Її завдання – критика «культурних систем» (В. Дільтей): науки, мистецтва, релігії. Філософія не поза ними, «вона в них» (особливо наголошував на цій рисі української культури). Виокремив філософські й онтогенетичні соціально – психологічні типи української людини, її ментальності, нашарування, взаємодія яких творить українську духовність: «гоголівську людину» – конформіста, духоцентричну «сковородинську людину», «шевченківську людину» – перетворювача світу, «галичанина», для якого релігія і церква – основи духу. Крім того, М. Шлемкевич констатує таку важливу рису українців, як порядність (зразкова родина, возвеличення матері, глибока релігійність). Заслужує уваги характеристика українців західних і східних областей (на сході могутня і прекурсасна стихійність, на заході – спокійна, раціональна обережність). Не менш цікавими є роздуми філософа про українську вдачу. Нашому народові властива вітальність, імпульсивність, довіра до життя, разом з деякою пасивністю, отарністю (потреба фізичного соціального контакту) – в протилежність до прикмет агресивності, суперництва, дисципліни, упорядкованості, що властиві саме для провідних західних націй. Ми підтримуємо думку вченого, що нас винищували фізично і духовно, але ми не загинули, бо творили державність зі своєї мови, культури, зі словами своїх пророків. І пристрасний заклик М. Шлемкевича до національної єдності. до української синтези знайшов широкий відгомін у серцях українців.

Ключові слова: світогляд, етнопсихологія, логос, етнос ієрос.

Мировоззренческие позиции Николая Шлемкевича сквозь призму антропологической установки

П.Г. Берко, М.М. Дзера
dzera@ukr.net

Шлемкевич Николай Иванович (1894 – 1966гг.) – украинский философ, публицист, общественный деятель. С 1923 г. – в эмиграции. Доктор философии Веннского университета (1926г.), основатель и главный редактор эмиграционного философского журнала «Письма к друзьям» (Нью-Йорк-Ньюарк, 1953–1966гг.). Как ученик Морица Шлика, принадлежал К Веннскому кружку (пропагандировал принципы логического позитивизма). Мировоззрение Шлемкевича эволюционировало от москвофильства (в юношестве) к украинофильству, от идеологии «творческого национализма» и государственности (30 – 40гг.) к призыву создать «общество духа» (50 – 60 гг.).

Философия по Н. Шлемкевичу, не имеет собственного метода познания. Ее задание – критика «культурных систем» (В. Дильтей) : науки, искусства, религии. Философия не вне их, «она в в них» (особенно очертил это свойство украинской культуры). Выделил философские и онтогенетические социально – психологические типы украинца, его ментальность и наслоение, взаимодействие которых создает украинскую духовность : «гоголевского человека» – конформиста, духоцентричного «сковородинского человека», «шевченковского человека» – преобразователя мира, «галичанина», для которого религия и церковь – основы духа. Кроме того, Н. Шлемкевич уделяет внимание такой важной черте украинцев, как порядочность (образцовая семья, восхваление матери, глубокая религиозность). Заслуживает внимания характеристика укра-

Citation:

Berko, P.G., Dzera, M.M. (2016). Nicholas Shlenkevych outlook in the light of anthropological settings. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhitskyj*, 18, 2(69), 238–245.

инцев западных и восточных областей: на востоке мощная и страстная стихийность; на западе – спокойная, рациональная осторожность.

Не менее интересными есть размышления философа и об украинском характере. Нашему народу свойственна доброжелательность, импульсивность, доверие к жизни, вместе с некоторой пассивностью, стабильностью (потребность физического и социального контакта) – в противовес к приметам агрессивности, соперничества, дисциплины, упорядоченности, что свойственны именно для ведущих западных наций.

Мы поддерживаем мысль ученого, что нас уничтожали физически и духовно, но мы не исчезли, ибо мы творили государственность со своей речи, культуры, со слов своих пророков.

И страстный призыв Н. Шлемкевича к национальному единству, к украинской синтезе нашел могущественный отголосок в сердцах всего украинского народа

Ключевые слова: мировоззрение, этнопсихология, логос, этнос, эрос.

Nicholas Shlemkevych outlook in the light of anthropological settings

P.G. Berko, M.M. Dzera
dzera@ukr.net

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Shlemkevych Mukola (1894 – 1966) – Ukrainian philosopher, writer, public figure. Since 1923 – in exile. Ph. D. University of Vienna (1923) – the founder and chief editor of emigration philosophical magazine «Letter to friends» (New-York-Newark, 1953 – 1966). As a student of Moritz Schlick, belonged to the Vienna Circle (promoted principles of logical positivism). Worldview M. Shlemkevych evolved from Russophilism (in youth) of «creative nationalism» and statehood to call a «community soul» (1950–1960). The philosophy behind Shlemkevych, not have its own method of knowledge. Its mission – to criticism of «cultural systems» (V. Dilthey): of science, art, religion. Philosophy is not outside of them, «she them», (especially emphasized that Ukrainian culture rise). Ontogenetic singled philosophical and socio-philosophical types of Ukrainian people, their mentality, layering, whose interaction creates Ukrainian spirituality: «gogol man» – conformism, duchotsentrychy «skovoroda man», «shevchenko man» – the converter in the world, «gallcian man» for which religion and the church – the basis the soul. In addition M. Shlemkevych state such an important feature of Ukrainian as honesty (exemplary family, praise the mother, deep religiosity). Noteworthy characteristics of Western and Eastern Ukrainian regions (in the East – a powerful and wonderful spontaneity, the West – a calm, relational circumspection). Equally philosopher Ukrainian nature. Our people is inherent vitality, impulsiveness, credence in life, along with some passivity, flock (need physical social contact) in contrast to sings of aggression, rivalry, discipline, ordering, that is characteristics for bleeding Western nations.

We support according to scientific that we destroyed physically and spiritually, but we did not die for statehood worked with their language and culture, with the worlds of their prophets.

And a passionate appeal for national unity Shlemkevych to Ukrainian syntheses found a wide echo in the hearts of all Ukrainian people.

Key words: ideology, ethnic psychology, logos.

Звичайно, розглянуті напрями у розвитку української філософської думки в діаспорі не вичерпують всього розмаїття течій і думок, що в специфічних умовах буття в інонаційному середовищі збагачують культуру рідного народу. Та, власне, у нас не було такої мети і потреби.

Заслугує пильної уваги дослідження глибинної парадигми української філософії Миколи Шлемкевича. Він прагнув здійснення ідеалів добра і краси, нової української людини, озброєної ідеєю національної свідомості й соборності, шукав нових доріг для українського суспільства, для його морального здійснення і державного оформлення. Микола Іванович Шлемкевич (1894 – 1966 рр.) – доктор філософії, член Української Академії Наук і Наукового Товариства імені Т. Шевченка, президент ради Директорів Українського Наукового Інституту, член Управи Об'єднання Українських Письменників «Слово» і Союзу Українських Національних Демократів, науковий, культурний, політичний і громадський діяч, автор, редактор, засновник журналу «Листи до приятелів». Народився в с. Пилява Бучатського повіту (Україна), помер у м. Пассейк-стейт Нью-Джерсі (США). У 1915 р. – вивезений у Сибір, освіту здобув у Віденському уні-

верситеті. З 1926 р. почав друкувати філософські праці, у 1934 р. в серії збірника «НТШ» вийшов його головний твір «Філософія». Крім філософії займався проблемою етнопсихології українського народу. Провідною ідеєю праць М. Шлемкевича було шукання правди. Перекоаний ідеаліст, він прагнув до здійснення ідеалів Т. Шевченка та І. Франка про добро, правду і красу, нову українську людину, озброєну ідеєю національної свідомості й соборності, шукав дорогу морального зміцнення і державного оформлення українського суспільства. Його роздуми є дуже актуальні в наш час. На нас великий вплив справили його дослідження про етнопсихологію українського народу крізь призму антропологічної установки.

В одній із перших публіцистичних статей «Суспільство духа» М. Шлемкевич робить соціологічні висновки, які мають велике значення для розуміння духовного стану українців. Для нього домінантою української історії, у першу чергу, є ідея свободи, чи, вірніше, як він сам уточнює, здорова ідея народовладдя, яке забезпечує кожній одиниці участь у володінні. Свою думку він підтверджує минулою українською історіографією М. Шлемкевич зазначає, що народницька демократична історіографія, з її завершенням

монументальною «Історією Україна–Русі» М. Грушевського, підкреслює ідею свободи, протиставляючи їй державні в'язання. Звідси намагання тієї історіографії то оправдувати, то хоч якось зрозуміти різні відцентрові українські рухи, прославляти революційні починання («Листи до приятелів». ч. 6 (16), червень 1954. – с. 3).

В інтерпретацію цієї незаперечної в нашій історії тенденції до самовияву автор вносить дещо інший нюанс. На основі «Політики» Арістотеля він змальовує картину здорової («Поліс») малої міста–держави, для ілюстрації деякої господарської і політичної самовистачальності, властивої цій древній формі соціально–економічної та політичної організації суспільства. «У демократичній грецькій («Поліс») державі справи вирішувалися вільними її громадянами. Арістотель хоче, щоб громадянин розумів питання, які має вирішувати. Це був би справедливий уклад». («Листи до приятелів». ч. 8 (10), жовтень 1953. – с. 5).

Таким чином свобода набирає у М. Шлемкевича іншого забарвлення – це вже не сваволя, розгнужданість, анархія, – це є свобода в ладі і такою вона б мала бути характерною для українців. Іншими словами: у постійному змаганні українців до ідеального устрою, в якому б «ні хлопа, ні пана», є найяскравіший доказ виразного соціопсихологічного фактору в українців, їх бажання вільного вияву свого Я. Доказ цього феномену можемо простежити у роздумах філософа про те, що українське народовладдя, наше бажання рівності не забезпечує за нормальних умов ні монархічного устрою, ні змагання до провідництва. Рівність при старті має дати змогу повного вияву для кращих. І тому для вченого всі три ідеї: народовладдя, монархізм і провідництво – дороги. Усі вони творчі, давні і рідні. Дуже актуально звучать слова М. Шлемкевича у «Заклику до живих» про консолідацію, злагоду, згуртованість, єдність, монолітність українського народу. «Досягти успіху можна при умові, що не буде ні Єлена, ні юдея, немає східняків, немає православних і католиків, немає бандерівців, угаверівців, мельниківців, урдепівців, ундесівців, соціалістів і т.д., тільки є справді і щирі самі українці в спільному зусиллі» 9» (Листи до приятелів». ч. 7 – 8 (89 – 90)) Р–VIII. – липень–серпень 1960.– с.4). Характеризуючи ідеї провідництва, Шлемкевич вказує на те, що ця властивість потребує енергійних і підприємливих одиниць. Він змальовує їх у наступний спосіб: «Навкруги сміливого ватажка органічно наростав загін. Відношення можна окреслити так, що не загін – народ вибирав проповідника, а навпаки – він, проповідник, добирав собі нарід – ватагу». Такі ватаги М.І. Шлемкевич порівнює з англійськими конкістадорами, що будували колонії. З часом такою колонією була Запорізька Січ. У воєнний час різко зростала влада виборного гетьмана, вплив якого під час миру був майже непомітний. Тут одночасно виявляється ідея повної рівності і бажання самовияву. Ця рівність давала змогу виявитися найкращим. У ХХ столітті виникли інші проблеми. Шлемкевич це чітко розуміє і тому пише: «Настала доба інтелекту, науки, коли інтелектуальна і тілесна сила людини далеко переростає моральну, стає карикатурою жирафи, в якій голова на цілі милі

вистрелила з решта тіла вгору і майже не має з ним сполуки. Ця пожерлива голова своїми могутніми щелепами зжерла всі верхи дерев, але харч запізно дістається до органів травлення, так що серцю бракує крові» («Листи до приятелів». ч. 9–10 (103–104) Р–IX, вересень–жовтень 1961. – с.41).

Таке бажання самовияву породжує активність одиниць на різних ділянках життя. Візьмемо, наприклад, господарську. Людина впевнено себе почуває, якщо вона має якесь майно і економічну незалежність. Збереження власної гідності є незаперечне для незалежності, а незалежність особи може насамперед забезпечити приватну власність. Приватна власність для українського народу, який у своїй переважній більшості був селянським народом, – це насамперед, – земля. «Що є земля? Що є людина на ній? То не одна із другорядних – чи третьорядних систем. Мала земля – піщинка загублена в безмежних просторах, де мільйони молочних доріг і сузір'їв горять у бігу, блукають, спалюються і пропадають у безвістях. Людина усвідомила, що вона мала комашка на малій піщинці. Що тоді означають усі ті трагедії, всі болі, всі жалі? Яка дрібна їх вага» («Листи до приятелів». ч. 3–4 (55) Р–V, березень–квітень 1962. – с. 36).

Розглядаючи роль українських партій під час визвольних змагань, М. Шлемкевич підкреслює, що популярність партій соціалістів–революціонерів була в тому, що її гасло: земля як повітря і вона повинна належати тим, хто потребує її для власного життя і праці – проникло у глибину селянського серця. Селянин був готовий власними грудьми боронити доступ до землі, що є його земля, а не земля всіх і нічєю. Недооцінка цього факту іншими партіями привела до конфліктів, які стали причиною, пізнішої трагедії. Сталося те, про що М. Шлемкевич попереджував: «Бувають різні організації, що існують не з ідеї і потреб життя, але тому, що є професійні голови, секретарі, і є давні привички» («Листи до приятелів». ч. 9 (55) Р–V, вересень 1951.– с.3).

Бажання приватної власності у формі землі сформувало ще одну важливу рису українського народу: його психологічний антеїзм. Такий підхід допомагає вченому зробити свою класифікацію народів. Він розрізняє народи, що визнають правду – віру, правду – істину і правду – справедливість. Перші – це волонтаристські нації з твердою вірою, яка визначає шляхи їх експансії, що вимагає вивершеної організації. Другі – це народи у полоні раціонального бажання постійного наукового досліду, обґрунтування сцієнтизму.

Ці дві «правди» далекі для українського народу, для якого «основною ідеєю його життя, думки, праці і боротьби» здавна була і до сьогодні залишилася «права – справедливість», отже, шукання найкращої соціальної розв'язки практичного життя. З повною слушністю можна назвати цей народ вічним мрійником і шукачем справедливості на землі. Незаперечною причиною такої риси є факт, що ми, при великому прагненні до накресленої вище рівності, майже ніколи не змогли, з тих чи інших причин, здійснити її, і тому, при постійному констатуванні соціальної несправедливості, мусила в нас зростати туга за ідеалом «соціалістичного» ладу. У тому бажанні є щось гуманне,

воно впливає з нашого альтруїзму, тобто із соціального прямування нести допомогу іншим, є доволі поширеним переконанням української суспільності. Воно, звичайно, поєднується з не агресивністю, м'якістю, ніжністю, естетизмом. Усі ці риси характеризують селянські спільноти, їх зв'язок з землею, як зв'язок «Великої Матері Годувальниці» і тих селянських спільнот, яким протиставляють войовничі та нещадні племена.

«В осередку українського світовідчуття і світогляду, здавна і нині, стоять історичні і соціологічні проблеми» – інформує М. Шлемкевич, який додає: «Не навколо гносеологічних і не навколо природознавчих питань, як то було в мисленні Західної Європи, але навколо питань історичної долі і правди кружляла українська духовність минулого і нашого сторіч». Це зауваження підтверджує попередню конституцію про український альтруїзм. Можна ще хіба доповнити, що коли «права–істина», з'єднується із вірою у перемогу розуму, тоді «права – справедливість» на перший план висуває почуттєвість як основну рису української духовності.

А це тому, що українська душа перейшла жакливі часи знущань.

Пересуваючи центр ваги на такого роду дослідження гуманістичної дійсності, М. Шлемкевич насичує український сцієнтизм релігійними властивостями. Українці є глибоко релігійним народом. Релігія і, особливо, християнство є не тільки історичним феноменом чи частиною побуту народу, а радше життєдайною силою, яка вирішує усі людські проблеми. Українська релігійність коріниться в національній психіці з її кордо центричності і перевагою почуттів, серед яких перше місце займає любов. Ці елементи зближують українців до Христової релігії і прощення, оскільки з усіх почуттів Господь підніс любов до ступеня найвищої чесноти. Важливу роль тут відіграють такі українські риси, як: інтровертизм (величність), індивідуалізм (у позитивному розумінні), інтуїтивна настанова (почуття повноти і безмежності). Український інтровертизм, як спрямування психічної енергії на внутрішнє духовне життя людини, знаходить у релігії мірило цінностей, орієнтацій ний дороговказ. Можна сказати, що на Заході, в основному, віра і побожність є радше актом розуму, а в росіян домінує релігійний формалізм і страх, тоді як в українців перемагає духовність. Для них Господь – добрий і ласкавий батько. З інтровертизмом тісно пов'язується індивідуалізм української вдачі – висока цінність людини як такої, як істоти, створеної на образ і подобу Божу. Концепція індивіда, зароджена в юдейській релігії, була вдосконалена Христом. Людина, обдарована розумом і свободою, маючи вільний вибір між добром і злом, повинна рішитися на добро та прагнути до духовного та морального піднесення. Зрозуміло, що український інтровертизм та індивідуалізм не слід ототожнювати з егоїзмом. Навпаки, ці риси, що сприяють шляхетності людини в душі християнської любові, зроджують соціальність української вдачі. На думку Шлемкевича «релігія і віра – це основи духа української людини». І тому необхідно «встановити християнський мир між українськими християнськими церквами» («Листи до приятелів. ч.147–149) Р–III, відвертий. «Будьте християнами, – пише М.Шлемкевич, – а тоді матимете успіх» («Листи до приятелів». ч. 150–152 Р–XIII. 1965.–с. 34.

Можна зробити висновок, що автор виразно змалював головні елементи української духовності, він безпосередньо виразно про них пише. Коли із прямування до соціальної рівності в умовах ідеального ладу спільних вільних громад типу «поліс» можна простежити бажання самовияву, то не заспокоєння того бажання в умовах бездержавності «при битій дорозі» перетворило нас у народ мрійників і шукачів правди–справедливості, у народ з виразною почуттєвою й рефлексивною рисою, що відповідає психіці селянської нації, прив'язаної до землі і природи, в якій звикли ми вбачати Бога – ідеал справедливості, добра і краси, ідеал, який розвинув у нас альтруїзм, насичуючи нашу культуру етично–релігійними властивостями.

Правда, необхідно відзначити, що вчений зовсім не аналізує наших негативних властивостей, наприклад, анархічність українського індивідуалізму. Про це говорить він сам: «Залюбки живемо обманами» шляхетного ілюзіонізму, який свідчить про глибокий ідеалізм українського народу. «Є в цьому якась подібність до крота, що заліз в свої комори, тратить зір для світу навкруги. Але є в тій рисі також і своя моральна цінність вірності своєму світу до кінця і смерті» («Листи до приятелів». ч.9 (55), Р–V, вересень 1951.–с. 3). таким чином М. Шлемкевич – людина зі шляхетними ілюзіями, доповнив своєю постаттю ту картину української духовності, яку змалював М. Шлемкевич–мислитель.

М. Шлемкевич детально досліджує таку властивість українців як емоційність. Висловлюючи думку, що виявом української емоційності є наш ліризм та українська пісня, він йде в своєму аналізі далше і з'ясовує основ ніше, центральне місце українського відчуття. Ось що ми читаємо: «Без музики в Україні революції не зробити. Найбільша духовна революція України, її християнізація, відбулася під впливом співу». (Душа і пісня. Збірник «Українська душа». – Нью-Йорк – Торонто, 1956. – с. 50). Звідси і наша «ославлена перевага ліричних збірок поезії». Не заперечуючи, а навіть наголошуючи на вартості краси українських пісень, М. Шлемкевич одночасно вказує на «зону небезпек, де починаються фатальні наслідки наших духовних скарбів.» Цей настрій, що проявляється в українській пісні, вбиває в нас зміст. Краса і сила пісні – в її мелодії, що «приглушує уяву і зміст.» Іншими словами, Шлемкевич думає, що наша пісенність боїться твердої і якісної форми, бо, мовляв, «форма вбиває настрої». Брак окресленої форми, зумовлений надмірним настроєм, впливає з нашого відчуття, пробивається також у «нашому славному і на всіх перекрестях названому індивідуалізмі». Шлемкевич окреслює його як «індивідуалізм без індивідуальності». Тому що індивідуальність – це ясна окрема форма. Наш індивідуалізм – це боязнь форми. Індивідуалізм – це, в звичайному розумінні, протиставитись філістерській, пересічній, прийнятій формальності. Наш індивідуалізм – це анархія, що керується зміною настрою.

М. Шлемкевич не радить позбутися пісенності, бо це веде до зречення самих себе. «Це спроба самогубства – культурного безпліддя (тому важко заперечити себе самого!)». Крім того необхідно протиставити степовому пафосу пафос самого!». Він рекомендує протиставити степовому пафосу пафос інтелекту. На його думку, «деяке оправдання мають і численні тепер розумово роблені, технічно добірні, але холодні для серця поезії (Душа і пісня. Збірник «Українська душа». – Нью-Йорк–Торонто, 1956. – с. 54).

Цікавими є роздуми М. Шлемкевича про етнопсихологію українців у творчості Г. Сковороди, Т. Шевченка і М. Гоголя. В «Українській душі» про «сковородянський тип» людини, для українця характерним є шукання кращого світу в своїй душі, самовдосконалення. Філософ захоплюється сковородянським заглибленням в собі, протиставляє його роздумам Сократа. Він бачить «велику різницю між двома моралістами. Сократ проповіді моральної відбудови й очищення виніс на атенські базари і протиставив їх панівній тоді софістиці. Філософ смертю заплатив за свою мужність. Г. Сковорода зі своєю правдою жив по затишних пасіках поміщиків, далеко від широких шляхів і їх су толоки. Тому Сократ і його вчення означають початок нової духовності, тоді як Г.Сковорода, при всій його шляхетності й величі, означає лише кінець епохи, а не початок нової. «Сковородянська людина вміє накреслити свої циркули в такій віддалі від життя, що й ніхто й не рветься каламутити їй невинну роботу». Це зауваження М.Шлемкевича є дуже актуальним, тому що ще раз підкреслює українську відірваність від життя.

«Гоголівському» типові автор приписує «сибаризм» (дармоїдство) та пристосованість, що в транспозиції на психологічну термінологію можна окреслити квієтизмом, який впливає з недостатньо розвинутої сили волі.

«Шевченківська» людина в представленні дослідника вийшла надто контрверсійна, щоб її інтерпретація могла внести щось нове в українську психологію. Для нього осередком світогляду шевченківської людини є «наука» – головна головна рушійна сила розуму». І далі він характеризує Т. Шевченка відомим франківським «вірую», яке є дуже характерним для доби І. Франка. Саме в її ідеалах зростав молодий М. Шлемкевич. Читаємо у Шлемкевича: «Він (тобто Т. Шевченко) є тим вічним революціонером, що духа рве до бою, – рве за правду, поступ, волю...» «Він, розум, – це потуга». М. Шлемкевич бере у Т. Шевченка те, що йому до вподоби. Він і сам про це пише: «Автори і видавці – інтерпретатори бачать Шевченка через призму своїх уподобань і бажань, крізь призму потреб часу». У доповіді «Глибини, верстви світогляду Шевченка» він стверджує, що Т. Шевченко – це не систематичний мислитель-філософ, який свідомо, в ясних і виражених поняттях ставить і вирішує проблеми життя. Він поет, що – за його власними, не раз повторюваними словами – дивиться на світ Божий. Його мислі в образах і символах, його мислення в болях і здогадах, в передбаченнях і передчуваннях. («Листи до приятелів». ч. 4 Р–VII, квітень 1959. – с. 23).

Як бачимо, тут у Шлемкевича простежується контрверсійний підхід.

У 1954 році побачила світ, на нашу думку, цінна праця «Загублена українська людина» (Нью-Йорк 1954 р.) Ці дослідження заслуговують особливої уваги за те, що автор простежує еволюцію українців. Враховуючи те, що в складі Російської імперії українці мали статус бездержавної нації, у складі СРСР отримали квазінаціональну державність, то протягом декількох останніх століть, а ж до відродження незалежності в кінці ХХ ст., українська нація не мала будь-якої реальної можливості для проведення власної національної політики. Коротким історичним винятком з цього були часи української національно-демократичної революції 1917–1421 рр, а також можлива доба «українізації» в 20–ті рр. ХХ ст. Саме заслуга М. Шлемкевича, що він хоче передати своє бачення цих подій. Він зазначає, що після поразки Української Народної Республіки, коли вільний дух створив державу, сталося розщеплення української людини, і одностойне в головному світоглядне підґрунтя провідної верстви розбивається на кілька. Перше–виступ В. Липинського з його «Листами до братів–хліборобів», вільний дух, людина розуму, верства що їх презентує–інтелігенція не можуть створити держави й утримати її. На те треба сили, сильної людини, а не вільного руху. Сильною ж людиною є людина, глибоко закорінена в традиції, в житті, в традиційному і найсильнішому класі хліборобському, в чітких руках головні українські засоби виробництва. Отже, тільки клас хліборобів, сильна хліборобська людина створить і витримає державу.

Друге – державу вільну і щасливу не створить інтелігент, але тільки сильна людина, глибоко закорінена в класі–пролетаріаті. Провісником цих думок був В. Винниченко (1880–1951 рр.), а як тільки рух оформився в східній Україні в 20 рр, той комплекс охоплюється поняттям «хвильовім».

Третє–найрадикальнішою антитезою вільному духові став тай є світогляд, сформований у Західній Україні та в Європейській еміграції, теоретичним центром якого стали праці Д. Донцова. Знову – протиставлення сильної людини вільному духові. Сильна людина – це не людина розуму, одвертого і доступного для різноманітних аргументів. Сильна людина – це людина ірраціональної волі, догми, волюнтаристична людина. Воля – це перша сила душі, а розум – тільки її прислужник. Двічі на два є чотири – каже варвар, ударяючи мечем по сталі, «двічі два є п'ять» – захоплено повторює наш ірраціоналізм і грається образом, взятим від французького письменника Андре Моруа.

І, нарешті, крім зазначених трьох типів сильної людини, живе ще й вільний дух і окопавшись у демократичних колах і установках, тепер веде оборонну тактику, а для 20 рр. став витертим немодним одягом тих, що не вміє прислухатися до голосу нових часів, нових подій.

Доля ж сильної людини трагічніша за долю вільного духу. 30 рр. припасли сильній людині не сповнення, але – або смерть, або дегенерацію. Щораз блідніше носилися на поверхні духу сильна людина типу В. Липинського. Вона з кожним роком втрачала соці-

альне підґрунтя, з якого виростала і з яким пов'язувала свої надії. Бо ж того бажаного поміщицького класу не ставало. Навіть того селянства, що його не бачив В.Липинський, не стало в 30 рр. Його насильно переведено в сільськогосподарський пролетаріат, записано в колгоспи.

Сильна ж людина хвильовизму в 30 рр. не встояла перед сильною комуністичною людиною московського виховання. Українських мрійників розстріляно, або ж вони самі скінчили життя самогубством, їх прихильників загнано в душевне підпілля.

Що ж до сильною людини донцовського типу, то вона мала найлегше життя, але саме тому її доля майже найменше завидна. Свіжа й нова ще у 20рр. проповідь сили й розгону, волі у протиставленні до програм, в яких хотіли, мовляв, вбачати наше життя революціонери давнього типу – та проповідь у 30рр. перетворилася вже тільки на декларацію про силу, якої саме українству 30 рр. так дуже бракувало. Жива мрія про силу, орієнтація на силу, яка опановує – і публіцистичну декларацію, і літературну, зокрема поетичну, творчість, залежну від декларації. Духовність її – це типова духовність розкладової софістики другого покоління, що відома з історії Афін.

Та й демократична думка попала так само в розкладову софістику, бо ще жила тінями колишнього наголосу вільного духу. Колись М. Драгоманов чи І. Франко, долаючи догми й пересуди, ставили на їх місце віру в розум, логіку, правду. Та ця віра зблідла. Критика й думки ліберальної демократії 30 рр., її репрезентативні постаті й видання підпадають також під релятивізм. Пафос правди перейшов у циркове шоукарство для заробітку й вигоди.

Неважко побачити, – звертає нашу увагу М. Шлемкевич, що йдеться, власне, про велику «Україну». До цього варто додати «розстріляне відродження» – покоління революційної доби, час якого закінчився після так званого процесу СВУ, коли був винесений смертельний присуд вихованій на «українській ідеї» українській інтелігенції. Що ж до того тоталітарного періоду української історії, українська людина значною мірою увібрала в себе вищевказаний комплекс меншовартості.

Як результат, розколоте та звиродніле українство після Другої світової війни набуло рис «розгубленості української людини», яку доля покарала ще одним прокляттям – прокляттям духовної неплідності. Знайшовши себе серед темряви післявоєнної, ми не мали дороговказних зір. І тоді в розпуці ми поверталися до давніх пережитих етапів мислі. 40 рр. – це постійні заклики назад. Ті роки переповнені такими «назадницькими» тенденціями: назад до В.Липинського ! Назад до М. Хвильового ! Назад до Д. Донцова ! Назад до демократичної проблематики 1917, 1918 рр ! Так, неначе те, що у 20 рр. Липинський був новим, було ще актуальне після потопу 30 і 40 рр ! А в ідеології націоналізму те, що було свіже й сильне в 20 рр., що в 30 рр. виявлено вже форми розкладової софістики – хіба те саме в 40 рр. не було вже просто смішним !

Це підсвідомо відчувають прихильники цього останнього завороту, і тому їх хід такий нерівний –

вони то відрікаються від своїх догм (III збір ОУН), то повертаються до них у безсиллі (зворот до Донцова).

Це трагедія, – підкреслює М. Шлемкевич, – української людини. На перехресті доріг стоїть українська душа в латаній свитині, зшитій із – поношених і подертих думок. Зупинімося, не продовжуймо мандрівку безнадійними манівцями.

Що ж робити? Вийти з безнадійного бігу старими шляхами, старими думками! А йти поперек! Почати новий рух! Не знаємо його висліду але, знаючи, що дотеперішні дороги вже не ведуть нас до цілі, повинні ми вийти з них, утоптаних і перебитих, що при навіть свіжій травичці – не то що квіткам – розростатися трудно, вийти з них на нові, непевні сьогодні ще темні дороги.

Не мусимо пригадувати різних енків, які займали й займають найвищі, іноді військові і політичні посади в новій совєтській імперії. Проте сучасна українська людина народилася не в їх середовищі – не із втечі в чисту вигоду, не із пристосовництва до чужого світу і не із втечі у власну духовну шляхетність. Вона народилася з пориву творити свій власний новий світ із власних джерел і власних сил. На прапорах тієї нової української людини виписане протилежне усім трьом попереднім гаслам: «Борітеся – поборете !».

У «загубленій українській людині» М. Шлемкевич констатує ще одну дуже важливу етнопсихологічну рису українського народу – порядність. На думку автора найбільша порядність людини проявляється у її зразковому житті. Ідеалом такої людини є «злагода у сімействі». «Тут, у родині, – читаємо у «Загубленій українській людині» – людина ще може рятуватися від самоти, що порожнею оточує її в масі...» («Загублена українська людина». Нью-Йорк, 1954.– с. 148). Він особливу роль відводить матері. «Дружина–мати, – відзначає Шлемкевич у статті «Національний характер», – стає постійним осередком дому–родини, залишається на їх сторожі. Чоловік залишає виховання дітей жінці–дружині, а сам виступає рідко у виховному процесі, і то як сувора, караюча інстанція. Це глибокі сліди матриархату в українському житті». («Листи до приятелів», ч. 3 – 4 (97 – 98) Р–IX, березень–квітень 1961. – с. 42). Останніми часами проявляється і реакція проти «жіночої» психіки українця. Та реакція не є безнадійною боротьбою проти «природи». На наших очах у світі і так само у вдачі українця відбулися під впливом великих подій і переживань глибокі зміни. Українське післяреволюційне покоління відрізняється від попереднього. Ті зміни зрозумілі, бо коли національний характер оформляється культурою, себто спадщиною, створеною людьми, то значить, що людина може свідомо перетворювати культуру. («Листи до приятелів», ч. 3 – 4 (97–98) Р – IX, березень–квітень 1961. – с. 41). Не принижуючи ролі інтелігенції, Шлемкевич наголошує, що не на генія і не на героях спочиває суспільство, але на масі філістерів і порядних людей. І не випадково наші вороги на Сході і на Заході скеровували проти них свою ворожу політику. «Нова влада Советів скерувала свої удари передовсім на основу української суспільної піраміди, на порядну людину, її мораль. Знищити українське село й його родину – це стало головною

метою». Зовсім подібну тенденцію, на думку вченого, виявили польські окупанти, мрією яких було «пауперизувати» дві основні українські суспільні верстви – священництво і селянство, які були головним резервуаром саме тої пересічної людини, яка вирішувала здоров'я цілого суспільства. Після усіх руйнацій, яких зазнав український народ, ідеал «порядної» людини, на думку М. Шлемкевича, зберігся на західних землях України. «Порядна людина», – на думку філософа, – це та основна моральна вимога, той моральний ідеал, що творить підставу піраміди моральних цінностей.

Великим здобутком на ниві етнопсихології є книжка «Галичанство» (Нью-Йорк, 1956). У цій праці М. Шлемкевич порушує наболілу проблему відношення галицького типу українця до наддніпрянця. Під «галичанством» він розуміє не географічну і не демографічну, а психологічну категорію, до якої він хоче приглянутися як до окремої душевно-расової відмінності серед українства, як до окремого типу. Вчений підкреслює, що галичанам властивий раціоналізм, тоді як українцям за Збручем – емоційно – вольові чинники. Раціоналізм виявляється у схильності галичан до політичного реалізму, який у негативних проявах скочується до опортунізму, а східна емоційність сприяє революційній позиції з її ідеалізмом. Коли раціоналізм пов'язується із статичністю, спокоєм, врівноваженістю, то емоційно-вольові чинники більше стихійні, динамічні, активні. Дисципліна і традиціоналізм (навіть консерватизм) в Галичині виразніші. Підсумувати сказане можна словами самого автора: На сході могутня і прекрасна стихійність, на заході – спокійніша, раціональна обережність. На сході – почування стихійні, вага почуттєвого елемента над розумом і розважливістю. Бажання проявитися – велике, індивідуалізм – виразний. При самовияві дуже важливим мотивом є мотив слави, значення її багатства. До самовияву доходить у війні – при допомозі героїства чи визначних вчинків, за специфічних умов жорстокості. На Заході ж: При глибокій хоч мало крикливій почуттєвості помітна розважливість, а між почуванням і розумом існує рівновага. Прямування до несення допомоги виразне, і виявляється навіть у допомозі недавнім ворогам. Допомога стосується насамперед слабших, скривджених долею – взагалі, чи часово. Індивідуалістичне почування мало розвинуте, але інстинкт самовияву не занидів, причому ідеалом є добуття любові і пошани. До самовияву людина доходить працею і завзяттям («Верхи життя і творчості». – Нью-Йорк–Торонто, 1958. – с. 61). Такий підхід вченого базується на фактах історії українського народу з точки зору геопсихіки. Разом з тим які б великі на перший погляд не були відмінності між двома основними гілками нашого народу, необхідно підкреслити спільне, ж воно й саме дуже сильно окреслюється в протиставленнях. Мета всіх українців однакова: змагання до Добра, але засоби і шляхи до нього можуть бути різні, відповідно до регіональних особливостей чи різного історичного минулого.

З антропологічної установки заслуговують на увагу роздуми Шлемкевича про українську вдачу. «Українець», – з точки зору вченого, – це, насамперед, людина ендемічного тла із слабкою персональною надбу-

довою. Він почуттєвий, чи, вірніше, мрійливий та настроєвий, – до тої міри, що в боязні перед сполошенням настрою він боїться виразної думки, не змагає її до вивершення, кристалізації у виразній замкненій формі. Ірраціональні прагнення можуть бути сильні, недисципліновані й неконтрольовані, навіть стихійні й розгнудані, але, залишені самим собі, вони розгублюються без визначеної мети. В основі, українського національного характеру лежать такі прикмети як вітальність, імпульсивність, спонтанність, довір'я до життя, разом з деякою пасивністю, старанністю (потреба фізичного соціального контакту) – в протилежність до прикмет агресивності, суперництва, дисципліни, упорядкованості та інших, укорінених у характері саме провідних західних націй. Це може приводити до знецінення тих «наших» рис і далі до почуття меншціності. Тоді як ми не тільки нерадо відреклись б від тих рис, але коли говорити щиро – любимо їх, вони нам найбільше до душі («Листи до приятелів», ч. 3 – 4 (97 – 98) Р–ІХ, 1961. – е. 43).

Під час роздумів над трагічним минулим українського народу у М. Шлемкевича виникало питання: «А коли б ми, – запитує, він – навчилися самі і навчили народ на сході бути малоросами, а на заході бути малополяками, то може не було б того всього?» («Душа і пісня». Збірник «Українська душа». – с. 9 – 10). А дійсно, може не було б тих незліченних жертв українського народу, якби він навчився бути малоросом, чи то малополяком, чи то мало ким іншим? Ні, були б. Про це свідчить історія нашого народу. Нам ніколи не давали вільно будувати державу, твердили, що соціальне горує над національним. Ми підтримуємо, що фальш цієї ідеології українці відчувують і досі. Бо бездержавний народ ніколи не розв'яже соціальних тому проблем, що у невільника і руки сковані, і душа розп'ята. Бездержавний народ приречений на смерть. Ми були таким народом, нас винищували фізично і духовно, але ми не загинули, бо творили державність із своєї мови, культури, із словами своїх пророків. Та найважливіше те, що від тієї уявної незалежності, принаймі трічі в цьому сторіччі, ставали зі зброєю в руках до битви за справжню державу. Історичні обставини дали шанс, а ми були готові скористатись ним, і світ побачив нас. Ніколи в новіші часи не були ми такі одностайні і такі близькі. Двері глибокої соборності, у взаємному розумінні і взаємній любові, – відчинені тепер навстіж. Тільки «полки погані» застарілих мислей і форм та зв'язаних із ними амбіцій і провини заступають дорогу. Потопчимо ті «погані полки», – і свідомість, і совість повторюють слова І. Франка, і тоді з роз'ясненими очима і щирим серцем увійдемо в ті розчинені двері. Прискорити цю ходу повинні інтелектуали. Треба великих творців і глибоких ідей, щоб не тільки відбудувати знищене, але щоб на руїнах побудувати нове і будуче» («Листи до приятелів». ч. 12 Р–ІІІ, 1960. – с. 6).

Таким чином, Микола Шлемкевич, як один із провідних філософів української діаспори, усіма фібрами душі тісно зв'язаний з своїм народом. Він шукає нових доріг для українського суспільства, вказує шляхи формування особистості українця, має велику надію, що ми зайемо почесне місце у Європі, Світі.

Бібліографічні посилання

- Lysty do pryjateliv. ch. 6 (16), cherven' 1954. – s. 3 (in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch. 8 (10), zhovten' 1953. – s. 5(in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch. 7 – 8 (89 – 90) (in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch. 9–10 (103–104) P–IX, veresen'–zhovten' 1961. – s.41(in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch. 3–4 (55) P–V, berezen'–kviten' 1962. – s. 36(in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch. 150–152 P–XIII. 1965.–s. 34(in Ukrainian).
- Lysty do pryjateliv. ch.9 (55), P–V, veresen' 1951.– s. 3(in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 636.577.1

Життя гідне безсмертя !

В.В. Стибель, В.Л. Галяс
vstybel@ukr.net, vhaljas@ukr.net,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

У статті відображені основні етапи життя та науково-педагогічної і громадської діяльності видатного вченого в галузі біохімії тварин, доктора ветеринарної медицини, доктора біологічних наук, член-кореспондента НАН України, академіка УАСГН, заслуженого діяча науки України, дійсного члена НТШ, почесного члена Об'єднання українських ветеринарних лікарів США і Канади, професора Гжицького Степана Зеноновича.

Ключові слова: біохімія тварин, інсулін, наукова школа, професор, академік.

Life worthy of immortality

V.V. Stybel, V.L. Haljas
vstybel@ukr.net, vhaljas@ukr.net,

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

In the article portrays main stages of life, scientific, pedagogic and public work of Stepan Gzhytskyj, professor, prominent scientist in the sector of animal biochemistry, doctor of veterinary medicine, doctor of biological sciences, honoured associate of National Academy of Sciences of Ukraine, academic of Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, outstanding actor of Ukrainian science, member of Scientific Society named after Shevchenko, honoured member of Association of Ukrainian veterinary doctors of USA and Canada.

Key words: biochemistry animal, insulin, scientific school, Academician, Professor.

Citation:

Stybel, V.V., Haljas, V.L. (2016). Life worthy of immortality. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 246–247.

«Навіть найславетніші імена забуваються, якщо про них не згадувати».
(Гораций)

19 серпня 2016 року виповнилося 40 років, як не стало дорогої Людини, яка дала пугівку у життя не одному десятку молодих людей, що сформували наукове ядро Львівської школи біохіміків, видатного вченого, педагога і гуманіста, доктора ветеринарної медицини, доктора біологічних наук, член-кореспондента НАН України, академіка УАСГН, дійсного члена Наукового товариства імені Т. Шевченка, почесного члена Об'єднання українських ветеринарних лікарів США і Канади, заслуженого діяча науки України, професора Гжицькому Степану Зеноновичу. Життя цієї благородної Людини

стало символом служіння науці, прикладом для наслідування.

У кожного вченого своя доля і своя слава. Доля С.З. Гжицького була нелегкою, адже пережито дві світові війни, здобуття освіти також було нелегким: закінчення екстерном гімназії, таємне навчання в університеті, навчання в академії ветеринарної медицини в часи утисків з боку окупаційної влади, родинні негаразди, і лише наполегливість та велике бажання утвердитися в житті відкрили шлях у науку, дали можливість привернути до себе увагу Людини, якій не байдужа була доля обдарованих самородків.

Цією людиною був професор Вацлав Морачевський – вчений з енциклопедичними знаннями, який вмів цінувати розум та загальнолюдські цінності.

Наукову роботу розпочав ще будучи студентом під керівництвом проф.В.Морачевського з вивчення біохімічних процесів в організмі тварин і людини, а також впливу на обмін речовин різних дієт. В 1931 р. захистив дисертацію на тему «Про вплив однокомпонентної і змішаної дієти та додатку солей на деякі компоненти крові і сечі» і отримав науковий ступінь доктора ветеринарної медицини. У 1940 р. рішенням ВАК СРСР без захисту дисертації було присвоєно науковий ступінь доктора біологічних наук та вчене звання професора по кафедрі біохімії. Обраний (1942) дійсним членом НТШ у Львові. Член–кореспондент АН УРСР (1951), академік УАСГН (тепер НААНУ) (1959), заслужений діяч наук УРСР (1960), почесний член Об'єднання українських ветеринарних лікарів США і Канади. Наукова діяльність мала два напрямки: дослідження біохімічних процесів у тварин при різних захворюваннях, тобто питання клінічної ветеринарної біохімії (при деяких хворобах було запропоновано інсулінотерапію) та вивчення особливостей обміну речовин в організмі жуйних тварин у зв'язку з їх годівлею для розробки теоретичних основ підвищення продуктивності. Важливим результатом цього напрямку було з'ясування ролі рубця у загальному метаболізмі та вивчення симбіозу жуйних тварин з мікроорганізмами, що заселяють передшлунки.

Завдяки успішній підготовці ним наукових кадрів у галузі біохімії і розумінню потреби дальшого поглиблення і розширення досліджень з вивчення особливостей обміну речовин в організмі продуктивних тварин, у 1960 році на базі лабораторії біохімії Науково–дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів України у Львові було створено Український науково–дослідний інститут фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин (в даний час Інститут біології тварин УААН). Ініціатором, організатором і першим директором цього інституту був С.З.Гжицький, одночасно завідуючи кафедрою біохімії.

С.З.Гжицький належить до числа тих вчених, чий імена назавжди залишаться в історії науки, пам'яті людства. У ньому вдало поєднувалися якості глибокого дослідника, видатного організатора, педагога. Він є основоположником сучасної клінічної біохімії тварин.

Він був чудовий психолог, наділений проникливим розумом, спостережливістю і тонким почуттям гумору, справжнім європейцем, незвичайно культурною і бездоганно вихованою людиною. Завжди елегантно–скромний, із смаком одягнений, він був зразком джентельмена.

Визнанням наукового доробку С.З.Гжицького є: заснування премій його імені Західним науковим центром НАНУ для молодих вчених та НААНУ; встановлення меморіальних таблиць в університеті та Інституті біології тварин; присвоєння його імені університету; розміщення портрету у галереї вчених; присвоєння імені навчальній аудиторії; заснування стипендії для студентів; створення про нього фільмів; відкриття меморіального музею; проведення іменних наукових читань, урочистих академій та конференцій; випуск ювілейної медалі; нагородження різними урядовими нагородами; обрання депутатом, головою Львівського біохімічного товариства, головою оргкомітету II Українського біохімічного з'їзду та членом редакційної колегії провідних біохімічних журналів, тощо.

Наукові здобутки С.З.Гжицького та його школи (16 докторів і 54 кандидати наук) – це ціла епоха у розвитку біохімії: його ідеї, теорії, концепції, відкриття значною мірою збагатили світову біохімію, розширили її горизонти, сприяли формуванню нової генерації біохіміків та спеціалістів тваринництва. Іще за життя Степана Зеноновича його окремі наукові положення ввійшли до класики біохімічної науки та у навчальні підручники і посібники як пріоритетні надбання.

Усім своїм життям Степан Зенонович довів свою безмежну любов до України і людей. Його життя – це приклад самовідданого служіння людству і науці.

Насамкінець хотілося б відзначити, що нам, послідовникам і учням Степана Зеноновича, прийдешнім поколінням є чого повчитися у цієї простої і водночас великої, неперевершеної у своєму гуманізмі, відданості науці та суспільству особистості. Це про таких, як він, сказано: “Можна бути одночасно і великим Вченим і доброю Людиною”.

Бібліографічні посилання

- Al'manah ob'jednannja ukrai'ns'kyh veterynarnyh likariv. – N'ju–Jork – Chyago – Vinnipeg, 1981, 356 s. (in Ukrainian).
- Gzhyc'kyj, S.Z. (1970). Pro rol' rubcja v procesah travlennja i obminu rečovyn u zhujnyh. Ukrai'ns'kyj biohimichnyj zhurnal. 42(2), 201–206 (in Ukrainian).
- Golovach, V.M. (1985). Stepan Zenonovych Gzhyc'kyj. K. (in Ukrainian).
- Grzycki, S. (1934). Muskelchemismus und Insulin. Klinische Wochenschrift. 30, 1089–1090 (in Ukrainian).
- Galjas, V.L. (2000). S.Z.Gzhyc'kyj – vchenyj, organizator nauky, pedagog. L'viv (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 11.10.2016

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhitskyj

ISSN 24135550 print
ISSN 25181327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

Вища освіта в контексті нових викликів

В.А. Яблонський, О.В. Яблонська
yablonsky.valent@gmail.com, yablonska.oksana@gmail.com

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна*

*«Учіться, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...»
Тарас Шевченко.*

21–22.09.16 на базі Київського національного університету ім. Т.Шевченка проходила міжнародна українсько–польська конференція *«Класичний університет у контексті викликів епохи»*. Учасники конференції з великим зацікавленням заслухали, поряд з виступами українських учених, доповіді п'яти ректорів варшавських університетів, президентів фондаций відповідних польських ректорів. Головною темою виступів було «Сучасні моделі діяльності і майбутнє сучасних університетів» Не вдаючись до аналізу цікавих виступів високоповажних польських гостей, підкреслимо лише, що значне місце в них було відведено історії польської вищої освіти. З нашого боку, на жаль, ця тема виявилася призабутою, довелося внести деякі роз'яснення, розраховані не настільки на зарубіжних гостей, як на своїх колег.

Уболіваючи за вірне розуміння нашої історії, в тому числі історії вищої освіти, довелося нагадати наші здобутки в цій царині, починаючи з княжих часів. Прикро, що матеріали конференції вийдуть в тезисній формі і то лише в електронному варіанті. Довелося зробити їх доступнішими нашим співвітчизникам.

Отже, (стисло) вища освіта України сягає своїми коріннями 988 р., коли київський князь Володимир Великий, охрестивши Русь і відкривши школи книжного вчення, а його наступник Ярослав Мудрий, збудувавши знамениту Софію з бібліотекою і організувавши при ній артіль переписувачів та перекладачів іноземних книг, приєднали таким чином Русь до європейської цивілізації. Ці школи привабили до себе на навчання дітей англійського короля Едмунда Залізобоккого Едвіна та Едуарда, майбутніх норвезьких конунгів Гаральда і Ренгвальда, данського королевича Магнуса Доброго, спадкоємців угорського престолу Андрія I та його брата Леванте, претендентів на

шведський престол Анунда і Інгвара, польського королевича Оттона, данського королевича Германа і інших, бо справді це були прообрази університетів.

Та князі міжусобиці, набіги половців, Юрія Долгорукого та Андрія Боголюбського, монголо–татарська орда розграбували і зруйнували Київську Русь і знищили паростки української вищої освіти. Довелося вихованцям дітей зайнятися нещодавно створеним при церквах і монастирях братствам.

В цей же час в Європі, в першу чергу в Італії, Іспанії, Франції, Англії з'явилися середньовічні університети, куди подалися на навчання молоді русичі, що отримали відповідну підготовку при братствах. Не було такого середньовічного університету, в якому б не навчалися русичі. Вони тут не просто навчалися, а й розвивали науку та культуру. Це, перш за все, всім відомий ректор Болонського університету Юрій Дрогобич, випускник Падуанського університету, сподвижник гетьмана П.Сагайдачного І.Курцевич–Булига та сподвижник Б.Хмельницького С.Морозенко, випускники Сорбонни майбутній митрополит Петро Могила та автор першої граматики української мови (1643) Іван Ужевич, абсолювент Краківського університету майбутній ректор Київського колегіуму Варлаам Ясинський, Замойської академії – Ісайя Трофимович–Козловський – перший ректор Києво–Могилянської колегії (1631), та Йосиф Кононович–Горбацький – автор першого українського підручника риторики «Оратор Могилянський» (1635). Гріх було б не згадати випускника Кенігсберзького університету Івана Хмельницького, який в 1762 р. захистив тут дисертацію «Міркування про підстави філософії», та випускника Страсбурзького університету Мартина Тереховського – доктора медицини,

майбутнього професора Петербурзької медико-хірургічної академії. Це лише окремі приклади.

Здобувши освіту в європейських університетах, русичі понесли набуті знання на Батьківщину. В середині XVI століття увагу Європи привернув до себе Острог. Тут князі Острозькі збудували один з наймонументальніших храмів і в 1576 р. відкрили колегіум, що в народі отримав назву Острозька академія, а в 1632 р. Київська школа при Богоявленському братстві об'єдналася з лаврською школою в колегіум, який згодом отримав назву в честь свого наставника митрополита Петра Могили Києво-могилянського колегіуму. Це був потужний освітній заклад, навчання в якому тривало 12 років, тут навчалися багато представників з інших країн. У 1701 р колегіуму надано статус академії. За повелінням «найсвятішого синоду» вихованці Києво-Могилянської академії були засновниками, ректорами, префектами, професорами і вчителями багатьох російських навчальних закладів.

Смугою безграмотності, безпутства та відвертих грабежів, запустінням культури та освіти визнають історики «баське століття», коли Росією правили безпутні й малограмотні жінки (Катерина I, Анна Іоанівна, Анна Леопольдівна, Єлизавета Петрівна і Катерина II).

XIX століття ознаменувалася національним відродженням Європи. В Російській імперії воно розпочалося з культурницького руху на Русі. У 1805 р. було засновано Харківський університет, у 1834 – Київський, 1858 р. Новоросійський (Одеський). Відкритий у 1661 р. Львівський університет, перебуваючи то під польським, то австрійським підпорядкуванням, на жаль, довгий час був поза українською аурую. Велику роль у розвитку вищої освіти зіграли ректор Харківського університету Каразін В.Н., який розробив проект статуту університету із засадами університетської автономії, попечитель Одеського навчального округу професор М.І.Пірогов, який запропонував нову концепцію університетської освіти з основами самостійної навчальної діяльності студентів та перший ректор Київського університету ім. св. Володимира, представник давнього козацького роду М.О. Максимович, якого називали ходячим університетом і одним з останніх енциклопедистів XIX ст.

У XVII–XVIII ст. в Європі з'явилися громадські об'єднання вчених – академії.

У 1809 р. в Німеччині за ініціативою Вільгельма фон Гумбольдта було відкрито нового типу університет, який перейшов на викладання німецькою мовою (замість латини) і в ньому з'явилися наукові лабораторії.

Паралельно свою нішу в освітньому просторі займали професійні вищі –технічні, медичні, ветеринарні, заслуженою славою серед яких користувалася Львівська академія ветеринарної медицини.

Напередодні першої світової війни в Україні, що входила до складу Росії, було 27 вишів, у яких навчалося 35,2 тис. студентів.

Значний вплив на подальше становище вищої освіти в Україні, її глобальні виміри, її зміст, запотребованість та відповідні рефлексії мали перманентні

зміни політичної системи, стану війни і миру, в тому числі й в середині країни.

Українські виші, як відкриті за часів Росії, так і значно пізніше всі були класичними і керувалися в своїй діяльності в основному німецькою (гумбольдтівською) концепцією, налаштованою на пізнання всієї повноти знань та осягнення істини шляхом раціонального мислення, поєднання навчання і наукових досліджень.

Зразу після лютневої революції 4 (17) березня 1917 було створено Центральну Раду, яка поставила завдання дерусифікації шкіл. Наявні вчительські інститути було реорганізовано у вищі навчальні заклади, в ряді міст (Києві, Вінниці, Сумах, Полтаві, Чернігові, Кам'янці-Подільському) було створено українські народні університети, розраховані на широкі кола української молоді. Українська Народна Республіка проіснувала не довго, зате вона дала помітний поштовх до відродження України.

Сім неповних років війни та громадянської смуги привели Україну до стану економічної катастрофи.

Із встановленням радянської влади головним змістом виховної роботи стало інтернаціональне виховання молоді. Проте політика держави в галузі культури та освіти не була однозначною, з одного боку йшлося про ріст і розширення мережі закладів освіти, з іншого – про позбавлення української культури її самотності, адаптування її до так званої пролетарської культури.

Керуючись положенням В.І.Леніна, що *«старая школа заставляла людей усваивать массу ненужных, лишних, мертвых знаний, которые забивали голову и превращали молодое поколение в подогнанных под обций ранжир чиновников»*, було ліквідовано університетську систему і на її базі створено інститути, скорочено терміни навчання; відмінено дипломне проектування; з навчальних планів вилучено багато «непотрібних» дисциплін.

А Україна в цей час стікала кров'ю від організованого голодомору. Червоний терор носив державний характер. Мільйони людей загинули, а ті, що залишилися в живих, стали цілком придатним матеріалом, з якого диктатура могла ліпити нову людину. Потрібна була реформа освіти. З 1933 р. відновлено Київський, Харківський, Одеський, Дніпропетровський університети, запроваджено наукові звання професора та доцента і наукові ступені доктора та кандидата наук.

Та українська історія по-різному складалася у східних та західних її регіонах.

Зайнявши у 1918 р. Львів, поляки ліквідували в університеті всі українські кафедри та доцентури. Щоб допомогти своїй молоді, Науково-технічне товариство ім. Т.Г.Шевченка, Товариство українських наукових викладів ім. П.Могили і Ставропігійський інститут в 1919 р. започаткували університетські курси, які в 1921 р. було реорганізовано в Таємний університет. У 1925 р. польський уряд заклав цей каткомбний університет.

По другій світовій війні у світі інтенсивно зростає потреба в освіті, в її реформуванні. З'явилася система освіти «третього рівня» (tertiary education), освіта для дорослих, що не мають закінченої повної середньої

освіти, в університетах зросла академічна свобода, з'явився Британський вільний університет (Open University), дистанційний університет у ФРН (Fernuniversität), у другій половині ХХ ст. з'явилося багато міжнародних освітніх організацій, які активно втілюють програму глобалізації та інтернаціоналізації освіти. Без розвитку освіти молодь країни втрачає перспективу на майбутнє.

З проголошенням незалежності Україні дісталася у спадок 158 вишів, в тому числі 16 університетів, 3 академії та 139 інститутів.

Верховна Рада України прийняла Закон «Про освіту» (1991), перший з'їзд педагогічних працівників України (1992) схвалив концептуальні засади реформування української освіти у відповідності з Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»).

У 1999 р., вшановуючи 900-річчя Болонського університету, керівники європейських університетів прийняли Болонську декларацію, головними положеннями якої проголошувалося: міжнародне визнання дипломів, ступенів і кваліфікацій; орієнтація переважно на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр, магістр); використання системи кредитів (ECTS); формування відкритого європейського простору у сфері вищої школи.

У 2005 р. Україна підписала Болонську декларацію і започаткувала реформування вищої освіти. Зроблено чимало, але багато і не зроблено. Ми наче не помічали поступове падіння чисельності населення, народжуваності дітей, випускників середніх шкіл (з 20 536 у 2003 році до 13 483 в 2011 році і далі це падіння продовжувалося);

- помилкою було об'єднання вищих і середніх спеціальних закладів у єдину систему вищої освіти, в результаті в Україні з'явилося біля 900 вишів, що значно знизило рівень університетів і загубило професійно-технічну освіту;

- недостатньо продуманим був перехід на підготовку бакалаврів та магістрів замість підготовки спеціалістів. Особливо в галузі медичної та ветеринарної освіти, не було чітко визначено потреби в магістрах, робочих місць для них;

- пропонуючи перехід на єдиний науковий ступінь доктора філософії, реформатори не врахували, що в науковому світі випускники ряду вишів отримують професійну кваліфікацію доктора медицини (MD), доктора ветеринарної медицини (DVM), доктора права (JD), доктора геології (BD) і більше ніяких наукових ступенів не здобувають, як тут бути, кого з них визнавати в науці чи не визнавати?

- а взагалі то питання наукових ступенів досить складне, немає єдиного міжнародного стандарту, тому, по-перше, треба знати ситуацію в провідних країнах і тоді вже на чомусь зосередитися. Не правда, що нашого докторського ступеня не визнають за кордоном, визнають, якщо його власник цього заслужує, а ні – можуть запропонувати захистити їхній титул. Там визнають лише диплом того чи іншого університету, а не країни. Тому, знайомлячись з особистими справами зарубіжних учених, Ви можете побачити в окремих після відмітки PhD такого-то

університету, магістра іншого, а тоді PhD ще іншого і т.д.

Не можна промовчати. Окремі керівники установ та лідери окремих партій хизуються, що в їх штатах вже є випускники «Гарвардів» та «Оксфордів», а ви поцікавтеся, який диплом вони отримали. Може вони просто пройшли там лише певні курси;

- відповідно до рішень Болонської декларації активізувалося міжнародне співробітництво навчальних закладів, хоча не вдалося уніфікувати навчальні плани та програми і ширше скористатися цим співробітництвом;

- Болонською декларацією передбачалося збільшення мобільності студентів, тобто, надання права студентам, провчившись рік чи два в одному виші, переїхати на один-два чи скільки семестрів до зарубіжного партнера, повернутися згодом до свого вишу і продовжити навчання із зарахуванням отриманих за кордоном знань. Але для цього потрібно провести велику роботу, починаючи із вільного володіння мовою, узгодження навчальних планів, системи навчання тощо. Отут ми фактично нічого не зробили;

- те ж стосується закордонного стажування викладачів. Їздять вже на екскурсії до інших вишів, знайомляться, фотографуються, але що стосується роботи на зарубіжній кафедрі (хоча би рік-два), то до цього ще ми не дійшли;

- студенти, правда, вже проходять «іноземне стажування». Це в окремих вишах видають за стажування студентів їх виїзд на збирання капусти, полуниць тощо за кордоном.

А тепер скажіть, що дала нам Болонська декларація і чого не дала (але для цього потрібно зробити відповідний аналіз, якого ніхто в державі не подумався зробити).

Таке реформування вищої освіти, на жаль, не дало бажаних результатів. З'явилася нова ідея: надати 10–15-ти провідним університетам статус національного і підвищити рівень їх фінансування. Прекрасно! А хто не хоче вищого фінансування, тим більше, що «вступних вимог» не було прийнято. І відкрилися дверцята. Дійшли до цифри 100. Що далі робити? Придумали. Введімо категорію «Дослідницький університет». Що далі буде – важко сказати. А може, краще подивитися в корінь, в чому причини нашого відставання. А тут є про що говорити.

Визначальним фактором успішного розвитку вищої освіти є рівень її фінансування. Більшість з наявних проблем нашого сьогодення обумовлені саме цим фактором. Працюючи над цим питанням в кінці 90-х років комітет з науки Верховної ради «пробивав» ідею 5% ВВП для потреб науки та освіти. Проте аналіз показав, що навіть при позитивному вирішенні цього питання у нас витрати на одного учня складатимуть 70,9 \$ на рік проти 3843 в США, а на одного студента – 200 проти 6386\$ у США. Справа в тому, що питома вага одного відсотка ВВП в нашому бюджеті є значно меншою від американського. Врешті, в державному бюджеті було відведено на науку 3,1% ВВП, згодом він знизився до 1,3%, ще далі – до 0,3%. Далі важко передбачити. Порівняння в ті роки витрат на одного науковця показало, що в Україні вони скла-

дали 700\$, в Ізраїлі – 41 тис, Південній Кореї 60 тис., США – 180 тис.

Вища освіта – це дорога, дуже дорога річ. Ми погодилися на розвиток приватного сектора освіти, який у світі успішно працює і навіть є однією з головних статей прибутку держави (не людини!). Молода особа, щоб добути собі кошти на навчання, йде служити до армії, або бере банківський кредит. А де брати нашій молоді гроші на оплату навчання? І половина студентів, навчаючись, одночасно працює, пропускаючи заняття. Виникає проблема, як їх відпрацьовувати – і виникають різні дозволені і не дозволені варіанти, оптимального варіанту не знайдено. Студенту хоче вчитися, а кафедри – треба ремонтувати приміщення, поповнювати своє обладнання тощо. Хто вирішить це питання на належному рівні? Ця традиція міцно вкорінилася ще в радянські часи. Згадайте, як всі ми ремонтвали за свої кошти дитячі садки. Школи. І це вже нікого не дивує, але що воно дає?

Проблема фінансування вищої освіти не така то проста. Не виистачає коштів. Кажуть: когось звільняйте, або переводьте на 0,75 чи на 0,5 ставки. А як бути з програмним матеріалом, зі знаннями? Може тоже зменшити до 0,75 чи 0,5 об'єму?

На вищій освіті, на провідних університетах лежить велика відповідальність за розвиток суспільства. Згадаймо концепції класичних університетів: – німецьку (гумбольдтівську) – налаштовану на пізнання всієї повноти знань та осягнення істини шляхом раціонального мислення, поєднання навчання і наукових досліджень і американську концепцію вищої освіти – головною метою якої є виховання інтелектуальних піонерів для служіння суспільному поступу. Не випадково в США та Великобританії є так звані елітні університети. Назвемо декілька:

Єльський (1701р.) університет США (Yale University) – з нього вийшли майже всі президенти США;

Корнельський (1865р.) університет США (Cornell University) – подарував людству 40 лауреатів Нобелівської премії;

Кембриджський (1209р.) університет Великобританії (University of Cambridge) – 83 Нобелівських лауреати.

Вища школа – це храм науки. Тут народжуються ідеї, формуються знання, захищаються дисертації.

Першою вимогою до дисертації є її актуальність, а підсумковою – її важливість, економічне (народно-господарське) значення. Нехай простить нам Бог, якщо ми помиляємося, але якщо в Україні щорічно захищається 100–150 докторських дисертацій з економіки при економічній кризі в державі(а воно так є, ці цифри взято із інформації МОН) і захищені в дисертації нові знання і пропозиції не спрацьовують на подолання цієї кризи, то що тут можна сказати?

Вища освіта тримається на науковому інтелектуальному потенціалі нації. Його необхідно поважати, шанувати, оберігати від дріб'язкових доручень. Згадаймо ще в недалекому минулому з якою повагою ми ставилися до своїх професорів, і як вони себе почували, з якою повагою ставилися до своїх вихованців. Що змінилося в нашому суспільстві? Ми іноді більше служимо папірцеві, ніж людині. Задумайтеся, чому в штатах багатьох зарубіжних університетів є професори-пенсіонери? – та тому, що це генофонд нації. Її не варто «смикати» непродуманими як слід і не обґрунтованими реформами.

Великою «недоробкою» української вищої освіти є її недовершена українськість. До сих пір частина лекцій в ряді вишів читається російською мовою, не всі дисципліни забезпечені українськими підручниками, мовою спілкування багатьох студентів є російська. Яку інтелігенцію тоді ми готуємо. Вас не дивує, чому так легко польський Сейм рийняв відоме антиукраїнське рішення, чому президент Ізраїлю відважився виступити в українському парламенті з такими докорами? Нас більше дивує, чому ніхто з українців не відважився відверто зробити спростування чи хоча би зауваження? – Все це недоліки нашої виховної роботи.

Згадаймо з біблії від Івана: «на початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог». Наше слово – це знання, це віра, це надія, це переконання.. Якщо ми його знецінимо, зневажимо, підмінімо неправдою, пустим звуком, така й буде йому ціна, такою буде наше майбутнє, майбутнє наших дітей.

Отже, українській вищій освіті треба врешті не шукати напомацки світло в кінці тунелю, а йти впевнено своєю дорогою, вносячи вагомий вклад у будівництво Соборної Української Держави.

Шануймося!

Зміст

1. Батюк Б.Б., Вороний І.В. Теорія прийняття управлінських рішень в менеджменті підприємства та їх класифікація ...	3
2. Власенко І.В. Еколого–економічні особливості створення і розвитку Вінницької птахофабрики за принципами «аграрного ренесансу»	9
3. Вовк М.В. Проблеми управління якістю на підприємствах в умовах входження України в ЄС	13
4. Гірняк К.М., Багрій М.В. Рекреаційні зони Закарпаття: стан і перспективи розвитку	17
5. Якуб Голось Біогазові установки у польській екологічній політиці органів місцевого самоврядування ..	22
6. Гримак О.Я., Кравців І.К. Роль маркетингу в розвитку сільських територій прикордонного регіону: євроінтеграційний контекст	33
7. Гримак О.Я., Бурда І.Я. Кадровий потенціал – запорука кадрової безпеки підприємства	41
8. Диндин В.Л. Розвиток молочного скотарства Львівщини	48
9. Диндин М.Л., Токарчук О.П. Основи ефективності сільськогосподарських підприємств вівчарства і козівництва	53
10. Дяк О.Т. Стан та напрямки розвитку підприємств галузі птахівництва	58
11. Слейко В.І., Кіндрат О.В. Економетричне моделювання впливу власного та позикового капіталу на збільшення доходу від реалізації продукції	62
12. Кафлевська С.Г. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю молокопереробних підприємств	67
13. Кіндрат О.В. Сучасні інформаційні технології – найперспективніша інвестиція у розвиток підприємства	72
14. Козій Б.І., Приймич В.І., Дудик І.Р. Комп’ютерна система для обліку молочної продуктивності та контролю лактаційно–відтворювального циклу корів	75
15. Коробка С.В. Корпоративне управління в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення	80
16. Кубрак Н.Р., Ткач С.М., Урбан І.Р. Біржовий ринок України та перспективи розвитку	84
17. Кухар Р.Б., Слейко О.І., Мотько Н.Р., Степанюк О.І., Рамський І.О. Проблеми та перспективи сучасного менеджменту в інформаційному суспільстві	87
18. Максимець Н.Ю. Особливості, чинники та функції товарної політики фермерських господарств	92
19. Минів Р.М., Батюк О.Я. Сучасні концепції управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств	96

20.	Михальчишина Л.Г. Інвестування у ринкові цінні папери	102
21.	Небоженко Т.Т. Діагностика проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки	107
22.	Пенцак Т.Г., Галяс А.В. Підвищення економічної ефективності збуту суниці садової на ринок переробки	113
23.	Поперечний С.І., Кудла Т.Ю. Актуальні проблеми маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств	118
24.	Радух Н.Б. Роль факторингових операцій у сучасних фінансових розрахунках	123
25.	Саламін О.С. Становлення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації	127
26.	Сендецька С.В. Сучасний стан та перспективи розвитку рекламного ринку України і світу	132
27.	Сенів Р.В., Оленич І.Р. Особливості функціонування аграрних підприємств Львівської області: проблеми і перспективи	136
28.	Смолинець І.Б., Гачек Т.С., Дорош–Кізим М.М., Дадак О.О., Гутий Б.В., Харів І.І. Сутність, функції та форми підприємницької діяльності в сільському господарстві	141
29.	Смолинець І.Б., Гутий Б.В., Харів І.І., Петришак О.Й., Литвин Р.І. Фармацевтичний маркетинг: цілі та види	151
30.	Степанюк О.І., Демчишин М.Я., Турченок О.В. Кредитування сільського господарства України: аналіз динаміки	155
31.	Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства	160
32.	Фіщук Н.Ю. Семасіологічний зміст методу в наукових дослідженнях	165
33.	Чемерис В.А., Душка В.І., Максим В.Л. Стан та перспективи розвитку аквакультури в Україні	169
34.	Чемерис В.А., Куцаб-Бонк К.К., Янків М.М. Інфраструктурне забезпечення конвергенції економіки сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні	176
35.	Шульський М.Г. Господарства населення: тенденції змін площ земельних угідь і виробництва аграрної продукції	183
36.	Шульський М.Г. Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини	188
37.	Гавдьо Б.Р., Шекель В.Ф. Один з напрямків руху щодо ідентифікації України як християнської держави	193
38.	Гордійчук Л.М. Психологічні фактори попередження нещасних випадків на виробництві	198
39.	Карбовнік І.В. Навчання латинської субмови права: лексико–семантичний, структурний та культурологічний аспекти	201
40.	Оберська Н.В., Михайлишин М.С. Гуманітарна освіта у формуванні фахівців агротехнічних ВНЗ	206
41.	Присяжнюк В.Я. Витоки лікувальної справи тварин в Галичині	210
42.	Семенів Б.С., Голубева О.Т., Василів О.В., Пацевко А.Й. Ефективність застосування кругового тренування студентів в процесі фізичного виховання	214
43.	Строкаль В.П., Паламарчук С.П. Основні інформаційно-технічні засоби забезпечення дистанційного навчання	219
44.	Халецький О.В., Голубовська О.В. Світло Франкових ідей у темному потоці сучасної історії	224

45. Тарнавська О.Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України	230
46. Смолінська О.Є., Драч М.П. Розробка і впровадження систем якості в університеті: труднощі та перспективи	234
47. Берко П.Г., Дзера М.М. Світоглядні позиції Миколи Шлемкевича крізь призму антропологічної установки	238
48. Стибель В.В., Галяс В.Л. Життя гідне безсмертя !	246
49. Яблонський В.А., Яблонська О.В. Вища освіта в контексті нових викликів	248

Content

1. Batyuk B., Voronuj I. Theory management decisions in enterprise management and classification	3
2. Vlasenko I. Environmental and economic features creation and development of the Vinnitsa poultry farms on the principle of «agricultural renaissance»	9
3. Vovk M. Problems of quality management in enterprises in terms of the entry of Ukraine into the EU ...	13
4. Hirnyak K., Bagriy M. Recreational areas of Zakarpattia: the state and prospects of development	17
5. Jakub Goloś Biogazownie w polskiej polityce ekologicznej jednostek samorządu terytorialnego	22
6. Hrymak O., Kravtsiv I. The role of marketing in development of rural territories of the near-border region: european integration context	33
7. Grymak O.Y., Burda I.Y. Staff potential – the key to enterprise staff security	41
8. Dyndyn V.L. Development of suckling cattle breeding of Lviv	48
9. Dyndyn M., Tokarchuk O. Basis of the effectiveness of agricultural enterprises sheep and goat	53
10. Dyak O.T. The state and direction of development of enterprises of the poultry industry	58
11. Yeleyko V.I., Kindrat O.V. Econometric modeling of the impact of equity and loan capital to increase income from sales.	62
12. Kaflevska S.H. Organizational and economic controlling mechanism competitiveness of the milk-processing entities	67
13. Kindrat O.V. Modern information technology – a promising investment in the development of the enterprise	72
14. Kozij B., Pryjmych V., Dudy I. Computer system for accounting milk productivity and control of lactative and reproductive cycle in cows	75
15. Korobka S.V. Corporate management in Ukraine: problems and ways of their decision	80
16. Kubrak N., Tkach S., Urban I. The exchange market of Ukrainian and current state	84
17. Kukhar R.B., Yeleiko O.I., Motko N.P., Stepaniuk O.I., Ramsky I.O. Challenges and opportunities of modern management in the information oriented society	87
18. Maksymets N.Y. The aspects, factors and functions of farms' product policy	92
19. Myniv R.M., Batyk O.Y. Modern Conceptions of Management Activity Efficiency of Agricultural Enterprises	96

20.	Mykhalchyshyna L.H. Investment into market securities	102
21.	Nebozhenko T.T. Diagnosis of state regulatory policy issues in agricultural industry of national economy	107
22.	Pentsak T., Halyas A. Increase economic efficiency of marketing of the strawberry into processing market	113
23.	Poperechnuy S., Kudla T. Actual problems of marketing in agricultural enterprises	118
24.	Radukh N.B. A role of faktoring operations is in modern financial arrangements	123
25.	Salamin O.C. Formation agricultural service cooperatives	127
26.	Sendetska S. Current state and prospects of development of the advertising market of Ukraine and the world	132
27.	Seniv R., Olenych I. Features of functioning the agricultural enterprises in Lviv region: problems and perspectives..	136
28.	Smolynets I., Gachek T., Dorosh–Kizym M., Dadak O., Gutyj B., Hariv I. The essence, functions and forms of of entrepreneurial activity in agriculture	141
29.	Smolynets I.B., Gutyj B.V., Khariv I.I., Petryshak O.Y., Lytvyn R.I. Pharmaceutical marketing: objectives and types	151
30.	Stepanyuk O.I., Demchyshyn M.Ya., Turchenyak O.V. Agriculture crediting in Ukraine: dynamics analysis	155
31.	Tomchuk O.F. Analytical support of managing enterprise’s accounts payable	160
32.	Fischuk N. Semasiological content of method in scientific researches	165
33.	Chemerus V., Dushka V., Maksym V. State and perspectives of development the aquaculture in Ukraine	169
34.	Chemerus V., Kutsab-Bonk K., Yankiv M. Infrastructure providing of the convergence of economy of rural areas in the ukrainian-polish cross-border region	176
35.	Shulskyy M.G. Farming population: trends in space use of land and agricultural production	183
36.	Shulskyy M.G. Efficiency of agricultural enterprises of Lviv region	188
37.	Havdjo B., Shekelj V. One of the directions due to the movement for identification of Ukraine as a christian state ...	193
38.	Gordiychuk L.M. Psychological factors warning accidental accidents	198
39.	Karbovnik I.V. Teaching latin sublanguages of law: lexical–semantic, structural and cultural aspects	201
40.	Oberska N.V., Mykhailyshyn M.S. Humanitarian education in the formation of specialists of ag rotechnical universities	206
41.	Prysyazhnyuk V.Ya. Animal leaks of medical affairs in Galicia	210
42.	Semeniv B.S., Golubeva O.T., Vasyliv O.B., Patsevko A.I. Efficacy of circular training students in physical education	214
43.	Strokal V.P., Palamarchuk S.P. General information and technical support of distance education	219
44.	Haletskyj O.V., Golubovska O.A. Light of Franko ideas in a dark stream of modern history	224
45.	Tarnavska O. Specifics of state regulation in the economic transformation Ukraine	230
46.	Smolinska O.Ye., Drach M.P. Development and implementation of quality systems at the University: difficulties and perspectives	234

47. Berko P.G., Dzera M.M. Nicholas Shlemkevych outlook in the light of anthropological settings	238
48. Stybel V.V., Haljas V.L. Life worthy of immortality	246

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО
заснований у 1998 році

Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj

СЕРІЯ “ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ”

SERIES “ECONOMICAL SCIENCES”

Том 18 № 2(69)

Підписано до друку 28.10.2016. Формат 60x84/8
Гарн. Times New Roman. Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 29,99
Наклад 300 прим. Зам. № 12/11.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkorpan@ukr.net, тел. 067-674-44-46
Код ДРФО 1948318017, Свідоцтво про державну реєстрацію
В02 № 635667 від 13.09.2007